

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวน
โมกข์
(ตอน๒)

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๒)

ของ

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา ๒๕๒๖
ระหว่าง ๒ กรกฎาคม ถึง ๒๔ กันยายน ๒๕๒๖
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สวนอุศมมูลนิธิ จัดพิมพ์ด้วยเงินบริจาคของ คุณฤชงค์ บุญแสง
เป็นอันดับที่ สิบแปด แห่งทุนนี้ เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้
ซึ่งจัดอยู่ในธรรมโฆษณ หมวดห้า ชุดรวมเรื่องปกิณกะ
อันดับ ๔๖ ง. บนพื้นแถบสีม่วง
จำนวนพิมพ์ ๑,๕๐๐ เล่ม

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับแจกเป็นธรรมทาน สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย]

 ក្រសួងអប់រំ វប្បធម៌ និង កីឡា បានជួយបង្កើនការសិក្សា និងការងារសង្គមរបស់កុមារ តាមរយៈការងារសង្គម និងការងារសិក្សា ដែលបានបង្កើតឡើងនៅក្នុងគ្រួសារ និងក្នុងសហគមន៍។ ក្រសួងបានជួយបង្កើនការសិក្សា និងការងារសង្គមរបស់កុមារ តាមរយៈការងារសង្គម និងការងារសិក្សា ដែលបានបង្កើតឡើងនៅក្នុងគ្រួសារ និងក្នុងសហគមន៍។

[illegible][illegible]

คำปรารภ

ธรรมโฆษเฒ่นี้ เป็นคำบรรยายประจำวันเสาร์ ต่อจากฟ้าสว่างระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ (ตอน ๑) ซึ่งบรรยายเมื่อภาควิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๒๖ รวม ๑๓ ครั้ง ยังไม่จบ; ได้บรรยายต่ออีกในภาคอาฬหบูชา ระหว่าง ๒ กรกฎาคม ถึง กันยายน ๒๕๒๖ รวม ๑๒ ครั้ง เป็นตอน ๒.

คำบรรยายทั้งสองตอนนี้ ศิษย์ของท่านอาจารย์ ประสงค์จะจัดพิมพ์ เป็นอนุสรณ์ในงานธรรมสมโภชอายุครบ ๘๐ ปีของท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙; คณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานพิมพ์ครั้งนี้ทำสำเร็จทันเวลาได้เพียงตอน ๑ เฒ่นี้เดียว ตอนที่ ๒ ทำสำเร็จหลังจากวันงานธรรมสมโภช, และโดยเจตนาที่ท่านผู้เป็นทานบดีถือว่า จักทำหนังสือเล่มนี้ถวายบูชาพระเดชพระคุณท่านอาจารย์ในโอกาสงานธรรมสมโภช ฯ ด้วย ฉะนั้น การจัดแจก, เผยแผ่ จึงยังคงปฏิบัติไปทำนองเดียวกับฟ้าสว่าง ฯ ตอนหนึ่ง

เฉพาะเล่มตอนสองนี้ จัดพิมพ์สำเร็จได้ด้วยศรัทธาบริจาคของคุณอุชงค์ บุญสูง ผู้เป็นทานบดี

หนังสือที่จะต้องรวบรวมเข้าสู่ชุดธรรมโฆษณ์ของท่านอาจารย์ ฯ ยังมีอีกมาก ผู้ประสงค์จะร่วมบริจาคในการพิมพ์ต่อไป จะติดต่อได้กับคณะกรรมการธรรมทานมูลนิธิหรือสวนอุสมมูลนิธิ

คณะผู้จัดทำ

สวนอุสมมูลนิธิ

๗๗ หมู่ ๖ ต. แหวงหนองบอน เขตพระโขนง

ถนนสุขุมวิท ซอย ๑๐๓ กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐

สารบัญ

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกษ์ (ตอน ๒)

หน้า

๑. ฟ้าสาगतางสุคติ	๑
-ทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย	๘
-ทางโลกียสุข	๒๑
-ทางมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ	๒๔
๒. ฟ้าสาगतางอริยวงศ์	๒๙
-ทางวิญญาน	๓๕
-ทางสันติภูมิโก	๔๑
-ทางอริยมรรค	๔๗
-ทางดับทุกข์	๔๙
-ทางการลดตัวตน	๕๖
๓. ฟ้าสาगतางความสะอาด สว่าง สงบ	๖๑
-ทางโลกุตตรสุข	๖๘
-ในทางสิ้นกรรม	๗๕
-ทางถอนอุปธิ	๘๒
-ทางยาแก้สรรพโรค	๘๗
-ทางนิพพาน	๙๔
๔. ฟ้าสาगतางมีชีวิตถูกต้อง	๑๐๑
-ทางทิศตะวันตก	๑๐๓
-ทางสังคม	๑๐๗
-ทางการเมือง	๑๑๖

-ทางเศรษฐกิจ	๑๒๐
-ทางสันติภาพ	๑๒๕
-ทางศาสนาจักร	๑๒๘
-ทางค่านิยมหรืออุดมคติ	๑๓๕
-ทางการดำเนินชีวิต	๑๓๙
-ทางกินอยู่แต่พอดี	๑๔๒
๕. ฟาสางในเรื่องทางจิต	๑๔๘
-ทางการมีจิตปกติ	๑๕๘
-ทางปฏิบัติเพื่อเข้าถึงในความของวิปัสสนา	๑๗๔
-ทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ	๑๘๓
๖. ฟาสางทางปรมาตม์, อภิธรรม, อุบาสก	๑๙๕
-ทางปรมาตม์	๑๙๖
-ทางอภิธรรม	๒๑๘
-ทางอุบาสก	๒๒๔
๗. ฟาสางทางฝ่ายบรรพชิต	๒๔๐
-ทางสมณสาธูป	๒๕๒
-ทางสมณสาชีพ	๒๖๑
๘. ฟาสางทาง ภาษาพูด, สวดมนต์, มังสวิวัติ	๒๗๐
-ทางภาษาพูด	๒๗๑
-ทางไหว้พระสวดมนต์	๒๘๕
-ทางมังสวิวัติ	๒๙๒
๙. ฟาสางในทางมัชฌิวัติและอบายมุข	๓๐๐
-ทางมัชฌิวัติ	๓๐๐
-ทางอบายมุข	๓๐๙

	หน้า
-ทางกามารมณ	๓๑๑
-ทางการพนัน	๓๑๙
-ทางการทศนาจร	๓๒๐
๑๐. ฟัาสางในทางศาสนสััมพันธ์	๓๒๘
-ทางศาสนาสััมพันธ์	๓๒๙
-ทางการไม่ตู่เกี่ยวกับศาสนา	๓๔๖
-ทางวัฒนธรรมประเพณี	๓๕๕
-ทางถอยหลังเข้าคลอง	๓๖๗
๑๑. ฟัาสางทางการศึ้ศึกษา	๓๘๔
-ทางการยวชน	๓๘๖
-ทางการกีฬัา	๓๙๓
-ทางสุขภาพจิต	๓๙๗
๑๒. ฟัาสางในทางพุทธศึลป	๔๐๑
-ทางศึลป	๔๐๑
-ทางนัรูกตึ	๔๑๒
-ทางเอกลัักษณ์ไทย	๔๒๒
-ทางมึตรภาพ	๔๒๕
-ทางกึนดีอยู่ดี	๔๓๐
-ทางหวาดกลัวคอมมิวนิสต์	๔๓๕

สารบาญละเอียด

ฟ้าสาगरะหว่า ๕๐ ปีที่สวณโมกข์ (ตอน ๒)

หน้า

๑. ฟ้าสาทางสฤคต	๑
หวัช่อที่อยู่ใน่ครื่อเดี๋ยวกััน นำมาพุดรวมครวเดี๋ยวกััน	๑
สฤคตตรงซำมกับทฤคต หมายไปใน่เรื่องถึงดี – ชั่วเมื่อตายแล้ว	๒
ที่จริงสฤคต ทฤคตมีได้ใน่ขณะจิตที่ถัดไปจากกรกระทำกรรม	๓
ชีวิตนี้เดินทางตลอดเวลาเพราะเป็นพฤติของจิต ที่เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา	๔
มองให้เห็นชัดใน่จิตใจตนเองว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นสันทิฏฐิโก	๕
มองให้เห็นด้วยใจว่า จิตเศร้าหมอง หรือผ่องแผ้ว	๖
บางครวจิตสว่าง, เบิกบาน, เป็นสฤคต; บางครวมืดหนู่ก็เป็นทฤคต	๗
จิตมีพฤติเปลี่ยนตลอดเวลา ต้องควบคุมให้มีสฤคตที่นี้, เดียวนี้	๘
ฟ้าสาทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย คือโลกนี้มีแต่สุขส่วนเดียว	๙
ที่น่าสนใจ คือมีความรักเพื่อนมนุษย์, มีเมตตาธรรม, ไม่มีการเบียดเบียน	๑๐
โลกพระศรีอารยที่พุดกันมา เป็นความสุขอย่างโลกียะ	๑๑
ถ้าเป็นโลกพระศรีอารยจริง ทุกคนจะไม่เห็นแก่ตัว, ไม่มีอาชฎากรรมเลวร้าย	๑๒
โลกพระศรีอารยแบบพระพุทเจ้าต้องบรรลุมรรค ผล นิพพานมากขึ้น	๑๓
คนสมัยนี้ยังเจริญ ยิ่งเป็นนรก มีกิเลสมาก, จมโลกมากเกินไป	๑๔
ต้องสร้างโลกพระศรีอารยด้วยการปฏิบัติธรรม, ละกิเลสอย่างยิ่ง	๑๕
โลกเจริญเท่าไร ศีลธรรมต้องเจริญตาม, มีธรรมะ, รักเพื่อนมนุษย์ให้มาก	๑๖
ทุกคนมีธรรมะขนาดอริยบุคคล, กินอยู่แต่พอดี เป็นต้น จะเป็นสุขได้	๑๗

การอธิบายอุปมาให้มีศรัทธาทำความดีนั้นถ้าทำได้จริง ก็อยู่ในศีลธรรมได้	๑๘
จะมีผลต้องอดทนพากเพียรประพฤติธรรมะ, ดำรงจิตอยู่ด้วยธรรมะตลอดเวลา	๑๙
ฟ้าสว่างทางโลกียสุข ก็ปฏิบัติทางสายกลางกระทั่งสู่โลกุตตระ	๒๐
อภิวรรค เป็นทางสายเดียวไปสู่จุดปลายทางคือ นิพพาน	๒๑
โลกียะเป็นเรื่องของบุญชดเชยได้อำนาจความรู้สึกทางกามารมณ์	๒๒
บุญชดเชยความสุขเพียงทำบุญเอาสวรรค์ ยังไม่รู้จักโลกุตตรสุข	๒๓
โลกียสุขมีอำนาจดึงดูดคนให้ติดเบ็ด ควรจะหาทางออกกันบ้าง	๒๔
ฟ้าสว่างทางมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ : ควรรู้จักเลื่อนชั้นจิตใจสูงขึ้น	๒๕
แต่ก่อน คนปรารถนามนุษย์สมบัติ, สวรรค์สมบัติ, นิพพานสมบัติ	๒๖
คิดกันว่าพยายามสร้างสวรรค์ เกียวมนุษย์ให้ติดจมอยู่ที่นี้	๒๗
แต่ที่ถูกต้องควรรู้ว่า มนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อจมอยู่ในสวรรค์	๒๘
๒. ฟ้าสว่างทางอริยวงศ์	๒๙
คำว่า อริยวงศ์ หมายถึงลูกหลานของพระอริยเจ้า	๓๐
หลักปฏิบัติสี่บสายพระอริยเจ้ามี ๔ ข้อ : ๑. สันโดษในการกินอยู่	๓๑
๒. นุ่งห่มแต่พอดี ๓. ที่อยู่อาศัยมีแต่พอดีโดยสมควร	๓๒
๔. ต้องละชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ ซึ่งเป็นหลักธรรมทุกศาสนา	๓๓
ปฏิบัติได้ตามหลัก ๔ ข้างต้นควรกระทำทุกเพศวัย	๓๔
ฟ้าสว่างทางวิญญาน, วิญญานมีหลายความหมาย, ในที่นี้คือจิตใจ	๓๕
วิญญานทางพุทธศาสนา หมายถึงสติปัญญา	๓๖
พระศาสนาเป็นโรงพยาบาล ทางวิญญานของพระพุทธเจ้า	๓๗
คนในโลก เป็นโรคทางวิญญานคือโง่, หลงทางวัตถุและไสยศาสตร์	๓๘

พุทธบริษัทแท้จริงต้องสูงทางวิญญาน สะอาด สว่าง สงบเย็น	๓๙'
ไม่ควรมิกิเลส, นิรวณ, จึงต้องศึกษาหัวใจของศาสนา คือ อธิปไตย....	๔๐
ฟ้าสาขทางสันติภูมิ คือศึกษาธรรมะต้องรู้จัก รู้ลึก ด้วยจิตใจ	๔๑
เช่น นรก อบายภูมิ, ฟังศึกษาให้รู้จักอย่างทีนี้เดี๋ยวนี้	๔๒
สังสารวัฏฏ์, สวรรค์, นิพพาน, ก็ต้องรู้จักได้ทีนี้ เดี่ยวนี้	๔๓
โลกุตตระ, การรับผลกรรม, ต้องสัมผัสได้ทีนี้เดี๋ยวนี้	๔๔
นรก สวรรค์ นิพพาน ต้องสัมผัสได้ด้วยใจ; ไม่ใช่ยกเล็กของเก่า	๔๕
ไม่ได้ยกเล็กของเก่า แต่อธิบายใหม่ ให้รู้จักผลทีนี้เดี๋ยวนี้	๔๖
ฟ้าสาขทางอริยมรรค คือทางของพระอริยเจ้า, ออกเสียจากนรก.	๔๗
อย่างหนึ่งคือตัวปฏิบัติมีองค์ ๘, อีกอย่างคือตัวญาณ ที่จะตัดกิเลส	๔๘
ญาณหรือปัญญาที่ตัดสังโยชน์ ๑๐ ได้ ก็เรียกอริยมรรค	๔๙'
ฟ้าสาขทางดับทุกข์ คือมีทุกข์ตรงไหน ต้องดับตรงนั้น	๕๐
ความทุกข์เกิดตรงที่เราไปต่อผัสสะคือสิ่งที่มากระทบ	๕๑
เมื่อหลงใหลในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส นั่นคือหลงรักเกลียด	๕๒
ไม่ทำผิดเมื่อผัสสะ ก็ดับทุกข์ได้, ต้องฉลาดรู้ให้ทันเวลา	๕๓
รู้ทันเวลาคือมีสติ แล้ว เห็นทุกสิ่งเป็นเช่นนั้นเอง จะไม่โง่	๕๔
พุทธศาสนาต้องถือด้วยสมาทาน มิใช่อุปาทาน จะดับทุกข์ได้	๕๕
ฟ้าสาขทางการลดตัวตน หรือพูดว่า ลดยกชูห่าง	๕๖
ตัวตน คือความเคยชินที่หมายมั่นว่าเป็นตัวกู - ของกูเพราะกิเลส	๕๗
สัญญาตญาณแห่งความมีตัวตนเป็นธรรมชาติมีในทุกชีวิต	๕๘
ต้องลดความโง่ยึดถือว่าตัวตน, ไม่ยกตนข่มท่าน	๕๙'
อย่าหลงชอบตัวกู เพราะมันจะกัดเอา ต้องระวังลดมันลง	๖๐

๓. <u>ฟ้าสาบทางความสะอาด สว่าง สงบ</u>	๖๑
ความสะอาด สว่าง สงบ ในที่นี้ เป็นเรื่องของจิตใจ	๖๑
จิตเป็นธาตุที่คิดนึกได้, มโน - ธาตุสำหรับรู้, วิญญาณ - ธาตุรู้แจ้ง	๖๒
มูลฐานของความไม่สะอาด เพราะจิตเศร้าหมอง ด้วยมีกิเลสอนุสัยอาสวะ	๖๓
สว่างหรือไม่สว่างขึ้นอยู่กับมีหรือไม่มีวิชาซึ่งต้องมีสติปัญญาควบคุม	๖๔
สงบ, ไม่สงบ ก็เพราะมีตัณหาอุปาทานหรือไม่มี	๖๕
เหตุที่ไม่รักษาให้สะอาด สว่าง สงบ อยู่ได้ ก็เพราะใจเมื่อมีผัสสะ	๖๖
ถ้าสามารถมีจิต สะอาด สว่าง สงบได้ จะเป็นพุทธบริษัทแท้จริง	๖๗
ฟ้าสาบทางโลกุตตรสุข : ถ้ามีปัญญา จะพยายามอยู่เหนือโลก	๖๘
โลกุตตระหรือโลกอุดร ถึงได้ขึ้นและเดี๋ยวนี้เมื่อจิตเหนือเวทนา	๖๙
เพราะจิตต่ำจมใต้โลกจึงเกิดปัญหาคัดโกงในหมู่คนทุกชั้น	๗๐
ควรรู้เรื่องโลกุตตรธรรม : มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เสียบ้าง	๗๑
โลกเป็นสังขาร เป็นไปตามเหตุปัจจัย มีการเกิดดับรุนแรง	๗๒
เรื่องของโลกเป็นความทนทานเพื่อจะทรงตัวอยู่	๗๓
ประเพณีธรรมจะเป็นหนทางถึงความดับโลกคือความทุกข์	๗๔
ฟ้าสาบในทางสังขาร : ศึกษาให้รู้จักคำ “กรรม” ทั้งบาลี และไทย	๗๕
กรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฏฏะ วนเป็นวงกลม : กิเลส - กรรม - ผลกรรม	๗๖
ทำกรรม แล้วเกิดผล แล้วส่งเสริมกิเลสต่อไป, วนไปไม่หยุดนิ่ง	๗๗
การสังขารในพุทธ ฯ ต้องไม่ใจเมื่อผัสสะ ไม่มีเวทนาตัณหาอุปาทาน	๗๘
การสังขารต้องประเพณีพรหมจรรย์ หรืออริยมรรค (มีองค์ ๘)	๗๙
และรู้จักกระแสที่ปัจจัยตา, ตถตา, ไม่ยึด ชั่ว - ดี, ก็ไม่มีกรรม	๘๐
ตัวกรรม คือการกระทำด้วยเจตนา มีผลพลอยได้ต่าง ๆ, ทำให้ไม่สิ้นทุกข์	๘๑

ฟ้าสว่างทางทางถอนอุปธิ , คือการแบกของหนักได้แก่เรื่องตัวกู	๘๒
ยึดถือหลงสิ่งใด นั้นกลายเป็นของหนัก เพราะงียึดด้วยอุปาทาน	๘๓
ความรู้สึกว่าตัวกูนั้นแหละหนักมาก, มีสิ่งใดก็หนักเพราะสิ่งนั้น	๘๔
สิ่งใดมีอยู่เป็นธรรมชาติ ไม่หนัก, พอแบกด้วยอุปาทาน ก็หนักทุกอย่าง	๘๕
จงรู้จักคำว่า อุปธิ, อุปาทาน ซึ่งเป็นเชื้อแห่งความทุกข์ที่ต้องแบก	๘๖
ฟ้าสว่างทางยาแก้สรรพโรค : โรคทางกาย จิต วิญญาณ	๘๗
ต้นเหตุของโรคก็คือทำผิดต่อกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาและประมาท	๘๘
เรื่องทางจิตเกี่ยวเนื่องถึงกาย, วิญญาณด้วย, ต้องควบคุมจิตให้ปรกติก่อน	๘๙
ยารักษาโรคคือธรรมะที่ทำให้สงบสังขาร, สลัดอุปธิสิ้นต้นหาอุปาทาน	๙๐
มีตำรายาธรรมปริศนาเริ่มแต่ “ช่างหัวมัน, อย่างนั้นเอง ฯ ล ฯ	๙๑
พระพุทธเจ้าทรงเป็นหมอทั้งของเทวดาและมนุษย์, สัตว์โลกทั้งปวง	๙๒
สุญญตาเป็นยาแก้โรค ทำให้หมดตัวตน ไม่มีที่เกิดโรค	๙๓
ฟ้าสว่างทางนิพพาน นี้ประสงค์ให้รู้จักนิพพานอันถูกต้องของพระพุทธเจ้า	๙๔
นิพพานของฝ่ายอื่นก็มี แต่ของพระพุทธเจ้าต้องเป็นสันติภูมิ	๙๕
ถ้ารู้จักเรื่องของนิพพานถูกต้อง ก็จะมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง	๙๖
นิพพานมีได้แน่นอน ในเมื่อจิตว่างไม่มีกิเลส	๙๗
นิพพานเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต กิเลสเป็นเพียงของแทรกเข้ามา	๙๘
นิพพานเป็นความดับทุกข์ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดี เราทำผิดเสียเอง	๙๙
ถ้าไม่ได้รับประโยชน์จากนิพพานก็ยังไม่ใช่นิพพานวิเศษ	๑๐๐
๔. ฟ้าสว่างทางมีชีวิตถูกต้อง	๑๐๑
การพูดเรื่องฟ้าสว่างก็เพื่อชวนให้ระลึกถึงความถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป	๑๐๒
ฟ้าสว่างทางทิศตะวันตก ควรคิด เพราะนิยมตะวันตกกันจนจะสูญเสียตัวเอง	๑๐๓

บัดนี้ตะวันตกเริ่มสนใจพุทธศาสนา ควรช่วยให้เขาเข้าใจถูกต้อง	๑๐๔
เขานำโลกทางวัตถุนจะอึดตัว แต่ไม่มีแสงสว่างทางจิตใจ	๑๐๕
ถ้าชาวพุทธช่วยพัฒนาจิตให้เกิดฟ้าสว่างทางตะวันตก จะเป็นผลดีแก่โลก	๑๐๖
ฟ้าสว่างทางสังคม เดียวนี้บุคคลรู้จักแต่ประโยชน์ตน, ไม่รักผู้อื่น	๑๐๗
สังคมชาวพุทธควรรู้สึกว่ ทุกชีวิตเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย	๑๐๘
แม้ศาสนาอื่น ๆ สอนทำนองให้รักกัน แต่ชาวโลกก็ไม่ยอมรับนับถือ	๑๐๙
เพราะขาดหลักปฏิบัติคือศีลธรรม ประพฤติแต่ความเลวร้ายต่าง ๆ	๑๑๐
คนขาดศีลธรรม เห็นแต่ประโยชน์ของตน	๑๑๑
ถ้ามีศีลธรรม ก็จะทำหน้าที่ของมนุษย์ทั้งส่วนตนและช่วยผู้อื่น	๑๑๒
ศีลธรรมต้องกลับมา, เมื่อไม่เห็นแก่ตนจะรักผู้อื่น สันติภาพก็มีได้	๑๑๓
ทุกศาสนามุ่งหมายสอนให้รักผู้อื่น แต่เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สว่างทางนี้	๑๑๔
ปัญหาทางสังคมยังมีมาก จะต้องช่วยกันทำให้มีศีลธรรม	๑๑๕
ฟ้าสว่างทางการเมือง, การเมืองเป็นเรื่องจัดโลกให้ผาสุกจึงต้องมีธรรมะ	๑๑๖
ประชาธิปไตย ควรจะจัดไปในทางที่ให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่	๑๑๗
และเพื่อความเฉียบขาดรวดเร็ว ต้องใช้วิธีเผด็จการด้วย	๑๑๘
เผด็จการไม่ใช่ลัทธิ แต่เป็นเครื่องมือสำหรับทำให้ดีรวดเร็ว	๑๑๙
ฟ้าสว่างทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็เป็นธรรมะด้วย	๑๒๐
เศรษฐกิจ ไม่จำเป็นต้องเป็นของคนรวยเพราะหมายถึงกิจประเสริฐ	๑๒๑
มิใช่เรื่องทรัพย์สินสมบัติฝ่ายเดียว แต่หมายถึงทำประโยชน์น้อยให้มีมาก	๑๒๒
ธรรมะเป็นระบบเศรษฐกิจที่ประเสริฐ เพราะทำงานสนุกเป็นสุขเมื่อทำงาน.	๑๒๓
ทำการงานคือการปฏิบัติธรรม ไม่ต้องทนทำเหมือนตกรอก	๑๒๔
ฟ้าสว่างในทางสันติภาพ ขณะนี้คนไม่รู้จักสันติภาพแท้จริง	๑๒๕

สันติภาพของโลก จะต้องตั้งต้นจากจิตใจอิสระ ไม่ถูกกิเลสบีบคั้น	๑๒๖
ต้องรู้จักค่าของศีลธรรม ซึ่งหลักศาสนาไม่พ้น	๑๒๗
ฟ้าสางทางศาสนาจักร , ศาสนาเป็นแหล่งกำเนิดของศีลธรรมประเพณี	๑๒๘
เดี๋ยวนี้โลกถูกกิเลสยึดครอง, ก้าวหน้าแต่ในทางวัตถุ	๑๒๙
คนกินอยู่ใช้สอยเพื่อกิเลสมากขึ้น ไม่ใช่เพื่ออยู่สงบเย็น	๑๓๐
ศาสนาจักรจะต้องเข้ามาครองโลกเพื่อปฏิบัติถูกต้อง, มิใช่เพื่อทำวิธี	๑๓๑
ทุกศาสนาร่วมมือกันได้ ทำให้ทุกคนรักกัน โลกก็มีสันติภาพ	๑๓๒
ไม่ควรมีความขัดแย้งกันระหว่างศาสนา, ความขัดแย้งเป็นอุบาทว์	๑๓๓
ต้องเอาศาสนาใช้เป็นประโยชน์ มิฉะนั้นจะไม่มีสันติสุขสันติภาพ	๑๓๔
ฟ้าสางทางค่านิยม หรืออุดมคติ , อุดมคติกินไม่ได้แต่ช่วยให้ได้มากิน	๑๓๕
มนุษย์ควรมีอุดมคติว่า ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้	๑๓๖
ที่รอดอยู่ได้ เพราะนิพพานมาเยี่ยมเป็นคราว ๆ โดยไม่รู้สีกตัว	๑๓๗
อุดมคติความเป็นมนุษย์ มีค่านิยมอยู่ที่จิตใจเย็นหรือนิพพาน	๑๓๘
ฟ้าสางทางการดำเนินชีวิต , ชีวิตต้องถูกต้องทุก ๆ ส่วนประกอบ	๑๓๙
หนทางอันถูกต้องของชีวิต คือมรรคมีองค์ ๘	๑๔๐
ทางนี้เป็นทางไปสู่พระนิพพาน, ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑๔๑
ฟ้าสางทางกินอยู่แต่พอดี , พอดีคือความถูกต้อง สมดุลย์	๑๔๒
ถูกต้องและพอดี คือไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหาอะไรมีแต่สงบสุข	๑๔๓
ปัจจัยของชีวิตนอกจากมี ๔, กับที่ ๕ มีธรรมะเรื่องอุปปัจจัยตา	๑๔๔
ธรรมะที่ทำเป็นคือ สติ, มีสติแล้ว ศีล สมาธิ ปัญญามีด้วย	๑๔๕
มีสติอย่างเดียว สามารถดึงอื่น ๆ ที่จำเป็นมาหมดสิ้น	๑๔๖
ขอให้ฟ้าสางทุกทิศทางที่กล่าวมาแล้ว	๑๔๗

๕. ฟาสางในเรื่องทางจิต	๑๔๘
จะต้องรู้จักความสำคัญของจิตที่ไม่มีอะไรต่าง ๆ ขึ้นมา	๑๔๘
จิตเป็นธาตุ เรียกว่าวิญญาณธาตุ, รู้สึก คิดนึกได้	๑๔๙
จิตมีความรู้สึก เป็นตัวตน - ของตน แต่ตัวจิตไม่ใช่ตัวตน	๑๕๐
จิตต้องอาศัยกายเป็นเครื่องรองรับ ให้โอกาสแสดงออก	๑๕๑
ถ้าร่างกายทำลายลง จิตก็ไม่มีที่ทำงาน, กาย - จิตจึงต้องประกอบกัน	๑๕๒
ธรรมชาติของจิตเป็นประภัสสรจะเศร้าหมองเพราะอุปกิเลสเข้ามา	๑๕๓
เมื่อไม่มีกิเลส จิตนี้เป็นปรกติตามธรรมชาติเดิม บริสุทธิ์	๑๕๔
ธรรมชาติเดิมไม่มีกิเลส ถ้ากิเลสเกิดก็ดันรนเพื่อไม่มีกิเลส	๑๕๕
จิตเป็นธาตุ คิดรู้สึก รู้แจ้งได้, จะยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้	๑๕๖
ควบคุมจิตไม่ให้เกิดเศร้าหมอง ขณะสิ่งทั้งปวงก็เป็นจิตเหนือโลก	๑๕๗
ฟาสางทางการมีจิตปรกติ, เป็นอานิสงส์ของจิตที่ฝึกแล้ว	๑๕๘
ฤษีมีผู้ฝึกจิตได้ตั้งแต่ปฐมฌาน ก็ไม่หวั่นไหวตามสิ่งปรุงแต่ง	๑๕๙
จิตปรกติหรือไม่ เป็นอย่างไร ต้องเรียนจากของจริงสังเกตดู	๑๖๐
ต้องมีวิธีทำจิตให้ปรกติ ตั้งแต่ชั้นธรรมดาจนขึ้นลึก	๑๖๑
ต้องสนใจศึกษาจากภายในจิตตนเอง จะรู้จักและควบคุมได้	๑๖๒
ถ้าไม่เอาใจใส่รู้เรื่องจิต มันจะคิด, ทำ, ปรุง, ผิด จนวิปริตได้	๑๖๓
ถ้าจิตผิดปรกติ ร่างกายก็พลอยผิดปรกติด้วย	๑๖๔
เมื่อจิตผิดปรกติระยะยาว ก็จะมีโรคทางกระเพาะหรือปวยอื่น ๆ	๑๖๕
ถ้าจิตไม่ผิดปรกติ ก็จะไม่เกิดปวยไข้เป็นโรคอะไรไม่ได้	๑๖๖
ขอให้ทำจิตปรกติไว้ก่อน มีวิบัติใด ๆ ก็ดึงจิตกลับโดยเร็ว	๑๖๗
ศึกษาปฏิบัติธรรม ก็ทำเพื่อมีจิตปรกติ จักไม่เป็นโรคร้าย	๑๖๘

สติปัญญา ทิฐิ ความเชื่อ เป็นต้นเหตุให้จิตปรกติต้องระวัง	๑๖๙
ความเห็นผิด, อุบัติเหตุ, ความเลวร้าย ล้วนมีมูลจากจิตผิดปรกติ	๑๗๐
เครื่องรางช่วยให้จิตปรกติ คือ ธรรมะ ตถตา จะไม่เกิดโทษ	๑๗๑
ควรจะมีฟ้าสว่างทางจิตปรกติ เพื่อเตรียมอยู่ในโลกบ้า ๆ บอ ๆ	๑๗๒
ความลับของธรรมชาติสำหรับแก้ปัญหาที่อยู่	๑๗๓
ฟ้าสว่างทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา ยังไม่แจ้ง	๑๗๔
จิตมีอุปกิเลสครอบเป็นจิตมืด ต้องอบรมให้เหมาะสมที่จะดู	๑๗๕
ที่จะต้องดูให้รู้ คือสิ่งที่มันหลอกให้เราไปยึดมั่นถือมั่น	๑๗๖
วิปัสสนาไม่ใช่การอ่าน, ท่องบ่น, แต่ต้องอบรมให้เป็นสมณะแล้วดู	๑๗๗
จิตเป็นสมณะแล้ว จะมีวิปัสสนาง่าย จึงต้องอยู่ด้วยความถูกต้อง	๑๗๘
การปฏิบัติตามระบบอานาปานสติ ๑๖ ขั้น เป็นวิปัสสนาสมบูรณ์แบบ	๑๗๙
เมื่อเห็นความโง่หลงของตัวเอง ก็จะสลัดละความหลงนั้น ๆ ได้	๑๘๐
ฟ้าควรจะสว่าง โดยรู้จัก “วิปัสสนา” ให้ถูกต้อง มิใช่เป็นอย่างละเมอ	๑๘๑
มีปัญญา, โภทิ, ญาณทัศนะ, เห็นแจ่มแจ้งไม่ควรหลงรักยึดถือ	๑๘๒
ฟ้าสว่างทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ คืออุบายที่จะใช้ให้ได้ประโยชน์	๑๘๓
ถ้าสามารถปฏิบัติตามเทคนิค ก็จะประสบความสำเร็จ	๑๘๔
ปัญหาทุกอย่างมาจากความโง่ว่าเป็นตัวกู - ของกู	๑๘๕
ยึดถือสิ่งใด สิ่งนั้นก็ใหญ่โตมีค่ามาก ทำให้เกิดกิเลสร้าย	๑๘๖
ความรู้สึกที่เกิดความทุกข์ ก็คืออุปาทานที่ปรุงจิต, ต้องมีเทคนิคมากพอ	๑๘๗
จะมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ ต้องใช้เทคนิคในการปฏิบัติให้ถูก	๑๘๘
การปฏิบัติเรื่อง “หนอ” จะต้องรู้สึกแต่เพียง “อาการเท่านั้นหนอ”	๑๘๙
ต้องไม่มีตัวตนอะไร มีแต่การถึงกันเข้ากับอายตนะ	๑๙๐

“หนอ” ที่ถูกต้อง มันสักว่าตามธรรมชาติ เท่านั้นหนอ	๑๙๑
ทำ “หนอ” อยู่คือเพิ่มสติให้มากขึ้น, เป็นการลดอนุสัย, หยุดอาสวะ	๑๙๒
ขอให้ ฟาสางทางทำ “หนอ” ให้ถูก อย่าให้ผิดเป็นเพิ่มตัวกู	๑๙๓
ฟาสางทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติธรรมมีอยู่ตามธรรมชาติ	๑๙๔
๖. ฟาสางทางปรมาตม์, อภิธรรม, อุบาสก	๑๙๕
ฟาสางทางปรมาตม์ , ปรมาตม์ คือเนื้อความอันยิ่ง, ลึก	๑๙๖
การศึกษาไม่เป็นปรมาตม์พอ คนจึงยังเห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง	๑๙๗
ปรมาตม์ ทำให้เห็นว่า ดี - ชั่ว, กุศล - อกุศล. สิ่งคู่ ๆ, นั้นเหมือนกัน	๑๙๘
การเกลียดชั่วรักดี นี่ไม่น่ารักเท่ากัน ไม่ใช่ความหลุดพ้น	๑๙๙
ปรมาตม์สูงสุด ทุกสิ่งยึดถือไม่ได้ ; ถ้ายึดก็ไม่เกิดสิ่งนั้นขึ้นได้	๒๐๐
ต้องไม่ยึดถือทั้งสังขารหรือวิสังขาร, สังขตะ หรืออสังขตะ	๒๐๑
ทำจิตให้อยู่เหนือการครอบครองและถูกครอบ นี่เป็นปรมาตม์	๒๐๒
การศึกษาที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว นั้นแหละทำให้มีสันติภาพ	๒๐๓
ธรรมะแท้ไม่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว, มีแต่ดับกิเลสดับทุกข์ของโลก	๒๐๔
ความสุขแท้จริงเกิดจากการปฏิบัติธรรมด้วยพอใจและถูกต้อง	๒๐๕
คนหลงสุขหลอกหลง เพราะไม่รู้จักแยกความสุขกับความเพลิน	๒๐๖
ถ้ารู้ปรมาตม์ จะไม่มีมารหรืออุปสรรค เพราะสิ่งนี้มาเพื่อสอบได้เรา	๒๐๗
การงานเป็นการปฏิบัติธรรม, ต้องทำให้สนุก เป็นสุขเมื่อกำลังทำ	๒๐๘
ธรรมะคือหน้าที่ของสิ่งมีชีวิต ควรจะพอใจเมื่อทำหน้าที่	๒๐๙
การดำรงชีวิตต้องไม่สนองกิเลสตัณหา ไม่เพื่อในความเป็นอยู่	๒๑๐
ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน, ไม่ต้องซื้อความสุข, ช่วยเพื่อนมนุษย์ได้	๒๑๑

ทำชีวิตนี้ให้ถูกมีประโยชน์เพราะรู้ปรมาตม์, มันจะไม่กั๊กเจ้าของ	๒๑๒
ขอให้ศึกษาเข้าใจกฎของธรรมชาติ เป็นปรมาตม์ยิ่งคืออิทัปปัจจยตา	๒๑๓
จะรู้ว่า ไม่มีสัตว์บุคคล มีแต่กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง	๒๑๔
คนไม่เห็นปรมาตม์ จึงมีปัญหารบกววจิตคือรัก โกรธเกลียดกลัว	๒๑๕
แท้จริงมีแต่สิ่งทั้งหมดไปตามกฎอิทัปปัจจยตา, ไปยึดถือจึงทุกข์	๒๑๖
อิทัปปัจจยตาเป็นวิทยาศาสตร์ของพระพุทธเจ้าใช้เพื่อชนะกิเลส	๒๑๗
ฟ้าสาทางอภิธรรม, อภิธรรมต้องพอดี และไม่เกิน	๒๑๘
อภิธรรมแท้มุ่งสู่ความว่าง, เรื่องปรมาตม์เป็นวิทยาศาสตร์	๒๑๙
ปรมาตม์, อภิธรรม, ขยายความออกไปมาก ก็มุ่งสู่สุญญตา ไม่มีตัวตน	๒๒๐
นักปรมาตม์ยอมเห็นว่า “ทั้งชั่ว, ดี ล้วนแต่อัปรีย” คือไม่น่ารักเท่า นั้น	๒๒๑
จิตใจที่เป็นอิสระ ไม่อยู่ใต้อำนาจทั้งดีและชั่ว, มิใช่หลงยึดดี	๒๒๒
กฎอิทัปปัจจยตามีอยู่เป็นธรรมชาติ ประพฤติตามได้ จะสิ้นทุกข์	๒๒๓
ฟ้าสาทางอุบาสก, ที่พูดนี้รวมทั้งอุบาสิกาด้วย	๒๒๔
ต้องเข้าใจคำว่า อุบาสก อุบาสิกา ว่า เข้าไปนั่งใกล้ รัตนตรัยได้อย่างไร	๒๒๕
ต้องเข้าถึงพระรัตนตรัยได้ทุกเวลาที่นี้และเดี๋ยวนี้	๒๒๖
ที่ต้องนั่งใกล้ ก็เพื่อจะเอาชนะความทุกข์ที่คุกคามเราอยู่	๒๒๗
ความเจริญทางวัตถุมีมาก ความเห็นแก่ตัว, เบียดเบียนกันยิ่งเพิ่ม	๒๒๘
การศึกษาในโลกมีแต่ให้ฉลาด แต่ไม่สูงขึ้นไปถึงเห็นแจ้ง (insight)	๒๒๙
ต้องศึกษาแสงสว่างแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าให้มาอยู่ในหัวใจเรา	๒๓๐
ผู้ใดเห็นอิทัปปัจจยตา ก็คือเห็นธรรม, เห็นพระพุทธเจ้า, พระสงฆ์	๒๓๑
อิทัปปัจจยตาเป็นกฎตายตัวว่า ความทุกข์เกิดหรือดับอย่างไร	๒๓๒
อุบาสกอุบาสิกา ต้องมีความรู้, รู้ลึก, เห็นแจ้งธรรมะโดยประจักษ์	๒๓๓

ต้องเรียนรู้จากภายใน, รู้สึก - จนเห็นแจ้ง, รู้จักนรกสวรรค์อย่างไร	๒๓๔
ขอให้เลื่อนชั้นจากรู้ - รู้สึกเห็นแจ้งอยู่ในใจ, คือมีพระพุทธรูปเจ้าอยู่ในหัวใจ	๒๓๕
การศึกษาธรรมะลำบาก, ต้องมีการอธิบาย จึงต้องพยายามทำความเข้าใจ	๒๓๖
ต้องมีความรู้จนรู้สึกว่า ทุกสิ่งไม่น่าอยากเป็นอยากเอา, จิตเป็นอิสระ	๒๓๗
ตัดเหตุแห่งการสูญเสียความสงบคือกิเลสให้ได้ก็เข้าอยู่กับนิพพาน	๒๓๘
ถ้านั่งใกล้พระรัตนตรัยได้ ก็จะได้นิพพานเป็นรางวัลไม่ต้องซื้อ	๒๓๙

๗. ฟ้าสว่างทางฝ่ายบรรพชิต ๒๔๐

ฟ้าสว่างทุกเรื่อง มุ่งหมายต้องการให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปในทางดี	๒๔๐
สาวกของพระพุทธเจ้ามี ๒ : บรรพชิตกับคฤหัสถ์เดินทางไปทางเดียวกัน	๒๔๑
บรรพชิต หมายถึง ผู้เว้นที่ควรเว้น, ถึงที่ควรถึง, ทำให้ได้หมด	๒๔๒
การเว้นหรือถึงนี้ อยู่ที่หัวใจ ไม่ได้อยู่ที่ร่างกายข้างนอก	๒๔๓
บรรพชิตไม่มีบ้านเรือน แต่ปัจจุบันมีที่อยู่ทำนองบ้านเรือนขึ้นบ้าง	๒๔๔
ความหมายแท้จริงเป็นบรรพชิตก็เพื่อสะดวกที่จะเดินทางไปสู่นิพพาน	๒๔๕
คนอยู่บ้านเรือนอาจปรับปรุงให้เหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิตก็ได้	๒๔๖
ที่บวชไม่ได้ หรือไม่จริง ก็เพราะเป็นทางของวัตถุ ซึ่งเป็นข้าศึกของพรหมจรรย์	๒๔๗
ความมีดีของบรรพชิต ควรจะสง, เตรียมเดินทางโดยศีล สมาธิ ปัญญา	๒๔๘
สมรวาสมีศีลไม่เท่าพระก็เดินทางไปช้า ๆ, บรรพชิตเดินไปอย่างรวดเร็ว	๒๔๙
ศึกษาปัญญาที่ใช้ได้ตามเหตุปัจจัย คือเรื่อง ตถตา - เช่นนั่นเอง	๒๕๐
บรรพชิตแปลกจากสมรวาสตรงที่บริโภคอาหารที่เขาถวายด้วยศรัทธา	๒๕๑
ฟ้าสว่างทางสมณสาธุ คือมีกิริยาอาการสมควรแก่ความเป็นสมณะ	๒๕๒
เป็นสมณะจริง จะไม่ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือเป็นทุกข์	๒๕๓

สมณะมีได้ตามแต่ลัทธิศาสนา, ในพุทธศาสนามี ๔ ชั้น, ไม่เป็นข้าศึกแก่ใคร	๒๕๔
สมณะไม่เป็นข้าศึก, มีความสงบทางอุปติ, ไม่ทุจริตทางมโนกรรม	๒๕๕
สมณะสาธูป ต้องสงบกาย วาจา จิต อุปติทั้งภายนอกและภายใน	๒๕๖
ต้องมีธรรมะปฏิบัติเป็นอุปกรณ์รักษาความเป็นสมณะ คือหิริโอตตปปะ	๒๕๗
เป็นสมณะสมบุรณ์ ก็ต้องมีหิริโอตตปปะ และสปปริสธรรม	๒๕๘
โลกจะมีสันติภาพ สันติสุข ต้องมีสมณะนำจิตใจประชาชน	๒๕๙
สนใจเรื่องสมณะแล้ว จะเป็นโลกพระศรีอาริยมตไตรยได้ดี	๒๖๐
ฟ้าสาธทางสมณสาธิ คือมีอาชีพอสมควรแก่สมณะ	๒๖๑
ภิกษุมีอาชีพด้วยการให้ หรือมีชีวิตอยู่ด้วยของที่ผู้อื่นให้ด้วยศรัทธา	๒๖๒
บรรพชิต, ภิกษุแท้จริงเป็นปุชฌีบุคคลพวกหนึ่งของผู้ให้	๒๖๓
ภิกษุมีสาธิเป็นปุชฌีบุคคลทุกองค์, อาชีพไม่แย่งกันก็อยู่สบาย	๒๖๔
การได้สิ่งมาเลี้ยงชีพถูกต้อง ตรงกับความเป็นภิกษุ, ไม่นอกวิธ	๒๖๕
การแสวงหานอกแนวภิกษุ เรียกว่า อนสนา , ทำเครื่องให้เขาเลื่อมใส	๒๖๖
การทำกรพุดให้เขาพอใจ เพื่อเกิดลาภสักการะเป็นความหลอกลวง	๒๖๗
คำบรรยายนี้ประสงค์จะสาธภิกษุให้ออกจากความมืด, เช่นแข่งการสร้างต่าง ๆ	๒๖๘
ต้องใช้หิริโอตตปปะ และธัมมัญญตา เพื่อสาธทางภิกษุสาธิ	๒๖๙
๘. ฟ้าสาธทางภาษาพุด, สวดมนต์, มังสวริติ	๒๗๐
การพุดเรื่องฟ้าสาธ ใครให้พุดบวิษั ทื่นจากหลับ	๒๗๐
ฟ้าสาธทางภาษาพุด ใครสาธทั้งลักษณะคำพุดและวิธีพุด	๒๗๑
ภาษาเป็นสิ่งที่สร้างความเจริญหรือวิวัฒนาการทั้งกาย - จิต.	๒๗๒
ภาษา กิริยาท่าทาง จะสำแดงให้รู้ได้ว่า จิตใจนั้นเป็นอย่างไร	๒๗๓

ควรจะสร้างภาษาทั้งของบรรพชิตและฆราวาส, ภาษาคน ภาษาธรรม	๒๗๔
ภาษาที่มีตัวตน สอนได้เพียงชั้นศีลธรรม, ภาษาปรมาตม์ ฯ จะอยู่เหนือโลก	๒๗๕
ภาษาคนธรรมดาไม่มีตัวตน ภาษาของผู้รู้ ไม่มีตัวตน	๒๗๖
ภาษามีอิทธิพลมาก สามารถดังก้องไปทั่วโลกได้	๒๗๗
ต้นไม้ ก้อนหิน ดินทราย สังขารทั้งปวง ก็พูดได้ แต่คนไม่ได้ยิน	๒๗๘
เสียงของธรรมะหรือธรรมชาติดังก้องไปทั่วโลก คนก็ไม่ได้ยิน	๒๗๙
เสียงธรรมชาติ ร้องบอก อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตลอดเวลา ทำจิตเป็น สมาธิแล้วจะได้ยิน	๒๘๐
ภาษาที่พระพุทธเรียกตนเองก็ยังสับสนในคำว่ารูปอาตมา	๒๘๑
คำว่าจำวัด, จำพรรษา, ก็ยังไม่ถูกหลักธรรมในพุทธศาสนา	๒๘๒
ควรจะระวังใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมแก่พระแก่เณร	๒๘๓
การพูดถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาเท่ากับสอนธรรมะด้วย	๒๘๔
ฟ้าสาบทางไหว้พระสวมนต์ นี่เป็นของจำเป็นและมีประโยชน์	๒๘๕
อานิสงส์ของการไหว้พระ ฯ มี ๖ อย่าง : -๑. เหมือนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า	๒๘๕
๒. เป็นการทำสมาธิหมู่ ๓. เป็นการศึกษาระบบโดยความหมาย	๒๘๖
๔. เป็นการเตือนตนเองโดยทางธรรม ๕. เป็นการรักษาวาจาที่ควรท่องจำ	๒๘๗
๖. ทำวัตรด้วยสติสัมปชัญญะ จะบริหารสุขภาพของสมอง	๒๘๘
สวมนต์แปล ทำให้รู้ค่าแปล ยิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเรียนบาลีทุกวัน	๒๘๙
การสวมนต์ให้ถูกคำและจังหวะ จะมีความไพเราะดุจร้องเพลง	๒๙๐
ควรระวังสวดให้พร้อมพริบ เป็นเสียงเดียวกัน	๒๙๑
ฟ้าสาบทางมังสวิริติ ควรพิจารณาให้ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา	๒๙๒
ปัญหาควรพิจารณาคือภิกษุดำรงชีวิตเนื่องด้วยผู้อื่นเลี้ยงชีวิต ...	๒๙๓

การกินอาหารไม่กินชื่อนั้น ก็นั่นสักว่าธาตุเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต	๒๙๔
ไม่ยึดถือตัวตน เป็นผู้กิน, สิ่งที่กิน ไม่ถือให้ผิดหลักมัชฌิมา ฯ	๒๙๕
ไม่แบ่งฝ่ายเป็นตรงข้าง, ได้ทะเลาะกัน, ถือแค่ว่าไม่เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน	๒๙๖
ภิกษุต้องฉันอาหารที่ผู้อื่นให้ ต้องไม่เสียหลักเป็นปรทัตตูปชีวิ	๒๙๗
พระพุทธเจ้าไม่ฉันทั้งเนื้อทั้งผัก บริโภคแต่สักว่าธาตุตามธรรมชาติ	๒๙๘
ไม่ต้องกินเนื้อกินผัก กินแต่อาหารไม่มีโทษ	๒๙๙

๙. ฟ้าสาบในทางมัชฌิวิติและอบายมุข ๓๐๐

ฟ้าสาบทางมัชฌิวิติ เป็นคนละเรื่องกับมังสวิริติ	๓๐๐
มัชฌิวิติ : จะต้องเว้นจากสิ่งเสพติดและเมื่อนเมาทุกอย่าง	๓๐๑
เรื่องเมาไม่ได้ทั้งทางกาย จิต สติปัญญา	๓๐๒
เมาสุดโต่งเช่นเมาสวรรค์, พระไตรปิฎก, อาจารย์, เครื่องราง ฯ ล ฯ	๓๐๓
ของเมาทุกชนิดมีเสน่ห์ผูกจิตให้เป็นทาสของมัน	๓๐๔
เมาทางจิต ทำให้ติดสิ่งต่าง ๆ เลิกไม่ได้ตลอดชีวิต	๓๐๕
ในที่สุดมารวมที่ เมาตัวกู เห็นแก่ตัว, กูดีกูเก่ง ฯ ล ฯ	๓๐๖
พยายามสังเกตตรงที่เสพติด ถ้าละไม่ได้ ก็สางไม่ได้	๓๐๗
การแผ่ศาสนา ถ้ากลายเป็นสิ่งเสพติด มันก็ล้มละลาย	๓๐๘
ฟ้าสาบทางอบายมุข เป็นความเสื่อมทางจิตใจ, มีอบาย ๔ อย่าง	๓๐๙
พุทธบริษัทไม่ควรหลงอบายมุขเพราะจะสูญเสียความเป็นมนุษย์	๓๑๐
ฟ้าสาบทางกามารมณ์ หลงกามารมณ์นี้รวมกลุ่มอบายมุขด้วย	๓๑๑
บาลีอนุปพิภพิกถาแสดงโทษของกามไว้มาก	๓๑๒
ต้องเห็นโทษของกามารมณ์อันเจ็บปวดถึงตาย ควรจะสางได้	๓๑๓

กามารมณ์เกิดจากการดำริของจิต, เป็นเพียงมโนภาพ, ไม่มีตัวตน	๓๑๔
ถ้ารู้ความจริงถึงรากเหง้าของกาม ควรจะเอาชนะได้	๓๑๕
โลกยุคนี้ผลิตสิ่งต่าง ๆ ส่งเสริมกามารมณ์กันยิ่งขึ้น	๓๑๖
ฟ้าสว่างทางการพนัน , ซึ่งเป็นของเมา, เป็นอบายมุข, ละยาก	๓๑๗
การพนันเป็นผีร้ายกาจ, ต้องล้างใจด้วยศีลธรรมและอาชญา	๓๑๘
การพนันสร้างคนให้ตกอบายได้ทั้ง ๔ ชุม : นรก เปรต เดรัจฉาน อสุรกาย	๓๑๙
ฟ้าสว่างทางทัศนจักร , ทัศนจักรกลายเป็นอบายมุข, เมาไปแล้ว	๓๒๐
พวก ๑. กามกิเลสทัศนจักร, พวก ๒. ทัศนจักรเกี่ยวทำบุญ	๓๒๑
พวก ๓. ธรรมทัศนจักร คือพยายามไปศึกษาไปศึกษาเพื่อจิตหยุด, ว่าง	๓๒๒
ธรรมทัศนจักรควรเป็นทางจิต เช่นฝึกจิตมีผลเป็นสมาธิ, ฌาน	๓๒๓
ทัศนจักรนิพพานบ้าง คือดำรงจิตมีสติสัมปชัญญะ, สมาธิ, ฌานทัศนะ	๓๒๔
กำหนดอารมณ์ไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสแล้วหยุดอยู่ที่นั่น	๓๒๕
ทัศนจักรให้มีประโยชน์ทางจิต ทิฏฐิ วิญญาน, ไม่ต้องเสียค่าน้ำมันรถ	๓๒๖
ทัศนจักรของพุทธบริษัทควรเว้นไปเพื่อกิเลส	๓๒๗
๑๐. ฟ้าสว่างในทางศาสนสัมพันธ์	๓๒๘
ศาสนสัมพันธ์ หมายถึงความเกี่ยวข้องระหว่างศาสนาก็ได้	๓๒๙
ตามปกติคนเรามักถือว่า ศาสนาอื่นเป็นมิชฌาทิฏฐิ	๓๓๐
ตามธรรมชาติแท้ ๆ ศาสนาต้องสัมพันธ์กันอยู่แล้ว	๓๓๑
ศาสนาในขั้นศีลธรรม ขจัดปัญหาของสังคมที่เบียดเบียนกัน	๓๓๒
ศาสนาที่เกิดขึ้น เจตนาถ่ายทอดก็มี จำเป็นต้องยอมรับก็มี	๓๓๓
เช่นพระพุทธเจ้ามิได้ยกเลิกนรกสวรรค์เดิม แต่ท่านตรัสว่ามีที่อายตนะ	๓๓๔

ทุกศาสนามีจุดปลายทางตรงกันคือความรอด	๓๓๕
วิธีสำหรับจะรอดแตกต่างกันไปบ้าง เพื่อเหมาะสมแก่ภูมิประเทศ	๓๓๖
คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ก็ยังมีหลักเรื่องดี - ชั่วทำนองเดียวกับพุทธ	๓๓๗
ทุกศาสนา มีพูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย	๓๓๘
ทุกศาสนาพยายามบัญญัติสิ่งที่ยอมรับได้	๓๓๙
ใจความสำคัญของศาสนาเน้นต่างกันคือศรัทธา, ปัญญา, วิริยะ	๓๔๐
จะถือว่าอันไหนดีกว่าไม่ได้ เพราะขึ้นอยู่กับสภาพของหมู่คณะ	๓๔๑
คำสอนของพุทธศาสนาบางสมัยเหมาะกับศรัทธา, ปัญญาหรือวิริยะ	๓๔๒
ศาสนาต้องไปสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์	๓๔๓
ศาสนาควรเข้าเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การทหาร	๓๔๔
ศาสนาต่อศาสนาต้องสัมพันธ์กัน, เกี่ยวข้องกับมนุษย์, จะไม่มีความทุกข์	๓๔๕
ฟ้าสาบทางการไม่คู่เกี่ยวกับศาสนา คือไม่เอาของใครมาเป็นของตน	๓๔๖
ไม่คู่เอาไสยมาเป็นพุทธ หรือเป็นพุทธแล้วไปถือไสย	๓๔๗
เดี๋ยวนี้มีการทำพุทธศาสนาให้เป็นไสยศาสตร์กันมาก	๓๔๘
เรื่องนรกสวรรค์ของเก่าอย่างในไตรภูมิพระร่วง นั้นไปคู่มาเป็นพุทธ	๓๔๙
เรื่องกรรมดี - ชั่ว เขาพูดกันมาก่อน แต่พระพุทเจ้าทรงสอนชนิดเหนือขึ้น	๓๕๐
สังสารวัฏฏ์ของพระพุทเจ้าก็มีไ้แบบเรื่องการเกิดใหม่	๓๕๑
เรื่องโลกธาตุแบบคัมภีร์วิสุทธิมรรค มิใช่เป็นของพุทธศาสนา	๓๕๒
พุทธศาสนา ต้องมีลักษณะเป็นสันติภูมิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก	๓๕๓
บางเรื่องเช่นศีล ๕ พระพุทเจ้าทรงยอมรับโดยตรัสว่าเป็นของเก่า	๓๕๔
ฟ้าสาบทางวัฒนธรรมประเพณี คือมนุษย์พบว่าดี, ทำสืบ ๆ กันมา	๓๕๕
ศาสนาได้อยู่ในรูปของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี	๓๕๖

ศาสนาหรือวัฒนธรรม ถ้าเราไม่ทำ มันจะมีโทษ หาความสุขไม่ได้	๓๕๗
ต้องปรับปรุงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีให้ทันเวลาด้วย	๓๕๘
การแสดงธรรม และเนื้อธรรมะ ต้องปรับปรุงให้เหมาะสม	๓๕๙
ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างในการปฏิบัติควรพิจารณาทำอีก	๓๖๐
การขอภัยพระรัตนตรัยควรมีหลักปฏิบัติไม่ดูหมิ่น	๓๖๑
ควรมีประเพณีขอโทษพระรัตนตรัยทุกวันเหมือนปลงอาบัติ	๓๖๒
การเคารพ, ขอโทษอดโทษ, แลกเปลี่ยนส่วนบุญควรทำตามกำหนด	๓๖๓
ถ้ามีประเพณีเคารพขอโทษอดโทษ จะไม่เกิดนิสัยอิจฉาริษยา	๓๖๔
การอุทานเมื่อเสียใจ ตกใจ ดีใจ ควรจะทำได้ด้วยปัญญา, ความรู้สึกบริสุทธิ์	๓๖๕
กระทำวิปัสสนากรรมฐานก็อย่าให้มีตัวกู - ของกู เป็นผู้กระทำ	๓๖๖
ฟ้าสาทางถอยหลังเข้าคลอง, เป็นยุคที่ต้องทำ มิฉะนั้นจะจมทะเล	๓๖๗
ถอยหลัง ๗ หมายถึงการปรับปรุงให้เหมาะสมถูกต้องกับเหตุการณ์	๓๖๘
ถอยหลังเข้าคลองนั่นแหละคือความก้าวหน้า, ไม่วินาศ, ไม่ตันทุรัง	๓๖๙
สิ่งที่ก้าวหน้าอย่างบ้าคลั่งนั้น ควรจะถอยหลังเข้าคลอง	๓๗๐
พุทธบริษัทเห ออกนอกคลองของพระพุทธเจ้าไปเป็นทาสกิเลส	๓๗๑
อัฐฐังคิกมรรคของพระพุทธเจ้า ไม่มีใครชอบ, ควรจะถอยเข้าคลองเสีย	๓๗๒
ตกรรคคือพลัดออกนอกคลอง ขอให้สนใจถอยเข้าคลองให้ถูกต้อง	๓๗๓
๑๑. ฟ้าสาทางการศึกษา	๓๗๔
คำบรรยายนี้ ประสงค์จะบันทึกไว้ เพื่อประกอบการปรับปรุงแก้ไขข้างหน้า	๓๗๔
ฟ้าสาทางการศึกษา ต้องเกี่ยวข้องกับแนวธรรมะจะแยกกันไม่ได้	๓๗๕
การศึกษาของชาวบ้าน มีว่า เรียนหนังสือให้ฉลาด. เรียนอาชีพเลี้ยงชีวิต	๓๗๖
การศึกษาต้องเกี่ยวกับธรรมะด้วย เพราะต้องรู้จักดับทุกข์ทางจิต - วิญญาณ	๓๗๗

๑๒. ฟาสางในทางพุทธศิลป์	๔๐๑
ฟาสางในทางศิลป์ บรรยายเป็นครั้งสุดท้ายของภาค	๔๐๑
ศิลป์ หมายถึงความงาม และใช้ความงามนั้นให้เป็นประโยชน์	๔๐๒
ความงามมีได้ทั้งทางวัตถุ ร่างกายมารยาท, คุณธรรมต่าง ๆ	๔๐๓
ความงามอย่างสูงสุดคือศิลปะแห่งการดำรงตนอยู่เหนือทุกข์	๔๐๔
พุทธศิลป์ ก็คือวิธีเอาชนะความทุกข์, อริยมรรคเป็นยอดศิลป์	๔๐๕
พระพุทธเจ้าตรัสเองว่า พรหมจรรย์นี้งามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง, และปลาย	๔๐๖
พุทธบริษัททั้งต้องงามทั้งกาย การศึกษา ปฏิบัติ และบรรลุมรรคผล	๔๐๗
แต่ศิลป์ปลอม, ส่งเสริมความทุกข์ กำลังระบด ชนศิลป์ที่ดับทุกข์	๔๐๘
ต้องรู้จักแยกศิลป์หลอกลวงกับบริสุทธิ์ที่ต่างกันอย่างไร	๔๐๙
การศึกษา, ปฏิบัติ, รับผล, ต้องไม่ม่งมายและเป็นสันติภูมิ	๔๑๐
การเผยแผ่ต้องทำให้เห็นได้ด้วยตนว่าดับทุกข์ได้	๔๑๑
ฟาสางในทางนิรุกติ คือการใช้ภาษาพูดให้เป็นศิลป์สำเร็จประโยชน์	๔๑๒
พุทธบริษัทควรมีปาฏิหาริย์ในคำพูดครอบจิตผู้ฟังให้เห็นตาม	๔๑๓
รู้จักใช้ภาษาคนธรรมให้ลึก, สามารถทำให้ปฏิบัติตามได้	๔๑๔
พูดภาษาธรรมสำเร็จประโยชน์ เป็นความหมายของคำ นิรุกติปฏิสัมพันธ์	๔๑๕
ตัวอย่าง “จิตว่าง” คือจิตที่ไม่มีความคิดประเภทตัวกู - ของกู	๔๑๖
“ความมีดีสีขาว” เป็นมิจฉาทิฎฐิ ยึดถือว่าถูกต้องไม่เชื่อฟังใคร	๔๑๗
เรื่อง กาม กิณ เกียรติ, สะอาด สว่าง สงบ ฯ ล ฯ ล้วนให้เข้าใจถูกต้อง	๔๑๘
“ทำหน้าที่ให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน”, คนย่อมรู้เห็นจริงได้	๔๑๙
คำสัจธรรมคือธรรมทั้งหมด ธรรมสัจจะคือธรรมเฉพาะข้อ	๔๒๐
พูดธรรมะให้เข้าใจกันง่ายสะดวกรวดเร็วลึกซึ้ง ก็จักแตกฉาน	๔๒๑

ฟ้าสว่างในทางเอกลักษณ์ไทย ไม่ใช่รู้กันแต่ทางวัตถุ, ควรรู้ทางนามธรรม	๔๒๒
ทางจิตใจ ไม่ส่งเสริมกิเลส แต่แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	๔๒๓
เอกลักษณ์ไทยจะสาងได้โดยเอาเยี่ยงอย่างบรรพบุรุษที่ไม่เป็นทาสกิเลส	๔๒๔
ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ คือไม่มีความเห็นแก่ตัว, ไม่ริษยา ฯลฯ	๔๒๕
ความริษยาจะทำลายทั้งตนและผู้อื่น เป็นอุบาทว์, วินาศ	๔๒๖
ธรรมชาติต้องการให้อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ รักกัน, ดูตัวอย่างต้นไม้	๔๒๗
ทุกศาสนาเน้นเรื่องมิตรภาพ, บทบัญญัติจึงสอนให้รักผู้อื่น	๔๒๘
คนอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้, ช่วยคิดกันอยู่เสมอ	๔๒๙
ฟ้าสว่างทางกินดีอยู่ดี บุชากันอยู่ทั่วโลก	๔๓๐
ทุกศาสนาถือว่ากินอยู่ที่เกินพอดีนั้นเป็นบาป	๔๓๑
กินดีอยู่ดีเกินจำเป็น เป็นความไม่สมดุลง, เป็นเหตุให้เกิดโรค ฯลฯ	๔๓๒
กินดีอยู่ดีทำให้หลงใหลในเรื่องอ้อยทางอายตนะ, เป็นทาสกิเลส	๔๓๓
ปัญหายุ่งยากของมนุษย์ ตั้งต้นเมื่อรู้จักกินอยู่ดีกว่าธรรมชาติ	๔๓๔
ฟ้าสว่างทางหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ , คนตั้งเครื่องโลกกลัวเรื่องนี้	๔๓๕
มีธรรมชาติให้มากพอแล้วเลิกกลัวได้ ที่น่ากลัวยิ่งกว่านั้นคือกิเลส	๔๓๖
คนทุกพวกต่างต้องการจัดโลกให้มีสันติภาพ, ทำไมไม่ร่วมมือกัน	๔๓๗
กลับไปหาหลักธรรมในพุทธศาสนา, เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายก็รักกันได้	๔๓๘
เมื่อต้องรักกัน ก็ไม่จำเป็นต้องล้างผลาญฆ่ากัน จะรวมกันได้ทั้งจักรวาล	๔๓๙
ถ้าปราบกิเลสได้ ก็ไม่มีทั้งนายทุน ทั้งคอมมิวนิสต์, หหมดปัญหา	๔๔๐
สิ่งที่น่ากลัวที่สุดคือกิเลส ถ้าเอาชนะกิเลสได้ปัญหาก็หมด	๔๔๑
ควรพิจารณาว่า ฟ้าสว่างที่พูดไว้มี ๓ อย่าง : - เพราะมีสวณโมกข์, เพราะมีคำสอนอธิบายของสวณโมกข์เป็นอุปกรณ์, เพราะเผชิญพ้องกันกับที่มีสวณโมกข์มาระหว่าง ๕๐ ปี	๔๔๑
สิ่งที่กระทำมาแล้วจะได้เป็นอุทาหรณ์สำหรับคนข้างหน้า	๔๔๒

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกษ์ [ตอน ๒]

-๑-

๒ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสาทางสุดติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวในชุด ฟ้าสาगरะหว่างห้าสิบปีที่มีสวณโมกษ์ ต่อไปตามเดิม; แต่ในวันนี้ มีหัวข้อเฉพาะว่า **ฟ้าสาทางสุดติ** และสิ่งอื่นที่เนื่องในเครือเดียวกัน คือเรื่องสุดติ และเรื่องอื่นที่เนื่องในเครือเดียวกัน.

ที่ท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังอยู่เป็นประจำ ก็เช่นคำว่า **โลกพระศรีอารีย** **โลกียสุข** **มนุษย์สมบัติ** **สววรรค์สมบัติ** เป็นต้น. เรื่องโลกพระศรีอารีย ก็คือเรื่องสุดติ, เรื่องโลกียสุขก็คือสุดติ, เรื่องมนุษย์สมบัติก็คือสุดติ, เรื่องสววรรค์สมบัติก็คือเรื่องสุดติ. อาตมาถือว่าเป็นเรื่องในเครือเดียวกัน เอามาพูดรวม ๆ กัน ในคราวเดียวกัน โดยใช้หัวข้อเรื่องว่า ฟ้าสาทางสุดติ และสิ่งอื่นที่เนื่องในเครือเดียวกัน.

ฟ้าสาธทางสุคติ.

จะพูดถึงคำว่า **สุคติ** เป็นข้อแรก คำว่า **สุคติ** นี้ ก็แปลว่า **ไปได้** หรือ **ถึงดี** **สุ** แปลว่า **ดี**, **คติ** แปลว่า **ไป** หรือว่า **ถึง**. คำว่าสุคติ สุคติ นี้เข้าใจว่าเป็นคำเก่าแก่มาก เป็นคำเก่ามาแต่ยุคเก่าก่อนพุทธกาลก็ได้ นี่เป็นเรื่องสันนิษฐานว่า คำนี้มนุษย์รู้จักพูดกันมาแล้วตั้งแต่ก่อนยุคพุทธกาลก็ได้, ครั้นมาถึงยุคพุทธกาลก็ยังใช้กันอยู่, แล้วบัดนี้ในเวลานี้ก็ยังใช้กันอยู่ ; เรียกว่า **สุคติ**, **สุคติคู่กันกับทุกคติ**. **ทุกคติ** แปลว่า **ไปชั่ว** หรือ **ถึงชั่ว** หมายความว่า เป็นทุกข์, **สุคติ** แปลว่า **ไปได้** หรือ **ถึงดี** ก็คือ เป็นสุข.

แต่ที่ เขาพูดกันมาแต่ก่อนนั้น มักจะมีความหมายไปในทางว่า เป็น **เรื่องที่จะมีจะได้ต่อตายแล้ว** คือหลังจากตายแล้ว จึงจะไปสุคติหรือจะไปทุกคติ. นี่ขอให้อ่านกันไว้ด้วยว่า เขาถือกันมาอย่างนี้ เขาเชื่อกันมาอย่างนี้; มีหน้าซ้ำยังเป็นเรื่องสับสนยิ่งขึ้นไปอีกทางหนึ่ง คือว่าในปัจจุบันนี้ มนุษย์เรา พวกมนุษย์ พุทธบริษัทส่วนใหญ่, ส่วนที่ตามธรรมเนียมตามประเพณีนั้น ก็ถือว่าเราไปสุคติกันที่เทวโลกหรือเมืองสวรรค์ **มนุษย์ที่นี้ถือว่า เราไปสุคติกันในเมืองเทวดา เมืองสวรรค์หรือเทวโลก ; แต่พวกเทวดาในสวรรค์นั้น ก็มีเรื่องกล่าวไว้ในพระบาลีว่า เขามาสุคติกันที่เมืองมนุษย์ หรือมนุษย์โลก.**

บางคนอาจจะไม่เคยได้ฟัง ก็อยากจะเล่าให้ฟังว่า ตามพระบาลีนั้น เมื่อเทวดาคนหนึ่งจะต้องจุติ คือตาย ก็มีปัญหาว่าจะไปไหน ตายแล้วจะไปหาสุคติกันที่ไหน, เป็นเทวดาแล้วจะจุติแล้ว ก็เที่ยวถามหาว่าไปสุคติกันที่ไหน. พวกเทวดาก็บอกว่า ไปสุคติกันที่มนุษย์โลก เพราะในเมืองมนุษย์นั้นมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หาได้ง่าย, เป็นที่เกิดแห่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, แล้วเขาก็พูดกันแต่เรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่เหมือนในเมืองเทวดา ซึ่งพูดถึงกันแต่เรื่องอะไรก็ไม่รู้ จะเป็นเรื่องบ้า

สมบัติสวรรค์, ไม่พูดกันถึงเรื่องพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ มากเหมือนในเมืองมนุษย์. ถ้าเราไปเกิดในเมืองมนุษย์ เราก็จะได้ใกล้ชิดพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ มากกว่า, มีโอกาสที่จะศึกษาธรรมะปฏิบัติธรรมะมากกว่า.

เป็นอันว่าพวกเทวดาเขายุติกันอย่างนี้ว่า ไปสุคติกันที่เมืองมนุษย์. ส่วนพวกมนุษย์ที่นี่ จะไปสุคติกันที่เมืองสวรรค์ หรือเทวโลก, มันเป็นการเล่นซ่อนหากันอยู่อย่างน่าหัวเราะ. สังเกตดูให้ดี : พวกมนุษย์จะไปสุคติที่เมืองเทวดา พวกเทวดาจะมาสุคติกันที่เมืองมนุษย์ นี่มันเป็นเรื่องสับสนนอกจากจะไปถึงกันต่อตายแล้ว แล้วยังเป็นเรื่องที่สับสน ไขว้กันอยู่ว่ายังไม่รู้ที่ไหนแน่.

ที่นี่ เราอยากจะให้ฟ้าสว่างในทางสุคติ คือให้รู้เรื่องสุคตินี้อย่างที่ว่ามีประโยชน์ หรือเป็นแสงสว่างส่องทาง.

คนทั้งหลายไม่เคยคิดกันว่า สุคติ หรือ ทุกคติ นี้ เป็นสิ่งที่มีในขณะจิตที่ถัดไปจากการกระทำความผิด โดยเฉพาะก็คือมโนกรรม กระทำมโนกรรม, ดีก็ตามชั่วก็ตาม เมื่อจิตที่เป็นตัวกรรมนั้นดับไปแล้ว จิตถัดมานั้นแหละ คือเรื่องที่ได้รับผลเป็นสุคติ หรือ ทุกคติ, มันอาจจะเร็วแวบเดียวก็ได้ ทำมโนกรรมเสร็จมันก็เป็นทุกคติหรือเป็นสุคติไปแล้ว แล้วแต่ว่ามโนกรรมนั้นทำอย่างไร คือทำอย่างดีหรือทำอย่างชั่ว. นี่ใครเคยคิดอย่างนี้บ้าง ถ้าไม่เคยคิดก็อยากจะให้คิดอย่างนี้ว่า เราเอาสุคติที่มันเอื้อมถึงกันเดี๋ยวที่นี่.

จิตคิด - ทำ, คิดแล้วกระทำความผิด มโนกรรม ก็คือการคิด คิดดีคิดชั่ว พอการคิดนี้เสร็จดับไป จิตที่ถัดมานั้นแหละคือผลของมัน ก็เรียกว่าอยู่ที่นั่น ติด ๆ กัน ไปนั่น คิดดีเป็นสุคติ คิดชั่วก็เป็นทุกคติ. อย่างนี้มันเป็นอย่างไร, ขอให้ลองคิดดู.

มันไม่ต้องรอนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้วนี่, แล้วมันยังดีมากก็ตรงที่ว่าบังคับได้. เราบังคับมันได้ เราบังคับสுகติหรือทุกติเอาได้ตามชอบใจเรา คืออย่าไปทำชั่ว อย่าไปคิดชั่ว, อย่าไปคิดชั่วสิ มันก็จะมีแต่สுகติ แล้วก็ทันทีทันใจ.

ให้รู้สึกกันสักอย่างหนึ่งว่า **ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่เดินทางอยู่ตลอดเวลา** จริงหรือไม่ ? ท่านลองคิดดูว่า ชีวิตนี้เป็นการเดินทางอยู่ตลอดเวลา, ไม่ได้หมายความว่าเดินด้วยเท้า, ไม่ได้หมายความว่าเดินด้วยเท้าหรือเดินด้วยยานพาหนะอะไร. ชีวิตนี้มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา, มันเปลี่ยนไปตามอำนาจเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา. สิ่งทั้งหลายมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งอยู่ ชีวิตนี้ก็มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งอยู่ ดังนั้นมันจึงเปลี่ยนอยู่ตามเหตุตามปัจจัยนั้น, เราจึงเห็นว่า ชีวิตนี้มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา; เช่นเมื่อวานนี้วานนี้นั้น มันก็ไม่เหมือนกับวันนี้, แล้วในวันนี้ เดียวนี้เป็นตอนบ่าย มันก็ไม่เหมือนกับเมื่อตอนเที่ยง หรือตอนเช้า มันเป็นอย่างอื่น, ตอนเช้าเป็นอย่างอื่น, ตอนสายเป็นอย่างอื่น ตอนเที่ยงเป็นอย่างอื่น, ตอนบ่ายเป็นอย่างอื่น. นี่มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา.

แล้วยิ่งกว่านั้น ในตอนเช้าหรือตอนไหนก็ตาม ชั่วโมงหนึ่ง ชั่วโมงหนึ่ง มันก็ไม่เหมือนกัน มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา, แล้วในชั่วโมงหนึ่ง ๆ ชีวิตนั้นมันก็เปลี่ยนอยู่ทุก ๆ นาที ทุก ๆ วินาที จะทุกวินาที กระทั่งว่าทุกขณะจิต ซึ่งมันเร็วกว่าวินาทีไปเสียอีก มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา. นั่นแหละ เรียกว่ามันเดินทางอยู่ตลอดเวลา, ให้เห็นว่ามันเป็น **พหุติของจิต ที่เปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา.**

คำว่า พหุติ คือ ความเป็นไป พหุติ หรือ วุตติ หรือ ประพหุติ ก็ตาม แปลว่า ความเป็นไป การเป็นไป, พหุติของจิต คือ การเป็นไปของจิต เปลี่ยนอยู่ทุกขณะจิต, เปลี่ยนอยู่ทุกขณะจิตเลย. ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนอยู่ แล้วเมื่อเปลี่ยนอยู่ก็ถือว่ามันเดินไป, ไม่ช้าที่ ไม่หยุดอยู่กับที่.

เรามองให้เห็นข้อนี้ ว่า **จิตเปลี่ยนอยู่ทุกขณะ ๆ** แล้วแต่จะกำหนด ขณะว่ายาวสักเท่าไร, ยาวสัก ๑ นาที สัก ๑ วินาที หรือแม้แต่ว่าขณะจิต เขาเรียกว่ามันเร็วเท่าฟ้าแลบ หรือว่าเร็วยิ่งกว่าฟ้าแลบ. แต่ก็พอจะมองเห็นได้ ว่ามันเปลี่ยนอยู่ทุกเวลา จึงพูดได้ว่า พุทธิของจิตเปลี่ยนอยู่ทุกเวลา, เพราะว่าชีวิตมันขึ้นอยู่กับจิตดวงเดียวนั้น, ดังนั้น ชีวิตก็เปลี่ยนอยู่ทุกเวลา.

ถ้ามองเห็นอย่างนี้ก็เรียกว่า มันจะกลายเป็นเรื่องที่จริง ประจักษ์ โดยประจักษ์ คือสันติภูมิจิโก. ธรรมะที่จะเป็น **ธรรมะที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้า**นั้น **ต้องเป็นสันติภูมิจิโก**, สันติภูมิจิโกที่เราให้พระสวดมนต์อยู่เสมอ *สวากขาโต ภควาตา ธมฺโม สนฺติภูมิจิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิจิโก* ฯลฯ ใน ๖ บทนั้นมันมีบทว่า **สันติภูมิจิโก** อยู่บทหนึ่ง ซึ่ง **สำคัญมาก**.

ถ้าจะเป็นสวากขาโต คือ **ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ดีแล้วนั้น ต้องเป็นสันติภูมิจิโก** คือเรารู้สึกได้ด้วยจิตของเราเอง, ปรากฏอยู่ในความรู้สึกของเราเอง, ไม่ต้องเชื่อคนอื่น, ไม่ต้องเชื่อตามตัวหนังสือ ไม่ต้องเชื่อตามอะไร, แต่มองเห็นชัดในจิตใจของตนเอง ว่าเป็นอย่างไร **อย่างนี้เป็นสันติภูมิจิโก**.

นี่ก็อยากจะให้มองเห็นเป็นสันติภูมิจิโก ในเรื่องของจิต ที่มันมีพุทธิคือการเปลี่ยนแปลง ซึ่งก็เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา; แล้วมันก็เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ ตามที่เราบัญญัติว่า อย่างนี้ชั่วอย่างนี้ดี, อย่างนี้บุญอย่างนี้บาป, อย่างนี้กุศลอย่างนี้อกุศล: เราก็เลยเห็นจิตที่คิดหรือกระทำอยู่ เป็นบุญหรือเป็นบาป แล้วจิตได้รับผลบุญหรือได้รับผลบาป รู้อยู่แก่จิตใจของตนเอง. แม้จะไม่รู้จักเรียกชื่อว่าจะอะไร เป็นภาษาบาลีลำบาก ก็ให้รู้ว่ามันมีอย่างนี้แหละ, มันเป็นเรื่องที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งแล้วเปลี่ยนไปตามเหตุตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง.

การปรุงแต่งมันแล้วแต่เหตุปัจจัย ชนิดที่สมมติบัญญัติว่าบุญหรือบาป, มันก็เลยเป็นจิตบุญหรือบาป มีผลเป็นบุญหรือเป็นบาป. ให้รู้สึกทุกครั้งไปว่า จิตนี้มันได้คิด **เป็นบุญหรือเป็นบาป** แล้วมันได้ส่วยผล เป็นบุญหรือเป็นบาป, ให้สันติภูริโก คือมองเห็นรู้สึกด้วยตนเอง; ไม่ใช่มองด้วยตา ๒ ลูกนี้ ไม่ใช่ตาเนื้ออย่างนี้, มองด้วยตาใจ มองด้วยใจ ให้เห็นว่ามันเป็นอย่างไร, ว่าจิตนี้มัน **เศร้าหมอง หรือ จิตนี้มันผ่องแผ้ว**. ถ้ามันเศร้าหมองก็มองเห็นว่า โธ่, มันทำมโนกรรมมาไม่ดี มโนกรรมมาเป็นทุจริต มันก็เลยเศร้าหมอง ถ้าเห็นว่า โธ่, มันผ่องแผ้ว มันสดชื่นแจ่มใสเป็นสุข ก็เพราะว่ามโนกรรมมันทำมาดี คือมันทำมาโดยสุจริต.

เดี๋ยวนี้เราได้ยินได้ฟังเรื่องชนิดนี้มานานแล้ว มันก็ควรจะรู้จักกันทีแล้ว, รู้จักข้างในกันที; ได้ยินได้ฟังมาทางข้างนอก ทางหู ทางตา ทางอ่าน ทางอะไรมันพอแล้ว เราก็**มารู้จักข้างในกันที** ว่าจิตนี้มันเป็นสุคติเป็นทุคติอย่างไร จนเราเห็นว่า เอ้า มันเป็นอย่างนั้นตามธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น, เราก็จะมีความรู้ด้วยตนเอง สันติภูริโก ขึ้นมาอีกว่า จิตนี้เป็นสิ่งที่ควบคุมได้ โดยการควบคุมจิตนั่นเอง **จิตนี้เป็นสิ่งที่ควบคุมได้โดยการที่ควบคุมจิตนั่นเอง.**

อะไรมาคุมจิต ? มันก็คือ **สติที่เป็นคุณสมบัติของจิต**. จิตนี้มันมีคุณสมบัติหลายอย่าง : คุณสมบัติฝ่ายที่จะเป็นทุกข์ มันก็มีอยู่พวกหนึ่ง, ฝ่ายที่ไม่เป็นทุกข์ มันก็มีอยู่พวกหนึ่ง. **สติก็เป็นคุณสมบัติของจิต ทำให้ระลึกได้, รู้สึกตัว แล้วก็ปัญญา** ว่ารู้อย่างไรดี อย่างไรชั่ว, อย่างไรเป็นทุกข์, อย่างไรไม่เป็นทุกข์; ฉะนั้นสติปัญญานี้ก็จะไปควบคุมคุณสมบัติฝ่ายชั่วฝ่ายต่ำของจิต. จิตก็เป็นสักว่าจิต แล้วมันมีดวงเดียวเสียด้วย มันก็เกิดการต่อสู้กันในระหว่างสิ่งที่เรียกว่า **คุณสมบัติของจิต** ซึ่งเขามักจะเรียกว่า**เจตสิก** ก็แปลว่า **สมบัติของจิต** นั้นแหละ ไม่แปลว่าอย่างอื่นได้.

จิตดวงเดียว มีคุณสมบัติจัดได้เป็น ๒ ฝ่าย : คือฝ่ายที่จะไปเป็นทุกข์ กับฝ่ายที่จะไม่เป็นทุกข์. ที่นี้ฝ่ายที่จะเป็นทุกข์ มันเป็นไปมากเข้ามาตั้งแต่เกิด ตั้งแต่อ่อนแต่อก, เดียวนี้มันเกิดไม่ชอบแล้ว มันเซ็ดหลาบแล้ว มันเบื่อแล้ว, คุณสมบัติฝ่ายที่มันจะไม่ให้นำไปสู่ทุกข์ มันก็เข้ามาเป็นเจ้าก็เจ้าการว่าอย่างนั้นเข้ามาคุ้มครองจิตควบคุมจิตให้จิตมันเป็นไปตามในทางฝ่ายนี้ อย่าเป็นไปตามในทางฝ่ายโน้น ซึ่งมันเป็นทุกข์.

กิริยาอาการอย่างนี้ หรือว่าพฤติกรรมอย่างนี้ ใครเคยเห็นบ้าง ใครเคยมองเห็น ใครเคยประสบ ใครเคยใช้มันแล้วบ้าง ? ถ้าว่าใครเคยมองเห็นแล้วเคยใช้มันมาแล้วบ้าง, ก็ดีมากที่สุดแหละ ที่ได้โอกาสเป็นถึงอย่างนั้น. ถ้ายังไม่เคยก็ขอให้เคยสิ ให้เคย ; เพราะว่าจิตมันดวงเดียวนี้. ที่เรียกว่าคน ๆ มันสมมติ มันเป็นร่างกายที่มีจิตใจ; จิตใจที่ว่าคุณสมบัติอันไหนกำลังยึดครองอยู่ คือฝ่ายวิชาหรือฝ่ายอวิชา, ถ้าฝ่ายอวิชากำลังครองอยู่ มันก็มีดี กระทำไปอย่างความมืดอย่างคนมืด, ถ้าวิชาคุ้มครองอยู่ มันก็ทำไปอย่างสว่าง อย่างแจ่มแจ้ง.

นี่ดูเถอะว่า บางคราวจิตนี้มันสว่าง ฉลาด รู้ และเบิกบาน, แต่ในบางคราวมันกลับมืดไม่รู้ แล้วก็ห่อหุ้มเป็นทุกข์. เมื่อไรมันเป็นทุกข์ ก็เรียกว่า **ทุกข์**, เมื่อไรมันเป็น **สุข** ก็เรียกว่า **สุคติ** คือมันไปได้. จิตนี้มีการไปได้ ไปเรื่อยไปแหละ, ไปดี มันก็จะไปจนถึงที่สุด คือดีที่สุด, ที่สุดดี ก็จะมีพินดี จะเหนือดี จะไปนิพพานหรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก.

เดี๋ยวนี้ปัญหามันมาติดตันอยู่เสียที่ว่า ไม่รู้อยู่ที่ไหน แล้วก็หาไว้ไกลเกินไป คือต่อตายแล้วโน้น ต่อตายแล้ว แล้วก็มิเหตุปัจจัยอย่างอื่นที่ควบคุมไม่ได้ ที่เราควบคุมไม่ได้; นี่ข้อเสียหายนัน้อยู่นี้. ถ้าควบคุมได้ เราก็ทำให้มันเป็นสุขได้ อยู่ในความ

ควบคุมของเรา; ฉะนั้นเราต้องควบคุมจิตนั่นเอง ให้มีสมบัติ มี เจตสิกธรรม เป็นสมบัติของมัน ที่ เป็นฝ่ายดี; เช่นสติ เช่นปัญญา เช่นสมาธิ เช่นศรัทธา ที่เป็นฝ่ายดี มาควบคุมอยู่เถอะ มันก็ไปได้ เดินดีก้าวหน้าไปได้, ก็เป็นสุขติดอยู่ตลอดเวลา, หลังจากคิดดีแล้วมันก็เป็นสุขติดกันขึ้นมา แล้วเป็นไปตลอดเวลา.

นี่ขอให้ดูกันในข้อนี้ที่ว่า จิตมีพฤติกรรมอยู่ตลอดเวลา คือเปลี่ยนไป เหมือนกับเดินทางอยู่ตลอดเวลา ก็ควบคุมพฤติกรรมนี้ให้ถูกต้อง, ทำไมไม่สนใจที่จะทำให้มันเป็นสุขติดอยู่ตลอดเวลา คือให้มันเดินไป ๆ เดินไป อย่างมีสุข เป็นสุข ๆ เป็นสุข ๆ อยู่ตลอดเวลา, เราสามารถจะทำได้แบบนี้และที่นี่, ไม่ใช่ต้องรอต่อตายแล้ว. นี่ขอให้ถือว่าเป็นเรื่องฟ้าสาगर คือความมืดได้หายไป แสงสว่างได้เกิดขึ้น ว่าสุขติดนั้นคืออะไร, จะเอากันได้ที่ไหน โดยวิธีใด อย่างที่ว่ามาแล้วนั่นเอง.

จิตนี้เป็นของประหลาด ที่ว่า ดวงเดียว แต่เปลี่ยนได้หลายสิบอย่าง หลายร้อยอย่าง แต่ว่าหลายสิบอย่างหลายร้อยอย่างนั้น แบ่งได้เป็น ๒ พวก คือฝ่ายผิดกับฝ่ายถูก. เอาให้มันเป็นฝ่ายถูกอยู่เรื่อย มันก็เป็นสุขติดอยู่เรื่อย, เจริญก้าวหน้าไปเรื่อย เป็นสุขติดอยู่เรื่อย จนกว่าร่างกายจะแตกดับ.

ขอให้ทุกคนทำได้ อย่างนี้ มีได้อย่างนี้ เป็นได้อย่างนี้ คือมีสุขติดอยู่ตลอดเวลา เช่นเดียวกับโลกพระศรีอารยเมตไตรย ซึ่งเราจะสร้างขึ้นได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้ก็คือ สุขคติ โลกแห่งสุขคติ เราจะสร้างขึ้นได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้.

ฟ้าสาगरทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย.

ที่นี้ก็พูดเรื่อง ฟ้าสาगरทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย ติดต่อกันไป. โลกพระศรีอารย ชาวบ้านเรียกว่า โลกพระศรีอารย ย่อมาจากคำว่า พระศรีอารยเมตไตรย.

ที่เรียกว่า พระศรีอารย ๗ น้ำมันพังแปลกหู, กลายเป็นคำล้อไปเสีย แล้วไปเติมเข้าว่า ภาชีอาน เก็บภาชีอาน จนชาวบ้านแย่ ภาชีอาน พระศรีอารย อย่างน้ำมันกลายเป็น ตลกไป.

โลกพระศรีอารยเมตไตรย เขาหมายถึงโลกแห่งมนุษย์ ที่มีความสุข โดยส่วนตัว; ไม่ใช่สุขนิพพานก็ได้ เป็นสุขธรรมดาสามัญนี้ คือ สุขที่เกิดมาจากการประพตติถูกต้อง มีการประพตติถูกต้องอยู่ตลอดเวลา, มีการเสวยผลของการประพตติ ที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา ก็คือเป็นสุขอยู่ตลอดเวลา นี่เรียกว่าโลกของพระศรีอารยเมตไตรย.

เท่าที่สำรวจดูแล้ว มีด้วยกันทุกศาสนาเลย, แต่ละศาสนาก็มีโลกของ พระพุทธเจ้าหรือพระศาสดา แล้วแต่เขาจะเรียก ที่จะมาข้างหน้าองค์หนึ่ง ๗. ในศาสนา ฮินดูก็ดี ศาสนายิวก็ดี ศาสนาคริสต์ก็ดี ศาสนาอิสลามก็ดี ล้วนแต่ได้พูดถึงคนคนหนึ่ง ที่เราเรียกในวงของเราว่า พระศรีอารยเมตไตรย, หมายความว่าถ้าพอถึงยุคของ บุคคลนี้แล้ว โลกนี้มีแต่ความสุขโดยส่วนตัว.

พระพุทธเจ้าก็ได้เคยตรัสถึงเรื่องของพระศรีอารยเมตไตรย มีในปกรณ์ชั้น บาลีด้วยเหมือนกัน. ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือว่า ในยุคหรือในโลกพระศรีอารยเมตไตรย นั้น จะมีพระอริยเจ้ามากกว่ายุคพระศาสดานี้, ในยุคพระศรีอารยเมตไตรยนั้นจะมีพระ อรหันต์เป็นพัน ๗ ซึ่งในยุคพระศาสดานี้มีพระอรหันต์เพียงร้อย ๗ อย่างนี้เป็นต้น. ตรัส เปรียบเทียบไว้ อย่างนี้ : อริยบุคคลชั้นไหนก็ตามเถอะ, ชั้นอนาคามี สกิทาคามี โสดาบัน ะไรก็ตาม จะมีมากกว่าในยุคพระศาสดาองค์ปัจจุบันนี้. นี่เราไม่ค่อยสนใจ เราสนใจแต่ว่า มันจะมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างไรบ้าง แล้วเขาก็บรรยายไว้อย่างน่าเพลิดเพลิน.

คำบรรยายเรื่องโลกของพระศรีอารยเมตไตรย ชนิดที่ยั่วให้คนพอใจนั้น ไม่เคยพบในพระบาลีดอก มันเป็นหนังสือในชั้นหลัง มาชั้นอรรถกถา หรือว่าแต่งขึ้นโดยเฉพาะ ว่ามีความสุขเหลือประมาณ เพราะว่าใครต้องการอะไรก็ได้ทันที ไปเอาที่ต้นกัลปพฤกษ์ กัลปพฤกษ์ก็เรียก กัลปทฐมะก็เรียก ที่ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์พิเศษนั้น. ใครต้องการอะไรก็ไปเอาที่นั่น - เอาจากที่นั่น ที่พวกคอมมิวนิสต์เขาเอาไปอ้างว่า เขาก็จะมีกองกลางเป็นทุนกองกลางของชาติ ที่ใครต้องการอะไรก็ไปเอาได้. พวกคอมมิวนิสต์เขาก็เอาพระศรีอารยเมตไตรยไปอ้าง ว่าเขาจะจัดโลกนี้ให้เป็นเหมือนกับโลกพระศรีอารยเมตไตรยจะเป็นได้หรือไม่มันอีกเรื่องหนึ่ง.

ที่เขาพูดไว้จนทุกคนสนใจก็ว่า มันมีต้นกัลปพฤกษ์ ต้องการอะไร อะไรก็ได้ ไปเอาได้ทันทีเลย, แล้วมีความสุขสบายไปทุกอย่าง กระทั่งว่าน้ำในคลองยังไหลขึ้นข้างหนึ่งไหลลงข้างหนึ่ง อย่างนี้เป็นต้น, โอ๊ย, พรรณนาไม่ไหวดอก เดียวมันจะกลายเป็นเรื่องชวนหัวไปเสีย.

แล้วก็มีที่น่าสนใจก็คือว่า มีแต่ความรัก ความรักเพื่อนมนุษย์, ไม่ใช่ความรักของกิเลส ไม่ใช่ความรักของราคะของกิเลส, มันเป็นความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตาธรรม, ทุกคนรักกันและกันยิ่งกว่าธรรมดา ยิ่งกว่าที่มันมีธรรมดาสัจนี้ ทำตัวเป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อกัน เลย ไม่มีการเบียดเบียน เท่านี้ก็พอแล้ว ทั้งหมดนั้นไม่มีการเบียดเบียนแม้แต่นิดเดียว อยู่กันอย่างไม่มีการเบียดเบียนแม้แต่นิดเดียว นี่มันก็วิเศษแล้ว.

เราลองคำนวณดูว่า ไม่มีใครเบียดเบียนใคร, ไม่มีใครเบียดเบียนเรา เราหันไปทางไหน ก็มีแต่มิตรสหายที่จะช่วยเหลือทั้งนั้น, ไม่ว่าจะหันหน้าไปทางไหน มีแต่คนถามว่า จะให้ช่วยอะไร จะให้ช่วยอะไร ต้องการอะไร จะให้ช่วยอะไร, อย่างนี้ไปเสียทุกหนทุกแห่งในโลกของพระศรีอารยเมตไตรย.

ที่นั่นมันต้องพิจารณากันว่า ผู้ที่กล่าวเรื่องศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยนี้ เขา ก็กล่าวตามวิสัยธรรมดาสามัญที่จะนึกได้ นึกเอาเองได้ว่า มันวิเศษอย่างไรบ้าง วิเศษอย่างไร บ้าง ดีอย่างไรบ้าง ก็เอามากล่าวไว้หมด, กล่าวไว้เป็นลักษณะของโลกพระศรีอารยเมตไตรย หมด. แต่คำกล่าวชุดนี้ น่าประหลาดน่าสงสัย คือ **พูดแต่เรื่องโลกียสุข** ไปทั้งนั้น **ไม่พูดถึงโลกุตตรธรรม, ไม่เหมือนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้.** ที่พระพุทธเจ้าตรัสท่าน ตรัสว่า ในโลกพระศรีอารยเมตไตรยนั้น จะมีพระอริยบุคคล มากกว่าในโลกในยุคศาสนา ของตถาคต; แต่โฆษณาชวนเชื่อเรื่องโลกพระศรีอารยเมตไตรยที่เขาเอามาพูด มาสอน มาเทศน์ กัน ที่มีในหนังสือชั้นหลังนี้ จะไม่พูดถึงโลกุตระ, พูดแต่เรื่องมีความสุขอย่างยิ่งชนิด โลกียะ.

เข้าใจว่าการพูดเรื่องโลกพระศรีอารยเมตไตรยนี้ คงพูดกันมาแต่ก่อน **ติกดาบรพ** คงจะพูดกันตั้งแต่ติกดาบรพ ก่อนที่มนุษย์จะรู้เรื่องโลกุตระ ในสมัยที่ มนุษย์ยังไม่ได้รู้เรื่อง โลกุตระ, ก็พูดเอาตามพอใจ **เป็นเรื่องโลกียะไปทั้งนั้น;** ฉะนั้นพรรณนาความสุขอย่างโลกียสุขไปเสียทั้งนั้น. แต่แล้วเขาเห็นว่าเราชอบรับ ไม่คัด ค้าน เพราะมันดีที่สุดในแง่ของโลก ในแง่ของโลกียธรรม, หรือจะว่าในแง่ของศีลธรรม ก็ได้. ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่าดีที่สุดแล้ว ส่วนศีลธรรม ไม่ต้องถึงโลกุตตรธรรม, เป็น ศีลธรรมทั่วไป ในบ้านในเมืองทั่วไป ในระดับอยู่กันเป็นผาสุกทั่วไป ก็นับว่าดีแล้ว ดีที่ สุดแล้ว ขอให้ได้เถอะ ในลักษณะนี้ขอให้ได้มา แล้วก็ไม่ต้องรอกันอีกหมื่นปีแสนปี ขอให้ได้กันที่นี้และเดี๋ยวนี้.

อาตมาพูดว่า **โลกพระศรีอารยเมตไตรยอยู่แค่ปลายจมูก** คนเขา ก็หาว่าหาเอง, พูดตรง ๆ ก็หาว่าหลอกเขา; แต่อาตมาก็ยังคงพูดว่า **โลกพระศรี-อารยเมตไตรยอยู่แค่ปลายจมูก** **ไม่ต้องรอกันหมื่นปีแสนปี** **คือเมื่อทุกคนมี ศีลธรรม**

รักผู้อื่น ไม่เป็นเวรเป็นภัยแก่ใคร ๆ มีแต่รักผู้อื่น อยู่กันอย่างมิตร ก็ดูเถอะมันจะเป็นอะไร มันก็ไม่มีความทุกข์ ก็ไม่มีการเบียดเบียน มีแต่ความสงบสุข.

ถ้าคนทุกคน ในโลกมันเปลี่ยนปั๊บเดียวเป็น **รักผู้อื่น** ไม่เห็นแก่ตัว **โลกทั้งโลกก็กลายเป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยไปทันที**; นี่จึงว่ามันอยู่แค่ปลายจมูก. ขอให้พลิกกลับนิดเดียว พลิกกลับเป็นว่า รักผู้อื่น ไม่รักแต่ ตัวกู-ของกู เห็นแก่ตัว; ถ้าอย่างนั้นแล้วมันตรงกับข้าม. ถ้ารักผู้อื่น. รักผู้อื่น มันก็ไม่มีใครเบียดเบียนใคร, ใครต้องการอะไรมีคนให้, ใครต้องการอะไรมีคนให้ ก็เลยเป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยได้ในพริบตาเดียว, ไม่มีอาชญากรรมเหมือนอย่างที่มีเดี๋ยวนี้ จนไม่รู้จะมีกันอย่างไรแล้ว.

อาชญากรรมเลวร้ายไปรวมอยู่ในกรุง บ้านนอกมันกลับไม่มี หรือมีน้อยกว่าในเมืองกรุง; เมื่อก่อนนี้อาชญากรรมเลวร้ายอยู่ในป่าในดง ในถิ่นที่ไม่เจริญ. เดียวนี้ไปมีมากอยู่ในเมืองกรุง, นี่อาชญากรรมทั้งหลาย เรื่องฆ่าพ่อฆ่าแม่ ไปมีอยู่ในเมืองกรุง เพราะว่าที่นั่นมันเป็นที่ทำมาหากินแข่งขันกัน อย่างที่เรียกว่าอย่างยิ่ง, แข่งขันกันอย่างยิ่ง จนจิตไม่เป็นผู้เป็นคน จนฆ่ากันได้ง่าย ๆ เหมือนกับตบยุงสักตัวหนึ่ง.

เมื่อวานนี้ก็ได้ยินข่าวหนังสือพิมพ์ที่ว่า ลูกสาวเขาไปจ้างมือปืนมายิงพ่อของเขาเอง เพราะว่าพ่อทำแต่อบายมุข ล้างผลาญหมด กินเหล้าเป็นที่ตั้ง ลูกสาวไปจ้างมือปืนมาฆ่าพ่อ. นี่มันก็น่าคิดนะ ถ้าคิดอีกแง่หนึ่งมันก็ดีนะ เขาทำถูกต้อง, แต่ถ้าคิดในอีกแง่หนึ่ง ก็มันไม่ไหว มันฆ่าพ่อของมันเอง. วันก่อนเล่าเรื่องยายคนหนึ่งเขาฆ่าตัวตาย เพราะลูกชายจัดงานบวชนาคเลี้ยงเหล้า แม่ของเจ้านาคก็เลยฆ่าตัวตาย กินยาฆ่าตาย, นี่ก็ดี รักความดี รักความจริง รักความถูกต้อง จนเอาชีวิตเข้าแลก; ถ้ามีมันมีแต่คนอย่างนั้นแล้ว โลกนี้ก็เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยได้ เขาไม่ชอบความชั่ว. แต่ที่ให้ลูก

ฆ่าพ่อเพราะว่าพ่อทำชั่วนี้ มันก็จะดีเกินไป แต่ก็ยังนับว่าอยู่ในข่ายที่มันบูชาความดี เอาความดีเป็นหลักกัน.

ในโลกพระศรีอารยเมตไตรยนี้สมบุญไปด้วยวัตถุ ตามที่มนุษย์จะนึกฝันกันอย่างไร มีให้หมด; แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ทรงหวังอย่างนั้น กลับไปตรัสว่า ในโลกพระศรีอารยเมตไตรยนั้น มีพระอริยบุคคลมากกว่าในศาสนาปัจจุบันนี้ ท่านเล็งไปยังโลกุตตระ โลกุตตรธรรมมีมาก.

นี่เราจะเอาโลกพระศรีอารยเมตไตรยชนิดไหนกัน ? ถ้าจะเอาอย่างมีความสุขอย่างโลก ๆ ร่ำรวย สวยงาม สนุกสนาน บันเทิงเจริญกันอยู่ มันก็แบบหนึ่ง, ถ้าเอาสูงขึ้นไปถึงว่า มีอริยบุคคลมาก นั่นมันอีกแบบหนึ่ง, แล้วไกลกันมากทีเดียว ถ้าเราจะเอาโลกพระศรีอารยเมตไตรยอย่างแบบง่าย ๆ ต่ำ ๆ ของชาวบ้าน เราก็ทำได้ ด้วยการรักกันเมตตาตากัน รักกัน, ไม่มีใครเป็นอันตรายหรือเป็นศัตรูแก่ใคร มันก็เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยตามแบบชาวบ้าน. แต่ถ้าเราจะ เอา **โลกพระศรีอารยเมตไตรย** ตามแบบที่**พระพุทธเจ้าตรัส** เราต้องช่วยกันปฏิบัติธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ. **ปฏิบัติเพื่อให้เกิดการบรรลุมรรคผลนิพพานให้มากขึ้น ๆ** ให้มีการบรรลุมรรคผลนิพพานมากขึ้น ๆ ๆ จึงจะเป็นโลกของพระศรีอารยเมตไตรย ตามแบบของพระพุทธเจ้า.

นี่ให้เห็นว่ามันมีอยู่ ๒ แบบ ถ้าจะเอาตามแบบธรรมดาสามัญทั่วไป มันก็ทำได้ในทางศีลธรรม รักกันอย่างเปื้อนเปียนกัน โลกพระศรีอารยเมตไตรยก็เกิดขึ้นในแบบนี้ ; แต่ถ้าปฏิบัติธรรมะกันให้มาก จนเต็มไปด้วยพระอริยบุคคล มันก็เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยตามแบบของพระพุทธเจ้า ดังที่ตรัสไว้ในบาลี.

เออละ, เป็นอันว่าเรา **มีหวังที่จะทำได้** จะเอาโลกพระศรีอารยเมตไตรยแบบไหน แบบธรรมดาสามัญ หรือแบบที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส ก็ทำได้. เดียวนี้

เรามันไม่ทำ แล้วเราไปทำให้มันผิดตรงกันข้ามไปเสียอีก มันก็ไม่เกิดโลกของพระศรีอารย
สักแบบหนึ่ง, มันไม่เกิดขึ้นมาสักแบบหนึ่ง, แบบธรรมดาสามัญมันก็ไม่เกิดขึ้นมา แบบ
พระพุทเจ้ามันก็ไม่เกิดขึ้นมา.

เราก็เกิดอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ ซึ่งมีการศึกษาเล่าเรียนผิดกับแบบก่อนมาก
ผิดกับสมัยโบราณมาก แต่ทำไมมันจึงไม่มีอะไรดีขึ้น ? ยิ่งศึกษามาก ยิ่งก้าวหน้ามาก
ทางเศรษฐกิจกิจ ทางวิทยาศาสตร์ทางอะไร โลกก็ยิ่งเป็นเมืองนรกมากขึ้น ยิ่งก้าวหน้าทาง
การศึกษา ทางวิทยาศาสตร์ ทางปรัชญา ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางอะไรก้าวหน้า
มาก แต่โลกยังเป็นเมืองนรกมากขึ้น.

เมื่อ ๔๐ - ๕๐ ปีมานี้มันก็ไม่เป็นเมืองนรกมากเหมือนอย่างนี้ เมื่อนั้นยังไม่
เจริญด้วยวิชาความรู้หรือว่าการศึกษา; เมื่อเขายังไม่เจริญด้วยการศึกษาแบบนี้ เขาอยู่
กันเป็นสุข จะเรียกว่าสมัยคนป่าโน้น คนป่าสมัยที่ยังไม่นุ่งผ้า เขายังอยู่กันอย่างสงบสุข
ยิ่งกว่าสมัยนี้ที่ว่าเจริญด้วยการศึกษา ที่เขาอดทนกว่าการศึกษาทำให้โลกเจริญ. **ยิ่ง
เจริญก็คือยิ่งเป็นเมืองนรก คือมันมีกิเลสมากนั่นเอง** เพราะมันเต็มอัดอยู่ด้วยกิเลส
มันโถมมากกว่าคนสมัยโบราณ : มันโกรธอาฆาตมาดร้าย ยิ่งกว่าคนสมัยโบราณ, มีโมหะ
หลงใหลยิ่งกว่าคนสมัยโบราณ.

คนสมัยนี้ในหัวใจเต็มอัดอยู่ด้วยกิเลสอย่างนี้ มันอยู่ได้กิเลส ได้อำนาจกิเลส
ได้อำนาจของอารมณ์ เรียกว่าจมโลก. **คนสมัยนี้จมโลกมากเกินไป** อยู่ใต้อารมณ์
คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์, มันโง่เมื่อผัสสะ ทำผิดเมื่อผัสสะ เกิด
กิเลสเมื่อผัสสะทุกอย่างไป : ผัสสะของดีก็เกิดกิเลสชนิดหนึ่ง, ผัสสะของชั่วก็เกิดกิเลส
ชนิดหนึ่ง, กลายเป็นผัสสะแห่งกิเลสไปเสียทั้งนั้น คือโลกสมัยนี้. การศึกษาที่อุตส่าห์

เรียนกันมาเป็นปริญา เป็นศาสตราจารย์ เป็นมหาศาสตราจารย์ โลกก็ยังเต็มไปด้วยกิเลส
อยู่นั่นแหละ มันไม่ได้สูงขึ้น.

ฉะนั้นเราจะสร้างโลกพระศรีอารยด้วยการศึกษาแบบนี้ คงทำไม่ได้ **จะต้อง**
มีการประพุดิกระทำการเสียใหม่ให้ถูกต้อง คือว่า **มีความเมตตา รักเพื่อนมนุษย์**
ก็สร้างโลกพระศรีอารยธรรมดาขึ้นมาได้, **ปฏิบัติธรรมะละกิเลสอย่างสูงสุด** ก็สร้างโลก
พระศรีอารยตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าขึ้นมาได้, ทั้ง ๒ อย่างนี้อยู่ในวิสัยที่เราจะทำได้.

เปรียบดูอีกทางหนึ่งก็ว่า ถ้าเกิดมีศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาในยุคนี้
จะดีที่สุด จะดีที่สุด เพราะว่าวัตถุมันเจริญที่สุด : เจริญด้วยวัตถุด้วย เจริญด้วยจิตใจ
ด้วย มันก็ ๒ เจริญ ๒ ดี มันก็ดีที่สุด. สมัยพระพุทธเจ้านั้นก็เจริญทางจิตใจจริง แต่ว่า
ทางวัตถุยังไม่ค่อยเจริญ, วัตถุยังไม่เจริญ เพราะมันยังไม่เจริญนั่นแหละ เขาอยู่กันอย่าง
ธรรมดาสามัญมาก เช่นชีเกวียน แอ็ด ๆ แอ็ด ๆ แทนรถยนต์อย่างนี้ หรือไม่มีรถไฟ
ไม่มีเรือบิน ไม่มีอะไร ก็อยู่กันอย่างง่าย ๆ อย่างธรรมดาสามัญ; **ทางวัตถุไม่เจริญ**
แต่ทางจิตใจเจริญมาก อยู่เหนือกิเลส.

อาตมาพอนั่งรถยนต์ฉิวนี้ ก็นึกถึงพระพุทธเจ้าทุกทีไป ไม่รู้มันเป็นอย่างไร.
นี่เรามานั่งรถยนต์ฉิวนี้ พระพุทธเจ้าท่านเดินตีกก ๆ แล้วไม่ได้สวมรองเท้าด้วย.
วันหนึ่งได้คีมตัดเล็บ กรรไกรตัดเล็บหนีบแปบเดียวขาด; นึกถึงพระพุทธเจ้าเหมือนกัน
ว่าพระพุทธเจ้าท่านลำบากเท่าไร ไม่มีคีมตัดเล็บ มีมีดชนิดที่ใช้ลำบาก จะตัดเล็บสักที
เปลืองมันก็บาดเอา. **นี่ความเจริญอย่างวัตถุอย่างที่ได้ยวนี้ ไม่มีในสมัยพระพุทธเจ้า**
ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง.

แต่ถ้าว่าเดี๋ยวนี้มันเกิดการปฏิบัติธรรม ละกิเลสได้ ให้มีความเจริญในทาง
จิตใจด้วยแล้ว มันก็ดีครบหมด ทางวัตถุก็เจริญ ทางจิตใจก็เจริญ แล้วคนที่เจริญทาง

จิตใจนั้นไม่หลงใหลทางวัตถุ. ผู้ที่เจริญด้วยจิตใจ เป็นพระอรหันต์บุคคล โสดาบัน สกิทาคามี จะไม่เมาหลงในสมบัติบ้า เรื่องสวยเรื่องงาม เรื่องเริ่ดอวย เรื่องสนุกสนานเหมือนที่คนสมัยนี้เขาหลงกัน, ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องกลัว ความเจริญนั้นเป็นเพียงความสะดวก. **ความเจริญทุกชนิดเป็นเพียงความสะดวก ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตั้งแห่งความหลงใหล ไม่ใช่เป็นเหยื่อของตัณหา** เหมือนที่คนเดี๋ยวนี้เขากำลังเป็นกันอยู่.

เรามีความเจริญเพื่อเป็นเหยื่อของตัณหา ให้ตัณหามันครอบงำอายิเภา มากขึ้น ยิ่งเจริญทางวัตถุชนิดนี้ มันก็ยิ่งตกนรกลึกลงไป ๆ แล้วทางจิตใจก็ไม่เจริญ, จะเอาอย่างไร มันก็ไม่เจริญทางจิตใจ ทางวัตถุก็เรียกว่าเจริญจนเพ้อ จนเป็นบ้า จนเป็นอันตราย เพราะไม่มีธรรมะควบคุม.

ขอฝากไว้ พุดฝากไว้แก่ทุกคนว่า ถ้ามันเจริญเท่าไร มันต้องมีธรรมะมากขึ้นเท่านั้น, **โลกมีความเจริญเท่าไร ต้องมีศีลธรรมเจริญตามเท่านั้น** ถ้ามันไม่ทันกันแล้วความเจริญนั้นจะเป็นความวิनाศ จะเป็นนรก, จะเป็นนรกขึ้นมา. แต่ถ้าความเจริญทางธรรมะ ทางศีลธรรม มันทันกันมา มันก็ควบคุมไว้ได้ ไม่หลงในความเจริญที่เป็นเหยื่อของกิเลสนั้น มันก็ไม่ต้องตกนรกด้วยความเจริญ ความเจริญที่ไม่มีธรรมะควบคุมมันมันก็คือนรกขุมใหญ่ ตกกันทั้งโลก เหมือนที่ตกกันอยู่เดี๋ยวนี้ : เป็นทาสของกิเลส สนองกิเลส ทำอะไรเพื่อสนองกิเลสทั้งนั้นเลย ก็เป็นนรกขุมใหญ่ทั้งโลก, ตกกันทั้งโลก หรือว่าโลกตกนรกขุมใหญ่ เพราะความเจริญที่ไม่มีธรรมะควบคุม.

ถ้าสมมติว่ามีธรรมะคุม มีความรักเพื่อนมนุษย์ เป็นโลกพระศรีอารยตามธรรมดา ก็สบายกันมากแหละ เพราะว่าวัตถุมันเจริญเหลือเกิน; เช่นเรามียานอวกาศไปโลกดวงดาว ไปโลกพระจันทร์ ไปอะไรก็ได้ อะไร ๆ ก็ล้วนแต่ประเสริฐทั้งนั้น แต่แล้วมันก็เอามาใช้หล่อเลี้ยงตัณหาทั้งนั้น มักก็หาความสงบสุขไม่ได้. ถ้ามี

ความรู้ธรรมะเพียงพอ ก็ควบคุมสิ่งเหล่านี้ไว้ได้ ไม่ให้เป็นที่ตั้งแห่งความหลงใหล เอาการใช้เพื่อความสะดวกเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อบำรุงกิเลส, แล้วก็ไม่ต้องมีมากนักด้วย มีเท่าที่มันเป็นความสะดวกก็พอแล้ว ยังมีมากมายก็ยุ่งมากแหละ.

เรื่องกีนก็ดี กินดีเกินไปมันก็ยุ่งมาก แล้วเป็นโรคภัยไข้เจ็บ, แต่งเนื้อแต่งตัวดีเกินไปมันก็เป็นคนบ้า. ลองดูสิ แต่งเนื้อแต่งตัวเกินธรรมดา มันก็เป็นคนบ้า, ใคร ๆ ก็ต้องมองเป็นคนบ้า แล้วมันก็เปลืองเปล่า ๆ หย่าเรือน เครื่องใช้ไม้สอย ยานพาหนะ ก็พอสมควร เท่าที่จำเป็น มันก็ดี; แต่นี่มันเกินจำเป็น มันจะแข่งกับเทวดา คนสมัยนี้จะสร้างบ้านสร้างเรือนอยู่ หรือมีเครื่องใช้ไม้สอย แข่งกับเทวดาเลย มันเป็นคนบ้าด้วยความเห็นแก่ตัว ไม่มีใครรักใคร คล้ายกับทุกคนเป็นศัตรูกัน แย่งชิงแย่งกัน คอยแย่งชิงแข่งขันกัน เอาเปรียบกัน คอยจ้องที่จะขูดรีดเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน, ความเจริญนี้เป็นนรก.

ถ้าว่ามีธรรมะพอ ทุกคนมีธรรมะ ควบคุมความเจริญนี้ไว้ได้, **นี่จะเป็นความเจริญเต็มความหมายของแบบพระศรีอารยเมตไตรย** ที่คนแต่ก่อนเขาพูดกันไว้แล้วเมื่อมีกิมมิ์ใช้สบายดีแล้ว ก็สนใจธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ อย่าให้มีความทุกข์ทางจิตใจเลย, อย่าให้มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เบียดเบียนเลย, อย่าให้ความเกิดแก่เจ็บ ตาย มาคุกคาม มาขู่คำรามอยู่เลย, สลัดออกไปเสียได้ เพราะไม่ยึดมั่น, เรื่องตัวกู-ของกูนี้ ไม่มี มันก็เป็นศาสนาพระศรีอารยเมตไตรย ในมาตรฐานที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ เพราะเต็มไปด้วยอริยบุคคล.

ทั้งหมดนี้เป็นการชี้ให้เห็นว่า โลกพระศรีอารยเมตไตรยมันมีอยู่อย่างไร, ที่แถมมันมีอยู่อย่างไร, แล้วมันควรจะมีอย่างไร แล้วมันอยู่ในวิสัยที่เราจะทำเอาได้. อาตมาก็เลยเรียกว่า เรื่อง**ฟ้าสว่างทางโลกพระศรีอารยเมตไตรย** ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม ให้เต็มไปด้วยศีลธรรมที่แท้จริง ที่มันจะนำมาซึ่งผลจริง.

เดี๋ยวนี้เขาพูดกันไว้ในรูปของอุปมา คำนึงคำนวณหรือเทียบเคียง มันเป็นการเทียบเคียง เท่านั้นแหละ. เราไปถือเอาความเทียบเคียงเป็นเรื่องจริง มันก็เลยเข้าใจไม่ได้; เช่นมีคำพูดที่ได้ยินมาแต่เด็ก ๆ ว่าบุษชาพระด้วยดอกบัวครบ ๘,๐๐๐ ดอก แล้วก็ได้เกิดในศาสนาพระศรีอารยเมตไตรย. อาตมาว่าจริง ชื่อนี้จริง ถ้าบุษชาด้วยดอกบัวครบ ๘,๐๐๐ ดอก คิดดูเถิดว่าจิตใจเป็นอย่างไร, จิตใจคนนั้นจะเป็นอย่างไร ที่ทำได้อย่างนั้น, เขาต้องมีศรัทธาต้องมีศีล ต้องมีอะไรมากมาย ฆ่าใครไม่ได้ดอก. ถ้าใครบุษชาพระได้ด้วยดอกบัวครบ ๘,๐๐๐ ดอก มีศีลธรรมดีมากแน่ มันก็เป็นโลกพระศรีอารยเมตไตรยอยู่ในตัวเองแล้ว.

บางที่เขาว่าให้ฟังเทศน์มหาชาติหนึ่งพันคาถา ก็รอบก็ไม่ว่า, ฟังเทศน์มหาชาติครบ หนึ่งพัน คาถา ก็จะได้เกิดในโลกพระศรีอารยเมตไตรย. อาตมาก็ว่าจริงเหมือนกันแหละ แต่ขอให้ฟังถูกนะ, ให้ฟังถูกนะ ฟังถูกทั้งพันคาถานั้น แล้วก็จะมีศรัทธา, มีศรัทธาชนิดที่สูงสุด มุทุปลัสนาเลยแหละ. คนชนิดที่อดทนได้อย่างนี้ ที่คนแต่ก่อนเขาชักชวนลูกหลาน ไปฟังเทศน์มหาชาติ ทำให้จิตศรัทธาอ่อนโยน มีมุทุปลัสนา มันก็มีความสุขทุกข ก็เป็นศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยในจิตนั้นแล้ว ในความหมายหนึ่ง, หรือที่ว่าไปฟังพัทธ ไปฟังพัทธให้ครบที่วัด ๗ วัด หรือ ๑๐ วัด ไปฟังพัทธให้ได้ครบ ๑๐ วัด สมมติว่า ๑๐ วัด จะได้เกิดในศาสนาพระศรีอารยเมตไตรย มันก็ได้จริงเหมือนกันแหละ เพราะว่ามีศรัทธามาก. คนที่มีศรัทธาอย่างนั้นแล้วไม่ทำชั่ว มันก็สบายแหละ โดยจิตใจของเขาก็สบาย คือเขาไม่เป็นอันธพาลแน่ ถ้าอุตส่าห์ไปฟังพัทธครบ ๑๐ วัด ๑๐ ครั้ง เขาก็ต้องเป็นคนมีจิตใจอยู่ในศีลในธรรม.

ที่ว่า ดอกบัว ๘ พันดอก นั้น แสดงว่าจิตใจมันดีเต็มที จึงจะตั้งอกตั้งใจบูชาได้ครบ ๘ พันดอก หรือจะทบทวนฟังคาถาพัน ทั้งพันคาถาได้เป็นหลาย ๆ รอบนี้ มันก็ต้องอดทนทนมากแหละ มีธรรมะอดทนมาก, แล้วเป็นคนต้องมีศรัทธามาก มันจึงจะทำได้,

แล้วคนก็ยึดถือกันอยู่เพียงอุปมา ไม่มองถึงว่าเนื้อแท้มันเป็นอย่างไรมันก็**ควรจะ** **สางกันขึ้นเสียที** แทนที่จะไปหาดอกบัวมาตั้ง ๘ พันดอก ทำอะไรชนิดที่มันมีค่าเท่ากัน มีความหมายเท่ากัน กับที่วาดอกบัว ๘ พันดอก ก็ได้ผลเหมือนกัน.

นี่ฟ้ามันจะสางได้อย่างไร ? เดียวนี้ที่จะให้บูชาด้วยดอกบัว ๘ พันดอก ก็ **ไม่มีใครเชื่อแล้ว**, มีคนเมินทั้งนั้นแหละ ไม่เอา หรือว่าจะนั่งฟังคาถาพัน พันคาถา ให้ครบเป็นรอบ ๆ หลาย ๆ ครั้ง มันก็ไม่มีใครเอา, **ไม่มีความอดทนพอ** ไม่มีศรัทธาพอไม่มีอะไรพอ มันก็ไม่เกิดฟ้าสว่างทางพระศรีอารยเมตไตรยได้ โดยขนบธรรมเนียมประเพณีเพียงเท่านั้น.

ฉะนั้น ถ้าใครยังเชื่ออย่างนี้อยู่ ก็ขอให้ไปคิดดูให้ดีเถอะ เราจะต้องทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้มันมีค่าทางจิตใจเท่ากันกับดอกบัว ๘ พันดอก หรือว่าฟังคาถาพัน ครอบทั้งหนึ่งพันคาถาหลาย ๆ รอบ, หรือว่าฝังพัทธสีมาให้ครบสัก ๕๐ วัด, **มีการอบรมจิตใจให้มีศรัทธามุขุปสันนา** มีความเพียร มีความอดทน มีอะไรมากเท่านั้น **ก็คือประพฤติธรรมะนั้นเอง** ประพฤติธรรมะในหน้าที่การงานของมนุษย์ ตลอดวันตลอดคืน, ดำรงจิตอยู่ด้วยธรรมะ, ทำกรรมฐานชนิดที่มีจิตว่างจากตัวตน แม้จะทำยุบหนอพองหนอก็ยังดี.

ถ้าทำเป็น **ยุบหนอพองหนอ** มันเป็นการทำสตอয়াให้เกิดตัวกู - ของกู : มีชีวิตอยู่อย่างไร ในอริยาบถไหน ก็สักว่าอริยาบถนั้นเท่านั้นแหละ, เช่นว่า เดินหนอ ย่างหนอ เหยียบหนอ มันก็ว่ามีแต่การเดิน ซึ่งไม่ใช่มีตัวกูผู้เดิน ยก ย่าง เหยียบ ก็ไม่มีตัวกูผู้ยก ยก ย่าง เหยียบ, กิน เคี้ยว กลืน ก็ไม่มีตัวกูผู้กิน เคี้ยว กลืน, มันสักว่าอาการใส่ปากเท่านั้นหนอ, อาการเคี้ยวเท่านั้นหนอ อาการกลืนเท่านั้นหนอ มันไม่มีตัวกู - ของกูซึ่งเป็นผู้ทำอย่างนั้น. นี้อย่างนี้ก็จะถูกต้อง และก็ได้รับผล แต่เขาจะทำ

กันอย่างนี้หรือไม่ไม่รู้ ? กลัวแต่จะหนอ ๆ หนอ ๆ ชนิดที่มันไม่รู้ว่าหนออะไร หนอทำไม หนอของอะไร มันไม่รู้.

ถ้ารู้แล้วมันก็ดีเหมือนกัน มันสักว่าหายใจเข้าเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้หายใจ สักว่าหายใจออกเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้หายใจ, อย่างนี้มันก็ดี. ทั้งวันทั้งคืนอยู่ด้วยความรู้สึกอย่างนี้ จิตมันก็เกลี้ยงจากอุปาทาน จากตัวกู - ของกู ก็มีผลปรุงขึ้นมาจากภายในจิตนั้น, เป็นความสุข เป็นความสงบสุข เป็นรสของพระนิพพานออกมา; นี่จะมีโลกพระศรีอารยเมตไตรย ตามแบบที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่ามันเต็มไปด้วย **อริยบุคคล** เต็มไปด้วยอริยบุคคล. ขอให้สนใจไปประพฤติกระทำให้มีการปฏิบัติธรรมะกันจริง ๆ อย่างนี้.

ฟ้าสาทางโลกียสุข.

เฮ้, ที่นี้มาถึงข้อที่เนื่องกัน ก็ว่า **ฟ้าสาทางโลกียสุข**. ฟ้าสาทางโลกียสุข เข้าใจว่าคำว่า โลกียสุข นี่เป็นคำใหม่, เมื่อเขาไปแบ่งแยกธรรมะเป็น ๒ ชนิดขึ้นมา เป็นโลกียะเป็นโลกุตตระ พระพุทธเจ้าสังเกตดูแล้ว ท่านไม่ได้แบ่งธรรมะของท่านให้เป็นโลกียะหรือเป็นโลกุตตระ ดอก ท่านต้องการให้มันเป็นสายเดียว แนวเดียวกันไปตลอด; แล้วมันยังต่ำ ๆ อยู่ มันก็อยู่ในโลกเองแหละ, ถ้ามันสูงขึ้นมันก็ขึ้นไปเหนือโลกเอง.

ให้ปฏิบัติทางสายกลาง อย่างถูกต้อง จนกว่าจะถึงที่สุด เมื่อมันยังต่ำอยู่ มันก็เหนือโลกไม่ได้ มันก็อยู่ในโลกอย่างดี, แต่มีความหมายเป็นโลกุตตระ. แม้ว่าเรายังจะต้องอยู่ในโลก ยังอยู่ในโลกเหมือนคนธรรมดา นี่ แต่จิตใจของเราอย่าอยู่ได้อารมณ์ อย่าอยู่ได้กิเลส; เคยพูดมาละเอียดยาวเรื่องนี้ เราอยู่ได้อำนาจของกิเลสเมื่อไร มันก็

อยู่ในนรกเมื่อนั้นแหละ. ฉะนั้น อยู่อย่างที่ไม่เป็นทาสของอารมณ์ ไม่อยู่ได้อำนาจของกิเลส แต่เมื่อยังไปนิพพานไม่ได้ มันก็เวียนว่ายอยู่ในโลกนี้ จนกว่ามันจะถึงที่สุดสุดโลก มันสุดโลกเองแหละ พอมันสุดโลกมันก็ไม่มีโลกเอง, เดียวนี้มันเจริญสูงขึ้น ๆ ขึ้นไป.

ในยุคคัมภีร์อภิธรรมนี้ มันเกิดบทกวีขึ้นมาก บรรทัดแรกว่า โลกียา ธมฺมา; โลกุตตฺรา ธมฺมา อย่างนี้ไปแบ่งเข้าแล้ว ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ต้องการให้แบ่งอย่างนั้น ให้มีทางสายเดียวตั้งตรงไปสู่พระนิพพาน ถึงแม้จะอยู่ต้นทางก็ให้มุ่งหมายปลายทาง แม้เราจะอยู่ที่ต้นทางนี้ ก็ให้มุ่งหมายปลายทาง คือหลุดพ้นจากความทุกข์โดยประการทั้งปวง.

อริยสัจจกัมมรรคเป็นทางสายเอก สายเดียว สำหรับบุคคลเดียว เดินไปสู่จุดหมายปลายทางสิ่งเดียว คือนิพพาน ไม่ต้องตัดเป็น ๒ ท่อนดอก, ไม่ต้องตัดเป็นท่อนโลกียะหรือท่อนโลกุตตระ. เมื่อมันยังไม่ถึงที่สุด มันก็เวียนอยู่ในโลกเอง มันเป็นธรรมดาอยู่แล้ว นี่ก็ถอนตนให้มันสูงขึ้น; แต่อย่าลืมนะ แม้จะอยู่ในโลกเป็นคนยากจนอยู่ในโลกนี้ โดยจิตใจอย่าอยู่ได้โลกนี้ อย่าอยู่ได้กิเลส อย่าอยู่ได้อารมณ์ อย่าโง่เมื่อผัสสะ มันก็เรียกว่าเดินทางอริยสัจจกัมมรรค ไม่สู่พระนิพพาน โดยไม่ต้องตัดให้เป็น ๒ ท่อน, แล้วกันเป็น ๒ พวก ว่าพวกนี้อยู่ที่นี้พวกโน้นไป อย่างนี้ไม่มี.

แต่ว่า ในภาษาพูด ของเรามันมีนะ อยู่ในโลกนี้ไปก่อนเกิด แล้วพวกนั้นก็ไปนิพพานเกิด. พวกที่อยู่ในโลกนี้ก็อยู่เฝ้าหลักตอของวัฏฏะอยู่นี้ เฝ้าหัวตอของวัฏฏะอยู่นี้ แล้วอย่างนี้มันจะดีหรือ มันจะถูกหรือ ? มันไม่ต้องมีความหมายอย่างนั้น

ไม่ต้องจมอยู่ในโลกนี้. ขอให้เดินอยู่บนทางอันเอก ทางสายกลาง ซึ่งตรงไปพระนิพพานเลย, ให้เราอยู่บนเส้นทางนี้ด้วยกันทั้งนั้น.

แต่ เดียวนี้เรามายึดไปตามหลักที่เขาบัญญัติกันใหม่ ว่าเป็นโลกียะไปก่อน เป็นโลกียะไปก่อน, มันก็เลยเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา ยิ่งไปยึดถือมากเข้า มันก็จมโลกหนักขึ้น คือตัวเองสมัครออยู่ในโลก แล้วก็จมโลกมาก ๆ, เพลิดเพลินในโลกียสุขมาก ๆ โดยแก้ตัวว่าเป็นเรื่องถูกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเขาสอนไว้เหมือนกัน ให้มีความสุขอย่างโลกียะไปก่อน ถูกเหมือนกัน, แล้วมันก็จม ๆ จม ๆ ลงไป.

เรื่องโลกียะนี้ ไม่มีเรื่องอะไรดอก มันเป็นเรื่องเป็นไปตามความรู้สึกของคณธรรมดาบุณฑุช ที่อยู่ภายใต้อำนาจความรู้สึกทางกามารมณ์, เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า ในหนังสือที่ถูกต้อง คัมภีร์ตำราที่ถูกต้อง คำว่า โลภียะนี้เขาใช้แต่กับมนุษย์นี้ และสวรรค์เท่านั้น, สวรรค์ที่มีนางฟ้ามาก ๆ. คำว่า โลภียะ ไม่เคยเอาไปใช้กับพรหมโลก. สุขอย่างในพรหมโลกไม่เรียกว่าโลกียสุข ไม่เคยใช้ว่าโลกียสุข ใช้เรียกอย่างอื่น ฉะนั้นคำว่า **โลกียะจะใช้อยู่แต่ในโลก** ซึ่งมีความหมายทางเพศ เพศหญิงเพศชาย เป็นสำคัญ เรียกว่าโลกียสุข; ไม่ใช้กับความสุขในพรหมโลก เพราะในพรหมโลกนั้นไม่มีความหมายทางเพศทางกาม มันก็เป็นไม่ใช่ โลภียสุข ไม่ใช่กามสุข; แต่มันก็ยังไม่ใช่โลกุตตรสุข เพราะว่าพวกพรหมทั้งหลายในพรหมโลกนั้น ก็ยังมีตัวตน มีโลก มีโลกของกูเป็นพรหมโลก, เป็นโลกที่สูงกว่าโลกใด ๆ ก็ยังเป็นโลกเหมือนกัน แต่ไม่ได้เกี่ยวกับกาม. คำว่า **โลกียสุขนี้** มันเกี่ยวกับกามโดยเฉพาะ เราู้กันเสียไว้อย่างนี้, เมื่อใดจิตไม่ยินดีในกาม ยินดีในความสงบ เป็นสมาธิ เป็นสมณะ นั้นมันไปอยู่พรหมโลก มันไม่เกี่ยวกับกาม, สุขอย่างนั้นไม่มีความหมายว่าโลกียสุข ตามภาษาพูดแห่งสมัยนี้. นี่ถ้าเราหลงไหลในโลกียสุข ก็คืออยู่ในกาม.

สามัญชนคนธรรมดา เขาไม่ต้องพูดว่า โลภียสุขดอก เพราะเขารู้ว่ามันมี
 อย่างเดียว อย่างที่ฉันชอบก็แล้วกัน, มันมีอย่างเดียวเท่าที่ฉันชอบ. ฉะนั้นคำว่า**สุข ๆ**
ของสามัญชน ของบุญชน **ก็คือโลภียสุข** นั่นเอง โดยไม่ต้องใช้คำว่าโลภียสุข. เมื่อ
 บุญชนพูดว่าความสุข มันหมายถึงโลภียสุขเอง เพราะว่าเขารู้จักเพียงเท่านั้น, เขารู้สึก
 เพียงเท่านั้น, คล้ายกับว่ามันมีแต่อย่างเดียว. สำหรับบุญชนแท้ ๆ มันไม่มีโลภียะ
 ไม่มีโลกุตระมันมีความสุขอย่างเดียว ที่ตรงกับเรื่องของบุญชน ที่ตรงกับความต้องการ
 ของบุญชน; แต่ที่แท้มันก็เรียกว่าเป็นโลภียสุข เพราะมันยังมีความหมายเป็นกามมาก
 เกินไป เขารู้จักเพียงอย่างเดียว.

เล่าเรื่องนิทานเด็กอีกทีจะดีไหม ? ที่ว่าพ่อไปธุระนอกบ้านกลับมา เห็นไฟ
 ใหม่หลังคาบ้านแล้ว ลูกเด็ก ๆ ยังเล่นอยู่ที่พื้นชั้นล่างไม่ออกมา พ่อเรียกว่าออกมาเสีย ๆ
 ไฟจะไหม้ มันก็ไม่ยอมออก. แต่พอบอกว่า เอาตุ๊กตาแปลก ๆ มาให้ เอาขนมอร่อย
 มาให้ มันก็ออกมา; นี่คือนุญชนทั่วไปในโลกนี้ ชวนไปนิพพานไม่เอา แต่ถ้า
 ชวนไปสวรรค์มีนางฟ้ามาก ๆ แล้วก็เอา, ออกจากโลกนี้ ออกจากมนุษยโลก ออก
 จากมนุษยสมบัติ ไปหาสวรรค์สมบัติกัน ถ้าอย่างนั้นแล้วมันก็ยังไม่มีทางดอก มันยังไกลนัก
 ที่จะไปรู้จักโลกุตตรสุข.

คนเดี๋ยวนี้นี้แม่ที่เป็น พุทธบริษัท รู้จักความสุขในรูปของโลภียสุขทั้งนั้น
 ทำบุญเอาสวรรค์กันทั้งนั้นแหละ; ถ้ายังทำบุญเอาสวรรค์กันอยู่ ก็คือยังหลงใหล
 มัวเมาในโลภียสุข แม้ว่าเป็นพุทธบริษัท. แต่เราก็จะไม่เห็นว่ามันเลวร้ายเกินไป หรือ
 มันจะผิดไปเสียทั้งหมด เพราะว่าเขาทำให้ดีกว่านั้นไม่ได้, ทำอย่างไรเล่า, เขาจะทำให้
 ดีกว่านั้นไม่ได้ ทำให้สูงกว่านั้นไม่ได้. ถ้าไม่ให้ทำอย่างนั้นเขาก็ไม่ทำอะไรเสีย
 เลย; ฉะนั้นยอมกัน ยอมกันหน่อยว่า เอาละ, โหมโลโมเกไปก่อน, เอาโลภียสุขกัน

ไปก่อน เท่าที่เขารู้สึกและเรียกว่าความสุข, ไม่มีคำโลกียะแก่เขา เดี่ยวมันจะเป็นการดำเนินดีเยี่ยมกันมากเกินไป. ให้เขาเรียกมันว่าความสุข แต่ที่แท้มันคือโลกียสุข.

โลกียสุข นี่มันมีความหมายอยู่ที่ว่า มันเป็น**อามิส**; **อามิส** แปลว่า **เหยื่อ** เหมือนกับเหยื่อที่เอาเสียบเบ็ด. เอาเหยื่อเสียบเบ็ดเสียบ ไม่ให้เป็นเบ็ด ปลามันก็เห็นแต่เหยื่อ มันก็กินเหยื่อเข้าไป, มันก็กินเบ็ดติดเข้าไปด้วย แล้วมันก็ติดเบ็ด, อย่างนี้ก็เรียกว่า **อามิสสุข คือโลกียสุข**. **โลกียสุขมีอำนาจดึงดูดคน** เข้าไปอยู่ใต้**อำนาจ**ของมัน, แล้วก็ **ติดอยู่ที่นั่นออกไม่ได้** คือมันติดเบ็ด มันเป็น**อามิสสุข**.

นี่ปลาธรรมชาติ คือ**บุญชน** **บุญชนคนธรรมดา**ก็คือ**ปลาธรรมชาติ** ไม่รู้จักเหยื่อ กินเบ็ดเลย ติดเบ็ดกันเป็นแถว; แล้วแม่ตัวที่มันเคยติดเบ็ดแล้วมันยังติดอีกนะ. คิดดูสิมันเพราะอะไร ? เคยติดเบ็ดแล้วหลุดไปแล้ว ยังกลับมาติดเบ็ดอีก เพราะอะไร ? **เพราะความที่ไม่รู้เรื่องราว สุขนี้มันเป็นอามิสสุข**, มันเคลือบไว้ด้วยเหยื่อที่จูงใจ ล่อใจ ยั่ววนใจเหลือประมาณ.

นี่คำว่า **โลกียสุข** จะฟ้าสว่างกันเสียสักทีจะดีไหม ? **เรื่องโลกียสุขที่จะฟ้าสว่างกันเสียสักทีจะดีไหม ?** อาตมาอุตส่าห์เอามาพูด โดยหวังว่า มันจะมีฟ้าสว่างเกิดขึ้นบ้างในทางโลกียสุข. ฝนจะมาแล้ว เข้า, รีบว่าให้จบตามที่ตั้งใจไว้.

ฟ้าสว่างทางมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ.

ที่นี่ ฟ้าสว่างทาง**มนุษยสมบัติ** คู่กับ**สวรรค์สมบัติ** เปรียบเทียบกันไปเลยก็ได้ **มนุษยสมบัติกับสวรรค์สมบัติ. มนุษยสมบัติก็วัฏฏะนิยม, สวรรค์สมบัติก็วัฏฏะนิยม**

แม้จะเป็นสวรรค์สมบัติก็ยังเป็นวัตถุนิยมอยู่นั่นแหละ, **นิยมรสของวัตถุ** เจริญอร่อยของวัตถุเป็นส่วนสำคัญ **ไม่พ้นไปจากโลกียสุข.**

มนุษย์ปัจจุบันนี้รู้แต่ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ : ทำมาหากินจนได้กินเต็มที่แล้ว ก็ไปนึกถึงเรื่องกาม, ถ้ากามเต็มที่แล้ว ก็ไปนึกถึงเรื่องเกียรติ, เกียรติยศ ชื่อเสียง มันเลยมีกิน กาม เกียรติ, **กิน กาม เกียรติ เป็นมนุษยสมบัติ, มนุษยสมบัติสูงสุดอยู่ที่เรื่องกิน กาม เกียรติ, รู้จักเหมือนที่สัตว์เดรัจฉานรู้จัก คือการกินอาหาร การนอนหลับ การเสพเมถุน การซี้ซลาดหนีภัย** อยู่กันเท่านี้ มนุษยสมบัติมันมีได้เท่านี้.

ควรจะ丧กันเสียที ให้เลื่อนขึ้นไปถึงว่า มนุษย์มันสูงกว่าสัตว์. มนุษย์มีจิตใจสูงกว่าสัตว์ มนุษย์ศึกษาค้นคว้าสังเกตพบอะไรได้เรื่อยไป สัตว์ทำไม่ได้ สัตว์มันตายตัว เพราะมันไม่มีทางจะศึกษาอะไรได้ โดยที่มันพูดกันไม่ได้ มันถ่ายทอดความรู้กันไม่ได้ เพราะมันมีจำกัดตายตัว. แต่คนนี่เขาถ่ายทอดความรู้กันได้เรื่อย, ถ่ายความรู้กันได้เรื่อย มันก็เลยรู้สูงขึ้นไป ๆ จนทั้งสัตว์ไกล เพราะมนุษย์มันพูดได้ มันถ่ายทอดความรู้กันได้. เมื่อมนุษย์เป็นอย่างนี้ **มนุษย์ควรจะดีกว่าสัตว์** อย่าเป็นผู้มีความทุกข์ให้ละอายสัตว์, อย่าไปหลงด้วยเรื่องวัตถุ เพียงว่าเรื่องปากเรื่องท้อง. **เดี๋ยวนี้พุทธศาสนาก็แพร่หลายได้มาก** เรียกว่าไปในโลก **ควรจะเป็นโลกของมนุษย์ที่สูงกว่าสัตว์กันเสียที;** แต่แล้วมันก็ไม่พ้นไปจากความสุขอย่างวัตถุ หลงความสุขทางวัตถุ จะทำให้ประณีตละเอียดสวยงาม อย่างไร มันก็ยังเป็นเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ อยู่นั่นเอง ทำให้หลับหูหลับตาจมติดอยู่ที่นั่นเอง, มนุษย์สมบัติไม่มีอะไรมากไปกว่านี้.

ที่นี้ **สวรรค์สมบัติ** มันก็มากไปกว่านั้น; มนุษย์สมบัติอร่อยเท่าไร สวรรค์สมบัติก็เอา ๑๐ คุณเอา ๑๐๐ คุณ เอา ๑๐๐๐ คุณเข้าไป แล้วมันก็บ้ากันใหญ่สิ

เพราะว่ามัน ๑๐ เท่า ๑๐๐ เท่า ๑๐๐๐ เท่า ของมนุษยสมบัติ. สวรรค์สมบัติ นั้นระวังให้ตี ๆ; ก่อนนี้ได้ยินมากที่สุด ว่าปรารถนาขอให้ได้มนุษยสมบัติ ขอให้ได้ สวรรค์สมบัติ ขอให้ได้ นิพพานสมบัติ พุดกันอย่างนั้น. แต่แล้วคนพูดนั้นไม่รู้ว่ นิพพานสมบัติคืออย่างไร; นิพพานสมบัติของคนชนิดนี้คือเอา ๑๐๐ คุณ เอา ๑๐๐ คุณมนุษยสมบัติ, เอา ๑๐๐๐ คุณมนุษยสมบัติ, เอา ๑๐๐๐๐ คุณมนุษยสมบัติ นั้นแหละคือนิพพานสมบัติของเขา. เขาอธิษฐานจิตว่า ให้ได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ มันกลายเป็นเสียอย่างนี้.

แต่อย่าลืมว่า **หลักธรรมะที่แท้จริงนั้น จะต้องจำไว้** สักประโยคหนึ่งว่า **สวรรค์สมบัติ สวรรค์สมบัติ** ก็เป็นที่ขยะแขยงของพวกพรหม, พวกพรหมเขาไม่ต้องการกามารมณ์, เขาต้องการอดตาที่บริสุทธิ์จากกามารมณ์ ไปมีอดตาบริสุทธิ์ตามแบบของเขาเป็นพวกพรหม; อย่างนี้ไม่เรียกว่าสวรรค์สมบัติ, แต่ก็ไม่ใช่โลกุตตระ หรือไม่ใช่ **นิพพานสมบัติ**, เรียกว่า มันเพ็งจะมองเห็นโทษของกามารมณ์หรือสวรรค์สมบัติ. ถ้าเป็นพรหมโดยแท้จริง ก็เกลียดกามารมณ์เหมือนกับว่าเหม็น, จะรู้สึกเหม็นเขียวเหม็นหื่น ต่อการกามารมณ์อย่างนั้น จึงเป็นพวกพรหมที่แท้จริง จึงไม่ต้องการมนุษยสมบัติ หรือสวรรค์สมบัติอะไร, ต้องการความมีตัวตนที่จิตสนิท มีตัวตนเป็นตัวกูที่จิตสนิท, ไม่เป็นทาสของกามารมณ์.

ฉะนั้นเราเอาสวรรค์ให้ลดลงมาจากเรื่องของพวกพรหม สวรรค์สมบัติยังเป็นเรื่องกามารมณ์; ความมีตัวตนบริสุทธิ์ เอาตัวตนเป็นอารมณ์. ถ้ามันยังมีความหมายเป็นกามารมณ์หรือสวรรค์แล้ว มันก็เป็นเรื่องเกี่ยวเหมือนเบ็ด.

คำว่า สวรรค์ ๆ ในภาษาไทยนั้นคำคำนี้เป็น ภาษาบาลี หรือเป็นสันสกฤตก็ตาม มัน แปลว่า เกี่ยว เกาะเกี่ยว, เกาะเกาะ เหมือนกับเบ็ดนั้นแหละ, เบ็ดมัน

เกี่ยวอะไรไว้ติดอย่างไร อาการที่เกี่ยวเกาะไว้ติดนั้นคือคำว่า สวรรค์ ; ในภาษาบาลี เรียกว่า *สคฺค*, ภาษาสันสกฤต เรียกว่า. *สวรคฺ* *สวรค* คือมาเป็นสวรรค์ในภาษาไทย, ศัพท์แท้ ๆ มันแปลว่า เกี่ยวเกาะเข้าไว้, **สวรรค์ก็คือสิ่งที่จะเกี่ยวเกาะบุคคลให้ติดอยู่ที่นั่น ออกไปไม่ได้** มันเหมือนกับเบ็ดเกี่ยวกับปลาไว้อย่างนั้น หรือว่าเหมือนกับเชิงหนาม เชิงหนามเต็มไป **ด้วยหนาม**, ดันเข้าไปแล้วออกไม่ได้ มันเข้าไปด้วยความโง่ ด้วยความตะลึงตระลึงไม่รู้ไม่แล, เข้าไปในเชิงหนามที่มีหนามเกี่ยวมาก ๆ แล้วออกมาไม่ได้. นั่นแหละความหมายของสวรรค์มันอยู่อย่างนั้น มันเกี่ยวไว้ให้ออกมาไม่ได้, หรือว่าเหมือนกับตกเลน จมเลย ๆ ขึ้นไม่ได้นั่นแหละ กักตัวไว้ที่นั่น ความหมายของสวรรค์, หรือว่าเป็นที่วนเวียนหลงใหลเหมือนเขาวงกต เข้าเขาวงกตไปแล้วมันออกไม่ได้ เพราะในนั้นมันมีแต่สิ่งยั่วชวน ให้วนเวียนอยู่ในเขาวงกต ออกมาไม่ได้, นั่นแหละคือความหมายของสวรรค์.

ที่นี้พูดกันมาให้ชินหูตั้งแต่เด็ก ๆ, เด็ก ๆ ก็พูดเรื่องสวรรค์แล้วก็รู้ความหมายเอาเอง ว่าเต็มไปด้วยสิ่งที่น่ารักน่าพอใจ, ก็รู้จักต้องการสวรรค์ในรูปแบบนั้นมาตั้งแต่เด็ก ๆ สำหรับจำเด็ก ๆ ให้ทำความดี จะได้ไปสวรรค์ ไม่รู้ว่าเป็นอะไร มันก็เป็นเรื่องเกี่ยวเด็กเอาไว้ ให้ทำตามทีผู้ใหญ่เขาต้องการ.

เดี๋ยวนี้ ในโลกนี้ก็กำลังพยายามสร้างสวรรค์กันอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง คือสิ่งที่จะเกี่ยวเกาะมนุษย์ไว้ให้ติดจมอยู่ที่นี้ ออกไปไม่ได้, ให้มีจิตใจจมอยู่ในกองทุกข์ที่นี้ ออกไปไม่ได้. ทั้งโลกกำลังทำอย่างนี้ ให้ทุกคนในโลกจมติดอยู่ในอารมณ์ของกิเลส อารมณ์ทางกามของกิเลส, นี่เรามันไม่รู้นี่ เพราะเกิดมามันก็รู้แต่เรื่องความหมายของความเอร็ดอร่อยสนุกสนานเพลิดเพลิน มันก็สนใจจนถึงกับบูชาทีเดียว, พูดเรื่องนิพพานไม่รู้เรื่อง.

นี่ฟ้าไม่สาगतาสวรรค์ แล้วจะไม่สาगतันจนตายหรืออย่างไร ? ดูให้ดีเกิดมนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพื่อจมอยู่ในสวรรค์ แต่เกิดมาเพื่อจะขึ้นเหนือความทุกข์ทั้งปวงชนิดที่หลอกลวงและไม่หลอกลวง. เรื่องความสุขทางวัตถุนั้นมันเป็นเรื่องบ้ำวูปเดียว, เรื่องการมรณเป็นเรื่องความบ้ำวูปเดียว; แต่ใครไม่มองเห็นว่าเป็นความบ้ำวูปเดียวก็ยึดถือกันอย่างมันหมาย ผังใจผังจิตเอาที่เดียว. นี่เหมือนกับเด็ก ๆ เขาไม่รู้ความหมายอันแท้จริง รู้แต่ความหมายชนิดที่มันถูกหลอก หรือความหมายที่ตัวเองก็หลอกตัวเอง อร่อยแล้วก็วิเศษ อร่อยแล้วก็วิเศษ, มันก็มุ่งหมายแต่สิ่งที่สนุกสนานเอร์็ดอร่อย.

นี่ขอให้เราพบสิ่งที่ไม่หลอกลวง ; เรื่องสุคตินี้ ถ้าทำไม่ดีมันก็หลอกลวง, แล้วไกลเกินไป เรื่อง โลกพระศรีอารยเมตไตรย ถ้าเข้าใจผิดก็เป็นเรื่องหลอกลวง หรือผูกพัน ต้องทำให้ถูกต้อง, อย่าให้เป็นเรื่องหลอกลวง, มนุษย์สมบัติสวรรค์สมบัติก็ต้องไม่เป็นเรื่องหลอกลวง. เราได้พบสิ่งที่ดีที่สุดจริงกว่าสวรรค์แล้ว อย่าได้มิด จมมิด มิดมิดหรือจมอยู่ที่นั่นเลย เป็นเรื่องฟ้าสาगतออกมาเสียที จากสวรรค์สมบัติ จากมนุษย์สมบัติ จากทุกอย่างที่มันเป็นโลกียสุข หรือสุคติอันเป็นความหมายรวมของสิ่งเหล่านี้.

การบรรยายนี้ต้องสมควรแก่เวลา เพราะว่าฝนตกแล้ว ขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงนี้.

ฟ้าสางระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกษ์ [ตอน ๒]

-๒-

๙ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสางทางอริยวงศ์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี ต่อไปตามเดิม ไม่สามารถจะเปลี่ยนหัวข้อของการบรรยายได้ แม้ว่าจะมีผู้ฟังมาใหม่ แลลออกไปเป็นจำนวนมาก. แต่ถ้าท่านทั้งหลายจะพยายามฟังให้ดี แม้ที่เป็นยุวชนเหล่านี้ ก็ย่อมจะเข้าใจได้เหมือนกัน ดังนั้น ก็จะได้บรรยายต่อเรื่องที่ค้างไว้ต่อไปตามเดิม ซึ่งเรียกว่า ฟ้าสางระหว่างห้าสิบปี. ในวันนี้ ก็มีหัวข้อฟ้าสางต่าง ๆ กัน มีหัวข้อว่า ฟ้าสางทางอริยวงศ์ เป็นต้น.

ฟ้าสางทางอริยวงศ์.

คำว่า ฟ้าสาง หมายความว่า แสงสว่างเพิ่มมากขึ้น. นี่ขอให้สนใจอย่างนี้ อยู่ในที่มีมืด แล้วก็แสงสว่างเริ่มมีขึ้นมา เริ่มสว่างขึ้นมา ก็เรียกว่าฟ้าสาง. เราได้พูดถึง

เรื่องฟ้าสาธต่าง ๆ มาหลายหัวข้อแล้ว, วันนี้ก็มาถึงเรื่อง **ฟ้าสาธทางอริยวงศ์** ขอบอกกล่าวแก่นักเรียนทั้งหลายเหล่านี้ว่า จงฟังให้ดีก็จะเข้าใจได้.

คำว่า **อริยวงศ์** แปลว่า **วงศ์ของพระอริยเจ้า**, คำว่า **วงศ์** ในที่นี้ก็หมายถึงผู้ที่นับเนื่องกัน โดยความเป็นญาติสายโลหิต ที่เราเรียกกันว่า วงศ์สกุล ๆ นั้น มันหมายถึงนับเนื่องกันมาโดยสายโลหิต. ถ้าว่ามันเป็นเรื่องทางจิตใจ ก็นับเนื่องกันมาโดยธรรมะที่เรานับถือปฏิบัติรับสืบทอดกันมา ดังนั้น คำว่า **อริยวงศ์** ก็หมายถึงลูกหลานของ **พระอริยเจ้า**. ช่วยฟังให้ดีว่า อริยวงศ์ ก็แปลว่า ลูกหลาน เหลนโหล่นอะไรก็ตามของพระอริยเจ้า.

เราทุกคนที่เป็นพุทธบริษัท มีสิทธิ์ที่จะเรียกตัวเองว่า **ลูกหลานของพระอริยเจ้า**; แต่ว่า **โดยการปฏิบัติธรรมะ** อย่างเดียวกัน มิได้หมายความว่า เป็นลูกหลานโดยตรงทางสายโลหิต แต่เป็นลูกหลานทางสืบสายธรรมะ เรียกว่าเป็น **สายธรรมะ** ไม่ใช่สายโลหิต. เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี ว่าเราจะเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าได้อย่างไร, และถ้าเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าได้แล้ว จะมีประโยชน์อะไร, เราก็จะได้ศึกษากันต่อไป ว่าผู้ที่นับเนื่องอยู่ในอริยวงศ์นั้น เราปฏิบัติกันอย่างไร, เป็นบรรพชิตคือเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร ก็ได้ เป็นชาวบ้าน เป็นอุบาสก อุบาสิกา เป็นโยชนอย่างนี้ก็ได้ ถ้าประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักเกณฑ์เหล่านั้นแล้ว ก็เรียกว่าลูกหลานของพระอริยเจ้าได้ทั้งนั้น, หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะภาคภูมิใจ ในการที่จะได้เรียกตัวเองว่า ลูกหลานของพระอริยเจ้า, และเราสามารถที่จะเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าได้จริง ด้วยการปฏิบัติ มันสำคัญอยู่ที่ตรงนี้ ฉะนั้นขอให้สนใจ ว่าปฏิบัติอย่างไร จึงจะเรียกว่าสืบสายญาติวงศ์ของพระอริยเจ้า.

นักเรียนทั้งหลายจงตั้งใจฟังในข้อที่ว่า **จะปฏิบัติอย่างไร, จึงจะกลายเป็นผู้ที่สืบสายของพระอริยเจ้า** ที่จริงก็ไม่ใช่เรื่องลึกซึ้งลึกลับอะไร. ท่านได้กล่าวไว้เป็นหลักว่า ผู้ที่ปฏิบัติที่เป็นการสืบสายของพระอริยเจ้านั้น **มีใจความสำคัญว่า : สันโดษ ยินดีในเรื่องการกินอยู่ การนุ่งห่ม และการเป็นอยู่, แล้วก็ละความชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ** มีเท่านั้นเอง. สันโดษในเรื่องกิน สันโดษในเรื่องนุ่งห่ม สันโดษในเรื่องการเป็นอยู่ แล้วก็ละความชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ รวมเป็น ๔ ข้อ. ขอให้จดจำไปไว้ให้แม่นยำว่า ๑. สันโดษในการกิน. ๒. สันโดษในการนุ่งห่ม. ๓. สันโดษในการเป็นอยู่. และ ๔. ละความชั่ว ทำความดีอยู่เสมอ.

เมื่อผู้ใดปฏิบัติอยู่ดังนี้ ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า เรียกว่า อริยวงศ์ เป็นวงศ์ของพระอริยเจ้า. **ข้อปฏิบัตินี้เรียกว่า อริยวิสัฏฐิปปทา.** เรา **ควร** จะทำให้มีอาการเหมือนกับว่าฟ้าสว่าง คือมั่นคงขึ้น; ก่อนนี้เราไม่ได้สนใจจะทำให้ดี มันก็มีดี, เดียวนี้เมื่อมารู้อย่างครบถ้วนแล้ว ถูกต้องแล้ว ก็ปฏิบัติให้มีขึ้นมา.

ข้อที่ ๑. ที่ว่า สันโดษในการกินอยู่ นี่ก็เป็นคำสอนทั่วไป และเราจะต้องสำรวจมระวังกันอยู่ตามปกติแล้ว ยินดีในการกินอยู่ที่พอดี อย่ากินดีอยู่ดี อย่ากินดีจนไม่มีขอบเขต. **ให้กินแต่พอดี** เราควรจะกินอย่างไร กินเท่าไร กินอะไรเป็นต้นนี้ ก็กินให้ถูกต้อง, ถ้ากินอยู่เกินพอดี มันก็เป็นการกินอยู่เพื่อกิเลส ถ้ากินแต่พอดี มันก็เป็นการกินเพื่อความถูกต้องของมนุษย์ หรือของธรรมะ.

เดี๋ยวนี้ปัญหาในโลกมันก็เกิดขึ้น เพราะว่ากินดีเกินไปจนไม่สันโดษ เธอทั้งหลายลองสังเกตดูว่า เดียวนี้คนเขากินกันอย่างเพื่อกิเลส กินเพื่อกิเลส ให้เอร็ดอร่อย ไม่มีที่สิ้นสุด ให้มากไม่มีที่สิ้นสุด ให้บ่อยไม่มีที่สิ้นสุด, อย่างนี้มันผิดแล้ว. ขอให้**กินแต่พอดีตามที่มีอยู่** ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้หามาให้มาก ไม่ให้หามาให้เพียงพอ; แต่ว่าให้มัน

พอดีกับสถานะของตน แม้ว่าจะหามาได้มาก ก็กินอยู่แต่พอดี แล้วก็ยินดีเท่าที่จะกินอยู่แต่พอดี ถ้าทุกคนทำอย่างนี้ มันก็ไม่เปลืองมาก ไม่ต้องรบกวนผู้อื่นมาก นี่ข้อหนึ่ง.

ข้อที่ ๒. ที่ว่า **นุ่งห่มแต่พอดี** ก็ดูเถิดว่าเดี๋ยวนี้เขานุ่งห่มกันอย่างไร มันมากเกินไป, มันเพื่อความสวยงามที่มากเกินไป, เราก็ลดลงมาให้พอดี แล้วเรายินดีตามที่มีอยู่; อย่างพ่อแม่ของเราไม่ร่ำรวย นี่เราก็ยินดีเท่าที่จะมี ไม่ใช่ว่ามันจะไม่มีเสียเลย ไม่ใช่ว่ามันจะเลว มีอย่างเลวเกินไป มันก็มีพอใช้ได้ด้วยกันทั้งนั้น. แต่เดี๋ยวนี้เราไปนิยมให้มันสวยให้เกินไป ให้เป็นสมัยนิยมมากเกินไป มันก็เป็นการไม่สันโดษ.

ฉะนั้นเธอจงชำระสะสางปัญหาข้อนี้ คือ **การนุ่งห่มแต่พอดี โดยสมควรแก่ฐานะของตน**; อย่าไปตามบุคคล ที่เขาหลงใหลในความสวยงามเหมือนกับคนบ้า. คนเรา ถ้าแต่งตัวมากเกินไป มันก็กลายเป็นคนบ้า, เราจะเห็นได้ว่า คนบ้ามันแต่งตัวมากเกินไป. เราไม่ต้องเป็นอย่างนั้น เอาแต่พอดี เอาแต่ที่งบประมาณของพ่อแม่จะมี หรือว่าที่เราจะหาได้เอง เรายุ่งห่มแต่พอดี มันก็ไม่เปลืองมาก แล้วเงินมันก็จะเหลือ.

ที่นี้ **ข้อที่ ๓.** ที่ว่า **มีอยู่ที่อาศัยแต่พอดี** อย่างนี้ก็เป็นปัญหาสำหรับผู้ใหญ่มากกว่าเด็ก ๆ เพราะว่ายุวชนไม่อาจจะสร้างสรรค์บ้านเรือน หรือเครื่องใช้ไม้สอยได้ด้วยตน. แต่คำพูดก็มีอยู่อย่างนี้แหละว่า สันโดษในที่อยู่และเครื่องใช้ไม้สอย เราไม่ต้องรบเร้าให้สร้างบ้านเรือนให้สวยงามเป็นวิมาน เพื่อจะแข่งกันกับเทวดา. เครื่องใช้ไม้สอยประดับบ้านเรือน ก็ต้องไม่มากเกินไป ถ้าเครื่องประดับบ้านมากเกินไป มันก็เป็นบ้านของคนบ้า อีกเช่นเดียวกัน, เครื่องใช้ไม้สอยก็เหมือนกัน มันควรมีแต่พอดี.

เดี๋ยวนี้มันเริ่มเกิน ด้วยเหตุที่ว่า **มีความสนุกสนานด้วยเครื่องประดับ** **ประดาตกแต่งและเครื่องบันเทิง;** เขามีทีวีหรือมีอะไรในทำนองนั้น อย่างไม่สมควร อย่างไม่สมควรจะมี ก็ไปกู้หนี้ยืมสินเขามาซื้อหาเอามาจนมีได้ ให้ผีหัวเราะ, คนไม่ควร จะมีทีวี ไปเอาทีวีมาจนได้ ให้ผีมันหัวเราะ. ฉะนั้นเราอย่าทำอะไรชนิดที่ว่า มันเกินฐานะของตน, เราก็ยินดีให้ส่วนที่มันมี หรือควรจะมีเท่าที่จำเป็น. เดี่ยวนี้เขากำลังเห่อ วิดีโอเทปกันมาก ๆ ; นี่ขอให้ระวังกันอีกเรื่องหนึ่งด้วย ไม่จำเป็นก็ไม่ต้องมี. ระวัง ให้ดี ว่ามันจะมีเพื่อกิเลสเสียมากกว่าเพื่อธรรมะ, มันจะเพื่อความไม่ถูกต้อง เสียมากกว่า เพื่อความถูกต้อง. นี่หมายถึงเรื่องประดับประดาบ้านเรือนทรัพย์สมบัติ หรือว่าจะมีรถยนต์ ก็มีเท่าที่มันควรจะมี, ไม่ต้องไปบ้ามีให้มันดีหรือเกินกว่าที่มันควรจะมี.

เอาละ เป็นอันว่า ๓ เรื่องนี้เป็นเรื่องแรก ที่เกี่ยวกับการมี : มีอาหาร การกิน, แล้วมีเครื่องนุ่งห่ม, แล้วก็มีบ้านเรือนเครื่องใช้ไม่สอย. นี่ไปปรับปรุงเสียให้ พอเหมาะพอดี แล้วยินดีตามที่ควรจะมี; นี่จะได้เป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า.

นี่ **ข้อที่ ๔.** ข้อสุดท้าย ว่า **ต้องละความชั่วทำความดีอยู่เสมอ,** ละความชั่วทำความดีอยู่เสมอ อันนี้ก็เป็นหลักทั่วไป เป็นหลักธรรมะทั่วไปในพระพุทธศาสนา, แล้วก็ยังเป็นหลักธรรมะทั่วไปในศาสนาอื่น ๆ ด้วย; หมายความว่าทุกศาสนาสอนให้ละความชั่ว ให้ทำความดี เสมอกัน นี่เราตั้งใจที่จะละความชั่วและทำความดี.

ข้อนี้ไม่เกี่ยวกับสันโดษ แล้วท่านไม่ได้สอนให้สันโดษ ฟังดูให้ดีว่า ถ้าเป็นเรื่องกิน เรื่องนุ่งห่ม เรื่องที่อยู่อาศัย ท่านสอนให้สันโดษ; แต่ถ้าเป็นเรื่องทำความดี ท่านไม่ได้สอนให้สันโดษ คือ **ไม่ต้องสันโดษในการทำความดี.** ขอให้ทำให้มาก

เพราะว่าความดีนี้ยิ่งมากก็ไม่ใช่ไร มันไม่มีอันตราย มันไม่มีเรื่องเพ้อ เหมือนกับของกินของใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยเหล่านั้น; ดังนั้นข้อนี้จึงต้องแยกออกไป เป็นข้อที่ว่าเราไม่ต้องสันโดษ ในการทำบุญทำกุศลทำความดี, แต่ก็ไม่ใช่เรียกว่าโลภดอก เดียวมันจะเป็นบ้าไปเสียอีก, ทำความดีให้มากที่สุดเท่าไรก็ได้ แต่ไม่ใช่ทำด้วยความโลภหรือด้วยความหลง.

เดี๋ยวนี้เราจะให้มีฟ้าสาธทางอริยวงศ์ ก็ต้องมีการปฏิบัติครบถ้วนทั้ง ๔ อย่างนี้ เพื่อปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไปให้เต็มที่. เราพากันสรรเสริญการปฏิบัติอย่างนี้, เธอทั้งหลาย จงพากันสรรเสริญการปฏิบัติอย่างนี้กันอยู่เป็นประจำ, สรรเสริญความสันโดษ ในอาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และละความชั่วทำความดี. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว มันไม่ต้องทำความผิดพลาด ไม่ต้องไปโกหกหลอกลวงใครที่ไหน, และเมื่อทำแล้วก็ไม่ต้องยกตนข่มท่าน. คนโดยมากนั้นพอทำอะไรสักหน่อย มันก็อวด มันก็แสดงอาการวางก้าม ชูก้าม ยกหูชูหาง อย่างนี้ใช้ไม่ได้ ไม่เป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า ทำดีแล้วย่อยากชูหางอวดคน ข่มผู้อื่นว่าเรามันดีกว่าเขา.

ถ้าทำอย่างนี้มันก็เกิด อริยวิสปฏิบัติ - การปฏิบัติเพื่อเป็นเชื้อสายของพระอริยเจ้า รับมรดกพระอริยเจ้า. คำนี้ก็ขอให้ช่วยฟังไว้ด้วยว่า เรายอมรับมรดกของพระอริยเจ้า สืบสายต่อ ๆ กันมาตามลำดับ ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้.

ทีนี้ก็จะพูดย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า แม้ฆราวาสก็ควรกระทำ, แม้ฆราวาสก็ควรกระทำ เพราะว่าพระอริยเจ้านั้น มิได้ทั้งที่เป็นบรรพชิตและที่เป็นฆราวาส ในสมัยโบราณครั้งพุทธกาล ก็มีพระอริยเจ้า เช่นพระโสดาบัน เป็นต้น ในหมู่ฆราวาส, เขาเคยมีพระอริยเจ้าในหมู่ฆราวาสในครั้งพุทธกาล. ถ้าว่าเดี๋ยวนี้เราทำให้มันขึ้นมาอีก มันก็

เป็นฟ้าสว่างอริยวงศ์ คือเราได้กอบกู้ข้อปฏิบัติแห่งความเป็นพระอริยเจ้า แล้วก็มี**ความเป็นพระอริยเจ้าเกิดขึ้น** ก็เรียกว่าฟ้าสว่างทางอริยวงศ์.

เรามาช่วยกันในเรื่องนี้ **ไม่ว่าบรรพชิต ไม่ว่าฆราวาส** มาช่วยกันในเรื่องนี้ ประพฤติปฏิบัติตามนี้ **เป็นการปฏิบัติตามรอยของพระอริยเจ้า** : เดินตามรอยท่าน, เดินไปไหน ? เดินไปเสียให้ไกลจากข้าศึกคือกิเลส; อริยะะ แปลว่า **ไปจากข้าศึกคือกิเลส**, อริยะะนั้นแปลว่าไปเสียจากข้าศึกคือกิเลส. เดียวนี้เรามักจะพูดกันแต่ว่าดี ๆ ดี ๆ, อริยะะ คือดี ๆ. แต่ตัวหนังสือนี้แปลว่า **ไปเสียจากข้าศึกคือกิเลส** ถ้าเรา**เดินตามรอยของพระอริยเจ้า** ก็หมายความว่า **เราเดินไปเสียให้ไกลจากข้าศึก กล่าวคือกิเลส**; ไม่เดินไปหากิเลส, แล้วก็เดินไปให้ไกลเสียจากข้าศึกคือกิเลส; อย่างนี้เรียกว่าอริยวงศ์ หรือลูกหลานของพระอริยเจ้า, นี่เป็นฟ้าสว่างข้อหนึ่ง เรียกว่าฟ้าสว่างทางอริยวงศ์.

ฟ้าสว่างทางวิญญาน.

ขอให้ช่วยจำคำนี้ไว้ให้ดี ๆ ว่า **ฟ้าสว่างทางวิญญาน คือ ฟ้าสว่างทางจิตใจ** ถ้าจิตใจมันมืด มันโง่ มันหลง ก็เรียกว่ามันมืด มันเป็นอวิชชา คือจิตมันมืด; จิตนี้ต้องสว่าง จึงจะเรียกว่าฟ้าสว่างในทางวิญญาน.

คำว่า **วิญญาน** ๆ นี้ มีหลายความหมาย : **วิญญานธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติ** มีอยู่ตามธรรมชาติ เหมือนดิน น้ำ ลม ไฟ เรียกว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ แล้วก็มีธาตุวิญญานธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติเช่นเดียวกันอยู่อีกธาตุหนึ่ง, นี่ก็เรียกว่าวิญญาน แต่เป็นธาตุตามธรรมชาติ; **วิญญานัญญาตนะ คือ วิญญานอันไม่มีที่สิ้นสุด**, วิญญานอันไม่มีที่สิ้นสุดนั้น เรียกว่าวิญญานัญญาตนะ ใช้เป็นอารมณ์ของอุปमान นี่ก็เรียกว่าวิญญาน.

วิญญาณสำหรับปฏิสนธิ คือเกิด, **คนพวกอื่นซึ่งไม่ใช่พุทธบริษัท** **เขาวามีปฏิสนธิวิญญาณ** ลอยไปลอยมา เข้าห้องออกจากห้อง ออกจากร่ามนั้น เขาว่าปฏิสนธิวิญญาณ ก็มีอยู่วิญญาณหนึ่ง. แต่ถ้าในพุทธศาสนามี**วิญญาณ ๕** : ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และพิเศษอีกอันหนึ่งคือทางจิต; นี่แหละเป็น**ปฏิสนธิวิญญาณ** เพราะว่ามันเป็นจุดตั้งต้น ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตัวตน เรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณก็เรียกได้; แต่เขาไม่นิยมเรียก, เรียกว่าวิญญาณ ๖. ปฏิสนธิวิญญาณเป็นคำพูดนอกพระพุทธศาสนา เป็นวัฒนธรรมเดิมเก่าแก่ก่อนพุทธกาล ก็เรียกกันว่าปฏิสนธิวิญญาณ นั่นก็วิญญาณ.

แล้วมี**วิญญาณ**อีกคำหนึ่ง แปลว่า **สิ่งที่ควรรู้แจ้ง**, **ข้อนี้** หมายถึง **นิพพาน**. ในบรรดาสิ่งที่มนุษย์ควรจะรู้แจ้งกันแล้ว ก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าสิ่งที่เรียกว่านิพพาน; ดังนั้น **นิพพานนี้เรียกว่า วิญญาณ**ก็ยังมี.

เดี๋ยวนี้เราเข้าถึงวิญญาณในความหมายทั่วไป คือที่สูงไปกว่าร่างกาย, และบางทีจะให้ความหมายพิเศษ ว่าสูงไปกว่าเรื่องทางจิต. เราพูดอย่างนี้ก็เพื่อให้เป็น**หลัก** **ศึกษาง่ายว่า มนุษย์เรามีเรื่องอยู่ ๓ เรื่อง** : เรื่อง **ทางกาย** ก็รู้กันอยู่แล้ว, เรื่อง **ทางจิต** ก็รู้กันอยู่แล้ว, เรื่อง**ทางวิญญาณ** คือ **ทางสติปัญญา**. ควรจะรู้ว่าเรื่องทางกาย นั้นมันเป็นฝ่ายวัตถุ แล้วก็กายก็เป็นที่ตั้งอาศัยของจิต, เราจึงมีจิตที่คิดนึกได้ ดำรงชีวิตอยู่ได้ แล้วจิตนี้ก็เป็นที่ตั้งอาศัยของสติปัญญา, **สติปัญญานี้แหละเราเรียกว่าวิญญาณ** ในที่นี้, เราเลยมีเรื่องทางกาย มีเรื่องทางจิต มีเรื่องทางวิญญาณ.

ปัญหาของเราก็มีอยู่ ๓ ประการ หรือเป็น ๓ ชั้นอย่างที่ว่า ถ้าเราป่วยเจ็บทางร่างกาย เราไปโรงพยาบาลธรรมดาสามัญ, ถ้าเราป่วยเจ็บทางจิต เราไปโรงพยาบาลโรคจิต, แต่ถ้าป่วยทางสติปัญญา ต้องไปหาโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า. เพื่อจำง่าย

ก็จำความนี้ไว้สิว่า มีโรงพยาบาลรักษาโรคทางกาย, มีโรงพยาบาลรักษาโรคทางจิต, มีโรงพยาบาลรักษาโรคทางสติปัญญา คือมันโง่ มันปฏิบัติไม่ถูกต้องต่อความดับทุกข์ ต้องไปเข้าโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า รักษาโรคโง่เสียให้หมด หายโง่, แล้วก็ปฏิบัติถูกต้องตามทางของธรรมะ แล้วก็ดับทุกข์ได้ **เรื่องสุดท้ายนี้เรียกว่าเรื่องทางวิญญูณ.**

ถ้าเธอ **ทำผิดในเรื่องกาย ก็เจ็บป่วยทางกาย, ถ้าทำผิดในเรื่องจิต ก็เจ็บป่วยทางจิต, ถ้าทำผิดในเรื่องทางสติปัญญา เราเรียกว่าเจ็บป่วยทางวิญญูณ;** แม้ร่างกายดี แม้จิตปกติดี ไม่บ้า แต่มันยังมีความผิดพลาดในทางวิชาความรู้ มันรู้ผิด; เช่นหลงโง่ไปนิยมอบายมุขอย่างนี้ ก็เรียกว่ามันเป็นโรคทางวิญญูณ เป็นโรคอวิชชา เป็นโรคโมหะ ก็ต้องรักษากันในโรงพยาบาลทางวิญญูณ คือพระศาสนา.

ขอให้รู้ว่า **พระศาสนาเป็นโรงพยาบาลทางวิญญูณของพระพุทธเจ้า** มีไว้รักษาโรคทางวิญญูณในโลกนี้ จนทำให้พระองค์ได้นามว่า **สพฺพโลกติกิจุจโก** – ทรงเป็นนายแพทย์ เยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง. **โรคที่สัตว์โลกทั้งปวงเป็นกันทุกคน ไม่ยกเว้น คือโรคทางวิญญูณ** แล้วสำหรับคนเหล่านั้นที่จะเป็นอยู่ตลอดเวลา. โรคทางกายนี้เป็นชั่วคราวช่วยยามเป็นพัก ๆ, โรคทางจิตก็ยังเป็นชั่วคราวช่วยยาม หรือเป็นยุคเป็นคราว, แต่ถ้าเป็น **โรคทางวิญญูณ คือโรคโง่** แล้วก็**เป็นกันตลอดเวลา เป็นกันมากกว่าโรคใด ๆ และเป็นกันทั้งโลก.** นี่ฟ้ามันไม่สว่างทางวิญญูณ, แล้วคนก็จะเป็นโรคทางวิญญูณกันอย่างมากมายเช่นนี้.

คนในยุคปัจจุบันนี้เขา **ชอบเรื่องทางวัตถุ** : เป็นเรื่องทางร่างกาย นิยมความสุข ความสบาย สนุกสนาน เอร็ดอร่อย ทางกาย, นิยมความสวยงามทางร่างกาย นิยมเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, หลงใหลในรสของวัตถุที่กระตุ้นความรู้สึกทางเนื้อหนัง หรือทางระบบประสาท, อย่างนี้ **ยังเป็นโรคทางวิญญูณกันมาก.** คนในโลก

ทั้งโลกนี้ กำลังเป็นโรคในทางวิญญาณกันมาก, แสดงออกมาให้เห็น ว่าหลงนิยมเรื่องวัตถุที่เป็นเหยื่อของกิเลส.

คำว่า วัตถุ ในที่นี้หมายถึง สิ่งซึ่งจิตใจจะเข้าไปเกี่ยวข้อง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเองด้วยก็ได้ ที่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส, เข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว ก็ยังเป็นโรคโง่ โรคหลง โรคกิเลสกันมากขึ้น.

ที่นี้ยังมีอีกพวกหนึ่ง เป็น โรคเนื่องด้วยไสยศาสตร์ โรคโง่ทางจิต เรียกว่าไสยศาสตร์, เคยอธิบายมามากแล้วคำว่าไสยศาสตร์. แต่สรุปความอีกทีว่า คำว่า ไสยะ เสยฺย นั้นแปลว่า ดีกว่า หรือแปลว่า หลับ, เรื่องไสยศาสตร์นี้มันดีกว่าไม่มีความรู้อะไรเสียเลย มีไสยศาสตร์สำหรับดีกว่าที่จะไม่รู้อะไรเสียเลย; แต่มันเป็นศาสตร์ของคนหลับ. คนหลับในที่นี้ก็คือคนโง่, เป็นโรคของคนหลับคือคนโง่ เพียงแต่ว่าดีว่าไม่มีอะไรเสียเลย มันก็หลอกตัวเองให้หลง, หรือว่าอย่างจะยินดีมีความสุข ก็เป็นอย่างหลอกตัวเอง. ผลที่ได้มาจากไสยศาสตร์ นั้น บางทีก็หลอกคนโง่ให้ชอบใจ ให้สบายใจ ได้พัก ๆ หนึ่ง เหมือนกัน, จึงเรียกว่าดีกว่าไม่มีความรู้เสียเลย แต่มันก็ยังเป็นโรคของคนหลับ. นี่ก็ ฟ้าไม่สว่างทางวิญญาณด้วยเหมือนกัน.

เขามักจะชอบสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์เข้าใจไม่ได้ แล้วก็เชื่อว่าดี, เรื่องไสยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ ต้องขอให้เชื่ออย่างเหมา ๆ กันว่าดี แล้วมันมีหลักว่าฟังผู้อื่น. ถ้าเป็นไสยศาสตร์แล้วก็ฟังผีบางเทวดา ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขา ศักดิ์สิทธิ์ แม้แต่จอมปลวกก็ยังพลอยศักดิ์สิทธิ์ นี่มีดหรือหลับสักเท่าไร ขอให้ลองคิดดู. ถ้าเป็นพุทธศาสตร์ต้องฟังตัวเอง ไสยศาสตร์ฟังผู้อื่น พุทธศาสตร์ฟังตัวเอง ; ถ้าเธอจะทำให้ถูกเรื่องของพุทธบริษัทต้องคิดฟังตัวเอง.

อย่างเอาพระพุทธรูปมาแขวนไว้ที่คอ พระเครื่องมาแขวนไว้ที่คอ ไม่ใช่ให้พระเครื่องช่วย ; แต่เอามาแขวนไว้กันลืมว่า เธอต้องช่วยตัวเอง, เอาพระเครื่องมาแขวนไว้ที่คอเพื่อกันลืมว่า เธอต้องช่วยตัวเอง แต่ถ้าให้พระพุทธรูปหรือพระเครื่องช่วยแล้วเป็นไสยศาสตร์ไม่ใช่พุทธศาสตร์. นี่ขอให้เข้าใจเสียด้วย ถ้าไปกราบพระในโบสถ์ว่าให้พระช่วย ถ้าอย่างนี้ เป็นไสยศาสตร์; ถ้าไปกราบพระในโบสถ์ โดยระลึกว่า พระพุทธเจ้าช่วยตัวเอง แล้วสอนให้เราช่วยตัวเองได้ด้วย อย่างนี้เป็นพุทธศาสตร์.

จงจำเป็นหลักไว้ว่า ถ้า ไสยศาสตร์มันให้ผู้อื่นช่วย, ถ้าเป็นพุทธศาสตร์ช่วยตัวเอง. เมื่อเราอยากจะเป็นพุทธบริษัท ต้องคำนึงถึงข้อนี้ คือถือพุทธศาสตร์อย่าไปถือไสยศาสตร์ ศาสตร์ของคนหลับ เพียงแต่ว่าดีกว่าไม่มีนิตหนึ่งเท่านั้นแหละ. ถ้าเป็นพุทธศาสตร์แล้วมันก็ช่วยตัวเอง มันศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่การช่วยตัวเอง, ไม่ต้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นไหนมาช่วย ให้มันศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวเอง คือการประพฤติกระทำที่ดีนี้เรียกว่าเป็นพุทธศาสตร์.

พุทธบริษัทที่แท้จริง คือพวกเรานี้ **จะต้องนิยมความสูงในทางวิญญาณ ในทางสติปัญญา**, อย่าให้ตกต่ำลงไปในความมืดความบอดเช่นนั้น. นิยมความจริงของธรรมชาติ รู้สึกอยู่ด้วยจิตจริง ๆ ในความรู้สึก, ไม่ต้องเหมา ไม่ต้องคาดคะเน ไม่ต้องเชื่ออย่างงมงาย. เรามุ่งหมายความสะอาด ความสว่าง ความสงบ เห็นชัดอยู่แก่ใจ : **ความสะอาดแห่งจิตใจ ความสว่างแจ่มแจ้งแห่งจิตใจ ความสงบเย็นแห่งจิตใจ**; นี่หามาให้ได้ ก็เป็นแสงสว่างในทางวิญญาณ.

พุทธบริษัทต้องการความสะอาด สว่าง สงบ ไม่มีกิเลสรบกวน กิเลสแรง ๆ เช่นความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็ไม่รบกวน, กิเลสผิว ๆ เช่นนิวรณ์ทั้ง ๕ นี้

ก็ไม่รบกวน. คนตามธรรมดา **ทุกคนมีนิรณทั้ง ๕ รบกวน** คือ **ความคิดน้อมไปในทางเพศ** รบกวนอยู่บ่อย ๆ, **ความคิดขัดใจ** ไม่ชอบอะไร ไม่ชอบหน้าใคร นี่ก็รบกวนอยู่บ่อย ๆ, **ความที่จิตใจหดหู่เหี่ยวแฟบลงไป** นี่รบกวนอยู่บ่อย ๆ, **ความที่จิตใจฟูฟุ้ง** ก็รบกวนอยู่บ่อย ๆ, แล้วก็**ความลังเลไม่แน่ใจ** ในการกระทำของตน นี่ก็รบกวนอยู่บ่อย ๆ, มันไม่กัចเอาอย่างเจ็บปวด แต่มันรบกวนให้ทำอะไรให้ดีไม่ได้. นี่ก็เรียกว่านิรณ **พุทธบริษัทเราไม่ควรจะมีทั้งกิเลส ไม่ควรจะมีทั้งนิรณ** เพราะถ้ามีนิรณแล้ว มันทำอะไรดีไม่ได้ ทำงานให้ดีไม่ได้ เรียนหนังสือให้ดีไม่ได้; เราจึงไม่ควรจะมีทั้งกิเลสและนิรณ เรียกว่าจิตใจมันหลุดออกมาได้ เกลี้ยงเป็นอิสระ เป็นฟ้าสาगरะหว่างในทางวิญญาณ.

ถ้าเราต้องการฟ้าสาगरะหว่างในทางวิญญาณ ก็ต้องศึกษาธรรมะให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมะที่ชื่อว่า อิทปปัจจยตา นี่แปลกหูสำหรับนักเรียนก็ได้ เพราะไม่เคยได้ยินเลยก็ได้; แต่ขอให้ได้ยินไว้บ่อย ๆ เถอะว่า คำว่า **อิทปปัจจยตานั่นเป็นหัวใจของพุทธศาสนา เป็นกฎของธรรมชาติ** เหมือนกับกฎวิทยาศาสตร์ ว่า**เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี**; หมายความว่า ทุกสิ่งมันมีเหตุมีปัจจัยของมันโดยเฉพาะ, อย่าไปคิดว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย มันมีเหตุมีปัจจัย เราต้องรู้จักเหตุรู้จักปัจจัย, แล้วก็**สร้างเหตุปัจจัยให้ถูกต้อง**, แล้วเราก็**ได้รับประโยชน์ตามที่เราควรจะได้**. ฉะนั้นถ้าเรา**รู้เรื่องอิทปปัจจยตาว่า** สิ่งทั้งปวงมีเหตุมีปัจจัย ต้องจัดการกันที่เหตุที่ปัจจัย, **ถ้าจะสร้างก็สร้างที่เหตุที่ปัจจัย, ถ้าจะกำจัดหรือดับเสียก็ดับที่เหตุที่ปัจจัย**; นี่เป็นเรื่องฟ้าสาगरะหว่างทางวิญญาณ ไม่มีความโง่เหลืออยู่เลย.

เมื่อมันมีกฎเหตุปัจจัยอยู่อย่างนี้ ก็เรียกว่ามันไม่มีตัวตน มันเป็นว่างจากตัวตน, มัน เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย มันเป็นเช่นนั้นเอง. ฉะนั้นอะไร ๆ ก็อย่าไปหลงรัก หลงเกลียด หลงโกรธ หลงกลัว มันเป็นเช่นนั้นเอง. เราแก้ไขให้ถูกต้องตาม

เหตุตามปัจจัย แล้วเราก็จะต้องพบแต่สิ่งที่อำนวยความสะดวก ไม่ต้องพบกันกับสิ่งที่ เป็นข้าศึก; อย่างนี้เรียกว่าเรามีฟ้าสว่างทางวิญญูณ. **เราอยู่เหนือการบีบคั้นของสิ่งทั้งปวงในโลก** ที่บีบคั้นคนให้เป็นทุกข์ บางคนนั่งร้องไห้อยู่, บางคนหัวเราะจนเป็นบ้า, มันตีใจเกินไปมันก็เป็นบ้า, มันเสียใจเกินไปมันก็เป็นบ้า. นี่เกิดมาก็ที่เสียชาติเกิด มันเกิดมาเป็นบ้า ถ้ารู้เรื่องทางจิตทางวิญญูณดีแล้ว ก็ไม่ต้องเป็นอย่างนี้; นี่เรียกว่าเรื่องฟ้าสว่างทางวิญญูณ.

ฟ้าสว่างทางสันติภูมิจิโก.

ฟ้าสว่างทางสันติภูมิจิโก ทุกคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่เคยสวดมนต์พระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ในตอนที่ว่าด้วยธรรมคุณ มีคำว่า **สนฺติภูมิจิโก** รวมอยู่ด้วย ระลึกดูให้ดี ว่าเราจะสวดว่า **สุวากุขาโต ภคฺวตา ธมฺโม สนฺติภูมิจิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิจิโก** ฯลฯ ในหลาย ๆ คำนั้นมีคำว่า **สันติภูมิจิโก** รวมอยู่ด้วย คำนั้นแหละ **สำคัญมาก** จึงได้เอามาพูดในวันนี้ ว่าเราต้องมีฟ้าสว่างในทางสันติภูมิจิโก.

เดี๋ยวนี้เราสันติภูมิจิโกแต่สวด สันติภูมิจิโกแต่ปากว่า สันติภูมิจิโกกันแต่สวด ร้องท่องบ่น, เราไม่มีธรรมะอะไร ๆ ที่เป็นสันติภูมิจิโกโดยแท้จริง. เช่นพูดถึงความสุข เราก็พูดกันแต่ปากว่ามีความสุข; ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นสุข หรือมีความทุกข์ก็พูดแต่ความทุกข์; ไม่ได้สัมผัสกับความทุกข์. แล้วมีคำหลายคำที่ไม่สันติภูมิจิโกได้ เช่นคำว่า **นรก สวรรค์ สังสารวัฏ** เป็นต้น คำเหล่านี้ต้อง **เป็นสันติภูมิจิโก** ทำให้เรารู้จักด้วยใจ รู้จักด้วยจิตใจ รู้จักด้วยความรู้สึกของจิตใจ.

เช่นคำว่า **นรก** เราได้ยินได้ฟังว่า **ตายแล้วไปตกนรก** หมกไหม้อย่างนั้น อย่างนี้: อย่างนี้ **ไม่เป็นสันติภูมิจิโก** เพราะมันยังไม่ตก แล้วมันยังอีกไกล, แล้วตายไปแล้ว,

แล้วมันจะรู้สึกได้อย่างไร, ขอให้สันติภูริโกที่นี่ ว่า **นรก คือร้อนใจเหมือนกับไฟเผา** เหมือนกับไฟเข้าไปเผาอยู่ในจิตใจ, นี่ให้เข้าใจว่าเคยมีกันทุกคน ไม่ว่าเด็กไม่ว่าผู้ใหญ่, บางคราวบางเรื่อง เราช้อนใจเหมือนกับไฟเข้าไปเผาอยู่ในจิตใจ; ถ้ารู้สึกต่อความร้อนนั้นจริง ๆ อย่างนี้เรียกว่า สันติภูริโก. นรก นั้นได้เป็นสันติภูริโกแก่เราแล้ว; ส่วน **นรกที่จะถึงต่อตายแล้ว อยู่ใต้ดินที่ไหนก็ไม่รู้ นั้นยังไม่สันติภูริโก** มันยังช่วยอะไรไม่ได้. แต่ถ้าเราสัมผัสสนรกในใจ เป็นสันติภูริโกแล้ว มันช่วยให้เราเปลี่ยนแปลง, มันทำให้เราทำการเปลี่ยนแปลง อย่าให้ต้องตกนรกเช่นนี้อีก.

เรา **ไม่ตกนรกที่เป็นสันติภูริโก** อย่างนี้แล้ว **นรกไหนก็ไม่ตก**, ต่อตายแล้วถ้ามันมีนรกอีกมันก็ไม่ตก เพราะเราไม่ทำผิดเราจะไปตกอย่างไร. เราจะไปกล้วนนรกต่อตายแล้วทำไม; เพราะว่าเดี๋ยวนี้เราไม่ได้ทำผิดอะไร เดี่ยวนี้เราไม่ได้ตกนรกที่นั่นแล้วตายแล้วก็ไม่ได้ตกนรกที่ไหน; ฉะนั้น รู้จักนรกที่นั่นและกลัวมันให้มาก อย่าต้องไปตกเลย.

คนที่ทำผิดจนร้อนใจนั้น เรียกว่าเป็นคนโง่ก็ได้ เป็นคนเลวก็ได้ มันทำผิดจนร้อนใจ มันเสียหายมาก มันไม่มีความเป็นพุทธบริษัทเหลืออยู่ในเวลานั้น; เพราะมันตกนรกแห่งความร้อนใจ เหมือนไฟเข้าไปเผาอยู่ในจิตใจ. นี่ให้รู้จักนรกอย่างสันติภูริโก ว่ามันร้อนเท่าไร แล้วก็ไม่ได้ตกเพราะกลัว.

เรื่อง **อบาย** ก็เหมือนกันแหละ อบายภูมิ สันติภูริโก ว่า เมื่อใด **ร้อนใจ ก็ตกนรก**, เมื่อใดโง่เหลือโง่ **ก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน**; เปเรตคือเมื่อใดหิว ๆ **หิวด้วยกิเลส** แล้วยังเป็นเปรตมากที่สุด, **หิวความเอร็ดอร่อยสนุกสนานสวยงาม** หิวอย่างยิ่ง **หิวด้วยกิเลสอย่างนี้** นั่นคือเปรต. เคยตกกันมาแล้วทั้งนั้นแหละ. ตกนรกก็ดี, เป็นสัตว์เดรัจฉานเพราะโง่ก็ดี, หิวเป็นเปรตก็ดี, แล้วก็**เป็นอสุรกาย คือมีความชั่วต้อง**

ปกปิดตัว ไม่กล้าแสดงตัว ต้องหลบต้องซ่อนอยู่เสมอ นี่เป็นอสุรกาย. นี้อย่างนี้เป็นสันทิฏฐิโกอย่างนี้ แล้วก็รู้จัก แล้วก็เข็ดหลาบ; เคยเป็นที่หนึ่งแล้วก็เกิดเสียใหม่ แล้วก็ไม่เป็นอีก จึงจะเรียกว่าได้รับประโยชน์.

คำว่า **สังสารวัฏฏ์** หรือ วัฏฏสงสารคงจะเคยได้ยิน, แต่ก็ไม่ว่าอะไร. **วัฏฏสงสาร** แปลว่า *เวียนอยู่ในกองทุกข์*; เมื่อเธอทำผิด ได้รับทุกข์ แล้วก็ไม่ได้เข็ดหลาบ แล้วก็ทำผิดอีก ได้รับทุกข์อีก ก็ไม่ได้เข็ดหลาบ ก็ทำผิดอีก, ได้รับทุกข์อีก เวียนอยู่อย่างนี้ เขาเรียกว่าวัฏฏสงสาร **ตกอยู่ในวัฏฏสงสาร** ทนทนมานอยู่ในวงกลมอันนี้ เรียกว่าวัฏฏสงสาร **มีได้ทีนี้และเดี๋ยวนี้** สำหรับคนที่ทำความชั่วเก่ง, คนที่ทำความชั่วเก่ง มันจะวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร.

ที่นี้พูดถึง **สวรรค์** กันบ้าง สวรรค์ต่อตายแล้วอยู่บนฟ้า นั้น เราไม่แตะต้องได้, ไม่สันทิฏฐิโก ไม่รู้สึกได้. แต่ **สวรรค์ที่นี้ คือความดีที่เรากระทำแล้วขึ้นออกขึ้นใจ** จนยกมือไหว้ตัวเองได้. คำนี้พูดแล้วเด็ก ๆ อาจจะหัวเราะเยาะ ว่ายกมือไหว้ตัวเองได้ เพราะเด็กนั้นมันยังเลวเกินไป เด็กนั้นมันยังเลวเกินไป, คือว่านักเรียนคนนั้นมันยังเลวเกินไป มันไม่มีอะไร ที่จะยกมือไหว้ตัวเองได้, ถ้ามันมีความดีจนยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นเรียกว่ามันอยู่ในสวรรค์ที่แท้จริง ไม่ใช่สวรรค์หลอก ๆ. ฉะนั้นขอให้เรามีความภาคภูมิใจ ยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้นเป็นสวรรค์, **นี้สวรรค์นี้ สันทิฏฐิโก คือมีอยู่จริง** ปรากฏอยู่จริงในจิตใจของเรา. ขอให้สวรรค์ชนิดนี้ แล้วไม่ต้องกลัว ตายแล้วก็ไปสวรรค์ที่ควรจะไปได้ทุกแห่ง เพราะมันมีสวรรค์จริงกันที่นี้ เป็นต้นทุนเสียแล้ว.

เรื่อง **นิพพาน** ก็เหมือนกันแหละ เขาแปลว่า **ไม่มีร้อนเลย**; เมื่อใดจิตไม่มีกิเลสเลย ไม่มีความผิดไม่มีความชั่วเลย, เมื่อนั้นจิตใจเย็น นั่นแหละเป็นนิพพาน, พอมีความผิดความชั่ว เกิดความกลัวขึ้นมา มันก็ร้อน มันก็ไม่มีนิพพาน; ฉะนั้นเมื่อ

เราไม่มีความผิด ไม่มีความชั่ว ไม่มีกิเลสเกิด ไม่ได้รับผลของความชั่วใด ๆ จิตเย็นสนิทนี้เป็นนิพพาน. เป็นสันติภูมิรู้ ได้ด้วยความรู้สึกของเรา เรียกว่ามีนิพพานกันที่นี้ และเดี๋ยวนี้ แม้จะน้อย ๆ ก็ไม่เป็นไร, แม้จะสั้น ๆ ในระยะสั้น ก็ไม่เป็นไร, ทำต่อไป ให้มันเต็มขึ้นมา ให้มันยาวออกไป ก็เป็นนิพพานที่สมบูรณ์.

แล้วก็อีกคำหนึ่งเนื่องกันกับนิพพาน ก็คือคำว่า **โลกุตตระ** หรือโลกอุดร หรือโลกุตตระ เขาแปลว่าเหนือโลก; ถ้าเราพ่ายแพ้แก่กิเลส อารมณ์ในโลกเราก็จมอยู่ในโลก รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ถ้าเราอยู่เหนืออารมณ์เหล่านี้ เหนือกิเลสแล้ว ก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก, เราสัมผัสได้ **เรามีโลกุตตระที่สัมผัสได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้**, อย่างนี้เรียกว่าสันติภูมิรู้.

ที่นี้เรื่องที่จะต้องนึกกันอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือเรื่อง **การรับผลกรรม** มักจะพูดกันว่า **ตายแล้วจึงจะได้รับผลกรรม นั้นคนอื่นพูด**; ไม่ใช่พุทธบริษัทพูด. **พุทธบริษัทจะพูดว่า พอทำกรรมเสร็จก็รับผลกรรมทันที** : พอเราทำผิดลงไปแล้ว เราก็เสียใจเราก็เดือดร้อน, หรือว่าเราคิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่ว แล้วเราก็เดือดร้อน. ถ้าพูดให้ละเอียดก็พูดเป็นขณจิต **ขณจิตที่ทำกรรม** ทำกรรมลงไปแล้ว **ขณจิตต่อมาก็คือรับผลกรรม** คือเดือดร้อนหรือเสียใจ หรือเป็นผลของกรรมนั้นแหละ จนในรูปอะไรก็ตาม. ความดีก็เหมือนกัน พอทำเสร็จในขณจิตนี้ ขณจิตต่อมาก็สบายใจ, นี้รับผลกรรมอย่างนี้เป็นสันติภูมิรู้. ขอให้สนใจไว้ให้มาก ๆ มันจะช่วยให้เราอยากทำดี, มันจะช่วยให้เราเกลียดกลัวความชั่วแล้วอยากทำดี เพราะมีสันติภูมิรู้ในการรับผลกรรม.

เดี๋ยวนี้มัก **จะพูดกันว่า รับผลกรรมชาติหน้าต่อตายแล้ว**, แล้วบางทีก็ตั้งหลายชาติเสียด้วย สอนให้มีการรับผลกรรมอีกหลาย ๆ ชาติก็มี; อย่างนี้ไม่มีประโยชน์, เป็นกรรมหรือเรื่องกรรมในลัทธิอื่น, ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า. ถ้าเป็นลัทธิ **กรรมใน**

พุทธศาสนา พอทำทันทีก็มีผลทันที, ทำดีก็ดีทันที, ทำชั่วก็ชั่วทันที. ช่วยจำข้อนี้ไว้ ทำดีก็ดีทันที ทำชั่วก็ชั่วทันที ไม่ต้องรอ ไม่ต้องรอได้รับผลกระทบ.

การที่จะต้องรอรับผลเป็นรางวัลเป็นอะไรนั้น มันอีกเรื่องหนึ่ง ไม่เรียกว่า รับผลกระทบโดยตรง รับผลกระทบนี้มันรับทันที ทำดี ดีทันที ทำชั่ว ชั่วทันที ไม่ต้องมีใครมาบอก ที่ว่าจะต้องรอให้เขาให้รางวัล หรือต้องรอให้เขาสรรเสริญ หรือว่าต้องรอ กว่าสังคมเขาจะรู้ แล้วเขาจะยกย่อง นี่มันไม่ใช่หลักของกรรมที่แท้จริง หลักของกรรม ที่แท้จริง พอทำดีก็ดี พอทำชั่วก็ชั่ว นี่เราต้องสันติปฏิญโก ให้รู้จักมัน แล้วก็ไม่ต้อง พุดผิด ๆ ว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว นั้นคนโง่มันพูด มันไม่มีสันติปฏิญโก ฟ้ามัน ไม่สว่างทางสันติปฏิญโก.

เราจะต้องมองให้เห็นว่า นรก สวรรค์ นิพพานอะไรนี้มันสัมผัสได้ด้วยจิต มีให้ครบแหละ สัมผัสนรกก็เมื่อร้อนใจเป็นไฟ สัมผัสสวรรค์ก็เมื่อชื่นใจ ยกมือไหว้ตัว เองได้ สัมผัสนิพพานก็ไม่มีกิเลส ไม่มีความร้อนใจอะไร สัมผัสโลกอุดรหรือโลกุตระได้ ก็เมื่อเราไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของอารมณ์ เมื่อเธอไปหลงไหล ในของสวย ของหอม ของงาม ของเอร็ดอร่อยนั้น มันตกอยู่ใต้อำนาจของอารมณ์; อย่างนี้เรียกว่าจมโลก ถ้าไม่ไปหลงไหลในอารมณ์เหล่านี้ มันไม่ทำอันตรายแก่จิตใจ ไม่ทำให้เราหลงไหลได้ เรียกว่าเราอยู่เหนืออารมณ์ คือโลกอุดรนี้ นิพพานก็ดี โลกอุดรก็ดี สัมผัสได้ด้วยจิตใจ แล้วก็สันติปฏิญโกกันอย่างนี้.

ที่เราอธิบายกันอย่างนี้ มันถูกเข้าใจผิด เขาหาว่าเรายกเลิกรื่องนรก สวรรค์ นิพพาน เขาว่าเราก็มี ไม่ค่าตรง ๆ ก็ค่าอ้อม ๆ แต่มันก็เป็นการค่าอยู่ดี ว่าไปยกเลิกของ เก่า ที่เขาพูดกันอยู่แต่ก่อน ๆ เราไม่ได้ยกเลิก เราไม่ได้ยกเลิก เขาว่าเราเปล่า ๆ แต่เรา บอกให้มาเห็นที่เป็นสันติปฏิญโกกันเท่านั้นแหละ ของเก่านั้นถ้ามีมันก็มีไป แต่ว่ามันไม่ สำคัญเท่ากับที่ว่า เราจะเห็นมันเดี๋ยวนี้ รู้จักมันเดี๋ยวนี้ รู้จักความดีกันที่เดี๋ยวนี้ รู้จัก

ความชั่วกันที่นี้เดี๋ยวนี้ รู้จักผลของความดีกันที่นี้เดี๋ยวนี้ รู้จักผลของความชั่วกันที่นี้ และเดี๋ยวนี้ รู้จัก นรก สวรรค์ นิพพาน กันเสียที่นี้และเดี๋ยวนี้ นี่เรียกว่าฟ้าสาगतาน สันติภูมิจิโก.

นี่ขอรับรองว่า เราจะทำเหมือนกันว่าขึ้นยุคใหม่กันเถอะ ขึ้นศักราชใหม่กัน เสียที ความโง่เหล่านั่นเลิกให้หมดไปเสีย มาขึ้นศักราชใหม่ ศักราชแห่งสันติภูมิจิโก ทำอะไร ๆ ก็ให้รู้จัก รู้ลึก สัมผัสด้วยจิตใจ นี่ขึ้นศักราชใหม่ในเรื่องของสันติภูมิจิโก อย่างกลัว อย่าทำอะไรอย่างทำไม่ได้ มันทำได้ ทำให้เป็นสันติภูมิจิโกนี้มันทำได้ ให้รู้สึกแก้จิตใจ ผลของความชั่วก็สันติภูมิจิโก เธอเหลวไหล เรียนสอบไล่ตก ก็ให้รู้ด้วยจิตใจเป็นสันติภูมิจิโก ถ้าเรียนดีสอบไล่ได้ มันก็ดีใจ มันก็เป็นสันติภูมิจิโก ให้มันชัดกันอย่างนี้ ไม่ต้อง สันนิษฐาน แม้ที่เขาถกกันว่า เรื่องต่อตายแล้วนั้น เราก็ทำเสียที่นี้ ความดีความชั่ว ได้สุขได้ทุกข์ ตกนรกขึ้นสวรรค์อะไร ก็ทำกันเสียที่นี้และเดี๋ยวนี้ นี่เรียกว่าสันติภูมิจิโก.

ถ้าเรื่องใดไม่สันติภูมิจิโก เรื่องนั้นไม่ใช่คำกล่าวของพระพุทธเจ้า มันมี บทตายตัวว่า สุวากุขาโต ภคฺวตา ธมฺโม สหฺมิจิโก ฯลฯ. เรื่องที่ **พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้วนั้น ต้องเป็นสันติภูมิจิโก**; ฉะนั้น คำพูดคำไหนก็ตาม ถ้ามันยังไม่ สันติภูมิจิโก มันก็ยังไม่เข้าไปในกรอบของพระพุทธเจ้า ที่ว่าตรัสไว้ดี, แล้วมันก็ไม่เป็น พุทธศาสนาด้วยซ้ำไป, ถ้ามันไม่เป็นสันติภูมิจิโก มันก็ไม่เป็นพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป.

เราไม่ต้องยกเลิกคำที่เขาพูดอยู่ก่อน ๆ แต่เราอธิบายเสียใหม่ให้ถูก, อธิบาย เสียใหม่ให้ถูก ไม่ต้องยกเลิกของเก่าเขาพูดไว้ แล้วเราเข้าใจไม่ถูกเอง. คนเก่า ๆ เขาก็ พูดไว้ถูก แต่เขาก็ไม่ค่อยสนใจ; ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราก็พูดเป็นว่า **สวรรค์ในอกนรก ในใจ**; สวรรค์ก็อยู่ในอกเมื่อทำถูกทำดี, นรกก็อยู่ในใจเมื่อทำผิดทำชั่ว. แต่คน โดยมากเขาไม่พูดอย่างนั้น; เขาพูดว่าสวรรค์อยู่บนฟ้า, นรกอยู่ใต้ดินโน่น แล้วเมื่อไร

ก็ไม่รู้, รสชาติเป็นอย่างไรก็ไม่รู้. เดียวนี้เรารู้ว่า เมื่อทำผิดทำชั่ว ร้อนเป็นไฟอยู่ในใจ นั้นนรกในใจ, เมื่อทำดีมีความซื่ออกซื่อใจ นั้นก็สวรรค์อยู่ในอก. ที่คำว่า **รู้ภายนอก รู้ภายใน** **รู้แจ้งชัดแจ้ง** นั่นคือคำว่า **สันติภูมิ**, **รู้**อะไรต้อง**รู้**เป็น**สันติภูมิ** ก็จะสำเร็จประโยชน์, **รู้**การปฏิบัติก็**รู้**เป็น**สันติภูมิ**, **รู้**ผลของการปฏิบัติก็ต้องเป็น **สันติภูมิ**, แม้แต่จะเล่าเรียน ก็ให้**รู้**แจ้ง **ปรากฏ**แจ้ง มันก็เป็น**สันติภูมิ** เราบ่งบอก **ไม่มีสันติภูมิ**ในสิ่งที่เราเรียนหรือปฏิบัติ หรือได้รับผลของการปฏิบัติ มันก็**ไม่ได้** **รับผล**, **ไม่**ได้รับผลโดยแท้จริง.

นี่ผู้ที่**จะ**เจริญในธรรมะ **จะ**เป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ก็ตามใจ **ถ้าจะ**เจริญใน **ธรรมะ**, **ก้าวหน้า**ในทางธรรมะแล้ว ต้อง **ทำให้**ทุกอย่างมันเป็น**สันติภูมิ** คือ **ปรากฏ**อยู่**แจ้ง**จริง ๆ. นี่เป็นเรื่องฟ้าสว่างทาง**สันติภูมิ** ก่อนนี้ไม่มีใครพูดไม่มีใครนึกถึงกันก็ตามใจ มาถึงยุคนี้เราต้องมี ต้อง**รู้**ลึก ต้อง**รู้**จัก **จึงจะ**เรียกว่าเป็นขั้นศักราชใหม่ กันเสียที, เลิกศักราชโง่ **ขึ้น**ศักราชฉลาดกันเสียที. นี่เรียกว่าฟ้าสว่างในทาง**สันติภูมิ**.

ฟ้าสว่างทางอริยมรรค.

อริยมรรค เป็นสำคัญ คือ **เป็น**ตัวพุทธศาสนา เรียกว่า **อริยมรรค** แปลว่า **หนทางอันประเสริฐ** หรือ **หนทางของพระอริยเจ้า**. ถ้าว่าไม่เดินในอริยมรรค ก็เดินลงนรกที่นี่และเดี๋ยวนี้ การประพฤติปฏิบัติทำให้ลงไปนรกในจิตใจ; แต่ถ้าเดินในอริยมรรค ก็ทำให้ออกมาเสียจากนรก ไปสู่ความสุขความสงบเย็น. **หนทาง**นี้ดี ประเสริฐอย่างนี้ **จึง**เรียกว่าอริยมรรค.

ถ้าพูดกัน **ตาม**ตัวหนังสือ อย่างที่เราเรียนในโรงเรียนนั้น **อริยมรรค** นี่ มันแปลได้ว่า **หนทางอันประเสริฐ**; **อริยะ** แปลว่า **ประเสริฐ** **มรรค** แปลว่า **หนทาง**,

อริยมรรค แปลว่า หนทางอันประเสริฐ. แต่ถ้ารู้ บาเลียมักไปกว่านั้น ก็แปลได้ดีกว่านั้น อริยะ แปลว่า ไปเสียจากข้าศึก กล่าวคือกิเลส, อริยมรรค จึงแปลว่า หนทางที่ไปสู่ความเป็นอริยะ หนทางที่จะเดินออกไปเสียจากกิเลส, หนทางที่จะเดินออกไปเสียจากความชั่ว และผลแห่งความชั่ว นั้นแหละเรียกว่าอริยมรรค. รวมเรียกว่า วิถี วิถี หรือหนทาง ที่จะออกไปเสียจากข้าศึกคือกิเลส เรียกว่าอริยมรรค. เธอเกิดมาทั้งที่ เธอต้องการจะไปไหน? เธอต้องการ จะไปสู่ความสำเร็จของมนุษย์เรา คือไม่มีความทุกข์, มีแต่ความสุข ความเจริญ. หนทางใดที่จะทำให้เป็นอย่างนั้นได้ หนทางนั้นเรียกว่าอริยมรรค, นี่อริยมรรคเป็นอย่างนี้.

ที่เขาสอนกันอยู่ อริยมรรค ก็คือ หนทางปฏิบัติ ๘ ประการ ที่ได้ท่องๆ กันอยู่แล้วทั้งนั้น : สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา เป็นต้น, แปลว่า ความเห็นถูกต้อง ความดำริถูกต้อง พุดจาถูกต้อง การงานถูกต้อง เลี้ยงชีพถูกต้อง ความเพียรถูกต้อง สติถูกต้อง สมาธิถูกต้อง; นี่เรียกว่า มรรคมืองค์แปด นี้ก็เรียกว่าอริยมรรค อริยมรรคคือมรรคมืองค์แปด. อีกความหมายหนึ่ง ญาณ – ความรู้ที่จะตัดกิเลสเสียได้ เกิดญาณ เกิดความรู้ ที่จะตัดกิเลสในใจเสียได้, นั่นก็เรียกว่าอริยมรรคด้วยเหมือนกัน.

อย่างหนึ่งมันเป็น ตัวปฏิบัติมืองค์แปด; ความหมายอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ ตัวญาณ ตัวความรู้ ที่จะตัดกิเลสเสียได้ ก็เรียกชื่อเดียวกันว่าอริยมรรค. คำว่า อริยมรรค จึงถึงถึงของ ๒ สิ่ง : คือการปฏิบัติมืองค์ ๘ ประการ, หรือว่าญาณ ความรู้ ที่จะตัดกิเลส ตัดโมหะ ตัดอวิชชาเสียได้ นี่ก็เรียกว่าอริยมรรค.

มรรคมืองค์แปด มรรคมืองค์แปด ปฏิบัติครบองค์ ๘ เรียกว่าอริยมรรค, ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เข้าใจว่ารู้กันอยู่แล้ว นี่ก็คืออริยมรรค; หรือสัมมาสมาธิองค์

สุดท้าย แล้วก็มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ เป็นบวรวิธ, สัมมาสมาธิที่มีสัมมา ๗ ข้างหน้าเป็นบวรวิธ นี้ก็เรียกว่าอริยมรรค ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก. **ญาณ หรือปัญญา ที่ตัดสังโยชน์ ๑๐ ได้ ทำให้เป็นอริยบุคคล นี้ ก็เรียกว่าอริยมรรค.**

อริยมรรค นี่ไม่ใช่หนทางที่ต้องเดินด้วยเท้า แปลว่า หนทาง แต่ไม่ได้เดินด้วยเท้า เป็น **เรื่องเดินของจิตใจ**, จิตใจมันเดินไปตามทางไหน ไปสู่ความดับทุกข์ แล้วนั้นก็เรียกว่าหนทางในที่นี่. **พระนิพพานไปถึงได้ด้วยการไม่เดินด้วยเท้า** ไม่ต้องเดินด้วยเท้า **ถึงได้ด้วยการทำจิตใจให้ปล่อยวาง ให้หลุดพ้นไปจากกิเลส.**

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สว่างในทางอริยมรรค เราก็ได้พูดกันแต่ปาก ท่องกันแต่ปาก มรรคมีองค์แปด ก็ท่องกันแต่ปาก ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ท่องกันแต่ปาก, **อะไร ๆ ก็ท่องกันแต่ปาก** เรียกว่า **ฟ้าไม่สว่างทางอริยมรรค** เรามาช่วยกันทำให้เป็นของจริง.

ไม่สว่างทางอริยมรรคมันก็กลายเป็นไสยศาสตร์, ถ้าไม่มีความรู้จริงในเรื่องของอริยมรรค มันก็ไปถือไสยศาสตร์กันหมด, มันมีถือพิธีล้างบาป, นี่ไม่ใช่อริยมรรค. พิธีทำพิธีล้างบาป ล้างกรรม ล้างอะไร นี่ไม่ใช่อริยมรรค มันเป็นไสยศาสตร์, สะเดาะเคราะห์บูชาญอย่างนี้มันเป็นไสยศาสตร์ ไม่ใช่อริยมรรค บวงสรวงพระเจ้า บวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์; แม้แต่ไปนั่งไหว้จอมพลกอยู่ นี่ไม่ใช่อริยมรรค. นี่มันเป็นไสยศาสตร์, ควรจะเลิกเสีย เพราะว่าเดี๋ยวนี้มันควรจะเป็น ฟ้าสว่างทางอริยมรรคกันแล้ว.

ฟ้าสว่างทางดับทุกข์.

ฟ้าสว่างทางดับทุกข์, เธอช่วยฟังให้ดี ๆ อย่าให้เสียประโยชน์ มาทั้งที่นี้ มันเสียค่ารถ เสียเวลามันเหน็ดมันเหนื่อย เสียกำลังงาน ถ้าเธอมาแล้วไม่ได้รับประโยชน์

คุ้มกัน เธอเป็นคนโง่. เธอมาแต่ที่ไกล เสียค่ารถ เสียเวลา เสียกำลังงาน แล้วไม่ได้รับประโยชน์คุ้มกัน เธอเป็นคนโง่ มันไม่มีใครทำให้ เธอทำเอาเอง. ไม่ใช่ฉันแกล้งพูด. แต่ถ้าฉันพูด ฉันพูดว่าไม่ได้รับประโยชน์คุ้มกันอย่างนี้แล้ว ยมบาลเขกหัวตาย, ยมบาลเขกกะบาลตาย. เด็กคนไหนกลับไปบ้านไม่ได้รับประโยชน์คุ้มค่าการมาแล้ว ยมบาลเขกหัวตาย, มันโง่ชาติโง่ไม่รู้จักใช้เงิน ไม่รู้จักใช้เวลาไม่รู้จักใช้เรี่ยวแรงให้ได้รับประโยชน์สมกันนี้. ฉะนั้นจึงขอเตือนว่าให้ฟังให้ดี **ให้ฟังให้ดี ให้ได้รับประโยชน์คุ้มกัน**; เรากำลังจะพูดเรื่องฟ้าสาธทางดับทุกข์.

ทุกข์ นั้นเขาแปลว่า มันเจ็บปวดทรมาน; ถ้ามันเป็นสิ่งที่ไม่มีความตั้งใจ มีลักษณะน่าเกลียดหรือหลอกลวง. ความสุขมันก็หลอกลวงให้เราหลงมัน, ความสุขก็เป็นความหลอกลวง, ไม่สุขไม่ทุกข์สบายกว่า ความเอร็ดอร่อยสนุกสนานนั้นเป็นเรื่องหลอกลวงเขาก็จัดไว้ไปพวกความทุกข์. อย่าไปหลงในสิ่งสวยงามสนุกสนานเอร็ดอร่อยนักเลย มันเป็นเรื่องหลอกลวง มันน่าเกลียด พอถ้ามันน่าเกลียดก็เรียกว่าความทุกข์อะไร ๆ ที่ดูแล้วน่าเกลียด ก็เรียกว่าความทุกข์, และอะไร ๆ ที่ให้ความเจ็บปวด นั้นก็เรียกว่าความทุกข์, ความเจ็บปวดก็เป็นความทุกข์. **ดูความทุกข์ให้เห็นตัว อย่างสันติภูมิจิโก** อย่าพูดแต่ปาก; ถ้าพูดว่าทุกข์ เป็นความทุกข์ก็ให้รู้สึกอยู่แก่จิตใจว่าเป็นความทุกข์, หรือให้รู้สึกอยู่แก่สติปัญญาว่าอันนี้หลอกลวง : เรื่องความสวยงาม สนุกสนาน เอร็ดอร่อย เหล่านี้มันหลอกลวง ดูมันให้รู้จักว่ามันเป็นตัวความทุกข์ เราก็อย่าไปชอบความทุกข์.

ที่นี้ ฟ้าสาธทางดับทุกข์ นี่ก็คือมัน **ทุกข์ที่ตรงไหนต้องดับที่ตรงนั้น** ได้ทำให้ทุกข์เกิดขึ้นมาที่ตรงไหน แล้วก็ดับทุกข์ที่ตรงนั้น. เธอได้ทำให้ไฟลุกขึ้นมาที่ตรงไหน เธอต้องดับลงไปตรงนั้น. ความทุกข์อยู่ที่บ้าน แล้วมาดับความทุกข์ที่วัด นี่คนโง่, ความทุกข์เกิดอยู่ที่หลังสวน มาดับที่สวนโมกข์ นี่ก็คนโง่, ความทุกข์

เกิดที่ตรงไหนมันก็ต้องดับที่ตรงนั้น. นี่เราทำความผิดพลาดที่ไหน เราต้องทำความถูกต้องที่นั่น, เรียกว่าดับทุกข์กันที่นั่น พุดกันง่าย ๆ ว่า ทุกข์ที่ตรงไหนก็ดับที่นั่น แล้วดับทันทีด้วย แล้วที่นี้และเดี๋ยวนี้, ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. ไม่ใช่ทำให้ทำบุญทำทานแล้วไปดับทุกข์กันชาติหน้า ไม่มีประโยชน์อะไร เพราะว่า **ความทุกข์มันกำลังแผดเผาอยู่ที่นี่, ต้องดับทุกข์กันที่นี้ทันทีและเดี๋ยวนี้.** เหมือนกับว่าดับไฟก็ต้องดับลงไปที่กองไฟ, ไฟมันลุกขึ้นที่ไหน ก็ดับที่นั่น ดับทุกข์ที่กลางกองทุกข์, มีกองทุกข์ที่ไหน ก็ดับลงไปที่กลางกองทุกข์ จึงใช้คำว่าดับที่นี้และเดี๋ยวนี้ ที่ตรงที่มันเกิดนั่นแหละ, แล้วก็เวลานี้ คือเวลาที่มันเกิด ไม่ใช่ดับต่อตายแล้ว ไม่ใช่ดับต่อตายแล้ว.

บางคนมันจะนิพพานอีกแสนชาติหมื่นชาติ จึงจะนิพพานคือดับทุกข์ต่อเมื่อหมื่นชาติแสนชาติ จะได้ประโยชน์อะไร; เพราะความทุกข์มันเกิดอยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้. อย่าให้เป็นว่า ทุกข์ที่บ้านแล้วมาดับทุกข์ที่วัด นี่มันไม่ถูกต้อง **ทุกข์เกิดตรงไหนเมื่อไรดับที่ตรงนั้นและเมื่อนั้น;** นี่เรียกว่าฟ้าสว่างทางดับทุกข์, ดับทุกข์ที่เกิดความทุกข์.

ที่เกิดความทุกข์เกิดที่ไหน เราสนใจต่อผัสสะที่ไหน ความทุกข์เกิดที่นั่น, นี่เป็นเรื่องสำคัญ. นี่ถ้าฟังให้ดีให้เข้าใจ แล้วจะมีประโยชน์มาก, ความทุกข์เกิดที่ไหน ก็ดับทุกข์ที่นั่น. ที่นี้ก็รู้ว่าความทุกข์เกิดที่ไหน เกิดเมื่อไร? **ความทุกข์เกิดตรงที่เราใจต่อผัสสะ, ความทุกข์เกิดเมื่อเราใจต่อผัสสะ หรือตรงที่ที่เราใจต่อผัสสะ.**

ผัสสะนั้นคือสิ่งที่มากระทบ ตา สิ่งที่มากระทบหู สิ่งที่มากระทบจมูก สิ่งที่มากระทบลิ้น สิ่งที่มากระทบผิวกาย นี่เขาเรียกว่ามากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย นั่นแหละคือผัสสะ, มีอยู่ทุกวัน มีอยู่เกือบจะตลอดวัน, มีอะไรมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยก็ได้ แต่ว่าใจอยู่เป็นส่วนลึก แล้วมันก็เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย. เมื่อมีอะไรมากระทบตา หู จมูก ลิ้นกาย นั่นเรียกว่าผัสสะ; ถ้าใจตรงนั้นแล้วก็จะเกิดทุกข์ตรงนั้น,

ถ้าใจเมื่อนั้นแล้วก็เป็นทุกข์เมื่อนั้น เวลานั้น คือว่า **เราเป็นทุกข์เมื่อเราใจต่อผัสสะ** หรือว่าเราเป็นทุกข์ตรงที่ที่เราใจต่อผัสสะ.

เธอหลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส ที่ตรงไหน เธอจะมีความทุกข์ตรงนั้น, เธอหลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส เมื่อไร เธอก็ต้องมีความทุกข์เมื่อนั้น. เขาจึงพูดว่า เรามีความทุกข์เกิดขึ้นเมื่อเราใจต่อผัสสะ; **ฉะนั้นอะไรมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเรา เราอย่าใจ** : รูปสวय ๆ มากระทบตาให้หลงรัก ก็อย่าไปรัก, รูปน่าเกลียดมากระทบตาให้เกลียด ก็อย่าไปเกลียด คืออย่าไปใจหลงรักหรือหลงเกลียด, เสียงไพเราะมากระทบหู ก็อย่าไปหลงรัก เสียงไม่ไพเราะมากระทบหู ก็อย่าไปหลงเกลียด.

เดี๋ยวนี้กลับไปหามา เปิดวิทยุฟังเพลงตลอดเวลา เราเห็นนักเรียนหลายคน ทำการบ้านพลางเปิดวิทยุฟังพลาง นั้บรมโง. นักเรียนหลายคนทำการบ้านพลาง แล้วเปิดวิทยุไปพลาง มันจะทำได้ดีอย่างไร; มันก็ทำอย่างฉาบฉวยผิวเผิน. นั่นแหละ คือมันโง่เสียแล้ว มันโง่ขนาดหนักว่า ต้องเปิดวิทยุฟังไปพลางทำการบ้านไปพลาง, หลายคนเอาวิทยุแขวนหลัง เปิดไปพลางเกี่ยวข้าวไปพลาง นี่มันก็โง่เหมือนกัน. มันไม่ใช่ว่ามีแต่นักเรียน แม้แต่ในนามันก็มีคนโง่ เอาวิทยุแขวนหลังไปพลางเกี่ยวข้าวไปพลาง นั่นก็เพราะมันโง่ต่อผัสสะ. เราเรียกว่ามันโง่ต่อผัสสะ แล้วมันก็เป็นทุกข์เมื่อนั้นแหละ เป็นทุกข์ที่นั่นแหละ, ทำที่ไหนมันก็เป็นทุกข์ที่นั่น ทำเมื่อไรมันก็เป็นความทุกข์เมื่อนั้น คือมันโง่ต่อผัสสะ.

ถ้าเธอ **จะดับทุกข์** เธอ **อย่าใจเมื่อมีผัสสะ** ทางตากดี ผัสสะทางหูก็ดี ผัสสะทางจมูกก็ดี ผัสสะทางลิ้นก็ดี ผัสสะทางผิวหนังก็ดี. ถ้าทางตากมีเรื่องสวยหรือไม่สวย, ทางหู ก็มีเรื่องไพเราะหรือไม่ไพเราะ, ทางจมูก ก็มีเรื่องหอมเรื่องเหม็น, ทางลิ้น ก็มีเรื่องอร่อยหรือไม่อร่อย, ทางผิวหนัง ก็มีนิ่มนวลหรือกระด้าง, ทางใจ ก็มี

ชอบหรือไม่ชอบ. ถ้ามันมา กระทบแล้ว ก็อย่าไปหลงยินดีที่มายั่วให้อินดี หลงไปอินร้ายที่มายั่วให้อินร้าย ก็เรียกว่าไม่ทำผิดทางผัสสะ. ไม่เกิดกิเลสและไม่เกิด ความทุกข์.

วิธีนี้จะใช้ได้แก่ทุกคน เรากล้าพูดว่าคนถือศาสนาอื่นไม่ใช่พุทธศาสนา ถ้า มาปฏิบัติอย่างนี้ก็ดับทุกข์ได้; ถ้าเป็นศาสนาอื่นเขามีพระเจ้า เขาว่าความทุกข์เกิดจาก พระเจ้า, ความดับทุกข์มาจากพระเจ้า, เรายืนยันมาทางที่ว่าทำผิดหรือทำถูกเกี่ยวกับผัสสะ เรื่องนี้จะไม่พูดแล้ว มันจะเป็นการลบหลู่ศาสนาอื่น; แต่จะบอกให้พวกเรา รู้กันเองว่า หลักอันนี้มันใช้ได้แก่คนทุกคน **ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร** เด็กผู้ใหญ่โง่ฉลาดอะไร แม้แต่ ว่าเขาเป็นมิจฉาทิฐิ เขาไม่นับถือศาสนาเลย เขาเป็นมิจฉาทิฐิ, แต่ถ้าเขาทำอย่างนี้เขา จะดับทุกข์ได้ **อย่าเฝ้าเมื่อมีผัสสะ แล้วจะไม่เกิดทุกข์, ฉลาดเมื่อมีผัสสะจะไม่เกิดทุกข์.**

คนบางพวกนี้จะไม่รู้จักพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ตามใจ เขาไม่อยาก เรียนไม่อยากจะรู้ก็ตามใจ แต่ขอให้สนใจว่า **อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ ก็ดับทุกข์ได้ แม้ว่าจะ ไม่นับถือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ปฏิบัติอย่างนี้ได้** ก็เรียกว่าพอแล้ว; กลัว แต่ว่าจะไม่ปฏิบัติ แต่ถ้าพอปฏิบัติอย่างนี้ มันกลายเป็นคนที่พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ขึ้นมาทันที ทั้งที่เขาไม่รู้จักพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์.

เดี๋ยวนี้พวกเธอก็ได้ฟัง ได้สมาทานสรณาคมนี่ไม่รู้จักก็สิบครั้งก็ร้อยครั้งแล้ว ยังไม่รู้จักพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ก็ช่วยไม่ได้ ดับทุกข์ไม่ได้. มาสนใจกันในเรื่อง นี้ดีกว่าว่า **อย่าเฝ้าเมื่อมีผัสสะ** ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฉลาดให้ทันเวลา ความรู้ ที่เราศึกษาไว้ เรื่องกิเลสเรื่องความทุกข์ เอามาให้ทันเวลา, เมื่อมีอะไรมากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ.

สิ่งที่จะเอามาให้ทันเวลานั้นเขาเรียกว่าสติ, สตินั้นเหมือนกับขนส่ง
เอาความรู้มาให้ทันเวลา, แล้วก็ไม่ง้อเมื่อมีผัสสะก็ไม่มีทุกข์. ฉะนั้นจึงต้องมีสติรวดเร็ว
แล้วก็ทันเวลา, นี่ก็ได้ทันเวลา. นี่เรียกว่าสติมันขนเอาปัญญามาทันเวลา นั่นแหละ
คือการดับทุกข์, เพราะว่าเขาจะไม่โง่ในผัสสะนั้น เขาจะไม่ทำผิดเกี่ยวกับผัสสะนั้น. นี่
เรียกว่า ไม่ทำผิดเมื่อมีผัสสะ ไม่เกิดตัณหา อุปาทาน ไม่เกิดทุกข์ ก็มีสติพอที่จะ
เห็นว่าทุกสิ่งมันเป็นอย่างนี้เอง. อย่าไปหลงรัก อย่าไปหลงเกลียด มันมี ๒ ทาง
เท่านั้น; ถ้าโง่ในทางหนึ่งก็หลงรัก, โง่อีกทางหนึ่งก็หลงเกลียด. อย่าโง่ทั้ง ๒ ทาง
นี้แล้วก็ไม่มีโง่ที่ไหนเหลืออยู่อีก.

มันเป็นเช่นนั้นเอง, มันเป็นเช่นนั้นเอง, อย่าไปหลงในสิ่งที่เป็นที่ตั้ง
แห่งความหลง. อย่ามีอุปาทานในสิ่งที่มายั่วให้ยึดถือ มีแต่สมาทาน ถือไว้ด้วยดี
ในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความดับทุกข์ เขาเรียกว่าญายธรรม, ญายธรรม - วิธีดับทุกข์ เรา
สมาทาน ถือไว้เป็นอย่างดี ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความดับทุกข์ อย่าอุปาทานในสิ่งใด ๆ.
อุปาทานนั้นยึดถือด้วยความโง่, สมาทานนั้นยึดถือด้วยความฉลาด. คำว่า ๒ คำ
นี้ไว้ด้วย มีแต่สมาทาน ถือเอาด้วยความฉลาด, อย่ามีอุปาทาน ถือเอาด้วยความ
โง่. วิชาความรู้ก็ดี ทรัพย์สมบัติก็ดี อะไรก็ดี อย่ายึดถือเอาด้วยอุปาทาน คือถือเอา
ด้วยความโง่, แล้วมันจะกัดเอา ถ้าถือเอาด้วยสมาทาน ถือเอาด้วยความฉลาด แล้วมัน
ไม่กัด.

จะยกตัวอย่างให้ใกล้ชิดที่สุด มีเงินนี้ ลองมีด้วยอุปาทานนอนไม่หลับ;
ถ้ามีเงินอย่างสมาทาน ถือไว้ด้วยสติปัญญา มันก็นอนหลับ. สบไล่ตกด้วยอุปาทานมัน
ก็เป็นบ้า ไม่ฆ่าตัวตาย ถ้าสบไล่ตกเพราะมันมีสมาทาน รู้ดีว่ามันเป็นอย่างนี้ มันทำผิด
อย่างนี้ มันก็ไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องร้องไห้; เพราะฉะนั้นจึงถือสิ่งที่จะถือไว้ด้วย
สมาทาน อย่าถือด้วยอุปาทาน.

คำนี้สำคัญมาก ที่จะช่วยให้ถือพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ถ้าถือด้วยอุปาทาน เป็นไสยศาสตร์หมดแหละ, **ไสยศาสตร์นั้นเขาถือกันด้วยอุปาทาน.** ถ้าพุทธศาสตร์ **ต้องถือด้วยสมาทาน** : สมาทานศีลก็ดี สมาทานวัตรก็ดี ปฏิบัติอะไรก็ดี, กฎเกณฑ์ต่าง ๆ กฎหมายก็ดี กฎโรงเรียนก็ดี อะไรต่าง ๆ นี้ เราถืออย่างสมาทาน อย่าถืออย่างอุปาทาน.

ย้ำอีกทีหนึ่งว่า **อุปาทาน ถือด้วยความโง่, สมาทาน ถือด้วยสติปัญญา.** เราจะถือหลักธรรม ถือศาสนา ถืออะไร ขอให้ถืออย่างสมาทาน อย่าถืออย่างอุปาทาน. นี้เรียกว่าฟ้าสว่างดับทุกข์ เมื่อก่อนมันมีแต่อุปาทาน โง่ยึดมันถือมันด้วยความมกมาย มันก็เป็นทุกข์, เลิกโง่ เลิกอุปาทานเสีย มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์, นี้เราเรียกว่าฟ้าสว่างดับทุกข์; ก่อนนั้นมันโง่ มันมืด มันดับทุกข์ไม่ได้ เดียวนี้ฟ้าสว่าง มีแสงสว่าง ก็ดับทุกข์ได้.

ขอให้เป็นอย่างนี้ ขอให้ช่วยกันทำให้เป็นอย่างนี้ ขอให้ช่วยกันขึ้นยุคใหม่ ขึ้นศักราชใหม่ ให้มีความเป็นอย่างนี้ คือให้ดับทุกข์ได้. **ถ้าใครดับทุกข์ไม่ได้ คนนั้นยังไม่เป็นพุทธบริษัท.** นี่ช่วยจำไว้ด้วย ถ้าใครยังมาทนทุกข์อยู่, คนนั้นยังไม่เป็นพุทธบริษัท ; ถ้าจะเป็นพุทธบริษัทแท้จริง ก็ต้องดับทุกข์เสียให้ได้. นี่ระวัง ๆ อย่าให้เป็นทุกข์เข้า มันก็จะเสียชื่อพุทธบริษัท, อย่ามีความทุกข์เลย เป็นพุทธบริษัททั้งที่อย่ามีความทุกข์เลย.

ฟ้าสว่างทางการลดตัวตน.

เฮ้า, ที่นี้ฟ้าสว่างทางต่อไป ก็คือว่า ฟ้าสว่างทางการลดตัวตน, สว่างทางการลดตัวตน. พุทธกันธรรมดา ๆ หน้อยกว่า มันยกหูชูหาง มันมีตัวตน, ลดมันเสีย

อย่าอวดดี อย่าจองหงอง อย่ายกหูชูหาง นั้นเป็นเรื่องตัวตน ลดลงเสีย. นี่พูดธรรมดา ๆ ภาษาชาวบ้านธรรมดา ๆ; แต่ถ้าพูดภาษาธรรมะมันละเอียดกว่านั้น มันลึกกว่านั้น คือให้ลดความยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัวตน.

สิ่งที่เรียกว่า **ตัวตน** มัน เป็นเพียงความคิด มันไม่ได้มีตัวตนอยู่จริง, มันไปยึดถือเอาอะไรเป็นตัวตน ยึดถือร่างกายว่าตัวตน ยึดถือจิตว่าตัวตน ยึดถืออะไร ๆ ว่าตัวตน ตัวตนมันจึงมีใช่ของจริง, **มันเป็นเพียงผลของการยึดถือ.** ตัวตน ๆ นี้ เหมือนกับผี เหมือนกับมายา เกิดขึ้นมาจากความโง่ หลงยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน, มันยึดถือด้วยอุปาทานนั้นแหละ. ถ้าเรียกเต็มก็เรียกว่า **อัตตวาทุปาทาน**, ไม่อยากจะพูดคำบาลียาว ๆ มันไม่มีประโยชน์ พวกเราจะจำไม่ได้แล้วจะรำคาญด้วย, เราหลีกเลี่ยงการพูดคำบาลียาว ๆ แต่มันก็ต้องพูดสั้น ๆ.

ตัวตน คือผลผลิตแห่งอุปาทาน ที่มันมีการเกิด - ดับ; อุปาทาน ก็เกิดดับ - เกิดดับ - เกิดดับ, แม้มันเกิด - ดับ ๆ มันก็มีผลผลิตออกมาได้ เป็นตัวตน คือ ความคิดว่าตัวตน เห็นแก่ตัว เป็นทุกข์เพราะตัวตน, ยินดียินร้ายเพราะตัวตน ทั้งที่ไม่อยู่จริง เป็นเพียงมายา.

อัตตวาทุปาทาน เรียกว่า **อุปาทานว่ามีตัวตน**, **อุปาทานว่ามีตัวตน** มันเกิดมาจากสิ่งที่ยาว ที่ว่าไม่อยากจะพูดแล้วก็ต้องพูดอีกทีนะ, จำก็ได้ ไม่จำก็ได้. **อุปาทาน** มันมาจาก **อหังการมมังการมานานุสัย**, ยาวเพื่อย บาลีทั้งนั้น **อหังการมมังการมานานุสัย**: **อหังการ** แปลว่า **ตัวกู** **มมังการ** แปลว่า **ของกู**, **มานานุสัย** แปลว่า **ความโง่ที่สะสมเอาไว้**, **ความโง่ที่สะสมเอาไว้ว่า ตัวกูว่าของกู** มาตั้งแต่อ่อนแต่อก ตั้งแต่เด็ก ๆ โง่น. เคยชินที่จะคิดว่าตัวกูว่าของกู, ชินเข้า ๆ ๆ นี่ก็เรียกว่า **อนุสัยแห่งความสำคัญตนว่าตัวกู ว่าของกู**, เรียกเป็นภาษาบาลียาวเพื่อยไม่ต้องจำว่า **อหังการะมมังการะมานานุสัย**

ยาวอย่างนี้ แปลเป็นไทยว่า ความเคยชินที่จะหมายมั่นว่าตัวกู ว่าของกู มีมาตั้งแต่
 อ่อนแต่อก, พอรู้ความก็มีแล้ว. เด็กทารกพอรู้ความก็มีความรู้สึกตัวกู ว่าของกูแล้ว
 ก็เคยชินมาเรื่อย ๆ จนโตเท่านี้ แล้วก็มีต่อไปข้างหน้า นี่เรียกว่า ความเคยชินที่จะ
 ใ้ว่าตัวกู ว่าของกู. นั่นแหละคือตัวตน เป็นมายา มิใช่มีอยู่จริง, มิใช่มีอยู่จริง เป็น
 มายา แต่ว่ากัตเจ็บ, มันเป็นมายาเท่านั้น แต่มันกัตจิตใจเจ็บปวดมาก มันเกิดที่โรมันกัต
 ทุกที มันเกิดที่โรมันกัตทุกที. ความโง่ไม่ได้มีตัวตนอะไร เกิดที่ไรเป็นกัตทุกที,
 มีเมื่อโรมันกัตทุกที, นี้เรียกว่าอุปาทาน มีเมื่อโรมันกัตทุกที.

รู้กันตามลำดับ ก็ว่า **เรามีกิเลส โลก โกรธ หลง นี้เราโง่เมื่อผัสสะ.**
 เราโง่เมื่อผัสสะ **เราก็มีกิเลส;** ครั้นมีกิเลสแล้ว เรา **ก็สะสมความเคยชินแห่งกิเลส.**
 นี่เขา **เรียกว่าอนุสัย,** แล้วก็มี การเพิ่มอนุสัย ทุกคราวที่เราโง่เกิดกิเลส. ถ้าเราบังคับ
 ไม่ให้เกิดกิเลส มันก็ลดอนุสัย; อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ แล้วก็ไม่เพิ่มอนุสัย, มีแต่การ
 ลดทำชั่วครั้งหนึ่ง จะลดอนุสัยแห่งความชั่ว. เธอบังคับไว้ไม่ให้ทำความชั่วครั้งหนึ่ง
 ก็จะลดนิสัยแห่งการทำความชั่ว, นี่เป็นสิ่งที่มิเหตุมีปัจจัย เราบังคับได้, ขอให้สนใจให้ดี
 นี่คือทางรอด. ทำชั่วครั้งหนึ่งมันก็ได้รับผลแห่งความชั่ว, แล้วมันยังสะสมความเคยชิน
 ที่จะทำความชั่ว นี้เรียกว่าอนุสัย. นี่ความชั่วมายั่วให้ทำ ไม่ทำ **บังคับตัวไว้ได้ ไม่ทำ**
นี้มันจะลดความเคยชินแห่งการทำความชั่ว มันก็ลดอนุสัยที่จะทำความชั่ว; มันตรง
 กันข้ามอยู่ ฝ่ายโน้นมันจะเพิ่มอนุสัยที่ทำความชั่ว เพราะทำผิด, ฝ่ายนี้มันจะลดอนุสัยที่
 ทำความชั่ว เพราะทำถูก.

ฉะนั้นระวังผัสสะให้ดี ๆ อย่าโง่เมื่อมีผัสสะ ไม่ทำความผิด ไม่ทำความชั่ว
 แล้วมันจะลดความเคยชินของการทำความชั่วลง ๆ ลง ๆ, แล้วก็จะหมดกิเลสหมดอนุสัย
 จะได้เป็นอริยบุคคล.

สัญญาตญาณแห่งความมีตัวตนนี้ มันมีอยู่ในธรรมชาติ, ในชีวิตทุกชีวิตมันมีเชื่อความคิดที่ว่าตัวตน ถ้าเราควบคุมมันไม่อยู่ แล้วมันออกมาเป็นตัวตนอย่างเต็มที่แหละ. ที่จริงที่แรกมันมีแต่เพียงเชื่อเท่านั้น **ชีวิตมันจะมีเชื่อแห่งความรู้สึกว่าตัวตน**; ถ้าเรา **ควบคุมได้** มันก็ไม่แสดงตัวออกมา มันจะค่อย ๆ สูญสิ้นไป, มนุษย์นั้นก็จะเป็นอริยบุคคล. นี่ถ้าไม่รู้ควบคุมมันไม่ได้ สัญญาตญาณแห่งตัวตนมันก็สูงขึ้น ๆ จนเป็นตัวตน ๆ ๆ เต็มที่ นี่มันจะให้ความทุกข์.

เจ้าของสัญญาตญาณนั้นมันไม่รู้จัก ว่าเรามีสัญญาตญาณแห่งความยึดถือว่าตัวตน, แล้วเราไม่รู้จัก แล้วเราไม่ได้ควบคุม เรากลับส่งเสริม อยากมีตัวถูกหุชูหางมาตั้งแต่เล็ก ๆ. ถ้าเด็ก ๆ คนไหนตั้งแต่เล็ก ๆ มันยกหุชูหาง มันตัวถูกจัด โกรธจัด อะไรจัด; นั่นแหละระวังให้ดี มันจะลำบากแหละ, มันจะมีตัวตนมากขึ้น ๆ ทั้งที่ว่ามันมีการเกิดดับ มันก็ยังเกิดสะสมได้.

เรา **ไม่มีปัญญามาแต่ในท้อง** พอเราเกิดมาเราก็มีโอกาสที่จะโง่ เพราะเราไม่มีปัญญามาแต่ในท้องที่จะป้องกันเสีย. พอเราเกิดมามันก็เริ่มโง่, แล้วก็โง่มากเข้า ๆ สะสมมากเข้า ทั้งที่มีการเกิด - ดับ ทั้งที่มีการเกิด - ดับ หรือเคลื่อนที่อยู่เสมอ มันก็ยังเกิดได้.

เราได้สังเกตเห็นปลาบางชนิด ปลาตัวโต ๆ บางชนิด ทั้ง ๆ ที่ปลานั้นมันแหวกว่ายน้ำอยู่เสมอ ที่หัวของมันยังเกิดสาหร่ายเขียวติดอยู่ที่หัวปลา. นี่คิดดูสิทั้งที่ปลานั้นมันแหวกว่ายน้ำอยู่เสมอ มันยังเกิดโคลตะไคร้เขียวอยู่ที่หัวปลานั้นขึ้นมาได้ ไม่หลุดออกไปได้. นี่ดูมันเหนียวแน่นอย่างไร **อุปาทานมันเหนียวแน่น** ขนาดนี้ **ทั้งที่เราเกิด - ดับ ๆ** เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มันก็ยังสะสมสร้างสมกิเลสหรืออนุสัยแห่งกิเลสได้.

เพราะฉะนั้น อย่าประมาทเลย อย่าเห็นว่าสังขารเกิด - **ดับอยู่เสมอ**
แล้วก็จะไม่เกิดกิเลส, ไม่เกิดการสะสมแห่งกิเลส ที่เรียกว่าอนุสัย. ไปดูปลา ดูเต่า
 ดูจะเห็นในที่บางแห่ง ที่มันว่ายน้ำอยู่เสมอ มันก็เกิดตะไคร่เขียวที่ตัวมันได้ไม่หลุด. นี่
 ระวังจิตของเราจะเป็นอย่างนั้น จิตของเราจะเป็นอย่างนั้น. ระวังให้ดี ๆ.

นี่ลดตัวตน ลดความคิดว่าตัวตน **ลดความยึดถือว่าตัวตน** ซึ่งมัน
เพิ่มอยู่ เกิดอยู่ ตลอดเวลาที่เรามีความโง่มีความหลง เข้าใจไม่ได้, ไม่รู้จักสิ่งๆ ที่เรียก
 ว่าตัวตน ทั้งที่มันเป็นมายา. เราก็เห็นมันเป็นตัวตน เพราะความสำคัญผิด เหมือนกับ
 ว่าเราเห็นพยับแดดเป็นตัวตน, เห็นขี้เมษเป็นตัวตน, เพราะอะไรต่าง ๆ ซึ่งมันไม่ใช่มีตัว
 ตน แต่เห็นเป็นตัวตน. แล้วก็โง่ว่าเป็นตัวตน แล้วก็กลัวแล้วก็รัก เพราะความโง่ทั้งนั้น.

ฉะนั้นขอให้เกิดฟ้าสว่างทางบรรเทาตัวตน, บรรเทาความโง่ว่ามีตัวตน
 ลดอำนาจร้ายกาจแห่งตัวตน. อย่าไปชอบใจว่า จะยกตนข่มท่าน. **การยกตนข่มท่านนี้**
คนมักจะชอบ แล้วก็ยกตนข่มท่านอยู่เสมอ, **แล้วตัวตนมันก็แก่กล้า** แล้วมันก็กด
 คนนั่นเอง. ใครเลี้ยงตัวตนไว้มาก มันจะกดเจ้าของนั่นเอง ให้มีความทุกข์ทุกครั้ง
 ที่มันจะเกิดตัวตน. นี่เราได้พูดกันถึงเรื่อง **ฟ้าสว่างทางการลดตัวตน**, ทางการลดตัวตน.

วันนี้ก็ได้พูดมาถึงเรื่อง**ฟ้าสว่างทางอริยวงศ์** ว่าเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า
 จงรักษาความเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้าไว้ให้คงเส้นคงวา. **สันโดษยินดีในเรื่องกิน**
เรื่องนุ่งเรื่องห่ม เรื่องที่อยู่อาศัย ละความชั่วทำความดีอยู่เสมอ.

ฟ้าสว่างทางวิญญาน คือมีสติปัญญาที่ถูกต้องและเพียงพอ อย่างมอยู่ใน
 อวิชชา.

ฟ้าสาทางสันติภูมิโก ทำอะไรให้รู้สึกจริง ๆ อย่าเหมา ๆ อย่าสันนิษฐาน อย่าโง่ อย่างมง่าย ให้เป็นสันติภูมิโก ประจักษ์ชัดแก่ใจ ทั้งเรื่องผิดเรื่องถูก เรื่องดี เรื่องชั่ว แล้วเราจะควบคุมมันได้.

แล้วก็ **ฟ้าสาทางอริยมรรค** คือหนทางที่จะเดินตามพระอริยเจ้า เดินตามพระอริยเจ้า เพราะเราเป็นลูกหลานของพระอริยเจ้า ปฏิบัติให้ถูกอริยมรรค.

แล้วก็**ฟ้าสาทางดับทุกข์** เมื่อก่อนไม่รู้จักความดับทุกข์ จนกระทั่งว่า ความทุกข์เกิดที่แห่งหนึ่ง แล้วก็ไปดับที่อีกแห่งหนึ่ง มันเป็นเรื่องของคนโง่.

เรื่องสุดท้ายก็เรื่อง **ฟ้าสาทางการลดตัวตน** ตัวกู ๆ นั้นระวัง มันกัดเอา อย่าไปชอบตัวกู อย่าไปชอบของกู อย่ายกหูชูหาง มันจะกัดเอา ลดมันเสีย เรียกว่าฟ้าสาทางการลดตัวตน. เมื่อตามปรกติก็เรียกว่าตัวตนหรือตัวข้าพเจ้า แต่ถ้ามันเดือดหนักเข้า ข้าพเจ้าก็กลายเป็นตัวกู ตามปรกติเธอพูดว่า ข้าพเจ้า; แต่พอโกรธขึ้นมาก็ ตัวกู, กู มันบ้าจัดมันก็เป็นตัวกู, ยังไม่บ้าจัดก็เป็นตัวตนหรือว่าข้าพเจ้า. แต่มันกัดทั้งนั้นแหละ ถ้าไปยึดถือว่าตัวตนหรือของตน แล้วมันก็กัดเจ็บปวดทั้งนั้นแหละ คือมีความทุกข์ทั้งนั้น.

นี้การบรรยายในเวลานี้ในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว ขอให้ทุกคนได้มีความรู้ ความเข้าใจในการบรรยายนี้ นำเอาไปใช้สำเร็จประโยชน์ ให้เกิดฟ้าสาขึ้นมาจริง ๆ ฟ้าสาในทุกทิศทุกทางที่มันควรจะสา, แล้วเราก็ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายสวดบทพระธรรม เพื่อจะส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติ ชนิดที่จะทำให้เกิดฟ้าสา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป สืบต่อไปในกาลบัดนี้.

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกษ์ [ตอน ๒]

-๓-

๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสาทางความสะอาด สว่าง สงบ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาศัพทวิชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงกล่าวในเรื่องชุด ฟ้าสาระหว่างห้าสิบปีที่มีสวณโมกษ์ ต่อไปตามเดิม แต่มี
หัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้เริ่มว่า : - ฟ้าสาทางความสะอาด สว่าง สงบ. แม้ว่า
จะเป็นเรื่องที่ซ้ำกับเรื่องที่เคยบรรยายมาแล้ว แต่ก็บรรยายเพื่อความสมบูรณ์แห่งเรื่อง
นี้ซึ่งจะมีการจัดพิมพ์เป็นหลักฐานขึ้นในภายหลัง ดังนั้นขอให้ท่านฟัง ในฐานะที่ว่าจะได้
ฟังให้ถนัดแจ่มแจ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

เมื่อพูดถึงความสะอาด ความสว่าง และความสงบ เราก็รู้กันอยู่ทั่ว ๆ
ไปว่า เป็นเรื่องของจิตใจ ความหมายของคำคำนี้ แสดงเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่ใช่เรื่อง

ทางวัตถุ ไม่ใช่วัตถุสะอาด หรือไม่ใช่แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ หรือไม่ใช่ความสงบของ
คลื่นลม เป็นต้นแต่ เป็นความสะอาด สว่าง สงบ ของจิตใจ.

ที่นี่ สำหรับคำว่า **จิตใจ** นี้ ก็ต้องรู้กัน เหมือนกันว่า **หมายถึงอะไร** คำว่า
จิตว่าใจ เหล่านี้มีคำใช้กันอยู่หลายคำ คำคำเดียวกันนั้น บางทีก็มีความหมายอย่างหนึ่ง,
บางทีก็มีความหมายอย่างอื่น ที่เราจะต้องรู้กันไว้เป็นหลักทั่วไป, ก็เช่นคำว่าหทัย หมายถึง
ถึงใจที่เป็นหัวใจ เป็นก้อนหัวใจ แต่ในที่บางแห่ง โดยเฉพาะในอรรถกถา ท่านไปใช้
อย่างกับว่าเป็นจิตเสียก็มี ดังนั้น เราจะต้องรู้ว่า ในกรณีไหนคำเช่นนี้มันใช้หมายถึง
อะไร.

คำว่า **จิต** ความหมายปนกันอยู่กับคำว่า **ใจ** คือ **มโน**. คำว่า **จิต**ก็คือ
จิต, คำว่า **ใจ** ก็คือ **มโน**; ได้ยินพร้อมกันเลยว่า **จิตก็เป็นธาตุ, มโนก็เป็นธาตุ, วิญญาณ**
ก็เป็นธาตุ. ธาตุแห่งจิต คือธาตุที่คิดนึกได้, ธาตุที่ก่อให้เกิดเรื่องเกิดราวได้ ธาตุที่ทำให้
ให้สวยงามได้. มโน แปลว่า ใจ เป็นธาตุสำหรับรู้ หรือรู้สึก. วิญญาณ เป็น
ธาตุ. เป็นธาตุสำหรับรู้แจ้ง. นี่เป็นที่ตั้งแห่งความสะอาดความสว่าง ความสงบ,
หทัยก็ดี จิตก็ดี มโนก็ดี วิญญาณก็ดี และคำอื่น ๆ ที่คล้ายกันอีกหลายคำก็ดี **เป็นที่ตั้ง**
แห่งความสะอาด ความสว่าง ความสงบ, ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นเรื่องจิตหรือใจ.

ที่นี่ **มีเรื่องที่ย้ายออกไป** จากเรื่องนั้น ก็เป็นที่ตั้งแห่งความสะอาด ความ
สว่าง ความสงบ ได้เหมือนกัน; เช่นคำว่า **สันดาน** คือส่วนลึกของจิตใจ นี่ก็สะอาด
ได้ สว่างได้ สงบได้, หรือคำว่า **อุปนิสัย นิสัย** มันก็สะอาดได้ สว่างได้ สงบได้,

แม้ที่สุดแต่คำว่า **ญาณ** หรือ **ความรู้** มันก็ผิด ๆ ถูก ๆ ได้ มันมีมิจฉาญาณ มีสัมมาญาณ. ถ้าเป็นญาณที่ถูกต้อง มันมีความสะอาด สว่าง สงบได้; แม้คำว่าทวิภูติ คือความคิด ความเห็น มันก็มีความสะอาดได้ สว่างได้ และสงบได้.

นี่แหละดูเถิดว่า **สิ่งที่เป็นที่ตั้งของความสะอาด สว่าง สงบนั้น มันมีอยู่หลายอย่าง;** เรารู้สึกเอาเองตามความพอใจของเราก็ได้ ว่าในอัตตภาพนี้มีอะไรที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความสะอาด สว่าง และสงบ ทุกอย่างมันเป็นสิ่งที่เกิดดับ มีปัจจัยปรุงแต่ง แต่มันก็ยังมีภาวะที่บัญญัติว่าสะอาด หรือสว่าง หรือสงบได้นั่นเอง. นี่เรียกว่าสิ่งที่พื้นฐานะ วากฐาน มูลฐาน ของความสะอาด สว่าง และสงบ.

ที่นี้มันก็มีปัญหาเรื่องว่า สะอาด - ไม่สะอาด, สว่าง - ไม่สว่าง, สงบ - ไม่สงบ นั้นมันจะมีทางทำหรือประพัตกันอย่างไร ? เราจะต้องรู้โดยหลักทั่วไปว่า มันสะอาด หรือ ไม่สะอาด นั้นมัน ขึ้นอยู่กับข้อที่ว่า มีหรือไม่มีกิเลสอาสวะ, สว่าง หรือ ไม่สว่างนี้ มันก็ขึ้นอยู่กับข้อที่ว่า มีหรือไม่มีอวิชชา, สงบ หรือ ไม่สงบนี้ มัน เพราะเหตุที่ว่า มีหรือไม่มีตัณหาอุปาทาน.

สะอาด เพราะไม่มีกิเลสอาสวะ, ไม่สะอาด เพราะเต็มไปด้วยกิเลส และอาสวะ. กิเลส คือสิ่งที่เกิดขึ้นแก่จิต แล้วทำจิตให้เศร้าหมอง ถ้าว่ามันเกิดแล้ว มันก็ย่อมจะมีอนุสัย คือความเคยชินที่เป็นเช่นนั้น; เมื่อมีอนุสัยสะสมไว้ในสันดาน มันก็มีอาสวะ คือสิ่งที่จะไหลออกมาเป็นกิเลส. นี่ **เรามีกิเลสเพราะใจเมื่อมีผัสสะ** เกิดกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ; ครั้นเกิดแล้วมันก็จะสะสมไว้เป็นความเคยชิน เรียกว่า

อนุสัย, เป็นเชื้อที่ให้เกิดราคา โทสะ โมหะ ต่อไปได้โดยง่าย, ครั้นมันสะสมอนุสัยไว้เต็มอัด มันก็มี การกดดันที่จะไหลออกมา ส่วนนี้เรียกว่า **อาสวะ**.

ถ้า **มีกิเลส**ก็ดี **อนุสัย**ก็ดี **อาสวะ**ก็ดี มันก็ไม่สะอาด, ดูที่จิต จิตก็ไม่สะอาด ดูที่สันดาน มันก็ไม่สะอาด ถ้าไม่มีกิเลส ไม่มีอนุสัย ไม่มีอาสวะ หรือแม้แต่เพียงว่ามันยังไม่เกิด ก็มีความสะอาด มีภาวะที่สะอาด; นี่เป็นเรื่องที่จะต้องรู้ เกี่ยวกับความสะอาดหรือความไม่สะอาด.

นี่ที่ว่างหรือไม่ว่าง นี่ขึ้นอยู่กับว่ามี หรือไม่มีวิชา. วิชาแปลว่า **ไม่มีความรู้**, ถ้าวิชา ก็แปลว่า **มีความรู้**. ถ้าว่า **มีสติ**ทันต่อเหตุการณ์ ระลึกได้ถึงวิชาความรู้ ที่เคยศึกษาฝึกฝนอบรมไว้ ก็มีความรู้เกิดขึ้น เป็นความสว่าง สำหรับจะทำอะไรไม่ผิด. ถ้ามัน **ไม่มีสติ** ที่จะนำความรู้ที่มีอยู่ก่อนมาทันเวลา มันก็ปราศจากความรู้, วิชาที่เกิดขึ้น มันก็เป็นความไม่ว่าง.

เรื่องนี้ท่านมีคำอธิบายอีกอย่างหนึ่งว่า วิชานั้นเป็นธาตุ, เป็นธาตุด้วยเหมือนกัน, วิชาธาตุ เป็นธาตุที่มีอยู่ตามธรรมชาติในที่ทั่วไป. ถ้าเมื่อใดมีสติและสตินำเอาความรู้มา วิชาก็เข้ามาในใจไม่ได้ เพราะมีสติ, เพราะมีความรู้ หรือปัญญา, วิชาธาตุก็แทรกเข้ามาในใจไม่ได้ คล้าย ๆ กับว่าเขาไม่เปิดประตูให้เข้ามา. แต่ที่จริงมันก็ไม่อาจเกิด, ไม่ใช่ว่าวิชาเป็นธาตุตามธรรมชาติแล้วจะไม่เกิดหรือไม่ดับ; แม้แต่ วิชาที่ตรัสว่า เป็นสิ่งที่เกิดและมีดับ. **ถ้ามีสติมีปัญญาควบคุมจิตใจอยู่ วิชาก็ไม่เกิด** ทั้งที่เป็นสิ่งที่พร้อมที่จะเกิดอยู่เสมอ รวบรวมว่ามันรออยู่ในที่ทั่วไป. เมื่อใดในจิตหรือในสันดาน **ไม่มีวิชา** มันก็มีดี เพราะมันมีแต่วิชา มันไม่รู้หรือมันรู้ผิด จะไม่มีประโยชน์ จนมีค่าเท่ากับความมืด.

ที่นี้ดูถึงความสงบหรือความไม่สงบ อันนี้ก็เพราะมันมีหรือว่าไม่มี สิ่งที่เราเรียกว่าค้นหาหรืออุปาทาน. **ค้นหากับอุปาทานนี้เป็นของที่เนื่องกัน** พูดแต่อย่างเดียวก็น่าพอ เพราะว่าถ้ามีค้นหา มันก็ต้องมีอุปาทานแน่, ถ้ามีอุปาทานมันก็แน่ที่ว่ามันเกิดมาจากค้นหา; ฉะนั้นก็จะพูดว่า ค้นหา คำเดียวก็พอ เพราะมันจะรวมอุปาทานเข้าไว้ได้เอง. **สงบเพราะไม่มีค้นหา** ค้นหาเป็นเครื่องค้นรณ, ค้นหาเป็นเครื่องทะเยอทะยาน เป็นเครื่องกระวนกระวาย; **ถ้ามีค้นหามันก็ไม่สงบ, ถ้าไม่มีค้นหามันก็สงบ** เพราะมันไม่มีเครื่องค้นรณ.

เรารู้เรื่องความสะอาด ไม่สะอาด, ความสว่าง ไม่สว่าง, ความสงบหรือไม่สงบ, โดยหลักเกณฑ์อย่างนี้กันก่อน; เพื่อจะได้รู้ว่า มันจะทำการอย่างไรจึงจะสะอาด สว่าง และสงบ.

ถ้าเรา **ดำรงจิตด้วยดี ไม่มีกิเลส** ก็ไม่มีความสกปรก หรือไม่มีความไม่สะอาด. **ดำรงจิตไว้ดี ไม่เกิดอวิชชา** จิตนั้นก็สว่างอยู่ตามธรรมชาติของจิต อย่างน้อยก็รู้อะไรได้ตามธรรมชาติของจิต. **ถ้าดำรงจิตได้ดี มันก็สงบ** เพราะว่าความสงบเป็นธรรมชาติของจิต ถ้าไม่มีอะไรมาปรุงแต่ง มันก็สงบอยู่โดยธรรมชาติ หรือตามธรรมชาติ; เช่นเดียวกับทะเล ตามปกติก็สงบเงียบ เรียบเป็นหน้ากระจก แต่พอมีพายุมันก็ปั่นป่วน พายุมากมันก็เป็นคลื่นสูงเท่าภูเขาก็มี นี่เพราะมันมีเหตุปัจจัยมาทำให้ไม่สงบ.

เรามีสติมีปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะแห่งผัสสะ ก็เกิดค้นหาเครื่องค้นรณไม่ได้, เรียกว่าไม่มีเหตุปัจจัยให้ไม่สงบ มันก็**สงบอยู่ตามธรรมชาติ**. เรื่องนี้

จะต้องสนใจกันให้ดีสักหน่อยว่า; ถ้าตามธรรมชาติแท้ ๆ มันสงบ เกือบจะไม่ต้องทำอะไร เพราะไปทำอะไรเข้า หรือมีอะไรมาทำอะไรเข้า มันจึงไม่สงบ. เราปล่อยให้จิตเป็นอิสระ ไม่ไปปรุงแต่ง ไม่ไปรบกวน ไม่ไปอะไร มันก็สงบอยู่ได้ตามธรรมชาตินั่นเอง.

ทีนี้ก็ดูว่า ทำไมมันจึงไม่รักษาไว้ให้สะอาด หรือสว่าง หรือสงบ อยู่ได้ ? นั่นเพราะว่ามันทำผิด ทำผิดด้วยอำนาจของอวิชชา ไปโง่เมื่อมีผัสสะ คือผัสสะอย่างใดอย่างหนึ่งมากระทบแล้ว **รู้สึกพอใจ รู้สึกเป็นสุข** มันก็หลงในความสุข โดยยึดถือว่าความสุขนั้นเป็นของประเสริฐ เพราะมันถูกกับนิสัยสันดานที่มีกิเลส.

เราไปมีความสุขกันอยู่กับเหี่ยวของกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบุญชนทั่วไป ไปทะเยอทะยานอยู่กับสิ่งที่สนุก หรือแม้แต่จะใช้คำว่าเป็นสุข ก็เป็นสุขของคนโง่, เป็นสุขตามความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญ, ไปเอาความสุขกันที่ว่า ได้เหี่ยวของกิเลส หรือกิเลสได้รับการกระตุ้นปรณิบัติ ก็ไปเอาความสุขกันที่นั่น. เมื่อไปเอาเหี่ยวของกิเลสเป็นความสุข มันก็ **ส่งเสริมให้เกิดกิเลส ส่งเสริมให้เกิดอวิชชา ให้เกิดตัณหา** มันก็ **สะอาดไม่ได้ สว่างไม่ได้ สงบไม่ได้** เพราะว่ามันเหล่านั้นมันหลอกสนิท ไม่รู้สึกตัว มันไม่กัดเอาอย่างเจ็บปวด, เรียกว่าโทษก็ดีทุกข์ก็ดี ในลักษณะนี้มันไม่ได้กัดเอาอย่างเจ็บปวด มันกลับหลอกให้พอใจ จึงไม่เข้าใจว่า มันเป็นสิ่งที่มิโทษ, และในที่สุดมันก็มีทุกข์เคยชิน คุ่นเคยกัน จนไม่รู้สีกว่านี่เป็นข้าศึก, ไม่มองเห็นว่ามีดี **ไม่เห็นว่ามีสกปรก หรือว่านี่ วุ่นวาย** เพราะว่ามันอยู่กันมาอย่างเคยชิน ในจิตของบุญชนนั้น.

บัดนี้เรารู้เรื่องนี้แล้ว เรียกว่า **ฟ้าสว่างทางความสะอาด ความสว่าง และ ความสงบ**, เรา รู้แล้วว่ามันเป็นอย่างนี้ รู้ว่ามันซ่อนตัวของมันถึงอย่างนี้, มันหลอกลวง กันถึงอย่างนี้, ไม่หลอกเราได้อีกต่อไป ก็มีการเกิดใหม่ เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง. นี่เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง มันอยู่ที่ตรงนี้ มันมีจิตใจอย่างนี้ จึงจะเรียกว่าเป็นพุทธ บริษัท; ถ้าไม่อย่างนั้นมันเป็นพุทธบริษัทโดยสมมติ เป็นพุทธบริษัทโดยชื่อ โดย ทะเบียน โดยจดทะเบียน เป็นต้น ถ้าเราสามารถมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ ก็เป็นพุทธ บริษัทโดยแท้จริง.

เราได้รอดออกมาจากความมืด ความสกปรก ความกระวนกระวาย เพราะ ความเป็นพุทธบริษัทนั่นเอง, พุทธบริษัทจึงไม่อยากจะตกลงไปในภาวะเช่นนั้นอีก เหมือนกะว่าคนมันรอดจากการจมน้ำตาย, มันก็ไม่อยากจะไปตกน้ำไปจมน้ำเช่นนั้นอีก, รู้สึกเกลียดรู้สึกกลัว ป้องกันตัวเป็นอย่างดี. เดียวนี้พุทธบริษัทก็ระมัดระวังป้องกัน ไม่ให้จมลงไปในความสกปรก ความมืด และความไม่สงบ.

เป็นอันว่า **ที่อุตสาหกรรมปลูกปล้ำกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี**นี้ เพื่อให้เกิด อาการที่เรียกว่า **ฟ้าสว่าง** ในทางสิ่งนี้ ในทางนี้ เป็นข้อหนึ่งด้วย.

ฟ้าสว่างทางโลกุตตรสุข.

ข้อต่อไปเราเรียกว่า **ฟ้าสว่างทางโลกุตตรสุข, โลกุตตรสุข** พุทธตามที่บัญญัติ กันไว้ในชั้นหลังให้เห็นชัด ๆ เขาจัดเป็น ๒ สุข : คือโลกียสุขกับโลกุตตรสุข, โลกียสุข นั้นเป็นสุขอยู่ได้โลก โลกุตตรสุขนั้นเป็นสุขอยู่เหนือโลก, ทำภาพพจน์อย่างนี้จะเข้าใจ ได้ดี ว่าพวกหนึ่งเป็นสุขอยู่ได้โลก มันมีโลกท่วมทับ, พวกหนึ่งมีความสุขอยู่เหนือโลก ไม่มีอะไรท่วมทับ, ก็ลองไปคำนวณดูเอง ว่ามันจะต่างกันอย่างไร.

โดยเนื้อแท้แล้วมันก็นื่องด้วยกิเลส ถ้ามีกิเลสแล้ว มันก็มุดหัว เข้าไปอยู่
 ได้โลก; ถ้ามีโพธิหรือปัญญาแล้ว มันก็ไม่ยอมมุดหัวเข้าไปอยู่ได้โลก ก็พยายาม
 ที่จะอยู่เหนือโลก จึงเกิดอาการที่เรียกว่าได้โลกหรือเหนือโลกขึ้นมาอย่างนี้. พวกที่
 อยู่ได้โลก ก็มีความสุขไปตามแบบของตัวเอง คือการจมอยู่ในกิเลส ซึ่งเปรียบเสมือน
 กับเปือกตม, เป็นเพียงสุขเวทนาที่หลอกลวง ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เป็นความรู้สึกที่
 หลอกลวง, เป็นเวทนาที่หลอกลวง ต้องอาศัยเวทนาชนิดนั้นจึงเป็นสุข แม้แต่ความบ้า
 วบเดียว มันก็เอามาที่หลอกลวง ต้องอาศัยเวทนาชนิดนั้นจึงเป็นสุข แม้แต่ความบ้า
 วบเดียว มันก็เอามาเป็นความสุขได้. ส่วน **ความสุขที่แท้จริง** ไม่ต้องเกี่ยวกับเวทนา
 ไม่ต้องเป็นเวทนา, มันอยู่เหนือเวทนา มันอยู่เหนืออำนาจของเวทนา ไม่ต้องเป็นทาส
 ของเวทนา.

คำว่า เป็นทาสของเวทนา นี่คงจะฟังยาก พูดยให้มันชัดก็ว่า เป็นทาสของ
 อายตนะ; ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; มีเวทนาอย่างใดเกิดขึ้นจากอายตนะ ก็หลงไหล
 ในเวทนานั้น, นี้อยู่ใต้อำนาจของเวทนา. ถ้ารู้เท่าทันไม่ไปหลงไหลอยู่ในเวทนานั้น
 ความสุขนั้นก็อยู่เหนือเวทนา. นี่จึงเกิดความหมายที่สมมติบัญญัติกันขึ้นมาว่า โลภียสุข
 หรือโลกุตตรสุข; บางทีเราก็มักเรียกว่า โลกุตตรเฉย ๆ, เรียกภาษาชาวบ้านก็เรียกว่า
 โลกอุดร, แต่เรียกว่าโลกอุดรนั้นอันตราย เพราะฟังผิดกลายเป็นโลกอีกโลกหนึ่ง แล้ว
 ก็อยู่ทางทิศอุดร, อย่างนี้ก็ยิ่งผิดไปไกล. คำว่า โลกุตตระ หรือ โลกอุดร นั้นก็แปลว่า
 เหนือโลก, อุดตระ แปลว่าเหนือ โลก แปลว่าโลก, โลกุตตระ แปลว่า เหนือโลก, ภาวะ
 ที่อยู่เหนือโลกเป็นความสุข จึงจะเรียกว่าโลกุตตรสุข.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีความไม่รู้ มีความเข้าใจผิด หรือมีความมืดเกี่ยวกับเรื่องนี้
 พูดกันแต่ปากว่า โลกุตตระ หรือโลกุตตรสุข หรือ โลกุตตรธรรม, นี่พูดเป็นกันมาก.
 เด็ก ๆ ได้ยินคำเหล่านี้ก็พูดเป็นกันมา โดยเฉพาะสมัยก่อนซึ่งคนเขาพูดกันด้วยคำเหล่านี้

มาก, แม้ว่าสมัยนี้จะไม่ค่อยพูดกัน แต่ก็เหลืออยู่ในหู ที่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อน พูดว่า โลกอุดรหรือว่าโลกุตระ.

เรามีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ไม่รู้จักเรื่องนี้ แล้วก็เอามาพูด, บางทีมันก็พูดเพื่อจะอวดเท่านั้นเอง หรือเอามาซู่กันเล่น พูดกันได้ ทั้งที่ **ไม่รู้ว่โลกอุดรนั้นอยู่ที่ไหน, อยู่ที่ไหนก็ยังไม่รู้, แต่ปากก็พูดได้** แล้วก็อยากจะพูด ก็อยากจะตั้งตัวเองให้เป็นผู้อยู่ในโลกอุดร ซึ่งที่แท้มันอยู่เหนือโลก แต่ตัวเองนั้นอยู่ใต้โลก แล้วก็พูดว่าอยู่เหนือโลก, ดู ๆ ก็น่าสงสาร.

และ มักจะถือกันทั่วไปว่า โลกอุดรนี้จะต้องไปถึงต่อเมื่อตายแล้ว, แล้วบางคนก็ไปไกลถึงกับว่า ตายแล้วอีกหลายชาติ หลายหมื่นชาติแสนชาติ จึงจะไปถึงโลกอุดร. แต่ถ้าว่า **ใครพูดว่า ถึงได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้ เขาก็จะไม่เชื่อ, ไม่เชื่อ** อย่างเดียวไม่พอ จะหาเอาว่าบ้าเสียด้วยก็ได้, หรืออย่างดีก็จะหาว่าหลอกลวง เอามาพูดหลอกลวงว่า โลกอุดรอยู่ได้ที่นี่และเดี๋ยวนี้: เหมือนกับพูดกันอย่างมากมายแล้วในการบรรยายตอนก่อนของเรื่องนี้ ว่าเมื่อใดจิตอยู่เหนืออำนาจของเวทนา อยู่เหนือผัสสะ ก็เรียกว่าจิตนั้นเป็นโลกอุดร, จิตอยู่ใต้อำนาจผัสสะ อยู่ใต้อำนาจเวทนา ก็เรียกว่าจิตไม่เป็นโลกอุดร เป็นจิตโลกิยะ จมอยู่ในโลก ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว ที่นี่และเดี๋ยวนี้, ถ้าว่า **เรามีจิตอยู่เหนืออำนาจของสิ่งที่จะท่วมทับจิตทั้งหลายแล้ว ก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก.**

เดี๋ยวนี้ก็ยังไปไกลกันถึงว่า เลิกพูดเรื่องนี้กันที่ **เรื่องโลกอุดรนี้ไม่มีประโยชน์อะไร** อย่างเอามาพูดให้เสียเวลา, ไม่มีประโยชน์อะไร. นี่เป็นความเข้าใจผิดอย่างใหญ่หลวง ให้ธรรมะอันสูงสุด ในระดับสูงสุดนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์อะไร โดยเขาตีความว่า มันไม่มีประโยชน์อะไรในยุคปัจจุบัน ไม่อาจจะทำให้เป็นประโยชน์อะไรในยุคปัจจุบัน.

แต่ขอให้มองดูให้เห็นจริงว่า เพราะไม่รู้จักใจหัวเสียเลย, **จมอยู่ใต้โลก**
ตลอดไปนั่นแหละ, โลกนี้มันจึงมีสภาพอย่างนี้ **จมอยู่ในความเห็นผิด ทำผิด จน**
เป็นทุกข์กันทั้งโลก, หรือว่า **จิตมันต่ำ มุดอยู่แต่ในที่ต่ำ** อย่างนั้น มันจึงเกิดปัญหา
ขึ้นมา ในหมู่คนทุกชั้นทุกชนิด : เป็นราษฎรก็โง่, เป็นข้าราชการก็โง่, เป็น
 พ่อค้าก็โง่, เป็นอะไร ๆ มันก็โง่ ต่อให้เป็นเทวดามันก็โง่ ถ้ามันมุดหัวอยู่ใต้กิเลส.
 ถ้ามันเงยหัวออกมาได้จากกิเลส มันก็ไม่โง่ แม้ในปัจจุบันนี้, แล้วทำไมจึงพูดว่าไม่มี
 ประโยชน์อะไรในปัจจุบันนี้.

ในปัจจุบันนี้ **มีแต่คนที่มุดหัวเข้าไปอยู่ใต้อำนาจของกิเลส** อารมณ์
 ของกิเลส หรือที่เรียกว่าโลกนั่นแหละ จึงเต็มไปด้วยอาชญากรรม, เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่
 ประโยชน์ ไม่มีความสุข. ถ้ามีการกระทำชนิดที่ว่า จิตใจมันสูงพอสมควร สมกับคำว่า
 มนุษย์ มนุษย์แปลว่ามีใจสูง จิตใจพอสมกับว่าความเป็นมนุษย์แล้ว มันก็ไม่มุดไปอยู่
 ใต้อำนาจของกิเลส. โลกนี้มันก็ดี มันก็งดงาม มันก็น่าอยู่ เพราะมีแต่คนที่จมอยู่ใน
 กิเลส หรือภายใต้กิเลส โลกนี้จึงไม่น่าอยู่.

ถึงเวลาแล้วที่ว่า **เราควรจะมีดวงสว่าง มีฟ้าสว่าง เป็นความสว่าง**
ในเรื่องของโลกุตตรสุข กันเสียพอให้สมควร.

โดยทั่วไป โลกุตตรธรรม ท่าน หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑
 รวมกันเป็น ๙; มรรค ๔ ก็คือโสดาปัตติมรรค สกิทาคามีมรรค อนาคามีมรรค
 อรหัตตมรรค, ครั้นมรรคนั้นทำหน้าที่แล้ว ก็เกิดเป็นผล : ผล ๔ คือโสดาปัตติผล
 สกิทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตตผล, มีผลอย่างนี้แล้ว ก็มีความสงบเย็นเป็นนิพพาน.
 มรรคขั้นใดก็มีนิพพานตามสมควรแก่มรรคขั้นนั้น เพราะว่าแม้แต่มรรคแรก เช่น

พระโสดาบัน ก็มีความเย็น ซึ่งหมดความร้อน, เย็นเพราะไม่ร้อนไปตามอำนาจของกิเลส ตามสมควรแก่มรรคในขั้นนั้น.

ฉะนั้น เมื่อมรรคทำหน้าที่ตัดกิเลส มีผลเป็นความหมดกิเลสแล้ว ก็เกิดความเย็นเป็นนิพพาน มันจะมีประโยชน์ หรือไม่มีประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑, นี่จะมีประโยชน์ หรือไม่มีประโยชน์. เดียวนี้ **โลกนี้มันมากไปด้วยเหยื่อของกิเลส** ที่ทำให้คนอยู่ในโลกนี้ตกหลุมของกิเลส; เพราะว่าเหยื่อของกิเลสมันมากเกินไป มันก็ **ควรรู้เรื่องโลกุตตรธรรมกันเสียบ้าง.**

โลกุตตระ อยู่เหนือโลก เหนืออำนาจของอารมณ์ เหนืออำนาจของเวทนา เหนืออำนาจของอายตนะ, นั่นแหละ โลกุตตระนั้นจะต้องป้องกันทุกขโทษ ทั้งทางกาย และทางจิต, ป้องกันทุกขไม่ให้เกิดขึ้น, กระทั่งว่าป้องกันโรคไม่ให้เกิดขึ้น โรคหลายชนิดทางกายมีมูลมาจากความไม่ปกติในทางจิต ถ้ามีความปกติทางจิตแล้ว โรคทางกายหลายชนิดไม่อาจจะเกิดขึ้น; เราจึงถือว่ามันป้องกันแม้แต่โรคทางกาย. **โลกุตตรธรรมนั้น ป้องกันแม้แต่ว่าโรคในทางกายไม่ให้เกิดขึ้น;** ส่วนโรคทางจิตทางวิญญานนั้นไม่ต้องพูดถึง. ดังนั้น **โลกุตตรธรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องมีกันในทุกวันนี้** **และเดี๋ยวนี้** ซึ่งเต็มไปด้วยความรบกวนของกิเลส หรือว่าเหยื่อของกิเลส.

เรารู้จักคำว่า โลก ๆ นี่กันให้ดีสักหน่อย **ภาษาธรรมดา โลกก็คือแผ่นดินนี้,** เป็นภาษาพูดของคนธรรมดาสามัญทั่วไป. คำว่าโลก ก็คือแผ่นดินนี้; แต่ถ้าภาษาธรรมะนั้น **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อารมณ์หรืออายตนะภายนอกนั้นแหละคือโลก,** ตามที่มันมาปรากฏแก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเราอย่างไร; มันจึงต้องมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วย แล้วมีอารมณ์มากระทบ คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ธัมมมารมณด้วย มากระทบกันเข้าแล้วจึงจะเป็นโลก. ถ้า **ไม่มีการกระทบ ไม่มีความรู้สึกแห่งการกระทบแล้ว โลกนี้มันไม่มี.** นี่ฟังดูให้ดี ว่าเมื่อไรตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา ไม่มีอะไรมากระทบให้เกิดความรู้สึกอย่างไรแล้ว มันก็เท่ากับว่าโลกนี้ไม่มี. แม้คนจะพูดกันว่า โลกนี้มีอยู่ มีอยู่อย่างนี้; แต่ถ้ามันไม่เกิดเป็นอารมณ์มากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว พุทธบริษัทไม่เรียกว่ามี ไม่เรียกว่ามีโลก, มันมีแต่เมื่อมันมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของคนเรา.

ดังนั้น **จึงมีคำพูดว่า โลกเกิด โลกดับ** ซึ่งคนโง่ฟังไม่ถูก แล้วก็เชื่อ ว่าโลกมันจะเกิดดับได้อย่างไร; เพราะเราเห็นอยู่ตลอดเวลา, นั่นมันพูดกันในภาษาคนโง่. ถ้าพูดกันไปในภาษาคนรู้ เขาก็เรียกว่า **โลกมันเกิด พอมีการกระทบทางอายตนะ รู้สึกว่าเป็นอย่างไรแล้ว ก็เรียกว่าโลกมันเกิด. ครั้นหมดเรื่อง ของมันแล้ว มันก็ดับไป** ไม่มีความรู้สึกอย่างนั้นอีก ก็เรียกว่าโลกมันดับไป, จนกว่ามันจะมีอารมณ์อื่นมากระทบอีก เกิดอีก จึงจะมีโลกเกิดขึ้นมาอีก. ฉะนั้น **โลกเกิด - ดับ ๆ อยู่อย่างรุนแรงรวดเร็วยิ่งกว่าสิ่งใด.**

ขอให้ดูให้ดี ๆ จะเข้าใจว่าโลกนี้มันเกิด - ดับ ๆ อย่างนี้; เพราะมันเป็นสังขาร ชนิดหนึ่งเท่านั้น มีเหตุปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง บังคับผลักดัน มันก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, มันจึงมีการเกิด- ดับ จึงเรียกว่าอายตนะ ๖ นั้นแหละคือโลก.

ดูให้ดีดูว่า อายตนะ ๖ จะมีแต่ส่วนเดียวไม่ได้ มันต้องมีอะไรมากระทบตามคู่ของมันมันจึงจะมี; ถ้าไม่มีอายตนะภายนอก อายตนะภายในก็มีค่าเท่ากับไม่มี, ถ้าไม่มีอายตนะภายใน อายตนะภายนอกก็ไม่อาจจะมีความหมาย ก็เท่ากับไม่มี, ถ้าอายตนะมีก็หมายความว่ามันมีทั้งคู่ คือทั้งภายในและภายนอก, แล้ว **มีการถึงกันด้วย จึงเรียกว่าอายตนะมันมี ก็เรียกว่าโลก.** สิ่งใดในโลก ที่มีอยู่ในโลก ถ้าไม่ได้ผ่านทางอายตนะ

มนุษย์ก็ไม่รู้สำนึก ไม่รู้สึก มันก็เท่ากับไม่มี; ดังนั้นจึงมาชี้ตัวโลกนี้กันเสียที่อายตนะ นั่นเอง. พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสไว้อย่างนั้น ว่าโลกคืออายตนะ ๖.

ทีนี้ที่ ท่านตรัสละเอียดลงไปกว่านั้น แล้วก็ว่า ความทุกข์นั้นแหละคือโลก เพราะว่าโลกนี้มันไม่มีอะไร นอกจากความทุกข์ หรือความน่าเกลียดที่มันเป็นโลก. ความทุกข์ คำว่า ทุกข์ ๆ นี้แปลว่า ทรมานก็ได้, แปลว่า น่าเกลียด ก็ได้; **อาการที่ทรมานก็เห็นได้อยู่** ไม่ว่าสิ่งใดที่เป็นสังขาร มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อาการของมันก็ราวกับว่า ทนทรมานเพื่อความเป็นอย่างนั้น; แม้อยู่เฉย ๆ ก็ทนทรมาน เพื่อความเป็นอย่างนั้น. **ชีวิตนี้แม้ไม่มีเรื่องราวอะไร มันก็เป็นความทนทรมานเพื่อจะทรงตัวอยู่** ก็เรียกว่า ความทุกข์; ฉะนั้นโลกแล้วไม่มีอะไรนอกจากความทุกข์ ในระดับสูงท่านจึงชี้ว่า **ความทุกข์นั้นแหละคือโลก.**

ในพระบาลีมีกล่าว อย่างนี้ว่าโลก ว่าเหตุให้เกิดโลกว่าความดับสนิทของโลก ว่าทางให้ถึงความดับสนิทของโลกนั้น, ทั้ง ๔ อย่างมีอยู่ในร่างกาย ที่ยาวประมาณสักวาหนึ่งเท่านั้น มีสัญญาและใจด้วย คือยังเป็น ๆ ยังไม่ใช่ตาย, ไม่ใช่ตายแล้ว. ถ้าตายแล้ว ไม่มีโลก หรือไม่มีทุกอย่างนี้ในร่างกายที่ตายแล้ว; แต่ ในร่างกายที่เป็น ๆ นี้ มันมีโลก มีเหตุให้เกิดโลก คือกิเลสตัณหา, มีความดับแห่งโลก คือความดับแห่งกิเลสตัณหา, มีทางให้ถึงความดับแห่งโลก คือการประพาสพรหมจรรย์ เพื่อดับกิเลสตัณหา. ทั้งหมดนี้คนตายแล้วทำไม่ได้ พระพุทธเจ้าท่าน จึงตรัสว่า มันมีอยู่แต่ในร่างกายที่ยังมีสัญญาและใจ คือยังเป็น ๆ แล้วก็วัดกันว่า แม้นาวสักวาเดียวเท่านั้นแหละ. แต่มัน บรรจุโลก ทั้งหมดไว้ด้วย, เหตุให้เกิดโลก ทั้งหมดไว้ด้วย, ความดับโลกทั้งหมดไว้ด้วย, ทางปฏิบัติให้ถึงความดับโลกทั้งหมดไว้ด้วย. นี่ความน่าอัศจรรย์ของร่างกาย ที่ยาวประมาณวาหนึ่งเท่านั้น ซึ่งคนโง่ไม่รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ ; แต่กลับไปใช้

ในทางที่เพิ่มโลก หรือเพิ่มความทุกข์ให้มันมากขึ้น คือใช้ร่างกายนี้เพื่อทำหน้าที่ของกิเลส ไปเสีย.

นี่ถ้ามี ฟ้าสว่างทางโลกุตตระ ก็ รู้หนทางที่จะอยู่เหนือโลก, จะขจัดปัญหาทุกอย่างทุกประการที่เกี่ยวกับโลก. การประพาสที่ถูกต้อง ที่เราเรียกกันว่า **ประพาสธรรมนี้** จะเป็นหนทางให้ถึงความดับแห่งโลก, ไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหา เพราะมันมีอยู่ในร่างกายนี้ ก็หมายความว่าให้ใช้ร่างกายนี้ ให้เป็นประโยชน์เช่นนั้น คือการประพาสพรหมจรรย์ ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา. ฟ้าสว่างทางโลกุตตระ ก็หมายความว่า รู้จักนำเอาความรู้เรื่องโลกุตตระมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อว่าจะได้อยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของโลก โดยประการทั้งปวง.

นี่พุทธบริษัท จะเป็นพุทธบริษัทสมชื่อ ก็ต่อเมื่ออยู่เหนือโลกตาม **สมควร**. พุทธบริษัทที่มุดหัวอยู่ใต้โลกนั้น ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท มีแต่ว่าตามทะเบียน ตามชื่อ ตามที่เกิดมาจากพ่อแม่ที่เป็นพุทธบริษัทต่อ ๆ กันมา, หามีความเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงไม่. ขอให้ใคร่ครวญดูให้ดี ๆ เพื่อให้เกิดฟ้าสว่างในทางนี้.

ฟ้าสว่างในทางสิ้นกรรม.

ข้อต่อไป ฟ้าสว่างในทางสิ้นกรรม ความสิ้นกรรมนี้บางคนไม่รู้ บางคนรู้ **สิ้นกรรม** คือว่า **ไม่มีกรรม ไม่ต้องรับผลของกรรม** หมดปัญหาอันเกี่ยวกับกรรม ก็เรียกว่าความสิ้นกรรม. แต่ว่าคำว่า **กรรม ๆ** นี่คืออะไร ยังไม่ค่อยรู้จักกัน; เมื่อเข้าใจผิดในคำว่ากรรม ก็เข้าใจผิดในคำว่า **ความสิ้นกรรม** เป็นแน่นอน.

ดูกันตามธรรมดาสามัญ ในที่ทั่วไปก่อน ในภาษาไทยเรา คำว่ากรรมนี้ มันกำกวม ใช้กันอย่างกำกวม : ภาษาไทยธรรมดาพูดว่า กรรมมาถึงแล้วไว้ย, กรรมมาถึงแล้วไว้ย มันหมายความว่าโชคร้าย หรืออะไรอย่างใดอย่างหนึ่งมาถึงแล้ว. พูดว่า กรรมมาถึง กรรมมาถึง นั้น ไม่ถูกต้องตามความหมายของภาษาบาลี, แต่ถูกต้องตามความหมายของชาวบ้านคนไทย ที่ไปยืมเอาคำคำนี้มาใช้อย่างผิด ๆ ว่ากรรมมาถึงแล้ว คือ ความทุกข์ หรือความร้าย โรคภัยอะไรมาถึงแล้ว ก็เรียกว่ากรรมมาถึง.

ที่นี้อีกคำหนึ่งก็ ถึงแก่กรรม หมายถึงตาย, คำว่า กรรม หมายถึงความตาย ไปเสีย. ความหมายว่า กรรม ไม่ได้แปลว่าความตาย, เอามาใช้อย่างว่าความตาย ถึงแก่กรรมแล้ว.

นี่เรียกว่าคำว่า กรรม ในภาษาไทยนี้ ไม่ตรงตามคำเดิมในภาษาบาลี, แล้วก็กำกวม หมายถึงโชคร้ายก็ได้ หมายถึงเรื่องร้าย ๆ อะไรก็ได้ หมายถึงความตายก็ได้.

ให้รู้ไว้เสียว่า คำคำนี้เป็นภาษาบาลี กรรม นี่แปลว่า กระทำด้วยเจตนา เมื่อมีการกระทำใด ๆ ด้วยเจตนาแล้วก็เรียกว่ากรรม, แล้วก็จะมียผลของกรรม. ถ้าว่า ทำด้วยไม่เจตนา คือไม่มีเจตนาในการกระทำ กระทำนั้นเรียกว่า กิริยา กิริยา แปล การกระทำที่ไร้เจตนา มันมีผลเป็นเพียงปฏิกิริยา, ไม่ใช่ผลกรรม, กรรมคู่กับ ผลกรรม, กิริยาคู่กับปฏิกิริยา.

กรรม เป็นคำกลาง ไม่ดีไม่ชั่ว ต้องเอาคำมาประกอบว่า กรรมดีกรรมชั่ว คำว่า กรรม แปลว่าการกระทำ ที่กระทำด้วยเจตนา, ตัวเจตนาเป็นตัวกรรม ตัวกิริยา

กระทำนั้นหาใช่กรรมไม่; ตัวเจตนาในภายในที่เป็นเหตุให้กระทำนั้นแหละเป็น **ตัวกรรม**; ฉะนั้นมองดูให้ลึกหน่อย อย่าไปดูที่ตัวกิริยาทำทางที่กระทำ.

เจตนาเป็นตัวกรรม, กิริยาทำทางที่กระทำนั้นเป็นไปตามเจตนา, ดังนั้น การกระทำอย่างเดียวกัน เป็นกรรมก็ได้ไม่เป็นกรรมก็ได้. แต่ว่าที่สำคัญที่สุด กรรมนั้นมันเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดผลกรรม, แล้วคนกระทำจะต้องได้รับผลของการ กระทำกรรม. ความละเอียดลึกซึ้งตรงนี้มันมีอยู่ในข้อที่ว่า การกระทำที่เป็นเจตนา นั้น มันต้องเป็นการกระทำของคนที่ยึดถือว่าตัวมีตน มีตัวกูผู้กระทำ, ถ้าไม่มีความรู้สึกตัวตนตัวกูผู้กระทำแล้วมันไม่มีเจตนา, เจตนาไม่ได้แกจิตที่ไม่ยึดถือตัวตน. ฉะนั้นจิตที่ยึดถือตัวตนของคนธรรมดา หรือเรียกว่าคนโง่ดีกว่า มันมีเจตนาได้, มีเจตนา อย่างไรทำอย่างนั้น แล้วก็มาบัญญัติกันทีหลังว่ากรรมดีกรรมชั่ว, บัญญัติกันทีหลังอีก ทีหนึ่งว่าถ้ามัน **ไม่น่าพอใจ** น่ารังเกียจ แล้วก็เรียกว่า **กรรมชั่ว**, แล้วก็ถ้าเป็นที่น่าพอใจ ก็เรียกว่า **กรรมดี**.

แต่นี้มันก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของคน ที่มีกิเลส มีทิฏฐิ มีอวิชชาอีก เหมือนกัน แล้วมันยังไม่ตรงกันทุกคนไปด้วย; คนพวกนี้ว่าดี, แต่คนพวกอื่นว่าไม่ดี ก็มี เพราะมันอยู่กันคนละระดับ. เช่นว่า **ดีของปุถุชน** นี้ **จะดีของพระอรหันต์ไม่ได้**, แล้วถ้าถึงที่สุดจริง ๆ แล้ว มันไม่มีความหมายว่าชั่วว่าดี มันเป็นแต่เพียงกรรม หรือผล ของกรรมเท่านั้น, ดีหรือชั่วนี้คนมันเอาเองทีหลัง ตามความรู้สึกของคน มีความเห็น เหมือน ๆ กัน, แล้วก็บัญญัติเหมือน ๆ กัน เลยเป็นคำที่ใช้รวมกันได้ว่า กรรมดี กรรมชั่ว นั้นหมายความว่าอย่างไร.

กรรม มันร้ายกาจตรงที่ว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของวัฏฏะ; **วัฏฏะ** แปลว่า วงกลม ส่วนแรกของวงกลมก็คือกิเลส ส่วนที่ ๒ ของวงกลมก็คือกรรม ส่วนที่ ๓ ของ

วงกลมก็คือ *ผลของกรรม*; เามาต่อกันเข้าเป็น ๓ ส่วน เป็นวงกลมแล้วก็หมุนไป มีอำนาจในตัวมันเอง อย่างที่อะไรจะต้านทานไว้ไม่ได้ มันหมุนไป มันหมุนไป นี่เรียกว่า **วัฏฏะ**. มีกิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม - ครั้นทำกรรมแล้ว มันก็ต้องเกิดผลกระทบ - ครั้นเกิดผลกระทบแล้ว มันก็ส่งเสริมกิเลสต่อไปอีก. เพราะว่าคนนั้นมันยังโง่ อยู่มันยังไม่รู้เรื่องกรรมเรื่องกิเลส มันยังมี ตัวกู - ของกู อยู่ ผลกรรมก็ส่งเสริมกิเลสของเขาต่อไป มันจึงหมุนได้ กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมเป็นเหตุให้มีผลกระทบ ผลกรรมทำให้มีกิเลสต่อไป. เขา *เขียนภาพเปรียบด้วยเรื่องนี้ว่า ูกัดหางไก่ - ไก่กัดหางหมู - หมูกัดหางู* เป็นวงกลม นี่ก็วิ่งกันไป, นี่เป็นอุปมา.

นี่เรียกว่าวัฏฏ, *วัฏฏะ* แปลว่า *สิ่งที่หมุนได้ คือสิ่งที่กลมนั่นเอง, กรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฏฏะ ที่ทำให้วัฏฏะหมุนได้, ถ้าขาดกรรม มันก็ไม่หมุน. เหมือนกับว่า ล้อวงหนึ่งมันประกอบอยู่ด้วยส่วน ๓ ส่วน กุมกันเข้าเป็นวงล้อ มันหมุนได้ เาออกเสีย ส่วนหนึ่งมันก็เหลือ ๒ ส่วน มันก็หมุนไม่ได้. นี่ กรรมมันมีความสำคัญตรงที่ทำให้ วัฏฏะหมุนได้* เพราะมันเป็นส่วนหนึ่งของวงกลม ว่าที่จริงแล้วมันสำคัญเท่ากันทั้ง ๓ ส่วน กิเลสก็สำคัญ กรรมก็สำคัญ ผลกรรมก็สำคัญ เพราะมันเป็นส่วนประกอบเท่า ๆ กัน แล้วมันทำให้หมุนได้.

ในนั้นมัน มีอำนาจลึกลับ อะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ไม่หยุดนิ่ง มันทำให้ ดิ้น และทำให้หมุน; วัฏฏะจึงหมุน เพราะอำนาจของกิเลส เพราะอำนาจของกรรม เพราะอำนาจของผลกรรม, **ตลอดเวลาที่ยังไม่สิ้นกรรม ก็ต้องหมุนไปในวัฏฏสงสาร จนกว่าจะสิ้นกรรม; จะสิ้นกรรมอย่างไร ก็ค่อยว่ากันไป.**

เราจะพูดถึงคำว่า สิ้นกรรม กันเสียก่อน เพราะว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่ปรารถนา เขาพูดกันมาด้วยคำคำนี้ คำว่า สิ้นกรรม ๆ นี้ พูดกันมาก่อนพุทธกาล หรือในสมัยพุทธกาล มีคนมาทูลถามพระพุทธเจ้าถึงเรื่องสิ้นกรรม ก็เพราะว่าเขาได้ยินได้ฟังมาก่อนแล้ว และเขาได้รับคำอธิบายว่า สิ้นกรรมอย่างไรมันมาก่อนแล้ว เขาไม่เชื่อ. เขามาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า **ความสิ้นกรรมตามแบบของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอย่างไร** พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสตามแบบของท่าน ซึ่งมันก็ไม่เหมือนกับความสิ้นกรรมของคนอื่นของพวกเขาอื่น.

การสิ้นกรรมของพวกอื่น คือพวกนอกพุทธศาสนานั้น ก็มีหลายรูปแบบ แม้ที่สุดแต่ว่าพิธีที่เรียกว่า ไทวนะ เอน้ำรดกระดูกของผู้ที่ตายแล้วก็ตามพิธีนั้นแล้ว ก็เรียกว่าคนนั้นสิ้นกรรม อย่างนี้ก็มี, **เรื่องราวอย่างนี้ก็มีกล่าวอยู่ในพระบาลี ไทวนะ** ชนิดนั้น พระพุทธเจ้าท่านว่า **สิ้นกรรมไม่ได้ดอก, ต้องมารู้เรื่องของกิเลส** รู้เรื่องของอาสวะ รู้เรื่องความยึดมั่นด้วยอุปาทาน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกิเลส แล้วเป็นเหตุให้ทำกรรม, แล้วก็หยุดอวิชชา หยุดตัณหา หยุดอุปาทานเสีย มันจึงจะสิ้นกรรม.

เราจะเห็นได้ว่า เรื่องสิ้นกรรม ๆ นี้เป็นเรื่องโบราณที่สุด กระทำมากันหลายรูปแบบ, นอกพุทธศาสนาเป็นไสยศาสตร์ก็มี จนกระทั่งทุกวันนี้ ก็ยังมีคนบางคนที่ยึดอสาธลางกรรมให้สิ้นกรรม อย่างนี้ก็มี. แต่ถ้าทำอย่างเป็นพิธี ทำอย่างไสยศาสตร์ มันก็เป็นเรื่องสิ้นกรรมนอกพุทธศาสนา **ในพุทธศาสนาต้องศึกษาว่า อะไรเป็นเหตุให้ทำกรรม ? กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม. กิเลสมาจากอะไร ? กิเลสมาจากความโง่เมื่อมีผัสสะ. เราก็กเลิโง่เมื่อมีผัสสะ, มันก็ไม่มีผัสสะโง่, ไม่มีเวทนาโง่, ไม่มีตัณหาเกิดขึ้นได้ ไม่มีอุปาทาน, มันก็ไม่มีอาการกระทำกรรม.**

นี้ขอให้สังเกตไว้ให้ดี ๆ ว่าสิ้นกรรม ๆ นั้นมันมีหลายรูปแบบ และอยู่กันในทุก ๆ ศาสนาก็ว่าได้ ; ถ้ามีพระเจ้า ก็พูดได้ว่าไปอยู่กับพระเจ้า ก็หมดกรรม สิ้นกรรม. แต่พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า การสิ้นกรรม มันจึงไม่มีที่ว่า จะไปอยู่กับพระเจ้า มันก็มีอยู่กับการตัดต้นเหตุแห่งกรรมนั้นเสีย.

ดังนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสสิ่งที่เรียกว่ากรรมไว้ ๔ ชนิด : ๑. กรรมดำ คือการกระทำแล้วให้ผลเป็นทุกข์ เราเรียกกันว่า กรรมชั่ว. ๒. กรรมขาว ทำแล้วได้รับผลเป็นที่พอใจ เรียกว่า กรรมดี, ๓. แล้วก็กรรมปนกัน คือ ทั้งดำทั้งขาว ทำทั้ง ๒ อย่าง เป็นกรรมลายพริ้วไปเลย อย่างนี้ก็มี ก็ยังเป็นกรรม. ที่นี้กรรมที่ ๔ นี่ประหลาด ๆ กรรมที่ ๔ เป็นที่สิ้นแห่งกรรมทั้งหลาย ได้แก่อริยมรรคปฏิบัติ, เมื่อมีการปฏิบัติตามอริยมรรคแล้ว มันเกิดกรรมที่ ๔ เป็นที่สิ้นแห่งกรรมทั้งหลาย.

กรรมดำ กรรมขาว กรรมลายพริ้ว นั้นแหละ เป็นตัวปัญหา เป็นตัวเลวร้าย ที่ทำให้ต้องหมุนไปตามกรรม. ที่นี้กรรมที่ ๔ ไม่ใช่กรรมชนิดนั้น แต่เป็นการกระทำเหมือนกัน ต้องเจตนากระทำเหมือนกัน แต่ทำลงไปแล้วมันทำลายกรรม ๓ อย่าง ที่กล่าวมาแล้วนั้นหมดสิ้น เรียกว่า เป็นที่สิ้นไปแห่งกรรมทั้งหลาย. นี้ได้แก่อริยมรรค ที่เราประพฤติในพระพุทธศาสนา, บางทีก็เรียกว่าพรหมจรรย์, พรหมจรรย์นี้ก็คำคำเดียวกับคำว่า อริยมรรค. กรรมที่ ๔ นั้นแหละคือกรรมที่ทำให้สิ้นกรรม, เมื่อใดได้รับผลของกรรมที่ ๔ เมื่อนั้นก็มีความสิ้นกรรม; นี้ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.

เดี๋ยวนี้จะสางกันอย่างไร? ฟ้าจะสางกันอย่างไร ในเรื่องความสิ้นกรรม ก็คือรู้อย่างที่ว่า อย่าไปหลงเอาเรื่องสิ้นกรรมภายนอกพุทธศาสนา หรือเรื่องพิธีรีตองมงายเป็นไสยศาสตร์เอามาเป็นเครื่องสิ้นกรรม. ต้องสิ้นกรรมให้ถูกต้อง, แล้วให้

เห็นชัดลงไปว่า ที่เรียกว่า กรรม ๆ นั้น เป็น เพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, ที่แท้แล้วมันก็ไม่มีกรรม คนมันยังโง่ ไม่รู้เรื่องอิทัปปัจจยตา มันก็ยังเห็นเป็นกรรม เป็นกรรมอย่างนั้นเป็นกรรมอย่างนี้ เป็นภาษาคนพูด. เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะตรัสให้คนโง่ฟัง ท่านก็ตรัสเป็นกรรม; แต่ถ้าตรัสเป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา มันก็ไม่ต้องมีสิ่งที่เรียกว่ากรรม มันก็เลิกกรรมได้, หมดกรรมโดยสิ้นเชิงได้.

นี่ฟ้าสาธอย่างนี้แล้วก็พิเศษแหละ ฟ้าสาธจนเห็นว่า ไม่มีดอกสิ่งทีเรียกว่ากรรมนั้น, มันเป็นเรื่องเข้าใจผิด เป็นความยึดถือของคนที่มีตัวตนรู้สึกเอาอย่างนั้น มันก็ต้องทำไปตามแบบนั้น. ถ้าจะอยู่เหนือกรรมหรือสิ้นกรรม มันก็ต้องหมดตัวตนที่เป็นผู้ทำกรรม, แล้วหมดตัวตนที่เรียกกันว่ากรรม, ไม่ใช่ตัวตนแห่งกรรม เป็นแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. ที่นี้ก็หัวเราะเยาะทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว, ชี้น้ำหัวเราะเยาะได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย ภูไม่เอากะมิง; นี่มันต้องอย่างนี้ถึงจะเรียกว่า สิ้นกรรม.

กรรมดี ก็กัดเอาตามแบบกรรมดี, กรรมชั่ว ก็กัดเอาตามแบบกรรมชั่ว หาความสงบสุขไม่ได้. ต้องเหนือกรรม เหนือกรรมที่ดีที่สุดก็คือเห็นว่ามันเป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งเราเรียกว่า ตถตา เช่นนั่นเอง, เช่นนั่นเอง. กรรมดีก็เช่นนั้นเอง กรรมชั่วก็เช่นนั้นเอง ตามธรรมชาติของมันเอง, ไม่ไปหลงกับมัน. นี่เรียกว่าสิ้นกรรม อยู่เหนือกรรม มีจิตใจอยู่เหนือกรรม หัวเราะเยาะทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว, หัวเราะเยาะทั้งบุญและทั้งบาป, หัวเราะเยาะทั้งสุขและทุกข์.

พอพูดมาถึงตอนนี้ก็ถูกห้าม ถูกห้ามว่า อย่าพูด, อย่าพูด มันเป็นอันตรายแก่คนโง่; ไม่พูดก็ได้เหมือนกัน, แต่อุปไว้กลัวว่าจะเป็นอันตรายแก่คนโง่ มันก็ไม่ได้พูด แล้วมันก็เป็นอันตรายแก่คนมีปัญญา. อาตมาก็มักจะตีอพูด ผู้หลักผู้ใหญ่ท่านห้ามว่า

อย่าพูดเรื่องนี้ เรื่องเหนือกรรม นี้อย่าเพ้อพูด แต่ก็ยังพูด เพราะว่ามันเห็นแก่คนที่ไม่ง่ ที่พอจะเข้าใจได้ ฉะนั้นขอโอกาสแอบพูด เหมือนกับแอบกระซิบ ว่าพุทธบริษัทที่จะ เป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงนั้น ต้องรู้เรื่องเหนือกรรม.

ที่นี้มีปัญหาของคนโง่ **ไม่รู้ว่าการมดีอะไร พุดกันไปผิด ๆ ถูก ๆ. ตัวกรรมก็ไม่ค่อยรู้** คล้ายกับเป็นตัวตนอะไรชนิดหนึ่ง; **ผลกระทบก็ไม่ค่อยรู้, แล้วผลพลอยได้เกี่ยวกับผลกระทบก็ไม่รู้.**

ตัวกรรม นั้นคือการกระทำด้วยเจตนา พอทำไปเสร็จ กิจที่เกิดขึ้นต่อจากนั้นก็เป็นผลกระทบ คือดีหรือชั่ว. **ที่นี้ ผลพลอยได้** เช่นว่าจะรวยหรือจะไม่รวย, จะถูกลอตเตอรี่หรือไม่ถูกลอตเตอรี่ เหล่านี้มันเป็นผลพลอยได้, **ไม่แน่.** อย่าไปเอาอะมัน มันไม่แน่ นั่นเขาเรียกว่าผลพลอยได้เกี่ยวกับผลกระทบ มีก็ได้ไม่มีก็ได้, ช้าก็ได้เร็วก็ได้. **นี่เป็นสิ่งที่ทำให้คนเดี๋ยวนี้เข้าใจผิด ว่าทำดีเกือบตาย แล้วก็ไม่เห็นได้ดีอะไร,** ไม่รวยสักที ไม่ถูกลอตเตอรี่สักที. **นี่ไปเอาอะไรก็ไม่รู้มาเป็นผลของกรรม** เลยไม่เชื่อ ว่า ทำดีดี ทำชั่วชั่ว เพราะไม่รู้เรื่องนี้.

มีปัญหาเกิดขึ้นเป็นอันมากเกี่ยวกับกรรม แล้วก็เข้าใจไม่ได้, ประพฤติไม่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม มันก็มีแต่จะทำกรรมชนิดที่จะให้เกิดปัญหาเรื่อยไป : ไม่ดีนทุกข์, ไม่ดีนทุกข์เพราะไม่ดีนกรรม, ไม่ดีนกรรมเพราะไม่รู้จักกรรม เพราะมันไม่รู้เรื่องกรรม.

ฟ้าสว่างทางสิ้นกรรมนั้นก็คือรู้กันเสียที่อย่างที่ว่ามานี้ ก็เรียกว่ามีแสงสว่างเกิดขึ้นในยุคนี้ ที่เราพยายามกันอย่างเต็มที่ เพื่อให้เกิดผลอันพึงปรารถนา.

ฟ้าสว่างทางการถอนอุปธิ.

หัวข้อต่อไป ฟ้าสว่างทางการถอนอุปธิ อุ - ปะ - ธิ, ติ ธ. ธง ฟ้าสว่างทางการถอนอุปธิ. คำว่า อุปธิ นี้บางคนไม่เคยได้ยินก็ได้, แล้ว *ไม่รู้ว่าคุณูปานี้คืออะไร* อย่างนี้แล้วมันไม่มีทางที่จะฟ้าสว่างได้, เพราะคำว่าอุปธิคืออะไร ก็ยังไม่รู้เสียแล้ว อุ - ปะ - ธิ แปลว่า *เข้าไปทรงเอาไว้* เหมือนเราเข้าไปอยู่ได้อะไรแล้วดันขึ้นมา แยกดันขึ้นมา นั่นแหละคืออาการที่เรียกว่าอุปธิ เอาหัวดันขึ้นมาจากข้างใต้ เอาบ่าดันขึ้นมาจากข้างใต้ เพื่อจะทรงสิ่งนั้นไว้, อาการอย่างนั้นเรียกว่าอุปธิ, คือแบกของหนัก. อุปธิ แปลว่า **ของหนัก หรือการแบกของหนัก**, เราแบกของหนักกันมาตลอดเวลา. ฟ้าไม่สว่างก็แบกไปอีก แบกไปเรื่อย แบกของหนักไปตลอดเวลา.

อะไรเป็นของหนัก ในที่นี้ มันหลายอย่างด้วยกัน แต่สรุปความแล้วมันก็คือ **เรื่องตัวกู**, ตัวกูเป็นของหนักกว่าสิ่งใด ๆ : **มีอุปาทานในสิ่งใดว่าสิ่งนั้นเป็นตัวกู** มันก็หนัก, **อุปาทานว่าของกูมันก็หนัก**; เช่นร่างกายนี้ ถ้าคิดว่าเป็นของกู แล้วมันก็หนักแก่จิตใจของคนทีถือว่า **ร่างกายนี้ของกู, หรือว่าเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** แต่ละอย่าง ๆ ถ้ามันไปหลงว่า **เป็นตัวกู** มันก็หนัก. **กิเลสก็เป็นของหนัก**, พอเข้าไปถือเอาซึ่งกิเลสแล้ว จะหนักยิ่งกว่าอะไรเสียอีก. **กรรมของกูก็เป็นของหนัก, ผลกรรมของกูก็เป็นของหนัก**; เมื่อยังมีกรรมเป็นเครื่องผูกพันอยู่ก็เป็นของหนัก, หรือว่าการปรุงแต่งด้วยเหตุด้วยปัจจัย ที่เรียกว่าสังขาร, **สังขารการปรุงแต่ง ผู้ปรุงแต่ง ผู้ถูกปรุงแต่ง** นี้เรียกว่าสังขารทั้งนั้น นี้ ก็เป็นของหนัก. เพราะว่ามันเป็นปรุงแต่ง ที่ต้องพยุ่งเอาไว้ ให้เป็นการปรุงแต่ง ก็เป็นของหนัก, หลงกายนี้ว่าเป็นของกู มันก็หนัก คือมีอุปาทานในกายนี้ ว่ากายนี้ของกู กายนี้ก็เป็นของหนัก.

แต่ท่านพูดเป็นภาษาธรรมดาหน่อย ท่านก็พูดว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ นี่ มีอุปาทานเข้าไปยึดถือว่าเป็นตน หรือเป็นของตน มันก็เป็นของหนัก. แต่ ถ้าไม่มีอุปาทานเข้าไปยึดถือมันก็ไม่หนัก เพราะว่าเราไม่ได้เอามาแบก, อะไร ๆ มันไม่เป็นของหนัก ถ้าเราไม่ได้เอามาแบก. ดังนั้น อุปธิ นี่คือของที่เรามาแบก มาถือ มาพูน มาหิ้ว มาหอบ มาหอบ อะไรก็ตาม เรียกว่าเป็นของหนัก.

แม้ที่สุดแต่บุญ, ระวังให้ดี ๆ บุญโดยปริยาย - บุญคืออุปธิ, อุปธิ แปลว่าของหนัก, บุญโดยปริยาย คือ - บุญเป็นของหนัก คนบ้านบุญมันก็แบกบุญจนหลังแอ่น เพราะบุญมันเป็นของหนัก; หนักเพราะยึดถือว่าบุญของกู ยึดถือเป็นตัวกู ยึดถือเป็นของกู บุญก็เลยเป็นอุปธิและเป็นของหนัก. คนทั่วไปที่มีการศึกษาในระดับทั่วไป ก็จะได้ถือว่าบุญเป็นของประเสริฐ เป็นของที่ต้องเอาให้ได้ ภาวนาว่าจะให้ได้แต่บุญ เพราะมันเป็นธรรมนิยม เป็นประเพณีเสียแล้ว ก็ปรารถนาของหนักด้วยกันทั้งนั้น. นี่บุญก็กลายเป็นของหนักขึ้นมาได้.

แม้แต่ ความดี ที่เรียกว่าดี อยากรู้ ได้ดี ความดีก็เป็นของหนัก เพราะเขายึดถือว่าความดีของกู, เป็นบ้าเพราะความดี ต้องตายเพราะความดี เมื่อดีจนเป็นบ้า นี่ความดีมันก็เป็นของหนัก.

ความหลงในสิ่งใด สิ่งนั้นก็กลายเป็นของหนัก, ยึดถือในสิ่งใด สิ่งนั้นก็กลายเป็นของหนัก. ดังนั้น ของเริดอร่อย ของสวย ของหอม ของงาม อะไรต่าง ๆ ก็กลายเป็นของหนักขึ้นมา เพราะคนโง่มันเข้าไปยึดถือเอาด้วยอุปาทาน.

พูดให้มันมากที่สุดเลยว่า ชีวิตนั้นแหละเป็นของหนัก, ชีวิตของคนโง่นั้นแหละเป็นของหนัก. คนโง่ คือคนที่ยึดถืออะไรโดยความเป็นของตน มันก็ยึดถือ

ว่าชีวิตนี้ของกู ชีวิตก็เลยกลายเป็นของหนัก. ชีวิตของผู้ไม่ยึดถือก็ไม่หนัก ชีวิตของพระอรหันต์ก็ไม่หนัก เพราะพระอรหันต์ไม่ยึดถือว่าชีวิตของกู แต่คนโง่มันยึดถือว่าชีวิตของกู. เพราะฉะนั้นชีวิตจึงเป็นของหนัก เพราะมีอุปาทาน มายึดถือว่าชีวิตนี้ของกู. อุปาทานนี้มาจากความโง่ มาจากอวิชชา, มีอุปาทานแล้ว ก็มายึดถือว่าชีวิตนี้ของกู ฉะนั้นชีวิตนี้ก็เป็นของหนัก. พุทธภาษัตถมดาหน้อยกว่า **ตัวกู** นั้นแหละเป็นของหนัก, ตัวกูที่ชอบที่กันนัก ยกหูชูหาง เป็นมายาสร้างขึ้นมาจากความโง่ เป็นเพียงความรู้สึกของจิต กลายเป็นของหนักกว่าภูเขา **ความรู้สึกของจิตว่า ตัวกู** นั้นแหละหนักกว่าภูเขาหิมาลัยเสียอีก.

นี่เรียกว่าของหนัก **หนักเพราะยึดถือด้วยอุปาทาน** แม้แต่ขี้ฝุ่นสักเม็ดหนึ่ง ถ้าไปยึดถือด้วยอุปาทาน มันก็หนักเท่าภูเขา, ภูเขาถ้าไม่ได้ยึดถือมันก็ไม่หนักอะไร, เพชรเม็ดเล็ก ๆ หนักไม่ก็กรรมนี้ ลองไปยึดถือเข้าสิ มันก็หนักกว่าภูเขาหิมาลัย นี่ก็เรียกว่า **ความหนักมันมาจากความยึดถือ.**

ฉะนั้นขอให้ทุกคนสังเกตดูให้ดีว่า หนักอกหนักใจเมื่อไร, เรามีความหนักอกหนักใจเมื่อไร, นั้นแหละคือมีอุปธิในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้าแล้ว. **มีนาก็ทุกข์เพราะนา, มีวัวก็ทุกข์เพราะวัว, มีข้าวเปลือกก็ทุกข์เพราะข้าวเปลือก.** พระพุทธเจ้าท่านเคยตรัสไว้สำนวนอย่างนี้ มีสิ่งใดยึดถือแล้ว ก็จะต้องเป็นทุกข์ด้วยสิ่งนั้น เพราะมันมาหนักอยู่บนหัวใจ มาบีบคั้นอยู่บนจิตใจ, ไม่รู้ว่าอะไรเป็นของหนักก็ทนไป ทนหนักอกหนักใจไปจนเป็นโรคประสาท.

เดี๋ยวนี้เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น อยู่ที่นี่ก็รู้ เพราะคนมาถามปัญหาเรื่องนี้มากขึ้น, มาขอให้ช่วยพูดจาเรื่องความหนักอกหนักใจนี้มากขึ้น. เราก็รู้ได้ว่า **เดี๋ยวนี้เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น** เพราะมันทนแบกของหนักอยู่ตลอดเวลา. ถ้าเป็น

โรคประสาทหนักเข้า มันก็เป็นบ้า มันไม่ยกเว้นใครดอก; ถ้ามันทนทนมานด้วยการแบกของหนักอกหนักใจอยู่ ไม่เท่าไรก็เป็นโรคประสาท ไม่เท่าไรก็เป็นบ้า. ความทรุดโทรมแห่งร่างกายมีถึงที่สุดแล้วมันก็ตาย นั่นเรียกว่ามันแบกของหนักกันจนตาย นั่นเป็นที่สุด, หรือไม่ถึงกับตาย ก็เกือบตายกันอยู่โดยมาก

ฟ้าสว่างกันอย่างไรในทางถอนอุปธิ? ก็รู้อย่างที่ว่ามันมาแล้วว่าอะไร ๆ ที่มันมีอยู่ตามธรรมชาตินั้นมันไม่หนัก ; พอหยิบขึ้นมา แบกไว้ด้วยอุปาทานว่าของกู มันหนัก ทุกอย่างเลย. ท่านจึงมีคำสอนไม่ให้ยึดถือว่า พระนิพพานเป็นของกู; เพื่อจะไม่มีภาระแบกนิพพานของคนใด คนใดอาจจะแบกพระนิพพานในความรู้สึก ในความคิดคะเนของตน หลงในพระนิพพานก็ได้. เดียวนี้ก็ **หลงอยู่ในความดี แบกความดี แบกบุญแบกกุศล** แบกอะไรอยู่อย่างเต็มที่, แล้วมันก็ง่ายนิดเดียวที่จะหลงแบกนิพพานในการคาดคะเนของตนว่า นิพพานนั้นเป็นอย่างไร. เขาเข้าใจว่านิพพานเป็นอย่างไร, ก็หมายมั่นในพระนิพพานนั้น ในลักษณะอย่างนั้น ก็เรียกว่าคนแบกนิพพาน มันก็เป็นทุกข์เพราะแบกของหนัก.

ที่จริงมันไม่ใช่ว่ายิ่งรวยแล้วยิ่งทุกข์นะ คนรวยที่ไม่แบกอะไรมันก็ไม่เป็นทุกข์ดอก คนรวยที่จิตใจเขาไม่ได้แบกความรวย ไม่เป็นทุกข์ดอก คนจนที่มันแบกความจนของมันกลับเป็นทุกข์เสียกว่า หรือว่าคนจนมันก็ไม่ต้องแบกความรวย **คนรวยก็เป็นทุกข์ไปตามลำพังคนรวย, ยิ่งรวยยิ่งยึดถือ ยิ่งยึดถือยิ่งทุกข์.** คนดีก็ระวังให้ดี ยึดถือความดี แล้วก็แบกความดี มันก็หนักเพราะความดี มันก็เป็นทุกข์เพราะความดี, ยิ่งดียิ่งมีปัญหาเพราะเหตุนี้แหละ. ยิ่งมีหน้ามีตา ยิ่งมีเกียรติยศชื่อเสียง ระวังให้ดี ถ้า

แบกเอาไว้มันก็มีค่าทุกข. มันเป็นทุกข์เพราะแบก ต่างหาก; ความรวย ความจน ความได้ ความเสีย กำไร ขาดทุน อะไร ๆ นี่มันก็ไม่ได้เป็นของหนัก เว้นไว้แต่คนนั้นมันเข้าไปแบกเอาไว้ว่าเป็นของกู.

เดี๋ยวนี้มีฟ้าสาธ รู้ว่า โอ, เพราะมันแบก นี่เราไม่แบกอีกต่อไปแล้ว. นี่ถอนอุปธิ ถอนการแบก เลิกการแบกของหนัก; มิฉะนั้นก็แบกของหนักต่อไป ถ้าว่าการศึกษาธรรมะได้ผล มันก็จะถอนอุปธิ คือถอนการแบก เลิกการแบก เลิกถอนการแบก ปลดปล่อยซึ่งอุปธิ ไม่เอามาแบกไว้.

เราจึงรู้จักสิ่งที่เรียกว่า อู-ป-ธิ ว่าเป็น การแบกของหนัก และรู้จักคำว่า อูปาทาน แปลว่า ความยึดมั่นถือมั่น นั่นคือกิริยาที่แบก : มันมีของหนักอยู่ แล้วมีอูปาทานในสิ่งนั้น ก็เป็นการแบก. อุปธิ หรือ อูปาทานนี้เป็นเชื้อแห่งความทุกข์; ท่านเรียกด้วยคำอีกคำหนึ่ง ว่า อูปาติ ทิ นี้ ท. ทหาร สะกด เชื้อแห่งความทุกข์ ก็คือสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการแบก.

เรา จะต้องเห็นมันอย่างประจักษ์แก่จิตใจ ไม่ใช่ฟังอาตมาพูดแล้วก็จะเห็น. ไปคิด ๆ เอาเองแล้วก็จะเห็น, ต้องเห็นต่อเมื่อมันกำลังแบกอยู่ และเป็นทุกข์อยู่ ว่าของหนักเป็นอย่างไร, การแบกของหนักเป็นอย่างไร, การปล่อยของหนักโยนทิ้งลงไปเสีย มันเป็นอย่างไร. ต้องรู้สึกด้วยจิตใจ อย่าให้เสียทีที่สวดบทมนต์บทนี้ อยู่ทุกเวลาที่มีการสวดมนต์ ภาวา หเว ปญฺจุขฺนฺธา ภาวหาโร จ ปุคฺคโล ที่สวดกันอยู่ ทุกวันนั้นระวังให้ดีเรื่องนี้.

เอ้า ข้อต่อไป ฟ้าสาธทางยาแก้สรรพโรค, ฟ้าสาธทางยาแก้สรรพโรค โรคทั้งปวง. พูดถึงคำว่า โรคกันเสียก่อน เดี่ยวจะเข้าใจผิด. คำว่า โรค นี่มันแปลว่า

เสียบแทง, สิ่งใดเสียบแทงความปกติสุขของร่างกาย สิ่งนั้นเรียกว่าโรค, บางทีก็เรียกว่า อาพาธ, อาพาธคือ ความบีบคั้น มันก็บีบคั้น นั่นก็เรียกว่าโรค, มันบีบคั้นให้ได้รับความทุกข์ ให้ทนทุกข์ นี่เรียกว่า โรค เพราะมันเสียบแทงความรู้สึก เป็นความเจ็บปวดลำบาก-อาพาธ ก็เหมือนกัน เมื่อถูกบีบเข้ามารอบตัว มันก็เจ็บปวด มันก็ลำบาก นี่เรียกว่า โรค ทางกายก็เป็นทุกข์แก่กาย, ทางจิตก็เป็นทุกข์แก่จิต, ทางวิญญาณก็เป็นที่มีดมนท์แก่วิญญาณแก่สติปัญญา.

โรคทางกาย นั้นรู้จักกันดีแล้ว กำลังยุ่งยากลำบากกันอยู่ทุกวัน. **โรคทางจิต** นี้รู้จักกันเหมือนกัน แต่ไม่มากนัก ว่าจิตผิดปกติแล้ว จะเป็นคนบ้าแล้ว นี่เป็นโรคทางจิต, ที่นี้ **โรคทางวิญญาณ** นั่นคือ **สติปัญญามันเป็นโรค**, สติปัญญามันเห็นผิด เข้าใจผิด รู้ผิด ก็เกิดการกระทบกระทั่งเบียดเบียนขึ้นมา แต่สติปัญญานั้น มันก็เป็นความทุกข์เหมือนกัน. เช่นคนบางคนอยู่ด้วยความสงสัย สงสัยเรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องทุกอย่างที่มันสงสัย; นี่โรคทางวิญญาณ โรคทางสติปัญญา เกิดแก่สติปัญญา สติปัญญามันถูกแทง ถูกเสียบแทง ถูกบีบ ก็เรียกว่าโรคทางวิญญาณ. ก็เลยทั้งหลายเป็นโรคทางวิญญาณ.

เราได้ **โรคทางกาย** อย่างหนึ่ง, **โรคทางจิต** อย่างหนึ่ง, **โรคทางวิญญาณ** อย่างหนึ่ง, เป็น ๓ ทางด้วยกัน ล้วนแต่มีการเสียบแทง หรือมีการบีบให้ลำบาก.

ก็ดูกันต่อไปอีกนิดหนึ่งว่า **ต้นเหตุของโรคนั้นคืออะไร** พูดโดยส่วนใหญ่ตามหลักใหญ่แล้วก็คือ **มาจากอวิชชา** มาจากอวิชชาซึ่งเป็นต้นตอ. อวิชชาทำให้**มีมิจจา-**

ทัญญู เข้าใจผิด มันก็ทำให้เกิดความเลวร้าย ที่เรียกว่ากิเลสขึ้นมา ๓ ประการ : คือ **ราคะ โทสะ โมหะ**. นี่ กิเลสเกิดแล้ว เสียบแทงจิตแล้ว เป็นโรคทางจิต เป็นโรคทางจิต เป็นโรคทางสติปัญญา ที่นี้ **บาป ผลบาป** ก็เป็นเหตุให้เกิดความเจ็บปวด เหมือนกับโรคชนิดหนึ่ง เหมือนกัน.

ถ้าดูกันอย่างละเอียด **ต้นเหตุของโรคก็คือการทำผิดในกระแสแห่ง-**
อิทัปปัจจยตา, ในกระแสแห่งอิทัปปัจจยตานั่นคนมันทำผิด โดยเฉพาะก็ทีพุดอยู่เสมอว่า มันโง่เมื่อมีผัสสะ **โง่ในขณะแห่งผัสสะ;** นี่เรียกว่ามันทำผิดในกระแสอิทัปปัจจยตา, มันทำผิดต่อกระแสอิทัปปัจจยตา. **เมื่อทำผิดโดยกระแสอิทัปปัจจยตา มันก็มีอาการเป็นเจ็บปวด เสียบแทง บีบคั้นขึ้นมา เรียกว่าโรค ปรากฏทางกาย ก็ได้ ทางจิตก็ได้ ทางวิญญาณก็ได้;** แต่มันจะปรากฏแก่ทางวิญญาณก่อน ก็ทำให้จิตผิดปรกติ, เมื่อจิตผิดปรกติกายมันก็ผิดปรกติ ก็เลยได้โรคกันทั้ง ๓ ทาง.

ถ้าจะพุดให้ **สรุปสั้น ๆ** ก็ว่า **ความประมาทนั่นแหละเป็นเหตุของโรค:** ความประมาท ความโง่ ความสะเพร่า ความอวดดี ความไม่รู้ในหน้าที่ ความไม่ทำหน้าที่เรียกว่าความประมาท, ครั้นมีความประมาทแล้วก็เกิดอาการของโรค.

พุดอีกทีหนึ่งก็ **เป็นวิทยาศาสตร์หน่อย** ก็ว่า **ความผิดปรกติของจิต**
นั่นแหละเป็นที่มาของโรค : จิตผิดปรกติกายก็ผิดปรกติ เมื่อผิดปรกตินั่นก็เกิดปัญหา เกิดเจ็บปวด เกิดอะไรขึ้นมา. เดียวนี้เขาได้ค้นพบทางวิทยาศาสตร์ทางวัตถุทางเคมีมากขึ้น ๆ ว่า **ถ้าเรามีจิตผิดปรกติ ด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลงก็ตาม มากเข้า ๆ, ร่างกายมันก็สร้างสารเคมีขึ้นมาในระบบโลหิต. สารเคมีนั้นก็ กระทำปฏิกิริยา ต่อโลหิต ต่อผิวหนัง พื้นผิวของเส้นโลหิต ของกระเพาะ ของลำไส้ เราก็เกิดโรคขึ้นมา;** เช่นโรคกระเพาะ หรือว่าโรคชนิดที่เนื่องกันกับระบบการใช้น้ำตาล หรือว่าการควบคุม

หัวใจ นี่มันก็เกิดโรคเบาหวาน โรคความดันสูง โรคอะไรต่าง ๆ ขึ้นมา เพราะสารเคมีที่ความวิปริตทางจิตมันสร้างขึ้นมานะ. หรือว่าถ้าเราทำถูก จิตใจสบาย ทำอยู่แต่ในความถูกต้อง จิตใจสบายไม่มีกิเลส ร่างกายมันก็สร้างสารเคมีอีกพวกหนึ่งขึ้นมา คุณจะเรียกกันว่า ดี เอ็น เอ สาร ดี เอ็น เอ. ไปดูในปทานุกรมเอาเองก็แล้วกัน ว่าจะรวมพลังของโปรตีนในทุก ๆ เซลล์ขึ้นมา, แล้วก็เกิดความสบาย เกิดความผาสุก เกิดความกระปรี้กระเปร่า ให้มีความสุข รู้สึกเป็นสุขขึ้นมาทางกายและทางจิต.

อย่าเข้าใจว่า เรื่องทางจิตนั้นมันไม่เกี่ยวกับทางกาย หรือมันแยกกันอยู่เป็นคนละส่วน, มันมีเนื้อกัน : วิปริตทางวิญญาณก็วิปริตทางจิต, วิปริตทางจิตก็วิปริตทางกาย. หรือจะดูขึ้นไปจากข้างล่างว่า วิปริตทางกายก็วิปริตทางจิต, วิปริตทางจิตก็วิปริตทางวิญญาณ มันเนื้อกันอยู่อย่างนี้.

ดูกันต่อไป เรื่อง **ความไม่มีโรค** ก็ไม่มีอาการอย่างทีกล่าไปแล้วข้างต้น ไม่มีความเสียบแทง ไม่มีความบีบคั้น มันตรงกันข้าม มีสภาพของพระนิพพาน. นิพพานแปลว่า เย็น ไม่มีอะไรมาทำให้ร้อน, สภาพของนิพพานนั่นแหละคือสภาพของความไม่มีโรค, ไม่มีโรคทางวิญญาณ, สภาพของนิพพานไม่มีโรคทางสติปัญญา ไม่มีโรคทางจิต, แล้วก็ไม่มีโรคทางกายด้วย, แม้ทางกายจะเจ็บปวดอยู่ ก็ขจัดให้หายไประยะ ไม่อยู่ในความรู้สึกเพราะสภาพของจิตที่ปรกติ. เมื่อจิตปรกติกในร่างกายก็ต้องปรกติ ถ้าปฏิบัติได้จริง **ความปรกติของจิตจะควบคุมความปรกติของร่างกายไว้ได้.**

ถ้าเขาทำความปรกติของจิตสูงสุดตามระบบโยคี ที่มีอยู่แก่เรื่องนี้ เรื่องจิตล้วน ๆ เขาก็ควบคุมกายไว้ได้ด้วยว่าไม่ผิดปรกติ. อันนี้เป็นเหตุให้โยคีเขากินยาพิษได้ เพราะว่าโยคะของเขาทำให้จิตปรกติ เจ็บขาด เดี๋ยวขาด แม้จะกินยาพิษเข้าไป ความปรกติของจิตมันก็บังคับให้ความปรกติของกายยังคงอยู่ตามเดิม ยาพิษก็เลยเป็นหมัน.

คิดดูสิ ว่า ความปรกติไม่มีโรคนั้น มันคือสิ่งที่พึงปรารถนา, ความปรกติของกาย ของจิต ของวิญญาณ นั้นแหละคือสภาพที่ไม่มีโรค.

ที่นี้ก็ดูว่า อะไรจะเป็นยารักษาโรค ? ก็คือธรรมะสูงสุด ที่พระพุทธเจ้า ท่านก็ยังทรงยอมรับว่ามันสูงสุด เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺธิตํ - นั้นสงบรำงับ นั้นประณีต. ในที่สุดก็คือ อาการที่สงบสังขารเสียได้ สลัดอุปธิคืนเสียได้, ลึ้นต้นหา คลายกำหนด ดับไปแห่งอุปาทาน ชื่อมันมากแหละ ชื่อมันยืดยาว; แต่ว่ารวมความแล้ว มันก็คือ หยุดกิเลสต้นหาเสียได้ ถึงกับทำให้ลึ้นไปเสียได้. ถ้าเป็นนิพพาน ถ้าเรียกว่านิพพาน ก็นิพพานในลักษณะที่เป็นอาการดับ อาการดับของกิเลส นี่ก็เป็นยาที่จะรักษา โรค, สภาพปรกติของนิพพานนั้นเป็นความไม่มีโรค; แต่อาการที่นิพพานดับ ร้อนทั้งหลายเสียได้นี้ มันเป็นยารักษาโรค.

ที่นี้เราก็คงดูว่า เราจะเอายารักษาโรคชนิดของพระพุทธเจ้านี้ มาใช้กัน อย่างไร ก็เคยพิมพ์แจกไปแล้ว, ไปดูเอาเองก็ได้ เป็นยาฝีบอก. ยาฝีบอก ; ดันไม่รู้ไม่- ชี้นี้เอาเปลือก ดันช่างหัวมันนั่นเปลือกเอาแก่นแข็ง อย่างนั้นเองเอาแต่รากฤทธิ์มันแรง ไม่มี ฤทธิ์ของกุสแสงเอาแต่ใบ ไม่น่าเอาไม่น่าเป็นพื้นเอาดอก ตายก่อนตายเปลือกออกลูกใหญ่ ๆ หกอย่างนี้อย่างละซังตั้งเกณฑไว้ ดับไม่เหลือสิ่งสุดท้ายใช้เมล็ดมัน.

นี่ยาฝีบอก แล้วคนก็ไปตีความเอาเองผิด ๆ ว่าไม่รู้ไม่ชี้นี้จะแก้ปัญหาคือ อย่างไร ? ไม่ดูให้ดีว่า รู้ซึ้งมากเกินไปนั่นมันเป็นโรคประสาท. ฉะนั้น **สิ่งที่ควรจะไม่รู้ ไม่ซื่ออย่าไปรู้ไปซึ้งกะมัน,** อย่าไปรำพึงเกินขอบเขต ที่ไม่รู้ไม่ชี้ได้แล้วก็ขอให้ไม่รู้ไม่ชี้ เกิด. นี่ไปสังเกตดูเอาเอง ว่าอะไรที่ไม่รู้ไม่ชี้เสียได้แล้วก็จะเป็นการดี.

ช่างหัวมัน นั่นก็เหมือนกันแหละ สิ่งที่เราจะช่างหัวมัน เป็นเรื่องไม่สำคัญ เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดเสียโดยมาก ก็ไม่รู้จักช่างหัวมัน, เอาจามาปรารภปรารมภ์อยู่ในใจจนได้เป็นบ้าหรือโรคประสาท.

ส่วนอย่างนั่นเอง คำนี้มันสูงสุดอยู่ในตัวว่า ตถตา ตถาตา, สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ตามกฎของธรรมชาติ มันเช่นนั้นเอง มันอย่างนั่นเอง. ถ้ารู้สึกอย่างนี้ได้แล้ว ก็จะไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นในอะไร.

นี่ไม่มีกู - ของกู รู้ว่าไม่มีอะไรที่ควรจะเป็นกู - ของกู เพราะเอาจามาเป็นกูเป็นของกูไม่ได้ อย่าให้ความคิดเขลา ๆ เกิดขึ้นมาว่า นี่ตัวกู นี่ของกู. ความรู้อย่างนี้เรียกว่า ไม่มีกู ไม่มีของกู.

ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น ก็คือว่า ไม่มีอะไรที่น่าเอาจามาเป็น มันจะเป็นทุกข์; เพราะว่าเอาจาหรือเป็นนี้มันหมายความว่า เอาจาหรือเป็นด้วยอุปาทาน.

ที่นี่ ตายก่อนตาย ก็อย่ามีความรู้สึกที่ว่าตัวกู - ของกู เสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้แหละ, อย่ามีความรู้สึกที่ว่าตัวกู ว่าของกู เสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ เรียกว่า ตายก่อนตาย.

แล้ว ดับไม่เหลือ ดับไม่เหลือ ก็ว่าสมัคใจดับไม่เหลือ คือไม่ให้ปรุงแต่งอีกต่อไป. อย่าให้มีการเกิดขึ้น เปลี่ยนไป ลื่นไป แปรปรวนไปนี้ หยุด ๆ ที่เรียกว่าดับไม่เหลือ.

นี่คือเครื่องยาแต่ละอย่าง ที่เอาจามาประกอบกันเข้าถอดออกมาจากความหมายของคำว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่น ทั้งนั้นเลย, มาจากคำว่าไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานทั้งนั้นเลย. มันจึงออกมาเป็นคำว่า *ไม่รู้ไม่ชี้* บ้าง, *ช่างหัวมัน* บ้าง, *อย่างนั่นเอง* บ้าง,

ไม่มีกฎ - ของกฎ บ้าง, ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น บ้าง, ตายก่อนตายบ้าง, ดับไม่เหลือบ้าง, นี่ไปใคร่ครวญเอาเองดีกว่า.

นี่เรียกว่า **ยารักษาโรค คือธรรมะที่เข้าไปหยุดเสียซึ่งการปรุงแต่ง,** ไปหยุดเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งการปรุงแต่ง.

อ้าว พุทธอีกนิดว่า ใครเป็นหมอ ? เรื่องนี้มีในพระบาลีชัดอยู่ว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาในโลก ท่านเป็น สัพพโลก ติกิจุลโก - เป็นผู้เยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง. บางแห่งพระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกพระองค์เองว่า สลุลกตุโต, ในกรณีที่ท่านเปรียบโรคเหมือนกับว่า การถูกเสียบด้วยลูกศร ต้องมีหมอคนหนึ่งมาผ่าเอาลูกศรออก. การผ่า เช่นนั้น เรียกว่าผู้ผ่าลูกศรออก เรียกว่า สลุลกตุโต ทำด้วยสัสละ คือของมีคม ๒ ข้าง เกี่ยวกับลูกศร จะผ่าเอาลูกศรคือโรคออก.

พระพุทธเจ้าทรงเป็นศาสดาของเทวดาแลมนุษย์, ท่านสอนให้ดับทุกข์อย่างนี้ เรียกว่าทรงเป็นหมอ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน เพราะท่านสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ แล้วท่านเป็น ภคฺวา, ภคฺวา แปลว่า ผู้แจก แจกสิ่งที่ควรแจก คือความรู้หรือการปฏิบัติที่ดับทุกข์ได้. พระพุทธเจ้าเป็น ภคฺวา คือผู้แจก. เราจึงถือว่า**พระพุทธเจ้าท่านเป็นหมอ** สำหรับจะเยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง; เอาพรหมจรรย์ เอาธรรมวินัย เอาศาสนานี้เป็นโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า แล้วเราก็จะกระทำกันไปเรื่อย ๆ ในลักษณะที่บำบัดโรคของสัตว์โลกทั้งปวง ตามแบบของพระองค์.

นี่มัน **ควรจะมีฟ้าสว่างในทางนี้กันเสียที** รู้ว่า อะไรเป็นโรค ? อะไรเป็นเหตุของโรค ? อะไรเป็นความไม่มีโรค ? อะไรเป็นทางให้ถึงความดับ ? อะไรเป็นยารักษาโรค ? แล้วอะไรเป็นหมอ ? หลายสิบปีแล้ว มันควรจะสว่างกันเสียบ้าง ความรู้ทั้งหมดรักษาโรคนี้ เกี่ยวกับทำให้ไม่มีตัวมีตนเสีย แล้วโรคมันก็ไม่มีที่ตั้ง. เลิกมีตัวกู - ของกูเสีย, แล้วโรคมันจะเกิดกับอะไรเล่า จึงเรียกว่า ไม่มีอุปาทานยึดถือว่าตัวตน.

ในรูปภาพอุปมา เขียนเป็นหมวดเต้าเขากระต่าย ไม่มีตัวตน เป็นความหมายแห่งสัญญาตา. **เอาสัญญาตา** นั้นแหละเป็นยาแก้โรค; เพราะว่าสัญญาตาทำให้หมดตัวตน หมดสัตว์ หมดบุคคล หมดตัวหมดตน, แล้วโรคมันจะเกิดกับอะไร มันก็ไม่มีที่ตั้ง, โรคมันก็สลายไปเอง.

รูปภาพอีกรูปหนึ่งในนั้น ในตีก้น (โรงมหรสพทางวิญญาณ) ก็มี, ไม่มีโรค รูปภพนั้นเขาเขียนว่า **ครอบครัว พ่อแม่ ลูกหลาน** มานั่งอยู่ที่ใต้เพิงน้ำเต้า : มีเพิงเพิงหนึ่ง บนนั้นมีเครื่องน้ำเต้า แล้วก็มีลูกน้ำห้อยมาจากข้างบน ห้อยอยู่ทั่วไปหมด. **ลูกน้ำเต้า** ความหมายแห่งสัญญาตา คือลูกน้ำเต้า มันกลวง มันแห้ง มันไม่มีอะไร, เครื่องหมายแห่งสัญญาตา คือลูกน้ำเต้า. **ลูกน้ำเต้ากลม ๆ เกลี้ยง ๆ** เอาไปจับปลาดุกได้ **คือกิเลส**; ถ้าความรู้ไม่ถึงสัญญาตาแล้ว เอาไปจับปลาดุกคือกิเลสไม่ได้ดอก จะเอาแห เอาวน เอาตะแกรง เอาอะไรไปจับปลาดุกไม่ได้ ต้องเอาลูกน้ำเต้ากลม ๆ เกลี้ยง ๆ ไปซ่อนปลาดุก. **คนแต่ก่อนเขารู้กันถึงขนาดนี้** ว่าสัญญาตานี้จะแก้ปัญหทั้งปวงได้.

ฟ้าสว่างทางนิพพาน.

ที่นี่ ข้อต่อไป ฟ้าสว่างทางนิพพาน, **ฟ้าสว่างทางนิพพาน** คือว่าจะลืมนู ลืมตาในเรื่องของพระนิพพานกันเสียที. เดียวนี้มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับนิพพานนี้มาก

เกินไป **สอนกันอย่างไรก็ไม่รู้ จนเข้าใจว่านิพพานนั้นเป็นนคร** : นครแห่งความไม่ตาย นครแห่งความเยือกเย็น อมตมหานคร ศิวมหานคร ศิวโมกขสถาน เป็นสถานที่ที่มีแต่ความเยือกเย็น คนก็คิดว่าเป็นโลก หรือเป็นที่ หรือเป็นบ้าน หรือเป็นเมือง อยู่ที่ไหนใดแห่งหนึ่ง อยากจะไปเกิดที่นั่น, มันผิดหมดแหละ. มันไม่ใช่เมือง ไม่ใช่แดน ไม่ใช่อะไรที่จะไปเกิดที่นั่น มันเป็นการดับเสียซึ่งโลกทั้งหมด นครทั้งหมดเสียมากกว่า. คนเข้าใจว่าเป็นบ้าน เป็นเมือง เป็นแดน ที่มีความสุขอย่างยิ่ง, สุขของกิเลสที่เขาเข้าใจว่าสุขของกิเลสที่เขาได้อยู่. ไปที่นิพพานแล้วจะได้มากกว่านี้อีกมาก เขาก็อยากไปนิพพาน **คนมีกิเลสอยากไปนิพพาน เพราะเข้าใจผิด** อย่างนี้ทั้งนั้น.

ที่นี้ ความเข้าใจผิดต่อมา ก็เข้าใจผิดกันว่า มีแต่ในพุทธศาสนา ที่จริงเขามีคำว่า **นิพพาน ๆ** พูดกันอยู่แล้วก่อนพุทธศาสนา, ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด; เพราะว่าเขา**มีผู้รู้ที่อธิบายเรื่องความเย็น** ว่าเขาพบแล้ว โยคี มุนี ฤาษี บางคน **ทำปฐมฌานได้** ก็เรียกว่า **นิพพาน**, มาสอนให้คนยอมรับนับถือ ว่านั่นนิพพานแล้ว เพียงแค่ปฐมฌานเคยถือเป็นนิพพานแล้ว. แล้วต่อมาบางฤาษีพบทุติยฌาน แล้วก็**พบตติยฌาน** พบจตุตถฌาน เรื่อยขึ้นมาจนถึง **อรุพฌาน มีเนวสัญญานาสัญญายตนะ** เป็นที่สุดก็เรียกว่า**นิพพาน**. เขาพูดกันอยู่อย่างนี้ จนกระทั่งว่า เมื่อพบสัญญาเวทยิตนิโรชชนิดที่ไม่สิ้นอาสวะ, **สัญญาเวทยิตนิโรช** ของฤาษีมุณีธรรมดาทั่วไป ก็เอาเป็นนิพพาน อย่างนี้ก็มิ เขาพบนิพพานกันอย่างนี้.

ต่อมา **มีคนมาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า นิพพานของพระองค์เป็นอย่างไร ?** พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **ไม่, ไม่ใช่อย่างนั้น. ความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เป็นนิพพาน นิพพานแท้.** แต่ก็มีพระบาลียอมรับว่า นิพพานเก่าก่อนนั้น ตั้งแต่ รูปฌาน

อรุณมาน ถึงสัญญาเวทิตนโรทที่ไม่สิ้นอาสวะนี้ ยอมให้เรียกว่าเป็นนิพพานโดยปริยาย, นิพพานโดยปริยาย คือไม่แท้จริง ไม่โดยตรง เป็นโดยอ้อม. เพราะว่าปฐมฌานก็ดับ ความร้อนได้ระดับหนึ่ง, ทุตติยฌานก็ดับความร้อนได้ระดับหนึ่ง จนกระทั่งถึงสัญญาเวทิตนโรท, แม้ไม่สิ้นอาสวะมันก็ดับความร้อนได้ระดับหนึ่ง ยอมเรียกว่า นิพพานโดยปริยาย, อย่างนี้มีพระบาลี. แต่ไม่ใช่นิพพานจริง, นิพพานของผู้ที่ค้นพบก่อนพุทธกาล แล้วก็มีนักเรียนนักศึกษาผู้สนใจในยุคพุทธกาล ฤาษี มุนีพวกหนึ่งมาทูลถามพระพุทธเจ้า ให้บอกนิพพานอย่างของพระพุทธเจ้า ท่านก็ตรัสบอกเรื่องความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ.

ฉะนั้น เราอย่าไปเข้าใจเอาเองว่า นิพพานนั้นเป็นของพุทธศาสนา เท่านั้น, พวกอื่นเขาก็มี พวกที่ดับทุกข์ได้ด้วยกามารมณ์ เขาก็เอากามารมณ์เป็นนิพพาน มันก็เคยมี, เราอย่าไปเถียงกันด้วยเรื่องนี้ให้เสียเวลา.

ที่นี้ ที่เข้าใจผิดกันอยู่ อย่างอื่นก็คือว่าจะถึงกันต่อตายแล้ว, นิพพานได้ต่อตายแล้ว จะมีประโยชน์อะไร. พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสอย่างนั้น แต่ได้ตรัสในท่านองว่า สิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะที่ไหน ก็มีนิพพานที่นั่น ที่ตรงนั้น เวลานั้น, ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. นี่มาพูดกันว่า โอ๊ย ต้องรออีกแสนชาติ หมื่นชาติ แสนชาติหรือหลายแสนชาติ จึงจะนิพพาน จะมีประโยชน์อะไร, แล้วนิพพานอย่างนี้จะสันติภูมิได้อย่างไร, จะเห็นได้ด้วยตนเองได้อย่างไร.

เมื่อไม่เห็นด้วยตนเองได้ ก็ไม่ใช่สิ่งในพุทธศาสนา, ไม่ใช่ธรรมะในพุทธศาสนา. สิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ดีแล้วต้องเป็นสันติภูมิ คือเห็นด้วยจิตด้วยปัญญา รู้สึกด้วยใจว่าอย่างไร; นี่จึงจะเป็นสิ่งที่เรียกว่า กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนา เป็นสุวากขาตธรรม สุวากขาโต ภคฺวตา ธมฺโม -ธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดี

แล้ว, สนุทฎิโก - เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้สึกเห็นได้ด้วยตนเอง, อกาลิโก - ไม่จำกัดเวลา, อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นี้ ความเห็นผิดเกี่ยวกับนิพพาน ยังมีต่อไปว่า สมัยนี้ไม่แล้ว การปฏิบัติเพื่อนิพพานสมัยนี้ไม่มีแล้ว พ้นสมัยแล้ว อย่าไปสนใจเลย. นี่คนปิดประตูตัวเอง ไม่ได้รับประโยชน์จากประโยชน์ที่มีอยู่, แล้วมักจะพูดกันอย่างนี้มากขึ้น ว่าพ้นสมัยแล้ว อย่าเอานิพพานมาสอนกันเลย.

ที่นี้ เขายังแบ่งว่า นิพพานนี้ทำได้แต่คนบางพวก, คนทุกคนไม่ต้องสนใจ; ข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสอย่างนั้น, ไม่ใช่สงวนไว้สำหรับคนบางพวก, แต่มันคล้าย ๆ กับว่าตรัสไว้อย่างนั้น คือมันต้องเป็นคนที่ไม่เลวเกินไป ไม่ต่ำเกินไป, ไม่เป็นปทปรมะมากเกินไป ก็จะสามารถรู้จัก หรือเข้าถึงนิพพานได้ ในเวลานี้. ถ้ามันเป็นปทปรมะอยู่ตลอดเวลาเท่าไร คือมันโง่เกินไป มีดมืดเกินไป ตลอดเวลาเท่าไร มันก็ยังไม่อาจจะถึงนิพพานได้ในเวลาเท่านั้น. ที่นี้เมื่อเปลี่ยนได้ คนมีดนั้นก็มีการที่ดีขึ้น สว่างขึ้นมาได้, บางทีจะได้แก่พวกเรานี้แหละ ที่มันโง่ มันมืดมันมืด มันปิดประตูของพระนิพพานมาเสียก็สิบปีแล้วเล่า จนมันยังเหลือน้อยเต็มที แล้วไม่รู้จักสางทางนิพพานกันเสียบ้าง. ฉะนั้นอย่าถือว่ามันมีไว้เฉพาะคน, ต้องถือว่าทุกคนที่มีความทุกข์ ขอให้ศึกษาความทุกข์, แล้วก็จะมีความเหมาะสมที่จะดับทุกข์ ที่จะปฏิบัติเพื่อนิพพาน.

คนบางคนเขาว่า อย่าเอานิพพานมาสอน มันไม่มีประโยชน์แก่ประเทศชาติ ไม่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางการเมือง; นี่โง่ไกลหลายอ้อม เขาไม่รู้ว่าการที่มีปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง นักเศรษฐกิจ โง่ นักการเมือง โง่ ก็เพราะพลเมืองไม่รู้จักรื่องของพระนิพพานเสียเลย; ถ้าพลเมืองรู้จักดับกิเลสตัณหา มีนิพพานสักชนิดหนึ่ง สักหน้อยสักชนิดเท่านั้น ก็จะไม่เกิดปัญหาเหล่านี้.

เดี๋ยวนี้คนเป็นทาสของกิเลส, **ประชาชนเป็นทาสของกิเลสมากเกินไป**
เพราะไม่รู้จักรื่องของพระนิพพานเสียเลย. ถ้าเขาารู้เรื่องพระนิพพานบ้าง เขาก็
 ป้องกันได้; เขาไม่มีกิเลสมากเกินไป เขาก็ไม่สร้างปัญหาทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง
 ทางการปกครอง ขึ้นมาในบ้านเมือง; ฉะนั้นอย่าหาว่า นิพพานไม่มีประโยชน์แก่ทาง
 โลก หรือทางบ้านเมืองเอาเสียเลย. เขาถือว่าไม่มีประโยชน์ทางบ้านเมืองเลย พันสมัย
 ที่จะเอามาพูด คนเหล่านี้ไม่รู้คุณของพระนิพพานเอาเสียเลย, ไม่กตัญญูต่อพระนิพพาน
 เสียเลย ว่าเรามีพระนิพพานระยะน้อย ๆ วันหนึ่งหลาย ๆ น.

เมื่อใดจิตไม่มีกิเลส จิตว่างจากกิเลส เมื่อนั้นเป็นนิพพานน้อย ๆ,
 นิพพานน้อย ๆ ทุกคราวที่จิตมันว่างจากกิเลส. **จิตนี้ไม่ได้มีกิเลสทั้ง ๒๔ ชั่วโมง**
ดอก, มันเป็นไปไม่ได้; ถ้ามันมีกิเลสอยู่ทั้ง ๒๔ ชั่วโมง มันก็ตายแล้ว มันเป็นบ้า
 และตายแล้ว, มันทนความเผดเผาของกิเลสไม่ไหว.

ที่นี้มันมีว่างจากกิเลสอยู่บ้าง ครั้งละครึ่งชั่วโมงหรือทีนาทีก็สุดแท้; เช่น
 เรานั่งอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ มันก็ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น โดยตามธรรมดา. **เวลาที่ว่างจากกิเลส**
อย่างนี้ ก็เรียกว่านิพพานชั่วขณะ, เป็นสมยะชั่วขณะ หรือเป็นตัทธังคะ คือบังเอิญ
 เอง. เราไม่ได้ทำอะไร **จิตว่างจากกิเลสเอง** แล้วเป็นสันติภูมิละ คือที่นี้และเดี๋ยว
 นี้. เราารู้สึกได้ในใจของเราเอง ว่าจิตนี้ไม่มีกิเลส กำลังสบายเยือกเย็นดีอยู่ นี่เรียกว่า
 นิพพานน้อย ๆ, นิพพานประจำในชีวิต. ถ้าชีวิตไม่มีความพักผ่อนด้วยนิพพานชนิดนี้
 เอาเสียเลย แล้วมันตายหมดแล้ว; ถ้าไม่ตายมันก็เป็นบ้ากันหมดแล้ว.

นี่ขอให้รู้ว่า**นิพพานนี้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ให้รอดอยู่ได้ทุกวัน ๆ**
 ทุกวันคงจะพอเข้าใจได้กันแล้ว, ไม่ต้องอธิบายอีกก็ได้ว่า ถ้ามีกิเลสตลอดเวลา ก็เป็น
 บ้าและตายแล้ว. เดี่ยวนี้เวลาที่ **ว่างจากกิเลส** มีอยู่พอสมควร **นั่นคือนิพพานน้อย ๆ**

นิพพานชั่วขณะ, นิพพานที่ปรุ่กันขึ้นเอง มีขึ้นมาได้เองโดยไม่ได้เจตนา; ควรจะรู้จักและชอบใจ ว่าเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตของเรา, นี่เป็นเรื่องที่ต้องรู้ เป็นฟ้าสาธทางพระนิพพาน รู้ว่ามันเป็นอย่างที่ว่ามัน.

กิเลสนั้นเป็นของแทรก, เป็นแขก อาคันตุกะ เป็นผู้มาเยี่ยม. พื้นฐานของจิตใจเป็นนิพพาน บ้านทั้งบ้านมีความสงบสัจ, แล้วแขกบ่า ๆ เข้ามาชั่วขณะเป็นครั้งเป็นคราว นั่นแหละคือกิเลส. พื้นฐานแห่งจิตเป็นประภัสสร, จิตนี้เป็นประภัสสรแล้วก็เศร้าหมองเพราะกิเลสเป็นแขกมาเยี่ยมเป็นคราว ๆ.

เราสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ชีวิตนี้มันเป็นอย่างนี้ มีนิพพานเป็นพื้นฐานของชีวิต กิเลสเข้ามาเยี่ยมเป็นคราว ๆ. เราอย่าเผลอ อย่าโง่ให้กิเลส คืออย่าไปรับแขก กิเลสเข้ามา, แขกคือกิเลสที่มาเยี่ยม เราอย่ารับเข้ามา. มีสติปัญญาทันในเวลาแห่งผัสสะ, อย่าสัมผัสสิ่งใด ๆ ด้วยความโง่; ถ้ามีความทุกข์เกิดขึ้น รีบค้นให้พบตัวกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แล้วมันก็จะหายไปเอง เหมือนกับผี.

ข้อนี้เอาตมาพูดหลายหนแล้ว ว่า กิเลสนี้เหมือนกับผี พอเรารู้จักมันว่า เอ้า, นี่มาอีกแล้ว มันก็หายไปทันที. มารก็เหมือนกัน สิ่งที่เราเรียกว่า มาร ในพระบาลี พอพระพุทธเจ้าท่านเกิดรู้จักว่า เอ้า, นี่มารนี่ มันก็หายไปทันที. นี่พวกมารพวกผีมันเป็นอย่างนี้ มันอยู่ได้ตลอดเวลาที่เราไม่รู้จักรักมัน; พอเรารู้จักรักมันโดยแท้จริงแล้วมันจะหายไปทันที มันกลัว มันไม่กล้าอยู่.

ฉะนั้นเวลาที่เป็นทุกข์ ดูให้ดีจะพบความดับทุกข์ คือฆ่ากิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ .ในวิภูฏสงสารนั้นแหละจะหาพบพระนิพพาน, ในการพล่ง ๆ พล่ง ๆ ขึ้นมาแห่งความทุกข์นั้นแหละดูให้ดี จะพบความดับทุกข์; ดับไฟต้องดับที่ไฟ. เราก็ก

เห็นความดับไฟที่ไฟดับ ทุกข์ก็ดับที่ความทุกข์, เราก็เห็นความดับทุกข์ที่ความทุกข์นั่นเอง
จึงว่า มะพร้าวนาฬิกาอยู่กลางทะเลขึ้นฝั่ง คนโง่หน่อยหน่อยก็เห็นได้เอง.

ทีนี้ฟ้าจะสว่างอย่างไร ? เดียวนี้ก็ฟังมามากแล้ว มันก็พอจะรู้ว่า **ถ้าไม่มีนิพพานก็ไม่มีพุทธศาสนา, ถ้าไม่มีเรื่องนิพพาน ก็คือไม่มีพุทธศาสนา;** นิพพานอย่างนี้ นิพพานอย่างในพุทธศาสนานี้ ถ้าไม่มีนิพพานพุทธศาสนาก็ไม่มี, ไม่ต้องมี. ถ้าเอานิพพานออกไปเสีย พุทธศาสนาก็หมดไป; ฉะนั้นถ้าจะเอาพุทธศาสนาไว้ ก็**ต้องมีนิพพาน เพราะมีค่าสูงสุดดับทุกข์ได้.**

ทุกคนก็ศึกษากันเสียบ้างสิ, ผู้หญิงผู้ชายก็ตาม ศึกษาเรื่องนิพพานน้อย ๆ หล่อเลี้ยงชีวิตไว้ได้. นิพพานสมบูรณ์ก็ดับความทุกข์สิ้นเชิง, ไม่มีนิพพานก็ไม่มีพุทธศาสนา. **อย่าให้เขาหลอก** ว่านิพพานนี้ต่อตายแล้ว, นิพพานนี้พ้นสมัยแล้ว, นิพพานเป็นความดับทุกข์. ถ้าไม่มีนิพพานแล้วความทุกข์จะดับได้อย่างไร : **เพราะนิพพานเป็นความดับทุกข์ ถ้าไม่มีนิพพานแล้วจะเอาอะไรมาดับทุกข์,** มันก็ต้องดับทุกข์ มันก็บ้าเลย, พุทธศาสนาก็ไม่มี ถ้าไม่มีความดับทุกข์.

เรานี้ก็ระวังให้ดี พอเข้าใจผิดเรื่องนี้ ก็ไม่มีนิพพาน ก็ไม่มีพุทธศาสนา, เรานี้แหละเป็นผู้ทำลายพุทธศาสนาให้หมดไป แล้วก็ทำพระพุทธรูปให้เป็นหมัน คือช่วยไม่ได้. **พระพุทธรูปเจ้านครวัดสวยอย่างดี ช่วยได้ มีประโยชน์ดับทุกข์ได้; แล้วเรามาทำให้ผิดเสียเอง,** แล้วก็เลยไม่มีพุทธศาสนา เลยไม่มีพระพุทธรูป หรือถ้ามีก็มีอย่างเป็นหมัน.

จึงขอพูดอย่างเดียวกันอีกว่า **ถ้าใครยังไม่ได้รับประโยชน์จากนิพพาน คนนั้นยังไม่ใช่พุทธบริษัท; แม้จะว่า พุทธิ สรรณ คจฺจามิ อีกก็ร้อยครั้งพันครั้ง**

ก็ไม่ใช่พุทธบริษัท. ถ้าว่าไม่ได้รับประโยชน์จากพระนิพพานเสียเลย คือไม่รู้จักความสงบเย็นเป็นนิพพานเสียเลย แม้แต่อย่างน้อย อย่างชั่วขณะ, แปลว่า ไม่รู้จักนิพพานเสียเลย โดยประการทั้งปวง ทุกชนิดทุกขนาด นั้นยังไม่เป็นพุทธบริษัท มันก็ต้องตายเปล่า, เวลาเหลือน้อยแล้ว ก็รีบ ๆ เข้า.

นี่เราจึงอุตส่าห์พยายามยอมเหน็ดเหนื่อยลำบาก พูดกันแต่เรื่องนี้มากมาย หลายสิบครั้ง ว่าจะมีฟ้าสว่างเป็นแสงสว่างขึ้นมาทางนั้นทางนี้ ให้ได้ด้วยกันทุกคน ซึ่งวันนี้ก็ได้พูดเรื่องฟ้าสว่างทางความสะอาด สว่าง สงบ, ฟ้าสว่างทางโลกุตตรสุข, ฟ้าสว่างทางสิ้นกรรม, ฟ้าสว่างทางถอนอุปธิ, ฟ้าสว่างทางยาแก้สรรพโรค, และฟ้าสว่างทางนิพพาน. จะพูดเรื่อยไปจนกว่าจะเห็นว่าเพียงพอ.

การบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ก็ยุติให้พระคุณเจ้าสวดบทพระธรรม ส่งเสริมกำลังใจ ในการจะแสวงหาศึกษา และปฏิบัติพระนิพพานกันสืบต่อไป.

ฟ้าสาขระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกข์ [ตอน ๒]

-๕-

๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสาขทางมีชีวิตถูกต้อง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องฟ้าสาขระหว่างห้าสิบปีที่มีสวณโมกข์ ต่อไปตามเดิม เพราะตั้งใจ
จะพูดให้ครบให้จบ จึงไม่อาจจะเปลี่ยนหัวข้อบรรยายเฉพาะในวันนี้ได้.

มีท่านทั้งหลายเป็นอันมากที่มาใหม่ ไม่เคยฟังมาแต่ต้น ในเรื่องฟ้าสาข
ต่าง ๆ กัน ก็ได้โปรดทราบว่ เราได้พูดกันถึงเรื่องทุกเรื่อง ที่แสดงให้เห็นว่า มันเป็น
ลักษณะแห่งฟ้าสาข คือแจ่มแจ้งสว่างไสว หรือถูกต้องขึ้นมา ในระยะเวลาห้าสิบปีที่มีสวณ-
โมกข์ ซึ่งมีกำเนิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นปีเดียวกับการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองของประเทศไทย จากระบบประชาธิปไตย มาเป็นระบบประชาธิปไตย. ข้อนี้
ไม่ใช่เป็นการพูดอวดดี มันไม่จำเป็นที่จะต้องอวดดี; แต่เป็นการพูดให้ระลึกนึกถึง

สิ่งที่ควรจะระลึกรู้ถึง สำหรับจะได้ทำต่อไปให้ถึงที่สุด; เพราะคำว่าฟ้าสว่างนั้นมันยังไม่ใช่ถึงที่สุด มันก็มีรุ่งอรุณพอฟ้าสว่าง ๆ มันยังต้องสว่างมากขึ้น จนเป็นเวลาเที่ยงวัน หรือทำอะไร ๆ เสร็จหมดนี้ จึงจะเรียกว่าถึงที่สุด.

นี่ขอ ให้สังเกตดูว่า ได้มีอะไรมีลักษณะเหมือนกับฟ้าสว่างอย่างนี้ขึ้นมาบ้าง จะโดยตัวท่านเอง เกี่ยวกับตัวท่านเอง, หรือแก่เพื่อนมนุษย์ของเรา หรือแก่โลกทั้งสิ้น, ล้วนแต่ต้องเอามาพิจารณา เพราะว่าเรามีความเนื่องกัน อย่างที่จะแยกกันไม่ได้. เราจึงมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันและกัน ในสิ่งที่ควรจะทำ, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ มีความถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป นั่นเอง, โปรดเข้าใจตามนี้.

เรื่องฟ้าสว่างที่จะกล่าวในวันนี้ ก็มีเรื่อง ฟ้าสว่างทางทิศตะวันตก ฟ้าสว่างทางการเมือง ฟ้าสว่างทางสังคม ฟ้าสว่างทางเศรษฐกิจ ทางสันติภาพ เป็นต้น

บางคนอาจจะเบื่อล่วงหน้าว่า ไม่เห็นเป็นเรื่องธรรมดาสักนิดหนึ่ง ขอนี้ขออย่าได้เข้าใจผิด เพราะว่ามันไม่มีเรื่องอะไรดอก ที่จะไม่ใช่เรื่องของธรรมะ. **ธรรมะ คือสิ่งที่ช่วยยให้รอด** หรือหน้าที่ที่จะทำให้รอด; เรามีหน้าที่ หรือมีการกระทำที่จะทำให้รอดอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างตลอดเวลา, เพื่อตนเองหรือเพื่อผู้อื่นก็ตาม ถ้าไม่สนใจเรื่องทำให้รอดแล้ว มันก็ไม่มีเรื่องอะไรดอกที่จะต้องสนใจ, ไม่มีเสียแล้ว. เดียวนี้มันเนื่องกันไปหมด **ความรอดของบุคคล ก็คือความรอดของทุกคน** หรือทั้งของโลก. สิ่งที่มาแบ่งแยกกันเป็นเขาเป็นเรานั้น มันเป็นความเขลาของกิเลส, ที่คนรับเอามาเป็นของตน, ความโง่ความหลงของกิเลส ซึ่งคนรับเอามาเป็นของตน และยืนยันอยู่ นี้มีมาก. นี่ขอให้สนใจให้ดี ๆ ว่าเรายังจะต้องนึกให้กว้าง ไกลออกไปกว่าที่จะนึกถึงแต่เรื่องของตนผู้เดียว.

ฟ้าสว่างทางทิศตะวันตก.

อาตมาให้หัวข้อว่า ฟ้าสว่างทางทิศตะวันตก บางคนคงจะคิดว่า บ้าแล้ว, ฟ้าอะไรจะสว่างทางทิศตะวันตก. ข้อนี้มันก็ไม่มีอะไรยืนยันแน่นอนได้ มันอาจจะเป็นไปได้; แต่เดี๋ยวนี้เรามีความหมายอีกอย่างหนึ่ง สำหรับคำว่าตะวันตก : พระอาทิตย์ขึ้นทางตะวันออกไปตกทางตะวันตก, เราอยู่ในส่วนที่พระอาทิตย์จะมาถึงก่อน แล้วไปถึงที่ผู้อยู่ทางทิศตะวันตกทีหลัง.

เดี๋ยวนี้เราหมายถึงฝ่ายตะวันตก ที่แบ่งโลกออกเป็นฝ่ายตะวันออกและฝ่ายตะวันตก; ขอให้ฟ้าสว่างทางตะวันตก เพราะตะวันตกนั้นมันเป็นส่วนที่นำโลก. ท่านทั้งหลายก็พอจะมองเห็นได้เองว่า ฝ่ายตะวันตกที่เราเรียกกันว่าพวกฝรั่งทั้งหลาย เขาเป็นพวกที่นำโลก อยู่ทางตะวันตกก็จริง แต่ก็เป็นผู้นำ นำโลก. โลกปัจจุบันคล้ายกับว่าขึ้นอยู่ในการนำของฝ่ายตะวันตก; แม้ประเทศไทยเราก็เป็นประเทศตามกันตะวันตก ตามหลังตะวันตก, ถ้าตะวันตกมันเดินถูกทาง ตะวันออกซึ่งตามอย่าง ตามหลังตามกัน ตะวันตกในทางวัตถุ ก็คงจะเดินถูกทาง.

เดี๋ยวนี้ดูทุก ๆ อย่างเถอะ อะไรบ้างที่ไม่ตามกันตะวันตก ทางวัตถุแล้ว ไม่ต้องพูดดอก; เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องนุ่ง เรื่องห่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอย หยูกยาแก้โรค ที่เรียกว่าปัจจัย ๔ นี้ มันตามกันตะวันตกไปหมดแล้ว. แม้เรื่องทางจิตใจ ก็เริ่มตามกันตะวันตก มีความนิยามอย่างตะวันตก; แม้เรื่องทางศาสนา ก็นิยมเปลี่ยนศาสนาเป็นศาสนาอย่างตะวันตก อย่างนี้ก็มี. เพราะว่ามันมีอำนาจที่จะบันดาลประโยชน์ได้มากกว่า ก็เลยไปยอมรับ นี่เรียกว่าตามหลังด้วยเหมือนกัน, จะสูญเสียสิ้นความเป็นตัวเองของตะวันออก ทั้งที่ตะวันออกมีอะไรดี ๆ กว่ามาก; ที่พวกตะวันตกเขามามองเห็นแล้ว เขาพูดว่าชาวตะวันออกนี้มันโง่ มันมีอะไรดี ๆ ของมันแล้วมันไม่สนใจ,

แล้วไปสนใจตามหลังพวกเขา ซึ่งเห็นอยู่ว่าตะวันออกนี้มีอะไรดี ๆ ลึกซึ้งในด้านจิตในด้านวิญญาณ. นี่มันเปลี่ยนรูปเป็นเสียอย่างนี้ มันเป็นเรื่องของตะวันตกกับตะวันออก ตะวันตกนำตะวันออกอยู่ในชีวิตจริง ในการเป็นอยู่ต่าง ๆ.

ที่นี้มันก็ถูกหรือผิดก็ขอให้คิดดู ขอให้สังเกตดู ว่าวิธีการดำเนินชีวิตตามแบบตะวันตกนั้น มันคืออะไร ? สร้างสันติภาพ หรือว่าสร้างความวุ่นวาย ? คนที่มีจิตใจเป็นธรรมก็มองเห็นได้เองว่า มันไม่ได้ทำให้มีสันติภาพได้, มันทำให้มีความยุ่งยากลำบากนานาประการ. ที่เรียกว่าความเจริญ กลายเป็นความยุ่ง ยิ่งยุ่งยิ่งเจริญ ยิ่งเจริญนั้นยิ่งยุ่ง จึงไม่เรียกว่าความเจริญที่น่าพอใจ, มันเป็นความเจริญแห่งความยุ่งยาก. ปัญหาทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ อะไรก็ดี มันมีจุดศูนย์รวมอยู่ที่ตะวันตก ซึ่งจะนำโลก. นี่ ถ้าให้ตะวันตกสางจากความมืด เหมือนกับรุ่งอรุณ เพื่อรู้อะไรเป็นอะไรแล้ว, เข้าใจว่า **โลกนี้จะได้รับผลดี** คือเจริญชนิดที่พึงปรารถนา ไม่ใช่ยิ่งเจริญแล้วยิ่งยุ่ง.

ถ้าเราดูกันให้ทั่วถึง ก็พบว่า **เดี๋ยวนี้ทางตะวันตกก็เริ่มสนใจธรรมะ** ชนิดที่เป็นแสงสว่างในพุทธศาสนากันบ้างแล้ว แต่ยังไม่พอ. ชาวตะวันตกสนใจพุทธศาสนาเพียงเป็นของแปลกเสียเป็นส่วนมาก, เพียงเป็นความรู้รอบตัวเสียเป็นส่วนมาก ไม่ถึงกับจะยึดเอาเป็นหลักดำเนินชีวิต; เพราะเขายังไม่เข้าใจ และเพราะเราก็ไม่ได้ทำให้เขาเข้าใจ, นั่นแหละคือสิ่งที่ต้องคิด.

ถ้าเราจะช่วยให้เขาเข้าใจพุทธศาสนา โดยถูกต้อง แท้จริงแล้ว เขา **ก็จะทำได้ดีไม่แพ้เรา, หรือดีกว่าเรา;** เพราะว่าการค้นคว้าศึกษาหรือปฏิบัติก็ตาม เขามันจริงกว่าเรา เขาก็ก้าวหน้าในทางวัตถุ. ถ้าเขาเอาความจริงจังในเรื่องก้าวหน้านั้น มาใช้กับธรรมะ เขาก็ต้องก้าวหน้ากว่าเรา ซึ่งมีลักษณะจะต้องพูดกันว่า **ใกล้เกลือกินด่าง,** มีพุทธศาสนาชนิดที่ไม่ได้รับประโยชน์จากพุทธศาสนาพอสมควรกัน.

เราจะต้องช่วยให้เขาได้รับพุทธศาสนา, รู้จักพุทธศาสนา แม้เป็น
 ส่วนน้อย แล้วเขาก็เอาไปเผยแผ่กันเอง ในหมู่พวกเขา ซึ่งมันสะดวกหรือดีกว่าเรา
 ซึ่งพูดกันคนละภาษา มีวัฒนธรรมต่างกัน มีธรรมเนียมต่างกัน มีอะไรต่างกัน มันก็พูดกัน
 ไม่ค่อยจะเข้ารูป. ถ้าว่าเขาพูดกันเอง มันจะสะดวกกว่า จึงเห็นว่า เราควรจะช่วย
 ให้ชาวตะวันตกรู้ธรรมะหรือรู้พุทธศาสนาพอสมควรแล้ว คือถึงกับดับทุกข์ได้แล้ว
 เอาไปเผยแผ่แก่พวกเขา, นี่จะทำให้เกิดแสงสว่างทางธรรมะขึ้น ในทิศตะวันตก.
 เชื่อว่าจะต้องได้โดยสะดวก; เพราะว่าชาวตะวันตกเป็นนักศึกษา เป็นนักค้นคว้า
 เป็นนักปฏิบัติที่เฉลียวฉลาดพอตัวอยู่แล้ว.

เดี๋ยวนี้เขากำลังนำโลกในทางวัตถุ จนยุ่งยากชนิดที่เรียกว่าถาวร เรียกว่า
 วิกฤตการณ์อันถาวร ตรงกันข้ามกับสันติภาพอันถาวร. เราไม่ได้มีสันติภาพแม้ชั่วขณะ
 ด้วยซ้ำไป อย่าพูดถึงสันติภาพอันถาวร; มันมีแต่วิกฤตการณ์คือความยุ่งยากลำบากอัน
 ถาวร คือติดต่อกันไม่รู้ขาดสาย เพราะว่าเราก้าวหน้าในทางวัตถุอย่างเดียว มีแสงสว่าง
 แต่ในทางวัตถุ ไม่มีแสงสว่างในทางจิตใจ.

แต่เดี๋ยวนี้โลกมันมาถึงยุคที่จะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อกันแล้ว คือว่า**ความเจริญ**
ทางวัตถุนั้น มันกำลังพิสูจน์อย่างยิ่งขึ้นมาทุกที ว่ามันเป็น**ที่พึ่งไม่ได้** จนมีคนประท้วง
 ความเจริญทางวัตถุก็มี; แต่ยังกระทำไม่ถูกวิธี มันก็ประท้วงไม่สำเร็จ. คนก็ยังไม่ละ
 จากวัตถุ หรือมาสนใจในทางด้านจิตใจ; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ความเจริญทางวัตถุนี้ ให้ผล
 ตอบแทนอย่างเจ็บปวด คือวิกฤตการณ์อันถาวรอยู่ตลอดเวลา, ภัยสงครามโดยตรงโดยอ้อม
 นี่ก็กำลังทำให้ได้รับความเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา. เขากำลังจะ**อึดตัวในทางวัตถุ** เพราะ
 ว่ามันเพ้อหรือมันเกินไปมากแล้ว มันจะมองเห็นจุดพอกันได้ง่าย, จึงถือว่าเขาอยู่ใน
 ฐานะที่จะเปลี่ยนศักราช หรือเรียกว่าขึ้นระบบศักราชกันเสียใหม่, ให้เป็นศักราช

แห่งการพัฒนาทางจิต ที่มีอะไร ๆ สมบูรณ์. ถ้าชาวพุทธช่วยกันในเรื่องนี้ ให้เกิดแสงสว่าง เป็นฟ้าสาธขึ้นมาทางทิศตะวันตก ก็จะเป็นผลดีแก่โลกเป็นแน่นอน.

การพัฒนาทางจิตขึ้นมา ให้ทันกับการพัฒนาทางวัตถุ แล้วให้มันประสานกลมกลืนกันไป นั่นแหละโลกเราจะมีสันติสุข สมกับที่ว่า มันจะเป็นโลกของมนุษย์. เดียวนี้มันมีสันติสุขสันติภาพน้อยมาก อย่างน่าละอายโลกสัตว์เดรัจฉาน, สัตว์เดรัจฉาน มันยังมีสันติสุขสันติภาพมากกว่าคน เพราะไม่เป็นทาสของวัตถุนั่นเอง. ถ้าคนเจริญทางวัตถุถึงที่สุดแล้วเจริญทางจิตใจด้วย ไม่เป็นทาสของวัตถุ มันก็ดี; **เดี๋ยวนี้เขาสร้างความเจริญทางวัตถุขึ้นมา จนกลายเป็นทาสของวัตถุ, ไม่มีโอกาสที่จะไปสนใจความเจริญในด้านจิตใจ โลกก็เป็นอย่างนี้.**

ขอให้มึฟ้าสาธทางทิศตะวันตกยิ่ง ๆ ขึ้นไป กว่าที่กำลังเป็นอยู่, ให้ถือเอาสิ่งนี้เป็นเป้าหมาย ของกิจกรรมของพุทธบริษัทด้วยสักข้อหนึ่ง.

อ้าว นี่ปัญหาสุดท้าทายมีอยู่ว่า ถ้าฟ้ามันไม่สาธทางทิศตะวันตกกันจริง ๆ แล้วเราจะทำอะไร ? คำตอบสั้น ๆ ก็ว่า เลิกตามกันตะวันตกเสียอย่างเด็ดขาดก็แล้วกัน. แต่ยังไม่คิดอย่างนั้น, และไม่ควรจะคิดอย่างนั้น ควรคิดไปในทางที่ว่าทั้งโลกนี้มันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; ฉะนั้น สนใจไปในทางที่จะสร้างสรรค์สันติภาพ ด้วยการเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นอย่างยิ่ง.

นี่แหละคือความคิดที่มันเกิดขึ้นมา ว่าจะต้องช่วยกันทำให้มีฟ้าสาธทางทิศตะวันตก. ชั่ว ๕ ปีที่เป็นมานี้ เรียกว่ามันก็สาธบ้าง แต่มันไม่พอ ขอให้ช่วยกันต่อไปทุกคน ตามที่จะช่วยได้ ตามที่ตนจะช่วยได้ นี่เป็นข้อหนึ่ง.

ฟ้าสว่างทางสังคม.

ที่นี่ ขอต้อไป ก็อยากจะพูดเรื่อง ฟ้าสว่างทางสังคม. คำว่า สังคม นี้ เป็นคำที่ตามตัวภาษาบาลีแล้ว มันมีความหมายว่า มาอยู่รวม ๆ กันมาก ๆ, ก็ต้องมีอะไรที่เป็นเครื่องช่วยให้อยู่รวมกันได้มาก ๆ สั แปลว่า ร่วมกัน คม หรือ ค - ม นั้นแปลว่า ไป, ไป ก็ไปรวมกัน ไปอยู่รวมกัน, ไปสู่ที่จุดเดียวกัน รวมอยู่ด้วยกันมาก ๆ ก็เรียกว่า สังคม หรือจะเรียก มากก็ได้ มาอยู่รวมกันมาก ๆ เป็นสังคม.

เดี๋ยวนี้สังคมมันยังมีดี เพราะว่ามันเป็นสังคมแห่งบุคคลผู้รู้จักแต่ประโยชน์ของตน แล้วมีตัวกู มีของกู เข้มแข็งเข้มขัน และแก่กล้า, มีความรู้สึก รักผู้อื่นน้อยมาก บางคนถึงกับว่า มันไม่ใช่หน้าที่ของเรา ที่จะต้องไปรักผู้อื่น ดังนั้น สังคมมันจึงเหมือนกับว่า คนที่มันไม่ควรจะมาอยู่รวมกัน มาอยู่รวมกัน ก็เท่ากับว่า มาแย่งชิงอะไรกัน, มาแข่งดีอะไรกัน มาอิจฉาริษยาอะไรกัน.

ขอให้ดูว่า สังคมกำลังเป็นอย่างไร ? ดูกันทั้งโลกสิ ว่าสังคมโลกทั้งหมดเป็นอย่างไร ? มีแต่เต็มไปด้วยกลิ่นไอแห่งความเห็นแก่ตัว; คำว่า ตัวฉัน คำว่า ของฉัน คำว่า ของแก หรือ ตัวแก นั้นมันมีตัวมากที่สุด, ไม่มีคำว่า พวกเราทั้งหมด, มันมีแต่คำว่า มึง กู เรา เขา, ไม่ถือว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายกันเลย, ต่างคนต่างมีประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ แม้ปากไม่พูด แต่ใจมันก็คิดว่ายิ่งได้มากยิ่งดี, ยิ่งมาเป็นของเรา ยิ่งมากยิ่งดี. แต่ปากจะพูดมาว่าอย่างนั้นมันยังละอายอยู่บ้าง, ยังไม่พูด; แต่ในใจนั้นมันไม่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้ใด นอกจากประโยชน์ของตน, รู้สึกว่ายิ่งได้มากยิ่งดี แล้วมันเลยไปถึงว่ายิ่งได้เปรียบก็ยิ่งดี.

คำว่า ได้เปรียบนั้น มัน ไม่ใช่คำพูดที่ถูกต้องหรือมีธรรมะเลย. คำว่า ได้เปรียบนั้นมันคือทุจริต, เอาเปรียบ ไม่มีความเมตตากรุณา, แล้วมีความคิด

ที่รุนแรง **จะเรียกว่าคดโกงก็ได้** เพราะว่าจะเอาเปรียบ. คำว่า **เอาเปรียบ** มันหมายถึงมันเอามากกว่าที่มันควรจะได้. เขาถือว่า เราเป็นสัตว์สังคมด้วยกัน. แท้ที่จริงพวกฝรั่ง ทางทิศตะวันตกเขาก็เคยคิดนึก เรื่องนี้ จนมีคำพูดพูดขึ้นมาว่า **เราอยู่กันเป็นมนุษย์นี้มันเป็นสัตว์สังคม, เป็นสัตว์การเมือง, เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เป็นต้น. ร่วมกันในโลก. แต่เราจะเอาเฉพาะสังคมอย่างเดียว มาพิจารณากันในที่นี้ว่า เราอยู่ด้วยกันก็ต้องมีอะไรเนื่องกัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้** มันเลยต้องร่วมมือกัน ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง; เดียวนี้สังคมในโลกมันยังไม่ได้เป็นอย่างนั้น.

ถ้าจะดูกันถึง **สังคมชาวพุทธ** นี้ก็ดูยากเหมือนกัน **ไม่รู้ว่าจะไปดูกันที่ไหน;** เพราะว่าชาวพุทธเมืองไทย ก็ไปตามกันพวกฝรั่งเสียเกือบจะหมดแล้ว. สังคมชาวพุทธที่แท้จริงนี้ ยังไม่รู้ว่าจะไปดูกันที่ไหน, พูดได้แต่ตามหลักเกณฑ์หรืออุดมคติที่มีอยู่ หรือที่เป็นที่ประสงค์มุ่งหมายของชาวพุทธ.

ก่อนนี้ เราจะได้ยินก้องไปหมด ทั่ว ๆ ไปหมด ว่าเราเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; **ใช้คำว่า ชีวิตทุกชนิดเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.** ชีวิตมนุษย์โดยตรง แล้วลดลงไปถึงสัตว์สัตว์เดรัจฉาน ก็ต้องถือว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา, ลดลงไปถึงชีวิตต้นไม้ พืชพันธุ์ชาติทั้งหลาย ก็ต้องยอมรับว่า มันก็เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา, มันมีความรู้สึกไม่อยากตาย อยากอยู่ อยากเจริญรุ่งเรืองหรือเป็นสุข, แต่มันพูดไม่ได้.

แต่แล้วอย่าลืมว่า **โดยทางพฤตินัยนั้น ก็ได้อาศัยกันอย่างเป็นเพื่อน** ว่าเราไม่อาจจะอยู่ได้โดยปราศจากต้นไม้. ในโลกนี้เราไม่อาจจะอยู่ได้โดยปราศจากต้นไม้ทั้งหลาย, **เรายังต้องอาศัยต้นไม้** เรายังจะต้องอาศัยสัตว์เดรัจฉาน ส่วนประกอบของสัตว์เดรัจฉาน มาเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต เป็นอาหาร เป็นเครื่องใช้สอย นุ่งห่ม มันก็เรียกว่ามันอยู่กันอย่างเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

สังคมชาวพุทธจึงให้ความหมายกว้างไกลไปถึงว่าทุกชีวิตชนิดไหนก็ตาม เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย; บางทีจะถูกหัวเราะเยาะว่า ชีวิตของเชื้อโรคทั้งหลาย ก็เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยเหมือนกัน, เราก็ว่าได้เหมือนกัน; แต่เราจะต้อง ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ในลักษณะที่ไม่เป็นทุกข์แก่เรา.

คำว่า พุทธ หรือ พุทธะ นี้ ได้แปลเป็นคำไทยให้ว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ล้วนแต่แสดงว่าเป็นผู้รู้อะไรจริง, ไม่โง่หรือไม่เหมือนกับคนหลับ. แต่เป็นคนตื่นแล้ว ลืมตาแล้ว แล้วมีความสุขอยู่, มัน ต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะเป็นสังคมชาวพุทธ ; เป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน, และมองเห็นความที่เราต้องรักกัน เหมือนกับ ว่าเป็นบุตรของบิดาเดียวกัน ซึ่งในทางศาสนา หลายศาสนาทีเดียว ต้องการให้ยึด ถืออย่างนั้น. เช่นให้ยึดถือว่าทุกคนเป็นลูกของพระเจ้า ก็ต้องเชื่อฟังพระเจ้าร่วมกัน, แล้วก็ปฏิบัติต่อกันและกัน ให้ตรงตามความประสงค์ของพระเจ้า. บางศาสนาให้ถือ เข้มขันไปถึงว่า มนุษย์ทุกคนในโลกนี้มีร่างกายเดียวกัน, เขาขอให้มองในความหมายอื่น, มองในความหมายอื่น จนเห็นว่า ใ้มันมีร่างกายเดียวกัน มีชีวิตทางร่างกายนี้เดียวกัน ฉะนั้นจึงฆ่าฟันกันไม่ได้.

แต่แล้วในที่สุด ชาวโลกก็ไม่ยอมรับนับถือ; แม้จะเคยยึดถือกันมา ในบางยุคบางสมัย. เดียวนี้ก็ถูกครอบงำด้วยอำนาจทางวัตถุ. ความสุขสนุกสนาน เร็ดอร่อยทางวัตถุลากตัวออกมาหมดแล้ว, ลากตัวออกมาเสียจากศาสนาของตน ๆ หมด แล้ว. มาบูชาความสุขทางวัตถุหรือทางเนื้อหนัง เป็นสังคมอะไรก็คิดดู, สังคมแห่ง การแย่งชิงความเร็ดอร่อยทางวัตถุเนื้อหนัง เหมือนกับสุนัขแย่งอาหารกันอย่างนั้น

สิ่งที่เป็นวัตถุแห่งการยึดแย่งนี้ มันก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นไปเสีย ด้วย คือวัตถุแห่งความสวยงาม ความไพเราะ ความเร็ดอร่อย ความสนุกสนานในทาง

การมารวมกัน, กลายเป็นแย่งชิงปัจจัยแห่งการมารวมกันเสียเป็นส่วนใหญ่. นี่ดูสิ **สังคมชาวโลกแห่งยุคปัจจุบัน** ลืมตัว, ลืมตัวไปไกลจนขนาดนี้ จนไม่มีอะไรที่เป็นธรรมชาติหรือเป็นศาสนาเหลือเสียแล้ว.

อะไรจะช่วยให้, อะไรจะช่วยให้ปัญหานี้ได้ ? ก็ต้องดูว่ามันเป็นอย่างนั้นเพราะเหตุอะไร ? ที่มันเป็นอย่างนั้น เพราะมันขาดหลักปฏิบัติ ที่เราเรียกกันว่า **ศีลธรรม** คือ - ล - ธรรม คำนี้ก็น่าสงสัย. คำว่า ศีลธรรม นี่น่าสงสัย เพราะคนรู้จักมันแต่ชื่อ, คนเขารู้จักกันแต่ชื่อ ไม่รู้ตัวจริง แล้วก็ไม่ได้ปฏิบัติให้มีจริง ทั้งที่พูดกันอยู่ด้วยปาก พูดมาก, แล้วบางทีก็ตำคนอื่นว่าไม่มีศีลธรรม ทั้งที่ตัวเองก็หา**ศีลธรรม**ไม่. เรียกหาศีลธรรมสำหรับจะเอาจากผู้อื่น; แต่ตัวเองก็ไม่มีศีลธรรมที่จะให้แก่ส่วนรวม.

มัน ขาดแคลนศีลธรรมในแง่ของความรู้ คือไม่รู้ว่ามันจะช่วยได้, มัน ขาดแคลนศีลธรรมในแง่ของการปฏิบัติ คือมันไม่ได้ปฏิบัติเพื่อมีความมีศีลธรรม มันก็ต้องขาดแคลนความมีศีลธรรมในแง่ของผลแห่งการปฏิบัติ คือความสงบสุข; เราก็อยู่กันอย่างไม่มีความสุข เพราะความไม่มีศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้มันก็แสดงความรุนแรงมากขึ้น โทษของความไม่มีศีลธรรม ในเมืองกรุงในเมืองหลวง, เมืองหลวงของประเทศไหนก็ได้ บ้านเราก็เอารัฐไทย ก็แล้วกันว่าความมีศีลธรรมมันหายไปอย่างไร, เทียบกับ ๕๐ - ๖๐ ปีก่อน แล้วมันผิดกันลิบเลย. **เดี๋ยวนี้ความเลวร้ายอาชญากรรมมันเต็มระบอบไปหมด**, ไม่มีที่หลบ ไม่มีที่ซ่อน เพราะว่าอยู่ในห้องนอน ก็ไม่พ้นจากอันตรายจากบุคคลผู้ไม่มีศีลธรรม. นี่ขอให้องค์ท่านฟัง.

เราขาดศีลธรรม สิ่งที่จะทำให้สันติสุข สันติภาพ คำว่า สี่-ล, สี่-ล นั้นมันก็แปลว่า ปกติ **ความหมายเดียวกันกับสันติ**. สันติก็คือความสงบสุข เพราะว่ามันปกติ ; ถ้ามันมีความปกติ มันก็มีสันติ คือความสงบสุข. **เดี๋ยวนี้ไม่มีศีลธรรมก็สร้างสิ่งตรงกันข้าม** คือความวุ่นวายเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตน.

คนเห็นแก่ประโยชน์ของตน ด้วยจิตใจที่แก่กล้า **ไม่สามารถจะบังคับตนให้อยู่ในร่องในรอยของศีลธรรม**; ฉะนั้นเขาก็ทำลงไปทั้งที่รู้อยู่ทั้งนั้นแหละ ว่ามันเป็นความผิดหรือไม่ควรทำ, หรือเขาจะบัญญัติกันเสียใหม่ว่า มันเป็นความดีความถูกต้องของพวกเขา เขาก็อยากจะทำ. ถ้าอย่างนั้นมันก็แสดงว่า มันพูดกันไม่รู้เรื่องแล้ว, มันถือกันเสียคนละศาสนาแล้ว; คนหนึ่งถือประโยชน์ส่วนตนของตนเป็นศาสนา, คนหนึ่งถือประโยชน์ของคนเป็นศาสนา, มันก็แยกกันถึงอย่างนี้.

ฉะนั้นเราก็ไม่อาจจะสร้างสังคมที่ดีเลิศได้ ซึ่งเราจะต้องลงไปยังคำพูดที่เคยพูดกันอยู่ว่า โลกพระศรีอารยเมตไตรยคือสังคมที่ประเสริฐเลิศที่สุด, **ศรีอารยเมตไตรย** แปลว่า **มิตรภาพอันประเสริฐหรือสูงสุด**; **ศรี** แปลว่า **ประเสริฐ** **อารยะ** ก็แปลว่า **ประเสริฐ หรือสูงสุด**, **เมตไตรยะ** ก็แปลว่า **ประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพ**, **เมตตา** คือ **มิตรภาพ**, **เมตไตรยะ** แปลว่า **ประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพ** มันประกอบอยู่ด้วยมิตรภาพอันประเสริฐ อันสูงสุด, ก็แปลว่า **มีแต่คนรักผู้อื่น ทุกคนรักผู้อื่น ทุกคนพร้อมที่จะช่วยผู้อื่น**. ดังนั้นมันจึงไม่มีใครขาดแคลน ทุกคนช่วยตัวเองได้, และพร้อมที่จะช่วยผู้อื่นอยู่เสมอ เพราะความมีศีลธรรม.

ศีลธรรมอันแรกสุด ก็เพราะว่าเขาเห็นว่า **หน้าที่ที่จะต้องช่วยตัวเองนั้นเป็นธรรม** เป็นธรรมะ เป็นศีลธรรม, แล้วเมื่อเขาทำหน้าที่ช่วยตัวเอง เขาก็สนุกพอใจ เขาก็ทำได้มาก ช่วยตัวเองได้มาก; เพราะความสนุกและพอใจในการทำงาน, ยิ่งเหนือ

ออกมา ก็ยังรู้สึกเย็นเหมือนกับอาบน้ำมนต์ เหมือนกันเลย ไม่ต้องทิ้งการงานไปขโมยดีกว่า. คนไม่มีศีลธรรม พอมันเหนื่อยขึ้นมามันก็ ป่วยการไปขโมยดีกว่า ก็ทิ้งการงานไปเป็นอาชญากร.

แต่ถ้า มีศีลธรรม ก็รู่ว่านี่คือตัวธรรมะ, หน้าที่ของมนุษย์ คือตัวธรรมะ; มันยิ่งเหนื่อยก็ยิ่งพอใจว่าตนทำได้มาก ทำได้มากก็ยิ่งพอใจ, แล้วก็มีความสุขเมื่อทำงานนั่นเอง ก็เลยทำได้มาก ก็ไม่ยากจน. **ทุกคนมีปัจจัยเพียงพอสำหรับตน แล้วเหลือที่จะช่วยผู้อื่น** ทุกคนจึงพร้อมที่จะช่วยผู้อื่น. ทุกคนในสังคมนั้นพร้อมที่สุดที่จะช่วยผู้อื่น มันก็เลยเป็นสังคมเลิศ เดินไปทางไหนก็มีแต่มีมือยื่นออกมาสละนว่า จะให้ช่วยอะไร จะให้ช่วยอะไร, ฉันจะช่วย. นี่สังคมประเสริฐ มีมิตรภาพอันประเสริฐ มันก็เป็นอย่างนี้.

ถ้าเล่าเรื่องเกี่ยวกับโลกพระศรีอารยแล้วมันก็มากมายแหละ เดี่ยวจะหาว่า โสมณชาวนเชื่อมากเกินไปก็ได้; เอาความแต่เพียงว่า **มันมีแต่คนที่พร้อมที่จะช่วยผู้อื่นด้วยความรัก ด้วยความเมตตาอันบริสุทธิ์** มันก็เลย **ไม่มีใครฆ่าใคร ไม่มีใครลักขโมยของใคร, ไม่มีใครประทุษร้ายกาเมขอรักของชอบใจของบุคคลอื่น, ไม่มีใครโกหกใคร, ไม่มีใครจำเป็นที่จะต้องกินเหล้าให้ผู้อื่นเขารำคาญ.** ทุกอย่างแหละ ที่มนุษย์ไม่ควรจะทำ มันก็ไม่ทำเพราะมันเห็นแก่ผู้อื่น; อย่างนี้เขาเรียกว่าโลกพระศรีอารยเมตไตรย.

แต่ท่าน พุทธกันเป็นอุปมามากเกินไปว่า มีต้นกัลปพฤกษ์อยู่ทั่วทุกมุมเมือง ใครต้องการอะไรไปที่ต้นกัลปพฤกษ์ แล้วก็ได้สิ่งนั้นสมตามปรารถนา. อาตมาบอกว่า นั่นมันเป็นอุปมา **ตีความกันเสียใหม่ว่า** เดียวนี้ทุกคนที่อยู่ในโลกนั้น ในเมืองนั้น

พร้อมที่จะยื่นมือออกไปช่วยผู้อื่น; เขาจะมีปัญหาอย่างไร มีความต้องการอย่างไร มีคนช่วยเหลือเพื่อล้นเหลือ เขาก็ไม่ขาดแคลนอะไร. นี่โลกแห่งเมตตา เรียกว่าโลกแห่งพระศรีอารยเมตไตรย, เป็นสังคมสูงสุดที่มนุษย์จะมีได้ และก็มีการถึงในศาสนาพุทธของเรา ในทำนองว่าจะมีในอนาคต, จะมีในอนาคตเมื่อได้ปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ถูกต้องดีแล้ว.

เรา ต้องมีศีลธรรม เท่านั้นแหละ จึงจะเกิดสังคมพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมา; เมื่อขาดศีลธรรมแล้ว จะมีสังคมธรรมดา ๆ ปรกติตามธรรมดาที่ไม่ได้, จะมีโลกบุญชนชั้นธรรมดาชั้นดีหน่อยก็ไม่ได้, มัน มีแต่สังคมคนพาลกับอันธพาลเป็นอาชญากรไปหมด. เราควรจะถือเป็นหลักว่า เพียงแต่ไม่มีศีลธรรมนี้ก็ควรจัดเป็นอาชญากรแล้ว, ยังไม่ได้ทำอะไรมากไปกว่านั้น ยังไม่ได้ฆ่าใคร หรือยังไม่ได้ทำอะไร. แต่ความที่มันไม่มีศีลธรรม ดูถูกศีลธรรม ไม่ยกย่องนับถือศีลธรรม ก็ควรจะจัดว่ามันเป็นอาชญากรแล้ว ควรจะถูกจัดการ.

เอาละ, เป็นอันว่า ศีลธรรมต้องกลับมา. ศีลธรรมต้องกลับมา ความไม่เห็นแก่ตนนั้นเป็นศีลธรรมรากฐาน. เมื่อไม่เห็นแก่ตนแล้ว ความรักผู้อื่นก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ, เดียวนี้รักผู้อื่นไม่ได้ ก็เพราะว่าความเห็นแก่ตนมันปิดบังเสีย มันป้องกันเสีย ไม่ให้คนรักผู้อื่น. สังคมแห่งสันติสุขสันติภาพ มีรากฐานอยู่ที่ศีลธรรม; ถ้าพูดให้ตรงกว่านั้นก็ว่า มีรากฐานอยู่ที่ความรักซึ่งกันและกัน นั่นแหละคือศีลธรรม, ศีลธรรมจำเป็นที่สุดก็คือความรักผู้อื่น; ถือศีลข้อเดียว ก็มีศีลครบทุกข้อ ที่มนุษย์จะต้องถือ. เขาพูดกันว่า ให้ถือศีลสัก ๕ ข้อเถิด. อาตมาว่า ถือศีลข้อเดียวก็พอ คือถือศีลรักผู้อื่น, แล้วทุกข้อมันจะตามมา.

ทุก ๆ ศาสนาล้วนแต่เน้นเรื่องรักผู้อื่น ศาสนาที่ไม่เน้นเรื่องความรักผู้อื่นนั้นสูญหายไปหมดแล้ว, มันเหลืออยู่ในโลกแต่ศาสนาที่เน้นเรื่องความรักผู้อื่น. ถ้าเขามีพระเป็นเจ้าเป็นหลักเป็นประธาน เขาก็จะบอกว่า ความรักผู้อื่นนั้นคือความต้องการของพระเป็นเจ้า หรือของตัวผู้แทนพระเป็นเจ้า ก็แล้วแต่, พระเป็นเจ้าที่แท้จริงนั้น จะต้องสั่งบังคับให้ทุกคนรักผู้อื่น.

เราไม่มีพระเป็นเจ้าอย่างบุคคล ที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล; แต่เราก็มีพระเป็นเจ้า คือสิ่งสูงสุด คือกฎของธรรมชาติ ที่จะเรียกว่า กฎของอิทัปปัจจยตา หรืออะไรก็ได้ แต่แล้ว กฎของธรรมชาติมันก็มีอยู่ว่า ต้องประพटीให้ถูกต้อง ชนิดที่จะอยู่กันได้เป็นผาสกร่วมกัน, มิฉะนั้นพวกแกจะต้องวินาศ. นี่กฎของธรรมชาติ มันก็ยังมีหลักเกณฑ์อย่างนี้ ก็เหมือนกับพระเจ้าแหละ; เพราะมันเฉียบขาด เพราะมันสูงสุด เพราะมันเฉียบขาด แต่เป็นพระเจ้าชนิดที่ไม่ใช่เป็นบุคคล, ไม่ใช่บุคคล หรือที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล, แต่ว่าเป็นกฎของธรรมชาติ มันจะต่างกันแต่คำสำหรับพูดจา. ใจความมันตรงกันว่า สิ่งที่สูงส่งนั้น ที่จะช่วยให้รอดอยู่ได้ หรือจะให้วินาศก็ได้มันต้องการอย่างนี้; ถ้าต้องการอยู่รอด ก็จงรักผู้อื่น, ถ้าต้องการจะวินาศก็จงเห็นแก่ตัว.

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่สาगरในทางนี้ ยังมีดมิดอยู่ ยังไม่รุ่งอรุณ เพราะเหตุว่าความเห็นแก่ตัวมันเพิ่มขึ้น ๆ. การศึกษาบ๊าบอะไรที่เหมือนกับสุนัขหางด้วนนี้ มันล้วนแต่สร้างให้เกิดความเห็นแก่ตัว, เรียนหนังสือมาก ๆ ก็ฉลาดสำหรับจะเห็นแก่ตัว, เรียกอาชีพมาก ๆ มันก็ฉลาดสำหรับที่ว่าจะกอบโกยเอาเปรียบผู้อื่น. ส่วนการศึกษาเรื่องศีลธรรมมันไม่มี; นี่เราเรียกว่า การศึกษาซึ่งเหมือนกับสุนัขหางด้วน มันไม่มีส่วนที่ให้อุศีลธรรมสำหรับจะรักผู้อื่น หรือเห็นแก่ผู้อื่น, เหลือแต่เรียนหนังสือกับเรียนวิชาชีพ

มันก็ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว. ดังนั้นการศึกษาที่เราอยู่ในโลกปัจจุบัน ก็คือการศึกษาชนิดที่เพิ่มความเห็นแก่ตัว, โลกก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว มันก็ไม่รักผู้อื่น.

ความเจริญแผนใหม่นั้นดูให้ดีเถอะ ความเจริญแผนใหม่ไม่มีพูดถึงรักผู้อื่น ความเจริญแผนใหม่มีแต่ว่ายิ่งทำให้มาก เพื่อเราอยู่ดีกินดีไม่มีที่สิ้นสุด, ส่งเสริมความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น. ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายมองดูให้ดี ๆ ว่าฟ้ามันไม่สว่างในทางศีลธรรม, แล้วฟ้ามันก็ไม่สว่างในทางสังคม.

พุทธบริษัทที่เคารพความเป็นพุทธบริษัท หรือว่าจะยืนยันในเกียรติของความเป็นพุทธบริษัท ก็จะมีถึงข้อนี้ หรือว่ามีถึงหน้าที่ในส่วนนี้ หรือว่าจะนึกไปถึงว่าเราจะพยายาม เราจะต่อสู้ เราจะดิ้นรนต่อสู้ เพื่อให้สังคมนี้เกิดความรู้สึกที่เป็นศีลธรรม คือความรักผู้อื่น จึงจะถือว่าเป็นสังคมชาวพุทธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

เออละ, เป็นอันว่า ทางสังคม นี่มันยังมีปัญหาเหลืออยู่มาก ที่จะต้องช่วยกันให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้อง จนเรียกได้ว่าเป็นฟ้าสว่างในทางสังคม. ทุกคนจะเปลี่ยนเหมือนกับที่เรามาขึ้นศักราชใหม่กันเสียที : มีความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนาเลย, และโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพุทธศาสนา. ดังนั้นอาตมาจึงเน้นมากพูดมากเรื่องศีลธรรม; ในบรรดาหนังสือที่ทำขึ้น เข้าใจว่า ๒๐ - ๓๐ เปอร์เซนต์ของทั้งหมดนั้น พูดเรื่องศีลธรรมทั้งนั้น ลองไปสำรวจดูหนังสือที่ได้ทำขึ้น.

นี่คือเรื่อง ฟ้าสว่างทางสังคม ซึ่งจะต้องมีมาเสียก่อนแต่ที่โลกนี้มันจะวินาศ.

ฟ้าสาธทางการเมือง.

เรื่องต่อไปมีหัวข้อว่า **ฟ้าสาธในทางการเมือง** บางคนจะว่าพูดเป็นเรื่องการเมืองไปแล้ว ไม่ใช่พูดเรื่องธรรมะ. แต่ที่แท้จริงนั้น **การเมืองมันก็คือเรื่องธรรมะ** เพราะว่าการเมืองมันก็คือเรื่องสำหรับจะมาจัดโลก จัดมนุษย์ให้อยู่กันเป็นผาสุก, โดยไม่ต้องใช้ศาสตราอาวุธ. อย่าใช้ศาสตราอาวุธ แล้วก็จัดโลกให้อยู่กันเป็นผาสุก, ให้ทุกคนอยู่เป็นผาสุก นั่นแหละคือการเมือง มันก็คือธรรมะนั้นเอง. แต่เรามาเรียกว่าการเมือง. ความหมายของคำว่าการเมือง **เราเคยใช้กันมาในลักษณะที่น่ากลัว น่ารังเกียจ** คือวิธีตลบตลวงหลอกลวง สำหรับจะเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง. เช่นว่าเขาใช้นโยบายทางการเมือง กลืนประเทศนั้นกลืนประเทศนี้ หรือว่ามายึดครองโดยอุบายทางการเมือง; **การเมืองเลยกลายเป็นเรื่องสกปรก.** ถ้าว่า **การเมืองตามอุดมคติ** ก็ต้องเป็นเรื่องที่ช่วยโลก, เป็นเรื่องที่ช่วยให้อยู่อย่างมีความสุข โดยไม่ต้องใช้อาวุธ อย่างที่กล่าวแล้ว, ธรรมะก็มองในแง่นี้ก็เป็นการเมือง; **เพราะว่าธรรมะนั้นแหละเป็นเรื่องจะช่วยให้โลกอยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อาวุธ.**

การเมืองมีดีเพราะว่าไม่สนใจศีลธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของการเมือง, ไม่ใช้ธรรมะเป็นอาวุธ ชนิดที่ไม่ทำให้ใครบาดเจ็บล้มตาย ไปมัวใช้กันแต่อาวุธที่ทำให้สูญเสียชีวิต เพื่อประโยชน์ของตน โดยไม่นึกถึงประโยชน์ของผู้อื่น. นี่ก็เรียกว่าฟ้ายังมิดอยู่ ในทางการเมือง คือวิธีที่จะสร้างสันติสุขขึ้นมา โดยไม่ต้องใช้อาวุธ และไม่ต้องหลอกลวง ไม่ต้องใช้การหลอกลวงโกหกปกปิดอะไรที่ไหน. เดียวนี้มันมีการเมืองโกหกปกปิด ก็ต้องใช้อาวุธเป็นเครื่องสนับสนุนการเมือง ก็หมายความว่า มีการฆ่า มีการทำลายชีวิต ตบตบกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด, ปัจจุบันนี้การเมืองก็คือเรื่องตบตบกันล้างแค้น แก่แค้นกัน อย่างไม่มีที่สิ้นสุด, ก็เลยไม่สำเร็จประโยชน์อะไร.

อีกทางหนึ่งก็จะมองดูก็ได้ว่า **เรายังเข้าใจไม่ตรงกัน** ในเรื่องคำพูดซึ่ง **ใช้อยู่ในเรื่องของการเมือง.** เช่นเรารู้จักกันแต่ว่ามีประชาธิปไตยกับมีเผด็จการ นี่มันไม่ถูกต้อง. **ประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับเผด็จการ, เผด็จการไม่ใช่ลัทธิการเมือง** มันเป็นเครื่องมือ ที่จะเอาไปใช้ในการเมือง ใช่ว่าก็ได้ ใช่ว่าก็ได้.

ประชาธิปไตยนั้นพอจะเรียกว่า เป็นอุดมคติของการเมือง; แต่ฟังดูแล้วมันเป็นสิ่งที่หลับตาพูด จะให้ประชาชนเป็นใหญ่ นี่มันไม่มีใครจัดได้ ที่จัดกันอยู่ทุกวันนี้มันก็ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่. มันมีอำนาจอะไรที่กอบโกยเอามาเป็นของบุคคลบางคนหรือเป็นของพรรคบางพรรค, แล้วก็ใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของพรรค มากกว่าที่จะเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ. ฉะนั้นเราเลิกคำว่า ประชาชนเป็นใหญ่เสียดีกว่า; แต่มีคำเข้ามาแทนว่า **ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ จัดระบบการเมืองแบบไหนรูปไหนก็ตามใจคุณเถอะ, ขอแต่ให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่.**

ถ้าประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่แล้ว นั่นแหละคือประชาธิปไตย. ความหมายในหมู่สงฆ์ในคณะสงฆ์ ที่เรียกว่ามีประชาธิปไตยนี้ ก็มุ่งหมายถึงประโยชน์ของสงฆ์เป็นใหญ่, ไม่ใช่ว่าเขาบุคคลทุกคนมารวมกันเป็นใหญ่ ซึ่งมันทำไม่ได้ แม้จะมีผู้แทนมันก็ยังทำไม่ได้. เพราะว่าผู้แทนก็ โกงได้, ผู้เลือกผู้แทนมันก็โกงได้, ฉะนั้นเราจึงไม่ได้ผู้ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ ที่ทำหน้าที่นี้. แต่ที่นี้มา **ตั้งความมุ่งหมายกันเสียใหม่ว่า ใครก็ได้ ใครจัดก็ได้ คนเดียวก็ได้ หลายคนก็ได้ จัดไปในทางที่ให้ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่** ดังนั้น เราจะพบประชาธิปไตยแปลก ๆ แต่โบราณกาล โบราณกาลนั้น ว่าเขามีการจัดชนิดประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่; โดยเฉพาะพระราช ที่เรียกว่าผู้ทรงทศพิธราชธรรม ไปอ่านดู ยิ่งอ่านดูจะยิ่งมองเห็นว่า พระราชา

ผู้ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรมนั้น เขาจะจัดทุกอย่างให้เป็นไปในทางที่เรียกว่า ประโยชน์ของทุกคนเป็นใหญ่.

ถ้าอย่างนี้แล้ว **ประชาธิปไตยมีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล** ในยุคพุทธกาล เป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว ไม่ใช่เพิ่งมีเมื่อฝรั่งพูดขึ้นเมื่อไม่กี่ร้อยปีมานี้ ๒- ๓ ร้อยปีมานี้ ประชาธิปไตยเด็กอมมือ, แล้วก็พูดอย่างปฏิบัติไม่ได้, จะให้ประชาชนเป็นใหญ่นั้นมันทำไม่ได้. **ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ก็ได้;** แม้จะมีเค้าเงื่อนว่าประชาชนเคยเป็นใหญ่ บังคับพระราชาได้ ก็จัดเพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคนเป็นใหญ่, ไม่ใช่เพื่อตนเพื่อบุคคลเป็นใหญ่. แต่ว่าเพื่อประโยชน์ของทุกคนเป็นใหญ่. ฉะนั้นเรามีพระราชาจัดก็ได้ มีคณะบุคคลจัดก็ได้ ซึ่งเคยเป็นผลดีมาแล้ว ประกฏเป็นหลักฐานอยู่แล้ว หรือว่า **ชาติไทยเรามันก็รอดมาได้โดยระบบนี้ คือมีผู้นำที่จัดการปกครองการเมือง** ในรูปว่าประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่.

ที่นี้ก็มาถึง **คำที่กำกวม ที่สุด เข้าใจผิด ๆ ที่สุด คือคำว่า เผด็จการ-** พอพูดว่า เผด็จการ ๆ มันก็หมายถึงเผด็จการทุรราชไปเสียหมด; นั่นมันคนโง่. คำว่า **เผด็จการไม่จำเป็นจะต้องเป็นของทุรราช** เป็นของพระราชาที่ดี ที่จัดประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่, แต่ใช้วิธีเผด็จการ คือให้มันรวดเร็ว ให้มันเฉียบขาด ให้มันถูกต้อง. ถึงแม้ระบบประชาธิปไตยก็เกิด ถ้าว่าเมื่อมันตกลงกันอย่างไร จะเอากันอย่างไรแล้ว ก็ต้องใช้วิธีเผด็จการ คือทำให้เป็นอย่าง ๆ นั้นได้โดยเฉียบขาดและโดยเร็ว; ฉะนั้นลัทธิประชาธิปไตยก็เอาวิธีเผด็จการไปใช้ได้ ให้มันรวดเร็ว ให้มันทันใจ ตามหลักของประชาธิปไตย. แต่ถ้าเราจะเอา **ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่แล้ว ไม่ต้องใช้คำว่าประชาธิปไตยก็ยังได้** คือให้มันเป็นถูกต้องตามธรรม ตามกฎของธรรมชาติของความจริงของธรรมชาติ, ให้จัดไปในลักษณะที่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ โดยพระราชาคนใดคนหนึ่งก็ได้.

เดี๋ยวนี้เผด็จการแล้วก็หมายถึงทูลราช **เป็นอัคราธิปไตย**ของคนบางคน
ไปเสียหมด; นั้นไม่ให้ความยุติธรรมแก่คำว่าเผด็จการ ซึ่งเป็นของกลาง ๆ จะเอาไปใช้อะไรก็ได้. เหมือนมิดที่คมนี่ จะเอาไปฆ่าใครก็ได้, จะเอาไปใช้ทำเครื่องมือเครื่องมือทำมาหากินอะไรก็ได้. ฉะนั้นเผด็จการอย่าถูกมองว่าเป็นสิ่งเลวร้าย, ถ้ามันเป็นเผด็จการของผู้มีปัญญากรุณาแล้ว มันยิ่งประเสริฐ. **เผด็จการนั้นแหละมันคุ้มกะลาหัวของคนเป็นอันมากอยู่ คือเผด็จการของพ่อแม่, เผด็จการของครูบาอาจารย์, กระทั่งว่าเผด็จการของพระราชผู้ทรงทศพิธราชธรรม.**

ถ้าไม่ได้รับการกระทำอย่างเผด็จการของพ่อแม่ เด็ก ๆ ก็ไม่เป็นผู้เป็นคนดอก, หรือของครูบาอาจารย์ก็เหมือนกัน หมายถึงที่ดีที่ถูกนะ ไม่ใช่ว่าพ่อแม่เป็นบ้าหรือครูเป็นบ้า, ไม่ใช่. บิดามารดาที่ถูกต้อง, ครูบาอาจารย์ที่ถูกต้อง, แล้วก็เผด็จการแก่ลูกหรือแก่เด็กให้มันถูกต้อง แล้วมันก็ดี มันก็รอดกันมาได้จนทุกวันนี้. เราเรียกว่า **เผด็จการของความถูกต้อง, เผด็จการของพระธรรม;** นั้นเป็นของที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี มิฉะนั้นแล้วจะวินาศกันหมดแหละ เพราะว่าเด็ก ๆ มันจะรู้อะไรด้วยตนเองไม่ได้, มันต้องชักนำ เมื่อชักนำไม่ได้ มันก็ต้องใช้วิธีที่ทำให้ชักนำได้ มันก็มีลักษณะเป็นเผด็จการ.

นี่เรารอดตัวกันมาได้ โดยคุณค่าของเผด็จการ ในยุคสมัยที่ยังเด็กยังเล็ก โดยบิดามารดาครูบาอาจารย์ กระทั่งว่าถ้ามีพระราช ที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม, แล้วขอ **ให้ใช้เผด็จการเกิด จะเป็นฟ้าสว่างทางการเมือง. เผด็จการไม่ใช่ลัทธิ ไม่ใช่ตัวลัทธิ เผด็จการไม่ใช่ตัวอุดมคติ;** แต่เป็นเครื่องมือ ที่จะเอาไปใช้กับลัทธิอะไรก็ได้ ไปใช้กับอุดมคติอะไรก็ได้ มันจะได้เร็วดี, เป็นเครื่องมือพิเศษ ที่จะใช้ให้อุดมคติสำเร็จไปโดยเร็ว.

พูดสรุปความว่า **ถ้าจะต้องจัดการกับกิเลสแล้ว ก็ขอให้ใช้เผด็จการเต็มที** ยิ่งกว่าเผด็จการใด ๆ. ถ้าเราจะต้องเข้าไปปราบปรามกิเลส ควบคุมกิเลส ต้องใช้เผด็จการเต็มที สุดเหวี่ยงเลย; นี่เรียกว่าการเมืองภายใน ในใจของบุคคล ที่มันจะออกมาเป็นการเมืองภายนอก ของสังคมหรือของโลก. ขอให้มีความเฉียบขาดต่อสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา.

ขอให้ฟ้าสาธทางการเมือง ก็คือว่า ให้รู้จักว่า **ประชาธิปไตยนั้น คืออุดมคติที่ทำให้ประโยชน์ของทุกคนเป็นใหญ่**, และคำว่า **เผด็จการนั้นเป็นเพียงวิธี**, วิธีการที่จะใช้ให้ลัทธิหรืออุดมคติใด ๆ สำเร็จได้ตามประสงค์, ไม่ใช่สิ่งที่พึงรังเกียจ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกิเลสแล้ว ไม่ต้องไถ่หน้ากับมันเลย, ต้องใช้เผด็จการให้ถึงที่สุด. อย่างนี้เรียกว่าฟ้าสาธทางการเมือง มันจะสงวนหรือไม่ก็ดูเอาเอง. แต่เราเอามาพูดนี้ ก็หมายความว่ามันควรจะมี สิ่งที่เราเรียกว่าฟ้าสาธทางการเมืองขึ้นมาในลักษณะนี้; เพราะว่าได้ทนทุกข์ทรมานกันมา เกี่ยวกับความผิดเรื่องนี้ เป็นเวลาดังสิบ ๆ ปีหรือร้อย ๆ ปีมาแล้ว.

ฟ้าสาธทางเศรษฐกิจ.

หัวข้อต่อไปก็จะเรียกว่า ฟ้าสาธทางเศรษฐกิจ เข้า, บางคนก็นึกว่า มันเรื่องบ้าบออีกแล้ว ไม่ใช่เรื่องธรรมดาเลย อาตมาจะบอกว่า **เรื่องเศรษฐกิจมันก็เป็นธรรมดา** เช่นเดียวกับเรื่องการเมือง ซึ่งมันก็เป็นธรรมดา; แต่ว่าจะต้องรู้จักความหมายของคำว่าเศรษฐกิจ กันเสียให้ถูกต้องก่อน.

คำว่า **เศรษฐกิจ** นี้เป็นคำที่เราใช้มัน อย่างไม่ถูกต้องตามความหมายอันแท้จริงของคำคำนี้ ภาษาบาลีเป็นหลัก : **เศรษฐกิจ** ก็แปลว่า **กิจที่ประเสริฐที่สุด**;

ถ้าเป็นนักเศรษฐกิจ ก็เป็นบุคคลที่ทำงานที่ประเสริฐที่สุด เพราะว่าคำว่า เศรษฐี เศรษฐี
มันแปลว่า ประเสริฐที่สุด.

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้ใช้ในฐานะเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ที่จะแก้ปัญหาของสังคม,
มันเลยกลายเป็นตัวการ ที่จะทำความยุ่งยากลำบาก ให้เกิดขึ้นในสังคม, เป็นชื่อ
ของกิจกรรม ที่สามารถสร้างอำนาจสร้างประโยชน์ ให้แก่คนบางคนหรือบางพวก สำหรับ
จะครอบงำผู้อื่นนั้น, ประเสริฐในทางที่จะครอบงำผู้อื่น มันก็คดโกง. ใครที่กำลังข่มผู้อื่น
ในทางใช้กำลังทรัพย์ ก็เรียกว่ามีเศรษฐกิจ เอาเปรียบผู้อื่น ผูกขาดเสียเพียงคนเดียว;
ถ้ามีความหมายอย่างนี้ มันไม่ถูกต้องกับคำว่าเศรษฐกิจ ในภาษาบาลี หรือในภาษา
สันสกฤต ซึ่งแปลว่า ประเสริฐที่สุด; มันอาจจะเห็นว่า คนสมัยหนึ่ง ยุคหนึ่ง ถิ่น
แห่งหนึ่ง นิยมคนร่ำรวยว่าเป็นคนดีที่สุด, เลยยืมเอาคำว่า เศรษฐีประเสริฐที่สุด
ไปให้แก่คนร่ำรวย; นั่นแหละมันเริ่มผิดแล้ว.

คำว่า เศรษฐกิจ กิจที่ประเสริฐ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นของคนร่ำรวย;
เป็นคนขอทานก็ได้ คนขอทานเป็นคนประเสริฐก็ได้ ไม่เฉพาะต้องคนร่ำรวย ถ้าเขามี
คุณธรรม ที่จะสร้างความถูกต้องหรือความประเสริฐขึ้นมาในโลก. คนขอทานมีจิตใจสงบ
เยือกเย็น ขอทานเป็นสุขสนุกสนาน ได้เงินมาก็กินใช้แต่ดี เหลือกก็ไปช่วยผู้อื่น ช่วย
สังคม ตามที่เขาจะมีได้; อย่างนี้เราต้องยอมรับว่า ขอทานคนนั้นเป็นเศรษฐี คือ
ร่ำรวยด้วยความประเสริฐ ยิ่งกว่าคนบางคนซึ่งมีทรัพย์สมบัติมาก แล้วก็ไม่เคยคิดจะ
ช่วยใคร.

นี่คำว่า เศรษฐี แปลว่า ประเสริฐที่สุด. เศรษฐี แปลว่า ผู้มีความประเสริฐ
ที่สุด, เศรษฐกิจ แปลว่า กิจที่จะทำให้เกิดความประเสริฐที่สุด. ประเสริฐในที่นี้ก็
หมายความว่า มั่นดี หรือดีอย่างดีเลิศ ซึ่งน้อยคนจะเป็นได้ มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์

แก่ทุกคน นั้นแหละประเสริฐที่สุด, มีชีวิตอยู่เพื่อดีแต่ตัวกู รวยแต่ตัวกู เป็นสุขแต่ตัวกู นี่มันไม่ประเสริฐแน่.

จะพูดโดยความหมายของภาษา และในลักษณะที่เป็นธรรมชาติธรรมดาสักหน่อย เศรษฐกิจจะต้องแปลว่า การทำสิ่งที่ไม่มีความหมายให้เป็นประโยชน์, การทำสิ่งที่มีความหมายน้อยให้มีความหมายมาก จะเรียกว่าเศรษฐกิจที่ถูกต้อง, ไม่ใช่รวบรวมกำลังซื้อกำลังขาย กำลังทรัพย์กำลังเงิน เพื่อจะควบคุมโลก; นั้นมันเป็นเรื่องเลวร้ายที่สุด. เอากันแต่เพียงว่า สิ่งที่มีประโยชน์น้อยทำให้มันมีความหมายมาก ก็เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์, แต่ไม่ใช่เพื่อกันเดียว ต้องเพื่อทุกคน. หรือว่าสิ่งใดที่มันไม่มีความหมาย ตามธรรมดาไม่มีความหมาย เช่นก้อนหินก้อนนี้ ถ้าใครทำให้มันมีความหมายมากเท่าไร นั้นแหละคือกิจที่ประเสริฐที่สุด คือทำสิ่งที่ไม่มีความหมายให้มีความหมายที่สุด. ถ้าพูดอย่างนี้เดียว พระพุทธเจ้าจะกลายเป็นนักเศรษฐกิจชั้นเลิศ ชั้นยอดไปเสียอีก เพราะท่านมีระบบคำสอน ที่ทำให้คนปฏิบัติตาม แล้วทำให้ร่างกายหรือชีวิตที่มันไม่มีความหมายนี้ ให้มันมีความหมายสูงสุด; เช่นว่าร่างกายเน่าเหม็นนี้ ทำให้เป็นร่างกายที่มีความหมาย มินิพพาน มีสิ่งสูงสุดขึ้นมา. นี่ก็เรียกว่าทำสิ่งที่ไม่มีความหมายให้มีความหมาย, เรียกว่าเป็นกิจที่ประเสริฐที่สุด ซึ่งพุทธบริษัทก็จะต้องเป็นนักเศรษฐกิจกันอยู่ด้วยกันทุกคน.

ฉะนั้น คำว่า เศรษฐกิจ ก็คือกิจที่ทำให้เกิดสิ่งทีประเสริฐที่สุด ไม่เฉพาะในทางทรัพย์สมบัติอย่างเดียว. ในทางอะไรก็ได้ แม้ในทางโลก ๆ ทรัพย์สมบัติเงินทอง ก็สร้างขึ้นมาได้โดยวิธีที่ถูกต้อง, แม้ทรัพย์อริยทรัพย์ในทางจิตใจ ก็สร้างขึ้นมาได้ ให้ร่ำรวยด้วยอริยทรัพย์ในทางจิตใจ มันก็ได้, วิธีการเหล่านี้เราจะเรียกว่าเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์.

เป็นอันว่า คำว่าเศรษฐกิจยังมีความหมายมืดมัว จมลงไปในความมืด จมลงไปในเหวแห่งความทุกข์, **จะต้องทำกันเสียใหม่ ให้คำว่าเศรษฐกิจนี้ไม่เป็นสิ่งที่เป็นอันตรายแก่มนุษย์อีกต่อไป.** เดียวนี้มันมีอยู่อย่างที่เป็นอันตรายแก่มนุษย์ เพราะมันผิดหลักของคำว่าเศรษฐกิจนั่นเอง; กิจที่ประเสริฐที่สุด เศรษฐกิจได้กลายเป็นสิ่งที่ทำลายโลกมากที่สุด ไม่ให้มีความสุขเลย ด้วยอำนาจของเรื่องเศรษฐกิจ. แล้ว มีคนเป็นอันมากลัทธินั้นลัทธินี้ อ้างระบบเศรษฐกิจของตัวเองว่า จะทำให้โลกมีความสุข; นั่นคนโง่พูด คนมีกิเลสตัณหาจะมาจัดเศรษฐกิจ, หรือวางระบบเศรษฐกิจ ให้โลกมีความสุข. มันจะต้องเป็นเรื่องของคนที่มีสติปัญญาพอจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วจะจัดอย่างไร สิ่งต่าง ๆ นั้นมันจะเป็นไปแต่ในทางดี.

ธรรมะนั้นแหละเป็นตัวระบบเศรษฐกิจที่ประเสริฐที่สุด เพราะมีหลักเกณฑ์อยู่ในตัวมันเอง ให้ใช้แรงงานที่มีอยู่ในร่างกายอย่างสนุกสนาน ในหน้าที่ที่ถูกต้อง มันก็ได้ผลมาก, มันก็กินน้อยใช้น้อย เก็บแต่พอดี เหลือไปช่วยผู้อื่น, นี่คือธรรมะ. **ธรรมะจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่จะช่วยโลกได้** ทำงานสนุก แล้วก็มีความสุขเมื่อกำลังทำงาน นั่นเอง. แล้วใครมันจะต้องการเงินทองอะไรที่ไหนมาทำอะไรกันอีก ถ้ามันมีความสุขเสียแล้วในตัวเองการทำงานนั่นเอง.

อาตมาถือหลักอย่างนี้มาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที เรียกว่าแรกมีสวณโมกข์ก็ได้ทำงานสนุก แล้วก็มีความสุขในการทำงาน **เพราะรู้ว่าธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ;** พอได้ทำหน้าที่ก็พอใจว่า ได้ปฏิบัติธรรมะ มันก็เลยสนุก, เมื่อพอใจมันก็เป็นสุข; ความสุขเกิดมาจากความพอใจเสมอ, ความพอใจบริสุทธิ์ความสุขก็บริสุทธิ์. เดียวนี้เรามีความพอใจบริสุทธิ์ในธรรมะโดยธรรมะ ความสุขก็บริสุทธิ์ มันไม่ต้องการเงินมาซื้อหาความสุขที่ไหนอีก.

นี่ คนทั่วไปเขาไม่ได้พอใจในการทำงาน ไม่รู้ว่าการงานคือธรรมะ, เขา
 ผันใจทำ. เมื่อทำการงานมันจึงเหมือนกับตกนรก เพราะทนทำ, ไม่รู้สึกเป็นสุขสบายใจ
 เพราะรู้ว่าธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ ทำการงานคือการปฏิบัติธรรม, มันก็ไม่
 พอใจ. มันก็ ทนทำด้วยความเหนื่อยยาก เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น แล้วมันก็
ต้องออกไปหาความสุข ที่ซื่อหาทางเนื้อทางหนังทางกามารมณ์ ซึ่งแพงมากแหละ;
 เพราะว่ามันไม่ใช่ความสุข มันเป็นเพียงความหลอกลวงของความเพลิดเพลิน หรือความ
 เพลิดเพลินที่มันหลอกลวง, ทำงานเหนื่อยแทบตาย แล้วก็ต้องไปหาสถานเริงรมย์ ซื่อหา
 กันมาอย่างแพง ๆ แล้วก็ว่าความสุข ที่จริงมันเป็นเพียงความเพลิดเพลิน.

ความสุขต้องบริสุทธิ์, เกิดขึ้นจากความพอใจอันบริสุทธิ์. เมื่อกำลัง
 ทำการงานอยู่ด้วยความรู้สึก ว่า นี่คือน้ำทิพย์ของมนุษย์ ถูกต้องแล้ว **ยกมือไหว้ตัวเองได้**
นั่นแหละคือความสุข, ขยะแขยงตัวเอง นั่นแหละคือความทุกข์. เดียวนี้มันเป็น
 อยู่ด้วยความขยะแขยงตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองไม่ลง นั่นแหละคืออนรก, นั่นแหละคือ
 ความทุกข์; ถ้าทำถูกต้องจนยกมือไหว้ตัวเองได้ มันก็คือสวรรค์ก็คือความสุข.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนมันเห็นให้ชัดลงไปว่า หน้าที่ที่เราจะต้องทำนั่นแหละคือ
 ธรรมะ; พอทำแล้วก็พอใจ มันก็เป็นสุข สนุกและเป็นสุข ก็ทำได้มาก ไม่ค่อยรู้จัก
 เหน็ดจักเหนื่อย, นี่จะทำงานได้มาก ต้องรู้จักว่างานนั่นคือธรรมะ แล้วก็พอใจ.

อาตมาถือหลักอย่างนี้มาตลอดเวลา ยืนยันว่าผลงานที่มีอยู่ทั้งหลายนี้ มัน
 มาจากความรู้สึกอย่างนี้ หลักปฏิบัติอย่างนี้ เป็นเวลาหลายสิบปีมาแล้ว. ฉะนั้นขอให้
 เรารู้จักคำว่าเศรษฐกิจนั้นให้ดี ๆ มันจะได้ประเสริฐ สมตามความหมายของคำคำนี้.
เดี๋ยวนี้เศรษฐกิจคือเป็นสิ่งที่กวนโลกให้ระส่ำระสาย มากลายเป็นสิ่งที่ยกย่องบูชากันไปเสีย.

ฟ้าสว่างในทางสันติภาพ.

นี่ข้อต่อไปก็คือเรื่อง ฟ้าสว่างในทางสันติภาพ. คำว่า สันติภาพ, สันติภาพในโลกนี้เดี๋ยวนี้ มีแต่ชื่อ, มีแต่ชื่อสำหรับเรียกร้อง เรียกว่าโฆษณา มีแต่ชื่อไม่มีตัวจริง มีแต่การเรียกร้องคำคำนี้ ไม่มีตัวจริงของคำคำนี้. นี่สภาพยุคปัจจุบันในโลกนี้ ที่เกี่ยวกับสันติภาพ, ยิ่งเรียกดูเหมือนจะยิ่งไกล ยิ่งเรียกดูเหมือนจะยิ่งไกล เรียกหาสันติภาพด้วยจิตที่คดโกง เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวกู - ของกู แล้วก็เรียกหาสันติภาพ มันก็ยิ่งไกล ยิ่งไกล.

เดี๋ยวนี้พวกเรา มีวิวัฒนาการไปในทางตรงกันข้ามจากสันติภาพ, เราวิ่งไปในทางที่จะเป็นทางของกิเลส, แล้วก็บูชากิเลสเป็นพระเจ้า ความสุขสนุกสนาน สวयงามเอร็ดอร่อยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางอะไรเหล่านี้, เราไปบูชาสิ่งเหล่านั้น แล้วจะเรียกหาสันติภาพทำไมกันเล่า. เพราะว่าไปบูชาสิ่งเหล่านั้นสมควรเป็นข้าทาสของสิ่งเหล่านั้นแล้ว มันไม่มีสันติภาพที่จะเรียกหาดอก ปากเรียกหาสันติภาพ แต่การประพฤติกและการกระทำ มันเดินสวนทางกันเสีย.

จะต้องขอโอกาสพูดว่า คนไม่รู้จักสันติภาพอันแท้จริง ซึ่งมันตั้งต้นมาจากภายใน สันติภาพอันแท้จริง มันไม่ได้ตั้งต้นที่โลกภายนอก มันตั้งต้นออกมาจากความรู้สึกในใจอันแท้จริง ที่เป็นภายใน, ครั้นทำสันติภาพในจิตใจที่เป็นภายในได้ สันติภาพข้างนอกที่โลกนี้ มันก็เป็นของง่าย.

ดูให้ดีเถอะว่า วิกฤตการณ์เลวร้ายทั้งหลาย มันไม่ได้ตั้งต้นที่ข้างนอก, มันตั้งต้นมาจากจิตใจในภายในของคน แล้วจึงออกมาเป็นวิกฤตการณ์ภายนอก นี่ขอทำนายว่า ความเลวร้าย ใด ๆ ที่มันประพฤติกกระทำกันอยู่กลางถนน มันตั้งต้นมาจาก

จิตใจ หรือภายในใจของคนผู้กระทำ, คือจิตใจที่มันโง่ จนไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร, อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ, มันโง่ขนาดนั้น, แล้วมันก็ตั้งต้นที่นั่น เป็นวิกฤตการณ์เดิรร้าย ในจิตใจของคนคนนั้น แล้วมันจึงแสดงออกมาทางกาย ทางวาจา มาเป็นวิกฤตการณ์ภายนอก ให้ลำบากเดือดร้อนกันทั้งบ้านทั้งเมือง, วิกฤตการณ์ของโลกมันก็เป็นอย่างนั้น.

ดังนั้นสันติภาพของโลก หรือของภายนอกนี้มันตั้งต้นมาจากภายในจิตใจของคน. **คนต้องรู้จักสันติภาพของจิตใจเสียก่อน ว่าเมื่อจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกกิเลสบีบคั้นแล้ว นั่นแหละคือสันติภาพในจิตใจ,** จิตใจชนิดนี้ก็เคลื่อนไหว คือสั่งการสั่งงานให้ทำอะไรออกมาทางภายนอก ทางกายทางวาจา เกี่ยวข้องกับสังคม, มันก็เป็นเรื่องสันติภาพที่เป็นไปได้ ที่สำเร็จประโยชน์; จะชวนชวายเป็นกันสักเท่าไร เพื่อสันติภาพนี้ไม่สำเร็จ ถ้าไม่ตั้งต้นมาจากภายใน.

เดี๋ยวนี้เราจะขอโอกาสพูดถึงองค์การสันติภาพของโลก กันบ้าง เพื่อการศึกษา, ไม่ใช่ว่าจะดูถูกดูหมิ่นใคร. องค์การสันติภาพของโลกนั้น จัดโดยคนที่ไม่รู้จักสันติภาพ. องค์การสันติภาพของคนหรือของสังคมไหนก็ตาม มันจัดโดยบุคคลที่ไม่รู้จักสันติภาพ ว่าสันติภาพมันต้องตั้งต้นมาจากภายใน. ฉะนั้นสมาคมสันติภาพเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ก็เหมือนกัน จัดโดยคนที่ไม่รู้จักสันติภาพ. องค์การใหญ่ของโลก องค์การโลกก็ตาม มันก็จัดไปโดยบุคคลที่ไม่รู้จักว่า สันติภาพอันแท้จริงนั้น มันจะต้องตั้งต้นที่ตรงไหน, **ก็ได้แต่ระงับเหตุการณ์ยุ่ง ๆ ยาก ๆ ภายนอก** ผิดนอกภายนอก มันไม่รู้จักจบจักสิ้น แล้วมันก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจอะไรบางอย่าง มันก็ยังรวมพวกเป็นฝักเป็นฝ่าย.

เจ้าหน้าที่จัดสันติภาพ ก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจของคนบางพรรคบางฝ่าย มันก็เลยไม่มีความยุติธรรม, มันกลายเป็นการแย่งสันติภาพ ตามความคิดของตน ๆ ไปเสีย.

พวกนี้ไม่รู้วาศีลธรรมเป็นต้นตอแห่งสันติภาพ และไม่รู้จักแม้กระทั่งว่า
ความมีศีลธรรมเป็นอย่างไร, ความไม่มีศีลธรรมเป็นอย่างไร ก็ยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นความมี
หรือเป็นความไม่มีของศีลธรรม เลยหลับตาจัดสันติภาพ.

เขาจะต้องรู้จักค่าของศีลธรรม ว่าเป็นรากฐาน เป็นต้นตอของสันติภาพ ซึ่งก็หลักศาสนาไม่พ้น; เพราะวาศีลธรรมมันถ่ายทอดออกมาจากสิ่งที่เรียกว่าศาสนา. พอไปเห็นว่าศาสนาเป็นของครี เป็นยาเสพติด เป็นอะไรไปเสียแล้ว มันก็ไม่มีทางที่จะถอดเอาของดีประเสริฐสุดออกมาจากศาสนา มาเป็นเครื่องจัดโลก. ฟ้าจะสว่างทางสันติภาพ ก็ต่อเมื่อทุกคนรู้ว่า มันขึ้นอยู่กับศีลธรรมโดยตรง, ใช้คำว่าโดยตรง ไม่โดยอ้อมเลย สันติภาพมันขึ้นอยู่กับศีลธรรมโดยตรง.

ขอให้เราสนใจรู้จักสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ศี - ละ แปลว่า ปกติ คือไม่วุ่นวาย, ศีลธรรมคือสิ่งที่ทำให้เกิดความปกติ หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความปกติ, หรือว่าผลที่เกิดขึ้นมาแล้วเป็นความปกติ, ทั้งหมดนี้เรียกว่าศีลธรรมได้ทั้งนั้น. เพราะวาคำว่า ธรรม, ธรรม ในภาษาบาลีคำเดียวนี้ มีความหมายเล็งไปได้หลายอย่าง. ให้เป็นเหตุก็ได้ ให้เป็นผลก็ได้, ให้เป็นภาวะปรากฏการณ์ของธรรมชาติ มีอยู่เองก็ได้. ฉะนั้น ความสงบนี้เราต้องจัดมันที่เหตุของมัน แล้วเกิดเป็นผลขึ้นมา แล้วปรากฏอยู่ในโลกว่ามีสันติภาพ.

นี่ขอให้เรามีฟ้าสว่างทางสันติภาพกัน ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่ใช่ของมนุษย์. ผู้มีแต่ความเห็นแก่ตัวหรือพวกของตัวเอง แล้วจะมาจัดสันติภาพ ให้ผีมันหัวเราะ, เอาคนอย่างนี้มาจัด ก็จัดให้ผีมันหัวเราะเท่านั้นเอง. นี่ขอให้นึกกันดูให้ดี ๆ เกิดว่า สันติภาพนี้จะไปกันทางไหน แล้วก็ขอให้มันมีความหวังที่จะทำให้มันมีขึ้นมาได้.

ฟ้าสาบทางศาสนาจักร.

หัวข้อต่อไปจะพูดถึง **ฟ้าสาบทางศาสนาจักร** ศาสนาจักรหรือศาสนาจักร เมื่อตะกี้ก็พูดไปแล้วถึงข้อที่ว่า **ศีลธรรมถอดรูปออกมาจากศาสนา**, ศาสนาเป็นแหล่งกำเนิดของศีลธรรม หรือของขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีที่ช่วยมนุษย์ได้, ศาสนาเป็นบ่อเกิดของสิ่งเหล่านั้น, ดังนั้นเรา **ควรจะเลิกลบตาตู่ไปทางสิ่งที่เรียกว่าศาสนา**กันบ้าง.

ถ้าจะเรียกว่าศาสนาจักร ซึ่งพูดกันอยู่ในภาษาไทยธรรมดา เรียกว่า **ศาสนาจักร** อันนี้เขาหมายถึง อำนาจ ที่ศาสนาสามารถจะครองโลก. คำว่า จักร เขาแปลว่า **อาวุธกลม ๆ** ชนิดหนึ่ง ซึ่งผู้จะครองโลกถือเป็นเครื่องหมาย เป็นสัญลักษณ์ คือยอดของอาวุธ, จักรคือยอดของอาวุธ, อาณาจักร ก็คือ **ขอบเขตที่เขาจะใช้อาวุธนั้นได้** อาณาจักรนั้นมันมีขอบเขต เท่าที่อาวุธนั้นมันจะมีอำนาจอยู่ได้ ใช้ได้. ทีนี้ถ้าว่า **ศาสนาจักร** ก็ที่ศาสนานั้นจะมีอำนาจควบคุมอยู่ได้ เราจึงเรียกว่าศาสนาจักร, หรือศาสนาอาณาจักร หรือธรรมอาณาจักร, **นี่คือศาสนา**.

ถ้าศาสนาครองโลก ทุกอย่างก็เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของศาสนา, ศาสนามันก็เป็นทีที่คลอออกมาของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือระเบียบบังคับอะไรที่ดีที่งามที่ถูกต้อง; อย่าคิดว่ามันไม่ออกมาจากศาสนา; เพราะคำว่าศาสนาเขามีความหมายไว้มาก มีขอบเขตความหมายกว้าง มันครอบคลุมสิ่งเหล่านี้หมด. **สิ่งใดที่ทำไปเพื่อประโยชน์แก่การดับทุกข์แล้วเป็นศาสนาหมด; ฉะนั้น ขนบธรรมเนียมประเพณีระเบียบบังคับ อะไรก็ตาม เป็นไปเพื่อความสงบสุข, มันก็อยู่ภายใต้ความหมายอันกว้าง ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา**.

ถ้ามีศาสนาจักร ก็คือมีศาสนาเป็นอำนาจที่ครอบครอง, ถ้าโลกนี้มีศาสนาจักร โลกนี้ก็มีศาสนาครอบครอง; แต่ถ้าว่าโลกนี้มันมีกิเลสครอบ มันก็เป็นกิเลสอาณาจักร. **เดี๋ยวนี้โลกของเราทั้งโลกกำลังเป็นกิเลสอาณาจักร;** เพราะว่าโลกของเรามีกิเลสยึดครอง, กิเลสของคนในโลกมันยึดครอง. โลกกำลังเป็นกิเลสอาณาจักร อาณาจักรแห่งกิเลส เพราะว่ากิเลสมันครองโลก.

โลกสมัยหนึ่ง สมัยโบราณโดยเฉพาะนี้ **เป็นโลกที่มีศาสนายึดครอง** ควบคุมมาตลอดเวลา จนมากระทั่งถึงยุคที่ว่า **เกิดความก้าวหน้าในทางวัตถุ.** ที่นี้วัตถุ นั้นมันไม่มีอะไรดอก มันเพื่อบำรุงส่งเสริมในด้านร่างกายหรือด้านวัตถุ, มันก็กลายเป็นอุปกรณ์ของกิเลสไป วัตถุไม่เป็นอุปกรณ์ทางจิตใจ, แต่เป็นอุปกรณ์ทางฝ่ายร่างกาย ตามที่ธรรมชาติของคนธรรมดา มันจะรู้สึก มันก็ **ประสงค์แต่วัตถุที่ให้ความสนุกสนานเอร็ดอร่อย ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** ซึ่งล้วนแต่รวมเรียกว่าเป็นวัตถุไปหมด. วัตถุมันจะผลิดขึ้นมาเท่าไร เจริญเท่าไร อะไรมากเท่าไร มันก็เพื่อประโยชน์แก่กิเลส สำหรับจะสวย, จะเป็นผู้บริโภคน หรือเป็นผู้สวย.

ขอให้สังเกตกันตรงนี้สักหน่อย **ว่าที่เราบริโภควัตถุ อาหารก็ดี เครื่องนุ่งห่ม ก็ดี อะไรก็ดี ที่เราบริโภควัตถุนั้น อย่างหนึ่งมันเป็นไป เพื่อความจำเป็นแห่งชีวิตรอดอยู่ได้** นี้ถูกต้อง, **แต่อย่างหนึ่งมันเป็นไปเพื่อเหยื่อของกิเลส;** อย่างนี้ก็เรียกว่าบริโภคเหยื่อที่เอร็ดอร่อย ไม่ใช่ความต้องการอันแท้จริงของชีวิตหรือร่างกาย.

อย่างเรากินข้าวกินอาหารอยู่ทุกวันนี้ กินอย่างหนึ่งมันเป็นความถูกต้องของธรรมชาติ เพื่อประโยชน์แก่ชีวิต, กินอีกอย่างหนึ่งมันเป็นเพื่อเหยื่อของกิเลส. เดี่ยวนี้ในกรุงเทพฯ นั้นแหละ **ร้านอาหาร ต่าง ๆ เหล่านั้น สร้างอาหารเพื่อเหยื่อของกิเลสเสียเป็นส่วนใหญ่,** ไม่ได้สร้างเพื่อสิ่งจำเป็นแก่ชีวิตหรือร่างกาย. ร้านอาหารร้านสำเร็จ

สำราญเหล่านี้ มันเป็นเครื่องส่งเสริมกิเลส; ฉะนั้นกิเลสมันก็ต้องมากขึ้น ปัญหามันก็
ต้องมากขึ้น.

นี่มนุษย์เคยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวมา จนถึงยุคที่วัตถุนิยม รู้เรื่อง
วัตถุ นิยมวัตถุ จนกระทั่งติดในผลของวัตถุ คือทางฝ่ายเนื้อหนังทางฝ่ายร่างกาย;
พอมนุษย์เริ่มก้าวหน้าทางวัตถุ กิเลสก็เกิดขึ้นมาครองโลก กิเลสก็แทรกแซงเข้ามา
ทำหน้าที่ครองโลก โดยที่มนุษย์สมัครใจโดยไม่รู้ตัว, สมัครใจเข้าไปโดยไม่รู้ว่าเป็น
อันตราย, เห็นกงจักรเป็นดอกบัว มันก็บูชาความก้าวหน้าทางวัตถุ. คนที่ผลิตขึ้นขาย
มันก็ขายได้มาก คนโง่เขลาไปซื้อหามา ก็มาบำรุงกิเลส ทำตนให้เป็นทาสของกิเลสมาก
ขึ้น, ปัญหามันก็ใหญ่โตมหัพราชนิมาทันที : สร้างโรงงานอุตสาหกรรมผลิตเหยื่อของ
กิเลส เขาก็วิ่งไปในทางวัตถุ , แล้วโลกก็เต็มไปด้วยเหยื่อของกิเลส, เราไปซื้อหามากิน
มาใช้มาบริโภค ก็เพื่อส่งเสริมกิเลส. เราก็ **กินอยู่ใช้สอยในส่วนที่ไม่จำเป็นมากขึ้น**
คือเพื่อกิเลสมากขึ้น, ไม่ใช่เพื่อความอยู่เยือกเย็นของชีวิตเลย.

ดูให้ดี สมัยนี้เป็นสมัยอะไร ? โลกนี้กำลังเป็นกิเลสอาณาจักร, เป็น
อาณาจักรของกิเลส คือคนอยู่ได้อำนาจของกิเลส, มนุษย์อยู่ได้อำนาจของกิเลส นี่สมัยนี้
เรียกว่า กิเลสจักร กิเลสอาณาจักร, **ไม่มีศาสนจักร.** ขอภัยที่จะพูดว่า แม้ใน
วัด ในวัดในวา กิเลสก็เข้าไปยึดครอง เป็นกิเลสจักรกันเสียมากแล้ว ; ไม่มีศาสนจักร
เข้าครองเหมือนแต่ก่อน.

อาตมากลัวในเรื่องนี้มาก ระวังไม่ให้สิ่งที่เป็นเหยื่อของกิเลสเข้ามาครอง แต่
ว่าก็ไม่ใช่ว่าจะเก่งจนว่าปิดอุดได้ครบหมด, มันก็ยังผลอออยู่บ่อย ๆ เหมือนกัน. แต่ถ้ามัน
รู้สึกตัวอยู่แล้วมันก็ไม่ยอมดอก ที่วัดนี้ไม่มีทีวี ไม่มีเครื่องรับทีวี มีคนเอามาให้ เอามา
ยึดเยียดจะให้ ตั้งหลายปีมาแล้ว หลายหนมาแล้ว หลายครั้งมาแล้ว ก็ไม่ยอมรับไว้ โดย

ที่กลัวว่าพระเณรจะเป็นทาสของกิเลสไปเสียหมด มันควบคุมไม่ได้. อาตมาควบคุมการใช้มันไม่ได้ พระเณรเขาก็จะใช้กันอย่างเป็นทาสของกิเลสไปเสียหมด ไม่กล้าเอาเข้ามาทั้งที่ตัวเองก็อยากจะดูเหมือนกันแหละ ก็บอกตรง ๆ, แต่มันก็ไม่กล้าเอาเข้ามา เพราะว่า จะเอาเข้ามาทำให้สมาชิกนี้มันกลายเป็นทาสของกิเลสไปเสียหมด.

ที่นี้ต้องดูว่า อะไรจะต้องกลับมา ? มันก็ต้องอำนาจศาสนาจักร, ศาสนา-จักรจะต้องเข้ามา ขัปไล่กิเลสอาณาจักรให้ออกไป. ให้ศาสนาครองโลก, ให้พระ-เจ้าครองโลก เรียกสั้น ๆ ว่า ให้ธรรมะครองโลก.

คำว่า ครอง ๆ นี้ไม่ใช่ปกครอง แต่ว่าเป็นคุ้มครองป้องกันพิทักษ์รักษา. คำว่า ครองโลก อย่างใช้อำนาจ นี้เรายังไม่พอใจ, ครองในที่นี้หมายความว่ามาคุ้มครองให้ปลอดภัย. ให้ธรรมะเข้ามาครองโลก หมายความว่า ให้ธรรมะเข้ามาคุ้มครองโลก ให้ปลอดภัยเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติศาสนาถูกต้อง ตามเจตนารมณ์แห่งศาสนาของตน ๆ.

ถือศาสนาไหนก็ได้ ที่เป็นหัวใจของศาสนาแล้ว มันจะทำลายความเห็นแก่ตนทั้งนั้น มันจะเน้นความรักผู้อื่นทั้งนั้น; ฉะนั้นจะศาสนาไหนก็ได้ คนมีศาสนาแล้ว ประพฤติศาสนาให้ถูกต้องตามเจตนารมณ์แห่งศาสนาของตน ๆ, ไม่ใช่มีไว้ทำพิธี ไม่ใช่ว่ามีศาสนาไว้สำหรับทำพิธี ไว้ไหว้, หรือ บางทีก็ใช้เป็นเครื่องหาประโยชน์ทางวัตถุไปเสียอีก ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือบังหน้าการเมือง หาประโยชน์ไปเสียอีก; อย่างนี้มันก็ไม่ใช่ว่าการใช้ศาสนาอย่างถูกต้อง, ขอให้คิดดูเสียใหม่.

อยากจะพูดว่า **ศาสนาทุกศาสนาที่มีอยู่ในโลกเวลานี้ อาจจะร่วมมือกันได้**, ศาสนาที่ไม่ส่งเสริมความรักผู้อื่นนั้น หมดไปจากโลกแล้วแหละ มันเหลืออยู่ได้ก็แต่ศาสนาที่ถูกต้อง ที่ทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วก็ **ให้เห็นแก่ผู้อื่นให้รักผู้อื่นทุกศาสนา** เพียงแต่ว่ามันมีวิธีที่ต่างกัน แต่หวังผลอย่างเดียวกัน; อย่างว่าแต่ศาสนาเลย แม้แต่พวกคอมมิวนิสต์เขาก็พูดว่า เขาทำนี้ก็เพื่อให้โลกมีสันติภาพ พวกคอมมิวนิสต์ก็ว่าอย่างนั้น. **ศาสนาทุกศาสนา ก็เพื่อให้โลกมีสันติภาพ**; แม้ว่าจะมีวิธีที่ต่างกัน ทุกศาสนาร่วมมือกันได้ เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า ศาสนานั้น ถูกธรรมชาติบังคับบีบคั้นให้เกิดขึ้นมาในโลก เพื่อแก้ปัญหาของการที่มนุษย์มันไม่รักกัน.

ถ้าเราจะศึกษาให้ไปถึงต้นตอของศาสนาทุกศาสนาแล้ว มันจะไปถึงจุดหนึ่งหรือยุคหนึ่ง **ที่มนุษย์ที่นั่นมันไม่รู้จักรักกัน** มันเบียดเบียนกัน มันจึง เกิดศาสนานั้นขึ้นที่นั่น แล้วก็ยังคงอยู่เรื่อย ๆ มา. **วิธีที่จะจัดให้คนรักกันนั้นมันต่างกัน แต่ว่าหวังผลอย่างเดียวกัน.** เช่นศาสนาหนึ่งจะบอกว่า แกต้องรักกันเพราะพระเจ้าต้องการแกต้องรักกัน มิฉะนั้นพระเจ้าจะลงโทษแก; นี่คนก็รักผู้อื่นได้. แต่ถ้าพุทธศาสนาจะบอกว่า เราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; เพราะฉะนั้นเราจะต้องรักกัน, ไม่ต้องมีพระเจ้าที่ไหนดมาบังคับเรา หรือว่าถ้ามัน จะเป็นวิทยาศาสตร์มากหน่อยก็บอกว่า ไปดูสิ ถ้าว่าแกไม่รักกัน แล้วมันจะเกิดอะไรขึ้น เพราะฉะนั้นแกจะต้องรักกัน. ฉะนั้นการที่จะชวนให้มนุษย์รักกัน ก็มีหลาย ๆ วิธี; เพราะฉะนั้นทุกวิธีมันจึงใช้ได้ เพราะว่ามันได้ผลคือมนุษย์รักกันก็แล้วกัน. **เนื้อแท้ของศาสนา มันมีเพื่อสิ่งนี้ทุก ๆ ศาสนา.**

ทีนี้ **เมื่อศาสนาจะทำหน้าที่** ของมัน ก็ต้องทำหน้าที่ที่บุคคลก่อน เมื่อสำเร็จแก่บุคคลแล้ว หลาย ๆ คนมันก็รวมกันเป็นสังคม ที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของศาสนา.

ถ้าทำได้กันทั้งโลกก็ยิ่งดี; เพื่อจะให้ได้ทั้งโลก เราจึงผ่อนผันว่าใช้ได้ด้วยกันทุกศาสนา. ใครมีศาสนาอะไร ก็ขอให้ถูกเจตนารมณ์แห่งศาสนานั้น ๆ แล้วมันจะออกมาเป็นว่าทุกคนรักกัน แล้วมันก็ใช้ได้ ในโลกนี้มันก็มีความรักกัน. **ศาสนาต้องการจะดับทุกข์ของบุคคลเป็นขั้นแรก, ครั้นดับทุกข์ของบุคคลได้แล้ว มันก็ดับทุกข์ของสังคม หรือของโลกได้ไปในตัว.**

ศาสนาพวกหนึ่งเขาเป็นสัทธาธิกะ เขาเรียกว่าใช้ศรัทธาความเชื่อนั้นเป็นประโยชน์, ศาสนาพวกหนึ่ง เขาเรียกว่าวิริยาธิกะ ใช้กำลังจิตอันอบรมดีแล้วเป็นประโยชน์, ศาสนา อย่างพุทธศาสนา นี้เรียกว่า ปัญญาธิกะ ใช้กำลังแห่งปัญญาเป็นเครื่องบันดาลประโยชน์. แม้ว่าจะใช้ต่างกัน คืออันหนึ่งใช้ ศรัทธา อันหนึ่งใช้ วิริยะ อันหนึ่งใช้ ปัญญา แต่ผลมันก็คือความดับทุกข์ หรือความดับกิเลสดับทุกข์ ด้วยอำนาจสิ่งเหล่านั้น, มันก็ต้องรวมกันได้ ต้องมาทำงานรวมกันได้ทุก ๆ ศาสนา, ไม่ต้องขัดแย้งกัน เหมือนที่กำลังมีกระดูกกระจิก ระหองระแหงกันในบัดนี้ ระหว่างพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา. ถ้ามันถึงกับขัดแย้ง แย้งขัดกันแล้ว มันก็ไม่ใช้ศาสนา เพราะว่าศาสนาไม่ได้มีไว้เพื่อการขัดแย้งกัน.

ฉะนั้นเราจงจัดให้ดี กระทำให้ดี อย่าให้เกิดการขัดแย้งขึ้นมาในระหว่างศาสนา เพราะมี หลักในพระบาลีชัดเจนว่า ความแย้งขัดคืออุปัททวะ, อุปัททวะ แปลว่า อุบาทว์, อุปัททวะ มาจากความขัดแย้ง, อุปัททวะทุกชนิดมาจากความขัดแย้ง. ถ้าเกิดความขัดแย้งในครอบครัวใด ครอบครัวนั้นก็มีอุปัททวะ คืออุบาทว์, มีความขัดแย้งในสมาคมใดสังคมใด สังคมนั้นก็มีอุปัททวะ คืออุบาทว์, มีความขัดแย้งในประเทศใดประเทศนั้นก็มีอุปัททวะ คืออุบาทว์, มีความขัดแย้งในโลกไหน โลกนั้นก็มีอุปัททวะ; ภาษาบาลีว่า อุปัททว, ภาษาไทยว่า อุบาทว์ อุบาทวะ.

ฉะนั้น **เราต้องไม่มีความขัดแย้ง** ในส่วนบุคคลก็อย่ามีการขัดแย้ง, ในร่างกายคนเดียว ถ้ามีความขัดแย้งเมื่อไร มันก็คือมีโรคภัยไข้เจ็บที่จะต้องตายเมื่อนั้นแหละ, ในร่างกายของคนคนเดียว มันก็มีความขัดแย้งไม่ได้. นี่ใน **ครอบครัว** ใน **สังคม** ในโลกก็ต้องไม่มีความขัดแย้ง.

นี่ผลของศาสนาจักร **เมื่อศาสนาครองโลก จะไม่มีความขัดแย้ง.** ให้เป็นฟ้าสาธทางศาสนาจักร คือให้อำนาจของศาสนา ได้มีโอกาสเข้ามาคุมครองโลก จัดสรรคโลก เป็นไปอย่างดี. นี่เรียกว่าฟ้าสาธทางศาสนาจักร พูดตรง ๆ ก็ว่า **มนุษย์ต้องเอาศาสนามาใช้เป็นประโยชน์มากขึ้น ถ้ามีฉะนั้นแล้ว โลกนี้มันก็มีสันติสุขหรือสันติภาพ,** โลกนี้ก็จะต้องเป็นโลกที่น่าละอายสัตว์เดรัจฉานเป็นแน่นอน.

เขาว่าอาตมาพูดหยาบคาย อะไร ๆ ก็อ้างสัตว์เดรัจฉาน เพราะมันเป็นความจริง ว่าเดี๋ยวนี้ในโลกสัตว์เดรัจฉาน มันมีปกติสุขสงบสุขมากกว่าในโลกมนุษย์ ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง, แล้วก็สร้างกันขึ้นมาให้มาก ๆ เพื่อจะเอาประโยชน์ของตัวเอง ฉะนั้นโลกมนุษย์ยังน่าละอายแก่โลกสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมีความสงบสุขอยู่ตามเดิม; **โลกมนุษย์มีแต่ความขัดแย้งมากขึ้น.**

ฟ้าสาธทางค่านิยมหรืออุดมคติ.

ข้อต่อไปที่จะพูดก็คือ ฟ้าสาธทางค่านิยมหรืออุดมคติ เดี่ยวนี้พูดกันมากนัก ว่าค่านิยม เดี่ยวค่านิยม เดี่ยวรสนิยม เดี่ยวค่านิยม พูดกันมากนัก, มันเป็นคนนิยมมีด

ทั้งนั้นแหละ. **ค่านิยมของอวิชา** หรือความมี **ไม่ใช่แสงสว่างของอวิชา**, เราจึงเรียกว่าฟ้าสว่างทางค่านิยมหรืออุดมคติ, อุดมคติก็อยู่ในความหมายเดียวกันกับค่านิยม.

ปรากฏการณ์ปัจจุบันนี้ มันก็มีอยู่ว่า **อุดมคติกินไม่ได้** เงินซื้อหาอะไรก็ได้, อุดมคติกินไม่ได้ คนก็บูชาเงิน; ไม่ยึดถืออุดมคติ แม้ว่ามันจะประเสริฐสูงสุดสักเท่าไร เขาก็สวนออกมาว่า อุดมคติกินไม่ได้ เพราะฉะนั้นฉันไม่สนใจ. แต่ขอให้ดูให้ดี ๆ นะ **อุดมคตินี้มันยิ่งกว่าสิ่งที่กินได้** อุดมคติมัน จะช่วยให้ได้มาซึ่งสิ่งที่กินได้; ไม่ใช่ว่าตัวเองมันกินไม่ได้ แล้วมันจะหมดหน้าที่, มันมีหน้าที่ที่จะให้นำมา หามาได้ซึ่งสิ่งที่กินได้ แล้วกินอย่างดี อย่างไม่มีความผิดพลาด. ถ้าไม่มีอุดมคติแล้ว มันก็หาอย่างเลว มีไว้อย่างเลว กินอย่างเลว ใช้อย่างเลว, อะไรมันก็เป็นเรื่องผิดไปหมด. ฉะนั้นขอให้ **มีค่านิยมหรืออุดมคติให้ถูกต้อง** เราก็จะได้สิ่งที่ควรจะได้ มากินมาใช้ มาอะไรอย่างถูกต้อง **ไม่เกิดเป็นผลร้ายขึ้นมา**. ฉะนั้นขอให้รู้จักหา รู้จักได้ รู้จักกิน รู้จักใช้ ให้ถูกต้องตามอุดมคติหรือค่านิยม ในระดับที่บัญญัติไว้ว่าสำหรับมนุษย์เรา.

เมื่อคนไม่รู้จักอุดมคติของคน แล้วมันจะเป็นคนได้อย่างไร; มันจึงไปยึดถือเอาอุดมคติของสัตว์มา คนไม่รู้จักอุดมคติของคนหรือของมนุษย์ ก็ไปคว้าอุดมคติของสัตว์มา; เช่นเห็นแต่จะเฮอร์ดอรรอยเป็นต้น. มันไปคว้าอุดมคติของผีसागคือกิเลส เข้ามา เป็นอุดมคติของคน มันก็มีลักษณะเหมือนกับผี **ที่น่าอันตรายอย่างยิ่ง** เพราะไปคว้าเอาอุดมคติของกิเลสเข้ามา เป็นอุดมคติของคน.

ถ้าฟ้าสว่างอุดมคติ ก็ต้องรู้จักอุดมคติของคน : รู้ว่าเกิดมาเป็นคน นี่มันคืออะไร, มันเพื่อประโยชน์อะไร, เกิดมานี้เพื่อประโยชน์อะไร, ควรจะมีอุดมคติอย่างไร, มีค่านิยมอย่างไร.

เอาละ, จะยอมรับในข้อที่ว่า ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครตั้งใจที่จะเกิดมา มันก็เกิดมาโดยที่เราไม่รู้ เราไม่ได้ตั้งใจ และเราเลือกไม่ได้; แต่เราก็ได้เกิดมาแล้ว. ดังนั้นเราก็จะต้องทำให้ถูกในข้อที่ว่า เดียวนี้มันเกิดมาแล้ว, มันเกิดมาแล้วถึงขนาดนี้แล้ว จะต้องทำอะไรต่อไป จึงจะไม่เป็นปัญหาเลวร้าย มีความทุกข์ขึ้นมา. **ทำอย่างไรจึงจะเป็นคนที่ถูกต้องตามอุดมคติของคนหรือของมนุษย์,** ไม่เป็นคนบ้า ถ้าคนมันบ้านี้ต้องถือว่าเลวกว่าสัตว์ ทั้งที่เป็นคน ถ้าเป็นบ้าเสียแล้วมันต้องเลวกว่าสัตว์ ซึ่งมันยังไม่บ้า มันไม่หลงอะไรมากเหมือนคน. อาตมาเลี้ยงไก่ เลี้ยงสุนัข เลี้ยงแมว เลี้ยงอะไรอยู่ทุกวัน ก็เห็นว่า โอ้, นี่มันไม่โลกเหมือนเราแล้วกระมัง มันไม่ได้คิดหวังมากในเรื่องที่จะเป็นกิเลส มันกินแต่เท่าที่จำเป็น.

มนุษย์มีอุดมคติอย่างไร ? ก็มีอุดมคติของมนุษย์ ตอบกำปั้นทุบดินก็ต้องตอบว่า **มีอุดมคติของมนุษย์** ขยายไปอีกหน่อยก็ว่า **ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้,** แล้วก็ยังไม่รู้ว่าอะไรอยู่นั่นเอง. บางคนอาจจะคิดว่า มันควรจะได้สิ่งที่มนุษย์ควรจะได้, แต่แล้วก็ยังไม่รู้ว่าอะไร ระวังให้ดี ระวังให้ดีในข้อนี้. **อยากจะได้แต่บุญกุศลแต่ก็ไม่รู้จะเอามาทำอะไร** มันก็เลยผิด, มันก็เลยผิดแหละ มันผิดฝาผิดตัว.

มีชีวิตเย็น ไม่มีทุกข์ไม่มีร้อน ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เท่านั้นเพียงพอไหม ? ขอให้พวกเราคิดว่า **ที่เราเกิดมานี้ ที่ดีที่สุดที่เราควรจะได้ นั่น คือได้มีชีวิตอย่างเยือกเย็น ไม่มีใครเป็นทุกข์เป็นร้อน** อยู่สบายกันทุกคน เท่านั้นพอไหม ? อาตมาคิดว่าจะพอแล้ว ถ้าเราอยู่สบายเยือกเย็น เยือกเย็นไม่มีไฟกันทุกคน ควรจะพอแล้ว. เดียวนี้มันเต็มไปด้วยไฟกิเลสเผาผลาญ แล้วไฟทุกข์ที่ไม่รู้จักดับ ไม่รู้จักดับให้เย็น คือปัญหาเกี่ยวกับความคิดเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี่ เราไม่รู้จักดับ.

บางคนจะคิดว่า โฉ้ยเหลื่อวิสัยไวย ที่จะไม่มีความทุกข์เลย, นั้นมันว่าเอาเอง หลับตาว่า. ถ้าเหลื่อวิสัยแล้ว มันก็ต้องเป็นทุกข์กันไม่มีทางแก้. เดี่ยวนี้ธรรมะ นั้นมีสำหรับดับทุกข์ได้. ธรรมชาติสำหรับความดับทุกข์ได้มันมี. ดังนั้น มนุษย์จึง ดับทุกข์ได้ ประพฤติปฏิบัติให้ถูกในข้อนี้แล้วมนุษย์ก็ดับทุกข์ได้, จึงเรียกว่ามัน มี ไม่ใช่เหลื่อวิสัย มีธรรมะสำหรับจะดับทุกข์ได้ทุกระดับทุกชั้นตอน. ขอให้สังเกตดู ให้ดี ๆ นับตั้งแต่ความยากจน ก็แก้ไขได้, โรคภัยไข้เจ็บก็แก้ไขได้, ก็มาถึงจิตใจมัน ร้อนเพราะโลภะ โทสะ โมหะ มันก็ต้องแก้ไขได้ เป็นลำดับไป, ให้เย็นอยู่โดยที่ ไม่มีไฟเหล่านี้มาเผา นั่นคือนิพพาน.

นิพพาน แปลว่า เย็น ตัวหนังสือแปลว่าเย็น เย็นเพราะไม่มีไฟซึ่งเป็นของ ร้อน; กิเลสเป็นไฟ หรือว่า ความโง่ เหลา อะไรก็ตามมันเป็นไฟ. อย่ามีสิ่งนั้น แล้วชีวิตนี้ก็เย็น แล้วก็เย็นอยู่ตามสมควร เราจึงไม่เป็นบ้า; ถ้าชีวิตนี้ทั้งวันทั้งคืนไม่ เย็นเสียเลยก็เป็นบ้าและตายกันหมดแล้ว.

อย่าเนรคุณพระนิพพาน, พระนิพพานมาเยี่ยมเราวันละหลาย ๆ ครั้ง เวลา ไหนเราไม่ได้มีกิเลส ไม่ร้อนเป็นไฟในใจ เวลานั้นพระนิพพานมาเยี่ยมเรา. เดี่ยวเราก็โง่บ้าขึ้นมาอีก ร้อนด้วยกิเลส ราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง, พระนิพพาน ไปเสียแล้ว แล้วเดี๋ยวก็มาเยี่ยมเราอีก เพราะเวลาที่เย็นอยู่ได้ด้วยพระนิพพานชั่วคราวนี้ มันมีมาก. ดังนั้นเราจึงไม่เป็นบ้า, เราจึงไม่เป็นโรคประสาท, เราจึงไม่ตายเพราะว่า เวลาที่มันไม่ถูกเบียดเบียนด้วยกิเลส นั้นมีมากพอ, นี้เรียกว่าชีวิตธรรมดา สามัญ ของคนบุญชนนี้ มันรอดอยู่ได้ ที่พระนิพพานมาเยี่ยมเป็นคราว ๆ โดยไม่รู้สีกตัว, โดยไม่รู้สีกตัว จึงไม่บ้าและไม่ตาย. นี่ถ้าว่าพระนิพพานนี้จะยืดอกออกไป จนไม่กลับไป กลับมา มีถาวร, นั่นก็ดีที่สุดสำหรับมนุษย์แล้ว.

ฉะนั้น ขอให้เราได้รับความเยือกเย็นแห่งจิตใจ มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ คือ **สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ แล้วเราจะต้องอยู่ด้วย ความเย็นนี้ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนสังคม**; ดูจะไม่ยากนักข้อนี้ ถ้าว่าทุกคน ๆ มันเย็น รวมกันเป็นสังคม มันก็เย็นแหละ. แต่ถ้าว่าบางคนมันยังโง่อยู่ ไม่รู้จักทำให้เย็นเรา ก็ช่วยเขาบ้าง **เราที่เย็นแล้ว** อุตส่าห์ช่วยเพื่อนมนุษย์ที่มันไม่รู้จักเย็น ให้ได้เย็นกันเสียบ้าง คือหน้าที่โดยเฉพาะ.

ศาสนาก็ช่วยให้เกิดการปฏิบัติ **ชนิดที่ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ**, เมื่อได้ตามอุดมคติอันนั้นแล้ว ปัญหามันก็หมด ไม่มีปัญหาอะไรในโลก. เดียวนี้มนุษย์มันไม่เป็นมนุษย์ มันเป็นคนที่มีกิเลส แล้วก็ใช้กิเลสเป็นเครื่องเบียดเบียน ประหัดประหารกัน โลกก็มีปัญหาไม่รู้จักสิ้นสุด. แม้ว่าบางคนมันจะเกิดแหวกแนว มันพูดฟังไม่รู้เรื่อง, **เราก็มีธรรมะเป็นเครื่องดับปัญหาในฝ่ายเรา, อย่าไปวุ่นวายกับคนบ้า,** ให้คนบ้าเป็นไปตามเรื่องของมันเอง เราอย่าไปรับเอามาเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรา. แต่ว่ามันลำบากสักหน่อย หรือมากก็ได้ ลำบากที่ว่าจะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า, มันลำบากที่ว่า **จะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า.** ทีนี้ถ้าว่า **คุณไม่อาจจะหนีไปได้** คุณจะทำอย่างไร ? **คุณต้องมีธรรมะอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งทำให้คุณสามารถอยู่ร่วมโลกกับคนบ้านั้นได้** ปัญหาหมด, ไม่มีอะไรที่จะทำให้เราเดือดร้อนกระวนกระวายระส่ำระสาย.

นี่อุดมคติความเป็นมนุษย์มีค่านิยมอยู่ที่จะต้องได้รับความเย็นแห่งจิตใจ หรือพระนิพพาน, แม้แต่ชั่วคราวก็ยังดี เป็นขณะ ๆ ขณะ ๆ มาหล่อเลี้ยงกันไว้ แล้วเราก็จะรักใคร่กันง่าย สามัคคีกันง่าย, ช่วยกันสร้างโลกที่สงบเย็นได้. วิธีอื่นไม่มีการเมืองอันหลอกลวงใช้ไม่ได้, เศรษฐกิจอันหลอกลวงใช้ไม่ได้, สังคมวิทยาที่ขึ้นอยู่กิเลสมันก็ใช้ไม่ได้, ต้องธรรมะบริสุทธิ์ จึงจะเอามาเป็นที่พึ่งได้.

ฟ้าสว่างทางการดำเนินชีวิต.

หัวข้อต่อไปเรียกว่า **ฟ้าสว่างทางการดำเนินชีวิต** เมื่อตะกี้พูดว่า ต้องฟ้าสว่างในทางศาสนจักร และก้ค่านิยมของมนุษย์. ที่นี้ **ค่านิยมของมนุษย์นี้ต้องได้มาด้วยการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง**; ดังนั้น เราควรจะพูดถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์.

ทางดำเนินชีวิตหรือจิตนี้ ต้องถูกต้อง, ต้องมีแสงสว่างแห่งธรรมะ มาส่อง ให้ชีวิตมันเดินทางไปถูกต้อง. จะมีดวงอาทิตย์สักพันดวง ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ดอก เพราะดวงอาทิตย์มันส่องเข้าไปในจิตไม่ได้ , มันต้องมีธรรมะที่สามารถจะส่องเข้าไปในจิตได้. **มีธรรมะแล้วก้จะมีจิตใจอันสว่าง** รู้เห็นว่าอะไรเป็นอะไร, อะไรคือสิ่งที่เรียกว่าชีวิต, **ชีวิตคืออะไร ? คือระบบการเป็นอยู่ของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มันประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต** จะเป็นร่างกาย จะเป็นวาจา จะเป็นจิตใจ จะเป็นสติปัญญา อะไรก็ตามแต่ละส่วน ๆ ที่จำเป็นแก่การที่จะมาประกอบกันเป็นชีวิต, รวมกันแล้วก้เรียกว่าชีวิต. ชีวิตก้คือสิ่งนั่นเอง, ชีวิตคือสิ่งนั่นเอง. ดังนั้นมันจึงต้องมีหนทางแห่งความถูกต้อง เพราะว่ามันต้องมีการดำเนิน; เมื่อมีการดำเนิน มันก็ต้องมีหนทางแห่งความถูกต้อง **เราต้องศึกษาความถูกต้องของทุก ๆ ส่วน ที่จะประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต,**

คำว่า **หนทาง ๆ** นี้เป็น **ภาษาธรรมดา** หมายถึงถนนหนทาง : ทางรถไฟ ทางรถยนต์ ก้เป็นทาง แต่นั่นมันเป็นทางที่ร่างกายเดิน ทางวัตถุ ไม่ต้องพูด. **ธรรมะนี้มันเป็นเรื่องหนทางของจิตใจเดิน** จึงต้องพูด ต้องมีความถูกต้องทางกายทางวาจา เรียกว่ามันเดินทางถูกต้อง, ต้องมีความถูกต้องในทางจิต เรียกว่าจิตมันเดินทางถูกต้อง, ต้องมีความถูกต้องในทางสติปัญญา ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ก้ได้ แล้วมันก้

เรียกว่าเป็นการเดินไปถูกต้อง. รวมกันแล้ว **เป็นความถูกต้องของทุกส่วน ที่ประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต.**

ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะไว้นั้น ขอให้สนใจกันให้มากเป็นพิเศษ อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย, อย่าเพียงแต่ท่อง ๆ สวด ๆ ไว้เป็นประจำวัน. ขอให้มองเห็นชัด ให้รู้สึกแก่จิตใจโดยประจักษ์ชัด ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร เป็นอะไร รู้สึกอยู่ด้วยจิตใจโดยประจักษ์ชัด, ไม่ใช่ท่องได้ ไม่ใช่คิดได้ ไม่ใช่วิพากษ์วิจารณ์ได้, นั้นมันไม่พอ. **ขอร้องให้ไปสนใจกับทางมืองค์แปดประการ** อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือมัชฌิมาปฏิปทา แล้วแต่จะเรียก ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ **ว่าเป็นสิ่งที่ตลาดไม่ได้เคยได้ยินได้ฟัง มาแต่กาลก่อน; เดียวนี้ได้ยินได้ฟังแล้ว รู้แล้ว** เอามาสอนแก่พวกเธอ.

มรรคมืองค์แปดประการ ก็หมายความว่า **หนทางอันถูกต้อง ประกอบอยู่ด้วยองค์ประกอบ ๘ อย่าง :** มีความคิดเห็นถูกต้อง แล้วก็ มีความปรารถนาถูกต้อง มีการพูดจาถูกต้อง มีการทำงานถูกต้อง มีการดำรงชีวิตถูกต้อง มีความพากเพียรถูกต้อง มีการตั้งสติไว้อย่างถูกต้อง มีการตั้งสมาธิ คือความมั่นคงแห่งจิตใจ ไว้อย่างถูกต้อง, รวมเป็น ๘ ถูกต้อง เข้าเป็นสิ่งเดียวกัน เรียกว่าทางดำเนินแห่งชีวิต เดินจากความทุกข์ ไปหาความดับทุกข์; แต่ไม่ใช่ร่างกายเดิน **เป็นเรื่องจิตใจเดิน; นี่ก็คือทางดำเนินแห่งชีวิต ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.**

ดูเหมือนจะสวดกันได้ทุกคนแหละ : สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปป สัมมาวาจา ฯลฯ แล้วก็แปลได้. เพียงแต่สวดได้มันไม่พอ, มันต้องไปสอบสวนดูว่าเรามีหรือเปล่า? เรามีสิ่งเหล่านี้หรือเปล่า? ถ้ายังมีเห็นผิด เห็นผิด เข้าใจผิดอะไรอยู่ ก็รีบชำระเสียให้มันถูก, ปรารถนายังไม่ถูก ก็ปรารถนาเสียให้ถูก; ไปปรารถนาเหยื่อของกิเลส ไปหา มารู้งบาริเลส มันก็เป็นทุกข์แหละ; มันต้องรู้อะไรเป็นอย่างไร แล้วก็ปรารถนา

ให้ถูกต้อง. ถ้ามีสัมมาทิฐิ คือความคิดเห็นถูกต้องแล้ว ก็จะปรารถนาได้ถูกต้อง, ครั้นปรารถนาถูกต้องแล้ว ก็จะมีการกระทำ หรือ การพูดจา ถูกต้อง เลี้ยงชีวิต ถูกต้อง, แล้วก็พยายาม อย่างยิ่งไปตามนั้น ก็มีความเพียร ที่ถูกต้อง. มีสติคุม ไว้เสมอให้มันถูกต้อง ก็เรียกว่ามันมีสติ กำลังใจเข้มแข็งตลอดเวลา ก็เรียกว่ามีสมาธิ, เรื่อยไป ๆ เรื่อยไป มันก็ถึงที่สุด จุดหมายปลายทาง คือพระนิพพาน.

ทางนี้เป็นทางไปสู่พระนิพพาน; ฟังดูแล้วมันลึกซึ้งหรือมันไม่รู้อยู่ที่ไหน; ขอให้เข้าใจว่า เมื่อประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามนี้แล้ว ก็**จะเกิดความเย็นแก่ชีวิต ไม่มีความร้อนเลย** นั่นแหละอยู่ที่นั่น. พระนิพพานอยู่ที่**ความเย็นแห่งชีวิต ไม่มีความร้อนเลย**. นี่เรียกว่ามีทางดำเนินอันถูกต้อง, ทางดำเนินแห่งชีวิตนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งเขาเรียกว่าพรหมจรรย์. พรหมจรรย์ แปลว่า การดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ระบบการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ เรียกว่าพรหมจรรย์ **เรามีพรหมจรรย์ ก็มีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ** มันก็ไปสู่ปลายทาง คือ**ความดับทุกข์สิ้นเชิง** โดยประการทั้งปวง.

เดี๋ยวนี้ฟ้ายังไม่สว่าง หรือฟ้ายังไม่ค่อยสว่าง ในทางดำเนินชีวิต จะพูดได้เลยว่า ไม่สว่างตั้งแต่ที่**ไม่รู้ว่า** ชีวิตเป็นการเดินทาง. ที่นั่งอยู่ที่ใครมองเห็นว่าชีวิตเป็นการเดินทางบ้าน ดูจะไม่มองอย่างนั้น.

ชีวิตมันมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ : จากต่ำไปหาสูง, พูดอย่างนี้ โดยสมมติ ก็เรียกว่า จากชั่วไปหาดี, จากต่ำไปหาสูง ความเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเดินทางดีขึ้น นั่งอยู่ก็ได้ นอนอยู่ก็ได้ ไม่ต้องเดินด้วยขาก็ได้ ไม่ต้องเดินด้วยเท้าก็ได้, นั่งอยู่ก็ได้ นอนอยู่ก็ได้ ทำอะไรอยู่ก็ได้. แต่**ชีวิตต้องเป็นการเดินทางอยู่ตลอดเวลา** คือมันเปลี่ยนจากที่ไม่ค่อยดีหรือไม่ดี เป็นดีขึ้น ๆ ดีขึ้น ๆ, เป็นการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ, การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจคือการดำเนินชีวิต ต้องควบคุมให้เป็นไปถูกต้อง.

ฟ้าสาธทางกีนอยู่แต่พอดี

ทีนี้ ข้อสุดท้ายที่จะพูดวันนี้คือ **ฟ้าสาธทางกีนอยู่แต่พอดี** อาตมาพูดแล้ว มันจะถูกมอง ว่าดูหมิ่นผู้ฟังมากเกินไปก็ได้ เพราะพูดว่าผู้ฟังนี้ไม่รู้แม้แต่เรื่องฟ้าสาธทางกีนดีอยู่ดี, ก็กีนอยู่เกินพอดี. **เดี๋ยวเขาเน้นกันแต่เรื่องกีนดีอยู่ดี ๆ, ดี ๆ, ดี ๆ** มันฟังไม่ถูก ไม่รู้ว่าเท่าไร มันก็ต้องเรียกว่ามากขึ้น ดีขึ้น อร่อยขึ้น สนุกสนานมากขึ้น. คือกีนดีอยู่ดี แล้วก็ไม่มีจุดที่หยุดหรือเพียงพอ นี่กีนดีอยู่ดี.

เราจะต้องมานึกถึงคำว่าพอดี **กีนอยู่พอดี** คำว่าพอดีคืออะไร ? พอดีคืออะไร ? คำว่า **พอดี มีประมาณที่พอดี.** คำนี้สำคัญมาก ; ถ้าไม่มีความพอดีแล้วตายหมดแล้ว ไม่มีความพอดีของต้นไม้ต้นนี้มันตายแล้ว, ไม่มีความพอดีในสุนัขตัวนี้ สุนัขตัวนี้ตายแล้ว, ไม่มีความพอดีในมนุษย์คนไหนมันก็ตายแล้ว มันไม่ได้มานั่งมาอยู่กันที่นี้.

ฉะนั้น **ความพอดี ถูกต้องโดยประมาณพอดี คือรากฐานของความที่มันจะอยู่ได้** เรียกว่าพอดี, **กีนอยู่กันแต่พอดี อย่าให้ขาดอย่าให้เกิน.** นี่ถ้ามันเกิน มันก็เป็นปัญหา มันไปกีนสิ่งที่ไม่ควรกีนมันก็เกิน มันก็ต้องหามาใช้มาก กีนมาก โดยไม่จำเป็น มันก็เพิ่มความทุกข์, แล้วเมื่อมันไม่รู้จักประมาณ มันก็เกินพอดีมากขึ้น ในที่สุดมันก็ตายเพราะหามากินนั่นเอง, ไม่ได้รับประโยชน์จากการที่มีชีวิตอยู่ยืนยาวต่อไป.

คำว่า **พอดี คือความถูกต้องแล้ว,** ตัวความถูกต้อง ภาวะของความถูกต้องภาวะของความสมดุลย์ ภาวะของความเหมาะสม หลายคำ พูดได้ เอามารวมกันเป็นความหมายของคำว่าพอดี. **ถูกต้อง ไม่เกิดเป็นพิษเป็นอันตราย, สมดุลย์ คือ สม่่าเสมอ** มันจึงเข้ากันได้, ถ้ามันไม่สมบุรณ์มันเข้ากันไม่ได้ แล้วมีความเหมาะสมในส่วนที่เป็นหน้าที่ของมัน ๆ.

เท่าไรเรียกว่าพอดี? **ต้องพิสูจน์ด้วยผลที่เกิดขึ้น** ไม่ใช่คำนวณทางปรัชญา, ไม่ใช่คำนวณทางตรรกวิทยา หรือคำนวณทางศาสตร์อะไรที่ไหน เสียเวลา. **ถูกต้องและพอดี** ก็คือมันไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น, มันไม่มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น, นั่นแหละคือความถูกต้องและพอดี ขอให้เรารู้สึกความถูกต้องกันด้วยสิ่งนี้ คือ **ไม่มีปัญหาเกิดขึ้น มีแต่ความสงบสุข** นี่พิสูจน์ว่าถูกต้องหรือดีแล้ว ; ถ้ามันแต่คำนวณด้วยวิชาเพื่อซึ่งต้องไปเรียนมามากมายนั้น เสียเวลา มันจะไม่ตรงกับเรื่องจริง, มันเป็นเรื่องของการคำนวณ ตามความคิดของบุคคลที่มีความคิดฟุ้งซ่าน ไม่มีจุดจบ.

นี่มาถึงคำว่า **กินอยู่พอดี**, ขอให้ระวังให้ดี มันผุดกันไกลจากคำพูดที่ว่า **กินดีอยู่ดี**. กินดีอยู่ดีนั้นต่างกันไกลจากความกินอยู่แต่พอดี เพราะว่ากินดีอยู่ดีมันไม่ได้มีความหมายว่าพอดี. มันมีแต่จะยิ่งๆ ขึ้นไป กินดียิ่งขึ้นไป, อย่างดียิ่งขึ้นไป. เดียวนี้มันกินอะไรก็ลองดู มันกินสิ่งที่เกิดความจำเป็นมากจนแล้ว ; แม้ว่าจะต้องซื้อมาอย่างแพง ๆ มันก็เอา, ไปกินอาหารที่แพงอย่างไม่มีเหตุผล ก็มี, สร้างที่อยู่อาศัยเป็นวิมานแข่งกับเทวดาแล้ว ก็ยังไม่มีความสุข, นั่นพิสูจน์ว่ามันไม่พอดี.

ถ้าถูกต้องและพอดี สิ่งที่เราทำขึ้น ๆ นี้ ต้องให้ความสงบสุขแก่เรา ; ฉะนั้น ถ้ามันมีความสุขแก่เราแล้วก็ใช้ได้แหละ เรียกว่าพอดี อยู่กระท่อมใบไม้ก็ได้ ไม่ต้องอยู่ตึก ถ้ามันไม่มีปัญหาไม่มีความทุกข์อะไรเกิดขึ้น ก็ต้องเรียกว่าพอดีแล้ว และถูกต้องแล้ว ; เพราะว่าอยู่ในวิมานเหมือนพวกเทวดา มันก็ยังมีความสุข. ช่วยรู้จักเสียดีกว่า พวกเทวดาก็ยังมีความสุข ด้วยราคะ โทสะ โมหะ เตือนอยู่เหมือนกัน, เทวดาก็ทะเลาะวิวาทกัน ใช้คำอย่างนี้ก็ได้. เทวดาในชั้นกามาวจร ก็ทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องแย่งเทวดาผู้หญิงกันอะไรกัน เหมือนกับในโลกนี้. ฉะนั้นอย่าคิดว่าเป็นเทวดาแล้วมันจะหมดปัญหา ก็ต้องว่า **เป็นอยู่อย่างสงบสุข โดยไม่มีปัญหา ;** นั่นแหละคือความถูกต้องแล้ว มีผลแห่งความพอดีแล้ว กินอยู่พอดีแล้ว.

ที่นี้กินอะไร อยู่อะไร ด้วยอะไรนี้ มันก็คือ **ปัจจัยที่ตั้งแห่งชีวิตทางฝ่ายวัตถุ** คือ อาหารอย่างหนึ่ง **เครื่องนุ่งห่มอย่างหนึ่ง** ที่อยู่อาศัยใช้สอยอย่างหนึ่ง และ **หยาบคายสำหรับบำบัดโรคอย่างหนึ่ง** ; ทุกอย่างนี้ต้องถูกต้องและพอดี, มากไปก็ไม่ได้ น้อยไปก็ไม่ได้, **ต้องถูกต้องและพอดี** ก็จะสำเร็จประโยชน์ในการเป็นอยู่ เรียกว่า ปัจจัยสี่.

ที่นี้อยากจะให้มี**ปัจจัยที่ห้า** ซึ่งเขาไม่ค่อยพูดกันดอก เพราะเขาพูดกันแต่ทางฝ่ายวัตถุ ; ถ้าทางฝ่ายจิตใจ **ต้องมีปัจจัยที่ห้า คือ มีธรรมะพอดี** อย่าให้มากจนเป็นบ้า เพราะธรรมะ. ธรรมะบ้าก็มีเหมือนกัน เพราะว่ามันไม่ถูกเรื่องของธรรมะ **ธรรมะนี้มันพอดีอยู่ในตัว** ; แต่คนมันมีเกิน ว่าเอาเอง ก็เลยเป็นธรรมะชนิดที่ให้โทษไปเสียก็มี, หรือว่า **ยึดมั่นในธรรมะมากเกินไป** มันก็ยกตนข่มท่านไปเสีย อย่างนี้ก็มี.

ฉะนั้น **ขอให้ทุกคนมีปัจจัยที่ห้า** สำหรับกินอยู่ใช้สอยด้วย คือความรู้ที่ถูกต้องในสิ่งทั้งปวง ว่ามันเป็นอะไร มันเป็นอะไร, ระบุได้เลยว่า **มีความรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา** ว่าเพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น **ก็รู้ให้ชัดเจนไปเสีย** เพราะมีอะไรเป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

ถ้าเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้เรื่องนี้จริง เขานั่งอยู่ตรงนี้ **เหลียวไปทางไหน** ก็จะเห็นอิทัปปัจจยตา, **อิทัปปัจจยตาเต็มไปหมดเหลือที่จะนับ** ; ในทราย เม็ดหนึ่งมันก็มีอิทัปปัจจยตา, ในหิน ก้อนนี้ก็มีอิทัปปัจจยตา, ต้นไม้ นี้ก็มีอิทัปปัจจยตา, อะไร ๆ ทุกอย่างที่เราเห็นอยู่ **แสงแดด** นี้ก็มีอิทัปปัจจยตา **กฎวิหาร** ก็มีอิทัปปัจจยตา ที่แสดงอยู่ว่า **เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี** เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี. นี้เรียกว่ามีความรู้ถูกต้องว่ามันเป็นเพียงเท่านี้ เพราะฉะนั้น **ไม่หลงรักอะไร ไม่หลงเกลียดอะไร ไม่หลงกลัว**

อะไร ไม่หลงโกรธอะไร ไม่อิจฉาใคร ไม่ริษยาใคร ไม่อะไรหมด, เพราะมีความรู้ที่ถูกต้อง ว่าอะไรเป็นอะไร. ธรรมะนี้จำเป็นมาก ที่ต้องรู้ แล้วธรรมะจำเป็นอีกอย่างหนึ่งคือ สติ, สติ ถ้าไม่มีสติแล้ว ทุกอย่างเป็นหมันหมด ; ถ้าไม่มีสติแล้ว ความรู้หรือปัญญาก็จะเป็นหมันหมด คือมันไม่ได้เอามาใช้แก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น.

อาตมาพูดว่า มีสติอย่างเดียวพอ, มีสติอย่างเดียวพอ. ฟังบางคนเขาเอาไปล้อ ว่าไม่เชื่อ ไม่พอ ต้องมีศีล สมาธิ ปัญหาชิ อะไรต่ออะไรอีกเยอะแยะ ตั้งหลายสิบประการ. อาตมาบอกว่า มีสติอย่างเดียวพอ ฟังนั้นไง เขาไม่รู้ว่า ถ้ามีสติมีสติแล้วมันจะมีศีล, มีสติแล้วมันจะมีสมาธิ มีสติแล้วจะมีปัญญา หรือจะมีอะไรทุกอย่าง ๆ ด้วยอำนาจของสติ.

นี่ขอให้อ่านไว้ด้วยว่า ถ้าเรามีสติที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนาแล้ว มันจะมีสิ่งทุกอย่างที่ควรจะมี, แล้วมันจะป้องกันได้ทุกอย่าง ที่เป็นอันตราย มันจะนำมาซึ่งสิ่งทุกอย่าง ที่ควรจะมี, แล้วมันจะกันออกไปเสียได้ซึ่งสิ่งที่ไม่ควรจะมี นี่เรียกว่ามีสติอย่างเดียวพอ.

นี่เขาจะไปจำแนกเป็น โอ ต้องมีสรวณาคมน์ ต้องมีศีล ต้องมีข้อนี้ ข้อนี้ มีธุดงค์ มีสมาธิ มีปัญญา มีอะไรอีกมากมาย ตามชื่อของธรรมะหลายสิบชื่อ. อาตมาว่า มีไม่ได้ดอกถ้าไม่มีสติ ถ้าไม่มีสติอย่างเดียแล้วสิ่งเหล่านั้นมีไม่ได้. ฉะนั้นเราจะต้องมีสติระลึกได้ทันทั่วทั้ง ที่มีผัสสะเกิดขึ้น แล้วอย่าทำผิด เมื่อมีผัสสะแล้ว. ธรรมะทั้งหลายจะมี : มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา หิริ โอตตปปะ ขันติ จาคะ นับไม่หวาดไหว จะเกิดขึ้นได้เพราะมีสติในขณะแห่งผัสสะ.

เรื่อง **ผัสสะ** นี้ช่วยเข้าใจกันไว้ให้ดี ๆ มันเป็นคำธรรมดาสำนวนมาก, มีอะไร
 มากกระทบจิต ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่าผัสสะ. **ในขณะที่แห่งผัสสะจะมีสติ
 แล้วจะไม่มีอะไรเกิดขึ้นที่เป็นอันตราย,** แล้วก็จะรักษาไว้ได้ซึ่งความถูกต้อง. นี่
 เรียกสั้น ๆ ว่า **มีสติ** อย่างเดียว **จะสามารถดึงเอาอะไรมาทั้งหมดทั้งสิ้น,** มีแต่ปัญญา
 ไม่มีสติมันกันนอนเป็นหมันอยู่ไม่มีประโยชน์อะไร, เพราะไม่ได้เอาปัญญามาใช้ให้ทันแก่
 เวลาที่ปัญหามันเกิดขึ้น, นี่เรียกว่า **ธรรมะที่จำเป็นแก่ชีวิต ต้องมีไว้ในฐานะเป็น**
ปัจจัยที่ ๕ ด้วยเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้**เรามีความหวังกันแต่จะอยู่ดีกินดี,** **เราไม่หวังที่จะกินอยู่แต่พอ**
ดี; รู้สึกคล้าย ๆ กันว่ามันถูกต้อง มันถูกจำกัดอาหาร ให้กินอยู่แต่พอดี เราก็ไม่ค่อย
 ชอบ. เราอยากให้เปิดกว้างไม่มีขอบเขต ว่ากินดีอยู่ดี, กินดีอยู่ดี อย่างนี้เรียกว่ามีดี
 เป็นความมีดี แล้วจะทำให้เกิดปัญหาอันไม่มีที่สิ้นสุด. **ทั่วโลกนิยมการกินดีอยู่ดี** โดย
 เฉพาะในบ้านเมืองที่มันเจริญ เจริญแผนใหม่ เขานิยมการกินดีอยู่ดี แล้วขยายออกไป
 ขยายออกไป, สร้างเครื่องมืออันวิเศษประเสริฐต่าง ๆ ก็เพื่อกินดีอยู่ดี เพื่อสุขสำราญส่วน
 ที่เกินความจำเป็น. พอเราบอกว่า **กินอยู่แต่พอดี** เขาก็ฟังไม่ถูก, แล้วมักจะเห็น
 ว่ามันเป็นอย่างเดียวกันแหละ **กินดีอยู่ดี กับกินอยู่แต่พอดี** เป็นอย่างเดียวกันแล้วไม่
 ต้องแยกกัน.

นี่เรียกว่ามันไม่ไหวแล้ว ที่มันมีแต่ความมีดี ไม่มีฟ้าสว่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ฟ้าไม่สว่างทางทิศตะวันตก ซึ่งเราสมัครใจตามกันเขาอยู่เสมอ ; **ฟ้าไม่สว่างทางตะวัน**
ตก ฟ้าไม่สว่างทางสังคม ฟ้าไม่สว่างทางการเมือง ฟ้าไม่สว่างทางเศรษฐกิจ ฟ้าไม่สว่าง

ทางสันติภาพ ฟ้าไม่สว่างทางศาสนาจักร ฟ้าไม่สว่างทางค่านิยมของมนุษย์ ฟ้าไม่สว่างทางดำเนินชีวิต ฟ้าไม่สว่างทางกินอยู่แต่พอดี. ขอให้มันกลายเป็นฟ้าสว่างในทุก ๆ ทางอย่างทีกล่าวนมาแล้ว.

นี่ก็บรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมพิเศษ, เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้ทุกคนมีความกล้าหาญ มีกำลังวังชา มีความเข้มแข็ง ในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมะ ตามหลักแห่งพระศาสนา สืบต่อไปในกาลบัดนี้.

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกษ์ [ตอน ๒]

-๕-

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสาในเรืองทางจิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้. อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ฟ้าสาต่าง ๆ ต่อไปตามเดิม ; ถ้าสังเกตดูให้ดี จะเป็นการบรรยายที่ช่วยเรียกความจำแต่หนหลังกลับมา เฉพาะเรื่อง ๆ เพื่อความมั่นคงแห่งเรื่องนั้น ๆ ก็ได้เหมือนกัน, ในวันนี้จะกล่าวด้วยเรื่อง ฟ้าทางทางจิต ทางการปรกติของจิต เป็นต้น, ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่เคยพูดกันมาแล้ว เราจะต้องยังคงรู้จัก จำได้หรือเข้าใจหรือเห็นแจ้ง ในเรื่องนั้น ๆ สืบต่อไป ทำให้สามารถปฏิบัติธรรมะได้.

ในหัวข้อแรก ก็จะพูดถึงเรื่อง ความสำคัญของสิ่งที่เรียกว่าจิต. จิตมีความสำคัญอย่างไร ? จิตมีความสำคัญตรงที่ว่า อะไร ๆ จะมีขึ้นมาได้ ก็เพราะความ

รู้สึกของจิต ; ถ้าไม่มีจิตสำหรับจะรู้สึกต่อสิ่งนั้น ๆ แล้ว สิ่งทั้งปวงก็ไม่มี หรือว่าโลกทั้งโลกก็ไม่มี อะไร ๆ ก็ไม่มี ; แต่เพราะจิตมี **รู้สึกหรือสัมผัสต่อสิ่งนั้น ๆ ได้ สิ่งทั้งปวงจึงมี**, เพราะจิตเป็นสิ่งที่อาจจะรู้สึก เป็นอย่างนี้ทั้งฝ่ายรูปธรรมและฝ่ายนามธรรม คือทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตใจเอง.

มีบาลีกล่าวอยู่เป็นหลักฐานว่า *ชีวิตก็ดี อุตตภาพก็ดี ความสุขความทุกข์ก็ดี ทั้งหมดนั้นประกอบอยู่ที่จิตดวงเดียว* หรือขึ้นอยู่กับจิตดวงเดียว, ไม่มีจิตก็ไม่มีชีวิต ไม่มีอุตตภาพ ไม่รู้สึกสุขมีรู้สึกทุกข์. นี่หมายความว่าร่างกายก็ไม่มี จิตใจก็ไม่มี; ในคัมภีร์อภิธรรมก็ยังมีกล่าววว่า *เอกจิตตขณิกา สพฺเพ ธมฺมา - ธรรมทั้งหลายทั้งปวงขึ้นอยู่กับขณะจิตหนึ่ง ๆ* ; หมายความว่าจิตนี้ทำงานเป็นขณะ ๆ มันรู้สึกอะไรได้ครั้งหนึ่งก็เรียกว่าขณะหนึ่ง. **สิ่งทั้งปวงมันเป็นผลของการที่จิตรู้สึกได้ขณะหนึ่ง ๆ** ในสิ่งเหล่านั้น; ถ้าไม่มีจิต ก็ไม่มีอะไรจะรู้สึกต่อสิ่งทั้งปวง, สิ่งทั้งปวงก็เท่ากันไม่มี. นี่แหละท่านคิดดูเอง สังเกตดูเอง เห็นแจ้งด้วยตนเองว่า **เพราะมีจิตมันรู้สึกต่อสิ่งนั้น ๆ ได้ สิ่งนั้น ๆ จึงได้มี**.

ที่นี้ก็ต้องดูต่อไปถึงข้อว่า **จิตมันมีของมันได้เองหรืออย่างไร ?** ตอบว่า **จิตมันเป็นสักว่าธาตุชนิดหนึ่งตามธรรมชาติ, เหมือนกับธาตุทั้งปวง** เช่นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และอากาศธาตุ **จิตเป็นธาตุ** ชนิดหนึ่งเรียกว่า **วิญญานธาตุ ;** รวมกันทั้งหมดเป็น ๖ ธาตุ, ใน ๖ ธาตุนั้นมีจิตอยู่ธาตุหนึ่ง เรียกว่า **วิญญานธาตุเป็นธาตุตามธรรมชาติ ;** เพราะเป็นธาตุตามธรรมชาติ จึงไม่ถือว่าเป็นตัวตน, จะถือว่าเป็นตัวตนหรือไม่ถือว่าเป็นตัวตน จิตมันก็เป็นธาตุที่รู้สึกต่ออะไรได้ มันคิดนึกได้ จิตมันก็คิดเอาว่ามันเป็นตัวตนได้, หรือจะเอาอะไรเป็นของตนก็ได้.

ฟังดูให้ดีตรงนี้ว่า จิตนั้นไม่ใช่ตัวตน แต่มันเป็นธาตุที่รู้สึกคิดนึกได้ ;
 ดังนั้นมันจะโง่ไปคิดว่าอะไรเป็นตัวตน มันก็ได้อยู่ดี. **เราจึงมีความรู้สึกว่าเป็นตัว
 ตน-ของตน,** เป็นตัวกู-เป็นของกู. ถ้าจิตโง่โง่ไปคิดผิด ๆ เช่นนั้น มันก็ไม่มี
 ตัวกู-หรือของกู; นี่เรียกว่าจิตนั้นมันโง่ได้ แม้ว่ามันจะเป็นสิ่งที่คิดได้ รู้สึกได้ อะไร
 ได้, แต่มันก็เป็นสิ่งที่โง่ได้ คือมัน **คิดผิด** เพราะว่ามันมีธาตุอย่างอื่นซึ่งไม่รวมอยู่
 ใน ๖ ธาตุนี้ เช่นวิชาธาตุ เป็นต้น วิชาธาตุ ธาตุแห่งความโง่ หรือธาตุของวิชา
 เข้ามาแทรกแซงปรุงแต่งในขณะนั้น, **จิตมันโง่ จิตก็คิดไปตามความโง่** จนเกิดความ
 รู้สึกนึกคิดว่าเป็นตัวตนของมันเอง.

เช่นทารกเกิดขึ้นมาในโลกแล้ว ได้บริโภคของอร่อย รู้สึกอร่อย ก็รู้สึก
 ฉันทอร่อย มีตัวฉันเป็นผู้อร่อย, ทั้งที่มันไม่ได้มีตัวฉัน มันมีแต่ร่างกายกับจิตที่คิดนึกได้
 แล้วมันก็นึกไปตามความไม่รู้. นี่คือปัญหาสำคัญอย่างยิ่ง ที่เกิดอยู่กับเราทุกคน,
เราทุกคนมีความรู้สึกนึกคิดนึกว่ามีตัวฉัน หรือมีตัวตน หรือมีตัวกู เพราะจิตมันคิด
 เอาเองด้วยความโง่.

ความโง่มาแต่ไหน ? มันก็มาแต่**ไม่มีความรู้** ไม่มีความฉลาด มันปล่อย
 ที่ว่างไว้ให้โง่ มันไม่บรรจุอยู่ด้วยความรู้หรือความฉลาด. ชีวิตของคนธรรมดา ไม่มี
 สติไม่มีปัญญา หรือญาณทัสสนะใด ๆ มันก็ว่างจากความรู้ คือ**ไม่มีความรู้ ; เมื่อไม่มี
 ความรู้ จิตมันก็คิดไปตามความไม่รู้** มันจึงเกิดความรู้สึกเป็นตัวตน ทั้งนี้มันเป็นธาตุ
 ตามธรรมชาติ มีเหตุปัจจัยเฉพาะของมันเอง ปรุงแต่งไปตามเรื่องราวของมันเอง, แต่
 มันมาปรุงแต่งในลักษณะที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวตน.

เราก็มีความรู้สึกอันโง่เหล่านี้แหละเป็นปัญหา มันทำให้เกิดกิเลสอย่าง
 นั้นอย่างนี้ขึ้นมา, ทำให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้วิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ ได้

มากอย่างมากประการตามความคิดที่ผิด. ถ้าอย่ามึ่มีความคิดผิด ๆ ของจิต สิ่งเหล่านี้ ก็ไม่มีมา ไม่เกิดขึ้น ก็ไม่มีปัญหา.

ที่นี้ดูต่อไป ก็จะเห็นว่า **จิตนี้ต้องอาศัยร่างกาย** หรือที่จะเรียกว่าธาตุฝ่ายรูป เป็นเครื่องช่วย **เป็นเครื่องรองรับ** เช่นว่ามีร่างกาย แล้วก็มีระบบประสาท มีมันสมอง ซึ่งเป็นส่วนของร่างกาย ให้เป็นเสมือนหนึ่งที่ทำงานของจิต, มีอะไรมากระทบส่วนนั้น ระบบประสาทนั้นก็ทำให้เกิดโอกาสแก่จิตที่จะรู้สึกนึ้่นนั้น ๆ จิตนั้นจึงสามารถจะรู้สึกอะไรได้ คือสามารถแสดงตัวออกมาได้ แล้วทำหน้าที่ของจิต.

เปรียบกับเรื่องทางวัตถุ ก็เห็นได้ง่าย ๆ อย่างในปัจจุบันนี้ เรามีสิ่งที่เรียกว่าไฟฟ้าใช้กันอยู่ทั่วไป; ตัวไฟฟ้านั้นก็ถือกันว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ คล้าย ๆ กับเป็นธาตุชนิดหนึ่ง แต่ถ้าไม่มีอุปกรณ์ทำให้เกิด เช่นเครื่องไดนาโมก็ดีหรือหม้อแบตเตอรี่ก็ได้ สิ่งที่เราเรียกว่าไฟฟ้าก็ไม่อาจจะแสดงตัวออกมา ให้เป็นกำลังหรือให้เป็นอะไรก็ตาม. ดูให้ดีกว่า ถ้าไม่มีอะไรเป็นเครื่องช่วยประกอบ ช่วยรองรับ ช่วยให้ได้อาศัยทำหน้าที่แล้ว มันก็ทำไม่ได้ ทั้งที่มันมีอยู่จริง.

นี่เราเปรียบว่า **จิตนี้เหมือนกับสิ่งที่เรียกกันว่าไฟฟ้า** มันต้องมีร่างกายที่เป็นระบบที่ดีที่สุด คือระบบสมอง ระบบประสาท แล้วจิตนั้นก็ทำหน้าที่ของมันได้, มันจะทำหน้าที่ของมันได้ ต่อเมื่อมันรวมอยู่ด้วยกัน ประกอบอยู่ด้วยกัน ดังนั้นท่านจึงเรียกรวมเป็นสิ่งเดียวกันเสีย, ไม่เรียกเป็นสองสิ่งว่ากายและจิต, เรียกว่า กายจิต เสียเลย หรือ จิตกาย เสียเลย, คือคำว่า นามรูป ๆ นั้น **เมื่อมันรวมเป็นอันเดียวกันแล้วจึงเรียกกว่านามรูป**; ถ้าแยกกันอยู่เป็น ๒ อย่างทำอะไรไม่ได้ ต่อเมื่อเข้ารวมกันทำหน้าที่

เรียกว่านามรูป มันจึงทำอะไรได้. นี่แหละเราควรจะรู้ว่า ธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าจิตเป็นอย่างไร.

ถ้าร่างกายมันทำลายลง ที่เรียกว่า ตาย จิตมันก็ไม่มีที่ทำงาน ; เหมือนกับว่าไม่มีเครื่องอุปกรณ์ให้เกิดกระแสไฟฟ้าอีกต่อไป กระแสไฟฟ้าก็ไม่อาจจะเกิดได้อีกต่อไป, แล้วก็ไม่มีใครบอกได้ว่ามันไปอยู่ที่ไหน. พวกที่ยึดถือตัวตนก็ว่า มันไปเป็นตัวตนอยู่ที่ไหนแห่งใดแห่งหนึ่ง จนกว่ามันจะหาร่างใหม่ได้, อย่างนั้นก็ตามใจ.

เรื่องสำคัญมันอยู่ที่ว่า จะไม่มีความทุกข์กันอย่างไร ; ส่วนที่ว่าจะมีอะไรเกิด เกิดอย่างไรนั้น ท่านไม่ได้กล่าวไว้ชัดเจน ; เพราะเป็นเรื่องที่ไม่อาจจะกล่าวได้ ก็ได้ หรือเป็นเรื่องที่ไม่ต้องรู้ก็ได้. เรารู้แต่ว่าเดี๋ยวนี้ทำอะไร กายและจิตมันจึงประกอบกันอย่างถูกต้อง, เกิดแต่ความรู้สึกนึกคิดที่ถูกต้อง, ไม่เกิดอวิชชา ไม่มีอวิชชา, แล้วจิตนั้นก็สุขสงบอยู่ตลอดเวลา จนกว่าเปลือกของมัน คือกายนี้จะแตกทำลายไป ก็หมดปัญหากัน นี่เรียกกว่าธรรมชาติของจิต.

ถ้าใครจะคิดเสียง่าย ๆ ว่าที่มันตาย ๆ กันนั้น ร่างกายมันตาย ส่วนจิตนั้นก็ถือว่าไม่ตายก็ได้ ให้มันตายไปแต่ร่างกาย สิ่งที่เหมาะสมที่ตัวเราของเรา ที่จิตมันคิดเอาเองนั้นมันไม่ตาย. ถ้ามันฉลาด แม้จะสูญเสียร่างกายนี้อไป มันก็ไม่เอาร่างกายใหม่ที่ธรรมะมีธรรมกาย มีธรรมกายของสากลจักรวาลนี้เป็นหลัก ว่าเราไปมีกายเป็นธรรมกาย, ก็จะพลอยไม่ตายเป็นธรรมกายไปด้วย. แม้อย่างนั้นก็อย่าเพ่อไปคิดว่า นั่นเป็นตัวตน ; มีคนบางพวกคิดว่านั้นเป็นตัวตน, แต่พุทธศาสนาไม่ถือว่ามีอะไรที่เป็นตัวตน. แม้ธรรมกายก็ไม่ถือว่าเป็นตัวตน, ร่างกายก็มีใช้ตัวตน, จิตก็มีใช้ตัวตน ทั้งที่มีใช้ตัวตนก็รู้สึกนึกคิดได้. เมื่อมันยังอยู่กันอย่างครบถ้วน อย่างถูกต้อง คิดผิดก็เกิด ปัญหาคือความทุกข์, คิดถูกก็ไม่เกิดความทุกข์. มันจึงอยู่ตรงที่ว่ามันได้รับการศึกษา

เพียงพอหรือไม่ ถ้าได้รับการศึกษาเพียงพอ ก็มีแต่คิดถูก, ดำรงจิตไว้ถูก แล้วก็ไม่มี
ความทุกข์.

พูดอย่างชาวบ้านพูดพาลก็ยิ่งได้ ว่าร่างกายจะตายก็ตายไปซิ ฉันไม่ตายก็
แล้วกัน. คนที่จ่อหน้ากับความตายน่าจะคิดกันแน่นี้ จะได้ไม่กลัวตาย; ร่างกาย
เท่านั้นจะตายก็ตายไป ฉันไม่ตายก็แล้วกัน **คือจิตเป็นสิ่งที่ไม่ต้องตายก็ได้** เพียงแต่
ไม่มีที่ทำงาน ไม่มีที่อาศัย สำหรับจะคิดนึกได้ แล้วก็ไปปรากฏ อยู่ที่ไหนไม่มีใครรู้.

เอ้า, ที่นี้ก็ดูต่อไป คือข้อที่ว่า **ธรรมชาติเดิมของจิตเป็นอย่างไร ?** มีพระ
บาลีว่า ปภัสสมิทธิ ภิกขเว จิตฺตํ - ภิกษุทั้งหลาย จิตนี้มีปรกติเป็นประภัสสร ตบฺจ
โข อาคนฺตฺเกหิ อุปกิเลสฺหิ อุปกิลฺภจํ - แต่ว่าจิตนั้นแลเศร้าหมองแล้ว เพราะอุปกิเลส
จรเข้ามา เป็นอาคันตุกะเข้ามา หรือว่า ตบฺจ โข อุปกิเลสฺหิ วิปฺปมฺตตํ คือมันเป็นจิต
ที่พ้นจากกิเลส เพราะไม่มีอุปกิเลสเกิดขึ้นหรือจรเข้ามา; หมายความว่ามันเป็นจิตที่พ้น
จากอุปกิเลส นั้น ๆ ได้ ไม่ใช่ตายตัวว่ามันจะต้องมีอุปกิเลสเสมอไป. ตามธรรมชาติเดิม
ก็เรียกว่าเป็นประภัสสร คือไม่มีกิเลส แต่แล้ว **เศร้าหมองเพราะมีอุปกิเลสเป็น**
อาคันตุกะเข้ามา, แล้วก็เป็นวิปมุตตจิต **คือจิตที่พ้นจากความเศร้าหมองได้**
เพราะไม่มีอุปกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้ามา ใจความสำคัญมีอยู่ว่า ถ้ามีอุปกิเลสเกิดขึ้น
มันก็สูญเสียความเป็นประภัสสร เป็นจิตเศร้าหมอง; ถ้าไม่มีอุปกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้า
มา ก็เป็นวิปมุตตจิต คือคงประภัสสรอยู่ตามเดิม.

และ ตรัสต่อไปว่า ผู้ใดรู้อย่างนี้ จิตตภาวนามีได้แก่ผู้นั้น, ผู้ใดไม่มีความรู้
ในข้อนี้ ผู้นั้นไม่อาจจะมีจิตตภาวนา จิตตภาวนา แปลว่า**ทำจิตให้เจริญ**คือให้เจริญถึง

ที่สุด, จิตเจริญถึงที่สุด คือไม่อาจจะเกิดกิเลสได้. จิตได้รับการอบรมถึงที่สุด จนจิตไม่อาจจะเกิดกิเลสได้ นั้นเรียกว่าจิตตภาวนา คือการทำจิตให้เจริญ.

คนที่มีความรู้ จิตนี้เศร้าหมองเพราะมีอุปกิเลสเกิดขึ้น, ไม่เศร้าหมอง เพราะไม่มีอุปกิเลสเกิดขึ้น, รู้แบบนี้เท่านั้น จึงจะสามารถทำจิตให้เจริญ. เพราะว่า **ถ้าเขาไม่รู้แบบนี้ เขาก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จิตจึงจะไม่มีกิเลสเครื่องเศร้าหมอง,** หรือว่าเมื่อเขาไม่รู้แบบนี้ เขาก็ไม่ต้องการจะทำจิตอะไรกัน เพราะไม่รู้ จิตนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เจริญได้. เขาไม่รู้เรื่องจิตเลย เขาก็ไม่ต้องทำอะไรเกี่ยวกับจิตนั้น ดังนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า **ผู้มีความรู้เรื่องนี้อย่างถูกต้องเท่านั้น สามารถที่จะมีจิตตภาวนา คือการทำจิตให้เจริญ.** ดังนั้นเราทุกคนจึงต้องรู้เรื่องนี้. แล้วก็ทำจิตตภาวนา คือทำจิตให้เจริญ เพราะว่าเราจะได้มีจิตที่เจริญ คือจิตที่ไม่ต้องมีความทุกข์, จะได้รับผลดี ในการที่เกิดมาแล้วมีจิตอยู่ ไม่ตาย.

ที่นี้ก็มีอีกความหมายหนึ่ง คือว่า **ความปกติของจิต ในข้อนี้มีกล่าวไว้ ใน ปฏิสัมภิทามรรค, แม้ไม่ใช่เป็นพระพุทธานุสส แต่ก็ได้ความนับถืออย่างเดียวกัน.** ข้อความนั้นมีว่า **ปกติปริสุทฺถมิตํ จิตฺตํ นิรุทฺติสสฺสเจนาติ วิญญาณจริยา - จิตนี้มี ปกติปริสุทฺถิ** เพราะว่าไม่มีกิเลส, จิตนี้เมื่อไม่มีกิเลส ชื่อว่าเป็นจิตปริสุทฺถิอยู่เป็นปกติ, ธรรมดาหรือธรรมชาติเดิมของจิตไม่มีกิเลส จึงถือว่ามันเป็นสิ่งที่ปริสุทฺถิอยู่เป็นปกติ.

คำว่า วิญญาณจริยา หมายถึงการประพตฺติกระทำของวิญญาณหรือจิตนั่นเอง, จึงถือเอาใจความได้ว่า ตามธรรมดานั้น จิตหรือวิญญาณย่อมดำรงตนอยู่อย่างปกติ หรือ ดำเนินเพื่อความปกติ, ประพตฺติกระทำเพื่อความปกติ. **ธรรมชาติของจิตมีจริยา คือความประพตฺติอย่างนี้ คือมีความปกติอยู่ เพราะเหตุว่าไม่มีกิเลส.**

พูดให้สั้นที่สุดก็คือ มันไม่มีกิเลส ถ้ามันเกิดกิเลสขึ้นมา มันก็ตื่นรนเพื่อ
ความหมดไปแห่งกิเลส. จิตนี้ตามธรรมชาติเดิมไม่มีกิเลส ถ้ามีกิเลสเกิดขึ้น มันก็จะ
ตื่นรนหรือประพาศดิ้นรน เพื่อความไม่มีกิเลส, เรียกว่ามันมีความรู้อะไรอยู่ไม่น้อย
เหมือนกัน มันคล้าย ๆ กับว่า เรานี้ตามปกติไม่เจ็บ แต่ถ้ามีอะไรมาทำให้เจ็บ ก็ตื่นรน
เพื่อจะระงับความเจ็บนั้นเสีย. ถ้ามีอะไรมาขีด มาตำ มาเผา มาลนเจ็บ, นี่มันก็ตื่นรน
เพื่อจะระงับความเจ็บนั้นเสีย. นี่เป็นธรรมดา หรือเป็นปกติกิจของสิ่งที่เรียกว่ากาย
อันมีระบบประสาท นี่ก็ได้.

เราพอจะจับใจความได้ว่า จิตตามธรรมชาติเดิมเป็นประภัสสร มีปกติ
บริสุทธิ์; แต่จะเกิดไม่บริสุทธิ์ขึ้นมา ก็เพราะมีอุปกิเลสเข้ามา. หน้าที่มันจึงมีแต่เพียง
ว่า ทำอย่างไรกิเลสจึงจะไม่เกิดขึ้น? เราก็อบรมจิต ที่เรียกว่าจิตตภาวนา เรื่อย ๆ ไป
จนกระทั่งจิตนั้นเปลี่ยนสภาพ เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะให้โอกาสแก่กิเลสอีกต่อไป ก็เรียกว่า
บรรลุมรรคผลนิพพาน. จิตของคนธรรมดาให้โอกาสแก่กิเลส นี่เราอบรมฝึกฝนจิต
ตามธรรมดานั้น ให้กลายสภาพเป็นจิตที่ไม่อาจจะเกิดกิเลส, ในที่สุดมันก็ไม่มีความ,
หลุดพ้นไปจากอำนาจของกิเลส เรื่องมันก็จบเท่านั้น.

ฉะนั้นการศึกษาให้สามารถรู้ระวางอย่าให้เกิดกิเลสขึ้น เป็นสิ่งสำคัญ
เป็นสิ่งจำเป็น หรือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่วางไว้, สำหรับให้ประพาศปฏิบัติ จึง
ควรจะมองไปในทางว่า **การเจริญจิตหรือทำจิตให้เจริญนี้ เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่เหลือ
วิสัย,** ยิ่งเรารู้อย่างนี้แล้ว มันก็ยิ่งเป็นการง่าย ที่จะทำจิตให้ปกติ. ถ้าไปคิดว่าเหลือ
วิสัย มันก็เป็นคนโง่ของเราเอง จะไปโทษใคร, ถ้าไม่สนใจที่จะรู้ว่าจะทำอย่างไรจึงจะฝึก
จิตเป็นอย่างนี้ได้ มันก็เป็นความเหลวไหลของเราเอง แล้วจะไปโทษใคร. เดียวนี้มัน
ไม่เหลือวิสัย เพราะว่า **จิตเดิมแท้นั้นมันไม่มีกิเลส** มันเผลอปล่อยให้เกิดกิเลสขึ้น

และว่า **จิตนั้นมีปรกตบิสุทธิ์ มีความบริสุทธิ์อยู่เป็นปรกติ** ดันรนเพื่อจะปรกติ; ดังนั้นมันเป็นการง่าย มันช่วยให้ง่าย ในการที่จะทำจิตให้ปรกติ. นี่เรื่องจิตเป็นอย่างนี้.

มีคำเรียก ชื่อจิต หลายคำ ที่ใช้กันอยู่มากก็คือ คำว่า จิต คำว่ามโน คำว่า วิญญาณ; ตัวหนังสือต่างกัน, ความมุ่งหมายก็ต่างกัน แต่ก็เล็งถึงจิตสิ่งเดียวกัน. **เมื่อทำหน้าที่คิด** หรือนึก หรือปรุงแต่งสร้างสรรค์ก่อสร้างอะไรขึ้นมา **นี้เรียกว่าจิต** ; เมื่อ **ทำหน้าที่รู้สึก** เช่นรู้สึกเวทนาสุขทุกข์เป็นต้น **มักจะเรียกว่ามโน**, และเมื่อมันมา **ทำความรู้แจ้งอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย** **นี้เรียกว่าวิญญาณ**; เรียกว่าจิต เมื่อมันคิด, เรียกว่ามโน เมื่อมันรู้สึก, เรียกว่า วิญญาณ; เมื่อมัน **รู้แจ้งทางอายตนะ**.

เพราะมันทำหน้าที่ได้ประหลาด ๆ อย่างนี้ คนพวกหนึ่งเขาถือว่าเป็นตัวตน ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตน สอนให้ยึดถือว่าเป็นตัวตน; แต่ในทางพุทธศาสนาไม่เป็นเช่นนั้น บอกให้รู้ว่าธาตุนี้ ธาตุวิญญาณธาตุนี้ มันทำได้เช่นนี้เอง ตามธรรมชาติของมันเอง. **แม้จะคิดได้ จะรู้สึกได้ จะรู้แจ้งอารมณ์ได้ มันก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ**; ไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตน. เมื่อได้รับการฝึกฝนถึงที่สุดแล้ว มันก็จะถึงขั้นที่ว่า เป็นจิตที่หลุดพ้น ไม่มีอะไรมาทำให้เศร้าหมองได้เหมือนแต่ก่อน หลุดพ้นจากอำนาจของสิ่งที่จะมาทำให้เศร้าหมอง. **นี้เรียกว่า ความหลุดพ้นแห่งจิต** เรียกว่า **วิมุตตจิต** จิตนี้หลุดพ้นแล้ว จากอำนาจของการที่จะมีอะไรมาปรุงแต่งให้เศร้าหมอง, เรื่องมันมีอย่างนี้โดยใจความ.

เราควรมีฟ้าสาगरในทางจิต, ก่อนนี้ไม่รู้ก็ไม่ใช่ไร แต่เดี๋ยวนี้มันควรจะรู้. เราก็ได้ชวนขวายนกันมาตลอดเวลา ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ที่จะบอกกันในเรื่องนี้ แต่บางคนก็ไม่สนใจ บางคนก็ไม่อาจจะเข้าใจ อย่างนี้มันช่วยไม่ได้. ฉะนั้นขอให้ไป

ทบทวนเสียใหม่ว่า เรื่องมันมีอยู่อย่างนี้ ควรจะมีความรู้ชัดเจนแจ่มแจ้งประจักษ์ว่า **จิตนี้เป็นสิ่งที่ฝึกได้ และมีวิธีฝึกด้วย** คือพระพุทธรูปเจ้าท่านได้แนะนำถึงวิธีฝึกด้วย, แล้วมันก็มีธรรมชาติเดิม ที่เว้นว่างจากกิเลสอยู่แล้ว; แต่ไม่มีอะไรคุ้มครองไว้ได้, มันมีอะไรแทรกแซงเข้ามาทำให้เศร้าหมองได้ ฉะนั้นจึงไม่เหลือวิสัยที่จะฝึก.

กิเลสนี้เพิ่งเกิดขึ้นมาเป็นคราว ๆ ถ้าเราศึกษาจนฉลาด รู้จักการที่จะเกิดกิเลสเป็นครั้งคราว ว่าเกิดได้อย่างไร แล้วก็ควบคุมกันที่ตรงนั้น. สรุปได้สั้น ๆ ว่า **อย่าเพลิน อย่าโง่ อย่าหลง เมื่อมีผัสสะมากระทบ, ไม่หลงไม่โง่เมื่อมีผัสสะมากระทบ** มันก็ไม่เปิดโอกาสให้อะไรมาปรุงแต่งให้จิตเศร้าหมองได้. นี่เราทำไม่เป็น, ตามธรรมดาเราทำไม่เป็น.

เดี๋ยวนี้เราได้รับแสงสว่างจากพระพุทธรูปแล้วเราก็เป็นพุทธบริษัท ได้รับความรู้เรื่องนี้จากพระพุทธรูปว่า เราจะต้องทำอย่างไร เราจึงจะไม่ทำผิดเมื่อผัสสะ, **ไม่โง่เมื่อผัสสะ** แล้วเราก็ทำได้, **ควบคุมจิตไว้ได้, ไม่ให้มีการปรุงแต่งที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง; จิตนี้ก็เป็นจิตที่ชนะสิ่งทั้งปวง** เรียกว่าเราอยู่เหนือโลก, เรา **ควบคุมจิตไว้ได้** ในลักษณะที่สิ่งใด ๆ ในโลก จะมาทำให้จิตนี้เป็นทุกข์ไม่ได้ จิตนี้ก็เรียกว่า **เป็นโลกุตตรจิต คือจิตที่อยู่เหนือโลก.**

นี่เป็นเรื่อง **ฟ้าสว่างทางจิต** ใครไม่สว่าง ใครไม่อยากจะสว่าง ก็ไม่เป็นไร ก็ปล่อยไปตามเดิมได้. แต่ถ้าเห็นว่า เป็นเรื่องที่รู้จักสว่างกันเสียบ้างจะดีกว่า, แล้วก็ควรจะทำให้ถูกต้องตามคำแนะนำสั่งสอนในเรื่องการฝึกจิต.

ฟ้าสว่างทางการมีจิตปรกติ.

ที่นี้ ข้อต่อไปมีหัวข้อว่า **ฟ้าสว่างทางการมีจิตปรกติ** ก็คือพูดถึงเรื่องการที่จะฝึกจิตให้ปรกติมีจิตปรกติ เป็นการขยายความเรื่องจิตออกไปในทางหนึ่ง. เรื่องจิตพูดมาแล้วในข้อที่แล้วมา, ที่นี้**การมีจิตปรกติ** เป็น**อานิสงส์ของจิตที่ฝึกดีแล้ว** คือว่าถ้าเราฝึกจิตดีแล้ว เราก็ได้รับผล คือมีจิตปรกติ; คล้าย ๆ กับกลับไปสู่สภาพเดิม แต่มันมากกว่านั้น สภาพเดิมมันปรกติ แต่มีอะไรมาเปลี่ยนเสียเมื่อไรก็ได้. เดียวนี้ฝึกแล้วฝึกเสร็จแล้ว **มีจิตปรกติแล้ว** แต่อยู่ในสภาพที่จะไม่มีอะไรมาเปลี่ยนให้ **กลับผิดปรกติได้** เพราะมันหลุดพ้นจากอำนาจของสิ่งเหล่านั้นเสียแล้ว.

การฝึกจิตนี้ เชื่อได้ว่ามันมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ เป็นเรื่องสั่นทนธรรมด้วยเหมือนกัน คือไม่มีใครอาจจะบอกได้ว่า มนุษย์รู้จักฝึกจิตกันมาแต่เมื่อไร ยุคไหนโดยใคร, นี่บอกไม่ได้ เพราะมันนานเกินไป แต่พอจะพูดได้ว่า มันมีมาตั้งแต่เมื่อมนุษย์มันเริ่มรู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิต. เมื่อมนุษย์ยังเป็นคนป่าอยู่ยากเกินไป ไม่รู้ว่ามีจิต ก็ไม่เคยคิดนึก ที่จะฝึกจิต แต่ต่อมามันค่อย ๆ สังเกต, ค่อย ๆ สังเกต คือความรู้สึกในตัวเอง ว่ามันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้ ควบคุมได้ ก็ลองคิดดู ไปหาวิธีควบคุมดู มันเป็นเรื่องเริ่มต้นของฤาษีมีคนเดียวคนหนึ่ง ผู้ออกไปจากบ้านจากเรือน, แล้วไปสนใจเรื่องฝึกจิต มันก็ต้องไปตามสมควร, ไม่ใช่พบทั้งหมด ไปใช่พบจนเป็นพระพุทธรเจ้าได้; แต่มันก็ได้พบขึ้นมาทีละนิด ๆ ทีละนิด ๆ.

ถ้าถือตามหลักใหญ่ ๆ ทั่ว ๆ ไป ก็จะกล่าวได้ว่า พวกที่พบที่แรกนั้น ก็ได้พบการฝึกในระดับที่เรียกกันว่าสมาธิมีความเป็นสมาธิ. และ**อันดับแรก**ก็คือที่เรียกว่า**ปฐมฌาน**, แล้วต่อมาก็จะพบสูงขึ้นไป คือมันละเอียดยิ่งขึ้น ๆ ก็เป็น**ทุติยฌาน**

ตติยฌาน จตุตถฌาน, แล้วต่อมาก็พบขึ้นไปกว่านั้น คือเป็นฌานประเภทที่ไม่ต้องอาศัยรูป คือไม่เพ่งรูป เพ่งสิ่งที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์ ที่เรียกว่า **อรุณฌาน**, แล้วก็ทุกครั้งหรือทุกชั้นที่พบ ก็ถือว่าเป็นสิ่งสูงสุดที่สุดกันเสียคราวหนึ่ง.

เช่นว่าภาสีหรือมูณีที่ **พบปฐมฌานครั้งแรก** ก็จะคิดว่า **นี่ดีที่สุด** หรือสูงสุดของเรื่องนี้ **จัดให้เป็นนิพพานไปเลย**, ยังไม่มีใครคิดได้ดีกว่านั้นก็ว่ามันสุดอยู่ที่นี่. นิพพานแปลว่าเย็นไม่มีความทุกข์เลย, ใครฝึกจิตได้อย่างนี้ครั้งแรกนี้ คนนั้นจะมีจิตที่เย็นและไม่เป็นทุกข์เลย. ต่อมาก็พบที่มันเย็นกว่านั้น ก็เลยขอเปลี่ยนเป็นทุกตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ตามลำดับ กระทั่งอรุณฌานทั้งหลาย. นี่เรียกว่าการค้นพบในทางจิตได้ดำเนินมาอย่างนี้.

แล้วก็จะมอองกันว่า มันมีความหมายสำคัญอยู่ที่ว่า **ทำจิตให้ปกติไม่หวั่นไหวไปตามสิ่งที่เข้ามาปรุงแต่ง** เพียงแต่ขั้นปฐมฌาน มันก็ไม่หวั่นไหวได้มากอยู่เหมือนกัน, ไม่หวั่นไหวเพราะกาม, ไม่หวั่นไหวเพราะอกุศลธรรม, **ดังบาลีของปฐมฌานว่า** วิวิจุเจว กามเมหิ หรือ วิวิจุจ อกุสเลหิ - **สงบแล้วจากกาม สงบแล้วจากอกุศลธรรม, ความที่มันสงบจากกาม สงบจากอกุศลธรรมนั้นแหละ คือภาวะที่มันปกติ.** ถ้ากามหรืออกุศลธรรมเข้ามาปรุงแต่ง มันก็เปลี่ยนแปลงไป, มันก็ผิดปกติ. เดียวนี้เขาบังคับจิตได้ถึงกับว่า กามเพียงเท่านั้น อกุศลธรรมเพียงเท่านั้น ไม่ทำจิตให้ผิดปกติได้ ยังคงเป็นสมาธิอยู่.

นี่ก็ดูเหมือนได้ว่า ในนั้นมันมีความปกติของจิตอยู่ระดับหนึ่ง แต่ไม่ใช่ถึงที่สุด; ต่อเมื่อค้นพบสูงเข้า ๆ จนกว่าจะถึงสุดท้ายของพวกฌานทั้งหลาย มันก็ยังไม่ใช่ปกติถึงที่สุด จนกว่าจะพบเรื่องปัญญาเรื่องวิปัสสนา, คือว่าตัดกิเลสอนุสัยอาสวะเสียให้ได้ จึงจะเป็นนิพพานจริง. **ตามหลักของพระพุทธศาสนา นั้นแหละคือปกติถึง**

ที่สุด, มันปรกติถึงที่สุดต่อเมื่อหมดกิเลส ที่เรียกว่าบรรลุมรรค ผล นิพพานในพระพุทธศาสนา; ก่อนหน้านั้นมันก่อนพุทธศาสนา หรือมันยังไม่ถึง ไม่ถึงที่สุด ก็วกกันไปก่อน จนมาถึงพระพุทธเจ้าท่านพบสูงสุดจนไม่มีสูงกว่ำนั้น; นี่ก็เรียกว่าจิตมีความเป็นปรกติถึงที่สุด.

ทีนี้เราอยากจะเข้าใจเรื่องนี้ **เรื่องจิตปรกตินี้** เราก็ดูเอาเองสิ ว่า **บางเวลาเรามีจิตไม่ปรกติ** เป็นอย่างไร; เพราะว่าในวันหนึ่งหรือเดือนหนึ่ง เรามีเวลาที่จิตมันกระสับกระส่ายไม่ปรกติตั้งหลายรูปแบบ อย่างนั้นอย่างนี้, เป็นจิตไม่ปรกติ แล้วมันมีความยุ่งยากลำบาก มีความทุกข์ทรมานอย่างไรบ้าง ? เราก็ควรจะตั้งต้นศึกษากันไปตั้งแต่ตรงนี้แหละ ว่าถ้าทำจิตให้ปรกติ ควบคุมไว้ได้ มันก็สบายดี มันไม่มีปัญหา, มันไม่มีความรบกวนจิตใจ, ไม่มีความโกรธรบกวนจิตใจ, ไม่มีความกลัวรบกวนจิตใจ, ไม่มีความเกลียดใคร อะไรรบกวนจิตใจ ไม่มีความวิตกกังวลรบกวนจิตใจ, ไม่มีความอาลัยอาวรณ์รบกวนจิตใจ, ไม่มีทุก ๆ อย่าง ที่มันเป็นเครื่องรบกวนจิตใจ.

เราต้องเรียนจากสิ่งเหล่านี้จริง ๆ จึงจะรู้จักมันจริง ๆ ไม่อาจจะเรียนได้จากหนังสือ, ไม่อาจจะเรียนได้จากการอ่านหนังสือ. ไม่อาจจะเรียนได้จากการฟังผู้อื่นบอก; เพราะว่ามันต้องเอาเรื่องในจิตใจแท้ ๆ ขึ้นมาดู มาสังเกต มาศึกษา ให้รู้ว่าอย่างไรเรียกว่าปรกตินั่นเอง, อย่างไรเรียกว่าไม่ปรกตินั่นเอง; ความรู้นั้นจึงจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องและถึงที่สุด สิ่งทีรู้นั้นจึงจะเป็นธรรมะจริง ที่เรียกว่า **สวากุขาตธรรม สวากุขาโต ภควาตา ธมฺโม, สวากุขาตธรรม** ตรงตามคำที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่างดีแล้วจริง.

เดี๋ยวนี้ถ้าเราจะไม่คิดว่าเรานับถือศาสนา เรามีศาสนา เรามีระบบนั้นระบบนี้มาถือก็ได้, เรามานึกเอาว่า เราต้องการจิตปรกติ. ถ้าทำให้จิตปรกติได้เราก็พอใจ มัน

ก็ดับทุกข์ได้; ดังนั้นเขาจะนับถือศาสนาอะไรก็ตามใจเขา หรือว่าเขากำลังนับถือศาสนาอะไรอยู่, เราก็เสนอแก่เขาได้ว่า ทำอย่างนี้ซิ แล้วมันก็ปรกติ ก็ไม่มีความทุกข์เลย. เรียกว่ามันเป็นของกลางของธรรมชาติ เป็นของสากลของธรรมชาติ.

ถ้าจิตปรกติ ก็ดูเอาเอง เวลาที่เรามีจิตปรกตินั้นเป็นอย่างไร, พอเราไม่มีความปรกติ หรือจิตผิดปรกตินั้นมันเป็นอย่างไร, ก็เรียกว่ามันบ้าขึ้นมาแล้วชนิดหนึ่ง แล้วมันก็บ้ามากไปจนบ้าเลย, หรือว่าเราไปเอาน้ำมามากิน มาสูด มาทา มาอะไรก็ตาม แล้วมันเมา ก็คือผิดปรกติ, เพราะน้ำมาเมาช่วยทำให้ผิดปรกติ หรือของเามาช่วยทำให้ผิดปรกติ. เช่นกินเหล้านี้เห็นได้ชัด ๆ ว่ามันกลายเป็นคนบ้าขึ้นมา มันก็ผิดปรกติ, แต่ของเมาอย่างนี้มันยังอยู่ผิวเผินมาก. **ของเมาที่ลึกซึ้งกว่านั้นก็คืออวิชชา, อวิชชา - ความโง่ ความไม่รู้ ความหลง นั้น เมาลึก และเมาทางจิตทางวิญญาณ มันเมาลึก, มันแหละจิตไม่ปรกติ ยิ่งกว่าที่จะกินเหล้าหรือกินอะไรเข้าไปเสียอีก.**

ฉะนั้นจึงต้องมีวิธีทำให้จิตปรกติ ทั้งชั้นธรรมดาสามัญและชั้นที่ลึกซึ้ง : ไม่กินเหล้าเมาอะไรแล้ว นี่ก็ปรกติในระบบนี้แล้ว ซึ่งเกี่ยวกับร่างกายนี้เป็นส่วนมาก, แล้วก็ไม่มีมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีอวิชชา ไม่มีโมหะ ไม่มีความหลงใด ๆ ก็ไม่เกิดโลภะ โทสะ โมหะ, **แล้วจิตก็ไม่ผิดปรกติ** คือจิตปรกติถึงที่สุด แล้วจะสบายสักเท่าไร.

ทุกคนไปคำนวณดูเองว่า ถ้าจิตปรกติถึงขนาดนั้นแล้ว เราจะสบายสักเท่าไร, มันไม่ยากเกินไปที่จะลองคำนวณดู. แล้วบางเวลามันก็เป็นของมันเองได้ **จิตปรกตินั้น บางเวลามันก็เป็นของมันเองได้ ตามธรรมชาติ,** เวลาที่เราไม่เกิดกิเลสใด ๆ นั้นแหละ เรียกว่ามีจิตปรกติ แล้วสบายเท่าไร, ไปเทียบกับดูกับเวลาที่เรามีกิเลส มันวุ่นวายเท่าไร.

นี่เรียกว่า **เรียนธรรมะจากธรรมะ, เรียนธรรมะจากธรรมชาติ,**
เรียนธรรมะจากของจริง รู้สึกได้ในลักษณะที่เป็นสันตสิริโก. คำนี้จำไว้ให้มั่นคงว่า
 สันตสิริโก, สันตสิริโก แปลว่า **รู้สึกได้ด้วยตนเอง** ที่ว่า **เห็นได้ด้วยตนเอง คือจิตรู้สึก**
ได้ด้วยตนเอง เป็นความรู้ที่ถูกต้องแน่นอน จะต้องเป็นนักเลง ใช้คำว่านักเลง นักเลงจิต
 คือทำมากนั่นเอง ทำกันมาก ๆ จึงเรียกว่านัก; เช่นนักเรียนมันเรียนมาก มันเรียนมาก
 จึงเรียกว่านักเรียน, เดียวนี้เราสนใจเรื่องจิตมาก ก็เรียกว่านักจิต นักฝึกฝนจิต
 บำเพ็ญทางจิต.

เราต้องเป็นนักจิต สนใจเรื่องจิต; วันหนึ่ง ๆ จิตมันเปลี่ยนสภาพ
 อย่างไร แล้วมันมีผลอะไรเกิดขึ้น แล้วนานเท่าไรจึงจะดับหรือเปลี่ยนไปเป็นเรื่องอื่น.
 นี่คือตัวธรรมะแท้ ธรรมะจริงเราอาจจะศึกษาได้, ประพฤติได้ ฝึกได้ด้วยตนเอง. เมื่อ
 เรายังไม่มีความรู้เรื่องฝึกเสียเลย เราก็มาเรียนมาศึกษาคำของพระพุทธเจ้า, แล้วเราก็เอา
 ไปใช้สำหรับฝึกของเราเอง ที่นี้เรารู้เรื่องจิตนั้นมากขึ้น ๆ จนถึงกับว่าจะควบคุมมันได้.

ขอให้ตั้งต้นศึกษา **จากจิตใจของตนเองมาจากภายใน** ว่าเป็นอย่างไร
 เป็นอย่างไร, เป็นอย่างไร ตลอดวันตลอดคืน ตลอดเดือนตลอดปี. ถ้าสังเกตกันอยู่
ตลอดเวลา อย่างนี้ ย่อมจะพบได้มาก พบได้เพียงพอ, รู้จักด้วยตนเองได้ขึ้นทีละนิด ๆ
 ว่าจะควบคุมความรักอย่างไร, ควบคุมความโกรธอย่างไร, ควบคุมความหลงอย่างไร.
 มันเป็นความเจ็บปวดแล้วขัดหลาบ ถ้าคิดอย่างนี้แล้วมันเจ็บปวด มันก็ขัดหลาบ มันก็
 ไม่กล้าคิดอย่างนี้, มันก็พบวิธีที่จะหลบเลี่ยงเสีย ไม่คิดอย่างนี้, แล้วก็ไม่เจ็บปวดเพราะ
 ความโลภ เพราะความโกรธ เพราะความหลง, คนพวกนี้จะเจริญก้าวหน้าไปในทางวิชา
 ของจิต โดยรวดเร็ว.

ลองสังเกตดูเถอะว่า **เราไม่เอาใจใส่มันเสียเลย, เราไม่รู้เรื่องนี้เลย,** เราปล่อยไปตามบุญตามกรรม. ฉะนั้นเรื่องที่จิตทำผิด **จิตมันทำผิด มันคิดผิด มันปรุงแต่งผิด** มันจึงมีมาก; แต่มันก็ยังมีดีที่ว่า มันไม่มากจนเป็นบ้า เพราะมันมีส่วนที่ถูกอยู่โดยธรรมชาติ. จิตมันสงบอยู่ตามธรรมชาติมันมีมากพอ มันจนเจือกันได้; ฉะนั้นเราส่วนมากจึงไม่เป็นบ้า แต่ก็มีจิตที่วิปริตจวบจนอยู่บ่อย ๆ ไม่น้อยเหมือนกัน. ถ้าเรารู้ทัน รู้เท่ารู้ทันจิตเหล่านี้ ควบคุมให้มากกว่านี้, เราก็จะต้องสบายว่านี่. ในขั้นนี้เอาแต่เพียงว่า ธรรมชาติมันช่วย ก็เลสเกิดขึ้นแล้ว เดี่ยวมันหมดเหตุหมดปัจจัยมันก็ดับไป จิตก็สู่สภาพปกติอีก, มันเป็นอย่างนี้อยู่มากพอสมควร ที่คนนั้นจะไม่เป็นบ้า.

ถ้าใครไม่รู้อะไรเอาเสียเลย หรือมันมีเหตุปัจจัยอย่างอื่นมากนัก มันปรุงแต่งให้จิตเป็นกิเลสเหมือนกับเป็นบ้านนั้นมากเกินไป ไม่เท่าไรมันก็จะบ้าจริงๆ, บ้าออกมาทางภายนอก, เป็นคนบ้า แสดงอาการแก่คนบ้า. ถ้ามันยังอยู่แต่ภายในก็ค่อยยังชั่ว, แต่ถ้าทำผิดมากขึ้นไปอีก มันก็จะออกมาทางนอก และเป็นคนบ้าชนิดที่น่ารังเกียจ. **นี่คือความไม่ปกติแห่งจิต ออกมาเป็นคนบ้า** ถ้ามันมีความปกติของจิตมันก็ไม่บ้า คือคนปกติ, แต่ก็ไม่ถึงที่สุด มันปกติชนิดที่พออยู่ได้ พอทนอยู่ได้ มันไม่ถึงที่สุด.

เราควรจะนึกถึงความมีจิตปกติถึงที่สุด ว่ามันจะดีอย่างไร; เช่นจะตั้งปัญหาขึ้นมาง่าย ๆ ว่า ถ้าเราไม่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง รบกวนเลยทั้งวันทั้งคืน เราจะมีความสุขสักเท่าไร; อย่างนี้ไปคำนวณดูเถอะ เดี่ยวก็จะชอบขึ้นมา จะชอบความมีจิตปกติขึ้นมา. **ถ้าเราไม่มีอะไรมารบกวนจิตใจ ให้ร้อนกระวนกระวาย ด้วยราคะบ้าง ด้วยโทสะบ้าง ด้วยโมหะบ้าง ทั้งวันทั้งคืนนี้ ทั้งเดือนทั้งปีด้วยก็ยิ่งดี มันจะมีสุขสักเท่าไร.**

ผู้ที่เรียกว่าพระอรหันต์ก็คือกำจัดต้นเหตุของกิเลสได้หมด, ปรับปรุงระบบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งมีความรู้สึกที่นั่นได้ดี ไม่ให้เรื่องต่างๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เข้าไปทำจิตให้ผิปรกติแล้ว ความเคยชินที่ผิปรกติแต่ก่อนๆ นั้นก็ลดลงๆ เพราะเราไม่ยอมให้ผิปรกติเพิ่มขึ้น. ความเคยชินที่จะผิปรกติแต่ก่อนนั้นก็ลดลงๆ พร้อมๆ กันความผิใหม่ก็จะไม่เพิ่มเติมให้ ความผิเก่า ความโง่เขลาเก่าๆ มันก็จางไปๆ, ในที่สุดก็มีอาการเหมือนกับเกิดใหม่ ไปเกิดในกลุ่มพระอรหันต์. ผู้มีกิเลสอันเบาบาง, เรียกว่าไปเกิดใหม่สูงขึ้นไปตามลำดับๆ จนเป็นพระอรหันต์.

ในที่นี้ไม่ต้องการจะพูดเรื่องระดับนั้น เพราะว่าพูดกันไว้ที่อื่นแล้ว, แต่จะพูดถึงเรื่องที่ใกล้ตัวกว่านั้น จำเป็นกว่านั้น. ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตให้ดี ๆ เรื่องที่ใกล้ตัวกว่านั้น คือ **ที่มีอยู่ในชีวิตธรรมดา** สามัญของคนในโลกปัจจุบันนี้เอง คือจะชี้ให้เห็นเป็นหลักขึ้นมาก่อนว่า **ถ้าจิตมันปรกติได้เท่าไร มันก็จะควบคุมกายให้ปรกติได้มากขึ้นเท่านั้น**, ในที่สุดจนกลายเป็นเรื่องที่เห็นได้ง่ายๆ ชัดๆ ในทางวัตถุ.

เอาตั้งแต่ว่า **เรื่องที่เห็นง่ายที่สุด ของความที่จิตผิปรกติ**, แล้วร่างกายก็พลอยผิปรกติ มีอยู่ทั่วๆ ไป. พอเราดีใจ ดีใจเกินไป ก็กินข้าวไม่ลง; แม้ว่าดี ๆ อย่างที่เราเรียกกันว่าดี หรือว่าโชคดี ถูกลอตเตอรี่มหาศาล หรือว่าดีใจเพราะอะไรก็ตาม ได้สิ่งที่รักที่พอใจ มันก็กินข้าวไม่ลง, หรือว่าถ้าเราเสียใจมากเกินไป เราก็กินข้าวไม่ลง, นี่เป็นเรื่องทางวัตถุ หรือเนื่องด้วยวัตถุอยู่มาก ถ้าใครเคยเป็นอย่างนั้นมาแล้ว ก็ดีแล้ว ก็จะได้เข้าใจได้ง่าย.

เมื่อดีใจเกินไปก็กินข้าวไม่ลง, เสียใจเกินไปก็กินข้าวไม่ลง; เพราะว่า**ดีใจ** นั้นก็**จิตผิปรกติ**, เสียใจก็คือ**จิตผิปรกติ**, แล้วก็มีผลอย่างเดียวกัน คือ**กินข้าวไม่ลง**

มันเกิดอะไรขึ้นภายใน ที่เกี่ยวกับกระเพาะอาหารนั่นแหละ มันเกิดสารอะไรชนิดหนึ่ง ซึ่งพวกนักวิทยาศาสตร์เขารู้ดี ซึ่งทำให้กระเพาะไม่ต้องการ ขึ้นกินเข้าไปอาจจะตายก็ได้ เมื่อจิตมันผิดปกติจนไม่ยอมกินอาหาร ขึ้นกินเข้าไปมันก็ตายก็ได้ นี่มันออกผลทางวัตถุทางเนื้อทางหนัง ที่กระเพาะอาหารนั่นเอง เมื่อจิตมันผิดปกติรุนแรง เขาเรียกว่าสร้างสารทางวัตถุสารทางเคมี คือทางวัตถุนี้ ขึ้นมาในนั้น มันก็ทำให้เกิดผลแก่ร่างกาย ถ้าเราทำจิตได้ปกติ ไม่ดีใจเกินไป ไม่เสียใจเกินไป คือจิตปกติก็กินข้าวอร่อย ดูเท่านี้กันก็แล้วกัน ถ้าจิตปกติก็กินข้าวอร่อย ถ้าจิตปกติในทางดีก็ตาม ในทางร้ายก็ตาม มันกินข้าวไม่ลง เมื่อกินข้าวไม่ลง ก็หมายความว่ากระเพาะผิดปกติแล้ว.

ฉะนั้นคนที่มีจิตผิดปกติยืดยาว มีจิตผิดปกติ เศร้าโศก หรือเสียใจ หรืออะไรอยู่ยืดยาว กระเพาะมันก็ผิดปกติยืดยาว จนเป็นโรคกระเพาะเรื้อรังไม่รู้จักหาย มันเป็นโรคกระเพาะเรื้อรังไม่รู้จักหาย เพราะว่าจิตมันผิดปกติอยู่เรื่อย เคยเห็นบางคนเป็นโรคกระเพาะเรื้อรัง ต้องกินยากระเพาะวันละมาก ๆ จนตายไปเลย มันไม่รู้จักหาย เพราะไม่รู้จักแก้ไขจิตให้ปกติ ร่างกายมันก็สร้างสิ่งที่เป็นอันตรายแก่กระเพาะ กระเพาะก็พังกระเพาะก็ทะลุตายไปเลย.

ฉะนั้นใครก็ตามเถอะ ถ้าว่ามันเจ็บไข้ได้ป่วยแล้ว อย่าไปมีจิตผิดปกติกับมัน เห็นว่าอย่างนั้นเอง เช่นนั้นเอง อย่างนั้นเอง เอาจิตปกติไว้ มันก็จะไม่ป่วยมาก มันก็จะไม่ป่วยยืดเยื้อเรื้อรัง มันจะเปลี่ยนแปลงไปในทางหาย นี่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ อยู่แก่คนทุก ๆ คน ในยุคปัจจุบัน ที่มีเรื่องมากมายมาทำจิตให้ผิดปกติ

ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุแห่งยุคปัจจุบันนี้ มันทำให้มีสิ่งที่ทำให้จิตผิดปกติมาก มากมาย : เรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องนุ่ง เรื่องห่ม เรื่องกามารมณ์ เรื่อง

อะไรก็ตาม เขาทำขึ้นมาใหม่ ๆ แปลก ๆ แล้วรุนแรง, ทำให้มนุษย์ในโลกมีจิตติดปรกติมากขึ้น ๆ. ดังนั้นโรคภัยไข้เจ็บที่ไม่เคยมี มันก็ได้เกิดขึ้นในโลกมนุษย์สมัยนี้ จนเรียกว่ามันน่าหน้า หมอไล่ตามหลังไม่ทัน; โรคภัยไข้เจ็บแปลก ๆ เกิดขึ้นเป็นวังงเลย ความรู้ทางหมอเท่าที่มีอยู่มันไล่ตามไม่ทัน; ฉะนั้น คนก็ต้องเป็นโรคนานาชนิดและมากขึ้น, แม้โรคที่มันไม่เคยรุนแรงมันก็รุนแรงขึ้น.

อยากจะพูดชนิดที่ผู้ฟังไม่เชื่อ **ว่าถ้าจิตไม่ติดปรกติแล้ว มันก็จะเป็นโรคอะไรไม่ได้** โรควัณโรค โรคเรื้อรัง โรคความดันสูง โรคเบาหวาน โรคอะไรก็ตามเถอะ มันมาแต่จิตมันติดปรกติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ร่างกายที่มันเกี่ยวกับส่วนนั้น มันก็ไม่ทำงาน, มันไม่ทำงาน มันก็เกิดเชื้อโรคขึ้นมาก็ได้ แล้วเป็นโรค เช่นเป็นวัณโรค เป็นโรคมะเร็งอะไรก็ได้ หรือว่ามันใช้น้ำตาลไม่หมด ไม่ถูกต้อง มันก็เป็นโรคเบาหวาน, หรือทำให้เกิดความดันสูง เพราะมีอะไรไปทำให้หัวใจมันติดปรกติ. **ความปรกติไม่มีแล้ว, มันมีแต่ความติดปรกติแล้ว จิตติดปรกติแล้ว ร่างกายก็ติดปรกติไปตาม.** ถ้าเรามีความปรกติถูกต้องตามธรรมชาติแท้ ๆ แล้ว **โรคอะไรจะเกิดขึ้นไม่ได้จากภายใน,** เกือบจะไม่มีโรคอะไรเกิดขึ้นได้. เดียวนี้เต็มไปด้วยหมดจนนับไม่หวาดไม่ไหว; เพราะว่าความติดปรกติของจิตในโลกปัจจุบันนี้มันมากเกินไป.

ถ้าเราจะเอาธรรมะเป็นที่พึ่ง ก็ศึกษาเรื่องทำจิตให้ปรกติ **จิตปรกติอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะ ไม่มีความรู้สึกรุนแรงเกี่ยวกับโรคะ บ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง หรือชื่ออื่น ๆ** อีกหลายชื่อที่มันเนื่องกัน แต่รวมสรุปย่อแล้วมันเหลือแต่โรคะ โทสะ โมหะ, ไม่มีโรคะ โทสะ โมหะมาทำให้จิตติดปรกติ. มันก็ปรกติไปหมด กินอยู่หลับนอนอาบถ่ายอะไรปรกติไปหมด มันเกิดโรคไม่ได้.

เดี๋ยวนี้แม้แต่บนถนนหลวงมันก็นอนหลับยาก, มันก็เป็นโอกาสของโรคบางพวกแล้ว. เดี๋ยวนี้เรากินของที่ไม่ควรจะกิน มันก็ให้เกิดโรคบางอย่างขึ้นมาแล้ว. เราไปนิยมแต่สักว่าอร่อย ไม่คำนึงถึงว่ามันเป็นอันตรายแก่สุขภาพ; นี่อาหารการกินเป็นอย่างนี้. ที่นี้ก็มีเครื่องสนุกสนาน ที่ทำให้ไม่ต้องหลับต้องนอนกันทั้งวันทั้งคืนก็มี มันบ้ามากจนถึงกับว่า ทำได้ในสิ่งที่ตามธรรมดาทำไม่ได้; เหล่านี้มันก็เป็นเรื่องที่ทำให้จิตผิดปรกติด้วยกันทั้งนั้น, แล้วก็ทรมานใจอยู่เสมอว่า เมื่อไรจะได้อะไร ๆ ที่มันดีกว่านี้ ได้อาหารที่ดีกว่านี้, ได้เครื่องนุ่งห่มที่ดีกว่านี้, ได้บ้านที่ดีกว่านี้ ได้รถยนต์ที่ดีกว่านี้ กระทั่งว่ามันจะได้คู่เย็นที่ดีกว่านี้ ที่ใหญ่กว่านี้, ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร นอกจากจะเอาไปสู่มให้มันบ้ามากขึ้น, ไปให้มันบ้ามากขึ้นกว่าเดิม มันไม่มีอะไร. เพราะว่าที่มันมีอยู่ มันก็เหลือกินเหลือใช้เหลือพอดีอยู่แล้ว; ฉะนั้นคนเราจึงมีจิตปรกติมากขึ้น ๆ, แล้วก็เกิดโรคทางกายตามหลังโรคทางจิต.

นี่ขอให้ช่วยคิดนึกให้มากเถอะว่า อะไร ๆ ก็ขอให้จิตปรกติไว้ก่อน, ถ้าอะไรมันเกิดขึ้น เรื่องความวิบัติพลัดพราก : ใครตาย ลูกตาย ฝังตาย เมียตาย หรือสูญหาย หรือเงินหาย หรืออะไรหายก็ตาม, ดูความที่จิตมันผิดปรกติ แล้วก็ดึงกลับมาเสียโดยเร็ว ว่าช่างหัวมัน ช่างหัวมัน ไม่รู้ไม่ชี้ ช่างหัวมัน, จันจะเอาจิตปรกติไว้ก่อน, เอาความปลอดภัยแก่ชีวิตจิตใจไว้ก่อน, สิ่งนั้นหายไปก็หายไป นั่นแหละจะช่วยให้ปรกติอยู่ได้.

ถ้าไปอาลัยอาวรณ์ร้องไห้ร้องให้ ทำลายความปรกติของร่างกาย มันก็ได้เป็นโรคทางร่างกาย : นับตั้งแต่ว่านอนไม่หลับยิ่ง ๆ ขึ้น, เป็นโรคความดันสูง เป็นโรคหัวใจ, ที่เป็น ๆ กันอยู่ ซึ่งมันพูดได้อย่างกำปั้นทุบดิน คือไม่มีผิดว่า ถ้ามันปรกติอยู่

แล้วมันเป็นโรคไม่ได้. เนื้อหนังของเราทั้งหมดทั้งสิ้น **ถ้ามันไม่ยอมผิตปรกติแล้ว มันเป็นโรคอะไรไม่ได้** : ข้างนอกก็ดี ข้างในก็ดี ที่มันเป็นโรคอะไรขึ้น คือมันผิตปรกติแล้ว, ที่มันไม่ย่อยอาหาร มันก็คือผิตปรกติมากแล้ว, ที่มันนอนไม่หลับ มันคือผิตปรกติมากแล้ว. ถ้าไม่ผิตปรกติดมันก็เป็นโรคอะไรไม่ได้ ทั้งร่างกายและจิตใจนี้.

พวกโยคีแขนงหนึ่งเขาทำโยคะ ผีกลั่นการบังคับจิต **บังคับจิต** อย่างสูงสุด อย่างเกินจำเป็น เกินธรรมดา เขาจะบังคับจิตให้เป็นอย่างนี้เป็นอย่างอื่นไม่ได้, แล้วจิตนั้นจะบังคับกายอีกทีหนึ่งว่า ต้องอยู่ในสภาพอย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้. เมื่อเขาประสบความสำเร็จในข้อนั้น เขาก็เป็นโยคีที่มีฤทธิ์มีเดช **กินยาพิษได้**, โยคีพวกนี้ กินยาพิษเข้าไป แต่เขาบังคับจิตไว้ได้ ไม่มีอะไรผิตปรกติเพราะยาพิษนั้น. เมื่อจิตไม่ผิตปรกติ จิตปรกติ ร่างกายก็ปรกติ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามฤทธิ์ของยาพิษนั้น, ยาพิษนั้นก็มันเป็นหมันไปเลย ไม่ทำให้โยคินั้นตายได้, เพราะว่าเราสามารถบังคับความคงอยู่อย่างนี้ ไม่ให้เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น. นั่นดูเรื่องของจิต ซึ่งผู้รู้ทั่ว ๆ ไปตั้งแต่กาลก่อนและปัจจุบัน เขาเชื่อว่ามัน **ยังมีอะไรอีกมาก ที่เป็นความลับของจิตที่เรา还不知道**, เรายังจะบังคับจิตอบรมจิตอะไรให้เป็นไปได้แปลกประหลาดน่าอัศจรรย์ยิ่งกว่านี้อีกมาก, แต่เรายังไม่รู้. เพียงแต่ว่าพวกโยคีกินยาพิษได้ นี่มันก็น่าอัศจรรย์อย่างยิ่งอยู่แล้ว, แต่มันก็ยังมีอะไรที่น่าอัศจรรย์กว่านั้นไปอีก แต่เรายังไม่รู้หรือเราไม่รู้.

ขอให้ฟังให้ได้ประโยชน์จากการที่มีจิตปรกติ ศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ อบรมจิตใจอะไรก็ตาม เพื่อความมีจิตปรกติ จนไม่มีอะไรมาทำให้มันผิตปรกติได้ในทางจิต, แล้วทางกายมันก็ไม่ผิตปรกติ **จะไม่ใช่โรคร้าย ๆ** อย่างที่เขาเป็นกันอยู่: เป็นโรคมะเร็งบ้าง เป็นโรควัณโรคบ้าง, เป็นโรคหัวใจบ้าง, เป็นโรคอะไรก็ตาม.

จริงแหละมันก็ไม่ใช่ง่าย เรื่องนี้มันไม่ใช่ง่าย แต่มันเป็นสิ่งที่มิได้ เป็นได้ตามธรรมชาติ ของมันเอง.

ทีนี้เราจะดูความปรกติ ต่อไปนี้เราก็จะดูความปรกติ มันมีอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างไม่รู้ เค้าไปตั้งแต่ข้างบน ที่สูงข้างบน ว่ามันจะต้องมีความปรกติทางทฤษฎีสติปัญญา, สติปัญญาหรือทฤษฎี ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความอะไรก็ตามจะต้องถูกต้องไม่ผิดปรกติ, เรียกว่าไม่ผิดปรกติทางทฤษฎี สติปัญญาถูกต้องเป็นปรกติ, นี่เป็นต้นเหตุที่สำคัญ และก็มีปรกติทางจิต. คำว่าจิตนี้มันไม่ได้เกี่ยวกับสติปัญญาออก คือเป็นระบบจิตที่ปรกติ ไม่เป็นบ้า อย่างนี้เป็นต้น. คนที่เป็นบ้านั้นมันไม่ได้เกี่ยวกับสติปัญญาหรือทฤษฎีอะไร มันเป็นการผิดปรกติของระบบจิต. เดียวนี้ระบบจิตปรกติ. ทีนี้ ทางกาย ทางร่างกาย ก็ปรกติ, ทางวัตถุสิ่งของ เครื่องใช้ไม่สอยในบ้านในเรือน ก็ปรกติ, กระทั่งทางสังคมซึ่งกันและกันมันก็ปรกติ.

เดี๋ยวนี้เรามีแต่ความไม่ปรกติ เรียกว่าเป็นโรค, ความไม่ปรกตินี้คือโรค: เป็นโรคทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา เป็นความเข้าใจผิด, เป็นมิจฉาทิฐินี้เป็นโรคทางวิญญาณ แล้วเป็นโรคทางจิต วิปริตทางจิต. ที่ไปอยู่โรงพยาบาลโรคจิตนั้น ก็เรียกว่าโรคทางจิต, แล้วเป็นโรคทางกาย ไปให้หมอเยียวรักษาไปตามแบบของ โรคทางกาย.

ทีนี้ เราก็มีความผิดพลาดผวนอก นอกออกมาอีก ถึงว่ามันผิดปรกติในทางวัตถุสิ่งของอุปกรณ์ เครื่องใช้ไม่สอยในเรือนที่เป็นอุปกรณ์แก่ชีวิต. ถ้าจิตผิดปรกติแล้ว ทุกอย่างในบ้านเรือนจะกลายเป็นศัตรูขึ้นมา; แม้ที่สุดแต่ว่า มัน

จะต้องทำนั่นแต่ทำนี้หัก เดินตกลง หน้าแข้งถลอก หลาย ๆ อย่างหลาย ๆ ประการที่มันเกี่ยวกับวัตถุ. ถ้ามันออกไปอย่างนั้นอีก นอกออกไปจากนั้นอีก มันก็จะต้องมีอุบัติเหตุ มีอุบัติเหตุ มันจะ ขับรถลงคลอง มันจะขับรถชนกัน อย่างมากมาย เหมือนที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้, มีการขับรถชนกันแล้วเป็นตายกันมาก ๆ มันผิดปกติ ออกมาถึงขนาดนี้ ขนาดอุบัติเหตุ.

ความเลวร้ายหรืออันตรายของมนุษย์ มันมีอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างนี้ ทุก ๆ ชั้น มีมูลมาจากความที่จิตผิดปกติ: ทัศนคติความคิดความเห็นผิดปกติ, แล้วจิตผิดปกติ, แล้วร่างกายผิดปกติ วัตถุอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยก็จะผิดปกติ, แล้วการสังคมซึ่งกันและกันก็จะผิดปกติ. ถ้าคนเราเป็นสุขภาพพुरुषหรือมีจิตปกติ จะไม่ขับรถชนกัน, จะไม่ขับรถลงคลองเหมือนที่เป็นมากอยู่เดี๋ยวนี้. โกรธใครมา หรือเสียใจ อะไรมา หรือเมาเหล้ามา ล้วนแต่จิตผิดปกติ มันก็เลยขับรถชนกัน ขับรถลงคลอง, หรือกระแทกกันง่าย ๆ ชกกันเหมือนว่าเล่นนี้ เพราะจิตมันผิดปกติ เรียกว่า ความเลวร้ายทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ ทุกชนิดทุกระดับ มีมูลมาจากการที่จิตมันผิดปกติ อะไร ๆ มันก็จะเป็นไปในทางร้าย ทางร้ายหมดเลย.

โบราณเขามีคำพูดอยู่คำหนึ่ง เข้าใจว่าคนบ้านนี้เมืองนี้ คงจะได้ยินได้ฟังกันมาแล้วทั้งนั้นว่า ก่อนเส้ามันกลายเป็นเสือ ก่อนหินก้อนเส้าหุงข้าว อยู่ด้วยกันทุกวัน ๆ มันกลายเป็นเสือขึ้นมา. นี่จะอย่างไร, มันก็ฉิบหายเท่านั้นแหละ นี่มันไม่ได้หมายความว่าอะไรดอก หมายความว่าเราทำผิดไปหมด, มันทำอะไรผิดไปหมด ทุกเรื่องทุกราวในชีวิตในบ้านเรือน จนกระทั่งแม้แต่ว่าก่อนเส้าก่อนหินมันก็กลายเป็นเสือขึ้นมา ทำอันตรายกันแหลกลาญไปเลย, โทษของการที่จิตมันผิดปกติ.

ฉะนั้น จะนึกถึง**ความมีจิตปกติ** ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งที่เข้ามายั่วยวน หรือปรุงแต่ง **สามารถที่จะอยู่กับตถตา** นี่พูดมาก็สิบครั้งแล้วเรื่อง ตถตา - เช่นนั้นเอง ตถตา - มันเป็นเช่นนั้นเอง, ตถตา ธรรมะสูงสุด. ถ้าจิตอยู่กับธรรมะตถตา - มันจะ **เช่นนั้นเอง** แล้ว **จะไม่ผิตปกติได้** : ที่น่ารักมานานก็ไม่รัก, ที่น่าโกรธมานานก็ไม่โกรธ, ที่น่าเกลียดมานานก็ไม่เกลียด, ที่น่ากลัวมานานก็ไม่น่ากลัว, อะไร ๆ มันก็ไม่, ไม่เป็นไปตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาปรุงแต่ง. นี่เรียกว่า ตถตา - **มีความเป็นเช่นนั้น** หรือเช่นนั้นเอง **นั่นแหละคือลักษณะปกติ**, หรือว่าเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความปกติ.

ธรรมะตถตา นี้เอาไว้ด้วยกันทุกคน **เป็นเครื่องราง**; ถ้าแขวนพระ-เครื่องที่คอ แล้วก็จารึกว่า ตถตา ตถตา ตถตา ดีกว่า, ดีกว่าหลวงปู่ฉัน อาจารย์นี้ ที่มาแขวนไว้ที่คอกันนั้นจารึก ตถตา, มันจะได้ กันลืมนะ โอมันเช่นนั้นเอง มันเท่านั้นเอง อะไรเกิดขึ้นก็เช่นนั้นเองได้หมด. จิตไม่ผิตปกติ, แล้วก็ไม่เกิดโทษอย่างที่ว่ามาแล้ว.

พระอรหันต์ก็คือผู้มีปกติถึงที่สุดด้วยตถตา, ชื่อของพระอรหันต์อีกชื่อหนึ่งเขาเรียกว่า ตถาคต - ผู้ถึงแล้วซึ่งตถา ถึงความเป็นเช่นนั้นเองสมบูรณ์ถึงที่สุด คือพระอรหันต์. ที่นี้ เราเป็นผู้เดินตามรอยพระอรหันต์ ก็ถือตถตาไว้ให้มาก, อะไร ๆ ก็ตถตาไว้ให้ทันแก่เวลา. อย่าไปเผลอไปหลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว ถึงที่สุดอยู่แล้ว มานั่งร้องไห้อยู่ก็ยังไม่รู้สึก, ขนาดมานั่งร้องไห้อยู่แล้ว ก็ยังไม่รู้สึกจะทำผิตไปแล้ว, นี่มันมากเกินไป. อย่าให้ต้องถึงขนาดนั้นเลย **พออะไรมันผิตปกติ** นิดหน่อยก็เอา ตถตา ใส่เข้าไปไว้ก่อน เถอะ.

สมมติว่านอนฝันร้าย, ฝันร้าย ตกใจตัวสั่น ในความฝันนั้นก็ตถตาไว้ก่อน เถอะ, อย่าย่อมือรับว่ามันเป็นอย่างนั้นเลย, มันเป็นตถตา เช่นนั้นเอง ตามการ

ปรุงแต่ง ตามเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่ง; เพราะธาตุพิการหรือเพราะสิ่งแวดล้อมอะไรมัน
แวดล้อม หรือเพราะได้เห็นอะไรมา ได้ฟังอะไรมา. อย่าเห็นว่าความฝันร้ายนั้นมีความ
หมายผิดปรกติอะไร มันเช่นนั้นเอง สิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัวปรากฏ ก็ไม่มันไปด้วยตถตา
คือเช่นนั้นเอง, ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว มันจะครอบงำจิตใจจนสูญเสียความปรกติ แล้วจะ
เป็นบ้าได้ เพราะเพียงแต่เห็นว่าเห็นภาพที่น่าเกลียดน่ากลัว.

นี่เรามีเครื่องรางป้องกันจิตไม่ให้ผิดปรกติ ก็คือหลักธรรมะที่เรียกว่า
ตถตา, ตถตา, มันจะเย็นอยู่ตลอดเวลา จะไม่ร้อนเพราะราคะ โทสะ โมหะเลย.
นี่เรียกว่าปรกติ ๆ ปรกติ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่วิปริต ไม่ผิดไปจากนั้น, เพราะว่า
มันไม่มีอะไรปรุงแต่ง จิตนี้เป็นจิตปรกติ ไม่มีอะไรปรุงแต่งได้, ไม่ให้สิ่งปรุงแต่งเข้ามา
ปรุงแต่งได้.

เอาละ, ในที่สุดนี้ก็จะสรุปว่า ฟ้ามันควรจะสางกันเสียสักที ความมืด ความโง่
ในเรื่องนี้ ควรจะผ่านไปเสียสักที. ให้แสงสว่างเป็นฟ้าสางเกิดขึ้นมาว่า จิตนี้
ปรกติได้ ทำให้ปรกติได้; ถ้าจิตปรกติแล้วไม่มีอะไรมาทำให้เกิดปัญหาได้, ระเบิด
ปรมาณูมันจะลงมาราวเดียวก็ร้อยลูก ก็พันลูก ก็ช่างหัวมัน. จิตปรกติได้ ร่างกายดับ
ไปแล้วมันก็เลิกกัน มันก็เท่านั้นเอง มันก็เช่นนั้นเอง ไม่กลัวอะไร.

จิตปรกติได้เท่าไร ก็ยังมีความเหมาะสม ที่จะอยู่ในโลกที่บ้าบอยิ่งขึ้น,
พูดอย่างนี้ฟังถูกไหม ? ในโลกที่กำลังบ้าบอยิ่งขึ้น เราจะอยู่กับมันได้อย่างไรในโลกชนิดนี้ ?
ก็อยู่ด้วยการเตรียมให้พร้อม, เตรียมให้มีจิตปรกติ ที่จะอยู่ในโลกอันบ้าบอยิ่งขึ้น.
เดี๋ยวนี้มันก็บ้าบอพอใช้แล้ว ในอนาคตมันยังจะบ้าบอว่านี่อีก; ฉะนั้น เตรียมไว้เกิด
ที่จะอยู่ในโลกอันบ้าบอยิ่งขึ้น คือมีจิตปรกติ.

ฟ้าควรจะสาธยายในเรื่องนี้ : ในแง่ของปริยัติก็สาธยาย คือมีความรู้ รู้ว่ามันเป็นสิ่งที่ทำได้. ในแง่ของการปฏิบัติก็สาธยาย คือเราปฏิบัติได้จริง ให้มีความปรกติเพิ่มขึ้น, ในแง่ของปฏิเวธ ก็ได้รับผลของความมีจิตปรกตินี้มากขึ้น, เรียกว่า**บรรลุพระนิพพาน** ในปัจจุบัน จะมีความสงบเย็นที่รู้สึกได้ด้วยตนเองในปัจจุบันนี้ **ที่นี่เดี๋ยวนี้แหละ.** เมื่อมีอะไรเข้ามา มันปรกติดอยู่ได้ มันเย็นอยู่ได้ นั่นแหละคือนิพพานในปัจจุบัน, และใกล้ที่สุดด้วย. ฉะนั้น หัดไว้เถอะอะไรมาทำให้จิตผัดปรกติเดือดร้อนวุ่นวาย แล้วก็หยุดเสียได้; นั่นคือนิพพานในปัจจุบัน เป็นเครื่องรับรองว่าไม่ต้องเป็นบ้า. คนนี้ไม่ต้องเป็นบ้า, คนนี้ไม่ต้องเพลอสติ เหมือนกับคนบ้า ไม่ต้องเที่ยวโอดวอดประมาทฟุ้งซ่าน.

ความลับของธรรมชาติมีอยู่อย่างนี้ ไม่ใช่ไม่มี ; แต่มันมีอยู่อย่างเป็นความลับของธรรมชาติ ซึ่งคนโดยมากไม่สนใจ แล้วก็ไปพบ, ค้นไม่พบ. คนส่วนน้อยก็พบ พระพุทธเจ้าเป็นผู้พบ เป็นผู้แนะ เป็นผู้ชี้; แต่แล้วคนก็ไม่ค่อยจะสนใจ เพราะเขาเห็นแก่ความสนุกสนานเริงร่าอ้อยอิ่งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. **ความมีกิเลสเต็มทีนั้นสนุกกว่าอ้อยอิ่งกว่า มีเสน่ห์กว่า เลยไม่มีใครชอบความปรกติ,** เรื่องมันก็อยู่กันอย่างนี้. **คนในโลกก็จะเป็นบ้ากันมากขึ้น, ความทุกข์ในโลกก็จะทวีมากขึ้น, ความเลวร้ายในโลกก็จะทวีมากขึ้น.**

ขอให้เรารู้จักสิ่งเร้นลับของธรรมชาติ ว่ามันมีให้ สำหรับจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้หมดทุกอย่างทุกประการ เรียกว่า **ฟ้าสว่างทางเรื่องความมีจิตปรกติ.**

ฟ้าสว่างทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา.

เรื่องต่อไปก็มีหัวข้อว่า **ฟ้าสว่างทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา** ใจความของวิปัสสนานั้นยังมี, ยังมี, ยังไม่รุ่งสว่าง. ฉะนั้นขอให้ทุกคน

มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องวิปัสสนากันให้มากขึ้นให้เสมือนกับว่า **ฟ้าสว่างในทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงใจความของวิปัสสนา.**

คำว่า**วิปัสสนา** นี้ได้ยินกันทุกคน, เคยได้ยินคำว่า **วิปัสสนา, วิปัสสนา** แล้วก็ได้ยิน **เปล่าแหละ ไม่รู้ว่าอะไร.** บางทีอยากจะทำได้ด้วยซ้ำไป อยากจะทำวิปัสสนา แต่ก็ไม่รู้ว่าอะไร, บางทีก็ทำท่าทำทางเหมือนเป็นนักวิปัสสนา แต่เป็นตลกอดคน มันไม่มีวิปัสสนาจริง. เอาคำว่า**วิปัสสนา**มาหลอกลวงคน ว่าฉันเป็นนักวิปัสสนาอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วมันก็ไม่ได้เข้าถึงใจความของวิปัสสนา. นี่เราก็จะพูดถึงเรื่องนี้.

ข้อแรกที่จะต้องสังเกตดูก็คือว่า **ใจความของวิปัสสนานั้นมันคืออะไร ? อะไรคือใจความของวิปัสสนา ?** คำว่า**วิปัสสนา** นั้นมันแปลว่า **เห็นอย่างแจ่มแจ้ง, วิ** แปลว่า **แจ่มแจ้ง** หรือ **วิเศษ** **ปัสสนา** แปลว่า **เห็น, วิปัสสนา** แปลว่า **การเห็นอย่างแจ่มแจ้ง เห็นอย่างวิเศษที่สุดเลย. เห็นอะไร ? เห็นความจริงของธรรมชาติ อย่างแจ่มแจ้งที่สุด** นี่เรียกว่า**วิปัสสนา**. ครั้นเห็นอย่างแจ่มแจ้ง คือไม่ผิฉะนั้น, แล้วมันก็ไม่ทำ ผิดต่อธรรมชาติ, ไม่ทำผิดต่อธรรมชาติตามที่ควรจะทำ แล้วมันก็**ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น**; **วิปัสสนา**มันหมายความว่าอย่างนั้น. เราเห็นแจ่มแจ้งในความจริงของธรรมชาติ ทุกอย่างทุกประการแล้ว **ไม่ปฏิบัติผิดต่อธรรมชาติ** เหล่านั้น แล้วก็**ไม่มีความทุกข์อะไรเกิดขึ้น**; นี่**วิปัสสนา**หมายความว่าอย่างนี้.

ใครไม่มีความเห็นแจ้งอย่างนี้ คนนั้นยังไม่มีวิปัสสนาดอก; จะนั่งทำวิปัสสนา เดินทำวิปัสสนา นอนทำวิปัสสนา ยืนทำวิปัสสนา เท่าไร ๆ มันก็ไม่มีวิปัสสนา; เพราะมันยัง**ไม่มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งต่อธรรมชาติ**, แล้วปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ จน**ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้น**.

อะไรจะเห็น จะเป็นผู้เห็น ? มันก็จิตที่อบรมดีแล้วนี่แหละ. ไป ๆ มา ๆ มันก็ไม่พ้นจากเรื่องจิต **จิตที่อบรมดีแล้ว** ตามลักษณะที่กล่าวแล้วข้างต้นนั่นแหละ จิตที่อบรมดีแล้วอย่างนั้นแหละ**จะเป็นผู้เห็น**. ก่อนนี้จิตมันมีแต่ อวิชชา โมหะ เหมือนกับสวมแว่นตาดำ สวมแว่นตาสกปรก, มันไม่เห็น เห็นไม่ชัด ไม่สำเร็จประโยชน์ เดียวนี้มันเห็นชัดแจ้ง เหมือนกับว่าเราเช็ดแว่นตาด้วยน้ำยาเช็ดแว่นตาอย่างดี ใสที่สุด เห็นอย่างแจ่มแจ้ง. **จิตที่มีอุปกิเลสครอบงำเป็นจิตมืด**; เหมือนกับแว่นตาที่เปื้อนโคลน มันมองเห็นอะไรไม่ได้ นี่ก็เช็ดให้มันสะอาด ใสถึงที่สุด มันก็เห็นได้โดยง่าย **จึงมีการอบรมจิตให้เหมาะสมที่จะดู.**

ฉะนั้นการทำวิปัสสนาในตอนต้น ๆ ก็เพื่อทำจิตให้ใสกระจ่าง ให้**เหมาะที่จะดู**; นี่เป็นการเตรียมวิปัสสนา. ครั้นทำจิตให้แจ่มแจ้ง ให้**เหมาะที่จะดู** อย่างนี้แล้ว, ก็ดู ๆ ดู ๆ ก็เห็น ๆ ไม่ต้องคิดดอก, วิปัสสนาไม่ได้เกี่ยวกับการคิด; ถ้าจะมีการคิดบ้าง มันก็เป็นเรื่องเบื้องต้นเต็มที ไม่ใช่ตัววิปัสสนา. ถ้าจะมีการคิด หรือเลือก หรืออะไร มันก็มีก่อน ก่อนนั้น; พอถึงขั้นที่มันจะเป็นวิปัสสนาจริง ๆ มันก็คือมองดูลงไปตรง ๆ ว่ามันอะไร มันเป็นอย่างไร, มันเปลี่ยนแปลงอย่างไร, มันเกิดขึ้นอย่างไร, มันตั้งอยู่อย่างไร, มันดับไปอย่างไร, มันหลอกหลวงอย่างไร, ไม่มีความเหมาะสม ที่จะยึดถือว่าตัวตนของตนอย่างไร, มันเห็นชัดอย่างนี้ แล้วมันก็**สิ้นหัวหมด, ไม่ไปถืออะไรว่าเป็นตัวตนของตน** เรียกว่า เป็นวิปัสสนากันตอนนี่ตอนที่เห็น.

ตอนที่เตรียมจะให้เห็นนั้น เขาเรียกว่าสมณะมากกว่า, ทำจิตให้เป็นสมาธิ เรียกว่าสมณะ, ให้จิตละไปเสียจากนิรณที่รบกวน, ให้จิตใสสะอาด, ให้จิต

ว่องไวในการที่จะเห็น ในการที่จะดู, แล้วก็เข้มแข็งด้วย, นี่ก็เป็นสมณะแล้ว. จิตที่ดีขนาดนี้แล้วก็ใช้ไปส่องดูสิ่งที่ควรจะดู หรือต้องดูสิ่งที่ควรจะดูหรือที่ต้องดู.

อะไรเป็นสิ่งที่ควรจะดู หรือต้องดู ? ก็คือสิ่งที่มันหลอกให้เราโง่ ไปยึดมั่นถือมั่นกับมัน. สิ่งที่เรากำลังไปหลงยึดมั่นถือมั่นกับมัน เพราะเราโง่; เราก็ต้องดูสิ่งนั้นแหละ, ดูสิ่งที่มันทำให้เรามีความทุกข์ คือเราไปหลงยึดมั่นถือมั่นด้วยความสำคัญว่าตัวตน ว่าดีที่สุด ว่าน่ารัก ว่าน่าอะไรต่าง ๆ นี่. นี่มาดู ๆ ว่า เอ้า, ผิดหมดแล้ว ผิดหมดแล้ว มันตรงกันข้าม มันไม่ควรจะไปหลงรัก หลงยินดี หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว, มันไม่ควรจะไปยึดมั่นถือมั่นในความหมายใด, เรียกว่ามันก็ปล่อยของมันเอง. **พอรู้อย่างนี้เป็นศัตรู มันก็ปล่อยของมันเอง;** เมื่อก่อนนี้เห็นว่าเป็นของน่ารักน่าพอใจ ดีประเสริฐวิเศษ ก็ยึดถือเอา, พอมาเห็นว่า เอ้า, นี่มันล้วนแล้วแต่ต้นเหตุแห่งความทุกข์นี่, มันก็ปล่อยของมันเอง.

ท่านเปรียบข้อนี้ไว้ว่า *บุรุษลุ่มปลาฉิ้งขึ้นมา คิดว่าปลา, จับเอาขึ้นมาคิดว่าปลา. พอเอามาพันปากลุ่มก็ เอ้า ฐู ๆ, มันก็ต้องทิ้งแหละ. นี่เดี๋ยวนี้เราก็มีอาการคล้าย ๆ อย่างนั้น เราเห็นว่าอารมณ์ทั้งหลายในโลกนี้เป็นปลา ไม่รู้ว่าเป็นงู, แล้วก็ไม่มีโอกาสที่จะจับมาดูให้เห็นว่ามันเป็นงู, มันก็เห็นว่าเป็นปลาอยู่เรื่อย, ก็หลงรัก หลงพอใจ อยู่เรื่อย ไม่คิดที่จะสลัด มันก็ต้องทนทรมานเพราะสิ่งที่เรายึดมั่นถือมั่นนั้น. จิตยึดมั่นถือมั่นแล้วก็มาหนักอยู่บนจิตใจ, แบกของหนักอยู่เรื่อยไป, ไม่ว่าอะไรก็เอามาแบกไว้ เป็นของหนักอยู่เรื่อยไป เพราะมันมองไม่เห็น.*

เดี๋ยวนี้ **พอจิตอบรมดีแล้ว เหมาะที่จะเห็นแล้ว ก็ดูเข้าไปที่สิ่งที่เราไปหลงรักหลงยึดถือ เพื่อจะเห็นว่า เอ้า, มันเป็นอย่างนั้น** ความเห็นจริงมันเป็น

อย่างนั้น, เป็นศัตรู เป็นยาพิษเป็นอะไรก็ตาม ก็เลยปล่อยวางได้เองโดยอัตโนมัติ ถ้าเราเห็นจริง เห็นลึกซึ้งพอ เห็นจริงพอ เอ้า, มันอันตรายทั้งนั้นแหละ. มันก็ปล่อยเองแหละ, ธรรมชาติจิตมันปล่อยเอง. **เดี๋ยวนี้มันไม่เห็น** มันมีวิชาทำให้เป็นอย่างอื่น, เห็นเป็นน่ารักน่าพอใจ เรียกว่าเท่ากับไม่เห็น, เท่ากับโง่ เท่ากับไม่เห็น, เห็นผิด เท่ากับไม่เห็น. นี่ทำให้มันเห็นอย่างแจ่มแจ้ง, มันก็ปล่อยของมันเอง.

นี้จะสังเกตได้แล้วว่า มันไม่ใช่การสวดร้องท่องบ่น ไม่ใช่การอ่านหนังสือ, การอ่านหนังสือนั้นเพื่อให้รู้เค้าเงื่อนที่จะไปปฏิบัติ , การสวดร้องท่องบ่นนี้เพื่อกันลืม, เพื่อกันลืม เพื่อให้นึกได้เร็ว ๆ. **พอถึงการปฏิบัติถึงมือปฏิบัติ, วิปัสสนาไม่ใช่การอ่าน การสวดร้องท่องบ่น** แต่เราอาจจะทำ อาจจะอาศัยสิ่งเหล่านั้น การอ่าน การสวดร้องท่องบ่นให้เป็นบันไดขั้นต้น, เป็นอุปกรณ์ของวิปัสสนา. ถ้าเราสวดร้องท่องบ่นดี มันอาจจะเกิดความเข้าใจถูกต้องขึ้นมาได้จากการสวดร้องท่องบ่น, อย่างนี้ก็ยังมีเหมือนกัน. แต่เนื้อแท้ของมันนั้น **มันต้องมีการเห็นด้วยจิตที่อบรมดีแล้ว เหมาะแล้วสำหรับจะเห็น** เขาเรียกว่าจิตนี้เหมาะแล้วสำหรับจะเห็น นิมนวล อ่อนโยน ควรแก่การทำงาน คือการเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ก่อนนี้มันเป็นจิตที่กระด้าง แข็งทื่อ มีดมนท์ ไม่พร้อม ไม่ไวต่อการเห็น; เดี่ยวนี้มันตรงกันข้าม เพราะเราอบรมดีแล้ว **จิตนี้มันก็พร้อมที่จะเห็น ส่วนนี้เป็นสมณะ, แล้วไปดูให้เห็น ส่วนนั้นเป็นวิปัสสนา.** แต่เขาจะเอาทั้ง ๒ ส่วนมารวมกันเรียกเสียว่า วิปัสสนา ก็ได้เหมือนกัน เพราะมันเนื่องกันอยู่.

ฉะนั้นเราจะต้องอาศัยวิธีอบรมจิต ให้กลายเป็นจิตที่เหมาะสมที่จะเห็น. ท่านจึงกล่าวไว้เป็นหลักว่า *ดำรงตนอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ : มัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรคมีองค์ ๘, ดำรงตนอยู่ในมรรคมีองค์ ๘* เกะอะ มันจะเหมือนกับเป็นการปรับปรุงทุกอย่าง **ให้มีความถูกต้อง ตั้งแต่ทางร่างกายขึ้นไป : ร่างกายถูก**

ต้องแล้ว คือมีศีล ทางร่างกายเรียกว่ามีศีลแล้ว มันก็ทำจิตให้สงบเป็นสมณะได้, **จิตสงบเป็นสมณะได้แล้ว** มันก็ง่ายที่จะมีวิปัสสนา. ฉะนั้นอยู่อย่างมีศีล สมาธิ ปัญญา ที่แจกลูกออกไปเป็นอัฐสังคิมรรค คือมรรคมองค์ ๘ ประการ ที่เรียกว่า กรรมฐาน หรือ วิปัสสนา. มันต้องครบถ้วน, **อยู่ด้วยความถูกต้องทางกาย ทางจิต และทางสติปัญญา,** ขอให้ศึกษาจนเข้าใจ,

ตัวอย่าง เช่นเมื่อเราถือ **ระบบอานาปานสติ ๑๖** ขั้นที่สวดกันอยู่; ใน **หมวดแรกก็เห็น เห็นชัดธรรมชาติแท้จริงของร่างกาย** ซึ่งรวมทั้งเนื้อหนังและลมหายใจ, รู้จักปัจจัยของร่างกาย. แล้วก็รู้จักกระทบอำนาจของเหตุปัจจัยนั้นเสีย ไม่ปรุงแต่งร่างกายให้เครียด, ร่างกายก็สงบรำงับลง ก็เหมาะแล้วที่จะเป็นสมณะ. นี่รู้เรื่องลมหายใจ เข้า - ออก สั้น-ยาว มีอยู่อย่างไร, ปรุงแต่งกันอย่างไร, ลมหายใจปรุงแต่งร่างกายอย่างไร, บังคับลมหายใจได้ สงบรำงับลงไปแล้ว ร่างกายเนื้อหนังก็จะสงบรำงับลงไปตาม **นี้หมวดกาย.**

ที่นี้ **หมวดเวทนา** สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือมากก็คือเวทนา แล้วความเอร็ดอร่อยสนุกสนานสุดเหวี่ยงมันก็อยู่ที่เวทนา เป็นตัวเวทนา, ที่รอง ๆ ลงไปก็เป็นเวทนา. แล้วเวทนานี้ทำให้มันเกิดเรื่อง คือ **ยินดียินร้าย** : สุขเวทณาก็ยินดี, **ทุกข์เวทณาก็ยินร้าย.** ถ้าไม่สุขไม่ทุกข์ ก็เก็บไว้โง่โง่สงสัยต่อไป; นี่เวทนามันร้ายกาจอย่างนี้. ดูให้รู้จักเวทนาที่เราเสวยอยู่แต่หนหลัง หรือเสวยอยู่ในปัจจุบันนี้ ว่ามันเป็นอย่างไร ความพอใจก็เป็นเวทนาชนิดหนึ่ง, ความไม่พอใจก็เป็นเวทนาชนิดหนึ่ง. เราเคยว่างจาก ๒ ชนิดนี้ไหม ? มันก็เปล่าเลย. เดี่ยวมันก็พอใจ, เดี่ยวก็ไม่พอใจ, เดี่ยวก็ครึ่ง ๆ กลาง ๆ แต่ก็ไม่รู้ว่าอะไร ยังสงสัยกันอยู่ต่อไป, เวทนาจึงรบกวนความสงบสุข.

นี่มารู้ว่าเวทนาอะไรเกิดขึ้น, มีเหตุปัจจัยอย่างไร. ที่เราปฏิบัติสำเร็จมาแล้วในหมวดกาย กายสงบรับแล้ว มีสุขเวทนาอย่างยิ่งในทางจิต คือความสงบนั้นแหละเกิดมาแต่ความวิเวก ความสงบรับเป็นเวทนาที่เป็นสุขอย่างยิ่ง; แม้จะเป็นสุขพิเศษอย่างยิ่ง ก็มาดู เข้า, มันก็เรื่องปรุงแต่ง เป็นเรื่องยึดถือไม่ได้. นี่ก็เรียกว่าควบคุมเวทนาได้ ไม่ปล่อยให้เวทนาเป็นนายเรา, ใสหัวเราไปทำอะไร ให้ยินดียินร้าย, นี่เรียกว่าควบคุมเวทนาได้.

แล้วมาขั้นที่ ๓ เป็นจิตตานุปัสสนา ก็ฝึกฝนจิตจนอยู่ในอำนาจของเรา สามารถบังคับจิตให้เป็นอะไรได้ทุกชนิด : บังคับจิตให้รู้สึกเป็นสุขก็ได้, บังคับจิตให้ตั้งมั่นก็ได้, บังคับจิตให้เข้มแข็งก็ได้, ให้ปล่อยอารมณ์เสียก็ได้, เรียกว่าบังคับจิตได้. นี่มันก็ง่ายเข้ามาตั้งค่อนแล้ว ที่จะทำให้ปรกติ, เดียวนี้บังคับจิตได้.

ที่นี้ จิตนี้บังคับได้แล้ว มันก็อยู่ในอำนาจตามความประสงค์. เราก็ใช้จิตที่ดีชนิดนี้ เหมือนกับแว่นตาที่ขีดแล้วส่องดู, ก็ส่องดูความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวงที่เราหลงรักหลงยึดถืออยู่, จะเป็นเรื่องกามารมณ์ก็ดี เป็นเรื่องทรัพย์สมบัติ เกียรติยศ ชื่อเสียงอะไรก็ดี ที่เรากำลังหลงรักอยู่, ก็ส่องมันดูด้วยจิตชนิดนี้ ก็เห็นว่ามันเป็นเรื่องหลอกลวง คือเห็นความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ความไม่มีตัวตนของสิ่งเหล่านั้น ทุกสิ่งเลย ก็เลยเลิกยึดถือ. จิตมันก็หลุดออกมาจากสิ่งเหล่านั้น, เรียกว่าเป็นจิตที่หลุดพ้น.

นี่คือ วิปัสสนาสมบุรณ์แบบ จะทำให้ลัดสั้นกว่านี้ก็ได้; แต่ถ้าที่สมบุรณ์แบบ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ มันมีอย่างนี้ คือเรื่องอานาปานสติภาวนาที่เราเคยพูดกันมามากหลายหนแล้ว, และพิมพ์แจกเป็นเล่มหนังสือก็หลายครั้งหลายหนแล้ว.

ในที่สุดมันก็เห็นความโง่ความหลงของตัวเอง ที่เคยหลงยึดถือในสิ่งใด ๆ โดยความเป็นตัวตนบ้าง, โดยความเป็นของของตนบ้าง, มันมี ๒ คำเท่านั้น ยึดถือว่าเป็นตัวกูหรือเป็นของกู มันมีอยู่ ๒ อย่างเท่านั้น. นี่ได้เห็นว่า โธ่ มันไม่มีตัวกู, มันไม่อาจจะเป็นของกู ก็เลิกยึดถือ คือว่าจะไม่เกิดความยึดถือในสิ่งนั้น ๆ.

คำว่า ยึดถือ ๆ ในทางจิตนั้น ไม่ใช่เอาไปโยนเอาไปทิ้ง, เหมือนที่เราเอาขยะไปทิ้ง. เพียงแต่เราจะไม่เกิดความยินดี ด้วยความเพลิดเพลินในสิ่งนั้น, ยึดถือในของรักของชอบใจ ก็ด้วยนั่นทีราคะ. นั่นทีราคะ แปลว่า ความกำหนัดยินดีเพลิดเพลินในสิ่งนั้น, ก็เลิกนั่นทีราคะเสีย มันก็ไม่ใช่การยึดถือ ท่านจึงกล่าวไว้เป็นหลักสั้น ๆ ว่า เลิกนั่นทีราคะ, เลิกมีนั่นทีราคะ หรือทำลายนั่นทีราคะเสียในสิ่งใด, ก็เป็นอันว่าสลัดสิ่งนั้น.

เช่นว่าเงินนี้ ทำลายความพอใจ ยินดีเพลิดเพลินในเงินนั้นเสีย ก็เท่ากับสลัดเงินนั้นไปแล้ว; แต่ถ้าไม่ละนั่นทีราคะในเงิน แม้จะเอาเงินไปไว้ที่ไหนไกลที่ไหน มันก็ยังมียังมีการยึดถือในเงินนั้น. นี่บุคคลที่เป็นที่รักที่พอใจก็เหมือนกัน มันไม่ได้อยู่ที่ว่าอยู่ใกล้อยู่ไกล อยู่กะเนื้อกะตัวหรือว่าอยู่ที่ไหน ก็ไม่ใช่, มันมีอยู่แต่ที่ว่าละนั่นทีราคะในสิ่งนั้นเสีย มันก็เหมือนกับละไปแล้ว, แม้มันจะวางอยู่ข้าง ๆ หรือมากกว่านั้นมันก็แขวนอยู่ที่คอ ว่าอย่างนี้ แต่ถ้าไม่มีนั่นทีราคะในสิ่งนั้น มันก็เท่ากับละแล้ว แต่ถ้ามีนั่นทีราคะในสิ่งนั้น แม้จะไปฝากไว้ที่ธนาคาร หรือไปเก็บไว้ที่ไหน เมืองนอกเมืองนาอะไรมันก็ไม่เป็นการละ เพราะมันยังมีนั่นทีราคะในสิ่งนั้น.

ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า มันไม่ยากเหลือวิสัยดอก เพียงละความกำหนัดยินดีเพลิดเพลินในสิ่งนั้นเสีย มันก็เหมือนกับละสิ่งนั้นแล้ว, จะอยู่กับคนรักใคร่พอใจอะไรก็ได้ แต่อย่าไปมีนั่นทีราคะในคนนั้น มันก็เท่ากับละคนนั้นไปแล้ว. นี้เรียกว่ามัน

หลุดพ้นจากอำนาจผูกพันของสิ่งนั้น; ถ้าเรามีนั้นทราคะในสิ่งใดสิ่งนั้นมันผูกพัน. ถ้าว่าสลัดนั้นทราคะในสิ่งนั้นเสีย ก็เท่ากับหลุดพ้นจากความผูกพัน.

นี่ฟ้ามันควรจะสว่างในข้อนี้ คือรู้จักสิ่งที่เรียกว่าวิปัสสนากันให้ถูกต้องสิ. อย่าเป็นเรื่องละเมอเพื่อฝันไว้รอดเขา ไว้ทำท่าทำทางว่าฉันเป็นนักวิปัสสนาอดคนอย่างนี้ มันก็ไม่มีวิปัสสนาได้, มันต้องมีความเห็นแจ้งในสิ่งนั้น ๆ ที่เราเคยเฝ้าเคยหลงเคยยึดถือกับมัน จนมันสลัดความยึดถือเสียได้ จึงจะเรียกว่าเป็นวิปัสสนา. เป็นสมรวาสอยู่ที่บ้านที่เรือนก็ทำได้ ไม่ต้องมาอยู่ในป่าก็ได้, ทำวิปัสสนา ที่ไหนมีความยึดมั่นถือมั่นจนเป็นทุกข์ แล้วที่นั่นแหละรีบทำวิปัสสนาเถอะ. อยู่ที่บ้านก็ได้ ผู้หญิงก็ได้ ผู้ชายก็ได้ เด็กก็ได้ ผู้ใหญ่ก็ได้. เด็ก ๆ มันคงจะยากสักหน่อย เพราะมันไม่ค่อยรู้อะไร มันไม่รู้จักโลก; แต่มันก็มีเด็ก ๆ ที่ฉลาด ที่พอจะทำได้อยู่เหมือนกัน เคยปรากฏอยู่ในประวัติหรือในพระคัมภีร์; เช่นว่าเด็ก ๆ ก็เป็นพระอรหันต์ แต่ไม่ใช่เด็กเกินไป. ไม่ใช่สิ่งเล็กน้อย วิเศษเล็กน้อย เป็นสิ่งธรรมดา ที่มนุษย์พร้อมที่จะมีวิปัสสนา คือเห็นแจ้งแล้วหายเฝ้า ในสิ่งทั้งปวง ที่มันเคยหลงมาแล้ว.

ที่จริงเราควรจะถือว่า **สิ่งทั้งหลายมันเปิดเผยอยู่ตลอดเวลา แต่เราเฝ้าเอง** เราเฝ้าเอง. เช่นก้อนหินก้อนนี้ มันแสดงลักษณะของมันอย่างถูกต้องอยู่ตลอดเวลา แต่เราเฝ้าไม่เห็นลักษณะนั้น. เราไปมองเห็นแต่ลักษณะที่มันน่าเกลียดบ้าง น่ารักบ้าง น่าพอใจบ้าง มีประโยชน์บ้าง. มันเห็นไปเสียทางนั้น ไม่เห็นว่าเช่นนั้นเอง, หรือให้มันเป็นเช่นนั้นเอง; แม้ว่าเราจะใช้ประโยชน์กับมันอย่างไร ก็อย่าไปหลงยึดถือว่าเป็นตัวเราเป็นของเรา นี่ย่ำว่าแต่เงินทองข้าวของ แม้แต่ก้อนหินก้อนนี้ มันก็แสดงลักษณะความจริงเปิดเผยอยู่ แต่เราก็ไม่เห็น.

ที่นี่ ของสวยงามสนุกสนานเริงร่า เป็นที่พอใจทั้งหลาย ที่เราไป
หลงมันอยู่ มันก็แสดงโดยเปิดเผยแล้วว่า มันมีลักษณะอย่างไร; แต่เรามอง
ไม่เห็นลักษณะอย่างนั้น. เราเห็นไปในทางตรงกันข้าม ตามแบบของคนมีกิเลส
เพราะว่ากิเลสต่างหากมันเป็นผู้เห็น มันไม่ใช่สติปัญญา เป็นผู้เห็น. เมื่อกิเลสเป็นผู้เห็น
มันก็เลือกเห็นเลือกดูเอาตรงที่กิเลสมันต้องการ เอามาเป็นเหยื่อของกิเลส. ฉะนั้นเรา
จึงไปหลงในสิ่งต่าง ๆ ที่มันเป็นเหยื่อของกิเลส ไม่รู้จักจบจักสิ้น จมอยู่ที่นั่น; แต่ถ้า
กิเลสออกไปเสีย สติปัญญา โภธิปัญญา เข้ามาแทน จิตมันก็จะไม่เห็นอย่างนั้น
จะไม่เห็นอารมณ์เหล่านั้น ในฐานะเป็นสิ่งที่น่ารักน่าพอใจน่ายึดถือ มันก็ไม่ยึดถือ.

นี่ขอให้ให้ความยุติธรรมกันบ้าง ว่าสิ่งที่ปวงมันเป็นเผยแล้ว ทุกอย่าง
ทุกประการ แสดงโดยตรงโดยเปิดเผยอยู่ทุกประการ; แต่คนมันโง่เอง คนมันโง่เอง.
ไปมองในส่วนที่มันจะหลอกให้หลง หรือว่าไปมองในด้านที่ว่าจะเป็เหยื่อของกิเลส;
เพราะกิเลสเป็นผู้มอง. บุณชนก็คือคนอยู่ใต้อำนาจของกิเลส, อะไร ๆ ก็ทำไปด้วย
กิเลส. ถ้าเป็นพระอรหันต์ กิเลสก็ออกไป มีปัญญา มีโพธิ มีญาณทัศนะ อะไรเข้ามา
แทน; ปัญญาเหล่านี้เป็นผู้มอง ก็มองเห็นสิ่งเดียวกันนั่นแหละ เห็นว่า โอ้ อย่าไปเอา
กับมัน, คืออย่าไปหลงรักหลงยึดถือกับมัน. นั่นคือตัวแท้ของวิปัสสนา ซึ่งคำนี้แปลว่า
การเห็นอย่างแจ่มแจ้ง ในสิ่งที่มันแสดงความจริงอยู่แล้วตามธรรมชาติ ครอบงำทุก
ประการ. แต่คนโง่ไปมองเฉพาะในด้านที่ทำให้หลงรักหลงพอใจ, เมื่อมันให้ความรู้สึก
ประเภทที่เป็นที่พอใจแก่กิเลส มันมีความหลอกหลวง จนถึงกับว่าเป็นเสน่ห์ทำให้หลง
ให้มันหลอกหลวงได้, แล้วเราก็ตีตออยู่ในสิ่งเหล่านั้น นี่วิปัสสนาเห็นตามที่เป็นจริง.

ถ้ามีวิปัสสนามันก็มีสมณะด้วย คือสมาธิ, ถ้ามีสมณะหรือสมาธิแล้ว
มันก็มีศีลด้วยเป็นธรรมดา; ในคำว่าสงบเป็นสมาธิสมณะนั้นมันมีศีลรวมอยู่ด้วย.
แล้วในคำว่า วิปัสสนา นั้น มันก็มีสมณะรวมอยู่ด้วย; ดังนั้น เมื่อใดมีวิปัสสนา

เมื่อนั้นก็มีศีลและสมาธิรวมอยู่ด้วยโดยแท้จริง. นี่ขอให้เราลืมหูลืมตา มีลักษณะเป็นฟ้าสว่างในทางปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงความสำคัญของวิปัสสนา นี่เป็นเรื่องหนึ่ง.

ฟ้าสว่างทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ.

ที่นี้เรื่องต่อไป ฟ้าสว่างทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติ. บางคนคงนึกค่าแล้วว่า นี่ทำไมชอบพูดภาษาต่างประเทศ, เทคโนโลยีเป็นภาษาต่างประเทศ. เรื่องนี้มันลำบากเหมือนกัน ที่บางทีเราใช้คำภาษาต่างประเทศ ที่ทุก ๆ คนเขาเข้าใจกันอยู่ดีแล้วว่ามันหมายถึงอะไร. ในสมัยนี้คนไทยรู้ดีแล้วว่าคำว่า เทคโนโลยีหมายความว่าอะไร ? แต่ความหมายนั้นเรายังไม่มีคำภาษาไทยใช้เฉพาะสั้น ๆ มันต้องพูดกันยาว ๆ นี่ก็อยากจะทำให้ทุกคนรู้จักใช้คำพูดที่มันสรุปสั้น ๆ ได้ มีความหมายกว้าง.

ที่จริงมันก็เป็นวิชาหรืออุบายที่จะใช้เคล็ด. คำว่าเทคโนโลยีคือวิชาที่จะใช้เทคนิคของกิจกรรมนั้น ๆ ให้ถึงที่สุด; พูดกันเป็นไทยหน่อยก็ว่า ทุกเรื่องที่เราจะทำ มันมีเคล็ดลับของมันทุกเรื่อง. ถ้าทำถูกเคล็ดลับของมัน มันจะง่ายเหลือประมาณ, วิชาที่เราจะใช้เคล็ดลับของทุกเรื่องให้สำเร็จประโยชน์จะเรียกว่าอะไร ซึ่งเดี๋ยวนี้เขาเรียกกันว่าเทคโนโลยีคือวิชาใช้เทคนิคของทุกสิ่งให้สำเร็จประโยชน์ เพราะว่าสิ่งที่จะต้องทำทุกสิ่ง มันมีเทคนิคของมันโดยเฉพาะ, มันลึกถึงเป็นของธรรมชาติที่มนุษย์ไม่รู้ก็มี หรือที่มนุษย์รู้ได้ก็มี เทคนิคของมัน. ถ้าเราสามารถใช้เทคนิคเหล่านั้น ให้ครบถ้วนให้ถูกต้องตามเรื่องนั้น ๆ แล้ว เราเรียกว่าวิชาเทคโนโลยี, ที่เป็นธรรมชาติแท้ ๆ ก็ว่า ทุกอย่างมันมีเคล็ดลับของมัน เราต้องรอบรู้ในเรื่องเคล็ดลับของมัน, แล้วเอามาใช้ให้ครบถ้วน แล้วก็สำเร็จประโยชน์.

เดี๋ยวนี้เรามาพูดถึงถึงเรื่องของธรรมะหรือศาสนา, **ข้อปฏิบัติทางศาสนา**
ทุกข้อทุกชั้นทุกตอน มีเทคนิคเฉพาะของมัน. ถ้าเรารู้เรื่องเทคนิคของข้อ
ปฏิบัติทุกตอน แล้วเราก็สามารถปฏิบัติตามเทคนิคนั้นๆ เราก็จะประสบความสำเร็จ
ในการมีธรรมะทุกชั้นตอน : เราจะมีศีลถึงที่สุด, จะมีสมาธิถึงที่สุด, จะมีปัญญา
 ถึงที่สุด, หรือว่าจะยกเอาธรรมะข้อไหนมาพูด มันก็ทั้งนั้นเลย. มันมีความลับของมัน
 โดยเฉพาะ ที่เราจะต้องรู้ แล้วเอามาใช้ให้ถูกต้องที่สุด นี่พูดว่ามันมีเคล็ดลับของมัน
 ต้องรู้แล้วเอามาใช้ให้ถูกต้องถึงที่สุด.

แต่ในบาลีมันไม่มีคำที่จะใช้พูดอย่างนี้ได้ มีใช้อยู่คำหนึ่งก็กลับเรียกว่า
 อูบาย, มันมี อูบายเครื่องให้เข้าถึง. อูบายนี้แปลว่าเครื่องให้เข้าถึงจุดที่ต้องการ เขา
 เรียกว่าอูบาย มีวิธีแห่งอูบาย หรือมีอูบายที่จะปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ให้สำเร็จประโยชน์.
 นี่ถ้าภาษาบาลีใช้คำว่าอูบายได้; แต่ถ้าเอามาใช้ ในภาษาไทยมันก็ไม่ได้, เพราะอูบาย
 มันกลายเป็นเรื่องหลอกลวงไปเสีย, เป็นเรื่องเล่นไม่ซื่อ เรื่องว่าอูบาย. แต่ในภาษา
 ธรรมะแท้ ๆ คำว่าอูบายนั้นแปลว่า **ถูกต้องตามเรื่องของธรรมชาตินั้น ๆ ; ถ้าเรา**
รู้จักอูบาย ของเรื่องใด เราจะปฏิบัติเรื่องนั้นได้โดยสะดวก โดยง่าย **ได้ผลดี.**

การใช้อูบายแห่งเรื่องนั้น ๆ ให้ครบถ้วน ให้ถูกต้องนั้นแหละ ตรงกับ
ความหมายของคำว่า เทคโนโลยีในสมัยปัจจุบัน, ไม่ใช่อยากจะพูดเป็นคำต่าง
 ประเทศ หรืออะไรให้มันพิเศษวิปริต. แต่โดยที่เห็นว่า เดี่ยวนี้คำว่าเทคโนโลยีนี้ มันจะ
 กลายมาเป็นภาษาไทยแล้ว; เช่นเดียวกับคำว่าเทคนิค เดี่ยวนี้มันก็กลายมาเป็นภาษาไทย
 ไปแล้ว. **การใช้เทคนิคให้เป็นผลดีที่สุด ครบถ้วนทุกประการ นั้นเรียกว่า**
เทคโนโลยี มันไม่มีอะไรดอกที่ไม่ต้องมีเทคโนโลยี แม้แต่ดำนํ้าพริกสักครกหนึ่ง ไม่มี
 เทคโนโลยีเดียวมันก็เข้าตาแทบตายแหละ, มันจะต้องมีระบบงานของมันที่ถูกต้อง ทำแล้ว
 ได้ผลดี ได้ผลรวดเร็ว ได้ผลเต็มที่. ฉะนั้นการปฏิบัติธรรมะทุกข้อทุกชั้นตอน มันก็มี

ลักษณะอย่างนี้ ซึ่ง ภาษาบาลีต้องเรียกว่ามีอุบาย; แต่กลัวว่าจะฟังไม่ถูก ก็เลยใช้คำเทคโนโลยีขึ้นมาแทน.

ฟ้าสว่างทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติธรรม หรือของศาสนาเป็นส่วนรวมก็ได้, พูดให้เด็กฟังก็ต้องว่า วิธีใช้เคล็ดลับของทุกเรื่อง ให้ได้ผลตามความมุ่งหมายของเรื่องนั้น ๆ ทุกเรื่องไป คืออุบายหรือคือเทคโนโลยี.

เดี๋ยวนี้เรามี ปัญหาอะไรที่จะต้องใช้เทคโนโลยี? ก็มีปัญหาคือความทุกข์ ความทุกข์ที่ไม่น่าปรารถนา ที่ครอบคลุมโลกอยู่ในโลกทั่วไปหมด, เป็นปัญหาที่บีบคั้นเรา ที่เราต้องการจะขจัดสิ่งเหล่านี้ออกไป. เดี่ยวนี้มันเป็นเรื่องของกิเลส อันมหาศาล อันลึกลับ ไม่มีทางจะทำเล่นได้ง่าย ๆ, มันต้องมีแผนการ ขนาดที่เรียกว่าเป็นเทคนิค เป็นเทคโนโลยี ให้ทันกันทีเดียว. ปัญหาอันใหญ่หลวงเดี๋ยวนี้ เราก็มียุติความทุกข์ มาจากความยึดถือว่าตัวกูว่ของกู.

ข้อนี้ไม่ค่อยสังเกตกัน แล้วก็ไม่ค่อยมองเห็นว่า ปัญหาทุกอย่างมันมาจากความโง่ว่าตัวกูว่ของกู ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกิเลสทุกชนิด; ถ้าไม่มีความเห็นแก่ตัว ว่าตัวกู - ของกูแล้ว มันไม่เกิดความรัก ไม่เกิดความโกรธ ไม่เกิดความหลง เพราะมันเห็นแก่ตัว เป็นตัวกูเป็นของกู. พอมัน อยากรได้มันเป็นความรัก, พอมันไม่ชอบใจ เพราะไม่ได้ตามที่ต้องการ มันก็เป็นความโกรธ, เมื่อทำอะไรไม่ถูกมันก็เป็นความหลง . ฉะนั้นเราจะต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้ มันก็ ต้องมีอุบายลึกซึ้ง ถึงขนาดที่จะเรียกกันว่า เทคโนโลยี อยู่นั่นเอง.

ทุก ๆ เวลา ทุก ๆ เรื่อง ทุกกรณี ที่เกิดความหม่นหมองใจ ชนิดใด ขนาดใด ก็ตาม มันมาจากโง่ไปยึดอะไรว่าเป็นตัวกู - ของกูเข้าแล้ว, มันอาจจะไปยึดถือของที่มี

ราคาเท่ากับเข็มเย็บผ้ากันหัก. นี่อาตมาชอบใช้ คำของคนโบราณ พูดแล้วคนกรุงเทพ ฯ จะฟังไม่ถูก. เจ้าคุณไชยาท่านเคยพูดว่า เข็มลูกขี้วัน, เข็มลูกขี้วัน – เข็มเย็บผ้าที่มันหักตอนรู มันไม่มีรูแล้วมันใช้อะไรไม่ได้ นอกจากจะใช้เป็นเข็มหมุด ก็ไม่ค่อยดี; แม้เข็มกันบินอย่างนี้ ถ้าไปยึดถือเข้า มันก็เป็นเรื่องใหญ่โตได้ มันเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดเรื่องร้ายแรง เป็นทุกข์หรือฆ่าคนตายก็ได้.

สิ่งที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือนั้น มันอยู่ที่ความยึดถือ; ถ้าไปยึดถือเข้ามา มันก็เป็นของมีค่ามีความหมายมากขึ้นมา. แล้วท่านชี้ให้เห็นว่า แม้แต่เข็มชนิดที่จะใช้อะไรไม่ได้แล้ว ก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ; บางทีไม่ขีดก้านเดียวมันจะมีค่าเท่าไร แต่ก็เป็นที่ตั้งให้เกิดความรัก ความโกรธ ความวิวาท ความร้ายแรงอะไรก็ได้. ฉะนั้นอย่าไปทำเล่นกับความยึดถือ; ถ้ามันไปยึดถือในสิ่งใดเข้าแล้ว สิ่งนั้นมันก็ใหญ่โต เป็นเรื่องมีค่ามีความหมาย, ให้เกิดกิเลสอันแรงร้ายได้ทั้งนั้น.

ทำไมเราจะหยุดการเกิดขึ้นแห่งความคิดว่าตัวกูว่ของกู ที่เป็นประจำวันนี้เสียได้? จิตหนึ่งไหนไปนิดหนึ่ง ไม่พอใจก็ดี กลัวก็ดี นิดหนึ่งเท่านั้นแหละ มันก็มาจากปัญหาเรื่องตัวกู-ของกู เช่นว่าเราไปถ่ายอุจจาระถ่ายปัสสาวะไม่เป็นที่พอใจ ไม่สะดวก เป็นที่พอใจ, ความคิดมันก็เลยไปถึงว่ามันจะต้องตาย มันเป็นโรคแล้ว มันมีเหตุที่จะให้ต้องตายแล้ว, เพียงเท่านั้นแหละมันก็มีคามทุกข์ได้. ที่นี้มันนำหัวตรงที่ว่า บางทีมันไม่ได้มีความหมายที่จะเป็นทุกข์ หรือจะต้องตาย; แต่คนมันก็ไปเปลี่ยนความหมายเป็นว่า จะต้องเป็นทุกข์หรือจะต้องตาย, แล้วมันยังคิดเอาเอง คิดได้เอง ที่มันไม่มีเรื่องอะไร มันก็คิดได้เองให้ไปในทางร้าย ในทางแ่งร้าย ให้เกิดความวิตกกังวลความหวาดกลัว. นี่มันมาแต่ความเห็นแก่ตัว เรื่องตัวกู - ของกู.

กิเลสที่ยึดถือว่าตัวตนนั้นแหละ มันยึดถือชนิดที่ว่าตัวตนตัวนี้ไม่ต้องตาย ต้องไม่ตาย; พออะไรมีวิแววมา ว่ามันเป็นอันตรายแก่ตัวกู มันก็กลัวเท่า นั้นแหละ, มันกลัวตาย, อะไรก็ได้ที่ทำให้กลัวตาย. ครั้นอะไรตกมาดังแก็กบนหลังคาหรือข้างฝา มันก็สะดุ้งแล้ว, คนมันก็สะดุ้งแล้ว, แล้วมันก็สะดุ้งถึงขนาดว่า จังจกมันเคาะหางตามสบายของมัน คนบางคนก็กลัวตายแล้ว, ว่าจะต้องตายแล้ว เป็นलगร้ายแล้ว เป็นอะไรบ้าง; เพราะความยึดถือว่าตัวตนว่าของตนนั้นมันมากเกินไป. ถ้าเราจะแจจแจงเรื่องนี้กันแล้ว มันร้อยเรื่องพันเรื่องหมื่นเรื่องแสนเรื่อง ที่มันมีอยู่ในแต่ละวัน ๆ ของคนเรา, มีมูลมาจากความยึดถือว่าตัวกู - ของกู ทำให้เป็นทุกข์.

แล้วคนก็ไม่มองดูกันในเรื่องนี้ ไม่แก้ปัญหที่ต้นตอ, มันโง่ ๆ โง่ ๆ ต่อไปว่าจะหาเงิน หาของ หาอำนาจวาสนา หาผู้คุ้มครอง หาอะไรต่าง ๆ นานา มาเพื่อคุ้มครองป้องกันความทุกข์เหล่านี้, มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์; เพราะว่า ความทุกข์นั้นมันเกิดมาจากความโง่ในใจของคนคนนั้น. คนนั้นต้องขจัดความโง่ในใจออกไปเสียให้หมด แล้วก็ไม่ต้องมีอะไรมาทำให้มันเป็นทุกข์ได้. ถ้าไม่ขจัดความโง่อันนั้นแล้ว มันก็ไม่มีทาง, จะมีเงินเท่าไร, จะจ้างแขกยามมาเฝ้ากันให้เต็มบ้าน มันก็ต้องเป็นทุกข์อยู่นั่นแหละ ด้วยความหวาดกลัวว่าตัวมันจะต้องตาย, มันจะไม่ได้สิ่งที่มันควรจะได้ หรือสิ่งที่มันได้อยู่แล้วมันจะสูญหายไป.

นี่คือความรู้สึกที่ทำให้เกิดความทุกข์ อยู่ในชีวิตประจำวัน คือตัวกู-ของกู เรียกว่าอุปาทาน, เป็นการปรุงแต่งของจิต มาจากการสัมผัสอารมณ์ต่าง ๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือว่าความจำที่มันสะสมไว้ในภายใน สำหรับจะรื้อฟื้นเอาเรื่องที่เคยมีแต่หนหลัง มาคิดนึกซ้ำให้มันเป็นทุกข์ขึ้นมามาก. ฉะนั้นเราจะต้องแก้ไขมัน, อย่าให้สิ่งเลวร้ายหลายร้อยหลายพันประการนี้ มันเกิดขึ้นมาในชีวิตประจำวันได้. นี่เรียกว่า เทคนิคของการปฏิบัติธรรมะ มันต้องมากพอ ที่จะขจัดสิ่งเลวร้ายในจิต

ใจเป็นประจำวันนี้เสียได้ จนทั้งวันทั้งคืน ทั้งวันทั้งคืน มีจิตใจเกลี้ยงเกลา สะอาดสงบ
รับ สว่างไสวแจ่มแจ้งสงบเย็น. ทำอย่างไรจะมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบเย็น อยู่
ทั้งวันทั้งคืน, ทั้งวันทั้งคืน มันต้องทำถูกต้องตามเรื่องราวของมัน.

ที่นี้อาตมาจะพูดถึงระบบปฏิบัติ ที่เขาใช้กันอยู่โดยมากเวลานี้ ในสำนัก
วิปัสสนา สำนักปฏิบัติธรรมต่าง ๆ คือระบบที่เรียกว่าหนอ ๆ หนอ ๆ ยกหนอย่างหนอ
เหยียบหนอ ก็นหนอ กลืนหนอ, อะไรที่เรียกว่าระบบ หนอ ๆ แพร่หลายมากที่สุด. เข้าใจว่า
หลายคนคงเคยลองปฏิบัติมาแล้ว เพราะมันแพร่หลายนัก; แต่รู้สึกว่ามันยังไม่ถูกต้อง
ตามความลับหรือความจริงของธรรมชาติ, คือมันไม่ถูกเทคนิคของธรรมชาตินั่นเอง.
เราต้องมีการใช้เทคนิคการปฏิบัติระบบหนอ ๆ หนอ ๆ นี้กันเสียใหม่ให้ถูกต้อง;
ถ้าไม่ถูกต้องมันกลายเป็นตรงกันข้าม แทนที่จะให้ผลดีมันให้ผลร้าย.

คำว่า หนอ คือความหมายไว้ทั้ง ๒ ผ่านแหละ เช่นปฏิบัติกรรมฐานวันแรก
ก็ให้เดินจงกลม ว่า เดินหนอ ๆ เดินหนอ หรือจะซอยเป็นหลายจังหวะว่า ยกเท้าหนอ
ย่นเท้าหนอ เหยียบเท้าหนอ ยกเท้าหนอ ย่นเท้าหนอ เหยียบเท้าหนอ มันก็คือเดินหนอ
อยู่นั่นแหละ, เราใช้คำว่า เดินหนอ ดีกว่า.

ที่นี่ เดินหนอ ๆ เดินหนอ; ถ้าว่าคนมันโง่ไปแล้ว มันก็ว่า กูเดินหนอ,
กูเดินหนอ ถ้าอย่างนี้แล้วมันผิดหมด มัน就是有เดินหนอ. ที่ถูก หนอ ๆ นี่มัน
มีความหมายว่า มันสักแต่ว่าเป็นอิริยาบถที่เรียกกันว่าเดินตามธรรมชาติเท่านั้น
หนอ. สักว่ากิริยาอาการเกินตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้เดิน.
ที่เขาบอกว่าเดินหนอ เดินหนอ ให้มันปรกกฎแจ่มแจ้งอยู่ในใจว่า มันสักว่ามีกิริยา
ที่สมมติเรียกกันว่าเดิน, เป็นอาการตามธรรมชาติ แล้วเรียกว่าเดิน, มันมีแต่สักว่าอาการ
เดินเท่านั้นหนอไม่มีตัวกูผู้เดิน. ฉะนั้น ถ้าบริกรรมว่า เดินหนอ ๆ เกินหนอ นั้น ให้รู้

เถอะว่า มันมีแต่อาการที่เรียกว่าเดินเท่านั้นหนอ, เท่านั้นหนอ **ไม่มีตัวฉันผู้เดิน.** ถ้าอย่างนี้เรียกว่าถูกเทคนิค ของการที่มันจะขจัดตัวกู - ของกูออกไป; ถ้าไปย่ำว่า **กูเดินหนอ** กูเดินหนอ กูเดินหนอ มันก็เพิ่มตายแหละ มันก็เพิ่มตัวกู - ของกูมากกว่าเดิม มันก็ผิดแหละ.

กินหนอ กินหนอ มันสักแต่กิริยาอาการที่เราเรียกว่ากินเท่านั้นแหละ **ไม่มีตัวกูผู้กิน,** ตามธรรมชาติร่างกายนี้ ระบบประสาทนี้ มันก็ทำกิริยากินได้. พวกสัตว์ทั้งหลายมันก็กินได้, ต้นไม้มันก็กินได้, มันเป็นอาการตามธรรมชาติ แล้วก็สักว่ามีอาหารเข้าไป ที่เรียกว่าการกิน เท่านั้นหนอ, สักว่ากิริยากินเท่านั้นหนอ **ไม่มีตัวกูผู้กิน.** ถ้าทำอยู่อย่างนี้ มันก็ไม่มีตัวกูผู้กิน ไม่มีตัวกูผู้กินในเวลาที่ยากิน ถ้าไม่ทำอย่างนี้ จิตมันจะมีตัวกูผู้กิน, แล้วจะเอาอร่อย แล้วจะเอามาก แล้วจะเอาตามพอใจ. ฉะนั้นจึงมาบอกให้ป้องกันเสีย **มันสักว่าเป็นกิริยา** กินตามธรรมชาติ ตามสมมติเท่านั้นหนอ, **ไม่มีตัวใครที่เป็นผู้กิน.**

นี้ถ้าว่ามันอร่อยขึ้นมา เมื่อเคี้ยวอยู่ กินหนอ เคี้ยวหนอนี้ ก็เหมือนกัน; ถ้าเคี้ยวอยู่ ๆ **มันก็เป็นอาการ** เคี้ยวตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ, ไม่มีบุคคลผู้เคี้ยว. ที่นี้ถ้ามันอร่อยขึ้นมา คำนั้นมันเกิดอร่อยขึ้นมา โอ **นี่ความรู้สึกแก่ระบบประสาทในปากตามธรรมชาติเท่านั้นหนอ,** ไม่มีกูผู้อร่อย, ไม่มีความอร่อยของกู มีแต่ความรู้สึกชนิดนี้ เกิดขึ้นตามธรรมชาติปรากฏแก่ระบบประสาทที่ลิ้น, แล้วเราเรียกมันว่าความอร่อย. ฉะนั้นจึงกำหนดว่า มันเป็นสักว่าความรู้สึก ที่เรียกกันว่าความอร่อยเท่านั้นหนอ, **ไม่มีตัวกูผู้อร่อย,** หรือไม่มีความอร่อยเป็นของกู.

ที่นี้เมื่อจะทำอะไรก็สุดแท้ จะเดิน จะยืน จะนั่ง จะนอน, จะไปทำอย่างอื่น จะไปอาบน้ำ หรือว่าจะไปถ่ายอุจจาระ จะไปถ่ายปัสสาวะ, **ให้มีสติสัมปชัญญะว่า มัน**

มีแต่สักว่ากิริยาอาการเช่นนั้นเท่านั้นหนอ ไม่มีตัวกูผู้อบน้ำ ผู้ถ่ายอุจจาระ ผู้ถ่ายปัสสาวะ ผู้ไปผู้มา ผู้พูดผู้นิ่ง ไม่มีผู้อะไร, ไม่มีตัวกูซึ่งเป็นผู้ทำอะไร มีแต่กิริยาอาการอย่างนั้นเท่านั้นหนอ.

จะเห็นได้ว่ามันเป็นเทคนิคอันลึก; เพราะว่าธรรมดาคนธรรมดาเขาจะต้องรู้สึกว่ามันกิน มันอร่อย อร่อยของฉัน ที่อื่นนี่มาบอกให้รู้ว่า โอ, ทำอย่างนั้นไม่ได้ มันไม่มีตัวฉันหรือตัวตนอะไร ที่เป็นผู้กิน มันมีแต่การถึงกันเข้าระหว่างอายตนะ คืออาหารข้างนอก เข้าไปในปาก, ถึงกันเข้ากับลิ้น เคี้ยวแล้วบางอย่างมันมีรสอย่างนั้น แล้วเราก็เรียกมันว่าอร่อย. ความอร่อยคือความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ในกรณีเช่นนั้นเท่านั้นหนอ เท่านั้นหนอ อย่างว่ากินหนอ อร่อยหนอ กูอร่อยหนอ; นี่มันจะเพิ่ม มันจะเพิ่ม ๆ เพิ่มตัวกูให้หนาขึ้นกว่าเดิม, แล้วไม่มีทางที่จะปลดปล่อยความทุกข์ออกไปได้.

นี่รู้สึกอย่างนี้จึงเอามาพูด ว่าระบบหนอดีที่สุด เขาทำให้ง่ายที่สุด แล้วมีประโยชน์ที่สุด เร็วที่สุด; แต่กลัวว่าจะใช้ผิด จะเพิ่มตัวกู, จะไม่ลดตัวกู.

มันมีความลับที่สุด แต่ไม่ลับดอก ว่าตัวกูมันเกิด, ความรู้สึกว่าตัวกูมันเกิด ทุกคราวที่เราฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส อะไรก็ตาม อยู่ทุกคราวที่มันมาสัมผัส. เพราะฉะนั้นในวันหนึ่ง ๆ อยู่ที่บ้านก็ตาม อยู่ที่วัดก็ตาม มันมีอะไรมากกระทบ แล้วมันเกิดความรู้สึกว่าตัวกู, ตัวกูได้รับ ตัวกูอร่อย, ประจุแต่งตามแบบธรรมชาติ มีสังขาร ประจุแต่งตามแบบของธรรมชาติ เกิดความหมายเป็นตัวกูผู้ทำ หรือผู้ถูกกระทำ, ผู้ได้ ผู้เสีย ผู้แพ้ผู้ชนะอะไร เป็นตัวกู ๆ ไม่รู้เท่าไร.

ที่นี้เราจะปิดมันเสีย, จะปิดความรู้สึกเหล่านี้เสีย ไม่ให้ไหลมาเลย เราก็มาทำวิปัสสนากรรมฐานอย่างที่ว่า. ไปกำหนดเสียในสิ่งที่จะไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกู;

เช่นกำหนดว่า เเดินหนอ นั่งหนอ ยืนหนอ กินหนอ เคี้ยวหนอ อะไรก็ตาม ให้มันหนอ สักว่าหนอ, ไม่มีตัวกู, นี่ก็เท่ากับว่าวันหนึ่งคืนหนึ่ง เราปิดไม่ให้เกิดอุปาทานว่าตัวกู, ปิดการปรุงแต่งว่าตัวกู. ไม่ให้เกิดขึ้นแม้แต่ครั้งเดียวในวันหนึ่ง ๆ. นี่เรียกว่าให้ตัวกู มันเน่าตายไปข้างใน; เพราะว่า **เราปิดไว้ด้วยอิริยาบถกรรมฐานเหล่านี้;** เหมือนกับว่าหนุ้านี้ ถ้าเราเอาหินไปทับมันนาน ๆ มันก็เน่าตายหมดแหละ.

ที่นี้ เราเอาหนอ ๆ หนอ ๆ **ชนิดที่ไม่มีตัวกูมาปิดไว้** จิตจะปรุงแต่งเป็นตัวกู - ของกูไม่ได้ มันก็สูญเสียนิสัยที่จะเป็นตัวกู - ของกู, **อนุสัยที่จะเป็นตัวกู - ของกู มันลดลงไปเอง.** เขาเรียกชื่อยาวมาก *อหังการมมังการมานานานุสัย - ความเคยชินที่จะทำความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกูว่าของกู นั่นตัวร้ายที่สุด ที่ทำให้เกิดความทุกข์เป็นประจำวัน.* ถ้าหมดอันนี้เสียแล้วเป็นพระอรหันต์.

ความเคยชินที่จะทำให้เกิดมานะ สำคัญมั่นหมายว่าตัวกูว่าของกู มันก็เกิดมากแต่ละวัน ๆ; พอเรามายู้งด้วยเรื่องหนอ ๆ หนอที่ถูกต้อง ไม่ใช่ที่ผิดพลาด มันไม่มีทางเกิดดอก ทั้งวันทั้งคืนทั้งเดือนทั้งปีมันไม่มีทางเกิด. ฉะนั้นอนุสัยที่จะเกิดความเคยชินที่จะเกิด มันก็ค่อย ๆ หมดไป คือผลของการปฏิบัติธรรม, เชื้ออนุสัยที่จะทำให้ปรุงแต่งเป็นตัวกู - ของกูมันร่อยหรอไป ร่อยหรอไป ร่อยหรอไปจนหมดสิ้น. นั่นแหละคือการบรรลุมรรค, การบรรลุมรรคผล.

หนอที่ใช้ไม่ได้ดี มันกลายเป็นมีตัวกูขึ้นมา แล้วทำหนอ กินหนออะไรหนอ. ถ้าหนอที่ใช้ถูกต้อง มันให้ความรู้สึกว้า ใจ มันสักว่าตามธรรมชาติเช่นนั้นเท่านั้นหนอ, มันก็ **เข้าไปอยู่ในรูปอิทัปปัจจยตา หรือตถาตา** ว่ามันปรุงแต่งกันอย่างนั้นเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ, นี่เรียกว่ามันมีความถูกต้อง.

เราจะมีสติกำหนดว่า มันสักว่าเช่นนั้นหนอ เท่านั้นหนอ อยู่ทุกเรื่อง ทุกอิริยาบถ : เดิน ยืน นั่ง นอน กิน อาบ ถ่าย นิ่ง พุด อะไรก็ตาม ทุกอิริยาบถก็หนอให้เป็น, แล้วเมื่อมันปรุงแต่งเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณขึ้นมาในกรณีใด ๆ ก็หนอให้เป็น, มันสักว่ารูปขันธ์เท่านั้นหนอ, สักว่าเวทนาขันธ์เท่านั้นหนอ, สักว่าสัญญาขันธ์, สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์เท่านั้นหนอ, ไม่มีตัวตน ไม่มีของตน.

โดยเฉพาะที่มันแสดงอยู่ในตัวมันเองว่า มันไม่เที่ยง มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, แล้วก็เอานั่นแหละมาหนอให้มาก ๆ เข้าเถอะ. **ไม่เที่ยง หนอ เปลี่ยนแปลงหนอ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปหนอ;** ถ้านอนดังนี้ให้พอแก่เรื่องของมัน ถ้ากิเลสหนาก็ให้มันหนาตาม ให้มันเข้มข้นตาม, มันก็จะระงับการปรุงแต่งเป็นตัณหา - ของกู การปรุงแต่งแห่งจิตใจเป็นตัณหา - ของกู มันจะลดลง ๆ ๆ, นี่เรียกว่ามันถูกต้อง.

ทำอยู่ตลอดเวลา หนอ ๆ หนอนี้ถ้าทำอยู่ตลอดเวลา อย่างถูกต้อง อย่างไม่เพิ่มตัณหา; แต่อย่างลดตัณหา. **ทำหนอ ๆ หนอ อยู่มันคือเพิ่มสติให้มากขึ้น, เพิ่มสติให้มากขึ้น จะเป็นผู้มีสติมากขึ้น** รู้เท่าทันที่ว่า มันสักว่าเช่นนั้นเองหนอแล้วมันก็จะเพิ่มปัญญา รู้ว่า โอ้, มันเท่านั้น มันอย่างนี้ มันไม่ใช่อย่างอื่น, มันอย่างนี้เท่านั้นหนอ แล้วทำอยู่นั้นแหละมันจะเป็นการเผากิเลสอยู่ด้วยตลอดเวลา. **เผากิเลสหมายความว่า** ทำลายเชื้อที่จะเกิดกิเลส, ป้องกันอาการเกิดแห่งกิเลส **มันจะลดอนุสัย มัน จะหยุด อาสวะ** บรรเทาอาสวะอยู่ในตัวหนอ ๆ หนอ ๆ ตลอดเวลา ขอให้ทำเถอะ.

ทบทวนอีกทีว่า ถ้านอน ๆ หนอ อยู่อย่างถูกต้อง มันจะเพิ่มสติอยู่ตลอดเวลา, จะเพิ่มปัญญาอยู่ตลอดเวลา จะลดอนุสัยหรืออาสวะอยู่ตลอดเวลา.

ฉะนั้นจึงมีประโยชน์ มันหนอ ๆ หนอ ๆ; นี่คือมันเห็นชนิดที่ไม่เคยเห็นมาแต่ก่อน เมื่อก่อนเห็นว่าเป็นตัวตน จะเอา ๆ จะเอา นั่นคือคนธรรมดาสามัญ เดียวนี้มันจะเห็น ตรงกันข้ามเลย ที่น่ารักน่าเอามันก็เป็นธรรมดาเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ น่ารักน่าพอใจไม่มี มันเช่นนั้นเองอย่างนั้นหนอ. ที่เราเคยกลัวมันก็ไม่ต้องกลัว มันเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ, มันรู้สึกว่าเท่านั้นหนอ. เคยวิตกกังวลก็ไม่วิตกกังวล เคยอาลัยอาวรณ์ก็ไม่อาลัยอาวรณ์, เคยรัก เคยหึง เคยหวงอะไรต่าง ๆ มันก็ไม่วู้สึกลอยอย่างนั้น.

นี่เขาเรียกว่า เห็นโดยประการอื่นจากที่ปุถุชนเห็น. เมื่อปุถุชนเห็น ก็ จะเห็นว่าน่ารัก นี่ไม่น่ารัก. เดียวนี้คนนี่ที่หนอตลอดเวลานี้ จะเห็นว่า ไม่น่ารัก และไม่ว่าน่ารัก คือไม่น่ารัก และไม่น่าเกลียด **มันปรกติดอยู่ได้**; เพราะเห็นถูกต้องตามเป็นจริง ว่ามันเป็นเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ, มันเป็นเช่นนั้นเองเท่านั้นหนอ.

นี่ข้อหนึ่งด้วยเหมือนกัน ที่อาตมาเห็นแล้ว ว่าเหตุการณ์ที่เป็นอยู่นั้นยังไม่ปลอดภัย กลัวว่าจะหนอผิด จะหนอ ๆ ผิด, หนอเพิ่มตัวกู - ของกู มีตัวกู - ของกู เป็นของกู. มันต้องหนอ ๆ หนอ ชนิดที่สักว่าธรรมชาตินี้เท่านั้นหนอ, ไม่มีตัวตน ไม่มีของตน ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู, อย่างนี้มีประโยชน์ที่สุด. กำลังคิดว่าจะทำบทเรียนนี้ให้สมบูรณ์ แล้วลองฝึกกันดูให้เป็นจริงเป็นจัง ฝึกหนอ ๆ นี่ แต่ให้ถูกต้องตามแบบของพระบาลี นี่จะช่วยให้มันง่ายเข้า หรือให้มันเร็วเข้า ในการที่จะได้รับผลของพระศาสนา สมกับที่เป็นพุทธบริษัท; เดียวนี้ได้รับน้อย ไม่สมกับที่เป็นพุทธบริษัท.

เดี๋ยวนี้ขอให้ฟ้าสว่าง **ฟ้าสว่างทางหนอ คือหนอให้ถูกอย่าให้ผิด**, เรียกว่า ฟ้าสว่างทางหนอ. ระบบการปฏิบัติมันผิดได้ ถ้าเราตีความหมายผิด; แม้จะใช้คำอย่างนั้น จะใช้หลักอย่างนั้น แต่มันผิดได้ เช่นคำว่า หนอ แล้วเพิ่มตัวกู แล้ว หนอ ๆ แล้วไม่มีตัวกู มันตรงกันข้าม.

ขอให้ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจถูกต้องในเรื่องนี้, แล้วเราก็จะได้เรียกว่า มีฟ้าสาบทางเทคโนโลยีของการปฏิบัติธรรม มันเป็นธรรมชาติ มันมีอยู่ตามธรรมชาติอย่างนี้ แต่มันเหมือนกับเส้นผมบังมด, เส้นผมเล็ก ๆ มันบังมดเขาก็ได้ ถ้าเราทำผิดวิธี. นี่เป็นอันว่าขอให้ทำเสียใหม่ให้ถูกต้อง อย่าให้มันมีลักษณะเหมือนกับว่า เส้นผมเส้นเดียวมันซ่อนมดทั้งลูกไว้ได้.

อาละ, เป็นหัวข้อสุดท้าย เพราะมันเหนื่อยแล้ว มันพูดไม่ได้อีกแล้ว เอามาหลายหัวข้อ พูดได้เท่านี้. เห็นว่ามันเป็นการสมควรแก่เวลา ที่วันนี้เราได้พูดเรื่องฟ้าสาบกันอีกชุดหนึ่ง, มันยังมีอีกหลายชุด จะพูดกันจนไม่มีใครมาฟัง บ่นรำงเลย. มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องว่า มันต้องสาบกันแล้วว้าย, ต้องสาบกันแล้วว้าย, ต้องเป็นฟ้าสาบกันแล้วว้าย, ให้สาบขึ้นมาทุกที.

อ้าว, เป็นอันว่า การบรรยายนี้สมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย ให้โอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรม สำหรับส่งเสริมกำลังใจ แก่บุคคลผู้จะประพฤติปฏิบัติให้สูงให้ยิ่งขึ้นไป ในกาลบัดนี้.

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกษ์ [ตอน ๒]

-๖-

๑๓ สิงหาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสาทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสก.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพัญญา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้
อาตมาจะได้กล่าวคำบรรยายในชุดฟ้าสา ต่อไปตามเดิม. เราได้พูดกันถึงเรื่อง ฟ้าสา
ระหว่างห้าสิบปีที่มีสวณโมกษ์ เป็นลำดับ ๆ มา. วันนี้ก็มาถึงเรื่อง **ฟ้าสาทางปรมัตถ์,**
ฟ้าสาทางอภิธรรม, ฟ้าสาทางอุบาสก ขอให้ท่านทั้งหลาย พยายามกำหนดจดจำ
พิจารณาดูเอาเอง ให้ได้รับข้อความที่เป็นประโยชน์ ตรงตามความประสงค์ของท่าน
อาตมามีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวไปตามลำดับ เพื่อให้ครบชุดกันเสียที; ในแต่ละเรื่อง ๆ
ล้วนแต่มีข้อความเกี่ยวกับคนทั่วไป ซึ่งท่านทั้งหลาย ก็อาจจะถือเอาความหมายนั้น ๆ ได้
เป็นประโยชน์ ในวันนี้ ข้อแรกก็คือ:-

ฟ้าสาธทางปรมัตถ์.

คำว่า “ปรมัตถ์” นี่ก็เป็นคำคุ่นหูของท่านทั้งหลาย แล้วก็มักจะมาพร้อม ๆ กัน หรือคู่กัน กับคำว่า “อภิธรรม”; ในชนบางพวกเขาใช้แทนกันเลย ; ปรมัตถ์ ก็คืออภิธรรม, อภิธรรมก็คือปรมัตถ์, อย่างนี้ก็มี. แต่ถ้าเราดูให้ลึกซึ้งจริง ๆ จะพบว่า คนละคำ มีความมุ่งหมายต่างกัน ปรมัตถ์ แปลว่า มีเนื้อความอันยิ่งหรืออันลึก, อภิธรรม มีความหมายว่า ธรรมะอันยิ่งหรืออันเกิน. ถ้าจะแยกให้เด็ดขาดกันเสียตั้งแต่ต้น ประกัน ความพ้นเพื่อ ก็จะต้องว่า **ปรมัตถ์นั้นมันขุดลึกลงไป, อภิธรรมนั้นมันขยายกว้างออกไป.** อันหนึ่งมันเจาะลึกลงไป, อันหนึ่งมันขยายออกกว้างไปทางข้าง ๆ หรือโดยรอบ, ถ้าถือเอาใจความอย่างนี้แล้วก็จะเข้าใจได้ง่าย. เรามีเรื่องปรมัตถ์ คือว่า มันมีเรื่องลึกที่ต้องขุดหรือเจาะลงไปให้ถึง, แล้วเราก็มีเรื่องอภิธรรม ที่จะขยายขอบเขตออกไปรอบตัว ให้มันกว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้. นี่จะได้วินิจฉัยกันโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า.

ขอให้สนใจว่า ปรมัตถ์ นั้นมัน คล้าย ๆ กับคำว่า ปรัชญา ในความหมาย ที่ถูกต้องของภาษาบาลีหรือสันสกฤต แล้วก็จะได้เป็นรากฐานของศีลธรรม. **ความรู้ในชั้นปรมัตถ์ อาจจะใช้เป็นรากฐานของศีลธรรม,** ให้สำเร็จประโยชน์ถึงที่สุด. อาตมาเห็นว่าควรจะสนใจอย่างยิ่ง เดียวนี้ท่านทั้งหลายก็มาสนใจธรรมะ อาตมาก็เกณฑ์ให้สนใจสิ่งทีเรียกว่า ปรมัตถ์.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ หรือเท่าที่ท่านทั้งหลายมีอยู่อย่างไม่สมบูรณ์ มัน **จะดังไปสู่ความเห็นแก่ตัว;** นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีในข้อนี้กันก่อน ว่าการศึกษาที่นิยมยกย่องกันนักโลกนี้ มันได้กลายเป็นเครื่องมือให้เห็นแก่ตัว ดังไปสู่ความเห็นแก่ตัว. ท่านดูการศึกษาในโลก ตั้งแต่ต่ำที่สุดถึงสูงสุด มันเพื่อตัว, เพื่อความเห็นแก่ตัว นี่มัน **ยังไม่ใช่ปรมัตถ์** เพราะการเห็นแก่ตัวนั้นมันทำลาย. เดียวนี้เรายังฉลาด ยิ่งรู้มาก

ยิ่งฉลาด มันก็มองเห็นโอกาสที่จะเห็นแก่ตัว, ที่จะเอาเปรียบผู้อื่น, มันก็เดินไปในทางเอาเปรียบผู้อื่น. ขอให้ดูในโลกเวลานี้ทั้งโลกนี้ เขามุ่งทำสิ่งเพื่อประโยชน์ของตัว; แต่ละประเทศล้วนแต่เห็นแก่ตัว ทั้งที่ประเทศนั้นเจริญด้วยการศึกษา เรียกว่าในระดับสูงสุดของโลก เขาก็ยังเห็นแก่ตัว, บางที่จะพูดได้เลยว่า ยิ่งรู้มากยิ่งเห็นแก่ตัวเก่ง, ยิ่งรู้มากยิ่งเห็นแก่ตัวเก่ง. แล้วมันจะเกิดผลอะไรขึ้น ?

ขึ้นชื่อว่า ความเห็นแก่ตัว, ความเห็นแก่ตัว, ช่วยดูให้ดี ๆ แม้จะเห็นแก่ตัวอยู่คนเดียว มันก็กัดหัวใจคนนั้นอย่างยิ่งอยู่แล้ว. คนเห็นแก่ตัวจะคิดนึกไปในทางที่จะให้เกิดความทุกข์แก่ตัวทั้งนั้นแหละ มันอยากได้เงินขอบเขต หรืออิจฉาริษา, หรือมันคิดไป ในทำนองที่ จิตใจของเจ้าของนั้นมันจะมีความทุกข์ เห็นแก่ตัวอยู่คนเดียว มันก็แยแล้ว. ที่นี้ถ้าความเห็นแก่ตัวนี้มันขยายไปยังผู้อื่น ออกไปกระทบกระทั่งกับผู้อื่น มันก็เกิดเรื่อง ได้ทะเลาะวิวาทกัน โดยบุคคลโดยหมู่โดยคณะ โดยประเทศ หรือว่าโดยครึ่งโลกเลย; ถ้าเขาแบ่งกันเป็นครึ่งโลก ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัวแล้วมันก็จะเป็นอย่างไร. นี่เราไม่ได้มีส่วนสงครามอะไรกับใคร ก็พลอยเดือดร้อนจากสงคราม ที่เนื่องมาจากความเห็นแก่ตัวของแต่ละฝ่าย.

อย่างนี้เรียกว่าการศึกษาไม่พอ, การศึกษานั้นไม่เป็นปรมาตม์พอ ไม่ลึกซึ้งพอ, ไม่เห็นตามที่เป็นจริง ว่าอะไรเป็นอะไร จึงทำไปได้ในลักษณะที่เห็นแก่ตัว ก็ครอบงำผู้อื่น แล้วก็ตอบโต้กันไปมาจน วินาศกันทั้ง ๒ ฝ่าย. นี่จึงมีเหตุผลที่ว่า เราจะศึกษาให้ถูกต้อง ให้แท้จริง ให้ลึกซึ้ง ถึงขั้นที่เรียกว่า ปรมาตม์; อาตมาจึงเอามาพูด และถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะต้องมีลักษณะที่เรียกว่า “ฟ้าสว่าง” คือมันสว่างขึ้นมา ให้เป็นแสงสว่าง อย่าให้มันมืดมนเหมือนแต่ก่อน.

ปรมาตม์ - ขุดลึกลงไป ก็พบความจริงมากขึ้น; อภิธรรม - ขยายออกไปกว้าง ๆ รอบๆ ตัว ขยายออกไปเท่าไรมันก็ไม่ลึก ดังนั้นจุดจบของมันจึงต่าง

กัน. จุดจบของปรมาตม์ อรรถอันลึก, อรรถอันลึก มันไปจบที่ว่าง ที่เป็นสุญญตา ที่ว่างจากตัวตน ไม่มีตัวตน; แต่จุดจบของอภิธรรมนั้น ตามที่เขาพูดกันศึกษากันนั้น ไปจบที่มหากุศล. นี่ความแตกต่างที่เห็นได้ชัด ว่าพวกอภิธรรมต้องการจะไปจบที่มหากุศล คือกุศลอันยิ่งใหญ่. เขาไปหลงใหลในมหากุศล ในเมื่อพวกปรมาตม์ไปหลงใหลในสุญญตา ว่างไปหมด, ว่างจากกุศล ว่างจากอกุศล ว่างจากอัพยาทุกด้วยก็ได้ คือมันไม่มีตัวตน; ส่วนอภิธรรมไม่มีตัวตนที่ดีที่สุด, โดยเฉพาะอภิธรรมที่มีอยู่ในเมืองไทย ร้องหาแต่มหากุศลคือตัวตนที่ยิ่งใหญ่. ถ้ากำหนดข้อความนี้ไว้ให้ชัดเจนแล้ว จะประกันความพ้นเผื่อได้เป็นอย่างดี.

นี่จะอธิบายให้มันชัดยิ่งขึ้นไป ว่า **ปรมาตม์ - อรรถอันลึก ทำให้เห็นว่**
ดี ชั่ว ก็เหมือนกัน, กุศล อกุศล ก็เหมือนกัน, อะไร ๆ ที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ อย่างที่เรียกกัน
อยู่ในโลกนั้น มันเหมือนกัน; ดังนั้นจึงไม่แยกเป็นดีเป็นชั่วได้. แต่อภิธรรมแยก
ดีไปเป็นดี, ดี ๆ ดีที่สุด, แยกชั่วเป็นชั่ว ๆ ชั่วอย่างยิ่ง ชั่วที่สุด, คือมันขยาย
น้ำหนักความหมายไปตามเดิม แต่ให้มันมากหรือให้มันที่สุด. ส่วนปรมาตม์นั้นมันจะดูให้
ลึก ๆ ลึก ๆ ลึกไปจนพ้นความหมายเช่นนั้น ที่แยกกันเป็นคู่ ๆ เช่น ดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์
กุศลอกุศล เป็นต้น. นี่บางคนอาจจะงง แต่มันก็ไม่ลึกซึ่งจนถึงกับจะต้องงงดอก
ฉะนั้นคอยฟังให้ดี ๆ ก็แล้วกัน.

เช่นว่า ดีกับชั่ว คนธรรมดาเขาเห็นว่าคนละอย่างตรงกันข้าม. นี่คนธรรมดา มองเห็น ๆ ไม่เป็นปรมาตม์, คนธรรมดาสามัญมองเห็น ๆ ไม่เป็นปรมาตม์, แล้วก็เห็นว่าดี ว่าชั่ว แล้วก็ยึดมั่นความดีและความชั่ว. **ถ้ามองอย่างปรมาตม์แล้วก็จะเห็นว่า ทั้งดี และทั้งชั่วมันเป็นสังขารเท่ากัน;** ถ้ามันเป็นกรรม เป็นชั้นกรรม มันก็เป็นของ ประดูแต่งให้เวียนว่ายตายเกิดเท่ากันเลย, ทั้งดีและทั้งชื่อนั้นแหละ มันประดูแต่งให้เวียนว่าย

ตายเกิดเท่ากัน, ไม่ใช่มันให้หยุดเสียซึ่งการเกิด. ความหมายว่าดีก็ให้เกิดดี ชั่วให้เกิดชั่ว หวังเกิดดีหวังเกิดชั่ว, คำว่าบุญหรือคำว่าบาป มันก็เป็นเครื่องให้เกิด, ให้ปรุงแต่งให้เกิด เป็นไปเพื่ออาสวะ ยังเป็นไปเพื่ออาสวะ, สุขหรือทุกข์มันก็เป็นสังขารเท่ากัน มีผลมาจากการปรุงแต่ง, ไปยึดถือเอาแล้วมันก็กัดเอาทั้งนั้น, ถ้าไปยึดถือแล้วมันมีความทุกข์ทั้งนั้น. อาตมาใช้คำว่า **ไปยึดถือว่าตัวตนว่าของตนแล้วมันกัดเอาทั้งนั้น. นี่มองอย่างปรมาตม์** มันกลายเป็นอย่างนี้.

ดีกับชั่วมันก็เป็นเรื่องสังขารไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. แต่คนเขาสมมติ ส่วนที่ถูกใจว่าดี ที่ไม่ถูกใจว่าชั่ว: อะไรพอใจก็ว่าบุญ อะไรไม่พอใจก็ว่าบาป; แต่อย่าลืมว่า **ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งบุญทั้งบาปเป็นเรื่องปรุงแต่ง ยึดถือแล้วมีความทุกข์, และมีลักษณะแห่งความทุกข์.** ผู้เห็นปรมาตม์จึงเห็นว่า มันไม่น่ารักเท่ากัน แหละดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ แพ้ชนะ กำไรขาดทุน เป็นคู่ ๆ ไม่รู้ก็สับสน ล้วนแต่ยึดถือไม่ได้, ล้วนแต่ยึดถือเข้าแล้วเป็นความทุกข์, เป็นไปเพื่อกิเลส, เป็นไปเพื่ออาสวะ, นี่นักปรมาตม์เขามองอย่างนี้; ถ้าเป็นนักอภิธรรม มันขยายเชื่อง, ขยายเชื่องออกไปรอบ **ด้าน:** ดี ๆ ดี ดีจนดีที่สุด ชั่วชั่วชั่ว ๆ จนชั่วที่สุด มันก็ยังเกลียดชั่วรักดี รักดีเกลียดชั่วอยู่นั่นแหละ, มันยังอยู่ได้ความหมายของคำคำนี้; ดังนั้นจึงไม่ใช่ความหลุดพ้น ต้องอยู่เหนือมัน.

เราจะไม่เป็นคนติดคนชั่ว เป็นคนอยู่เหนือความหมายของคำว่า ดี ว่าชั่ว, เราจะไม่ต้องเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ เราจะไม่เอาทั้งบุญและทั้งบาป; เพราะว่ามันปรุงแต่งทั้งนั้น. เราจะไม่แพ้และไม่ชนะ, เราเป็นผู้ที่ไม่มีการแพ้ไม่มีการชนะ แต่อยู่ตรงกลาง, เราจะไม่ขาดทุกและไม่กำไร, จะไม่ไปยึดถือกำไรจะไม่ไปยึดถือขาดทุน, มีจิตใจเกลี้ยงว่าง ไม่ยึดถือความหมายว่าขาดทุน, ไม่ยึดถือความหมายว่ากำไร, ไปเทียบดูเองว่ามันสบายกว่า

กันสักเท่าไร. **สิ่งที่เขาบัญญัติกันไว้เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ นั้น** เพราะว่าเขาไปยึดถือความหมายด้านเดียว. กระทั่งถึงว่า เราจะไม่ใช่ผู้หญิงไม่ใช่ผู้ชาย; แต่ก็ไม่ใช่เป็นกะเทย, ไม่มีความหมายยึดมั่นในความเป็นผู้หญิง ไม่มีความหมายมั่นยึดถือในความเป็นผู้ชาย, มีจิตเกลี้ยง มีจิตว่าง; อย่างนี้เรียกว่ามันเป็นนักปรมาตม. ถ้าเป็นผู้หญิงให้มากเข้า, เป็นผู้ชายให้มากเข้า, นั้นมันจะเป็นนักอภิธรรม แล้วปัญหามันไม่จบ.

นี่เรากำลังจะพูดกันถึงเรื่องปรมาตม มองให้เห็นว่าปัญหาทั้งหลาย, **ปัญหา คือความยุ่งยากลำบาก** กระทั่งเกิดทุกข์ทั้งหลายนั้น มันมาจากความยึดถือเรื่องดีเรื่องชั่ว. ถ้ามันไม่มีเรื่องดีเรื่องชั่ว, ไม่มีเรื่องได้เรื่องเสีย, ไม่มีเรื่องแพ้เรื่องชนะ, ไม่มีเรื่องกำไรเรื่องขาดทุนแล้ว, มันไม่มีปัญหาเลยในโลกนี้. นี่เพราะมีสิ่งที่ เป็นคู่ สำหรับจะยึดถือให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แล้วแต่ชอบฝ่ายไหน; นั้นแหละทำให้เกิดปัญหา.

นักปรมาตมเห็นว่า บุญก็เป็นอุปธิ; จะเรียกว่า อาสวะก็ได้, ความหลงใหลในบุญก็เป็นอาสวะชนิดหนึ่ง, หรือบุญนี้เป็นของหนักเป็นอุปธิ คือดี ที่ว่าดี ๆ ดี ๆ เป็นของหนัก ไปยึดถือเข้าแล้วเป็นของหนักเป็นอุปธิ, เป็นผู้แบกของหนักเดิมไม่รอด. หรือจะใช้คำว่า รวย, รวยก็เป็นอุปธิ ยึดถือในความรวย ความสวย ความมีเกียรติ มีอะไรก็ตาม ที่คนเขายึดถือกันนักนี้ ในชั้นปรมาตมก็เห็นว่ามันเป็นอุปธิ. **ฟ้าสว่างทางอุปธิ** แล้วก็คนเขาก็จะไม่หลงยึดถือในสิ่งเหล่านั้น.

ในขั้นสูงสุด ผู้เป็นนักปรมาตม - เห็นอรรถอันลึก ก็เห็นว่า **สังขตะก็ไม่ไหว, อสังขตะก็ไม่ไหว,** ไม่ไหวสำหรับจะยึดถือ. สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งก็ไม่ไหว ยึดถือแล้วก็กัด, สิ่งที่ไม่ปัจจัยปรุงแต่ง คือเป็นอสังขตะ รวมทั้งพระนิพพานด้วย ก็ยึดถือไม่ได้; ถ้ายึดถือก็บ้าเลย เพราะมันไม่มีอะไรให้ยึดถือ, หรือถ้ายึดถือแล้ว มันก็ไม่เกิดเป็นสิ่งที่มันขึ้นมาได้ เช่นยึดถือนิพพานอย่างนี้ มันไม่เป็นนิพพานขึ้นมาได้;

ฉะนั้นจึงไม่ยึดถือสังขารหรือวิสังขาร, ไม่ยึดถือสังขตะหรืออสังขตะหรืออสังขตะ, นี่เป็นปรมาตม์.

คนทั่วไปเขาก็นึกเอาตามความรู้สึกธรรมดา ๆ ว่า ยิ่งดีก็ยิ่งอยากได้ ยิ่งยึดถือ; เช่นพระนิพพานนี้เราจะต้องยึดถือ; **ไปยึดถือเข้ามັນก็ไม่เป็นพระนิพพาน** เพราะคำว่า พระนิพพานนั้นมันเกิดมาจากความปราศจากการยึดถือ, ปราศจากการยึดถือ, แล้วกว้าง ว่างแล้วก็เบา ไม่มีความทุกข์ ไม่เกิดกิเลส ไม่เกิดความร้อน มันจึงเย็นเพราะไม่มีกิเลสซึ่งเป็นของร้อน.

คนธรรมดา รู้จักแต่เรื่องสังขตะหรือสังขาร ไม่รู้เรื่องฝ่ายอสังขตะ หรือฝ่ายวิสังขาร เขาก็ยึดดียึดชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ แพ้ชนะ; นี่เป็นเรื่องสังขาร, เป็นเรื่องสังขตะอยู่ที่นี่. ถ้ามันเป็นวิสังขาร เป็นอสังขตะ มันไม่มีความหมายว่าดีว่าชั่ว ว่าแพ้ว่าชนะ, ว่าได้ว่าเสีย ว่ารวยว่าจน, ที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ ไปคิดเอาเองเถอะ. อะไรที่ในโลกนี้เขาพูดไว้เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ มีก็สิบคู่ก็ตาม ไปดูเถอะ. มันเรื่องพูดอย่างเด็กอมมือทั้งนั้นแหละ **พูดอย่างคนที่ไม่รู้ ว่าสองอย่างนั้นมันอย่างเดียวกัน.**

ตัวอย่างเช่นที่พูดมาแล้ว เช่นกำไรนี้ มันก็คือเมื่อได้ตามชอบใจ, ขาดทุนเมื่อมันไม่ได้ตามชอบใจ; แต่โดยธรรมชาติแล้ว มันก็กระทำให้จิตใจปั่นป่วนเหมือนกัน. เอาให้ใกล้ ๆ เข้ามาก็ว่า ความดีใจกับความเสียใจ คนเขาก็มองกันว่ามันต่างกันตรงกันข้าม, จริงสิ เอาความรู้สึกของคนธรรมดาถูกเด็ก ๆ แล้วมันต่างกันตรงกันข้าม ความเสียใจกับความดีใจ; แต่ถ้านักปรมาตม์รู้จักสิ่งนี้ดีแล้ว เขาเห็นว่ามันบ้าเหมือนกัน: ดีใจก็บ้าไปชนิดหนึ่ง, เสียใจก็บ้าไปชนิดหนึ่ง อย่าไปเสียใจอย่าไปดีใจ อยู่ด้วยสุญญตาหรือความว่าง ดีใจมากเข้าก็กินข้าวไม่ลง, เสียใจมากเข้าก็กินข้าวไม่ลง. นี่ลองสังเกตที่ตรงนี้สิ ดีใจนักก็กินข้าวไม่ลง ไม่รู้มันบ้าอะไรของมัน, เสียใจนักก็กินข้าวไม่ลง มันก็เป็นความบ้า

อีกชนิดหนึ่ง. ฉะนั้น**ผู้ที่มีปัญญา** ถึงขนาดนี้ เขาจึง**ไม่ตีใจไม่เสียใจ**, ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย, ไม่หวั่นไหว. ความดีใจก็ปรุงแต่งเขาไม่ได้, ความเสียใจก็ปรุงแต่งเขาไม่ได้, **จิตใจของเขาจะเป็นปกติเยือกเย็นเป็นนิพพาน.**

เรื่องที่จะไปถึงนิพพานได้นี้ มันก็เป็นเรื่องเล็ก เป็นเรื่องชั้นเล็ก เป็นเรื่อง**ชั้นปรมาตม**, ข้ามพ้นของที่เป็น คู่ ๆ คู่ ๆ อยู่ในโลกนี้ไปทั้งหมด. เดียวนี้คนในโลกนี้ทั้งหมด ก็หลงไหลอยู่ในของคู่ เช่น “ฉันจะชนะ ฉันจะครองโลก” นี่เป็นต้น. เขาก็ชวนขวายกันแต่อย่างนั้น. ที่จริงเรื่องครองโลก หรือไม่ครองโลก, จะเป็นผู้ครอบครองหรือเป็นผู้ถูกครอบครอง มันเป็นเรื่องยุ่งเท่ากัน, เป็นเรื่องปัญหาเท่ากัน. ไม่ต้องการครอบครอง, ไม่ต้องการการถูกครอบครองดีกว่า **ทำจิตใจให้อยู่เหนือการครอบครองและการถูกครอบครอง นี่คือการปรมาตม.**

นี่อยากจะขอแทรกสักหน่อยว่า การศึกษาไหนในโลก มันสอนในเรื่องนี้บ้าง ไปเรียนเมืองนอกมา มหาวิทยาลัยเมืองนอกมา จบมาหลาย ๆ อย่าง ปริญญายาวเป็นหางมาจากเมืองนอก แล้วเคยได้ฟังหรือได้รับคำสั่งสอนอย่างนี้บ้างหรือเปล่า ? มหาวิทยาลัยไหนสอนเรื่องให้มีจิตใจอยู่เหนือของเป็นคู่ ๆ คู่ ๆ, ล้วนแต่สอนให้ได้ให้เอาในสิ่งที่เขานิยมกันทั้งนั้น. วิชาทั้งหลายที่เป็นความก้าวหน้าเป็นความเจริญ มันก็เป็นไปเพื่อได้เพื่อเอา เพื่อชนะ เพื่อครองโลกทั้งนั้น; ฉะนั้น **โลกเรานี้มันจึงมีแต่การเห็นแก่ตัว.** ยิ่งรู้มากยิ่งเก่งมากเท่าไร มันก็สามารถที่จะเอาเปรียบผู้อื่นได้มากเท่านั้น, มันก็เห็นแก่ตัวมันเป็นโอกาส; ฉะนั้นต่อให้, ขอใช้คำหยาบคายหน่อยนะ ต่อให้จัดการศึกษาอย่างนี้ไปอีกกี่ร้อยชาติ โลกนี้ก็ไม่มีสันติภาพ. อาตมาบอกว่าอย่างนี้ โลกนี้ที่นักการศึกษาในโลกเขาจัดกันในรูปแบบนี้ มัน**ไม่มีวันที่จะถึงสันติภาพ**; เพราะสิ่งที่ให้เรียนนั้นก็ล้วนแต่พอกพูนความเห็นแก่ตัว. แต่พุทธศาสนาเราสอนอย่างนี้: สอนเพื่อหยุด ให้เลิก

ความเห็นแก่ตัว. แล้วเราก็ไม่ได้ใช้, ในเมืองไทยก็ไม่ได้สอน, แล้วก็ไปเรียนที่เมืองฝรั่งมา ก็เพื่อเห็นแก่ตัวอย่างสูงสุด.

นี่โง่หรือฉลาดคิดดูเถอะ ของวิเศษที่เรามีกันอยู่แล้ว เราไม่สนใจ ไม่ศึกษา ไม่ใช้ให้เป็นประโยชน์ คือ **การศึกษาที่จะทำให้ลายความเห็นแก่ตัว แล้วทำโลกให้มีสันติภาพ** เราไม่สนใจ; เราไปเรียนกับพวกฝรั่ง ตามกันพวกฝรั่ง ที่ส่งเสริมความมีตัวความเห็นแก่ตัว เพื่อจะครองโลก. ระวังให้ดีนะ ต่อไปบางทีพวกฝรั่งเขาเกิดนึกได้ขึ้นมา เขาอยากจะศึกษาเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว เขาจะมาศึกษาที่บ้านเรา, เขาจะมาศึกษาที่บ้านเรา, แล้วเขาก็จะพูดว่า เรามันเหมือนกับลิงได้แก้วไม่รู้จักใช้ประโยชน์ มันชอบแต่งโมลูกเดียว ลิงนี้มันไม่ได้ชอบแก้ว ที่ประเสริฐที่สุด เป็นวิชาที่ประเสริฐที่จะทำมนุษย์ให้ดับทุกข์ ทำโลกให้สันติภาพ มีอยู่แล้วในพุทธศาสนา. แต่พุทธบริษัทก็ไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์เลย, แล้วเห็นว่าเป็นเรื่องพื้นสมัยล้าสมัย, ไปเอาเรื่องเทคโนโลยี สร้างอำนาจ สร้างกำลัง สร้างฤทธิ์สร้างเดช ที่จะชนะผู้อื่นกันดีกว่า; นี่ความเป็นปรมาตม์มันจะอยู่ที่ตรงนี้.

จะบอกให้ล่วงหน้า ให้ลืมตา, ให้เริ่มลืมตา ให้เห็นว่า **สิ่งวิเศษนี้มันมีอยู่แล้วในพระพุทธศาสนา**, ในหมู่คนที่นับถือพุทธศาสนา; แต่เดี๋ยวนี้มันมาถึงยุคที่ลุ่มหลงวัตถุ เครื่องสนองกิเลสตัณหา มีความสุขสนุกสนานเริงเริงร่าทางวัตถุ มาหลงเรื่องนี้กันหมด. เรื่องที่ดีจริง ประเสริฐจริง สูงสุดจริง ก็ถูกละทิ้ง ให้กลายเป็นหมันอยู่; เมื่อไรจะถูกขุดค้นขึ้นมาใช้กันอีกสักที เมื่อนั้นโลกจะมีสันติภาพ, มนุษย์แต่ละคนจะดับทุกข์ได้จริงถึงที่สุด ตรงตามความประสงค์ของธรรมะ.

อาตมาคิดว่า ทุกคนที่มาจากกรุงเทพฯ หรือมาจากไหนก็ตาม ก็เพื่อจะศึกษาธรรมะทั้งนั้นแหละ; แต่ดูให้ดีว่าศึกษาธรรมะอะไร, ศึกษาเพื่ออะไร, อยู่ที่ไหน. ถ้าจะ

ศึกษาธรรมะไปช่วยให้มีความก้าวหน้าทางโลก แล้วคงจะผิดหวัง; เพราะว่า**ความมุ่งหมาย**ของธรรมะแท้ ๆ นั้น **จะดับทุกข์ ดับกิเลส ของบุคคลและของโลก, ไม่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว**. ถ้าเอาธรรมะไปใช้เพื่อส่งเสริมความเห็นแก่ตัว มันก็ไม่ถูกเรื่องของธรรมะ; เพียงแต่จะมาศึกษาพุทธศาสนาไปเป็นครูสอนพุทธศาสนา เอาค่าจ้างสอนอะไรนี้ **นี่ไม่ใช่ความมุ่งหมายของธรรมะ** แต่ก็ทำได้, ผลเพียงเท่านั้นมันก็พอจะได้ **ผลที่แท้จริงมันจะต้องดับทุกข์ได้** ให้ทุกคนรู้จักกิเลสตัณหา หรือว่ากระแสการปรุงแต่งในจิตใจที่ทำให้เกิดทุกข์; นั่นแหละตัวธรรมะ ซึ่งคนธรรมดาไม่ได้ต้องการ; ต่อเมื่อคนธรรมดาเป็นผู้มีสติปัญญาลึกซึ้งถึงขนาดที่จะเรียกว่า **เป็นนักปรมัตถ์ที่แท้จริง** เขาจะมองเห็น และเขาจะ**ต้องการ**.

อาตมาต้องใช้คำว่า **นักปรมัตถ์ที่แท้จริง**; เพราะมันมีนักปรมัตถ์ที่ไม่แท้จริงที่ปลอมอยู่เยอะแยะเลย. ถ้าเขาไม่มุ่งไปยังส่วนลึก พ้นจากความมีตัวตนแล้ว ก็ไม่ใช่**นักปรมัตถ์ที่แท้จริง**ดอก; มัน**เป็นนักปรมัตถ์แต่ปาก**, **นักปรมัตถ์ที่ท่องจำ**, แล้วก็พูดไปว่าไม่มีตัวตน; แต่ก็มีตัวตนเต็มที อย่างนี้ไม่ใช่**นักปรมัตถ์ที่แท้จริง**.

ให้เห็นชัดลงไปอีก เหมือนกับว่า ชุติลัก ๆ ชุติลักไปอีก ก็ยังเห็นชัดลงไปอีก **เรื่องที่เรากำลังหลงกันอยู่เป็นประจำ ก็คือคำว่า ความสุข**; คนธรรมดาที่ไม่รู้จักจริง เอาไปปนกันเสียกับความเพลิดเพลินเริงตอระอวยสนุกสนาน. คำว่า **ความสุข** **นั่นมันต้องสุขจริง** แล้วก็ไม่**กั๊กเจ้าของ**. ถ้าความเพลิดเพลินสนุกสนานที่ชอบเรียกกันว่า **ความสุข** ชนิดที่มัน**กั๊กเจ้าของ** นั่นไม่ใช่**ความสุข**; เอาไปใช้กันผิด ๆ หรือเรียกผิด ๆ. **ความสุขที่แท้จริงจะไม่กั๊กเจ้าของ** เพราะมันมาจากความหมดกิเลสซึ่งเป็นตัวกั๊ก. แต่ความเพลิดเพลินอย่างที่ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้; ใครเงินเดือนไม่พอใช้บ้างก็ลองสังเกตดูเถอะ. เขาไปหลงไหลในความเพลิดเพลิน สนุกสนานเริงตอระอวยทางเนื้อ

ทางหนึ่ง ทางอายตนะ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เรียกสั้น ๆ ในภาษาธรรมว่า **เขา** เป็นทาสของอารมณ์ เขาเป็นทาสของอายตนะ เป็นบ่าวเป็นทาส. เป็นทาสของอายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มุ่งแต่จะแสวงหาความเอร็ดอร่อยให้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เขาเป็นทาสของอารมณ์ คือเป็นทาสของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รัสมารมณ์ สิ่งที่จะมาให้ความอร่อยแก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อีกเหมือนกัน; เขาเป็นทาสของอารมณ์ก็ได้, จะเรียกว่าเขาเป็นทาสของอายตนะก็ได้ แล้วเขาก็คิดว่านี่เป็นความสุข ไปหลงเอาสิ่งที่ไม่ใช่ความสุข ว่าเป็นความสุข.

อาตมาพูดหยาบคาย ความสุขแท้จริงไม่กัดเจ้าของ, ความสุขหลอกหลวง ความสุขปลอม จะกัดเจ้าของ แล้วแพงมาก. **ความสุขที่แท้จริง ยิ่งจริงเท่าไรยิ่งไม่ต้องใช้เงิน;** อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า นิพพานให้เปล่า; ถ้ายังต้องจ่ายเงินแล้วยังไม่ใช่นิพพาน. **นิพพานเป็นของให้เปล่า คือจำกัดกิเลสให้หมดไป.**

ข้อนี้จะพูดอย่างธรรมดา ๆ ว่า **ความสุขที่แท้จริงเกิดขึ้นมาจากความพอใจ** ว่าเราได้ทำสิ่งที่ถูกต้อง คือได้ปฏิบัติธรรมะ. ธรรมะคือหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต; เราได้ปฏิบัติธรรมะอย่างถูกต้อง แล้วก็พอใจ แล้วก็มีความสุข. นี่สุขที่แท้จริง ไม่ต้องเสียสักสตางค์หนึ่ง, แล้วจะประหยัดสตางค์ไว้ได้หมด เอาไปใช้อย่างอื่นก็ได้, ไม่ต้องซื้อความสุข เพราะความสุขที่แท้จริงนั้นต้องไม่ซื้อ, **ซื้อไม่ได้,** ถ้าซื้อแล้วไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง.

อย่างเป็นครู ทำหน้าที่ครูอยู่แท้ ๆ นี่ ก็พอใจในการทำหน้าที่ครู ว่าได้ทำหน้าที่สูงสุดที่มนุษย์ควรจะทำ, แล้ว **ผลของเรายังช่วยเหลือไปถึงผู้อื่น,** ให้ผู้อื่นได้พลอยรับความสุขด้วย; เราก็พอใจ แล้วก็มีความสุข เยือกเย็น พอใจนับถือตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ ไม่ต้องเสียสักสตางค์, ถ้าความสุขชนิดที่ยกมือไหว้ตัวเองได้. ที่นี้

เป็นครูรีบเลิกออฟฟิศไปอาบน้ำนอน ไปสถานเริงรมณ์ เงินเดือนไม่พอใช้ แล้วก็ตะโกนว่าความสุข ๆ. นั่นไปดูเถอะ **ความสุขที่มันกัดเจ้าของ**, แล้วมันจะต้องใช้เงินมาก จนเงินเดือนไม่พอใช้แหละ. เดียวนี้มีปัญหาอย่างนี้ เรื่องคอร์ปชั่นทั้งหลาย มาจากหลงไหลในความสุขชนิดหลอกลวงทั้งนั้น นี่ความไม่เป็นนักปรมัตถ์ ไม่มีความรู้ย่างปรมัตถ์ไม่สามารถจะแยกออกจากกันเสียได้ ระหว่างความสุขที่แท้จริงกับความสุขที่หลอกลวง.

ความสุขที่หลอกลวง นั้นอย่าไปเรียกมันว่าความสุขดีกว่า, **เรียกว่าความเพลิดเพลิดกันพอแล้ว**. คนเป็นทาสของกิเลสตัณหา มันต้องหาเหยื่อมาสนองให้แก่กิเลสตัณหา; แล้วกิเลสตัณหาเป็นผู้สุข, มันเป็นความสุขของกิเลสตัณหา. เจ้าของนั้นเงินเดือนไม่พอใช้ ต้องคดโกง ต้องคอร์ปชั่น ต้องจี้ต้องปล้น ต้องเป็นอันธพาลเหมือนที่อันธพาลในกรุงเทพฯ เต็มไปหมด เพราะหลงความหลอกลวงของความสุขว่าเป็นความสุข; เพราะเขา**ไม่มีความรู้ในชั้นปรมัตถ์** ที่จะแยกความสุขออกมาเสียได้จากความเพลิดเพลิด, มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน.

อาตมาคิดว่า ถ้าครูบาอาจารย์เหล่านี้ จะช่วยสอนเด็ก ๆ ให้รู้จักแยกกันเสียแต่ปานนี้ จะได้บุญที่สุดเลย. เด็ก ๆ เขาจะไม่ต้องไปเป็นเหยื่อของกิเลสตัณหา, จะไม่ทำอะไรเพื่อสนองกิเลสตัณหา; แต่เป็นการประพฤติธรรมะอย่างยิ่ง. ขอให้สนใจด้วยจะได้บุญเหลือประมาณ คือ**ความดีที่ควรจะได้** ในการทำงานในหน้าที่ นั้นเอง : **ประกอบอาชีพที่ได้บุญ** แต่ต้องให้ความหมายมันดีหน่อยว่า, บุญชนิดนี้ไม่กัดเจ้าของ ไม่ใช่บุญชนิดที่เป็นการปรุงแต่งให้มันหลงไหล, มันเป็นการทำประโยชน์ผู้อื่นอย่างแท้จริงอย่างกว้างขวาง.

อาชีพที่ประกอบแล้วได้บุญ ด้วยนั้น มีไม่กี่อาชีพดอก ที่มองเห็นอยู่ก็ เช่น อาชีพครู อาชีพผู้พิพากษา ตุลาการอะไรที่คล้าย ๆ กัน, ทำงานนี้ก็ได้สิ่งมาเลี้ยงชีพ

ด้วย แล้วอีกส่วนหนึ่งก็ได้บุญ ได้บุญพร้อมกันไปด้วย. **ฉะนั้นผู้ที่จะมีอาชีพชนิดที่ได้บุญ** พร้อมกันไปด้วย**จะต้องรู้ธรรมะในระดับนี้**, แล้วก็ไปสอนให้ประชาชนมหาชนรู้เรื่องชนิดนี้, แล้วบ้านเมืองก็จะดีขึ้น โลกนี้ก็จะดีขึ้น.

นี่ตัวอย่างที่จะต้องสังเกต ว่าเรารู้จักแยกความสุขปลอม ออกจากความสุขที่แท้จริง โดยสติปัญญาขั้นที่เรียกว่า ปรมาตม์, ปรมาตม์.

ทีนี้ ปลีกย่อยออกไปอีก ฝอยออกไปอีกก็ได้ **ว่าเราจะเป็นความไม่มีมาร** ไม่มีอุปสรรคไม่มีมาร. เราจะใช้มาร สิ่งที่เราเรียกว่ามารให้เป็นประโยชน์. คนธรรมดามีปัญหาเรื่อง**มาร คือสิ่งที่ขัดคอ**; อะไรก็มีคนขัดคอ, อะไรก็ขัดคอ, ไม่ได้ตามต้องการเรียกว่ามาร, เต็มไปด้วยมาร เขาก็ลุ่มใจจนเป็นโรคประสาท ซึ่งมีอยู่มาก. ถ้าเรา**มีความรู้ในชั้นปรมาตม์**, ในชั้นปรมาตม์แล้วก็ โอ้, **มารนี้มันก็คือสิ่งที่มาทำให้เราทำอะไรมากขึ้น**, ทำให้เราฉลาดขึ้น **แล้วก็มาสอบไล่เราด้วย**, ไม่ใช่เขามาทำลายเรา. เขามาทำให้เราเก่งขึ้น, แล้วเขาสอบไล่ดูว่า เรายังพอที่จะสอบไล่ได้หรือยัง. ถ้าเราไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนไปตามอุปสรรคหรือมารอะไรแล้ว เราก็สอบไล่ได้ มันมาสอนด้วย มันมาสอบไล่ด้วย. **ฉะนั้นเรารู้จักมาร** แล้วก็สามารถใช้สิ่งที่เรียกว่ามารนั้น ให้เป็นประโยชน์ไปเสีย; เราก็เป็นคนไม่มีมาร ไม่มีอุปสรรคก็ดขางใด ๆ ในชีวิต. สิ่งเหล่านั้นมาสอนให้เราฉลาดขึ้น, แล้วมาลองสอบไล่ดูว่าเรายังพอหรือยัง. เรื่องของปรมาตม์มันก็ต้องขึ้นมาถึงขนาดนี้.

ทีนี้ดูแม้แต่ความเจ็บไข้ **ความเจ็บไข้ ความตาย หรือ อันตราย** ทั้งหมดมันมา**เพื่อสอน มาสอบไล่**ทั้งนั้นแหละ. เราอย่าไปเป็นทุกข์; เราเป็นทุกข์เราก็เสียเปล่าแหละ, คือเราก็เป็นทุกข์เปล่า ๆ แหละ, แล้วเราก็จะได้ละอายแหมด้วย เพราะว่าแหมมันไม่เป็นทุกข์ในเรื่องที่คนเป็นทุกข์ คนมันคิดเก่ง แต่มันเดินทางผิด ก็รับเอา

สำหรับเป็นความทุกข์ เพราะไม่มีความรู้สมกับที่ว่าเป็นคน มีมันสมองลึกซึ้ง มีสติปัญญา มากกว่าสัตว์ แต่ใช้ผิดทาง. คนเอามาใช้สำหรับให้เป็นทุกข์ ได้เก่ง ได้ง่าย ได้เร็วกว่า สัตว์ เลยสัตว์มันก็หัวเราะเยาะ ว่าคนนี่ช่างเป็นทุกข์เก่งเสียจริง ๆ, เต็มไปด้วยโรคประสาท ในหมู่คน, แต่หาแมวที่เป็นโรคประสาทสักตัวหนึ่งก็หายาก. อาตมาคอยหาอยู่เสมอ ยังไม่พบ, แต่คนที่เป็โรคประสาทมาถามหา มาปรึกษา นี้มากเหลือเกิน คนทั้งนั้นเลย, คนเป็นโรคประสาททงอมแงม. อาตมาบอกว่าช่วยไม่ได้แล้ว, ถ้าคุณเป็นขนาดนี้แล้ว คุณพึงธรรมะไม่ถูกแล้ว อาตมาช่วยไม่ได้ดอก กลับเถอะ. นั้นแหละมันมีเรื่องอย่างนี้, นี่เรียกว่าคนไม่มีความรู้ ให้สมกับที่เป็นคน ปัญหามันก็เกิดแก่คน มากยิ่งกว่าที่มันจะ เกิดแก่สัตว์.

เราจะรู้เรื่องชั้นลึกนี้ จนเห็นว่า การงานนั้นแหละเป็นบทเรียน เป็นการ ปฏิบัติธรรม; มีการงานอะไรก็ขอให้ทำให้สนุก ให้ช่วยจำประโยคสั้น ๆ ว่า ทำงาน ให้สนุก. คนชอบจดช่วยจดหน่อย; ทำงานให้สนุก และเป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน, “ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน” นั้นแหละจะช่วยได้, นั้นแหละคือพุทธ- ศาสนาเต็มตัว, นั้นแหละคือธรรมะเต็มตัว.

งานคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่. ขออ้อนวอนให้ ช่วยเขาไปสอนกันด้วย ว่า “ธรรมะนั้นมันคือหน้าที่” ; **สิ่งที่มีชีวิตแล้วต้องมีหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติ** : คนต้องมีหน้าที่ของคน, สัตว์ต้องมีหน้าที่ของสัตว์, ต้นไม้ ต้นไผ่ก็ต้องมีหน้าที่ของต้นไม้ต้นไผ่, มันต้องทำหน้าที่ของมันทั้งนั้นแหละ ไม่อย่างนั้น มันตาย; ฉะนั้นหน้าที่ที่ต้องทำนั้นแหละคือธรรมะ. มนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์โน้น ยุค ดึกดำบรรพ์ที่เพิ่งพ้นมาจากคนป่าหยาบ ๆ เขามีความรู้ถึงขนาดที่ว่า เอ้า, มันมีหน้าที่นี้, คนเรามีหน้าที่, มีหน้าที่ คำว่าหน้าที่ **หน้าที่ คือคำว่า ธรรมะ**, เราต้องมีธรรมะ. เรา

ต้องมีธรรมะ คือหน้าที่; ฉะนั้น หน้าที่นั้นคือธรรมะ. ถ้าว่าพระพุทธเจ้าสอนธรรมะ ธรรมะคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอน ก็คือท่านสอนเรื่องหน้าที่, **พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องหน้าที่.**

หน้าที่นี้แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน : ตอนหนึ่งก็คือให้รอดชีวิตอยู่ได้; ต้องทำหน้าที่ให้รอดชีวิตอยู่ได้, ต้องมีอาหารกิน, ต้องมีสุขภาพอนามัย, ต้องมีปัจจัยเครื่องบำรุงชีวิต, ให้ชีวิตรอดอยู่ได้ ไม่ต้องตาย เป็นผาสุกตามธรรมดาสามัญ นี่หน้าที่อันหนึ่ง. ครั้นสำเร็จในหน้าที่อันนี้แล้ว มันก็ถึง **หน้าที่อันดับ ๒** คือทำให้ดียิ่งขึ้นไป, **ดียิ่งขึ้นไปจนถึงกับบรรลุมรรคผลนิพพาน;** นั่นแหละหน้าที่สุดท้าย; ฉะนั้นธรรมะคือหน้าที่. พอเราทำหน้าที่ เราก็ควรจะพอใจเมื่อทำหน้าที่ เพราะมันเป็นสิ่งที่ดีที่สุดเหนือสิ่งใด. **หน้าที่คือความประเสริฐของทั้งหมด ของสิ่งที่มีชีวิต** เรียกว่า ธรรมะ แต่เนื้อความใจความของมันคือหน้าที่. ฉะนั้นเมื่อกำลังทำหน้าที่ ก็จงทำให้สนุก; พอใจว่ามันเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุดที่ต้องทำ ก็ทำให้สนุก หน้าที่.

ถ้าเป็นคนขอทาน ก็ขอทานให้สนุกสิ มันเป็นหน้าที่นี้ เพราะว่าฉันจะเป็นคนขอทาน แล้วเดี๋ยวเงินมันก็เหลือแหละ เงินก็จะเหลือแหละ ก็จะพ้นจากสภาพขอทาน. ถ้าถีบสามล้อหรือแจวเรือจ้างก็เหมือนกัน ทำให้สนุกอย่าให้เป็นทุกข์; เพราะรู้ว่าเป็นหน้าที่โดยตรง เป็นธรรมะโดยตรง. ถ้าทำได้สนุกมันก็ทำได้มาก มันก็มีผลเหลือ, ไม่เท่าไรมันก็พ้นจากการแจวเรือจ้าง พ้นจากการถีบสามล้อ, มันเลื่อนขึ้นไป เลื่อนขึ้นไป มีรถยนต์ มีบ้านมีบ้าน มีอะไร พ้นจากการถีบสามล้อ. **ขอให้ทำงานให้สนุก คือทำหน้าที่ของตนให้สนุก, ประพฤติธรรมะให้สนุก. การทำหน้าที่ก็คือการประพฤติธรรมะประพฤติธรรมะให้สนุก;** อย่างเป็นครูนี้ ให้สนุกอยู่ทุกกระเปาะนิ้ว เมื่อทำหน้าที่ครู.

คำว่า “สนุก” มีความหมาย ๒ อย่าง : **สนุกของกิเลสนั้นไม่เอา; ต้องสนุกของสติปัญญาที่ถูกต้องแล้วก็พอใจ, รู้สึกพอใจตัวเอง** ว่าเต็มไปด้วยความถูกต้องเต็มไปด้วยความดีงาม สุดที่เราจะทำได้แล้ว. ตอนนี้จะยกมือไหว้ตัวเองได้ ถ้าใครยังยกมือไหว้ตัวเองไม่ได้ ขอให้ไปลองดู ขอให้ทำหน้าที่ให้สนุก ให้ถึงที่สุดของหน้าที่ มันจะรู้สึกเหมือนกับยกมือไหว้ตัวเองได้; ถ้ายังยกยอกเวลาการงานในหน้าที่ ไหว้ตัวเอง ไม่ลงดอก มันยังไกลกันนัก.

ถ้าถึงขนาด **ไหว้ตัวเองได้แล้วมันก็มีความสุข, เป็นความสุขที่แท้จริง** ไม่ต้องใช้เงินซื้อหา, แล้วยังเป็นความสุขที่สุขกว่าความสุขชนิดที่ต้องใช้เงินซื้อหา; เพราะที่ใช้เงินซื้อหานั้นมันไม่ใช่ความสุข; มันเป็นความเพลิดเพลิน, เป็นเพียงความเพลิดเพลิน; ฉะนั้นจึงเป็นความสุขที่หลอกลวง. พอไปได้สนองกิเลสตัณหาแล้วมันก็ยังหลงยิ่งลืมหัด; ยิ่งลืมหัดมันก็ยังใช้เงินซื้อสิ่งที่สนองกิเลสตัณหาหนี้ จนนเงินไม่พอใช้. ฉะนั้นใครที่เงินเดือนไม่พอใช้อยู่ในเวลานี้ไปคิดดูให้ดี, ไปแยกแยะดูให้ดี จะพบสิ่งนี้ : เพราะว่าเรามัน **ใช้เงินเพื่อซื้อความหลอกลวงของความสุข คือสนองกิเลสตัณหา** มากเกินไป; ต้องควบคุมให้ได้, ต้องไม่มี จะต้องไม่มีสิ่งเพ้อ สิ่งเกิน สิ่งโง่ ต้องไม่มี ในการใช้จ่ายของเรา ในการดำรงชีวิตของเรา.

เดี๋ยวนี้จะพูดได้ว่า สมัยปัจจุบันนี้มันเพ้อและมันเกินทั้งนั้น : เรื่องอาหารก็ดี, เรื่องเครื่องนุ่งห่มก็ดี, ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอย ยานพาหนะก็ดี, แม้แต่การบำบัดโรคสุขภาพอนามัยก็ดี, มันทำไปอย่างเกิน อย่างประมาท อย่างหวัด ๆ อย่างชู้ย ๆ. ไปคิดดูให้ดีเถอะ มันจะลดลงได้อีกมาก; ถ้าจะเอากันแต่พอดี ให้อยู่ได้โดยสะดวกสบายแล้วก็จะลดลงได้อีกมาก ค่าใช้จ่ายที่บ้านที่เรือนอะไรจะลดลงได้อีกมาก.

นี่ถ้าความสุขที่แท้จริงมันก็เป็นอย่างนี้ มันไม่ต้องใช้เงินก็ยังได้; ทำงานให้สนุกไปเลย : เป็นคนทำงานสนุกอย่างคน เป็นมนุษย์ทำงานสนุกอย่างมนุษย์, เป็นเทวดา ก็ต้องทำงานให้สนุกอย่างเทวดา, **อย่าขบถในหน้าที่** ไม่ทำงานแล้วก็จะเอาอะไรมาก เรียกร้องอะไรมาก; นี่ถ้าอย่างนี้มันก็เป็นไปไม่ได้ มันต้องเกิดลัทธิการเมืองที่ฆ่าฟันกันแหลกลาญหมด. **ถ้าทุกคนสนุกในการทำหน้าที่ จะไม่เกิดการกระทบกระทั่ง;** เพราะเขาไปสนุก ๆ สนุก ๆ อยู่แต่กับทำหน้าที่ : คนรวยก็ทำหน้าที่คนรวย, คนจนก็ทำหน้าที่คนจน, ไม่ต้องมาทะเลาะวิวาทแย่งชิงฆ่าฟันกัน ในระหว่างนายทุนหรือกรรมกร.

นี่ก็เป็นตัวอย่างของนักปรมาตม์ที่มองเป็นงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำการงาน; เงินเลยไม่ต้องใช้ เพราะมันเป็นสุขเสียแล้ว ในขณะที่กำลังทำการงาน, เงินนั้นเก็บไว้ใช้อีกอย่างอื่นก็ได้ ไม่ต้องไปซื้อหาความสุขที่ไหน, เอาไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่อื่นก็ยังได้.

ปรมาตมธรรมข้อนี้สำคัญมาก คือทำให้เราทำงานไม่เหน็ดเหนื่อย, ทำให้เราทำงานได้มากกว่าธรรมดา คนอื่นเขาทำงานวันละ ๘ ชั่วโมง, เราจะทำงานวันละ ๑๘ ชั่วโมง เพราะมันสนุกในการทำงาน.

อาตมาพูดนี้ไม่ใช่พูดหลอกนะ ไม่ใช่พูดในสิ่งที่ทำไม่ได้ เคยทำมาแล้วตลอดเวลา ๔๐ ปี, ๓๐ ปี ๔๐ ปี ทำงานวันละ ๑๘ ชั่วโมงเคยมาแล้ว, แล้วผลงานแสดงอยู่ที่ในตึกแดงหลังนั้น (ศาลาธรรมโฆษณอนุสรณ์) นั้นมันเป็นผลของการทำงานสนุก มันจึงทำได้มากขนาดนั้น มากจนคนเขาไปดูแล้วไม่เชื่อ ไม่เชื่อว่านี่คนเดียวทำ. อาตมาว่าไม่เชื่อก็น่าเชื่อสิ มันคนเดียวทำจริง ๆ นี่ เพราะมันทำงานสนุก จนทำงานวันละ ๑๘

ชั่วโงง. นี่ขอให้สนใจเถอะว่า ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ดีแต่พูด, ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มิสำหรับพูด; แต่มันเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้.

เป็นอันว่า เราได้ทำให้ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่สมค่าของมัน ให้เป็นชีวิตที่มีประโยชน์ มีประโยชน์แก่เจ้าของ ไม่กีดเจ้าของ. ถ้าเราทำกับมันไม่ถูก เพราะไม่มีความรู้ถึงระดับนี้ **ชีวิตนั้นแหละมันจะกีดเจ้าของ**, สิ่งที่เราเรียกว่าชีวิตนั้นแหละมันกลายเป็นยักษ์ เป็นมารอะไรขึ้นมา แล้วกีดเจ้าของ เดือดร้อนมาก.

ความรู้เรื่องจริงแท้ของทุกอย่างอย่างนี้ ถึงขั้นลึกอย่างนี้ ก็เรียกว่า **ปรมัตถ์**. **ปรมัตถะ** แปลว่า **อรรถะอันลึก** ความหมายอันลึก เนื้อความอันลึก คุณค่าอันลึก เรียกว่า **ปรมัตถ์**. ขอให้ทุกคนมีความรู้ในระดับที่เรียกว่า **ปรมัตถ์**; มันจะเป็นประโยชน์ในตัวมันเองด้วย, แล้วมันจะส่งเสริมสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างอื่นด้วย, จะเป็นอย่างนี้เสมอ มันก็แก้ปัญหาได้ทุกปัญหา. ถ้ามี**ความรู้เรื่องปรมัตถ์แล้ว จะแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา** ไม่มีปัญหาอะไรเหลือ, มีความรู้ถูกต้องในทุก ๆ กรณี, แล้วปัญหาไม่ว่าจะเกิดจากกรณีใด ๆ.

เดี๋ยวนี้ที่เราทำผิดกันอยู่เพราะไม่รู้**ปรมัตถ์** คือปัญหาที่ว่าอะไร ๆ ก็จะเป็นเรื่องการเมือง, อะไร ๆ ก็จะเป็นเรื่องเศรษฐกิจไปเสียหมด; ว่าเรื่องการเมือง เรื่องเศรษฐกิจจะแก้ปัญหาได้ ที่จริงเปล่าทั้งนั้นเลย. **เรื่องการเมือง เรื่องเศรษฐกิจนั้น มันมีแต่จะเพิ่มปัญหาให้ยุ่งยากให้ลำบาก ให้มีความทุกข์เกิดขึ้น. เรื่องศีลธรรม เรื่องธรรมะ มันจะแก้ปัญหา; ลองเอาธรรมะเข้ามา เอาศีลธรรมเข้ามามันจะแก้ปัญหา. ปัญหาที่มันมาจากเศรษฐกิจนั้นแหละ, เศรษฐกิจที่คดโกงที่ไม่มีศีลธรรม มันสร้างปัญหา; เราต้องแก้ด้วยความมีศีลธรรม เศรษฐกิจจึงจะหมดปัญหา.**

นี้เศรษฐกิจมันไม่มีศีลธรรม มันสร้างปัญหาขึ้นมา, แล้วเอาเศรษฐกิจมา
แก้ปัญหาเศรษฐกิจ นี่มันไม่ได้ดอก. เหมือนกับเอาน้ำโคลนมาล้างเท้าที่เปื้อนโคลนนั้น
มันไม่มีทางจะสะอาดดอก. เรื่องการเมืองที่ไม่มีศีลธรรม ตั้งแต่การเลือกผู้แทนขึ้นไป
มันไม่มีศีลธรรม มันก็เกิดปัญหาทางการเมือง, แล้วจะไม่เอาศีลธรรมไปแก้มันมันไม่ได้;
การเมืองแก้การเมือง มันก็เป็นเรื่องน้ำโคลนล้างโคลน อีกแหละ มันก็แก้ไม่ได้.
ถ้ามองเห็นโดยแท้จริงแล้ว ศีลธรรมจะแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา, ไม่ว่าปัญหาอะไร จะ
มาแจกถูกกันทุกปัญหาเวลามันไม่พอ. เรามองเห็นชัดว่า อันนี้มันต้องเป็นไปตามกฎ
แท้จริงเฉียบขาดของธรรมชาติ คือกฎของของอิทัปปัจจยตา.

คำแปลก ๆ ว่า อิทัปปัจจยตา นั้น ขอให้ช่วยสนใจ กันหน่อย เพราะไม่
ค่อยเอามาพูดกัน เป็นกฎของธรรมชาติว่า มันต้องเป็นอย่างนี้ ๆ อย่างนี้; เพราะ
เหตุปัจจัยอย่างนี้ ๆ สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้น, สิ่งนี้มีเพราะเหตุปัจจัยนี้มี, สิ่งนี้มีเพราะ
สิ่งนี้มี, สิ่งนี้มีเพราะสิ่งนี้มี. นี่มันเป็นกฎตลอดจักรวาล ตลอดอนันตกาล เรียกว่า
กฎอิทัปปัจจยตา ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวอะไรทั้งหลาย ทั้งสากลจักรวาล มัน
เกิดขึ้นมาตามกฎของอิทัปปัจจยตา : เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะต้องเกิดขึ้น, ทำอย่างนี้
อย่างนี้ ต้องเกิดขึ้น, ทำอย่างนี้อย่างนี้มันก็เป็นความทุกข์เกิดขึ้น. ทำอย่างนี้อย่างนี้
เป็นความดับทุกข์เกิดขึ้น, นี่เป็นปรมาตม์สูงสุด ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล, ไม่มีพระเจ้าที่เป็น
ตัวเป็นตน เป็นสัตว์เป็นบุคคล, มีแต่พระเจ้าที่เป็นกฎอันเฉียบขาดของธรรมชาติ, เข้า
ถึงกฎอิทัปปัจจยตาแล้วก็เข้าถึงปรมาตมธรรมอย่างยิ่ง.

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็คือตรัสรู้เรื่องนี้, ท่านตรัสรู้ เรื่องอิทัปปัจจยตา;
แต่เรามักจะเรียกกันเสียว่า ปฏิจสุมุปบาท เป็นความหมายแคบเฉพาะเรื่องความทุกข์
ของสิ่งที่มีชีวิต. แต่ถ้าเราพูดว่า อิทัปปัจจยตา ความหมายมันกว้างหมดเลย จะมีชีวิต
หรือไม่ชีวิตอะไรก็ตาม มันตกอยู่ใต้อำนาจของกฎที่ว่า เพราะสิ่งนี้จึงมี, เพราะ

สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี. ปรมัตถธรรมจะนำไปที่นั่น ไม่มีทางที่จะผิด คือว่ามันจะไม่เป็นฝ่ายบวกหรือฝ่ายลบ ไม่เป็น **positive** ไม่เป็น **negative** มันเป็นสายกลางของมันไปอย่างนั้น, นี่เรียกว่ากฎของธรรมชาติแท้ ๆ.

ถ้าว่า บวก มันก็มีคน หรือตายแล้วเกิดเป็นต้น; ถ้า ลบ มันก็ไม่มีคนตายแล้วไม่เกิดเป็นต้น. แต่ว่ากฎอิทัปปัจจยตามันมีแต่สิ่งนี้ซึ่งเป็นไปอย่างนี้ เป็นไปอย่างนี้ เป็นไปอย่างนี้, แล้วคนเขาก็ไปบัญญัติเอาเองว่า นี่เป็นสุข นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นได้ นี่เป็นเสีย, นี่เป็นแพ้ นี่เป็นชนะ, นี่เป็นกำไร นี่เป็นขาดทุน. นั่นมันความโง่ของคนต่างหากละ. กฎของอิทัปปัจจยตาเขามีตายตัวเฉียบขาดตามธรรมชาติ.

ความรู้ปรมัตถ์ต้องไปถึงนั่น รู้จนไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล, ไม่ใช่สัตว์บุคคล, แล้วก็ไม่ใช่ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล; คือไม่ได้ปฏิเสธจนไม่มีอะไรเลย, แล้วก็ไม่ได้ยืนยันว่ามีอะไรอยู่อย่างตายตัว, **มีแต่กระแสของความเปลี่ยนแปลงปรุงแต่ง.** ถ้ามาถึงนี้แล้วก็เรียกว่า รู้อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านรู้ แล้วก็ดับทุกข์ได้ เป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องเคารพ **คือกฎของอิทัปปัจจยตา;** เมื่อปฏิบัติถูกต้องแล้วก็ควรจะพอใจ มีความสุขชอบใจตัวเอง.

คนรู้เรื่องนี้ก็พูดอย่างหนึ่ง คนไม่รู้ก็พูดอย่างหนึ่ง; ฉะนั้นวิธีพูดหรือโวหารพูดที่ใช้กันอยู่ในโลก มันเกิดเป็น ๒ อย่าง : **คำพูดโวหารพูดของคนโง่** ก็พูดว่า **มีตัวมีตน** มีสัตว์มีบุคคล มีเรามีเขา มีสุขมีทุกข์ มีแพ้มีชนะ มีได้มีเสีย มีกำไร มีขาดทุน มันก็พูดไปอย่างนั้น คนที่ไม่รู้ถึงปรมัตถ์. ถ้าคนที่ **รู้ถึงปรมัตถ์** ไม่มี **ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล** ไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีดีไม่มีชั่ว ไม่มีแพ้ไม่มีชนะ ไม่มีได้ไม่มีเสีย ไม่มีกำไรไม่มีขาดทุน **มีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่งตามกฎของอิทัปปัจจยตา** หรือว่า

มีแต่อิทัปปัจจยตา มันก็เลยไม่รักอะไร ไม่เกลียดอะไร ไม่โกรธอะไร ไม่กลัวอะไร ไม่
 อิจฉาริษาใคร ไม่อะไรหมดเลย. มันดีที่ตรงนั้น, มันเห็นเป็นกระแสอิทัปปัจจยตา
 ไปหมด มันก็รู้สึกว่าจะต้องรัก ไม่รู้สึกว่าจะต้องเกลียด ไม่รู้สึกว่าจะต้องโกรธ ไม่รู้สึก
 ว่าจะต้องกลัว.

ปัญหา ๔ อย่างนี้ที่รบกวนเราอยู่ ไปสังเกตดู อะไร **น่ารัก** มากี่รัก เข้า,
 มันก็บ้าไปพักหนึ่งตามแบบน่ารัก, อะไร**น่าโกรธ** มามันก็โกรธ มันก็บ้าไปพักหนึ่ง,
 อะไร**น่าเกลียด** มามันก็เกลียด, อะไร**น่ากลัว** มามันก็กลัว กระทั่งอย่างไม่มีเหตุผล
 มันก็ออกมาเป็นความวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษา หึงหวงอะไรกันไปตามเรื่อง,
 แล้วก็ฆ่ากันตายเพราะความโง่เหล่านี้ เพราะว่าไม่มองเห็นความจริงอันสูงสุด ที่เรียกว่า
 ปรมาตม์, ปรมาตม์.

อาตมาคิดว่า ควรจะฟ้าสว่างกันสักทีสำหรับความรู้เรื่องปรมาตม์ ในหมู่พุทธ-
 บริษัทเรา; เห็นอะไรเป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาไปหมดละก็ มันก็ถึงที่สุดแหละ ไม่
 มีทางที่จะไปรักอะไร, ไม่มีทางที่จะไปเกลียดอะไร, ไม่มีทางที่จะไปกลัวอะไร, ไม่มีทางที่
 จะไปโกรธอะไร. หรือขยายออกไปเป็นวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ในอะไร.

แม้แต่ในทางวัตถุนี้ ทอดสายตาไปทางไหน ก็เห็นแต่การไหลเรื่อยของสิ่ง
 เหล่านั้น, เช่นตึกหลังนี้ ผู้เห็นปรมาตม์ทอดตาไป เห็นเป็นความไหลเรื่อย ของสิ่งที่
 ประกอบกันขึ้นเป็นตึกหลังนี้ คือทุก ๆ ปริมาณของตึกหลังนี้ไหลเรื่อย มันเห็นอย่างนั้น,
 แล้วใครเห็นบ้าง ? ก็เห็นเป็นตึกแข็งอยู่อย่างนี้ แน่นอนตายตัวอยู่อย่างนี้ คือมันไม่เห็น
 ถึงขั้นปรมาตม์. เขาเห็นว่ามีตึก มีตึกหลังนี้ สวยดี ไม่สวยดี : ไม่มีใครเห็นว่าเป็น
 เพียงอิฐ เพียงทราบ เพียงปูน เพียงเหล็ก, แล้วก็เห็นว่า ในนั้นเป็นเพียงสักว่าธาตุ
 ตามธรรมชาติ, แล้วไม่เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาตินั้น เป็นสักแต่ว่าปริมาณหนึ่ง ๆ

ที่หมุนไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้าเห็นอย่างนี้ก็เห็นว่า ใจ, มันไหลเรื่อย ไม่มีอะไรที่ไม่ไหลเรื่อย; แม้แต่ตีก้อนน้ำมันก็ไหลเรื่อย, มีความไหลเรื่อยอยู่ข้างในของมัน, แล้วนับประสาอะไรกับเนื้อหนังของคนเรา, ตัวบุคคลอย่างนี้ มันก็มีแต่สิ่งที่ไหลเรื่อย, ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มันก็ไหลเรื่อย, ในทางร่างกายก็ไหลเรื่อย, ในทางจิตก็ไหลเรื่อย มีแต่ความไหลเรื่อย จะเอาเป็นตัวตนไม่ได้; แล้วใครจะรักใคร, ใครจะโกรธใคร, ใครจะเกลียดใคร, ใครจะทำอะไรแก่ใคร, มันก็ไม่มีความหมาย. ทำไปมันก็เป็นความทุกข์, ความทุกข์ เพราะไปยึดถือ จะให้ได้อย่างนั้นจะให้ได้แบบนี้, แล้วมันก็ไม่ได้. ฉะนั้น มันจึงเป็นทุกข์ เพราะเราจะให้ตรงตามความต้องการของเรา.

คำว่า “เรา” ในที่นี้ คือความโง่ของเรา; ไม่มีตัวเรา, มีแต่ความโง่ของกิเลส ของธรรมชาติที่เป็นกิเลส มันปรุงแต่งไปตามแบบของกิเลส ธรรมชาติชนิดนั้นมันก็รู้สึกแสบจิต. จิตโง่ไปอีกทีหนึ่งว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา, เราเป็นเจ้าของทุกสิ่ง, เราเป็นเจ้าของชีวิต, เราเป็นเจ้าของความสุข, เป็นเจ้าของความทุกข์. นั่นคือความโง่ของจิต ที่ไม่มีความรู้ในชั้นปรมาตม์; ถ้าจิตมีความรู้ถึงชั้นปรมาตม์มันก็ไม่ใช่นี้อย่างนี้, เรียกว่า ฟ้าสว่างทางปรมาตม์.

ที่นี้อยากจะพูดสำหรับครูบาอาจารย์ทั้งหลายอีกนิดหนึ่งว่า นี่แหละคือสิ่งที่เราเรียกกันว่า วิทยาศาสตร์, เรียกว่า วิทยาศาสตร์, และการศึกษาอย่างวิธีทางวิทยาศาสตร์. สิ่งทั้งปวงเป็นอย่างนี้ แล้วมองให้เห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นอย่างนี้, ความทุกข์เกิดขึ้นมาเพราะโง่อย่างนี้, ทำผิดอย่างนี้, ความดับทุกข์เกิดมีเพราะไม่โง่อย่างนี้ เพราะไม่ทำผิดอย่างนี้. เป็นวิทยาศาสตร์ตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ; ไม่ต้องไปเอาผีสังเทวดาโชคชะตาอะไรมาช่วย, ไม่ต้องเอามาเกี่ยวข้อง. ถ้ายังไปต้องขอความช่วยเหลือจากผีสังเทวดา โชคชะตาดวงดาวอะไรอยู่แล้ว ก็ไม่มีปรมาตม์เลย, ไม่มีการลืมหูลืมตาใน

ทางของปรมาตม์เลย. มันเป็นเรื่องในตัวมันเอง โดยกฎของธรรมชาติที่ครอบงำทุกสิ่งทุกอย่างอยู่; สิ่งนั้นเราเรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา, เป็นกฎของธรรมชาติอันเด็ดขาดอันสูงสุด เรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้ามองเห็นว่าทุกสิ่งเป็นอิทัปปัจจยตา ก็เรียกว่าเห็นปรมาตม์ เข้าถึงปรมาตม์โดยสมบูรณ์.

วิทยาศาสตร์ปัจจุบัน ก็มีหลักเกณฑ์อย่างนี้ แต่เขาเอาไปใช้ในทางแสวงหาวัตถุ ความสุขจากวัตถุ มันจึงได้มามากมหาศาลเห็นไหม ? **ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทางฝ่ายวัตถุแห่งโลกปัจจุบันนั้น เขารู้จักใช้กฎอิทัปปัจจยตาสร้างสิ่งที่เขาต้องการ;** ฉะนั้นเขาจึงไปโลกพระจันทร์ได้เหมือนว่าเล่น หรือว่าเขาจะทำอะไร ๆ ได้อีกมากมายเหมือนกับว่าเล่น เพราะเขารู้จักใช้กฎอิทัปปัจจยตาถูกต้องตามเรื่องของมัน ก็ประสบความสำเร็จ. แต่เดี๋ยวนี้เขา**ไม่ได้ใช้วิทยาศาสตร์นั้น ๆ มาดับทุกข์ในจิตใจ;** เขาหันไปส่งเสริมปัจจัยของกิเลส ในโลกจึงเกิดปัจจัยของกิเลสมากมาย ๆ จนว่าไม่มีใครรู้จักเบื่อ. โลกสมัยนี้มีสิ่งที่เป็นปัจจัยหลอกให้หลงใหลไม่มีสิ้นสุด ไม่รู้จักเบื่อ, ทั้งโลกกำลังไม่รู้จักเบื่อ ในสิ่งที่ชั่วให้เกิดกิเลสหรือสนองกิเลส; เราก็จะต้องทนทุกข์ข้อนี้กันไปอีกนาน. **นี่วิทยาศาสตร์ที่เอาไปใช้ทางฝ่ายวัตถุฝ่ายโลก, แสวงหาปัจจัยแห่งกิเลส.**

ที่นี้ **วิทยาศาสตร์ของพระพุทธเจ้า** มันตรงกันข้าม จะเอาไปใช้ในทางที่**จะไม่หลงในเหยื่อของกิเลส;** ต้องการจะชนะกิเลส, มีจิตใจอยู่เหนือสิ่งชั่วยวนเหล่านี้ ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์, **นี่คือเรียกว่าฟ้าสว่างทางปรมาตม์.** ท่านผู้ใดเกิดแสงสว่างอย่างนี้ขึ้นในจิตใจ เรียกว่าฟ้าสว่างในทางปรมาตม์ มันก็ควรจะสง.

ฟ้าสว่างทางอภิธรรม.

ที่นี้ หัวข้อต่อไป อาตมาเรียกว่า **ฟ้าสว่างทางอภิธรรม.** อย่าลืมว่าเมื่อตะกี้ออกแล้วว่า ปรมาตม์มันซุกดึกลงไป; ส่วนอภิธรรมนั้นมันขยายกว้างออกไปไม่ลึก

มันจึงมาก. อภิ แปลว่า ยิ่ง ก็ได้, แปลว่า อย่างยิ่ง ก็ได้, แปลว่า เกิน ก็ได้. ฟังดูให้ตื้นเขินมันใช้ไม่ได้ คือไม่จำเป็น; ถ้าอันไหนเกินอันนั้นไม่จำเป็น.

พูดถึงคำว่า อภิ, อภินี้ ก็มีพูดมาแต่ครั้งพุทธกาล. อภินัย คือวินัยส่วนเกิน เกินสำหรับคนธรรมดา อภิธรรม-ธรรมะส่วนเกิน เกินสำหรับคนธรรมดา, คือคนธรรมดาไม่ต้องไปสนใจถึงขนาดนั้น. ถึงเดี๋ยวนี้ในโลกนี้ในโลกนี้มันก็ยังมียุคปัจจุบันนี้ มันก็ยังมีความรู้สึกส่วนเกินสำหรับคนทั่วไป; แต่มันอาจจะไม่เกินหรือไม่เกินสำหรับคนบางคน ที่เขามีหน้าที่ที่จะต้องทำอย่างนั้น; ฉะนั้นการศึกษาค้นคว้ามันจึงทำได้เรื่อย. ส่วนมากมันก็เกินแหละ; การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เรื่องโลก เรื่องวัตถุอะไรก็ตาม มันค้นคว้าได้มากแหละ, แล้วก็มีส่วนที่เกินที่ไม่ต้องใช้ มันมีอยู่มาก.

ท่านที่เป็นนักวิจัย วิจัยทางอะไรก็ตาม จะพบว่าเมื่อมีเรื่องที่ไม่ต้องใช้ข้อมูลมาก เรียกว่าเป็นส่วนเกิน; แต่ส่วนที่จำเป็นที่แท้จริง ที่ต้องมีต้องใช้มันก็มีอยู่. ฉะนั้นต้องเอาอันนั้นมา, อันนั้นแหละควรจะเรียกว่า **อภิธรรมอันบริสุทธิ์คือไม่เกิน.** ถ้าผิดจากนี้แล้วมันก็เกิน, แล้วเราก็สนุกกับเรื่องเกินนี้กันเสียไม่น้อย เพราะว่าเรื่องอะไรที่มันสนุกแก่ความรู้สึกคิดนึก เราก็สนใจทั้งนั้นแหละ, แม้ว่ามันจะไม่มีประโยชน์ ฉะนั้นเราจึงจดจำเรื่องที่ไม่จำเป็นไว้ได้มาก นี่เรียกว่ามันเป็นส่วนเกิน; ถ้าทำไม่ได้มันก็เป็นส่วนเฟ้อ. เราก็คงจะเข้าใจกันได้แล้วว่า ส่วนเฟื่อนั้นมันให้โทษ : เป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือย เป็นอยู่อย่างเฟื่อนั้นมันให้โทษ. ฉะนั้นขอให้ลด ให้ควบคุมไว้ให้พอดี ถ้าว่าดีเต็มที่แล้วก็ไม่เกิน; นั่นแหละจะเรียกว่าถูกแหละ. อภิธรรมแท้ต้องพอดี เต็มที่เต็มเปี่ยม แต่ไม่เกิน.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมมันยังมีลักษณะเกิน **ในพระคัมภีร์อภิธรรม** ก็มีเรื่องเกินมาก, คือเกินชนิดที่ไม่ต้องพูดถึง ไม่ต้องเล่าเรียน ไม่ต้องขยายความ ออกไปถึงขนาดนั้น. นี่อาจารย์อภิธรรมชั้นหลัง ซึ่งไม่ใช่พระพุทธเจ้า ทำให้เกินมาก ออกไปอีก จนเลยยุ่ง จนได้ทะเลาะกัน จนเดี๋ยวนี้มันก็เกิน; แม้กระทั่งว่าอภิธรรม อภิธรรมนี้ ไม่มุ่งไปยังความสิ้นตัวตน มันมุ่งไปที่มหากุศล กุศลอย่างยิ่ง เลยกลายเป็น พิธีรีตอง; เพราะมันมุ่งอย่างม่งาย ก็เลยกลายเป็นพิธีรีตอง. เดี่ยวนี้อภิธรรมมีไว้ทำไม ? มีไว้สวดศพเท่านั้น, อภิธรรมมีไว้สวดศพเท่านั้นแหละ, มีไว้บังสกุลป่าช้า; แม้อย่างนั้นนักอภิธรรมก็ยังมีตัวตนนะ, นักอภิธรรมยังมีตัวตน ที่จะเอามหากุศลอยู่นั้นแหละ นี่เพราะมันกลายเป็นพิธีรีตองไปเสีย.

ถ้า **อภิธรรมแท้มันต้องมุ่งไปยังความว่าง** ไม่มีตัวตน คือสุญญตา นั่นแหละ จึงจะถูก; แต่นักอภิธรรมไม่พูดถึงสุญญตา บางทีหาว่าสุญญตาเป็นเรื่องผิดเสียอีก. พวกนักอภิธรรมตามศาลาวัด **เขาว่าท่านพุทธทาสเอาเรื่องสุญญตาของมหายานมาพูด ไม่ใช่พุทธศาสนา;** อย่างนี้มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะเขามุ่งแต่มหากุศล เขาจะเอาแต่มหากุศล เขาไม่ยอมให้เป็นสุญญตา. เราจะบอกว่า **ยิ่งมหากุศลนั้นแหละยิ่งสุญญตาแหละ.** อย่าไปเอาของมันเลย; เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นมากเกินไป, ยึดมั่นถือมั่นมากเท่าไรมันก็ยิ่งเป็นสุญญตามากเท่านั้น.

ฉะนั้น ถ้าจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า อภิธรรม ต่างจากปรมาตม์อย่างไร ก็ดูส่วนนี้. **ขอให้พยายามเปรียบเทียบว่าสุญญตาว่างจากตัวตน หรือความหมายใด ๆ กับมหากุศล ที่เป็นที่ชบใจอย่างยิ่ง มันต่างกันอย่างไร.**

เรื่องปรมาตม์มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ ที่พูดไปหยก ๆ นั่นแหละ ว่าต้องมีตัวจริง มีของจริง มาดูอยู่เห็นอยู่ ทดสอบอยู่ อย่างนี้เป็นเรื่องปรมาตม์. ถ้า

เป็นเรื่องคำนวณ, เป็นเรื่องคำนวณหรือใช้การคำนวณ บางทีก็ต้องใช้ก่อนหินช่วย ใช้เม็ดมะขามช่วย ในการเรียนอภิธรรม อย่างนั้นมันก็ไม่ใช่ปรมาตถ์ดอก; เพราะมันเป็นการคำนวณ เป็นผลของการคำนวณ, ใช้ผลของการคำนวณนั้นมันเป็นเรื่องลัทธิหนึ่ง ลัทธิอื่น, ไม่ใช่เป็นสันติภูมิ; มันต้องเป็นสันติภูมิ รู้สึกประจักษ์ชัดแก่จิต จึงจะเป็นธรรมะแท้ในพระพุทธศาสนา. ฉะนั้นเราระวัง อย่าขยายออกให้มันเกิน ; แต่ขุดลึกลงไปให้พบความจริง.

ถ้าว่ามันเป็น ปรมาตถ์ มัน นำไปสู่สุญญตา มันไม่มุ่งหมายจะให้มันนำ อัจฉรีย หรือไพเราะงดงามอะไร, มุ่งเฉพาะต่อสุญญตา คือความไม่มีตัวตน, ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล, เป็นเพียงกระแสแห่งอทัปปัจจยตา. ถ้าไม่มีตัวตน มีสัตว์มีบุคคล มีดีมีได้ มีอะไรยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว มันเป็นส่วนเพื่อ, แล้วก็เป็นอภิธรรมเพื่อ อภิธรรม เกิน.

คำว่า ปรมาตถ์ มันก็ ขยายอรรถหรือเนื้อความ; อภิธรรม ก็ขยาย พยัญชนะ, ขยายวิหการการพุดจา, ขยายไปในทางพยัญชนะ, บางทีก็ขยายไปในทาง ตรรกวิทยา. ใช้หลักตรรกวิทยา ขยายความออกไปให้มาก, แล้วเป็นจิตวิทยาก็ได้ขยาย ความออกไปให้มาก; ฉะนั้นจึงเรียกว่ามันเกิน คือไม่จำเป็น. ฉะนั้นเราจะ ต้องช่วยกันหน่อย, ทำความเข้าใจกันให้ดี ๆ อย่าให้ต้องเสียประโยชน์ไปในเรื่องนี้.

ถ้าชอบ คำว่า อภิธรรม ไม่อยากใช้คำว่าปรมาตถ์ ก็ทำให้อภิธรรมนี้ แหละมันมุ่งไปยังสุญญตา ไม่มีตัวตน มีแต่กระแสแห่งอทัปปัจจยตา ก็ได้เหมือนกัน. เรื่องคำพูดไม่สำคัญ เรื่องชื่อ. ชื่อที่ตั้งไว้ไม่สำคัญ; มันสำคัญที่ตัวจริง เพราะ ชื่อนี้มันตั้งเอาได้นี้. ถ้าต้องการจะโฆษณาด้วยแล้ว ก็ยังตั้งชื่อกันให้ไพเราะ เพื่อการ โฆษณา; ฉะนั้นเราไม่เอาชื่อเพื่อการโฆษณาเป็นหลัก, เอาตัวจริงเป็นหลัก, ดับ

ทุกข์ได้มากเท่าไร นั่นคือความจริงเท่านั้น, จริงเท่าไรก็ดับทุกข์ได้เท่านั้น; มุ่งหมายให้มันมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ. **สัญญาตา** แปลว่า **ว่าง, ว่าง คืออิสระ** ไม่ไปจับนั้นจับนี้ ไม่ไปจับแม้แต่มหาบุคคล ที่ว่าดีที่สุคนธ์นั้นแหละยิ่งบ้าที่สุด.

คำพูดของคนที่เป็นนักปรมาตม์แท้จริง เอามาพูดเดี่ยวคุณจะตกใจ เดี่ยวท่านทั้งหลายจะตกใจ. นักปรมาตม์ที่แท้จริงเขาจะพูดว่า **ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย.** บางคนเคยได้ยิน แต่อาตมาเชื่อว่าหลายคนยังไม่เคยได้ยิน ประโยคว่า **ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย;** เพราะว่าสอนกันมาแต่ให้เอาดี เอาดีทั้งนั้นแหละ, ไม่มีใครบอกว่า ดีนั้นมันอัปรีย; แต่นักปรมาตม์ ที่เขาเห็นแล้ว เขามองเห็นว่า **อันอัปรียเท่ากัน.**

คำว่า **อัปรีย** นั้นแปลว่า **ไม่น่ารัก;** เรียนภาษาถิ่นเสียหน่อย, ถ้าเรียนมาแต่ก่อนไม่ถูก ก็เรียนกันเสียใหม่ อัปรีย, อัปรีย นั้นแปลว่า **ไม่น่ารัก,** ปรี ปรียะ แปลว่า **น่ารัก,** อ แปลว่า **ไม่,** อัปรีย แปลว่า **ไม่น่ารัก, ทั้งชั่วและทั้งดีล้วนแต่อัปรีย** หมายความว่า **ทั้งชั่วและทั้งดีล้วนแต่ไม่น่ารัก :** ไปรักเข้าสิมันกัดเอาทั้งนั้นแหละ, ที่ว่าดี ๆ ดี ๆ ไปรักเข้าเถอะ มันกัดเอาทันที, ชั่วนั้นมันไม่ต้องสงสัยแหละ ไปรักเข้ามันก็กัด. **ทั้งชั่วทั้งดี** ล้วนแต่มันกัด ผู้ที่เข้าไปรักกับมัน เพราะมันเป็นเรื่องปรุ่งแต่ง, มันเป็นเรื่องกระตุ้นจิตใจ ให้เกิดความขยายตัวของกิเลสตัณหา ความต้องการ.

คนเป็นบ้าเพราะอยากดีกันกี่คนแล้วรู้ไหม ? แล้วคนเป็นโรคประสาทเกือบทั้งหมด แหละเพราะอยากดี ทั้งนั้นแหละ, แล้วมันไม่ได้ตามที่อยาก แล้วมันก็เป็นโรคประสาท; ไปทำเล่นกับดีสิ มันกัดเอาอย่างนี้. คนเขาฆ่าตัวตายเพราะไม่ได้ดีตามที่เขาต้องการ หรือเขากลัวจะเสียชื่อเสียง เสียความดี เขาชิงฆ่าตัวตายเสียก่อนก็มี; นั่นแหละความที่ยึดมันถือมันในส่วนที่เรียกว่าดี.

ฉะนั้น ไม่เอากับมัน ทั้งชั่วทั้งดี; เราเอาจิตใจที่เป็นอิสระ, **จิตใจที่เป็นอิสระนั้น ไม่อยู่ใต้อำนาจของความคิดหรือของความชั่ว**, สิ่งที่เราเรียกว่า ค่า คุณค่า หรือค่า ที่เป็นดีเป็นชื่อนั้น ต้องระวัง, อย่าไปเป็นทาสของมัน อย่าไปหลงไหลในมัน. เรามีจิตเป็นอิสระ **ความชั่วบีบคั้นจิตใจเราไม่ได้**, แต่ **ความดีก็อย่ามาบีบคั้น** จิตใจของเราเลย. แต่ว่าคนเป็นอันมากนี้เขาหลงความดีทั้งนั้นแหละ, พระเจ้าพระสงฆ์ก็เหมือนกันแหละ; อาตมาพูดได้เลย หลงความดีกันทั้งนั้นแหละ แล้วก็ลำบากเดือดร้อนเพราะความดีนั้น, แล้วก็ไม่ค่อยมองเห็นว่า ไปเอากับมันไม่ได้, ทั้งชั่ว ทั้งดีไปหลงรักมันแล้ว มันก็จะกัดเอา; นี่นักปรมาตมเห็นอย่างนี้. นักอภิธรรมอาจจะเห็นเอาดีที่สุด, เอาดีที่สุด โดยที่ไม่รู้ว่ายิ่งดีที่สุดมันยิ่งกัดลึก. กัดลึกที่สุดเลย.

นี่ฟ้ามันควรจะสง่า อย่าพึ่งแต่เอาอภิธรรมไว้สวดศพที่บ้าน หรือที่ป่าช้า ให้มันมากลายเป็นคนชั่วแท้จริง ที่เต็มตามความหมาย, **ให้อภิธรรมนี้สง่าไปในทางปรมาตมธรรม** เกอะ คือให้ไปสู่สุญญตาที่ไม่มีตัวตน.

นี่ ฟ้าสว่างในทางปรมาตมก็ดี ฟ้าสว่างในทางอภิธรรมนี้ ก็ดี ควรจะสง่ากลางดึกนี้. ฟ้าสว่างกลางดึก บางคนฟังออกแล้ว, อาตมาคิดว่าบางคนฟังออกแล้วว่าฟ้าสว่างกลางดึกมันมีได้อย่างไร; แต่บางคนยังงงอยู่ ว่าฟ้าสว่างกลางดึก มันจะบ้าแล้วกระมัง, คือว่าเดี๋ยวนี้อายุมันเข้ามาเท่านั้นแล้ว อายุมันเข้ามา ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี แล้วก็มี ที่นั่งอยู่ที่นี่ นี่มันดึกแล้ว. ทำไมไม่รีบสง่ากันเสียทีเล่า ? มันขึ้นมาถึงระยะที่ดังอย่างนี้ รีบสง่ากันเสียที เดียวมันจะไม่ทันเวลาละ.

ฉะนั้น ขอให้รีบสนใจธรรมะอย่างถูกต้อง ให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งถูกต้องเป็นฟ้าสว่างเมื่อกลางดึก เพราะอายุเข้ามาตั้งครั้งหนึ่งแล้วก็มี ตั้งค่อนแล้วก็มี เดียวจะตายเปล่า ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากพระพุทธศาสนา นี่เรียกว่า ฟ้าสว่างทางอภิธรรม.

ถ้าพวกเรา มีฟ้าสว่างทางปรมาตม์ ทางอภิธรรมกันจริง ๆ แล้ว ก็จะมีประโยชน์แก่ประเทศชาติ, มีประโยชน์แก่ตัวเราเองก่อน ไม่มีความทุกข์; จะมีประโยชน์แก่ประเทศชาติ คือจะไม่ทำผิดพลาดให้เกิดปัญหาอะไรขึ้นมา ในสังคมในประเทศ กระทั่งว่าในบ้านในเมืองในโลกเลย. ถ้าคนทั้งโลกมีลักษณะฟ้าสว่างทางปรมาตม์แล้ว ก็โลกนี้หมดปัญหา, เขาจะแก้ปัญหากันอย่างถูกต้อง ให้โลกมีสันติภาพได้โดยแท้จริง. เดียวนี้ไม่มีหวัง องค์การโลกนั่งจับปูใส่กระดัง คือไม่สิ้นสุด แก้ปัญหาไม่สิ้นสุด เพราะมันไม่แก้ถูกปัญหา, มันมีลักษณะเหมือนกับนั่งจับปูใส่กระดัง, ให้นั่งจับจนตาย ปูมันก็ไม่อยู่ในกระดัง ต้องเรียกว่า นั่งจับปูใส่กระดัง.

ถ้ารู้เรื่องนี้อย่างถูกต้องของธรรมชาติ ขอให้เข้าใจกันได้ทุกคนนะ, อย่าตู้อย่าขี้ตู มั่นของธรรมชาติ; เดียวพุทธบริษัทจะพูดว่า ของพุทธบริษัทบ้าง, ว่าของพระพุทธเจ้าบ้าง, พระพุทธเจ้าท่านก็ปฏิเสธว่าไม่ใช่ของท่าน มันของธรรมชาติ.

กฎอันนี้มันของธรรมชาติ : ตถาคตจะเกิดขึ้นก็ตาม ตถาคตจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม จิตาว สาธาตุ - ธรรมธาตุ อันเป็นกฎของธรรมชาติคืออิทัปปัจจยตานี้ มีอยู่แล้ว มีอยู่แล้ว; มีอยู่แล้ว, จิตาว สา ธาตุ - มีอยู่แล้ว, “ตถาคตเพียงแต่ค้นพบแล้ว ม
บอก, เามาบอก ว่าความจริงมันเป็นอย่างนี้ เธอทั้งหลายจงประพฤติกกระทำให้มันถูกกฎเกณฑ์อันนี้ แล้วก็ทำที่สุดแห่งทุกข์เฉพาะตน ๆ ได้”. ฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนจะต้องเข้าถึงความจริงอันนี้ ขจัดปัญหาได้.

ฉะนั้น ถ้าเรียนพุทธศาสนาไปแล้ว ก็ต้องเรียนให้ถึงนี้ ให้ได้รับประโยชน์จริง ๆ มิฉะนั้นแล้วจะไม่คุ้มค่ารถไฟจากกรุงเทพฯ มาไชยา. นี่ใครจะรับประกันบ้าง ว่าได้รับประโยชน์คุ้มค่ารถไฟจากกรุงเทพ ฯ มาไชยา. อาตมาก็ไม่รับประกันดอก เพราะว่ามันเป็นเรื่องทีทุกคนจะต้องระวังเอาเอง; ถ้ามันทำผิดพลาด ทำประมาทเสียเฉไฉไปข้างทางเสีย แล้วมันไม่พบดอก มันไม่ถึงจุดหมายปลายทาง.

ฟ้าสว่างทางอุบาสก.

เอ้า, หัวข้อต่อไป เรียกว่า **ฟ้าสว่างทางอุบาสก** ฟ้าสว่างทางอุบาสก ไม่ใช่ พุทธเฉพาะอุบาสกดอก, พุทธเฉพาะอุบาสกิดด้วย. ถ้าว่าเป็นผู้ชาย ก็เรียกว่าอุบาสก, ถ้าเป็นผู้หญิง ก็เรียกว่าอุบาสิกา, คือพระสาวกฝ่ายที่อยู่เรือน **พระสาวกฝ่ายที่ครอง บ้านครองเรือน** แล้วก็ **คู่กันกับสาวกที่อยู่ในป่า** คือ **ไม่อยู่บ้านไม่อยู่เรือน** เรียกว่า **บรรพชิต** : เป็นผู้ชายเรียกว่า **ภิกษุ** เป็นผู้หญิงเรียกว่า **ภิกษุณี**; **พวกอยู่บ้าน** นี้ถ้า เป็นผู้ชายเรียกว่า **อุบาสก** เป็นผู้หญิงเรียกว่า **อุบาสิกา**.

ใครรังเกียจต่อคำคำนี้บ้าง ? ผู้มีการศึกษาแบบหนึ่งอาจจะรังเกียจก็ได้, ฟังคำว่า อุบาสกอุบาสิกา เป็นคำครีหะบ้า ๆ บอ ๆ อะไรก็ไม่รู้. แต่อย่าลืมว่าถ้าไม่ถึง ขั้นเป็นอุบาสกอุบาสิกาแล้ว ไม่รู้พุทธศาสนาดอก, **ถ้าไม่ถึงขั้นที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา แล้วยังไม่รู้พุทธศาสนา**ดอก. ฉะนั้นครูบาอาจารย์ที่มีการศึกษาอย่างใหม่ อาจจะ รังเกียจคำคำนี้ก็ได้ ว่าเป็นคำครีหะแล้วพินสมัยแล้ว ไม่อยากจะแตะต้อง; แต่ที่จริง มันไม่ใช่อย่างนั้น ถ้ายังไม่มีลักษณะเป็นอุบาสกอุบาสิกาอยู่ ก็ยังไม่มีความหมายอะไรเลย. ฉะนั้นอาตมาจึงเอามาพูด ในฐานะสิ่งที่ต้องการที่เรียกว่าฟ้าสว่าง **ขอให้เกิดการ ฟ้าสว่างทางความเป็นอุบาสก ความเป็นอุบาสิกา** กันเกิด จึงได้พูดเรื่องนี้. สาวกอยู่ บ้าน คืออุบาสกอุบาสิกา, สาวกอยู่วัด คือภิกษุ ภิกษุณี, รวมเรียกกันว่าบรรพชิต เคยมา พูดเสียคราวเดียวกัน เป็นคู่กันพร้อมกัน เรียกว่าฟ้าสว่างทางอุบาสก และฟ้าสว่างทาง บรรพชิต ก็จะได้พูดเรื่องฟ้าสว่างทางอุบาสกก่อน.

ที่จริงเป็นเพียงอุบาสกอุบาสิกานั้นพอแล้ว พอแล้ว มันรับประกันที่สุดแล้ว แต่เขาไม่รู้, แล้วเขาจะมองเห็นภาพของอุบาสกอุบาสิกาเป็นตาแก่ยายแก่หง่าจะ ไป คลายอยู่ตามที่โรงธรรม; นี่มันก็เข้าใจไม่ได้แหละ; ฉะนั้นจะ**ต้องเข้าใจคำว่า**

อุบาสกอุบาสิกาให้ตี ๆ. ที่จริงท่านก็ต้องการจะเป็นอยู่แล้ว โดยแท้จริง, คือต้องการจะรู้ธรรมะ จะมีธรรมะ จะถึงธรรมะอยู่แล้ว; แต่ก็เกลียด เกลียดคำว่า อุบาสกอุบาสิกา โดยที่ไม่รู้ว่า นั่นแหละคือ **ความเป็นอุบาสกอุบาสิกา มีธรรมะ รู้ธรรมะ ถึงธรรมะ;** ฉะนั้นมาทำความเข้าใจคำว่า อุบาสกอุบาสิกากันเสียที. พอพูดว่า อุบาสกแล้วก็ขอให้หมายความว่ารวมอุบาสิกาไว้ด้วยนะตามเพศ เพราะจะพูดว่า อุบาสกอุบาสิกามันจริง, พูดว่า อุบาสก คำเดียวก็พอ ซึ่งหมายถึงอุบาสิกา ซึ่งเป็นเพศหญิงด้วย.

อุบาสก ตัวหนังสือแปลว่า **เข้าไปนั่งใกล้ ๆ,** อาสกะ นั้นแปลว่า **ผู้นั่ง,** อุปะแปลว่า **เข้าไปใกล้ ๆ,** นั่นแหละผู้ที่เข้าไปนั่งใกล้ ๆ นั่นแหละคืออุบาสก.

ทีนี้ก็จะถามว่า **ไปนั่งใกล้อะไร ? ไปนั่งใกล้ใครจึงจะเป็นอุบาสก ? ก็ไปนั่งใกล้สิ่งที่จะเป็นสิ่งที่พึงได้, ที่พึงคือสรวง.** ถ้าไปนั่งใกล้สิ่งที่จะเป็นสรวงที่พึงได้นั่นแหละคืออุบาสกหรืออุบาสิกา, หรือว่า**เข้าไปนั่งใกล้ สิ่งที่ควรจะยินดีเป็นอย่างยิ่ง** คือ รตนะ, รตนะ **ไปนั่งใกล้ รตนะ คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** ที่เรียกว่า รตนะ **ไปนั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** ที่เป็นสรวงที่พึงได้ หรือที่เป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่ง; ไม่มีอะไรที่น่ายินดีมากเท่ากับสิ่งนี้ เรียกว่านั่งใกล้สิ่งที่น่ายินดีอย่างยิ่ง ก็คือพระรัตนตรัย เราพูดกันเป็นธรรมดาไปแล้วว่า พระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ **ไปนั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** ก็เกิดปัญหาเกี่ยวกับภาษา ภาษาธรรมภาษาจิตใจ เราจะ**ไปนั่งใกล้ได้อย่างไร ? ไปนั่งใกล้ได้ที่ไหน ?** นี่มันก็ต้องอธิบายกันต่อไป.

พูดให้เป็นอุปมาเปรียบ ก็เหมือนกับว่าไปนั่งใกล้หมอ, **ไปนั่งใกล้ยารักษาโรค,** ไปนั่งใกล้ผู้ปฏิบัติงานในการใช้ยารักษาโรค, นี่ความหมายของพระรัตนตรัย พระพุทธเจ้าเป็นเหมือนหมอ.ในพระบาลีก็เรียกพระพุทธเจ้าว่าหมอ เป็นสพฺพโลก ติกิจุจโก

-พระศาสดาเป็นผู้เยียวโรคของสัตว์โลกทั้งปวง สัพพโลก ติกิจุณโก. **พระพุทธเจ้า** ทรงเป็นเหมือนหมอ รักษาโรคทางจิตทางวิญญาณ โรคทางจิตใจ. แล้ว**พระธรรม** นั่นก็คือตัวยา หรือเครื่องอุปกรณ์ในการบำบัดโรค คือพระธรรม, แล้ว**พระสงฆ์**ทั้งหลาย ก็คือผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเยียวรักษารโรค สืบต่อมาจากพระพุทธเจ้า แล้วก็ยังปฏิบัติหน้าที่อันนี้อยู่. ขอให้มองอย่างนี้ ว่ามันน่าจะเข้าไปนั่งใกล้ หรือว่าการเข้าไปนั่งใกล้ได้มันเป็นความปลอดภัย, เป็นการได้ดีที่สุด ที่ได้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ซึ่งเปรียบเสมือนหมอหรือยาแก้โรค, และผู้ปฏิบัติหน้าที่การงานเกี่ยวกับการรักษารโรค.

นี้พูดให้เป็นบุคคลเป็นวัตถุขึ้นมา : **อุบาสก** หรือ **อุบาสิกา**เหมือนกับ**ผู้**เข้าไปนั่งใกล้**พระรัตนตรัย** ที่เป็นเหมือนหมอ เหมือนยา, เหมือนผู้ปฏิบัติงาน ใน**การบำบัดโรค** ที่นี้และเดี๋ยวนี้; หมายความว่ามันมีอยู่แล้วในจิตใจ ที่นี้และเดี๋ยวนี้, ถ้าไม่ยกยอว่ามันยังไม่มี ยังไม่เป็นอุบาสกอุบาสิกา, มันต้องได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อดายแล้ว หรือไม่ใช่อีกหลายวันหลายปีข้างหน้า. เดี่ยวนี้ **หัวใจของเราถึงกัน** เข้า กับสิ่งนี้แล้ว **ที่นี้และเดี๋ยวนี้**; จะเป็นอุบาสกอุบาสิกา จะต้องใช้คำว่า ทุกเวลา ทุกเวลา. ถ้ามันเข้าถึงสิ่งนี้แล้ว มันจะเข้าถึงทุกเวลา, แล้วก็ทุกหนทุกแห่ง แล้วก็ในทุกกรณี คือไม่เปลี่ยนแปลง; แม้จะมีกรณีอันเลวร้ายเกิดขึ้น มันก็ไม่มีการกระทบกระเทือน **ไม่มี**การเปลี่ยนแปลง ใน**การที่เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย**; ต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะเรียกว่าเราเป็นอุบาสกหรือเป็นอุบาสิกาที่แท้จริง.

ถ้าว่ามันไม่เป็นอย่างนี้แล้วก็ยังไม่ใช่; เพียงแต่รู้เรื่องของธรรมะอ่านหนังสือมาก ๆ จดจำไว้ได้มาก ๆ นี่ยังไม่เป็น, อย่างดีก็เพียงเตรียม เตรียมจะเป็น เช่นมาฟังเทศน์มาศึกษาอย่างเต็มที่ อย่างนี้ก็ยังไม่เป็นดอก, เพียงเตรียมจะเป็น ก็มีหวังอยู่เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น **ขอให้สนใจศึกษา** รวบรวมค้นคว้า **เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง** แล้วก็เป็นกันจริง ๆ.

มันควรจะมีคำถามอีกคำถามหนึ่ง ว่าทำไมต้องไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย ? ก็เพราะว่าเดี๋ยวนี้มันมีสิ่งที่คุณถามเราอยู่ คือความทุกข์ ถ้าพูดให้ชัดหน่อยก็ว่า การศึกษา หรือความรู้ที่เราใช้อยู่ มันไม่พอที่จะดับทุกข์ได้ ที่จะทำความอุ่นใจหรือความมั่นใจให้แก่เรา ว่าเราจะเอาชนะความทุกข์ได้.

นี่ครูบาอาจารย์เรียนอะไรมาเยอะแยะแล้ว อาตมายังว่าไม่พอ; อย่าเพ้อ โกรธ มันไม่พอที่จะดับทุกข์ได้; เพราะนั่นมันเป็นเรื่องทำมาหากิน เป็นเรื่องโลก. **เรื่องที่จะดับทุกข์ได้นี้ จะต้องเป็นเรื่องธรรมะ ใช่ว่ากับจิตใจโดยตรง :** เรายังขาดอยู่มันยังไม่พอ; ฉะนั้นเราจึงต้องมาหาสิ่งที่จะช่วยได้ คือมาหาพระรัตนตรัย. ที่ไหนเป็นโอกาส เป็นอุปกรณ์ ที่จะให้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ เราก็ทำ: จะไปคบหาสมาคมกับบุคคล กับสถานที่ หรือกับหนังสือหนังสือ สำหรับตำราวิชาความรู้อะไรก็ตาม ที่จะช่วยให้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ เราก็พยายาม.

เรายังมีปัญหานี้รบกวนเราอยู่ มีปัญหาที่ขบกัดจิตใจเราอยู่; และเพราะว่า การศึกษาในโลกมันไม่พอ ให้รวมกันหมดทั้งโลก ๆ ก็เท่าในโลกนี้, **การศึกษาอย่างโลกปัจจุบันนี้มันไม่พอที่จะดับทุกข์.** แม้จะไปโลกพระจันทร์ได้ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรสักนิดหนึ่ง ที่จะดับทุกข์ได้, มันจะเป็นทางให้เกิดขยายความทุกข์ เรื่องปรมาณู เรื่องคอมพิวเตอร์ เรื่องอิเล็กทรอนิกส์ อะไรก็ตามเถอะ มันไม่ช่วยดับทุกข์เลย แต่มันเป็นอุปกรณ์ที่จะให้ขยายปัจจัยแห่งความทุกข์ คือขยายความต้องการสิ่งที่จะให้เกิดทุกข์นั้นมากออกไป, ให้เราหลงใหลในปัจจัยเหล่านั้นมากขึ้น. นี่เราเรียกว่า **การศึกษาในโลก** รวมกันทั้งหมดแล้ว มันก็**ไม่พอที่จะช่วยขจัดปัญหาในทางจิต** ในทางวิญญาณของเรา.

การศึกษาในโลกไม่พอ; อาตมาเคยใช้คำรุนแรง ว่ายังเป็นการศึกษาเหมือนกับสุนัขหางด้วน. การศึกษาในโลกนี้ มันไม่พอที่จะใช้ดับทุกข์, เรียนกัน

แต่หนังสือ เรียนแต่วิชาชีพ เราก็เก่งในการที่จะประกอบอาชีพ; แต่แล้วเราก็ก็นึกเห็น
แต่ตัว. การศึกษานี้สร้างความเจริญทางวัตถุ. **ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งเห็นแก่ตัว.**
 โลกนี้มันเจริญแต่ทางวัตถุ ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งเพิ่มปัญหา เห็นแก่ตัว, แล้วก็จะรบรา
 ฆ่าฟันจะแย่งชิงกัน, อย่างดีที่สุด ก็ทำให้ยุ่งเท่านั้นแหละ. พอมองเห็นไหม ? พูดว่า
 ยิ่งเจริญมันยิ่งยุ่ง, **ยิ่งเจริญมันยิ่งยุ่ง** ไม่เจริญเสียดีกว่า ทางวัตถุ

เมื่อบ้านเมืองของเรายังไม่เจริญมากเหมือนเดี๋ยวนี้ ความยุ่งมันมีน้อย สันติ-
 ภาพมีมากที่กรุงเทพฯ นั่นแหละ เมื่อ ๖๐ กว่าปีมาแล้ว อาตมาเคยไป มันมีสันติภาพ
 มากกว่ากรุงเทพฯ เดียวนี้, กรุงเทพฯ เดียวนี้มันมีสิ่งเลวร้ายมากมายหลายเท่า. ความ
 ไม่ปลอดภัยเต็มไปหมด; สมัยก่อนโน้นดูจะมีความปลอดภัยเต็มไปหมด ความเจริญ
 ยิ่งเจริญยิ่งยุ่ง ยิ่งเจริญยิ่งอันตราย, ยิ่งเจริญยิ่งไม่มีความปลอดภัย, เพราะ**ว่าความเจริญ**
มันหมายถึง เจริญด้วยความรู้ ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว, มันยิ่งเจริญด้วยการกระทำ
 ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว, เจริญด้วยความคิดนึก ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว. นี่ลองสังเกตไว้
 เรื่อย ๆ เอะ คงจะมองเห็นด้วยตนเอง ว่ามันเป็นอย่างนี้; นี่อีก ๒๐ ปีมันก็จะมากกว่านี้
 ยิ่งยุ่งกว่านี้, ยิ่งอันตรายกว่านี้, ยิ่งไม่มีความปลอดภัยมากไปกว่านี้ นั่นแหละ **ยิ่งเจริญ**
มันยิ่งยุ่ง.

ความเจริญที่มันมีกันอยู่ในเวลานี้ จนรุ่นไปหมดนี้ มันไม่ได้ทำให้โลกมี
 สันติภาพ เมื่อเราไม่มีเรือบินใช้ โลกมีสันติภาพมากกว่านี้ มีความสงบเงียบมากกว่านี้,
 ถ้าถอยหลังไปถึงสมัยคนป่า เมื่อหมื่น ๆ ปีมาแล้วโน้น มันมีความสงบเงียบมากกว่านี้ ไม่มี
 ความยุ่ง. **นี่พอเจริญขึ้นมา เจริญขึ้นมาความยุ่งมันก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว, ความ**
เห็นแก่ตัวก็เพิ่มขึ้น ความเบียดเบียนกันก็เพิ่มขึ้น, ปัญหามันก็เพิ่มขึ้นตามความ
เจริญ, นี่เรียกว่า ยิ่งเจริญยิ่งยุ่ง.

ไม่ใช่จะตำหนิหรือว่าด่าว่าอะไร แต่ขอให้สังเกตไว้บ้างเท่านั้นแหละ อย่า
 เข้าใจไปว่า ยิ่งเจริญแล้วมันจะยิ่งสงบสุขเยือกเย็น; แล้วตัดสินใจให้ดี อย่าให้ลำเอียง
 ว่าเมื่อยังไม่มีโทรทัศน์ใช้ เมื่อยังไม่มีตู้เย็นใช้นั้น ตอนไหนมันสงบเงียบกว่ากัน. ตอน
 ไหนมันเยือกเย็นกว่ากัน ? ถ้าเอาโทรทัศน์ไปทิ้งเสีย เอาตู้เย็นไปทิ้งเสีย มันจะเกิดอะไร
 ขึ้น ? อาตมาคิดว่ามันจะเยือกเย็น เยือกเย็นขึ้น. ฉะนั้น อย่ามองด้านเดียว; เพราะว่า
 ความเจริญนั้นมันหมายถึงความยุ่ง. ในภาษาบาลีความเจริญเขาหมายถึงความยุ่ง ความร
 ความรุ่งรัง ความยุ่ง. บางคนเขาว่า ภาษาฝรั่งคำว่า **progress** นั้นหมายถึงความบ้า,
progress ที่มาใช้เป็น **progressive** นั้น รากศัพท์ของมันหมายถึงความบ้า คือ มันเดือดค
 ่วนไปหมด. ฉะนั้น อย่าชอบความเจริญอย่างหลับหูหลับตากันนัก, ให้มันเป็นความ
 เจริญที่ถูกต้อง แล้วมันจึงจะสงบเย็นลงไป. คำว่า เจริญ ๆ นั้นมัน ไม่ได้มีความหมาย
 ว่าสงบเย็น; มันมีความหมายแต่ว่ามากขึ้น ๆ ตามกิเลสของคน, มากขึ้นตาม
 กิเลสของคน, เพราะว่าคนเป็นผู้สร้างนี้ มันก็มากขึ้นตามกิเลสของคน ความเจริญก็คือ
 ความมากขึ้น ๆ จนรกรุงรังไปหมด ตามกิเลสของคน.

นี่เราจะต้องรู้กันไว้ สำหรับไม่เข้าใจผิดในเรื่องนี้ ว่าการศึกษาในโลก
 มนุษย์ปัจจุบันนี้มันไม่พอ มันสร้างความยุ่ง ; มันไม่ได้สร้างความสงบ แล้วการ
 ศึกษาอย่างในโลกมันให้สติปัญญาเท่านั้น, ให้สติปัญญาเพียงเท่านั้น คือ ให้ความเฉลียว
 ฉลาดเท่านั้นแหละ **intellect** แต่ **intellect** นี้ มันมีความเฉลียวฉลาด แต่มัน ไม่สูงขึ้น
 ไปจนถึงที่ว่าเห็นแจ้ง, เห็นแจ้งแทงตลอดเป็น **wisdom** เป็น **insight** มันไม่มีนี่;
 จากการศึกษาที่มีกันอยู่ในโลก มันให้ได้เพียงความฉลาดเฉลียว มันไม่ได้หมายความว่า
 ประกอบอยู่ธรรมะ, แต่มันฉลาดเฉลียว. พอใช้ความฉลาดเฉลียวผิด มันก็
 ไปกันใหญ่ เดินไปในทางที่ให้เพิ่มความมืด, เรียกว่า ความมืดในความสว่าง นั่นเอง;
 เหมือนกับดวงอาทิตย์มันส่องลูกตาเรา เราองไม่เห็นใช่ไหม ? ทั้งที่ดวงอาทิตย์มันก็เป็น

แสงสว่าง แต่มันส่องลูกตาเราโดยตรง เราก็มองไม่เห็น. อย่าทำเล่นกับเรื่องวิชาความรู้ ชนิดที่มันให้แต่ความเฉลี่ยคนฉลาด; แสงสว่างจะบังลูกตาไม่ทันรู้. **จงมาศึกษาแสงสว่าง อย่างธรรมะ อย่างของพระพุทธเจ้า** กันเสียบ้าง คือมัน **ไม่บังลูกตา**; แสงสว่าง ชนิดนี้ มันทำให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง.

เอาละ นี่พูดกันมาแล้วว่า **นั่งใกล้ใคร ? นั่งใกล้พระรัตนตรัย.** ทำไมต้อง **นั่งใกล้พระรัตนตรัย ?** ก็เพื่อจะดับทุกข์ โดยอาศัยแสงสว่างของพระรัตนตรัย. ก็ตั้งปัญหาต่อไปว่า **นั่งใกล้ได้อย่างไร ?** ตอบ โดยมีท่านอยู่ในหัวใจของเรา มากไปไหม ? **นั่งใกล้พระรัตนตรัย** คือมีท่านอยู่ในหัวใจของเรา, เท่านี้ มันเท่านี้ มันไม่มากไม่น้อย กว่านี้. **ถ้าไม่มีท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา จะไม่มีการนั่งใกล้พระรัตนตรัย,** หรือว่าเรามีหัวใจเหมือนท่านก็ได้ ต่อรองสักหน่อย. **เรามีหัวใจเหมือนท่านก็ได้** ถ้าว่า ไม่อาจจะเอาท่านมาไว้ในหัวใจของเรา ขอให้เรามีหัวใจเหมือนท่าน.

ก็ดูว่า ท่านมีหัวใจอย่างไร; ถ้าท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา **หรือเรามีหัวใจของท่านนั้น** มันมีความหมายมาก มากกว่าที่จะเดินตามท่าน หรือมากกว่าที่จะไปนั่งใกล้ ๆ ท่าน. **เดี๋ยวนี้ท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา, เราก็มียสิ่งๆที่เรียกว่าพระพุทธแท้ พระธรรมแท้ พระสงฆ์แท้** ซึ่งเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในหัวใจของเรา.

พระพุทธเจ้าแท้ ก็คือพระธรรม, พระธรรมที่มีอยู่ในหัวใจของพระสงฆ์. **พระพุทธเจ้าตรัสว่า** ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเป็นเราผู้นั้นเห็นธรรม, ท่านไม่เอาตัวเนื้อของท่านเป็นพระพุทธ, ไปเอาที่ธรรม. **ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม.** **พระพุทธเจ้าแท้ คือองค์พระธรรม องค์พระธรรม คือความรู้เรื่องดับทุกข์.** ความรู้เรื่องทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร ? ความรู้เรื่องทุกข์ดับลงไปอย่างไร ? **ก็คือกฎอภิปัสจยตา** อีกนั่นแหละ. ดังนั้นพระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวก

ของท่าน ย่อมถือเป็นหลักว่า ผู้ใดเห็นปฏิจสมุปบาทผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจสมุปบาท คืออิทัปปจยตา; ฉะนั้นผู้ใดเห็นอิทัปปจยตาผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเป็นพระพุทธเจ้า. ที่นี้สิ่งเหล่านี้ ก็มีอยู่ในหัวใจของพระสงฆ์; พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าตามพระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า จนมีธรรมะอยู่ในหัวใจของท่าน ถึงขนาด, ถึงขนาดที่จะเรียกว่าพระสงฆ์.

คำว่า พระสงฆ์ นี่ก็เรียกว่าเป็นหมู่ รวมหมู่คือมีอะไรเหมือนกัน ๆ จนถึงกับรวมหมู่กันได้; ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีหัวใจอะไรเหมือนกัน ๆ กับพระพุทธเจ้า ที่จะรวมหมู่กันได้. ที่นี้ระวังให้ดี บางที่จะรวมเราด้วยนะ, จะรวมพวกเราด้วย คำว่าพระสงฆ์ ๆ นั้น จะรวมพวกเราด้วยก็ได้; ถ้าเรามีหัวใจที่เต็มไปด้วยความรู้ในพระธรรม รู้ลึกในพระธรรมถึงขนาด, เราก็เป็นพระสงฆ์ไปด้วย. คำว่า พระสงฆ์ไม่ได้หมายความว่าบรรพชิตที่อยู่ที่วัดดอก, ชมราวาสที่อยู่ที่บ้านก็ได้ ถ้ามีหัวใจถึงขนาดนั้นแล้ว ก็เรียกว่ามีความเป็นพระสงฆ์. ฉะนั้น คำว่า **สงฆ์สาวก** เขาแจกเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ด้วย คือผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า; รวมหมดแล้วก็ต้องลงมาถึงชมราวาสด้วย. แต่ถ้าจำกัดอยู่เพียงบรรพชิตเขาก็ยังเอากันแต่ที่เป็นบรรพชิต; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังแยกเป็นภิกษุสงฆ์บ้าง, เป็นภิกษุณีสงฆ์บ้าง, เรียกว่ามันเป็นหมู่ เพราะเข้ากันได้ เพราะมีอะไรเหมือนกัน ๆ กันจึงเข้ากันได้ ; วัวเข้าฝูงวัว โคเข้าฝูงโค สุกรเข้าฝูงสุกร; เพราะมันเหมือนกัน ๆ กันมันจึงไปเข้าฝูงกันได้. เดียวนี้ **อริยสาวกของพระพุทธเจ้ามีอะไรเหมือนกัน ๆ กัน** จึงเข้าหมู่กันได้ เรียกว่า สาวกสงฆ์, สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นหมู่แห่งสาวกของพระพุทธเจ้า.

พระพุทธแท้ คือ พระธรรมที่มีอยู่ในหัวใจของพระสงฆ์ ซึ่งรวมเราด้วยก็ได้; ฉะนั้นขอให้ทำให้ดี ๆ ขอให้จัดให้ดี ๆ เราจะได้รวมอยู่ในคำว่าพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า.

ถ้าจะเอากันแต่ใจความจริง ๆ แล้ว **มันสำคัญอยู่ที่พระธรรม**, สำคัญอยู่ที่พระธรรม, มีพระธรรมคำเดียวมันจะแก้ปัญหาได้ เพราะพระธรรมพระพุทธเจ้าจึงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา เพราะรู้ธรรม ตรัสรู้ธรรม และมีธรรม. **ธรรมะทำให้เกิดพระพุทธเจ้า, พระสงฆ์มีธรรม รู้ธรรม จึงเกิดเป็นพระสงฆ์ขึ้นมา; พระธรรมจึงเป็นตัวยืนโรง เียบยขาดเหนือสิ่งใด จนพระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพพระธรรม.**

ถ้าใครยังไม่ทราบ ที่นั่งอยู่นี้ใครยังไม่ทราบ ก็ได้ทราบเสียด้วยว่า **พระพุทธเจ้าก็ทรงมีที่เคารพ**, ท่านเคารพพระธรรม, อย่าไปเข้าใจผิดว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ไม่เคารพใคร อยู่เหนือใครหมด. ท่านตรัสว่า **การที่อยู่โดยไม่มีที่เคารพนั้นไม่ถูกต้อง ไม่ปลอดภัย**; อย่างน้อยต้องมีหลักเกณฑ์, หลักเกณฑ์ซึ่งเป็นที่เคารพหรือยึดถือ, **หลักเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าท่านเคารพ ก็คือกฎอภิปัจจยตา**; ท่านเคารพตั้งแต่วันแรกตรัสรู้, แล้วก็เคารพตลอดมา ยืนยันได้ว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพพระธรรม ทั้งที่พระธรรมนั้นก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้านั่นเองท่านได้ตรัสรู้. **นี่ท่านไม่ประมาท** ท่านไม่ยกตัว, ท่านไม่ทำอะไรชนิดเหมือนพวกเรา **ที่คอยแต่ว่าจะไม่เคารพใคร**. อย่าเข้าใจผิดว่า การอยู่อย่างที่ไม่มีการพินัยมันจะปลอดภัย, ยิ่งยังเป็นปุถุชนมาก ๆ อยู่แล้ว ก็ต้องยังมีที่เคารพ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ กฎเกณฑ์อะไรต่าง ๆ ต้องเป็นที่เคารพ, ดังที่พระองค์ทรงเคารพพระธรรม.

พอเรามีพระธรรม มันก็คล้ายกับว่าเรามีหมดแหละ มีพระพุทธ มีพระสงฆ์รวมอยู่ในนั้น, มาอยู่ในจิตใจของเรา. ขอให้เรามีธรรมะถึงขนาด ใช้คำว่าถึงขนาด, คือขนาดที่จะดับทุกข์ได้ คือแตกฉานแจ่มแจ้งในธรรมะเรื่องดับทุกข์. **อภิปัจจยตาเป็นกฎตายตัวว่า ความทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร, ความทุกข์จะไม่เกิดหรือดับไปอย่างไร, อันนั้นต้องแจ่มแจ้ง**. พอรู้เห็นอย่างนี้แล้ว มันก็ดำรงตนอยู่ในลักษณะนั้น

คือถูกต้อง, ความทุกข์ก็ไม่เกิด, นี่เรียกว่าเรามีธรรมะโดยสมบูรณ์ ก็เลยมีพระพุทธรูปสงฆ์ อยู่ในนั้น. เรามีท่านอยู่ในหัวใจของเราได้ด้วยเหตุนี้ หรือจะพูดว่า เราทำหัวใจของเราให้เหมือนกับหัวใจของท่านได้ ก็เพราะเหตุนี้เหมือนกัน, แล้วแต่จะใช้คำไหน. **เรามีท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา ก็คือมีธรรมะอย่างเดียวกันกับท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา, หรือเรามีหัวใจเช่นเดียวกับท่าน ก็คือมีธรรมะอย่างที่ท่านมี อยู่ในหัวใจของเรา.**

นี่คืออุบาสกอุบาสิกา ใครเห็นว่าครีครุ, ใครจะเห็นว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา เป็นเรื่องครีครุระงุ่มง่าม ความจริงมันมีอยู่อย่างนี้. **ถ้าว่าแจ่มแจ้งในเรื่องนี้ได้ โดยเห็นความเป็นอุบาสกอุบาสิกาของตน แล้วก็ปลอดภัยแหละ;** เพราะมันเข้าเขตของความปลอดภัย, เพราะว่ามันใกล้พระรัตนตรัยแล้ว, มันเข้าเขตที่รับประกันได้ว่าจะปลอดภัย, ต่อไปจะปลอดภัย. ฉะนั้นขอให้มันเป็นอุบาสกหรือเป็นอุบาสิกาให้ได้กันเท่านั้นแหละ จะเป็นที่นอนใจว่ามันปลอดภัย; เพราะต่อแต่นี้ไปมันจะไปตามลำดับ, ไปตามลำดับ, จะไหลไปตามลำดับ จนไปถึงจุดสูงสุด คือนิพพาน, เหมือนพระพุทธรูปเจ้าหรือเหมือนพระอรหันต์ทั้งหลาย. **นี่เรียกว่า ฟ้าสว่างทางอุบาสกนี้ มันต้องเป็นอย่างนี้ อย่างอื่นไม่มี.**

พระธรรมคือสิ่งนี้ : **เรามีทั้งความรู้ มีทั้งความรู้สึก มีทั้งความเห็นแจ้งโดยประจักษ์.** ความรู้เราเรียนเขาก็ได้ จดใส่สมุดเขาก็ได้; แต่**ความรู้สึก**นั้นไม่ใช่สมุด **ต้องรู้สึกอยู่กับใจจริง ๆ** ว่าทุกข์เป็นอย่างไร, เวลาที่เราไม่มีทุกข์นั้นเป็นอย่างไร, เมื่อมาสวนโมกข์ กับอยู่ที่กรุงเทพฯ นั้น จิตใจต่างกันอย่างไร. ถ้าเราสังเกตได้นั้นแหละคือความรู้สึก หรือว่าเราไปอยู่ที่ใด มันเย็นอกเย็นใจ ว่างสบายบอกไม่ถูก ก็รีบศึกษาความรู้สึก มันจะได้เป็นเครื่องเปรียบเทียบ เปรียบเทียบขึ้นไปหาพระนิพพาน ซึ่งเป็นยอดสุดความรู้สึก ที่ไม่มีความทุกข์เลย. ที่นี้บางเวลาโกรธใครขึ้นมา ขว้างแก้ว

-แตกกระจาย รู้สึกลึ รู้ลึกไว้เสียบ้างสิ ว่านั่นคือนรก นั่นแหละคือนรกแหละ; ฉะนั้นจะรู้สึกนรกได้ เมื่อมันเกิดโกรธขึ้นมา หรือเกิดทำผิดทางจิตใจขึ้นมา เมื่อนั้นแหละเป็นนรก.

เล่านิทานเล็ก ๆ สักเรื่องดีไหม, นิทานของพวกเขาเห็น ว่าแม่ทัพใหญ่พวกซามูไร นักรบสูงสุดในญี่ปุ่น สมัยหนึ่งในประเทศญี่ปุ่น พวกซามูไรนี้เป็นใหญ่เป็นโต จนพระเจ้าแผ่นดินก็ต้องเกรงขาม. แม่ทัพซามูไรเขาไปหาอาจารย์เซ็นคนหนึ่ง ว่าช่วยบอกนรก บอกสวรรค์ที่ แม่ทัพคนนั้นเขาไปหาพระองค์นั้น ให้ช่วยบอกให้เห็นนรกเห็นสวรรค์. พระองค์นั้นแก้ตามแบบเซ็นนี้ แก่ชี้หน้าว่าไอ้ พวกซามูไรมันจะรู้อะไร มันโง่ดักดาน. ซามูไรมันก็ชักดาบ. ชักดาบออกมาจากฝักจะฟันพระองค์นั้น. พระองค์นั้นบอกว่า นั่นแหละนรก, นรกเปิดแล้ว. คนนั้นก็สลบใจ นึกได้ มันก็เอาดาบใส่ฝัก. เอ้า, นั่นแหละสวรรค์. สวรรค์เปิดแล้ว, ประตูสวรรค์เปิดแล้ว. คนนี้ก็เลยรู้, รู้จักนรกและรู้จักสวรรค์. เราก็มองกันแหละ เวลาที่นรกมันเกิดขึ้นในใจ รับผิดชอบมันเสียสิ ให้รู้วามรรมมันร้อนอย่างไร, มันร้อนขนาดไหน, มันยิ่งกว่าสุ่มไฟหรือเผาไฟ. สวรรค์นั้น มันเย็นอย่างไร, เย็นธรรมดานี้ยังไม่ถึงนั้นดอก แต่ว่าเราต้องการเย็นกว่าสวรรค์ คือ นิพพาน มันเย็นกว่านั้นอีกมาก เย็นกว่าสวรรค์. เย็นกว่าอะไรอีกมาก.

นี้เรียกว่า ต้องเรียนรู้จากภายใน, เป็นความรู้สึก; รู้จากภายนอก อ่านหนังสือก็ได้ ฟังวิทยุก็ได้ ฟังเทศน์ก็ได้, ไม่พอ, ต้องรู้สึก ต้องสัมผัสด้วยจิต. ที่นี้รู้สึก ๆ รู้สึกมากเข้า ๆ, ความรู้สึกนั้นจะกลายเป็นความเห็นแจ้ง, เห็นแจ้งโดยประจักษ์, รู้สขของสิ่งนั้นโดยประจักษ์, นี้เรียกว่าเห็นแจ้ง.

เปรียบเทียบสักนิดหนึ่งก็ว่า เหมือนกับเรารู้เรื่องเกลือ, ได้ฟังเรื่องเกลือ ว่าเกลือเค็ม ก็มีความรู้ว่าเกลือเค็ม. ต่อมาได้เห็นเกลือจริง ๆ นี่ก็รู้จักเกลือ; แต่ก็

ไม่รู้ว่าเค็มอย่างไร; ต่อมาเอาเกลือใส่ปากเคี้ยวเข้าไป, ไอ้, มันอย่างนี้เอง. มันเป็นขั้นตอนว่า มันมีความรู้ แล้วมันมีความรู้สึก, แล้วมันมีความเห็นแจ้งโดยประจักษ์. ภาษาไทยเราก็ต้องพูดอย่างนี้; ภาษาบาลีเขามีคำพูดรัดกุมมาก, แต่ภาษาไทยก็ต้องพูดอย่างนี้.

ฉะนั้นขอให้เลื่อนขั้น ให้ทุกคนเลื่อนขั้นการเข้าถึงพระรัตนตรัย ให้เลื่อนขั้น **จากรู้ แล้วรู้สึก แล้วก็เห็นแจ้ง** นั้นแหละใช้ได้. **เมื่อถึงขนาดเห็นแจ้ง** แล้วก็เรียกว่า**มีสิ่งนั้นอยู่ในใจ**. ถ้าพูดถึงพระพุทธ ก็มีพระพุทธอยู่ในใจ. พระธรรมอยู่ในใจ, พระสงฆ์อยู่ในใจ, เป็นความสะอาดแห่งใจ สว่างแห่งใจ สงบแห่งใจ. เก็บหอมรอมริบ ความรู้เรื่องความสะอาด สว่าง สงบ ไว้อย่างไร; เมื่อไร ที่ไหน มันมีความสะอาด สว่าง สงบ เกิดขึ้นบ้าง ก็สนใจให้มาก, จดจำให้แม่นยำ, กำหนดไว้ให้แม่นยำ เพื่อจะได้รักษาเส้นทางของมัน ให้มันเดินไปยิ่งขึ้น ๆ. นี่เรียกว่าเรามีท่านอยู่ในหัวใจของเรา. **มีพระพุทธเจ้าอยู่ในหัวใจของเรา**, หรือว่าเรามีหัวใจอย่างเดียวกับท่าน, ก็แล้วแต่จะชอบคำพูดคำไหน.

พูดต่อไปอีกนิดหนึ่งว่า **นั่งใกล้ท่านแล้วมีผลอย่างไร ?** คือเมื่อเอาท่านเข้ามาใส่ไว้ในหัวใจของเราแล้ว เราจะได้รับผลอย่างไร ? นี่จะเกี่ยวกับความรู้สึก; ฉะนั้นขอให้ไปกำหนดเอาเองอีกทีหนึ่งให้ดี ๆ รู้สึกอย่างไร ? เช่นรู้สึกโปรดภัย **รู้สึกปลอดภัย**; ก่อนนี้มันว่าเหว๋ มันหวาดผวาทื่นนอนขึ้นมากก็ไม่รู้ว่าอะไร ไม่แนใจไปเสียหมด, มีความผวามีความหวาดระแวง ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันจะไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ, เราจะสูญเสียอะไรบ้าง, หรือบางทีเราจะตายเองบ้าง, นี่มันไม่รู้สึกความปลอดภัย, ถ้าว่าทำจิตใจชนิดที่มีท่านอยู่ในหัวใจของเราแล้ว ความรู้สึกอย่างนี้ก็มี, **เราจะมีความรู้สึกพอใจในชีวิตนี้** ว่ามันได้เป็นไปถูกต้องแล้ว, เป็นชีวิตที่ควรจะเรียกว่า ชีวิต คือความเป็นอยู่ที่แท้จริง, หรือว่าเราจะมีความรู้สึกอิมใจ เหมือนกับเราอิมด้วยอะไร, อิมด้วยอาหาร,

อิมด้วยความพอใจ, อิม มีความอิมใจ ไม่หิวไม่กระหาย ทั้งทางวัตถุ หรือทั้งทางจิตใจเอง, แล้วจะรู้สึกความหมายอันหนึ่งคือความเย็น.

คำว่า “นิพพาน” นั้นแปลว่า เย็น; แต่ไม่ใช่เย็นเช่นน้ำแข็ง เพราะเย็นเช่นน้ำแข็งนั้นบางทีเราก็ทนไม่ได้. คำว่า “นิพพาน” นี้แปลว่า เย็น, คำนี้แปลว่า เย็น; เย็น เพราะว่าไม่มีไฟเพราะไม่มีความร้อน แล้วมันก็คือเย็น. คำบาลีชัด ๆ มีอยู่เช่นคำว่า เอน้ำราดลงไปทีโลหะร้อน ๆ ที่หลอมจนร้อน จนรู้สึกเป็นแสง ราดลงไป แล้วโลหะที่หลอมร้อนแดงนั้นมันจะนิพพาน. คำว่า **นิพพาน คือ มันเย็นลงแห่งความร้อน**; ก่อนนี้ชีวิตของเรามันร้อน มันอุ่น มันครุ่นอยู่ด้วยการปรุงแต่งของกิเลส ; พอธรรมะนี้เข้ามา มันก็เหมือนกับเอน้ำเย็นรด มันก็เย็นลง. คำว่า “เย็น” ในความหมายนี้ **ไม่ใช่เย็นที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับร้อน** มันมีความหมายมากกว่านั้นมาก **เป็นความเย็นที่หมดเหตุหมดปัจจัย**. อย่าเอาเย็นของพระนิพพานไปคู่กับร้อน; ให้มันเป็นเย็นอีกชนิดหนึ่ง. ถ้าเย็นที่คู่กับร้อนนั้นมันมีเหตุมีปัจจัยด้วยกัน แต่ถ้ามันเย็นสูงสุดเย็นจนไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยนั้น มันมีอีกระดับหนึ่ง; แต่เราไม่มีคำพูดจะเรียก เราก็ต้องพูดว่า เย็น ไปตามเดิม.

ให้รู้ไว้เถอะว่า ธรรมะนี้ลำบาก การศึกษาธรรมะลำบาก เพราะคำพูดมันไม่พอ. ขอให้ทราบกันไว้ทุกคนที่ว่า ที่เรียนธรรมะลำบากเหลือเกินนี้ เพราะคำพูดมันไม่พอ ที่จะใช้เรียกชื่อธรรมะเหล่านั้น; แม้ผู้ที่เขารู้ธรรมะเขาพยายามจะพูดให้เราเข้าใจ แต่คำที่พูดกันอยู่ในภาษาชาวบ้านนั้นมันไม่มี, มันไม่มีจะเอามาใช้พูดคำนั้น มันก็เลยยากลำบาก ต้องพูดกันอ้อมค้อม ต้องพูดกันอย่างอธิบาย. นี่จะทำได้ มันเป็นอย่างนี้; ฉะนั้นก็ช่วยกันบ้าง ช่วยพยายามทำความเข้าใจ, **รวบรวมความเข้าใจแวดล้อมเข้ามา ให้รู้ว่าที่เขามุ่งหมายจะพูดนั้นมันคืออะไร จะช่วยได้.**

อุปมาเป็นความสบายใจ เป็นความพอใจ เป็นความดีใจ; เหมือนว่าลูกหายหรือแม่หาย พอลูกกับแม่พบกัน เขาสบายใจเท่าไร มันต้องมากขนาดนั้น, หรือว่าคนกระหายน้ำเหลือกำลัง พอพบน้ำมันพอใจดีใจเท่าไร. แต่เราก็ไม่เคยประสบกับปัญหาเหล่านี้ เราไม่เคยหลงทางในกลางทะเลทราย ไม่มีน้ำกิน แล้วมันกระหายอย่างยิ่ง, เราไม่เคยพบกับความรู้สึกอันนี้ เพราะว่าในตู้เย็นบ้านเรามีน้ำเต็มอยู่เสมอ, เราก็โง่ จนถึงขนาดไม่รู้ว่ ความกระหายน้ำโดยแท้จริงมันเป็นอย่างไร, หรือว่าคนมันหิดเหลือประมาณได้พบอาหาร เดียวมันเผลอกินจนตาย.

ฉะนั้นความพอใจความดีใจ ความได้สมประสงค์ของความเป็นมนุษย์นี้ ก็คือ **ผลของการที่นั่งใกล้พระรัตนตรัย.** ถ้าเรามีห้องเย็นชนิดหนึ่งซึ่งเย็นพอสบาย, แสงสว่างก็ดี ความสะอาดก็ดี นั่งอยู่ในห้องชนิดนั้น เราก็มีความสบายมากกว่าที่จะนั่งอยู่ในที่ที่มันร้อนรน มันมีฝุ่นละออง หรืออะไรเป็นต้น. ฉะนั้นเราจะรู้สึกว่ เดียวนี้ไม่มีสิ่งบีบคั้นจิตใจ ไม่มีศัตรู อยู่เหนือความมีศัตรู มีแต่ความพอใจ. ทุกอย่างมันให้เกิดความไม่ต้องการอะไร; ความพอใจเพราะได้ตามที่อยากนั้น ไม่ค่อยดีนักดอก มันเป็นความพอใจที่ยังขึ้นอยู่กัเหตุปัจจัย. แต่ถ้ามันเป็นความพอใจที่เราไม่อยากจะไร, เราไม่อยากจะไร, นั่นแหละเป็นความพอใจที่แท้จริง.

เราต้องมีความรู้จนรู้สึกทุกสิ่งไม่น่าอยาก ไม่มีอะไรที่น่าเป็นน่าเอา ไม่อยากเป็นไม่อยากเอา จิตใจเป็นอิสระ นี่จึงจะพบความพอใจชนิดสูงสุดอย่างนี้, รู้สึกว่ปลอดภัย เพราะว่าไม่มีตัวเราสำหรับจะตาย. นี่อันนี้มันจะสูงมากไป; เพราะถ้าเข้าถึงสุญญตา อนัตตาแล้วมันไม่มีตัวเรา, ไม่มีใครที่จะตาย, ไม่มีใครจะเจ็บจะใช้, ไม่มีใครที่จะเผชิญกับปัญหา. นั่นมันเป็นความปลอดภัยสูงสุด คือ**ปลอดภัยเพราะไม่มีตัวเราที่จะรับภัย;** ถ้ายังมีตัวเราที่จะรับภัยอยู่ แม้จะมีความปลอดภัยมันก็ไม่พอ มันยังมีส่วนที่ยังระแวงสงสัยอยู่เสมอ. ฉะนั้นเราจะสบาย เราจะระงับอารมณ์ สงบอารมณ์

เยือกเย็น โดยไม่ต้องกินยากล่อมอารมณ์. คนธรรมดาเขากินยาหอมบ้าง กินยากล่อมอารมณ์บ้าง; เดียวนี้เราตัดต้นเหตุแห่งการที่จะเกิดอารมณ์ร้าย ตัดต้นเหตุเสียได้ ฉะนั้นเราไม่ต้องกินยาหอม, ไม่ต้องกินยากล่อมอารมณ์, เพราะเราตัดต้นเหตุแห่งการสูญเสียความสงบสุขของอารมณ์เสียได้ คือกิเลสนั้นแหละ. **เราดับไฟเสียได้ เราก็ไม่ต้องหาอุปกรณ์อะไรมาดับไฟ; เพราะเราดับต้นเหตุของไฟเสียได้.**

ธรรมะมีอย่างนี้ ดับต้นเหตุของความทุกข์เสียได้ ไม่ต้องมานั่งเฝ้าดับความทุกข์อยู่เดี๋ยวนี้; นี่ภาษาบาลีเขาเรียกเกษม ว่า**เกษม**, **เกษม**จาก**โยคะ**. **โยคะ** คือสิ่งที่กลุ่มรวมทำร้ายจิตใจของเรา, **เกษม**จาก**โยคะ** ก็คือไม่มีอะไรมากลุ่มรวมทำร้ายจิตใจของเราอีกต่อไป. นี่ผลสุดท้ายมันเป็นอย่างนี้ เป็นความสุขในทางวิญญาณ เป็นความสุขในทางนามกาย คือหมู่แห่งจิตใจ, มีความสงบเย็น ร่างกายไม่ต้องพูดถึง. **เมื่อจิตใจมันสงบเย็น** เพราะมันไม่มีเหตุที่จะทำให้เราร้อน; **นี่เรียกว่าเราอยู่กับความเย็น คือพระนิพพาน** มากกว่าสวรรค์หลายร้อยเท่าหลายพันเท่า. ในสวรรค์ยังอยู่กับอารมณ์ของกิเลส ยังมีเรื่องเพศ ในสวรรค์ชั้นต่ำ ๆ สวรรค์ชั้นสูง ๆ ชั้นพรหมก็ยังมิเรื่อง ตัวกู - ของกู มีเกิดมีตาย มีได้มีเสีย. ฉะนั้น สวรรค์นั้นเป็นขี้ผง ถ้าไปเทียบกับพระนิพพาน; เป็นเรื่องที่สูงสุดของความดับทุกข์โดยแท้จริง.

ถ้าพวกที่ถือศาสนาพระเจ้า พระเป็นเจ้า เขาก็จะบอกว่า อยู่กับพระเป็นเจ้า เดียวนี้เข้าถึงพระเป็นเจ้า; แต่ในศาสนาพุทธไม่มี ไม่มีคำว่าเข้าไปอยู่กับพระเป็นเจ้า แต่**เรามีคำว่า เข้าไปอยู่กับพระนิพพาน, เข้าถึงพระนิพพาน.** พอหมดเปลือกหุ้มห่อ ความงมงายที่หุ้มห่อว่ามีตัวกู มีของกู ที่เป็นเปลือกหุ้มห่อ ออกไปเสีย, ไม่มีความรู้สึกเป็นตัว - ของกู ก็เข้าอยู่กับพระนิพพาน. พวกอื่นเขาจะเรียกว่า เข้าอยู่กับพระเป็นเจ้า ก็ตามเรื่องของเขา เราไม่ต้องทะเลาะกัน, เขามีความหมายเป็นที่พอใจของเขา.

นี่คือผลสุดท้ายของการนั่งใกล้พระรัตนตรัย เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา ผู้
นั่งใกล้พระรัตนตรัย แล้วก็ได้พระนิพพานเป็นรางวัล ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องลงทุนซื้อ.
ถ้าต้องลงทุนซื้อไม่ใช่นิพพาน เป็นเพียงสถานเริงรมย์ของหมู่มาร ของพญามาร; ถ้า
เป็นพระนิพพานของพระอริยเจ้าแล้ว ไม่ต้องซื้อ.

เออละ, ขอให้มีโอกาสที่เรียกว่า ฟ้าสว่างทางอุบาสก ฟ้าสว่างทางความเป็น
อุบาสก. ขอให้เราทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม จะเรียกว่าฟ้าสว่างทางอุบาสก, แล้วขออย่า
อีกที่ว่า ให้ฟ้าสว่างกลางดึก เดี่ยวนี้อายุเข้ามา ๓๐ - ๔๐ แล้ว มันจะดึก. ให้ฟ้าสว่างกลางดึก
ให้ทันในครึ่งหนึ่งของอายุ ให้ความเป็นอุบาสกความเป็นอุบาสิกาของท่านทั้งหลาย มีการ
สูงขึ้นมา เหมือนกับอาทิตย์ขึ้นมา ทันแก่เวลา, ก็จะไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์
และพบพระพุทธรูปศาสนา.

เออละ อาตมาจะต้องขอยุติการบรรยายในวันนี้เพราะสมควรแก่เวลา แล้ว
บางคนก็อาจจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่องเพราะมันนานนักแล้ว. ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้
พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมส่งเสริมกำลังใจ ให้ท่านทั้งหลายมีความกล้าหาญ
มีความพากเพียรในการปฏิบัติ โดยลักษณะที่กล่าวมาแล้วนี้ สืบต่อไป

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกข์ [ตอน ๒]

-๗-

๒๐ สิงหาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสาगतางฝ่ายบรรพชิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเป็นครั้งที่ ๗ ประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชาในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องฟ้าสาगतในทิศทางต่าง ๆ ต่อไปตามเดิม. ต้องขออภัยที่ว่า จะต้องมีการบรรยายชุดนี้เรื่อย ๆ ไปจนจบ, ยังไม่อาจจะเปลี่ยนเรื่อง แม้ว่าจะมีผู้มาใหม่ หรือผู้ที่ไม่เคยได้ฟังเรื่องนี้.

เรื่องฟ้าสาगत นี้ เป็นความมุ่งหมายทั้งหมด คือต้องการให้สิ่งต่าง ๆ มัน **สงขึ้น** ไปในทางที่ดี, เรามีความมีมณต์หรือมีความหยุดชะงัก ไม่สำเร็จประโยชน์อยู่หลาย ๆ อย่าง หรือเกือบจะทุกอย่าง เพราะว่าทุกอย่างนั้นสามารถจะทำให้ดีกว่านี้ได้ นั่นแหละจึงต้องนึกถึงเรื่องฟ้าสาगतของทุก ๆ อย่าง. อาตมาก็เลยถือโอกาสว่าบรรยายกันเสียให้หมด ในโอกาสที่เรียกว่า “สวณโมกข์ครบรอบ ๕๐”. ครั้งที่แล้วมา พูดเรื่องฟ้าสาगतทางอุบาสกอุบาสิกาคือฆราวาส ในวันนี้จะพูดถึงฟ้าสาगतทางฝ่ายบรรพชิต.

ข้อแรกนั้นจะต้องนึกถึง **ความหมาย** ของสองคำนี้เป็นส่วนสำคัญ. อย่าเอาลักษณะภายนอกเป็นหลัก; เช่นคำว่า**เพศ**มีคำว่า**เพศบรรพชิต**หรือ**เพศคฤหัสถ์**; อย่างนี้ **อาจจะถือเอาความหมายชนิดที่ตรงกันข้ามเกินไปก็ได้**; เพศบรรพชิตอยู่ในป่า, เพศคฤหัสถ์อยู่ที่บ้าน, ที่จริงมันก็มีความสำคัญอยู่ที่นั่นแหละ แต่ว่า**ต้องถือเอาความหมายให้พอดี**.

สาวกของพระพุทธเจ้า นี่แบ่งออกเป็นสองพวก คือพวกที่อยู่บ้านเรือน เรียกว่า**อาคาริกสาวก**, แล้วพวกที่ไม่มีบ้านเรือน ก็เรียกว่า**อนาคาริกสาวก**. แต่แล้วดูให้ดีว่า **ทั้งสองพวกนี้จะไปไหน? ต้องการอะไร ?** ถ้ามันถูกต้อง **ตามความหมายของสาวก** ก็เรียกว่า **มุ่งหมายจะไปนิพพาน** เป็นที่สุด, จะบรรลุนิพพานเป็นที่สุดด้วยกันทั้งนั้น. อย่าเข้าใจไปว่า มันเดินคนละทาง อย่างที่ว่าหันหลังให้กัน; พวกหนึ่งเดินไปทางนี้, แล้วพวกหนึ่งก็หันหลังให้ เดินไปอีกทางหนึ่ง, อย่างนั้นมันผิดหมด. จะต้องมองเห็นภาพว่า **ทั้งบรรพชิตและทั้งคฤหัสถ์เดินไปทางเดียวกัน** พวกที่ยังละจากบ้านเรือนไม่ได้ ยังต้องอยู่กับบ้านเรือน นี่ก็มีความจำเป็น ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ที่บ้านเรือน เพื่อความมุ่งหมายอย่างเดียวกันกับบรรพชิต ที่ว่าเพื่อการบรรลุถึงนิพพาน.

พวกบรรพชิตที่ยังไม่ต้องการจะบรรลุนิพพานก็มี เพื่ออยู่อย่างมีความทุกข์น้อย ตามที่จะเป็นไปได้. **สมรวาสยังไม่ต้องการจะบรรลุถึงนิพพานก็มี**; แต่จะอยู่อย่างความเป็นผู้มีความทุกข์น้อย, มีความทุกข์น้อย, อย่างนี้ก็มี. ใจความสำคัญมันจึงไปอยู่ตรงที่ว่า **ไม่มีความทุกข์ หรือมีความทุกข์แต่น้อยที่สุด**. เท่าที่จะทำได้ บางคนเข้าใจผิดเอามาก ๆ ถึงกับว่าตรงกันข้าม. แล้วพวกที่ยังต้องอยู่ที่บ้านที่เรือนนั้น ก็ทอดอาลัยเหมือนกับว่าตายอยาก คิดไม่ไหว ไปไม่ได้ ทำไม่ได้ มันก็เลยทำไม่ได้เอาจริง ๆ, เมื่อคิดว่าทำไม่ได้, **เมื่อจิตมันคิดว่าทำไม่ได้ มันก็ทำไม่ได้จริง ๆ** เหมือนกัน; ฉะนั้น อย่าได้ปล่อยให้ความคิดชนิดนี้เข้ามา.

สำหรับคำว่า “บรรพชิต” นี้ มีความหมายที่สำคัญ อยู่เพียงว่า เว้นหมด ที่มันควรจะเว้น แล้วก็ถึงให้หมด เท่าที่มันควรจะถึงได้; ฉะนั้นอะไร ๆ ที่พวกที่ อยู่ที่บ้านหรือที่วัด ก็ตามเถอะ จะเว้นได้ก็ เว้นให้หมด และส่วนที่มันจะทำให้ถึงได้ก็ถึงให้หมด นี่จะเรียกว่าบรรพชิต, ไม่ได้เอาเรื่องบ้านหรือเรื่องวัดเป็นหลัก. ไปคิดดูเอาเองว่า อะไรเราจะเว้นได้ก็อย่าง ? เกี่ยวกับ ศีล กดี เกี่ยวกับมารยาท กดี เกี่ยวกับโคจร ที่เที่ยวไปเที่ยวมา กดี นี่อะไรที่จะเว้นได้ ก็เว้นเสียให้หมด, ที่จะถึงให้ได้ก็อย่าง ก็ถึงเสียให้หมด ว่าจะปฏิบัติอะไรได้บ้าง ก็ปฏิบัติเสียให้หมด ไม่เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย. เรื่องที่ควรละก็ละ ไม่เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย, เรื่องที่จะต้องถึงให้ได้ก็ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย, มันจะเล็กน้อยเท่าไร ก็ถือว่ามีความสำคัญมาก ที่ละก็ต้องละที่จะถึงก็ต้องถึง. คำว่า “บรรพชิต” มีความหมายได้เป็นสองฝ่าย เพราะคำคำนี้เราจะแปลว่า “เว้น” ก็ได้, แปลว่า “ถึง” ก็ได้.

เมื่ออยู่ที่บ้าน ถ้าเว้นทุกอย่างที่ควรเว้น และพยายามให้ ถึงทุกอย่างที่ควรถึง มันก็เป็นบรรพชิตอยู่ที่บ้าน. นี่ฟังแล้วแปลกหู ว่า เป็นบรรพชิตอยู่ที่บ้าน; บางคนก็จะไม่เชื่อ, แล้วก็หาว่าตัวเอง. จะว่าตัวเองหรือไม่ว่าตัวเอง ก็ดูที่คำคำนั้นเป็นบรรพชิตอยู่ที่บ้าน มันแปลกหู แต่ถ้านึกเนื้อหาของเรื่อง ใจความของเรื่อง มันอยู่อย่างนี้. ลองเว้นที่ควรเว้นให้หมด และลุล่วงที่ควรลุล่วงให้หมด มัน ก็เป็นบรรพชิต; แล้วมันก็อยู่ที่บ้านก็ได้ ตามความสะดวก. เพราะเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้วว่า พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี สามพวกนี้อยู่ที่บ้านก็ได้; แล้วจะไม่จัดให้เป็นบรรพชิตได้อย่างไร เพราะว่า เป็นสมณะโดยสมบูรณ์แล้วด้วยซ้ำไป.

อย่าแยกออกจากกัน ให้มากเกินความจริง, อย่าแยกวัดออกจากบ้าน ให้มันมากเกินความจริง, อย่าแยกฆราวาสออกจากพระ ให้มันมากเกินความจริง. ถ้าเราทำอย่างพระอยู่ที่บ้านมันก็เป็นพระที่บ้าน. ถ้าเป็นฆราวาสปฏิบัติดีที่สุดโดยความหมายนี้

มันก็เป็นพระอยู่ที่บ้าน. อย่างนี้จะเรียกว่าฟ้าสว่างได้หรือไม่ ? ถ้าแต่ก่อนไม่เคยคิดอย่างนี้ เดี่ยวนี้มีความคิดอย่างนี้ มันก็น่าจะถือว่าเป็นฟ้าสว่าง ลืมหลืมตามากกว่าเดิม.

บรรพชิตโดยภาษาคนก็อย่างหนึ่ง, บรรพชิตโดยภาษาธรรม ก็อย่างหนึ่ง. บรรพชิตโดยภาษาคน ก็สำหรับเด็ก ๆ เห็นพระแดง ๆ มา ก็สาธุ ยกมือไหว้; นั้นมันเอา ข้างนอกเป็นหลัก ตามประสาเด็ก ๆ, ประสาคนที่ไม่รู้ว่าบรรพชิตนั้นมีหัวใจอยู่ที่ไหน. นี่บรรพชิตอย่างนี้เป็นบรรพชิตในภาษาคน. ถ้ามาศึกษารู้ว่า **บรรพชิต** นั้น เว้นสิ่ง ที่ควรเว้นแล้วก็ถึงสิ่งที่ควรถึง มันอยู่ที่หัวใจ ไม่ได้อยู่ที่ร่างกายข้างนอก; มุ่งหมาย ความเป็นบรรพชิตที่ตรงนั้น; อย่างนี้ก็เรียกว่า **บรรพชิตในภาษาธรรม**.

เรื่องภาษาคนภาษาธรรมนี้มีประโยชน์มาก ขอให้ช่วยกำหนดจดจำไว้ให้ดี เอาไว้ใช้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด ในทุก ๆ เรื่อง ซึ่งจะมีมาข้างหน้า. ภาษาคนภาษา ธรรม อันหนึ่งมองข้างนอก, อันหนึ่งมองข้างใน, อันหนึ่งมองที่ชื่อ หรือคำ, อันหนึ่งมอง ที่ความหมายอันลึกซึ้ง.

ทีนี้ก็จะพิจารณาให้ละเอียดต่อไปถึงว่า **ความมุ่งหมายหรือความหมายของ บรรพชิต** มันอยู่ที่ไหน ? บรรพชิตเว้นที่ควรเว้น แล้วก็ทำที่ควรทำ, แล้วก็ไปที่ควร ไปนี้เพื่อไปสู่สิ่งสูงสุด ที่มนุษย์ควรจะได้ ควรจะถึง, เขาเรียกกันว่า จุดหมายปลายทางหรืออะไรทำนองนี้. ปลายทางอยู่ที่ไหน ก็ไปที่นั่น. สำหรับ **พุทธบริษัท** ปลายทางมันก็อยู่ที่พระนิพพาน คือความหลุดพ้น; จะเป็นฆราวาสที่บ้านเรือน หรือ เป็นบรรพชิตอยู่ที่วัดที่ป่า ล้วนแต่มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน. **ทุกคน** ต้องพยายามที่ทำให้ เป็นการเดินทาง, ให้ชีวิตนี้เป็นการเดินทาง คือ ดีขึ้น ๆ ดีขึ้น, แล้วก็ไปในทิศทาง เดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่บ้านเรือนหรือว่าผู้ที่ไม่มีบ้านเรือน.

ที่นี่ จะต้องพูดกันตรง ๆ นิดหน่อย อย่างว่ากระทบกระเทือน : เพราะบรรพชิตสมัยนี้ จะกลายเป็นอยู่บ้านเรือนไปเสียแล้วก็มี, เพราะว่าวัดวาอารามกุฏิวิหารบางแห่ง มันคล้ายกับบ้านเรือนของเศรษฐีคนไหนไปเสียก็มี, ไม่ใช่ว่าอย่างสมัยพุทธกาล. ครั้งพุทธกาลจะไม่มีภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง ที่อาจจะมีกุฏิวิหารอยู่อย่างกับบ้านของคนไหน; อยู่กระท่อมดินเล็ก ๆ นั้นนะวิเศษที่สุดแล้ว เป็นเรื่องส่วนตัว, โดยมากก็จะอยู่ที่รวม ๆ กันเรียกว่าวิหาร คือโรงใหญ่ ๆ หลังคาเตี้ย ๆ มุดเข้าไป, ตั้งเตี้ย เตี้ยทำด้วยไม้เป็นแถวไป ก็อยู่ในนั้น ชั้นธรรมดาเหมือนกับว่าไปอยู่โรงพยาบาลชั้นอนาถา กินอนเตี้ยเป็นตับไป, ถ้าชั้นพิเศษก็ไปอยู่ห้องคนเดียวพิเศษ. ครั้งพุทธกาลชั้นพิเศษก็กุฏิดินเล็ก ๆ เพราะทำใหญ่เกินกว่านั้นไม่ได้ มันผิวนัย, แล้วจะมีอะไรอย่างที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ มันผิวนัย. นั่นแหละคำว่าบ้านเรือน หรือคำว่า ไม่มีบ้านเรือน นี่มันผิ มันเปลี่ยนแปลงไปจนผิดกับสภาพเดิม. ขอให้นักถึงสภาพเดิม แล้วก็จะเข้าใจเรื่องนี้ได้ดี.

ที่ว่า บรรพชิตไม่มีบ้านเรือน มันใช้ได้สำหรับบรรพชิตสมัยหนึ่งยุคหนึ่งในสถานการณ์อย่างหนึ่ง. เดี่ยวนี้เรียกชื่อว่าบรรพชิต แต่ไม่อยู่ในฐานะที่ไม่มีบ้านเรือน, กลับจะมีบ้านเรือนยิ่งกว่าบ้านเรือน. ถ้าไปเทียบกับคนยากจนบางคน, ชาวไร่ชาวนาอยู่กระท่อมอยู่บ้านอย่างที่เราเรียกว่าของคนจน มันก็รู้สึกขัดแย้งกันมากทีเดียว สำหรับจะพูดว่า อยู่บ้านเรือนหรือไม่อยู่บ้านเรือน.

ที่นี่ ถ้าว่าอยู่ที่วัด เอาละอยู่ที่วัดหรืออยู่ในป่า ก็ตาม ถ้าไม่เว้นที่ควรจะเว้น แล้วไม่ลู่ถึงที่ควรจะลู่ถึง จะเป็นอย่างไร ? จะแต่งตัว อย่างบรรพชิต กินอยู่อย่างบรรพชิต อะไร ๆ อย่างบรรพชิตอยู่ในป่าด้วย แล้วก็ไม่วุ่นสิ่งที่ควรเว้น แล้วก็ไม่วุ่นถึงสิ่งที่ควรลู่ถึง จะเป็นอย่างไร ? จะเป็นบรรพชิตได้ที่ตรงไหน ?

ที่นี่ จะบอกความหมายสำคัญ ว่าความหมายที่แท้จริงของ**บรรพชิต** กับ **ฆราวาส**นั้น มันต่างกันอยู่ที่ตรงว่า ออกไป เป็น**บรรพชิต** เพื่อได้รับความสะดวก ในการที่จะ**บรรลุนิพพาน**, ในการที่จะเดิน, เดินไปทางไกลไปสู่**นิพพาน** อยู่อย่าง บรรพชิตสะดวกกว่า. เปรียบเทียบให้เห็นง่าย ก็เหมือนว่า คนจะเดินทางไกลสองคน, คนหนึ่งแบกหาม หิ้วของงู่นึง ๆ ไปหมด, แล้วอีกคนหนึ่งตัวเปล่า ไม่ได้ถือแบกอะไร, แล้วสองคนนี้คนไหนมันจะเดินสะดวก ? นั่นแหละคือความต่างกัน. ฉะนั้น การที่จะออกมาเป็น**บรรพชิต** ก็เพื่อออกมาสู่ความสะดวก ที่จะเดินทางไกลไป**นิพพาน**.

อ่านดูทุกสูตรหรือทุกเรื่องในพระบาลี ที่เกี่ยวกับคนออกบวชนั้น จะพบว่า เขาได้ฟังธรรมะที่พระพุทธเจ้าแสดงแล้ว, เข้าใจชัดเจนว่าอย่างนั้น ๆ แล้วดับทุกข์ได้จริง นี่เขาเข้าใจชัดเจน แล้วเขาก็ เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า การที่จะปฏิบัติ อย่างที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงให้ฟังนั้น ใน**เพศฆราวาส**ทำยาก, ใช้คำว่า “จะ**ประพตฺติพรหมจรรย์** ให้**บริสุทฺธิ** **บริบูรณ์**ด้วยดี เหมือนสังข์ที่ขัดดีแล้ว ใน**เพศฆราวาส**นั้นทำไม่ได้. **ฆราวาส**สับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี ก็ทำไม่ได้หรือทำได้ยาก. เมื่อเราต้องการ เราก็จะเสีย จึงออกมาบวช ออกจากเรือน, บวชเป็นผู้ไม่มีเรือน เพื่อว่าจะ**ประพตฺติพรหมจรรย์**นั้น ให้**บริสุทฺธิ** **บริบูรณ์**ด้วยดี, เหมือนหอยสังข์ที่เขาขัดแล้วดี ได้โดยง่าย นี่จึงบวช” อย่างนี้ทั้งนั้น. ทุกสูตร และทุกเรื่องของการที่ออกบวชจะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น. มันก็เหลืออยู่นิดเดียว ที่ว่า เพื่อความสะดวกในการที่จะ**ประพตฺติพรหมจรรย์**ให้**บริสุทฺธิ****บริบูรณ์**ด้วยดี เหมือนสังข์ที่เขา ขัดแล้ว. ดังนั้นมันอยู่ที่นั่น **อยู่ที่สะดวกกว่า** พูดได้ว่าสะดวกกว่า. ฉะนั้น อย่าเอามาเป็นคู่ปรปักษ์ขนาดตรงกันข้าม ถ้าว่า**ออกบวช**ไม่ได้ มันก็ไปอย่างคนเดินช้า ๆ แบกของหนักพะรุงพะรัง; เหมือนกับแบกบ้านแบกเรือนไปด้วย อย่างนี้มันก็ไปช้า. ฉะนั้น ถ้าเราไม่มีภาระอย่างนั้น เราก็ไปเร็ว อย่าถือว่า จะไปไม่ได้เสียเลย.

ที่นี่ ถ้าว่าเดี๋ยวนี้ คนที่บ้านที่เรือนบางคน เป็นพ่อบ้านแม่เรือนก็ได้ ที่อิสระ, เป็นผู้อิสระแก่บ้านแก่เรือน; เขาอาจจะจัดบ้านเรือนของเขา ให้มีความเป็นอยู่ที่สะดวกแก่เขา ในการที่จะประพาศิพรหมจรรย์ ให้คล้ายกับพวกที่อยู่ที่วัดก็ได้ ถ้าเราเป็นคนมีทรัพย์มีกำลัง เป็นผู้เป็นอิสระ จัดบ้านจัดเรือนในบ้านในเรือนนั้นให้สะดวกแก่การประพาศิพรหมจรรย์ ให้ดีกว่าที่วัดบางวัดก็อาจจะได้. นี่พูดอย่างนี้มันจะรุนแรงไป แต่ว่ามันเป็นความจริง จึงขอให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้มันเกิดฟ้าสาธ คือเปลี่ยนไปในทางที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับบรรพชิต.

มันมีปัจจัยของความสำเร็จและความไม่สำเร็จ ไม่ว่าจะศึกษาอะไร จะปฏิบัติอะไร ทำงานอะไร มองดูให้ดี มันมีปัจจัยแห่งความสำเร็จและปัจจัยแห่งความไม่สำเร็จ อยู่ด้วยกัน ทั้งนั้น, แล้วก็ขอให้มุ่งหาปัจจัย แห่งความสำเร็จเถอะ. เมื่อมันมีอะไรก็อย่าง ๆ ก็ ทำไปเท่าที่จะทำได้ มันก็จะได้รับความสำเร็จ.

บางทีการบวชนั้น เป็นเพียงการกระทำชั่วคราว เหมือนสมัยนี้ที่นิยมกันสมัยนี้ ออกมาบวชเพื่อศึกษาทดลองจนถึงที่สุด แล้วก็กลับไปเป็นฆราวาส อย่างนี้ก็มิ; แม้ว่าจะไม่ตรงตามความประสงค์เดิม. แต่โบราณนั้นไม่มีที่จะบวชแล้วกลับไปเป็นฆราวาส, เอาความรู้ไปใช้ นั้นไม่มี ไม่มีระเบียบ ไม่มีประเพณี. แต่เดี๋ยวนี้มี ก็ยังนับว่ามีส่วนดีแหละ, ดีกว่าไม่ได้บวช. แม้จะเป็นการบวชชั่วคราว ก็ยังดีกว่าไม่ได้บวช, เพราะจะได้รู้เรื่อง ว่าบวชนั้นมีอะไรบ้าง, ทำอย่างไรบ้าง, แล้วไปครองเรือนอยู่ที่บ้านที่เรือน ให้มันมีความหมายของคำว่า “บวช” ได้มากขึ้น ก็ได้รับประโยชน์อยู่เหมือนกัน.

จึงมองดูกันว่าเป็นบรรพชิตกันที่ไหน ? เป็นบรรพชิตอยู่ที่ไหน ? เป็นบรรพชิตที่บ้านก็ได้ อย่างที่พูดมาแล้ว, เป็นบรรพชิตในป่า ซึ่งมีใช้บ้านก็ได้. แต่ถ้า

ดีที่สุดถูกต้องที่สุด ต้องพูดว่า **เป็นบรรพชิตอยู่ในหัวใจ**. ความเป็นบรรพชิตนั้น อย่าเอาไว้ที่บ้าน, อย่าเอาไว้ที่ป่าเลย, เอาไว้ในหัวใจซิ. หัวใจมันอยู่ที่ไหนก็รู้กันอยู่แล้ว **ให้มีความเป็นบรรพชิตอยู่ในหัวใจ**. ถ้าอย่างนี้แล้วก็ทำบ้านให้เป็นวัดได้, มีวัดอยู่ที่บ้านได้ โดยความหมายในภายใน.

เดี๋ยวนี้เรามันประสบความสำเร็จลำบากตรงที่ว่า โลกมันเปลี่ยนมากเกินไป, อะไร ๆ มันเปลี่ยนมากเกินไป จนสับสนกันไปหมด. **ความเจริญแผนใหม่** นั้นมันกลายเป็นว่า ยุ่ง, ยิ่งยุ่งยิ่งดี ยิ่งมีเรื่องมากยิ่งขึ้น ยิ่งมีภาระมากยิ่งขึ้น, มันก็เลยขัดขวางกันบ้างเป็นธรรมดา กับภาระที่จะถือหลักว่าจะบรรลุความสงบ, จะพ้นจากความรบกวนแห่งกิเลส; **เพราะเราบูชาวัตถุ**. บูชาวัตถุนั้น คือบูชาความสุขสนุกสนาน, เอร็ดอร่อยทางวัตถุ จนเป็นทาสของวัตถุไปหมดแล้ว. **ที่บวชไม่ได้** หรือ**บวชไม่จริง** บวชแล้วก็ไม่จริงนี้ **เพราะว่าเป็นทาสของวัตถุ**. ระวังว่า **ความเป็นทาสของวัตถุนั้นเป็นข้าศึกของพรหมจรรย์**; ไม่ว่าจะอยู่ที่บ้าน หรืออยู่ที่วัด อยู่ที่ไหนก็ตาม เป็นทาสของวัตถุได้ทั้งนั้นแหละ. ถ้าที่ไหนมันมีปัจจัยแห่งความสุขทางวัตถุมาก แล้วที่นั่นก็เป็นทาสของวัตถุมาก ไม่ว่าที่บ้าน ไม่ว่าที่วัด.

เดี๋ยวนี้คนเคยชินกับความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางวัตถุ จึงสั่นหัว ที่จะมาประพฤติพรหมจรรย์เอาชนะกิเลส มันก็เลยหาคนที่บวชจริงยาก คือคนที่สมควรบวชประพฤติพรหมจรรย์นั้นก็หายาก. บวชแล้วก็ยังไม่ประพฤติให้ถูกต้องตามกฎหมายอันนั้น ก็หาคนบวชจริง ๆ มันก็ยาก. นี่แหละความเป็นบรรพชิตมันก็มีดมันลง มีดมันลง มันควรจะรู้จักสางกันเสียที.

ถ้าเรายังนิยมความรู้สึกสงบ ไม่วุ่นวาย พอใจความเรียบง่าย อยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีความวุ่นวาย นั้นแหละจะง่ายในการที่จะเป็นบรรพชิต. ถ้ามีการดำรงชีวิตไป

ในทางที่ได้เปรียบแก่กิเลส, พึงยากหน่อยนะ : มีการดำรงชีวิตชนิดที่ได้เปรียบฝ่ายกิเลส, ทั้งคนอยู่บ้านทั้งคนอยู่วัด มีการดำรงชีวิตชนิดที่ได้เปรียบแก่ฝ่ายกิเลส. ฝ่ายพญามารได้เปรียบ ฝ่ายที่จะเป็นพระเป็นอะไรนี้ กลับยากลำบากหรือเสียเปรียบ; เพราะจิตใจของเขานั้นมันไปบูชาวัตถุเสียแล้ว. จิตของประชาชนไปบูชาวัตถุเสียแล้ว มันก็ได้เปรียบแก่ฝ่ายกิเลสหรือฝ่ายพญามารไปตั้งแต่ต้น. นี่จะเป็นให้เปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง จนที่วัดมันก็กลายเป็นที่รวบรวมสมบัติพัสถาน ภาระอะไรต่าง ๆ ยิ่งกว่าที่บ้าน. ถ้าให้พูดตรง ๆ ก็พูดว่า บางคนที่อยู่ที่บ้านกลับมีความสงบมากกว่าบางคนที่อยู่วัดที่เป็นบรรพชิต. บรรพชิตบางคนมีภาระอย่างชาวบ้านมากเกินไป ทั้งที่ชาวบ้านบางคนอยู่ที่บ้าน เขาก็มีภาระอย่างชาวบ้านน้อยกว่า.

นี่แหละความมืดของบรรพชิต ซึ่งมันควรจะสว่าง ควรจะสว่าง ฉะนั้นจึงของพูดถึงอาการที่จะสว่างกันได้อย่างไร.

ขอให้ทุกคนเตรียมพร้อมที่จะเดินทาง. บรรพชิตอยู่ที่บ้านหรือบรรพชิตอยู่วัด นี่กลายเป็นพูดคำที่ตลก ว่าบรรพชิตอยู่บ้านหรือบรรพชิตอยู่วัดก็ตาม เตรียมตัวเดินทาง. ทั้งพวกที่อยู่ที่บ้านและทั้งพวกที่อยู่วัด; ใช้คำว่าพุทธบริษัทดีกว่า ทั้งพวกที่อยู่ที่บ้านและทั้งพวกที่อยู่วัดล้วนแต่เป็นบรรพชิต ขอให้เตรียมพร้อมเพื่อการเดินทาง, ไม่สร้างอุปสรรคที่จะขวางทาง, มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา สูดฝี่มือด้วยกันทั้งนั้น. มาถือหลักอย่างนี้ว่า อยู่ที่บ้านก็ตาม, อยู่วัดก็ตาม มันจะทำได้มากเท่าไร ก็ทำให้สุดความสามารถเท่านั้น ในการที่จะมีศีลเต็มตัวของฆราวาส, มีสมาธิ อย่างเต็มที่ของฆราวาส, มีปัญญาอย่างเต็มที่ของฆราวาส, ไม่หลงในอารมณ์ที่เป็นที่ตั้งของกิเลสที่เป็นภาระหน่วงเหนี่ยวให้เนิ่นช้า คือสิ่งที่ให้เกิดสนุกสนานเริงร่าอย่างทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ฆราวาสแม้จะมีศีลไม่เท่าพระ แต่ถ้าฆราวาสถือศีลฆราวาสเต็มที่ ก็มีผลเท่ากัน. มันจะมีผลเท่ากันสำหรับความเป็นฆราวาส ที่จะเดินไปอย่างช้า ๆ. บรรพชิตมีศีลมากกว่า ก็มีผลเท่ากัน ที่จะเดินไปอย่างรวดเร็ว ๆ; เพราะว่ามันแยกกันแล้วว่า จะเดินช้าหรือจะเดินเร็ว.

สมาธินั้น ก็มีกำลังใจเท่ากันได้ มุ่งมันต่อปลายทาง. มีคำบัญญัติดีที่สุด อยู่คำหนึ่ง คือคำบัญญัติที่ว่า สมาธิคืออะไร ? สมาธิคือเอกัคคตาจิต ที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์. ที่จริงคำนี้ก็เคยเอามาพูดให้ฟังหลายหนแล้ว กลัวว่าจะไม่ค่อยสนใจ. โดยส่วนใหญ่ให้ถือว่า เอกัคคตาจิตคือจิตที่มีอารมณ์เดียว มีนิพพานเป็นอารมณ์ คือนิพพานเป็นเพียงอารมณ์เดียวของเอกัคคตาจิตนั้น; นั่นแหละคือสมาธิ. ฉะนั้นอยู่บ้านก็ได้ อยู่วัดก็ได้ ขอให้มิจิตชนิดที่มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ สมาธินั้นสมบูรณ์; เมื่อข้างภายในคือจิตเป็นอย่างไรแล้ว ข้างนอกมันจะหมุนตามไปเอง. ให้ทุกคนเลย อยู่ที่บ้านหรืออยู่ที่วัดก็ตาม มีปณิธานที่ว่า มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ มุ่งพระนิพพานกันทั้งนั้น; ยังอยู่ไกลก็มุ่งแต่ที่ไกล ไกลแล้วก็มุ่งใกล้ ๆ นั่นแหละ; ไม่ว่าอยู่ใกล้หรืออยู่ไกล, ไม่ว่าเป็นผู้ครองเรือนหรืออยู่อย่างไม่มีเรือน ก็จงมุ่งพระนิพพานเป็นอารมณ์ด้วยกัน. นั่นแหละคือสมาธิที่มีความหมายเต็มที่.

นี่เรื่องปัญญานั้น มาพูดอย่างง่าย ๆ ตรงที่ว่า ทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา. อย่าไปมัวทะเลาะกับมัน, ทะเลาะกับมันก็คือว่า จะเอาให้ได้อย่างที่ถูกต้อง การจะเอาให้ได้อย่างที่ถูกต้อง แล้วคนนั้นมันจะเจ็บปวด มันจะลงนั่งน้ำตานองหน้าอยู่เรื่อย ๆ ไปแหละ. เพราะไม่รู้ว่าทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา. แม้จะเป็นฆราวาสก็อย่าต้องร้องไห้แหละเป็นการดี ในเมื่อสิ่งต่าง ๆ มันไม่เป็นไปตามที่ตัวต้องการ; เพราะสิ่งต่าง ๆ มันจะต้องเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. เราจะเป็นอะไร ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

จะพูดให้ลืมนยากสักหน่อยหนึ่ง **ว่าเกิดเป็นคนทั้งที่อย่าเป็นทุกข์ให้ละอาย**
แมว; เพราะว่าแมวมันไม่เป็นทุกข์นี้ แล้วคนเป็นทุกข์จะดีกว่าแมวได้อย่างไร, ถ้า
 อนุญาตให้พูดแรงกว่านั้น ก็ต้องพูดว่าอย่าให้ละอายหมาชิ; เพราะว่าหมามันก็ไม่เป็น
 ทุกข์เหมือนกัน. เราเลี้ยงไว้หลายตัวไว้ศึกษา ไว้เป็นครู ดูอยู่ทุกวัน ทุกอิริยาบถ มันไม่
 ได้เป็นทุกข์เหมือนชนิดที่ท่านสมภารเป็นทุกข์นี้ ก็เลยว่ เกิดเป็นคนทั้งที่ อย่าต้องเป็น
 ทุกข์ให้ละอายแมว. นั้นแหละคือ**ปัญญา** ที่มันพอแก่ความหมายทุกอย่าง, มีความ
 เป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่า **ตถตา**, **ตถตา** เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของอิทัปปัจจยตา
 ไปยินดี ไปรักให้ใจ, ไปเกลียดให้ใจ, ไปกลัวให้ใจ ไปอะไรให้มันใจทำไมเล่า. ไม่ต้อง
 ไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว ไปวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์กับมันชิ, แล้วมันก็ไม่มี
 ความทุกข์ดอก. นี่เรียกว่า **ปัญญา**, **ปัญญาถึงที่สุดเลย. ปัญญาในพระพุทธศาสนา**
ไม่ใช่ว่าต้องไปทำวิปัสสนาทุกรูปแบบ, ทำอะไรทุกรูปแบบ ถ้าเพียงแต่เห็นว่าสิ่ง
ทั้งปวงเป็นเช่นนั้นเอง จนไม่ไปยินดียินร้ายกับมัน แล้วก็นั้นแหละปัญญา มันถึงที่สุด
 ได้เพียงเท่านั้น จะทำวิปัสสนาไปถึงไหน มันก็ไปจบอยู่ที่ตรงนั้นแหละ, ตรงที่**เฉยได้**
ต่อสิ่งทั้งปวง ว่าเป็นเช่นนั้นเอง, มันเป็นตถตา.

ฉะนั้นอยู่ที่บ้านหรืออยู่ที่วัดมันก็มีปัญญาเดียวกันนี้แหละ, ไม่ใช่คนละปัญญา
 เลย. มันจะเพียงแต่ว่ามากหรือน้อยกว่ากัน. ถ้าอยู่ที่วัดสะดวก ฝึกฝนอยู่มาก มันก็
 อาจจะมามาก มั่งง่าย มีเร็ว, อยู่ที่บ้านมันยุ่งงำมหน้อย แต่ก็ต้องมีอย่างนี้แหละ
 ฉะนั้นอะไรเกิดขึ้น ก็เอาตถตา นี่แหละมารับหน้าไว้ก่อน โดยไม่ต้องยินดียินร้าย. ไม่ว่า
 อะไรที่มันจะเกิดขึ้นในลักษณะไหน จะดีจะชั่ว จะกำไรจะขาดทุน จะแพ้ จะชนะ จะก็
 อย่าง ๆ มันก็ต้องตถตาไว้ก่อน, คือตั้งตัวให้ได้ด้วยคำว่า “ตถตา” ตั้งตัวให้คงที่ได้อยู่ได้
 อย่าให้เอียง อย่าให้เซ **ตั้งตัวไว้ให้มันคงได้ ด้วยคำว่า ตถตา- มันเช่นนั้นเอง.**
ครั้นตั้งตัวได้ อย่างนี้แล้ว ก็ดูต่อไปว่า จะทำอย่างไรต่อไป ให้มันสมหรือให้มันเข้ากับตถตา

ในเรื่องนี้. **แล้วก็แก้ไขไปสิ**, ทำไปสิ, มันก็ต้องประสบความสำเร็จ. นี่เรียกว่าไม่ต้องร้องไห้ ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องยินดี ไม่ต้องยินร้าย, เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ของพระพุทธศาสนา หรือของพระธรรม.

เดี๋ยวนี้เราพูดถึงบรรพชิต เรื่องของบรรพชิต, เรื่องฟ้าสว่างของบรรพชิต. บรรพชิตยังจะต้องมีความรับผิดชอบแปลกออกไปจากฆราวาส. **เมื่ออยู่ในเพศบรรพชิต** บริโภคอาหารของชาวเมืองนี้; ถ้าเป็นฆราวาสธรรมดา บริโภคอาหารของตนเอง ความรับผิดชอบ ในการที่จะต้องปฏิบัติให้สมกับการที่จะบริโภคอาหารของชาวเมือง มันยังมีอีกส่วนหนึ่ง. ฉะนั้นพวกบรรพชิตที่ออกจากบ้านจากเรือน มาอยู่อย่างนี้แล้ว บริโภคอาหารของชาวบ้านชาวเมือง **ต้องนึกถึงข้อที่เขาถวายด้วยศรัทธา และด้วยความเคารพ.** เอาอาหารมาถวายพระนี่ ถวายด้วยศรัทธา หวังว่าจะได้มีผลมีอะไรใหญ่โตกว้างขวาง, แล้วถวายด้วยความเคารพ.

เมื่อคนหนึ่งเขาอาละวาด เขาชื่อนายนรินทร์กลิ้ง เขาตำพระอย่างนี้ว่า “เอามาให้ฉันแล้วยังต้องไหว้อีก, เอามาให้ฉันทั้งที่แล้วยังต้องไหว้อีก” เขาวាយอย่างนี้; แล้วพระเหล่านี้ปฏิบัติไม่สมกับการที่เขาเอามาให้ฉันทั้งที่แล้วยังต้องไหว้อีก. เขาก็โฆษณาเป็นเรื่องครึกโครมมากที่สุดอยู่หลายปี. นี่เขาให้สำนึกในข้อที่ว่า **บรรพชิตบริโภคอาหารของชาวเมือง ที่ถวายด้วยศรัทธา**แล้วยังไหว้อีก. พุทธภาษายาปคาก็ว่า เอามาให้กินแล้วยังต้องไหว้อีก, แล้วทำไมไม่ทำให้สมกับอาการอย่างนั้นล่ะ ?

นี่แหละ**จะต้องร่วมมือกัน, ผู้ให้และผู้รับร่วมมือกัน** ทำให้เกิดประโยชน์สำเร็จตามความมุ่งหมายของการมีพรหมจรรย์ แห่งพระพุทธศาสนา, ซึ่งพระองค์ตรัสว่า **ธรรมวินัยนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่อุปถัมภ์มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์ เธอจงช่วยกันรักษา**

สืบอายุธรรมวินัยไว้ เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์, แล้วช่วยกันอบรมสั่งสอนจนกระทั่งว่า มหาชนเหล่านั้นจะบอกกล่าวสั่งสอนกันได้สืบต่อ ๆ ไป ในลำพังมหาชนเหล่านั้น; หมายความว่า ให้ชาวบ้านรู้ธรรมะ จนสามารถบอกสอนต่อ ๆ สืบกันไป โดยไม่ต้องมีบรรพชิตก็ยังได้. ท่านหวังมากถึงขนาดนี้ มันก็เป็นหน้าที่ของบรรพชิต. บรรพชิตไม่มีบ้านเรือน ไม่ได้ทำนาเอง ไม่ได้ปรุงอาหารเอง แต่บริโภคอาหารของชาวบ้าน ในฐานะผู้มีชีวิตอยู่ด้วยของผู้อื่นให้ บรรพชิตก็ต้องรับผิดชอบมากกว่า ในการที่จะทำให้ศาสนาหรือพรหมจรรย์ยังคงมีอยู่ในโลกนี้.

วันนี้เราก็ตัดกันถึงเรื่องฟ้าสว่างทางบรรพชิตโดยตรง. ครั้งที่แล้วมา พูดถึงเรื่องฟ้าสว่างทางฝ่ายฆราวาส อุบาสกอุบาสิกา เอาไปเปรียบเทียบกับคู่กันดู.

ฟ้าสว่างทางสมณสา रूप.

เฮ้ย, ที่นี้ก็จะพูดถึงเรื่องโดยหัวข้อว่า : ฟ้าสว่างทางสมณสา रूप คือเมื่อพูดถึงเรื่องบรรพชิตแล้ว ก็จะต้องพูดถึงเรื่องบรรพชิตกันไปให้มันหมด ฟ้าสว่างทางสมณสา रूप.

บางคนอาจจะไม่เข้าใจคำว่า “สมณสา रूप” คำนี้แปลว่า มีรูปสมควรแก่สมณะ, มีรูปสมควรแก่ความเป็นสมณะ คือมีกิริยาอาการท่าทางความปรากฏ สมควรแก่ความเป็นสมณะ ก็เหมือนที่เราหวังหรือเรารู้จักกันอยู่ที่นี่ ถ้าว่าเป็นพระ จะต้องมีความกิริยาอาการแสดงออกมาอย่างไร, กิริยาอาการที่แสดงออกมาสมควรแก่สมณะ นั่นแหละเรียกว่าสมณสา रूप. เป็นพระต้องมีสมณสา रूप คือมีกิริยาอาการสมควรแก่ความเป็นสมณะผู้สงบกิเลสได้. สมณะ แปลว่า ผู้สงบ สงบอะไร? สงบสิ่งที่วุ่นวาย คือ กิเลส สงบกิเลสเสียได้ จึงเรียกว่า สมณะ; เป็นสมณะก็ต้องมีปรากฏการณ์ภายนอก แสดงว่าเป็นสมณะ.

นี่มันเป็นทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและเป็นทั้งเรื่องจริง ที่มันจะต้องทำให้จริง. เราจึงถือเป็นหลักกันมาว่า **พอเห็นรูปร่างหน้าตาภิกษุทำทาง** ก็พอจะบอกได้ว่า คนนี้เป็นพระ, **คนนี้เป็นสมณะ** ใช้จีวรสีเหลือง และก็มีบาตรถือกลม อะไรเข้าด้วยแล้วก็ดูง่ายเข้าอีก. แต่นั่นไม่ใช่เรื่องที่สำคัญ มันอยู่ที่**ลักษณะที่แสดงออกมา** ทางกาย วาจา ใจ. การกระทำทางกาย ก็ดี การพูดจาที่ดี **ความคิดนึกก็ดี มีลักษณะสมกับความเป็นสมณะ.** ในทุก ๆ อริยาบถ : เดิน ยืน นั่ง นอน ก็มีอาการแห่งความเป็นสมณะ, แล้วก็ทั้งในที่ลับทั้งในที่แจ้ง คือทั้งภายนอกและทั้งภายใน มีลักษณะการแห่งความเป็นสมณะ.

เมื่อกล่าวโดยผล ก็ว่าสงฆ์ชนิดที่ไม่ทำอันตรายแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น. ถ้าเขาเป็น**สมณะจริง** มีความสงบรำงับจริง **จะไม่มีการทำตนให้เดือดร้อนหรือเป็นทุกข์** แล้วก็ไม่ได้ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเป็นทุกข์ นี่ขยายออกไปถึงสังคม. ส่วนตัวบุคคลผู้นั้น ก็สงบรำงับ ไม่ทำตนเองให้เดือดร้อนด้วยกิเลส; ถ้ากิเลสของตนเองทำตนเองให้เดือดร้อนวุ่นวายอยู่ ก็ไม่เป็นสมณะ ก็ไม่มีความเป็นสมณะ. นี่เรียกว่าสมณะในภายใน. นี่ถ้าว่าเป็นออกไปถึงภายนอก ก็ทำผู้อื่นให้พลอยสงบสุขด้วย, ทำสังคมให้เป็นสุขด้วย, **ตามความมุ่งหมายมาแต่ดีกัมมบรรพว่า สมณะนี้เป็นสัญลักษณ์ของความสงบ, จูงจิตใจให้คนรู้สึกสงบ;** จึงพูดไว้อย่างกว้าง ๆ ที่สุดว่า **การได้เห็นสมณะนั้นเป็นของดี,** เพียงแต่ได้เห็นสมณะเท่านั้นแหละเป็นของดี; หมายความว่า ถ้าได้เห็นสมณะจริง ๆ มันเกิดความรู้สึกลึกถึงในส่วนลึกของจิตใจ ให้เกิดความสงบ. เพียงแต่เขาเดินมาให้เห็นนี้ ก็รู้ได้ว่าคนนี้เป็นคนสงบ ; ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ เบียดเบียนตนให้เร่าร้อน, ไม่มีราคะ โทสะ โมหะ เบียดเบียนผู้อื่นให้เร่าร้อน. นี่เรียกว่าทำความสงบโดยส่วนสอง ทั้งข้างนอกทั้งข้างใน.

พูดถึงคำว่าสมณะ, สมณะ ให้ละเฉียดออกไป ก็ขอให้รู้ว่า คำว่า สมณะ, สมณะนี้เป็นที่พอใจ เป็นที่พึงประสงค์ และต้องการและเคารพกันมาแล้ว ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ก่อนพุทธกาล. ก่อนพระพุทธเจ้า เขาก็มีคำว่า “สมณะ” ใช้อยู่แล้ว เพราะรู้สึกได้โดยสัญชาตญาณว่า ความสงบ ความสงบนี้มันวิเศษอย่างไร ก็มุ่งหาความสงบ, และบุคคลผู้สงบ, ฉะนั้น ถ้าเขาได้เห็นใคร ฤๅ มุนี คนใดคนหนึ่ง, ซึ่งยังไม่ใช่พระพุทธเจ้าหรือสาวกของพระพุทธเจ้า, เขาก็เรียกว่าสมณะ, สมณะ, คำว่า “สมณะ” จึงเป็นคำเก่าแก่ที่สุด อย่างเดียวกับคำว่าพระอรหันต์ เหมือนกัน. ฉะนั้นจึงมีมาแล้วในลัทธิอื่น ๆ ก็นับถือก็ตาม โดยจะมุ่งเอาคำว่า “สมณะ” นี้แหละเป็นประธาน เป็นหลักสำคัญ. ดังนั้นในลัทธิใด ๆ ก็ตาม เขาก็ต้องมีสมณะ ตามลัทธิของเขา. สมณะอื่นไม่มีในลัทธิอื่น ; หมายความว่าต่างคนต่างมีสมณะตามความหมายของตน ๆ แล้วแต่เจ้าลัทธิเจ้าศาสนาแห่งลัทธิเขาจะบัญญัติกันอย่างไร.

ในพระพุทธศาสนา เราก็นับว่ามีสมณะ. สมณะที่หนึ่ง คือโสดาบัน, สมณะที่สอง คือ สกิทาคามี สมณะที่สาม คือ อนาคามี, สมณะที่สี่ คืออรหันต์, แล้วก็ยังมีในศาสนานี้. สมณะพวกอื่นไม่มีในศาสนาอื่น คือว่าไม่ได้มีสมณะเหมือนกันหรือร่วมกัน. ในพุทธศาสนาเราก็นับมีสมณะอย่างนี้; เพราะว่ามีระเบียบปฏิบัติ คือ อัฐมรรค, อริยมรรคมีองค์แปดประการ เมื่อได้ปฏิบัติแล้วดำเนินแล้ว ก็ให้เกิดสมณะสี่จำพวกนี้.

ความหมายของคำว่าสมณะ สมณะ แปลว่า ผู้สงบ, ไม่เป็นอันตราย ไม่เป็นข้าศึกแก่ผู้ใด. ถ้าเกิดเป็นข้าศึก, มีความเป็นข้าศึกแก่ผู้ใด ก็หมดความเป็นสมณะ; เพราะว่าถ้ามันเลวร้าย จนถึงกับไปเป็นข้าศึกกับบุคคลภายนอกแล้ว มันก็มีความเป็นข้าศึกแก่ตัวเองในภายในจิตของตัวเองเต็มที่แล้ว มันก็หมดความเป็นสมณะ.

มีคำบาลีว่าสมณีธ อรรณา โลก - สมณะไม่เป็นข้าศึกในโลก สมณีธ อรรณา โลก - สมณะไม่เป็นข้าศึก ในโลกนี้ **สมณะไม่เป็นข้าศึก ไม่กระทบกระทั่งใคร** ในลักษณะที่เป็นอันตรายหรือเป็นข้าศึก ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา. เพราะท่านมีจิตใจไม่เป็นข้าศึกแก่ผู้ใดเสียแล้ว ปล่อยไปตามเรื่อง มันก็ไม่กระทบกระทั่งใคร. ฉะนั้นจึงไม่มีโอกาสที่ว่าจะแกล้งทำใครให้เดือดร้อน กระทบกระทั่งเขาโดยเจตนา; อย่างนี้ก็นับว่าเลวมาก. ตามปกติก็ไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้กระทบกระทั่งผู้ใดนั้นแหละ จึงจะเรียกว่าเป็นสมณะ เพราะมีความสงบทางกาย สงบทางวาจา สงบทางจิต.

แล้วที่ที่ลึกกว่าจิตนั้น ก็ควรจะมีอีกคำหนึ่งเรียกว่า **สงบทาง “อุปธิ”** สงบทางอุปธิ สติปัญญาทิวฐิ ความคิดความเห็น ร่างกายไม่ทำอะไรทางร่างกายที่กระทบผู้อื่น, ทางวาจาก็ไม่พูดกระทบผู้อื่น, ทางจิตความคิดความนึกก็ไม่กระทบใคร. **ที่นี้สงบทางอุปธิ ก็ไม่แบกของหนักอะไรไว้ในใจให้ตนเองเดือดร้อน.** อุปธินี้คือ ของหนัก **ที่ยึดถือไว้โดยอุปาทาน** มันก็เบียดเบียนบุคคลนั้นแหละ บุคคลนั้นเองแหละ. มันก็ควรที่จะสงบระงับไปเสียด้วย. คือว่า ไม่เพียงแต่จิตสงบเพราะมโนกรรมขั้นต้น ๆ มันสงบเพราะหมดกิเลสในชั้นลึก **ที่เป็นเหตุให้ยึดถือโดยความเป็นตัวตน;** จะเรียกว่าสงบแห่งทิวฐิความคิดเห็น สงบแต่สติปัญญาที่มันถูกต้อง.

ความหมายนี้หรือคำอธิบายอย่างนี้มันลึกหน่อย, แต่ช่วยจำเอาไว้ก็แล้วกัน ว่า เพียงแต่พูดถึงกาย วาจา ใจนั้นยังไม่หมด มันยังมีอะไรที่ลึกกว่านั้น คืออุปธิที่จิตมันยึดถือไว้ตลอดเวลา. **คนที่ไม่ทำทุจริตทางมโนกรรม** คือเว้นจากอกิธมา พยาบาท วิหิงสา มิจฉาทิวฐิแล้ว, **แต่ยังมีส่วนลึกที่ยึดถือตัวตนอยู่,** ยึดถือความดีความถูกต้อง ยึดถือในฝ่ายดีอยู่, **อันนั้นเป็นอุปธิ :** ยึดถือบุญยึดถือกุศลอยู่. นั้นยังเป็นของหนัก, มันก็เบียดเบียนเพราะมันหนัก, **ต้องหมดชั้นอุปธินั้นอีกที่มันลึกไปกว่า** ชั้นมโนกรรม;

บางที่ใช้คำว่าทิวลิปก็ได้, บริสุทธิทางกาย บริสุทธิทางวาจา, บริสุทธิทางใจ. แล้ว บริสุทธิทางทิวลิปอีกทีหนึ่ง. นั่นแหละมันถึงขั้นที่ปล่อยวางของหนักที่มีอยู่ใจจิต.

นี่พูดให้สั้นเชิง ต้องพูดถึงสี่อย่าง โดยมากพูดเพียงสามอย่าง คือที่มัน ปรากฏง่าย ๆ หรือว่าปรากฏอยู่ทั่วไป. ถ้าเป็นสมณะโดยแท้จริง ต้องสงบกาย สงบ วาจา สงบทางจิต แล้วสงบทางอุปนิสัย. ไม่มีอะไรที่ถือไว้เป็นของหนักโดยความเป็นตัวตน, ไม่ยึดถือแม้แต่พระนิพพานว่า นิพพานของเราเป็นต้น นี่คือความเป็นสมณะ.

ทีนี้คิดดูเอาเองซิว่า ถ้าคนมันสงบถึงขนาดนี้ สงบกาย วาจา จิต อุปนิสัย แล้ว มันจะมีลักษณะกิริยาท่าทางอย่างไร. นั่นแหละคือสมณสาธูป - รูปลักษณะที่สมควรแก่ความเป็นสมณะถึงที่สุด. แต่ถึงอย่างนั้น มันก็ไม่พ้นจากการที่ดูยาก เข้าใจยาก สำหรับบุรุษคนธรรมดาจะรู้ว่า คนนี้เป็นพระอรหันต์หรือไม่ ? อย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า ยากมากที่คนธรรมดาจะดูออกว่า คนนี้เป็นพระอรหันต์หรือไม่. เดียวนี้ก็พูดไว้ให้มันหมด.

ทีนี้ก็จะพูดถึงการรักษาความเป็นสมณะ. ความเป็นสมณะ นั้นเรียกว่า สามัญญะ , สามัญญะ. รูปร่างข้างนอกนั้นเรียกว่าสมณสาธูป ภาวะข้างนอกเรียกว่าสมณสาธูป รูปร่างแห่งความเป็นสมณะ. ทีนี้ “สามัญญะ” ภาวะแห่งความเป็นสมณะนี้ หมายถึงข้างในซึ่งมันลึก, ภาวะแห่งความเป็นสมณะ.

รักษาสมณสาธูปนี้ ขอให้รักษาลึกลงไปถึงรักษาความเป็นสมณะ คือ ตั้งตนให้อยู่อย่างถูกต้องในความเป็นสมณะ; นั่นแหละคือรักษาสมณสาธูป. ถ้าไม่รู้จักความเป็นสมณะ แล้วจะรักษาความเป็นสมณะได้อย่างไร ? ฉะนั้น บรรพชิตทั้งหลาย

ต้องรู้จักความเป็นสมณะ ว่ามันเป็นอย่างไร, อยู่ที่ไหน, **จึงจะสามารถรักษาความเป็นสมณะนั้นไว้ได้.** ถ้าไม่ใช่รักษาเพื่ออวดคน มันก็รักษาภายในตนซี รักษาจิตไม่ให้เกิด โสกะ โทสะ โมหะ ขึ้นมาครอบงำ. นี่คือการรักษาความถูกต้องภายในใจไว้อย่างเต็มที่; เรียกว่ารักษาความเป็นสมณะ, ให้มีความเป็นสมณะไว้อย่างเต็มที่.

มีคำกล่าวว่า **รักษาความเป็นสมณะไว้เหมือนกับเกลือรักษาความเค็ม.** ถ้าเป็นเกลือก็ต้องเค็ม; เรียกว่าเกลือมันรักษาความเค็มไว้เสมอไป. นี่ถ้าเกลือเกิดไม่เค็ม มันก็หมดความเป็นเกลือ, เขาก็เอาไปเททิ้ง. คำสอนอย่างนี้พระเยซูก็พูด : รักษาความเป็นสาวกของพระเยซู เหมือนกับเกลือรักษาความเค็ม; มิฉะนั้นก็จะถูกเขาเอาไปสาดทิ้งเททิ้ง เกลือที่ไม่เค็มใครจะเก็บไว้ทำไม. ฉะนั้น **สมณะก็รักษาความเป็นสมณะไว้ เหมือนกับเกลือรักษาความเค็ม;** ไม่รักษาความเป็นสมณะ ก็เหมือนเกลือไม่รักษาความเค็ม มันก็ตกไปจากพรหมจรรย์นี้จากศาสนานี้.

รักษาความเป็นสมณะ ด้วยธรรมะอีกประเภทหนึ่ง แต่มันก็ยังเนื่องอยู่ในความเป็นสมณะ. **ธรรมะประเภทนี้**เอาเป็นเครื่องช่วยเป็นอุปกรณ์ โดยเฉพาะก็คือธรรมะที่มักจะถือว่าหญ้าปากคอก หญ้าปากคอกไม่ค่อยสนใจ คือ**ธรรมะที่ชื่อว่า หิริและโอตตปปะ.** จำไว้ให้แม่น ๆ **หิริ**ความละอายต่อการที่ตนเป็นเกลือจืด คือมัน**ไม่มีความเป็นสมณะแล้วก็จะละอาย, แล้วโอตตปปะ** คือ **กลัว, กลัวความที่ไม่มีความเป็นสมณะ.**

หิริ และ โอตตปปะ นี่เป็นปัจจัยส่งถึงการบรรลุมรรคผล. นี่พบในพระบาลี ไม่ใช่ธรรมะสำหรับสังคมชั้นต่ำ , ธรรมะเพื่อสังคมอย่างที่สอน ๆ กันอยู่ ซึ่งสอนกันต่ำเกินไป. **หิริ และ โอตตปปะ**นี้จะช่วยสนับสนุน **ช่วยส่งเสริมถึงวาระสุดท้ายเพื่อจะบรรลุพระอรหันต์**กันเลย. ถ้าเขายังมีความละอายต่อบาป ยังละอาย

ต่อความทุกข์ ยิ่งกลัวต่อความทุกข์ มันก็มีแต่ส่งขึ้นไปส่งขึ้นไป ส่งขึ้นไปให้พ้นจากความทุกข์. ฉะนั้น**สมณะผู้จะรักษาความเป็นสมณะ ก็ต้องมีหิริและโอตตปปะ** ให้มากพอ ตลอดเวลา เรื่อยไป เรื่อยไป **จนกว่าความเป็นสมณะมันจะสมบูรณ์.**

คำว่า “**สมบูรณ์**” นี้ **คือไม่ต้องรักษาแล้ว** มันกลายเป็นพื้นเจตนา คือ จนหมดกิเลสแล้ว. พอหมดกิเลสแล้ว มันก็ไม่ต้องเจตนารักษา มันก็มีของมันเอง. นี่เขาเรียกว่าพื้นเจตนา, เป็นโลกุตตระ. รักษาความเป็นสมณะไว้ได้เรื่อย ๆ ไปจนกิเลสหมด ที่นี้ไม่ต้องรักษามัน ก็มีผลเท่ากับรักษา; เพราะว่าอันตรายหรือศัตรูมันไม่มีแล้วนี่. ฉะนั้น **จึงต้องมีหิริและโอตตปปะยิ่งขึ้นไป, ยิ่งขึ้นไป จนถึงกับบรรลุพระอรหันต์.**

นี่ธรรมชาติแรกของการศึกษาเล่าเรียน ไม่ใช่ธรรมชาติ ๆ เดี่ยว ๆ จะอยู่กันที่ตรงนี้ จะต้องใช้ในการรักษาความเป็นสมณะเรื่อยไป, เรื่อยไป จนถึงการบรรลุพระอรหันต์. แล้วธรรมชาติอื่น ๆ ยังมีอีก ไปสังเกตดูเองก็ได้ เช่น **สัปปริสธรรมบางข้อ** ที่เรียกว่า **อตัตถัญญตา, อตัตถัญญตา - รู้จักตนเอง.** ถ้า**รู้จักตนเองจริง ๆ แล้ว** มันจะไม่หยุด **จะไม่หยุด จะไม่ละเลย จะไม่พอใจหยุด.** มันจะต้องการขึ้นไปเรื่อย ให้ไปสูงขึ้นเรื่อย.

บพปัจจเวกขณ์ที่ว่า **เดี๋ยวนี้เราเป็นสมณะแล้ว** กิริยาอาการใด ๆ ของ **ความเป็นสมณะ** เราจะประพติดากับกิริยานั้น ๆ นั้นแหละคือ**รู้จักตัวเอง.** ฉะนั้น อุบาสกทั้งหลายก็พิจารณาว่า เราเป็นอุบาสกแล้ว ธรรมะใดสำหรับอุบาสก เราจะประพติด ธรรมะนั้น : **อยู่ที่บ้านก็พิจารณาอย่างนั้น, อยู่ที่วัดก็พิจารณาอย่างนั้น ก็จะเป็นเครื่องรักษาความเป็นสมณะ ความเป็นพุทธบริษัทไว้ได้เป็นอย่างดี.**

ที่นี้ก็พิจารณากันในแง่ว่า **อยู่ที่ไหนคือสถานที่ สมณะอยู่ที่ไหน ?** คำตอบที่มันไม่มีทางจะผิด แต่มันมีลักษณะเป็นกำปั้นทุบดิน เมื่อถูกถามว่า **สมณะอยู่ที่ไหน ?**

มันก็ตอบว่า **ความสงบมีที่ไหน สมณะอยู่ที่นั่น**. ถ้าไม่ตอบว่าอยู่ที่วัด บ้า โดยไม่รู้สีกตัวนะ; ถ้าตอบว่าอยู่ที่บ้านก็จะโง่โดยไม่รู้สีกตัว. ต้องตอบว่า **ความสงบอยู่ที่ไหนสมณะอยู่ที่นั่น** : บ้านก็ได้, วัดก็ได้.

แต่ถ้าว่า **ถูกที่สุด** ก็ว่า **อยู่ในจิต** อยู่ในใจ อยู่ในสันดาน. สมณะไม่อยู่ที่บ้าน ไม่อยู่ที่วัด ไม่อยู่ที่ป่า ไม่อยู่ในเมือง; **อยู่ในจิตของผู้มีความสงบ** จนกลายเป็นนิสัยสันดาน. เช่นพระอรหันต์นี้ ก็มีความเป็นสมณะ หรือมีสมณภาวะ อยู่ในจิตในสันดานของท่าน, จนกระทั่งพูดได้ว่า ท่านไปนั่งลงตรงไหน ตรงนั้นมีสมณะ มีความสงบ มีความเป็นสมณะ.

ที่นี้ความปรารถนาของเรา มันควรจะปรารถนาว่า **ขอให้สมณะมีทั่วไป** ทั้งโลก. ให้สมณะมีทั่วไปทั้งโลกดีกว่า มันก็จะเป็นโลกที่มีสันติภาพ มีสันติสุข ชนิดที่เที่ยงแท้และถาวรทั้งโลก. ให้สมณะนี้แหละเป็นผู้นำโลก, ให้สมณะเป็นผู้นำโลก. ถ้าพูดให้ถูกกว่านั้น ก็ว่า **ให้สมณะเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน**.

เมื่ออาตมาไปเที่ยวที่อินเดีย เกิดความรู้สึกขื่นขื่นมา ว่าสมณะหรือบรรพชิตที่เขาเรียกกันว่าพระหรือสาธุ, ที่อินเดียเขาเรียกพระว่าสาธุ, สาธุ, คำว่าสาธุนั้นเป็นคำเรียกพระ, พระมาพักอยู่ที่ตรงไหน โดยมากพักอยู่ที่ศาลาประจำบ้าน คนจะไปนั่งล้อมทั้งหญิงทั้งชายไปนั่งล้อม ล้อมพระหรือล้อมสาธุ แล้วก็พูดกันเรื่อย. สาธุบางองค์ไม่ได้นั่งผ้าเลย แต่ก็มีคนเข้าไปนั่งล้อมถามเรื่องที่ต้องการ เพราะว่าบรรพชิตในประเทศอินเดีย นั้นมีมากอย่าง มากนิกาย ไม่รู้ว่าเท่าไรแหละ จนกระทั่งว่านั่งผ้าก็มี นั่งนิตเดียวก็มี ไม่นั่งเลยก็มี นุ่งเต็มทีก็มี นุ่งจนเกินนุ่งก็มี มันมีทุกอย่าง แต่ได้รับความเคารพนับถือเป็นสาธุด้วยกันทั้งนั้น; ถ้าพอมานั่งลงตรงไหนแล้ว ชาวบ้านจะมามุงล้อม. มันคล้าย ๆ กับบ้านเรา พอพระพุทธรูปมาปักกลดลงที่ตรงไหน ชาวบ้านก็ไปนั่งล้อม แต่ที่

อินเดียยังมากกว่านั้น รู้สึกว่ามันมากกว่านั้น. แล้วมันก็จะแปลกกันอยู่ที่ว่า ไม่ใช่มาขอเครื่องรางจากพระพุทธรูป; ไม่เคยเห็นเลย ไปถาม ไปพูด ไปคุย ทำเดียวแหละ, ไม่ได้มาขอเครื่องรางจากพระพุทธรูป เหมือนบ้านเรา ขอสามตัวบ้าง ขอเครื่องรางบ้าง, อย่างนี้มันก็ไม่น่า, มันไม่น่าโลก.

ถ้าบรรพชิตมานั่งตรงไหน แล้วคนก็เข้าไปถามเรื่องปัญหาในทางจิตใจ นี่สมณะจะนำโลกได้ก็เพราะเหตุนี้ มันควรจะจัดให้เป็นอย่างนั้น คือเป็นผู้นำวิญญูญาณของประชาชนเลย. ให้สมณะเป็นผู้นำวิญญูญาณของประชาชน.

ถ้าว่าสรุปผลแล้ว มันเป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้น ๆ เป็นประโยชน์แก่สังคม, เป็นประโยชน์แก่โลกทั้งโลก. **ถ้าโลกนี้สนใจเรื่องสมณะ** สนใจความสงบอย่างความเป็นสมณะแล้ว **โลกนี้ก็จะกลายเป็นโลกที่ดีกว่าโลกพระศรีอารยเมตไตรย** ก็ได้ ดีกว่าโลกพระศรีอารยก็ได้, เพราะโลกพระศรีอารยนั้น จะมุ่งหมายความไม่เบียดเบียนกันอย่างเดียวเสียมากกว่า แต่ไม่ถึงกับหมดกิเลส; ไม่ได้เน้นที่ความหมดกิเลส เขาเน้นที่ความไม่เบียดเบียน; แต่ถ้าเราเอาความสงบ สมณะนี้เป็นหลัก แล้วมันจะมากกว่านั้น คือมันไม่เบียดเบียนแน่; เพราะถ้าสงบในภายในแล้วก็ไม่เบียดเบียน เพราะจิตใจสูงขึ้นไปถึงหมดกิเลส เป็นพระอรหันต์. **นี่การกระทำของสมณะ** ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น หรือต่อโลก ช่วยทำโลกให้สงบ **รักษาความสงบในโลกให้คงยังมีอยู่.**

เอาละพูดถึงเรื่องฟ้าสาธกันเสียที ถ้าไม่มีสมณะในขั้นที่เป็นที่พอใจ ก็ต้อง **ช่วยกันให้มีสมณะ** ที่แสดงออกเป็นสมณสาธรูป. เราอาจจะต้องยอมรับว่า แม้จะไม่มีสมณะแท้จริง ก็ขอให้มีสมณสาธรูปเพียงภายนอกเอาไว้ก่อนเถอะ ยังปลอดภัยตั้งครึ่ง; เพราะมีสมณะสาธรูป ทำทางเป็นสมณะ มันจะเบียดเบียนใครไม่ได้ จะเบียดเบียนชาวบ้าน

ผู้ให้อาหารด้วยศรัทธาไม่ได้ดอก ถ้ายังมีท่าทางเป็นสมณะอยู่ ถ้าว่าภายในเป็นสมณะจริงด้วย สมกับมีท่าทางอย่างนั้น มันก็เรียกว่าวิเศษ ๑๐๐ % ถ้ามีท่าทางเป็นสมณะ แม้แต่ภายนอก นั้นก็ยังมิผลไม้น้อยกว่า ๕๐ % เพราะมันเบียดเบียนใครไม่ได้; พอไปเบียดเบียนใครเข้า มันก็ไม่มีสมณเสารูป. นี้เรียกว่า ฟ้าสว่างทางสมณเสารูป.

ขอให้บรรพชิตทั้งหลายมีสมณเสารูป พอคนเขาเห็นแล้ว เขาก็ร้องว่า สาธุ, สาธุ สาธุ ยกมือไหว้ เดียวนี้เราจะทำได้แต่เฉพาะเด็ก ๆ ไซ้ให้เด็ก ๆ ไหว้ พระมาสาธุ, สาธุ, มันทำได้แต่เด็ก ๆ คนใหญ่ไม่เอา ผู้ใหญ่ไม่เอา.

ฟ้าสว่างทางสมณสาชีพ.

อีกข้อหนึ่ง ฟ้าสว่างสาชีพ เมื่อตะกี้สาธูป สมณเสารูป เดียวนี้ก็สมณสาชีพ. สาธูปแปลว่า มีรูปสมควรแก่ความเป็นสมณะ ที่นี้ **สาชีพ มีอาชีพร่วมกัน** **สมณะ** คือหาเกิน **สมควรแก่ความเป็นสมณะ** เรียกว่าสมณสาชีพ. ในบาลีวินัย เรียกว่า ภิกขุสาชีพ, ภิกขุสาชีพ.

ปาฏิโมกข์ข้อแรก : ภิกขุณี สีกขาสาชีวะสมาปนุณา - มีสิกขาและสาชีพของ ภิกษุทั้งหลาย ก็มีการศึกษาและมีอาชีพ **ควร หรือตรง หรือถูกต้อง กับความเป็นภิกษุ.**

สาชีพ ก็แปลว่า มีอาชีพร่วมกัน, มีอาชีพ ตรงกัน มีอาชีพ ด้วยกัน. คนที่อยู่ร่วมกันได้นั้น ต้องมีอาชีพตรงกัน. คำว่า “**อาชีพ**” ในที่นี้เอาความหมายว่า **ดำรงไว้, ดำรงไว้** อาชีพคือการดำรงไว้ซึ่งชีวิต. อา - แล้วก็ ชีวะ - ดำรงไว้ซึ่งชีวิต แล้ว สา สา, ก็แปลว่า ร่วมกัน, สาชีพ แปลว่า **ดำรงชีวิตร่วมกัน.**

คงจะเล็งถึง **ธรรมชาติ** แล้วก็นมองเห็นชัดว่า ถ้ามันเป็นชนิดเดียวกัน หมูเดียวกัน อะไรกัน มันจะต้องมีอาชีพเหมือนกัน, เช่นว่า ควายมันต้องกินหญ้า อย่างนี้, แล้วหมาก็ต้องกินข้าวอย่างท่านพยอมว่า; มันก็มีอาชีพ ดำรงชีพเหมือนกัน ในหมู่คณะเดียวกัน นั่นแหละคือสาชีพ. ดังนั้น **ภิกษุจึงมีอาชีพเหมือนกันหมดเลย, อาชีพแห่งปฐนียบุคคล.** ฉะนั้นการที่จะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะ ก็จะต้องมีการ ดำรงชีพเหมือนกัน ร่วมกัน มันจึงจะอยู่ด้วยกันสนิทสนม รักใคร่กลมเกลียวกัน. ถ้าว่ามีอาชีพฝืนกัน ขัดขวางกัน มันก็อยู่ไม่ได้แหละ เดียวมันก็จะทะเลาะกัน จะเกิดการขัดแย้งขึ้นมาในตัว.

เช่นว่า ภิกษุมีอาชีพด้วยการให้, ของผู้อื่นที่มีศรัทธา , เรียกว่า **ปรทัตตูปชีวิ** - มีชีวิตอยู่ด้วยสิ่งของที่ผู้อื่นให้. ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายก็มีชีวิต มีอาชีพอยู่ด้วยสิ่งของ ที่ผู้อื่นให้ นี่เรียกว่าถูกต้อง, ถ้าว่าภิกษุบางองค์ จะไปค้าขาย จะไปทำนา จะไปจับปลา นี่มันก็อยู่กันไม่ได้ เพราะมันไม่มีอาชีพ หรือไม่มีสาชีพที่เข้ากันได้. ภิกษุทั้งหลายก็มี อาชีพอยู่ด้วยวัตถุที่มีผู้ให้ด้วยศรัทธา.

ทำไมจึงมีผู้ให้ ? เมื่อให้แล้วยังต้องไหว้ด้วย ไม่ใช่ให้เฉย ๆ ก็เพราะว่ามี อะไรเหมาะพอที่จะเป็นอย่างนั้น. เขาจึงเรียกว่า **อาชีพปฐนียบุคคล เพราะภิกษุ เหล่านั้นเป็นสมณะอย่างถูกต้องแก่ความเป็นสมณะ** เหมือนที่เข้ามาแล้วในข้อต้นนั้นแหละ; ก็หมายความว่าท่านมีชีวิตอยู่อย่างเป็นประโยชน์มหาศาลแก่โลก เป็นผู้ นำโลก ให้โลกนี้มีสันติภาพ. ท่านก็มีความดีมากมาย ที่ท่านทำให้แก่โลก. ฉะนั้น ท่านจึงมีสิทธิที่จะบริโภคอาหารของผู้อื่น. ผู้อื่นเอาอาหารมาให้ มาเลี้ยงชีวิตไว้ ก็ได้บุญ, เป็นเนื่อนาบุญของโลก เพราะมีชีวิตอยู่เพื่อให้โลกได้บุญ. ถ้าใครมีชีวิตอยู่

เพื่อให้โลกได้รับประโยชน์เกินค่าแล้ว คนนั้นก็เป็นนาคบุญ. พระสงฆ์เป็นนาคบุญ ก็เพราะว่าพระสงฆ์ทำอย่างนั้น; ถ้าใครไปทำอย่างนั้นเข้า คนนั้นก็กลายเป็นพระสงฆ์ไปได้เหมือนกัน. แล้วลองดูซิ **เราเสียสละให้ผู้อื่นปลอดภัย มันก็เป็นนาคบุญ** ของผู้นั้น **เป็นปุชณียบุคคล**ของผู้นั้น; แต่มันจะไม่มาก, ไม่สูงสุดเท่ากับหมู่บรรพชิต ภิกษุที่เป็นภิกษุที่แท้จริง.

อาตมาเคยพูดว่า **พวกครูทั้งหลายก็เป็นอาชีวะปุชณียบุคคล**. ถ้าเขาเป็นครูจริง ๆ นะ คือเขายกวิญญาณของนักเรียนลูกศิษย์ให้สูงได้จริง ๆ มันมีค่าเกินกว่าเงินเดือนที่ได้รับ; แล้วครูก็เป็นปุชณียบุคคล เงินเดือนที่ครูได้รับก็กลายเป็นปุชณียวัตถุ คือเป็นเครื่องบูชาคุณ ไม่ใช่ค่าจ้างไม่ใช่เงินเดือน. เดียวนี้ครูเขาไม่ได้ทำอย่างนั้น เงินเดือนที่ได้รับมันก็ยังคงเป็นเงินเดือนอยู่นั่นแหละ, เป็นเงินเดือนอยู่นั่นแหละ. แต่ถ้าครูเขาได้ทำประโยชน์แก่โลกมากกว่านั้น เกินค่าของเงินเดือน เงินเดือนก็กลายเป็นเครื่องบูชาคุณของครูไป ครูก็เป็นปุชณียบุคคลได้.

หรือถ้าสมมุติว่า **พวกผู้พิพากษาดูลาการทำหน้าที่ของตนถูกต้อง บริสุทธิ์ผุดผ่อง** ได้ผลเป็นความสงบสุขแก่สังคมโดยแท้จริง มันก็มีค่ามากกว่าเงินเดือนที่เขาได้รับ. ฉะนั้น เงินเดือนนั้น ก็กลายเป็นวัตถุบูชาคุณไปได้เหมือนกัน. พวกผู้พิพากษาดูลาการที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง ก็กลายเป็นปุชณียบุคคล ได้เหมือนกัน; แม้จะไม่เต็มความหมายร้อยเปอร์เซ็นต์เหมือนกับพระสงฆ์.

อยากจะมองให้กว้าง ๆ ออกไปว่า **อาชีวะปุชณียบุคคลนี้มันก็มีได้ เป็นสิ่งที่ได้**. เหมือนบิดามารดาเกิดลูกมา เลี้ยงลูกมา ทรนลำบากทุกอย่างทุกประการ โดยไม่ได้รับค่าจ้างอะไรจากลูก ก็เป็นปุชณียบุคคลของลูกได้. ฉะนั้น บิดามารดาก็อยู่ใน

ฐานะปุณียบุคคลแก่ลูก. ถ้าลูกจะตอบแทนบิดามารดา เมื่อลูกโตขึ้นมาจะมีเงินมีทองมาตอบแทนบิดามารดา มันก็กลายเป็นเครื่องบูชาคุณไปด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้นเราจะต้องนึกถึงความเป็นปุณียบุคคลนี้กันให้มาก ๆ.

นี้อาชีพรุขนิยบุคคล, อาชีพของภิกษุ **ภิกษุมีสาชีพุชานียบุคคล**ด้วยกันทุก ๆ องค์แหละ เรียกว่าทุก ๆ องค์ จึงเรียกว่าเป็นสาชีพของหมู่สงฆ์, คือเป็นอาชีพ เป็นสาชีพของภิกษุทั้งหลาย เป็นสมณสาชีพ หรือเป็นอาชีพของสมณะ. ฉะนั้น สมณะจึงเป็นสถาบันสูงสุด ไม่ต้องเป็นห่วงว่าจะไม่มีอะไรกิน ไปที่อื่นเดี๋ยวมันรู้สึกอย่างนี้มากกว่าที่เมืองไทย; เพราะไม่เห็นคนเขาให้ความเคารพ เอาใจใส่ในพวกสาธุ คือภิกษุนั้นมากกว่า. นี่ก็เป็นหน้าที่ของภิกษุนี้ ที่จะต้องมีสาชีพ คือ มีอาชีพนี้ให้ถูกต้อง เสมอกันหมดในหมู่สงฆ์ หมู่ภิกษุทั้งหลาย.

แล้วอยากให้มองลงไปถึงชาวบ้าน ประชาชนทั้งหลายที่อยู่กันเป็นหมู่ เป็นหมู่นี้ ขอให้ดำรงชีวิตด้วยสาชีพเหมือนกัน, แล้วก็อยู่กันสบาย. ในหมู่ชาวนามีอาชีพชาวนา, ในหมู่ชาวสวนมีอาชีพชาวสวนสมน้ำเสมอกันดี, มันก็มีความสุขสบายง่ายกว่าที่จะมีอาชีพขัดแย้งกัน.

อ้อ, ที่นี้ก็มาพูดถึงหมู่ภิกษุ คือหมู่คนหมู่สัตว์ที่ **จะเดินทางไปนิพพาน** ที่พูดว่าเดินทางไปนิพพานนี้พูดภาษาคน ภาษาสมมุติ; ที่จริงนิพพานนั้นมันถึงไม่ได้ด้วยการเดิน มันถึงได้ด้วยการทำให้จิตใจพัฒนาขึ้นมา, ไม่ใช่การเดินด้วยเท้า. แต่เราเปรียบเสมือนว่า เป็นการเดิน; เพราะมันไม่มีคำอื่นใช้. คำว่า **ปฏิบัติก็แปลว่า เดิน**; รู้ไว้เถอะ เรามีการปฏิบัติ; แต่แล้วคำว่าปฏิบัติ มันก็แปลว่า เกินอยู่นั้นแหละ.

ในหมู่คนเหล่านี้ ซึ่งมีการเดินไปนิพพานนี้ **จะต้องมีอาชีพอันเหมือนกับ อาชีพเดียวกัน** คือภิกษุทั้งหลายก็มี สาชีพของภิกษุทั้งหลาย ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสิกขาบท นั้น ๆ, รอดตายอยู่ได้ด้วยปัจจัย ที่ทายกทายิกาถวายให้ โดยไม่ต้องไปทำนาเอง เป็นต้น. นี้เรียกว่าสาชีพ. **เมื่อมีสาชีพตรงกัน ก็มีความเหมาะสมที่จะอยู่ด้วยกัน** นั้นแหละ, หรือจะพูดว่ามีสิทธิ สิทธิอันชอบธรรมที่จะอยู่ด้วยกัน.

ในภาษาวินัยเรียกว่า สมานสังวาส, มีสังวาสเสมอกัน คือ **เป็นภิกษุเสมอกัน จึงมีสิทธิที่จะอยู่ร่วมกัน**. ถ้าไม่เสมอกัน ก็ไม่อยู่ด้วยกัน ซึ่งเขาถือว่าต่าง นิกาย. ภิกษุต่างนิกายไม่อยู่ร่วมกัน เพราะไม่มีสิกขาและสาชีพอันเดียวกัน ภิกษุต้อง ชำระสิกขาและสาชีพของตนให้ถูกต้อง ในการที่จะอยู่ร่วมกัน. เช่นสงฆ์หมู่ใหญ่ ของพระ ผู้มีพระภาคเจ้านี้ มีสิกขาและสาชีพตรงกันหมด.

นี่คำว่าสาชีพ แปลว่าอาชีพพรหมกัน, สารูปแปลว่ามีรูปพรหมกัน, มีรูป เหมือนกัน คือควร มีอาชีพควรแก่ความเป็นภิกษุ มีรูปภาวะควรแก่ความเป็นภิกษุ, มีอาชีพดำรงชีพสมควรแก่ความเป็นภิกษุ.

ที่นี้เรื่องมันก็เลยออกไปถึงว่า การหาเลี้ยงชีพ. การหาเลี้ยงชีพ **การที่จะ ได้มาเลี้ยงชีพ ต้องถูก, ต้องถูกต้องตรงกับความเป็นภิกษุ** อย่าให้มันนอกกริยาของ ความเป็นภิกษุ. แต่ถ้ายึดเอาแต่เพียงว่า แล้วแต่เขาจะให้ มีอาชีพเพียงว่า แล้วแต่ผู้อื่น จะให้อย่างไร มันก็ตรงกันไปทั้งหมด เป็นอาชีพเดียวกันทั้งหมู่สงฆ์ จะมีก็พัน ก็หมื่น ก็แสนองค์ก็มีสาชีพเดียวกัน.

แต่เดี๋ยวนี้นั้นมันเกิดปัญหาขึ้นมา เพราะมีบางองค์แหวกแนว, แหวกแนว ไม่ยอมรับอาชีพตามที่ถูกต้องของภิกษุ. เขาก็ไม่แสวงหาอาชีพตามความต้องการของเขา หรือกิเลสของเขา. อาชีพแหวกแนวอย่างนี้ ก็เรียกว่าอนธนา, อนธนา แสวงหานอก แนวของสมณะหรือของภิกษุ ซึ่งก็ได้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล. ถ้าไม่มีมาแล้วในครั้ง พุทธกาล ทำไมมันจึงมีค่าน้อยอยู่ในพระวินัยในบาลี. นั่นแหละเขาไม่มีอาชีพของภิกษุ; แต่เขาไปแสวงหานอกแนวของภิกษุ เรียกว่า อนธนา.

เมื่อเขาเห็นว่า ประชาชนจะเลื่อมใสเป็นพิเศษได้อย่างไร เขาก็ทำอย่างนั้น เพื่อให้ประชาชนเลื่อมใส แล้วก็ได้ถวายปัจจัยมากเป็นพิเศษออกไป; เช่นทำเคร่ง, ทำ เคร่งให้คนโง่ชอบ. นี่จะเป็นคำที่รัดกุมดีไหม ? ทำเคร่งให้คนโง่ชอบ แต่คนฉลาด ไม่ชอบนะ, ก็ไปทำเคร่งให้คนโง่ทั้งหลายชอบ, แล้วคนโง่ทั้งหลายก็รุมกันถวายปัจจัย แต่คนฉลาดไม่เอาด้วยดอก. เพราะฉะนั้นเรื่องอนธนาทั้งหลายนี้ คนฉลาดเขาไม่เอา ด้วย จะเอาด้วยแต่คนที่ไม่ฉลาด มันต้องมีมาแล้วแต่ในครั้งพุทธกาล เพราะว่ามียกถาว่าไว้ในพระวินัย. พอมานในชั้นอรรถกถา. อรรถกถาก็คงจะมีหนักขึ้นไปอีกแหละ. มัน มีข้อความเขียนไว้ในอรรถกถา เล่าเรื่องอนธนานี้ร้ายกาจยิ่งไปกว่าครั้งพุทธกาลเรียกว่า เรื่อง สุกรยักษ :- เรื่องนี้ เราเคยเอามาแปลลงในหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา แล้วมีคน เอาไปแจก แล้วถูกด่า. พระนั่นแหละเป็นผู้ด่า, เอาหนังสือเรื่องสุกรยักษไปแจกที่ไหน พระจะเป็นผู้ด่า.

สุกรยักษนั้น ข้างหนึ่งมันเป็นหมู, รูปร่างดูข้างหนึ่งมันเป็นหมู, ข้างหนึ่ง มันจะเป็นวัว, มันร้องเหมือนกับแพะ. แล้วบนหัวก็มีเขา, มันมีครบอย่างนี้, แล้วมันก็ หากิน มันเป็นยักษ มันจะจับสัตว์กิน. ถ้ามันเห็นฝูงแพะมา มันก็หลบซ่อนเสีย มันร้อง แพะ ๆ แพะ ๆ. แพะเข้ามาใกล้ในระยะที่มันจับกินได้ แพะหนีไม่ทัน. ถ้ามันเห็นหมูมา

มันก็หันข้างที่เหมือนหนูเข้าไปหาฝูงหนู. หนูคิดว่าเป็นหนูด้วยกันก็เข้ามาใกล้ สุกรยักษ์ก็จับกิน. ทีนี้ถ้าวัวมา มันชูเขาโผล่พ้นหญ้า ให้เห็นว่าเป็นวัว. วัวไม่รู้เข้ามาใกล้ สุกรยักษ์ก็จับกิน.

เรื่องอย่างนี้มีในอรรถกถา แล้วมากด้วย, รุนแรงด้วย. เรื่องกาจำศีล เรื่องสุกรยักษ์ เป็นเรื่องอนเสนาไม่ใช่สาธิของภิกษุ แล้วมีคำอธิบายไกลออกไป เรียก ว่าทำการค้า, ฐปียส์โวหาร, ฐปียส์โวหาร - ภิกษุสำเร็จฐปียส์โวหารัง เป็นนิสัคคียปาจิตติยัมมันท์ทำการค้าด้วยฐปียะ คือเงินตราหรือด้วยสิ่งของ; ทำการแลกเปลี่ยนที่ได้กำไร นี้เขาเรียกว่า อนเสนา, หาทรัพย์อย่างฆราวาส การหลอกลวงนานาชนิด ด้วยวาทศิลป์ ด้วยอะไรต่าง ๆ.

ฉะนั้น การที่พูดชนิดที่ให้เราพอใจ แล้วเกิดลาภเกิดลักการะ นี่มันก็เป็นพวกไม่ถูกต้องทั้งนั้น จนกระทั่งว่าแม้ด้วยคำขับ. พระพุทธเจ้าไม่ยอมฉันอาหาร ที่ได้มาด้วยคำขับแก่ชาวนาพราหมณ์คนนั้น ซึ่งทรงกล่าวคำขับว่า สทุธา พีชํ ตโป วุญจิ ปญญา เม ยุกตญฺคัล ฯลฯ เป็นคำคาถา คำขับ. พอตพราหมณ์คนนี้เขาเลื่อมใส แล้วเขาถวายให้ฉัน ท่านไม่ฉัน. นี่เป็นสิ่งที่ได้มาด้วยคำขับ เป็นอนเสนาเป็นวัตถุไม่ควรท่านก็ไม่ฉัน อย่างนี้เป็นต้น; ต้องเอาไปทิ้ง.

เดี๋ยวนี้เรามันทำอะไรนอกแนวเกินความจำเป็น เพราะเราต้องการเกินความจำเป็น มันจึงต้องทำอนเสนา. แต่ถ้าเขาถวายด้วยศรัทธาไม่ได้หลอกลวง มันก็ไม่ใช่, มันก็ดูอยู่ทีว่าเป็นการนอกแนวหรือหลอกลวงหรือไม่ ? จะฟ้าสว่างทางสาธิพ ก็ขอให้ภิกษุดำรงชีวิต ชนิดที่ถูกต้องตามความเป็นภิกษุ. เขาจะถวายมาน้อย หรือถวายเกินถวายเหลือเพื่อ มันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เราไม่ทำอนเสนาก็แล้วกัน.

ภิกษุในครั้งพุทธกาลนี้ยากที่จะทำอเนสนา เพราะว่าท่านเป็นภิกษุที่ต้องเป็นส่วนมาก. ภิกษุที่ทำอเนสนา เกิดเรื่องขึ้นมาตามวินัยนั้นเป็นส่วนน้อย เรียกว่าเป็นส่วนน้อยและหายาก เพราะว่าออกบวชด้วยเจตนาดีทั้งนั้น. ฉะนั้นสิกขาและสาธิปของภิกษุเหล่านั้นจึงถูกต้อง. แล้วยิ่งเมื่อเป็นอยู่ด้วยสันโดษ ตามอริยวงศ์ เรื่องอาหารก็ดี เรื่องเครื่องนุ่งห่มก็ดี ที่อยู่อาศัยก็ดี หยุดยาก็ดี สันโดษอย่างยิ่งแล้ว, มันก็ไม่มีทางที่จะต้องไปทำอเนสนา มันเหลือกินเหลือใช้. แล้วท่านฉันอาหาร ชนิดที่เรียกว่า ยาบ/นาย-ยังอดตภาพให้เป็นไป เท่านั้นแหละ, ฉันพอกันตายให้มีชีวิตอยู่พอทำงานได้ มันก็เลยไม่ต้องทำอเนสนา มีสำนวนเรียกว่า กินอาหารเหมือนกับการกินเนื้อลูก กลางทะเลทราย. แต่ไม่ได้หมายความว่าให้อดอยาก หรือกินอาหารไม่พอ แล้วเป็นโรคขาดอาหาร, ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น, คือเป็นอยู่อย่างพอดีพอสมควร.

คำบรรยายนี้สำหรับภิกษุ ฟ้าสาธทางภิกษุสาธิป ให้อาธิปของภิกษุ มีอาการสาธออกมาจากความมืด ที่มันเคยมืด; เพราะว่าเมื่อการเป็นอยู่เป็นปึกแผ่น, เป็นปึกแผ่นมากเข้า ๆ ก็เกิดแข่งขันกันสร้างวัดสร้างโบสถ์. ถ้าโบสถ์ของฉันไม่ได้ปูด้วยหินอ่อนเหมือนโบสถ์ของผู้อื่น ฉันก็ทนอยู่ไม่ได้ นี่มันก็ต้องชวนชวายนเกิดอเนสนา. อย่าต้องออกชื่อดีกว่า ว่ามันมีอะไรบ้าง สำหรับสมัยปัจจุบันนี้. ขอแต่เพียงว่าให้กลับไป, ให้กลับไปสู่ภาวะถูกต้องแต่ดั้งเดิม ที่มันเคยถูกต้อง ให้มันถอยกลับค่อย ๆ ถอยกลับค่อย ๆ ถอยกลับ อย่างมั่นคง; เหมือนกับที่ว่ามันได้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปค่อย ๆ เปลี่ยน ๆ ไป คือค่อย ๆ ลืมตัวค่อยลืมตัวโดยไม่ทันรู้สึกตัว ค่อย ๆ ลืมตัวจนมืดหมด. เดียวนี้มันจะถูกกันทั้งที่แล้ว ขอให้ถอยกลับ ๆ ถอยกลับ, เช่นเดียวกับที่มันค่อย ๆ ลืมตัว, ค่อย ๆ ลืมตัวไปอยู่ในความมืดพลาด.

นี้ภิกษุทั้งหลายก็มองดูความที่มันได้มืดพลาดออกไปไกลถึงไหน แล้วก็ขอให้มันถอยกลับ ๆ มันก็จะมาสู่สภาพเดิม, อย่างนี้เรียกว่าฟ้าสาธทางภิกษุสาธิป ไม่พ้นจาก

การที่จะต้องใช้หิริและโอตตัปปะ และธัมมัญญตาอีกตามเคย. ถ้าเรามีความละอาย มีความกลัว ในความผิดพลาดเหล่านี้แล้ว มันก็ถอยกลับได้ เป็นฟ้าสว่างทางภิกษุสาชีพ ภิกษุสาธูป ภิกษุสาชีพ สมณสาธูป สมณสาชีพ กลับมาแล้ว.

นี่การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว พูดกันได้อีกสองสามเรื่อง วันนี้ขอยุติการบรรยาย เพื่อเป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมเป็นคณะ ฟังแล้วส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ๆ สืบต่อไป.

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๘-

๒๗ สิงหาคม ๒๕๒๖

ฟ้าสาทางภาษาพูด, สวดมนต์, มังสวิรัต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้
อาตมาก็จะได้บรรยายเรื่อง ฟ้าสาในลักษณะต่าง ๆ ต่อจากครั้งที่แล้ว ๆ มาไปตามเดิม.

เรื่องฟ้าสาเป็นเรื่องที่เราจะต้องสนใจ คือทำให้มันสา และเป็นหน้าที่ของ
พุทธบริษัท ซึ่งมีความหมายว่าผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. คำว่า พุทธะ นั้น ความหมายที่
โดยตรงก็คือ ตื่นจากหลับ ; การตื่นจากหลับก็มีความหมายเท่ากับฟ้าสา คือตื่นจากความ
มืด ก็มีอาการสว่าง. การที่จะเปลี่ยนจากความมืดมาสู่ความสว่างนี้ ต้องมีการสา สาด้วยกัน
เสียก่อน; ถ้ามันสาได้จริง มันก็สว่างได้จริง, บางทีจะเป็นคำคำเดียวกันก็ได้ คำว่า
สา กับคำว่า สว่าง โดยกระจายคำออกไปจากสาเป็นสว่าง. พุทธบริษัทจะมีความหมาย
แห่งความเป็นพุทธบริษัท สมตามความหมายของคำคำนี้ มันก็หลักคำว่าสว่างหรือคำว่า
สาไปไม่พ้น; ดังนั้นจึงขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน มีความสนใจในการที่จะทำให้สา.

ฟ้าสว่างทางภาษาพูด.

ข้อแรกที่จะพูดกันในวันนี้คือ **ฟ้าสว่างทางภาษาพูดและการพูดจา**, การพูดจามันต้องพูดด้วยภาษา จึงมีการสางทั้ง ๒ อย่าง คือคำพูดก็มีลักษณะที่ดีขึ้น วิธีพูดก็ดีขึ้น คือ **สางทั้งคำพูด และทั้งวิธีพูด** นั่นเอง.

วิธีพูดดีขึ้น ก็หมายความว่า **ให้ถูกต้องให้สำเร็จประโยชน์** นั่นแหละ เป็นส่วนใหญ่ ที่ให้นำฟังหรือชวนฟัง นี่เป็นเรื่องที่รอง ๆ ลงมา เราจะต้องนึกถึงความสำเร็จประโยชน์เป็นส่วนใหญ่.

ที่นี้ถ้อยคำที่จะต้องเอามาพูด ก็ต้องมีลักษณะสางหรือดีขึ้น ในทางที่ว่า คำเหล่านั้น เป็นคำพูดที่มีความหมาย, เป็นคำพูดที่แสดงธรรมะอยู่ในตัว, เป็นคำพูดของผู้รู้ใช้พูดจากัน ไม่ใช่คำพูดของคนโง่คนพาล อย่างนี้เป็นต้น. เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่ใช่เล็กน้อย; ถ้าเราจะได้บรมเด็ก ๆ ของเรา ให้รู้จักมีการพูดจาด้วยคำพูดที่เหมาะสม ก็จะเป็นประโยชน์เป็นอันมากแก่เด็กของเรา.

ภาษาที่เป็นสิ่งที่เป็นองค์ประกอบอันสำคัญ สำหรับการวิวัฒนาการของมนุษย์. ถ้าถามว่า**ภาษาคืออะไร ? ภาษาคือ สิ่งที่เป็นเครื่องถ่ายทอดอะไร ๆ ให้ระบาคกว้างออกไป** จนทั่วโลกก็ได้, พูดกันอยู่ในวงแคบ มันก็ถ่ายทอดในวงแคบ; แต่ถ้ามันเป็นเรื่องที่ดี มันก็ถ่ายทอดออกไปเป็นวงกว้าง จนกระทั่งทั่วบ้านทั้งเมืองทั่วประเทศ แล้วก็เป็นทั่วโลกในที่สุด. เหมือนอย่าง **พระศาสนานี้** ก็ถ่ายทอดด้วยภาษา; ในครั้งแรกก็ไม่มีเขียน ก็ถ่ายทอดกันด้วยภาษาล้วน ๆ, แม้แต่จะจำไว้ก็ยังจำไว้ด้วยการท่องจำมีภาษาเป็นเครื่องบันทึก, แล้วก็มีภาษาเป็นเครื่องถ่ายทอด กระทำให้กว้างขวางออกไป ๆ, นี่คือประโยชน์ของภาษา.

ถ้ามองให้ลึกลงไปกว่านั้นอีก เราจะพบว่า ภาษา นั้นแหละ คือสิ่งที่สร้าง ความเจริญหรือวิวัฒนาการ ทั้งทางกายและทางจิต. ข้อนี้ได้ที่สัตว์ คือสัตว์ เดรัจฉาน ทั่วไปมัน ไม่มีภาษาพูด มีภาษานิดหน่อย ที่ส่งเสียงให้มีความหมาย หรือ กิริยาท่าทางที่มีความหมาย, แต่มันน้อยเกินไป มันไม่อาจจะถ่ายทอดสิ่งที่มันลึกซึ้งได้ สัตว์จึงไม่อาจจะถ่ายทอดความรู้กันได้.

ส่วน คนนั้นมีภาษาพูด จึงถ่ายทอดความรู้ทุกระดับ, ถ่ายทอดความรู้ลึก ได้ทุกระดับ. พอเด็กเกิดมาเราก็ให้เรียนพูดจา นี่เรียนพูดจาก่อน ก็ถ่ายทอดด้วยการ พูดจານี้มาก; อย่างในลูกเด็ก ๆ นี่ได้รับการสั่งสอนทางวาจา ให้ทำอย่างนั้นให้ทำอย่างนี้, มันจึงรู้ในการที่จะทำอะไรยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ที่จริงตอนแรกมันก็เหมือนกันแหละ ลูกคนกับ ลูกสัตว์ แต่ลูกคนมันพูดได้ มันพูดกันได้ มันก็ถ่ายทอดกันได้เรื่อย ๆ มา จนกว่าจะได้ เรียนหนังสือ ซึ่งจะเป็นการถ่ายทอดที่ยิ่งใหญ่ไปกว่านั้น.

การถ่ายทอดโดยมีภาษาเป็นสื่อ เป็นเหตุให้รู้ ทำความก้าวหน้าทำ ความเจริญได้ทันที. เด็กที่เกิดมาเป็นใบ้หูหนวก ก็เรียนอะไรได้ยาก เพราะว่ามันมี การถ่ายทอดได้น้อยกว่า; การถ่ายทอดด้วยท่าทาง ด้วยนิ้วมือ ด้วยรูปภาพ นี่มันถ่าย ทอดได้น้อย, เด็กที่เป็นใบ้หูหนวกมาแต่กำเนิด จึงทำอะไรได้น้อยกว่า เพราะว่ามันไม่มี ภาษาที่จะถ่ายทอด. สัตว์หยุดอยู่กับที่ เพราะมันเพิ่มเติมอะไรไม่ได้ด้วยการถ่ายทอด เพราะไม่มีภาษาจะถ่ายทอด; คนนี้ มันก็ก้าวหน้าเหมือนกับวิ่งไป เพราะมันมีการถ่าย ทอดด้วยภาษาที่เพิ่มขึ้น ๆ นับตั้งแต่ภาษาพูดจนถึงภาษาเขียน. ที่จริง ภาษาเขียน ก็คือภาษาพูดอย่างหนึ่ง นั่นเอง เพียงแต่มันไม่ใช้ปาก มันใช้ลายลักษณ์อักษรทางตา มันก็บันทึกอะไรได้ดีกว่า แน่นนอนกว่า. นี่แหละประโยชน์ของสิ่งที่เรียกว่าภาษา.

เรื่องทางจิตใจที่ละเอียด ก็ต้องพูดกันมาก ดูตรงที่เราเรียนธรรมะเราต้องพูดกันมาก พูดกันทุกแห่งทุกมุม จนเราเข้าใจเรื่องในทางนามธรรม ไม่มีรูปร่างได้; อย่างนี้มันไม่มีทางดอกที่ว่าสัตว์เดรัจฉานหรือคนใบ้ มันจะถ่ายทอดกันได้.

รวมความว่า **เราจะต้องใช้ภาษาให้ดีที่สุด ทั้งภาษาพูดและภาษากริยาทำทาง;** สำหรับภาษากริยาทำทางนั้น ก็ยังมีอยู่ ๒ ประเภท ภาษาของคนใบ้นั้นก็ เป็นภาษากริยาทำทางชนิดหนึ่ง แต่ว่าง่ายมากต่ำมากหรือธรรมดาเกินไป. **ภาษากริยาทำทางอีกชนิดหนึ่ง ก็คือของคนเรานี้แหละ ที่พูดได้นี้แหละ มีภาษาทางกริยาทำทางซึ่งเราแสดงได้ดี คนนี้มีท่าทางอันแสดงให้เห็นได้ว่า จิตใจของเขาเป็นอย่างไร. นี่เราดูกริยาทำทางของเขา แล้วเรารู้ได้ว่าจิตใจของเขาเป็นอย่างไร ภาษาด้วยทางกริยาทำทางที่ลึกซึ้ง ไกลกว่าภาษาของคนใบ้ เป็นอันมาก.**

ภาษากริยาทำทางนี้ ได้ปรากฏว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างสำคัญ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วด้วยซ้ำไป, คือเรื่องราวในพระบาลีมีอยู่ว่า **เมื่อพระพุทธเจ้าท่านได้ทรงส่งสาวก ออกไปประกาศพระศาสนาในที่ต่าง ๆ แล้ว พระสาวกเหล่านั้น เป็นผู้บรรลุดุคคุณธรรมในพระพุทธศาสนาสูงสุด เป็นพระอรหันต์เป็นส่วนมาก. ที่นี้ท่านเดินไปที่ไหน คนที่มีปัญญาเป็นปัญญานชน เขาสังเกตเห็นท่าทาง ว่าคนนี้มีอะไร ที่เขาเรียกกันในภาษาธรรมะว่า อินทรีย์ มีอินทรีย์ผ่องใส, มีอินทรีย์ผ่องใส คือหน้าตาท่าทางอะไรมันแสดงว่าฉลาด แล้วก็มีความสุข แล้วก็น่าไว้วางใจ ไม่คดโกง อะไรอย่างนี้ อินทรีย์ผ่องใส. เขาไม่รู้จักดอกว่าคนนี้มาแต่ไหน รู้อะไร ยังไม่รู้เลย แต่เห็นว่าอินทรีย์ผ่องใส จึงเข้าไปติดต่อดูๆ จนได้รู้อะไรเป็นอะไรเพราะสนทนากัน, **ความที่มีอินทรีย์ผ่องใส นั้นเรียกว่าภาษาโดยกริยาทำทาง แสดงออกมา.****

ถึงแม้เดี๋ยวนี้ก็ยังใช้กันอยู่ ถ้าคนไหน หรือพระเถระองค์ไหน มีกิริยา
ท่าทางสมควรแก่ความเป็นสมณะ ก็ดึงดูดความสนใจ หรือความเคารพนับถือของ
ประชาชน ได้มากกว่า ที่จะพูดเก่งเสียด้วยซ้ำไป. ภาษาโดยกิริยาท่าทางนี้มีอิทธิพล
มาก ซึ่งควรจะรู้ไว้ด้วย ในฐานะเป็นภาษาชนิดหนึ่ง คือพูดกันด้วยกิริยาท่าทาง.

ที่นี้ฟ้าควรจะสาธยายในทางภาษา คือทั้งภาษาของบรรพชิต และภาษา
ของฆราวาส. พุทธบริษัทมีทั้งบรรพชิตและฆราวาส แล้วก็มี การพูดจาด้วยถ้อยคำ
ตามระเบียบที่กำหนดไว้เป็นภาษาของตน ๆ ซึ่งควรจะได้เอามาพิจารณากันต่อไป.

ภาษามี ๒ ชั้น ภาษาที่ใช้พูดจามี ๒ ชั้น : คือ **ชั้นต้น** ชั้นผิวเผิน กับ
ชั้นลึก ที่รู้ความหมายได้แต่คนที่มีปัญญา, เราเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ภาษาคน** กับ **ภาษา**
ธรรม. ภาษาคน ก็คือพูดจาอย่างที่คนธรรมดาพูด; ส่วนภาษาธรรมนั้นเขามีคำพูด
เฉพาะ มีความหมายลึก คือลึกกว่าที่คนธรรมดาใช้พูดจกัน.

ภาษาคนเป็นภาษาสมมุติ คือตามที่คนเขาสมมุติพูดกันอย่างไร; ส่วน
ภาษาธรรม นั้นมันไม่ใช่สมมุติของคนทั่วไป มันเป็น **ความรู้ของบุคคลเฉพาะคน**
เอามาพูดจกันกับคนธรรมดา บางทีก็ฟังไม่ถูก, ต้องอธิบายกันอีกมากจึงจะฟังถูก.

ภาษาคนพูดไปเท่าที่คนรู้ ภาษาธรรมพูดไปตามที่บัณฑิตนักปราชญ์เขา
รู้ เมื่อเป็นอย่างนี้จะเรียกได้ว่า ภาษาของคนธรรมดาก็ได้, ภาษาของบัณฑิตนักปราชญ์ก็ได้,
นั่นแหละคือภาษาคนภาษาธรรม.

การถ่ายทอดกันโดยภาษาคน มันก็ ถ่ายทอดได้แต่เรื่องต่ำ ๆ ตื้น ๆ ใน
ระดับคนธรรมดา. ภาษาธรรมถ่ายทอดเรื่องลึกซึ้ง เกินกว่าที่คนธรรมดาเขาพูดจา
กัน, มีความหมายบางทีลึกจนคนธรรมดาเข้าใจไม่ได้, หรือบางทีกลับกันอยู่ก็มี.

ภาษาคนพูดไปตามความรู้สึกของคนที่มีตัวตน, ภาษาธรรมชาติพูดไป
ตามความรู้สึกของคนที่ไม่มีความรู้สึก หรือละตัวตนเสียได้. นี่ฟังให้ดีเถอะ ภาษาของ
คนที่ยังมีตัวตน มันก็พูดอย่างมีตัวตน, ภาษาธรรมชาติของผู้รู้ มันก็พูดอย่างที่ไม่ต้องมีตัวตน
แต่เป็นเรื่องของธรรมชาติ อันมิใช่ตัวตน; นี่ความแตกต่างกันโดยแท้จริงมันอยู่ที่ตรงนี้.

ภาษาที่มีตัวตน พูดสำหรับคนธรรมดา ก็สอนกันได้แต่เพียงขั้นศีลธรรม,
ส่วนภาษาที่ไม่มีตัวตน ของคนที่รู้ลึกกว่าธรรมดา มันก็สอนกันได้ถึงขั้นที่เรียกว่า
ปรมัตถธรรม. ภาษาศีลธรรม ก็เป็นเรื่องอยู่ในโลก อยู่ในโลก เวียนว่ายอยู่ในโลก
นี่ภาษาคน หรือภาษาคนธรรมดา, เป็นไปตามเรื่องศีลธรรมของคนที่อยู่ในโลก. นี่ภาษา
ธรรมเป็นเรื่องเหนือธรรมดา ก็เป็นเรื่องพูดจากัน สำหรับคนที่อยู่เหนือโลก.

อยู่ในโลก ก็คือว่าเอออวยกันไปตามเรื่องของโลก หัวหูกันขวิดกันไปตาม
เรื่องของโลก; แต่ถ้า**ภาษาปรมัตถธรรม** มันจะออกไปจากโลก คือจะอยู่เหนือโลก
เหนืออิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ ในโลก, จึงต่างกันอยู่อย่างที่เราเรียกว่า คนละทิศทางก็ได้ หรือ
ตรงกันข้ามโดยประการทั้งปวงเลยก็ได้. อย่างที่ว่า **มีตัวตน กับไม่มีตัวตน** มันต้อง
พูดกันคนละอย่าง. คนที่มีตัวตน ตัวอย่างเช่นว่าคนมีตัวตนก็พูดว่าตาย คนตาย;
นี่มันรู้แค่เปลือกนอก แค่วัตถุ. ถ้า**ภาษาธรรมะ** ขึ้นสูงมันก็คนดับ นี่เป็นภาษาที่
ว่ามันไม่ต้องมีคน มีแต่นามรูปมันดับ, ภาษาหนึ่งว่า **มีคน** แล้วก็พูดว่าตาย อย่างนี้
เป็นต้น. นี่เป็นตัวอย่างที่จะต้องสังวรไว้ ศึกษากันให้ละเอียดต่อไป,

ภาษาแสดงให้รู้ถึงภาวะแห่งจิตใจ, ภาวะแห่งจิตใจของใครมีอยู่อย่างไร
พอเราพูดกับเขาสักพักหนึ่ง เราจะรู้ได้โดยภาษาที่เขาพูดนั่นแหละ ว่าเขามีภาวะแห่งจิตใจ
สูงต่ำอย่างไร, ใจฉลาดอย่างไร, จะรู้ได้ด้วยภาษาที่เขาพูด. คนที่มีความรู้สึกเหนือกว่า

หรือสูงกว่าจะยิ่งเห็นชัดว่าคนที่มีความรู้สึกทางจิตใจต่ำกว่านั้น มันมีอะไร มันต่ำกว่า
อย่างไร.

นี่คนเขาจึงอ่านกันออกด้วยการพูดจา กระทั่งรู้ว่าคนนี้เป็นพระอรหันต์,
หรือไม่เป็นพระอรหันต์ เมื่ออยู่กันนาน ๆ ก็รู้ได้ด้วยการพูดจา อย่างนี้เป็นต้น. แม้ที่
สุดแต่การปลั่งปาก หรือคำอุทาน, **อุทานคือคำปลั่งปากออกมา คนธรรมดาสามัญ**
ก็มักจะปลั่งปากออกมาด้วยเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในเหตุการณ์ในชีวิตของตน บางที่เป็นเรื่อง
ต่ำ ๆ เป็นเรื่องหยาบคายก็เอามาปลั่งปากได้, **แสดงว่ายังต่ำ** ยังมีความรู้สึกต่ำ. ถ้ามี
การศึกษาสูงก็ปลั่งปากออกมา ด้วยคำปลั่งที่แสดงว่า **มีความรู้สูง มีจิตใจสูง,**
มี

ประสบการณ์สูง. ดูเถิดว่าแม้แต่คำพูดที่ปลั่งปาก ปราศจากเจตนา ปราศจากการควบคุม
บังคับ นี่มันก็ยังเป็นภาษาที่ต่างกัน จนบอกให้รู้ได้ว่า แต่ละคน ๆ นั้นมันมีสถานะ
แห่งจิตใจสูงต่ำอย่างไร.

เออละ, เป็นอันว่าเราสังเกตเห็นได้ว่ามันมีภาษาอยู่ ๒ ภาษา : ภาษาคน
ธรรมดาที่มีตัวตน, ภาษาของผู้รู้ ไม่มีตัวตน. เมื่อคนหนึ่งพูดว่า สุข คนหนึ่งพูดว่าไม่สุข
ไม่ใช่ความสุข แล้วคนหนึ่งพูดว่า ได้ หรือรวย. อีกคนหนึ่งจะพูดในเรื่องเดียวกันว่า
ไม่ใช่ได้ ไม่ใช่รวย ธรรมดา ๆ, เป็นอย่างนี้เอง **มันเป็นอย่างนี้เองไปเสียหมดสำหรับ**
คนที่รู้. คนที่ไม่รู้มันก็อย่างนั้นอย่างนี้ ถูกใจบ้างไม่ถูกใจบ้าง เรื่องดีเรื่องได้เรื่องเสีย
เรื่องยุ่ง ไปหมดเลย.

เราจะต้องรู้จักใช้ภาษาให้ลึกหรือสูงขึ้นไป ตลอดถึงรู้จักฟังภาษาที่นัย
ให้ทราบถึงภาวะจิตใจของบุคคลผู้พูด; ถ้าทำได้อย่างนี้ เรียกว่าฟ้าสาगरทางภาษาพูด.

ที่นี่จะดูว่า ภาษาที่มีอิทธิพลมากน้อยเท่าไร ? มันมีอิทธิพลมากเท่าที่มันสามารถจะดังก้องไปทั่วโลกได้. **ภาษาพูด**ที่มันสูงสุดมันมีค่ามาก **ดังก้องไปทั่วโลกได้**; เช่นเรื่องของพระศาสนา หรือเรื่องของความเจริญก้าวหน้าอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วทั้งโลก มันก็เป็นเรื่องก้องโลกได้, ทำให้ถ่ายทอดกันทั้งโลก, ทำให้โลกทั้งโลกมีความนิยมหันเหไปทางเดียวกันได้ มันเป็นไปได้ถึงอย่างนี้. แต่มันจะเป็นได้หรือไม่ มันก็แล้วแต่เหตุการณ์, แล้วแต่สถานการณ์ในโลกกำลังเป็นอย่างไร, ภาษามันอาจจะเป็นไปได้ถึงอย่างนั้น แต่ผู้ใช้ภาษาทำไม่ได้ ถ้าอย่างนั้นมันก็ไม่ได้เหมือนกัน. **เราจะต้องทำให้มันดีขึ้น ๆ, เรียกว่าฟ้าสว่างทางการใช้ภาษา.**

มันเป็นการอบรมสั่งสอนชนิดพิเศษ คือโดยไม่รู้สีกตัว เพียงแต่ได้ยินได้ฟังเขาก็เอาอย่างเอง; เขาพอใจเขาชอบใจ แล้วเขาก็เอาอย่างเอง; นั่นแหละเรียกว่าภาษาพิเศษ จะพูดจาเป็นคำพูดก็ได้ จะไม่ต้องพูดจาเป็นคำพูดก็ได้, แต่เมื่อแสดงออกไปให้เห็นเป็นที่พอใจแล้ว เขาก็เอาอย่างเอง เขาก็ทำตามอย่างเอง. นี่สามารถที่จะดังก้องไปทั่วโลก ในความนิยมเหมือน ๆ กัน เป็นอย่างเดียวกัน. นี่เรียกว่า **อิทธิพลของภาษา** ซึ่งเป็นเสียงของคนพูด, เสียงของคนพูด นี้อย่างหนึ่ง.

ที่นี่ **เสียงของธรรมะพูด** อย่าเพิ่งเข้าใจว่าบ้าแล้วว๊วย, เสียงของธรรมะพูดมันยังมี. ธรรมะพูด ฟังแปลกนะ เสียงคนพูดรู้จักกันดีแล้ว แต่ว่า **เสียงธรรมะพูด** มันแปลก คือน้อยคนจะได้ยิน หมายถึงเสียงที่ธรรมชาติพูด, ก็คือ**ลักษณะอาการที่ธรรมชาติมันแสดง**, อะไร ๆ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ นี่ย่อมแสดงความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอ เราเรียกว่าเสียงของธรรมะ.

เช่นมันจะพูดโดยไม่ต้องมีปาก แต่ว่ามันก็แสดงให้เกิดความรู้สึก เหมือนกับว่าได้ยินเหมือนกัน, ก่อนหน้านี้เราเคยพูดว่า **ต้นไม้พูด ที่สวนโมกข์ต้นไม้พูดได้**

ก่อนหินพูดได้ ดินทรายพูดได้; นี่เราหมายถึงว่า ต้นไม้มันแสดงลักษณะให้เราเห็นว่า มันไม่เที่ยง, แล้วมันทนทาน, แล้วมันก็เป็นตัวตนไปไม่ได้. ต้นไม้แสดงอยู่อย่างนี้ ในลักษณะที่เด่นชัดที่สุด เหมือนกับตะกอน เหมือนกับตะกอน; แต่มนุษย์ใจ หูมันหนวก ไม่เห็น และไม่ได้ยินว่า ต้นไม้พูดอยู่ตลอดเวลาว่า มันไม่เที่ยง มันมีอาการทนทุกข์ทรมาน แล้วมันก็เป็นอนัตตา.

จะพูดว่า สังขารทั้งปวงมันพูดก็ได้, สังขารทั้งปวง ไม่ว่าสังขารชนิดไหน; แม้แต่ขึ้นฝุ่นเม็ดหนึ่ง สังขารที่ต่ำต้อยที่สุดมันก็พูด, สังขารที่เป็นดิน เป็นทราย เป็นก้อนหิน เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์ เป็นคน อะไรก็ตาม. เนื้อหนังของคนก็เป็นสังขาร แล้วก็อยู่ในคน มันก็พูด, คนก็ไม่ได้ยิน ที่ว่าธรรมชาติมันพูดอย่างนี้ คนมันไม่ได้ยิน. สังขาร คือสิ่งปรุงแต่งทั้งหลายมันพูด แล้วคนมันก็ไม่ได้ยิน, แล้วมันก็ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่สังขาร นอกจากพระนิพพานอย่างเดียว. แต่คนก็ไม่ได้ยิน หรือได้ยินน้อยมาก, ได้ยินน้อยมากจนไม่มีประโยชน์.

แต่ว่าพระพุทธรูปเจ้าท่านได้ยิน, คนอย่างพระพุทธรูปเจ้าก็ได้ยิน. คนที่ร้องลงมาไม่ถึงขนาดนั้นก็ได้ยินร้องลงมา, คนที่ร้องลงมาอีกมันก็ได้ยินร้องลงมา ได้ยินไม่เท่ากัน. นี่ก็แสดงว่าถ้าความเป็นพระพุทธรูปเจ้ามีมาก มันก็ได้ยินหมดแหละ; ถ้าความเป็นพระพุทธรูปเจ้าน้อยในบางคนมันก็ได้ยินน้อย มีน้อยมันก็ได้ยินน้อย น้อยที่สุด กระทั่งว่าไม่มี มันก็ไม่ได้ยินเลย, คนโง่คนพาลจึงไม่ได้ยินข้อที่ธรรมชาติ แสดงอยู่ พูดอยู่ ก้องไปทั่วโลกเลย. ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตา; นี่เรียกว่าเสียงของธรรมะ.

เสียงของคนพูดมันได้ยินง่าย, แต่ว่าเสียงคนพูดจะพูดเรื่องที่มีมันลึกกว่าธรรมดา มันก็ฟังไม่ออกอีกนั่นแหละ. ดังนั้น เราจึงฟังคำที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสนั้นไม่

ออก ไม่หมดตามที่เป็นจริง จึงไม่ได้รับประโยชน์อะไร จากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็มี. ขอให้ดูให้ดีว่า คนในครั้งพุทธกาลนั้นไม่ได้รับประโยชน์จากการที่มีพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลกก็มี, ไม่ใช่ทุกคนจะบรรลุผลกันหมด, แล้วกล่าวได้ว่า ส่วนมากไม่ได้รับประโยชน์ คือไม่ได้รู้ตามพระพุทธเจ้า. ที่รู้ตามพระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ไปนี้ไม่เท่าไรดอก; นั่นแหละคือ**คนที่ไม่ได้ยิน ไม่ได้ยินเสียงของธรรมะตามธรรมชาติ** ด้วยตนเองแล้ว. **แม้จะมีพระพุทธเจ้านำมาตรัสมาพูดให้ได้ยิน ก็ยังไม่ได้ยินอยู่** นั่นแหละ ก็เลยไม่ต้องรู้กัน ไม่ต้องรู้ธรรมะ เพราะไม่ได้ยินเสียงของธรรมะ.

เราจะพูดว่า **เสียงของธรรมะ หรือเสียงของธรรมชาตินี้** มันดัง ดัง **ก้องไปทั่วโลก** แล้วคนที่ไม่ได้ยิน นี่เรียกว่าอย่างไรดี เรียกว่าคนพูดมันพูดไม่จริงหรือ ว่าคนที่ไม่ได้ยินนั้นมันเป็นคนบ้า เป็นคนที่ไม่ได้ยิน, คือใครมันบ้ากันแน่. คนพูดบ้าหรือ คนฟังบ้า ว่าเสียงของธรรมะดังก้องโลกอยู่ตลอดเวลา, แล้ว**คนที่ไม่ได้ยินเสียงแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สุนฺญตา อิทัปปัจจยตา** อะไรก็ตาม มันดังก้องอยู่ทั่วโลกทั่วจักรวาลตลอดเวลา ไม่เว้นสักวินาทีเดียว; แต่คนที่ไม่ได้ยิน, แล้วมันก็ดังก้องทั้งโลกทำไมมันจึงไม่ได้ยิน มันกลายเป็นเสียงเงียบสำหรับบุคคลเฝ้า. เราเลยเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า **เสียงแห่งความเงียบ**, เสียงที่เงียบที่สุด ที่ไม่ต้องดังเป็นเสียงออกมาใส่หูคนเฝ้า แต่มันก็มีอยู่ นั่นเสียงแห่งความเงียบ **คือเสียงที่บอกว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อิทัป-ปัจจยตา** อยู่ตลอดเวลา.

ทีนี้คนต้องปรับปรุงจิตใจให้เงียบ, **ปรับปรุงจิตใจให้เงียบ** ให้สงบที่สุดเลย **แล้วจะได้ยินเสียงแห่งความเงียบ**. ถ้าอยากจะฟังเสียงธรรม จะได้ยินเสียงธรรม หรือภาษาธรรมนั้น ปรับปรุงจิตใจให้สงบจากการรบกวนของความรู้สึกต่าง ๆ. **เมื่อไม่มีอะไรในโลกรบกวน จิตนั้นมันก็สงบ, จิตนั้นก็จะได้ยินเสียงเงียบ, เงียบที่สุด คือ**

เสียงของธรรมชาติ เสียงของธรรมะ เสียงของสัจจะ ที่ร้องบอกอยู่ตลอดเวลาว่า ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

นี่เรื่องมันก็อย่างที่เราก็นิยมกระทำกันอยู่ ว่า**ทำสมาธิ** แล้วก็จะเห็น**แจ้ง** **อนิจจัง ทุกขังอนัตตา**; เหมือนกับว่าได้ยิน, ได้ยินธรรมชาติมันร้องบอก. ถ้าจิตไม่สงบถึงขนาดนี้ก็ไม่ได้ยิน หรือจะเรียกว่าไม่ได้เห็นก็ตามใจ, แล้วแต่จะใช้คำพูดคำไหน. **ทำจิตให้สงบจะได้ยินเสียงแห่งความเจียบหรือเสียงธรรม** ก็ไม่เสียที, ได้ยินเสียงของธรรมะ ได้ยินเสียงของพระเจ้า ได้ยินเสียงของธรรมชาติอันสูงสุด มันบอกอยู่ตลอดเวลา แล้วก็ไม่ได้ยินก็ไม่รู้, ไม่รู้ก็ไม่เอามาปฏิบัติ. **เมื่อไม่ปฏิบัติก็ต้องได้รับโทษของการไม่ปฏิบัติ คือจะต้องทนทุกข์, จะต้องมีความทุกข์** เพราะความไม่ได้ยิน เพราะความโง่ของตน. ขอให้ทุกคนปรับปรุงการได้ยินภาษาของเสียงธรรม ธรรมชาติ สิ่งสูงสุดที่มีอยู่ในโลก แล้วร้องบอกอยู่ตลอดเวลา.

เอาละ, เป็นอันว่า พูดมันเลยความจำเป็นไปบ้างแล้ว หรือไม่มากแล้วก็ได้ แต่เพราะมันเป็นเรื่องของภาษานี้จะทำอย่างไร มันเป็นเรื่องของภาษา **ซึ่งมีความจริงอยู่อย่างนี้, มีความลับของมันอยู่อย่างนี้**; เราก็จะต้องเอามาพูดกัน. ถ้าฟังถูกก็จะมีประโยชน์, ถ้าฟังไม่ถูก ก็เรียกว่าพูดเพื่อเจ้อเกินจำเป็น ไม่ได้รับประโยชน์ ไม่มีประโยชน์อะไร ก็ตามใจสิ. แต่เดี๋ยวนี้กำลังบอกให้รู้ว่าเรื่องมันมีอยู่อย่างนี้, **เราควรจะทำให้มันมีฟ้าสว่างขึ้นมา, คือรู้สึก ลึกลงไป หรือกว้างออกไป เป็นฟ้าสว่าง, แล้วขอให้มันมีฟ้าสว่างทางภาษาพูด หรือฟ้าสว่างทางการพูดจา ทั้งภาษาที่บ้าน หรือภาษาฆราวาส และภาษาที่วัด.**

เดี๋ยวนี้เรามันทำความสับสนกันอยู่ มีความสับสนกันอยู่ในเรื่องนี้; จะยกตัวอย่างให้ฟังว่า **เพราะภาษามันสับสน** นั้นแหละ, ไม่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็นนั่นแหละ

มันจึงยุ่ง. อย่างภาษาพระพูดว่า **อาตมาภาพ** ภาษาพูดของพระนั้นใช้คำว่า **อาตมาภาพ** คือ **ภาวะแห่งอัตตา**, **ภาวะแห่งอัตตา** เรียกคำพูดแทนตัวเองว่าอาตมาภาพ **อย่างนี้มันผิดนะ**, หรือว่าสอนศาสนาผิดนะ. **พระเรียกตัวเองว่าอาตมาภาพ** คือภาพของอาตมาภาพของอัตตา **มันผิด เพราะไม่มีอัตตา**, เพราะพุทธศาสนาก็สอนว่าไม่มีอัตตาอยู่แล้ว, แล้วทำไมพระจึงมาพูดยืนยันเรียกร่างกายนี้ว่าอาตมาภาพ.

ที่นี้ก็มีบางยุค ไม่เรียกว่าอาตมาภาพ, **คำว่าอาตมาภาพนี้เพ็งจะมี**, เพ็งจะมี หรือว่าจะเคยมีแล้วเลิกไป แล้วมามีอีกก็ได้, คือมีบางคราวบางยุคบางสมัย พระไม่พูดว่าอาตมาภาพ, **พระจะพูดกับชาวบ้านว่า รูป, รูป; แทนที่จะพูดว่าอาตมาภาพ**, อาตมาภาพมีความประสงค์อย่างนั้นอย่างนี้ ก็พูดว่า **รูปมีความประสงค์อย่างนั้นอย่างนี้**. เมื่ออาตมาเด็ก ๆ ก็ยังจำได้ว่า มีการใช้คำพูดอย่างนี้อยู่, แล้วเราก็งง ๆ เหมือนกันที่ว่า รูป ๆ พระที่เชื่อถือตรงต่อคำสั่งสอนของอุปัชฌาย์อาจารย์สมัยนั้น ใช้คำพูดเรียกตัวเองว่า รูป ก็มีเหมือนกัน. นั่นแหละ **ภาษาที่ถูกต้องของพระ** ที่เรียกตัวเองว่า รูป, รูปมานี้ต้องการอะไรอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ว่าไป.

เดี๋ยวนี้มันเปลี่ยน เปลี่ยนมาเป็นว่า อาตมาภาพ, อาตมาภาพมานี้ต้องการอย่างนั้นอย่างนี้ มันกลับตรงกันข้าม : **อันหนึ่งบอกว่ารูปธรรมตามธรรมชาติเท่านั้นแหละ** นั่นแหละคือถูกแหละ, แต่อันหนึ่งบอกว่า **อาตมาภาพที่เดียว**, มีอาตมา มีตัวมีตนมาที่เดียว **อย่างนี้มันผิด**. ถ้าว่าพระพูด อาตมาภาพก็คล้าย ๆ กับยืนยันว่ามีอาตมา มีอัตตา มีตัวตน; ถ้าพระพูดว่า รูป รูปเท่านั้นแหละ ก็เท่ากับยืนยันว่าไม่มีอัตตา ไม่มีอาตมา ไม่มีตัวตน, มีแต่รูปธรรม รูปธรรมกลุ่มหนึ่งเท่านั้นแหละ. นี่ฟังดูที่ว่ามันต่างกันอยู่; ใครจะฉลาดหรือโง่กว่ากันก็ตามใจ, แต่ว่าผลมันเกิดขึ้นต่างกันแน่. **คำพูดชนิดหนึ่งมันชวนไปให้มีตัวตน ยึดถือตัวตน**, คำพูด **อีกประเภทหนึ่ง**

มันชวนไป ให้ละเสียซึ่งตัวตน เลิกละเสียซึ่งตัวตน มันเป็นอย่างนี้. คำพูดที่ยืนยัน
ไปในทางมีตัวตน แล้วก็เรียกว่า ผิดหลักพุทธศาสนา.

แม่ที่พูดแต่พูดว่า จำวัด อย่างนี้, พระนอนเขาว่าจำวัด นี่ก็ไม่ถูกหลักของ
ธรรมะในพระพุทธศาสนาดอก เพราะไม่มีตัวตนแล้วมันจะจำ ประจำอยู่ที่ไหนได้อย่างไร,
มันไม่มีตัวตน แล้วมันจะประจำอยู่ที่ไหนได้อย่างไร. มีพระบาลีว่า คนโง่เท่านั้นที่พูดว่า
ข้าพเจ้าจะอยู่ที่นี้ จำพรรษาที่นี่ตลอด ๓ เดือน นั้นเป็นคนโง่พูด. มีพระบาลีกล่าวอย่าง
นี้เลย เพราะมันไม่มีตัวตนนี้ มันจะจำพรรษาอยู่ที่นี้ตลอด ๓ เดือนได้อย่างไร; ส่วน
วินัยบังคับ ให้ทำนั้นมันอีกอย่างหนึ่ง แต่ภาษารธรรมะชั้นสูงมันเป็นอย่างนั้นไม่ได้ :
อิธ วสุสํ วสุสิสุสสามิ อิติ พาโล วิญญูติ - คนโง่คร่ำครวญอยู่ว่า ภูจะอยู่ที่นี้จนตลอด
ฤดูฝน; อย่างนี้ฟังดูสิ คำว่า จำวัด ๆ นี้ มันเป็นการสอนหลักที่ผิดต่อธรรมะ คือมัน
มีตัวตนที่อยู่ประจำอยู่ไหนแห่งใดแห่งหนึ่ง มันผิดอย่างนั้น ถ้ามันเป็นธรรมะไม่มีตัวตน
มันก็ไม่อยู่ประจำที่ไหนดอก.

เรื่องนี้อธิบายยาก ที่มีวินัยบัญญัติให้จำพรรษา ๓ เดือน; แต่ก็มีพระบาลี
พระพุทธภาษิตที่ว่า คนโง่มันคร่ำครวญอยู่ว่า ภูจะอยู่ที่นี้ตลอดพรรษา. คำสอนนั้นมัน
อยู่ในระดับสูง ในทางที่ไม่มีตัวตน อย่าให้ยึดถือว่ามีตัวตน; มันก็คล้าย ๆ กับจะบอก
ว่า พระที่จำพรรษาอย่าโง่จนคิดว่า ภูจำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน ทั้ง ๆ ที่ตั้งใจว่าจะอยู่
จำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน. แต่ในใจอย่าคิดว่า ภูอยู่จำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน ถ้าอย่างนั้นมัน
ถูก มันก็ไปกันได้ ส่วนวินัยมันมีว่าต้องจำพรรษา; ฉะนั้น ผู้ที่จำพรรษาก็ต้องรู้
เอาเองสิว่า ไม่ได้มีตัวภู, อย่าทำจิตใจว่า มีตัวภูอยู่จำพรรษาที่นี่ ๓ เดือน, อย่างนี้
เป็นต้น.

ภาษาที่พระโบราณใช้ เขาใช้คำว่า อุบาสิกา หรือ อุบาสก เขาจะเลิกพูดว่า แม่นั่นแม่นี่ พ่อนั่นพ่อนี้ พี่นั่นพี่นี้ น้องนั่นน้องนี้ เขาจะเลิกพูดทันทีเมื่อบวชแล้ว; กับแม่จะเรียกว่าอุบาสิกาโยม, เรียกสั้น ๆ ว่ากาโยม คืออุบาสิกาที่เป็นผู้อุปัฏฐาก หมดความเป็นแม่แล้ว, แล้วก็สกโยม - อุบาสกที่เป็นโยม หมดความเป็นพ่อแล้ว. พระที่พูดถูกต้องตามหลักธรรมะในชั้นลึกของพุทธศาสนา ก็เรียกคนทั่วไป ถ้าเป็นผู้หญิงก็เรียกว่า กา, เป็นผู้ชายก็เรียกว่า สก คืออุบาสิกาหรืออุบาสก, ไม่เรียกว่า พี่นั่นพี่นี้ น้องนั่นน้องนี้. แต่**พระสมัยนี้** เลวลง เลวลง พระเถรสมัยนี้เลวลง พูดกันอยู่ในวัดแท้ ๆ **เรียกว่า พี่นั่นพี่นี้**, บางทีเราฟังไม่ถูกว่าเขาเรียกใคร. พระเถรเรียกกันเองว่า พี่นั่น พี่นี้ เรียกตามชื่อเลย อย่างนี้พระเถรที่อุตรวิเวกแนว ทำไม่ถูกแล้ว ทำให้เรื่องมันเสียหายไปจากที่ควรจะเป็นจริง. เมื่ออาตมาไปที่กรุงเทพฯ ๗ ใหม่ ๆ ก็ถึงกับงง ฟังไม่ถูก เขาเรียกว่าพี่นั่นพี่นี้ หาไม่เห็นมีที่ไหน. เอ้า, เขาก็เรียกพระเรียกเถรที่อยู่ใกล้ ๆ นั่นเอง ว่าพี่นั่นพี่นี้ นี่ภาษามันเปลี่ยนถึงขนาดนี้.

ฉะนั้น **ควรจะระวังกันให้ดี** พระเถรอย่าใช้ภาษา ชนิดที่ไม่ใช่ภาษาที่เหมาะสมแก่พระแก่เถร. อุบาสกอุบาสิกาชาวบ้านก็เหมือนกันแหละ, จะพูดกับพระกับเถร ก็ต้องใช้คำพูดที่มันแสดงว่าถูกต้องตามความหมายของธรรมะ หรือของความ เป็นพุทธบริษัท. เช่นว่าตาย แทนที่จะพูดกันว่า ตาย นี่, **พูดกันว่า ดับ** นั่นแหละ เป็นภาษาธรรมะ คนนั้นดับแล้ว, กับพูดว่าคนนั้นมันตายแล้วนี่ มันต่างกันมาก. ที่พูดว่าตายแล้ว นั่นมันเป็นภาษาสมมติ เป็นตัวตนเป็นบุคคลตายแล้ว; แต่ถ้าพูดว่า ดับ มันมีความหมายว่า **นามรูปอันนั้นมันดับแล้ว**, เป็นคำพูดที่ลึกกว่า สูงกว่าอย่างนี้เป็นต้น, นี่คือตัวอย่างทางภาษาพูด ที่ต้องรื้อขึ้นมาชำระสะสางดูให้ดี, แล้วพูดจាកันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ตามหลักของพุทธบริษัทเรา.

ถ้าเราพูดจาถูกต้องตามหลักพุทธศาสนานี้อย่างที่ว่ามันแล้ว ก็เท่ากับ
สอนธรรมะอยู่ตลอดเวลา ทุกหนทุกแห่ง ที่บ้านที่วัดที่ไหนก็ตาม. ถ้าเรามีการ
 พูดจาด้วยคำพูดที่ถูกต้องอย่างที่ว่านี้แล้ว มันเท่ากับเปิดโรงเรียนสอนนักเรียนขึ้นทั่วบ้าน
 ทั่วเมือง และตลอดเวลาด้วย. มีการพูดจาที่ได้ยินทางหู มันสอนให้อย่างถูกต้อง,
 รู้ธรรมะอย่างถูกต้องตลอดเวลา ไม่ดีกว่าหรือ ? เหมือนกับว่าสอนธรรมะอยู่ตลอดเวลา
 ในที่ทุกหนทุกแห่ง; ประชาชนจะได้ยินได้ฟัง จะได้ศึกษาความจริงของธรรมชาติของ
 ธรรมะอยู่ตลอดเวลาเป็นประจำ.

เช่นพูดว่า คนนั้นคนนี้ **ดับแล้ว** มันก็สอนธรรมะนามรูปดับ, คนนั้น
 คนนี้ **ทำกาละแล้ว**, ทำกาละนั้นหมายถึงตายเหมือนกัน คนนั้นคนนี้ทำกาละแล้ว **นี่ก็**
สอนธรรมะว่า สิ่งต่าง ๆ มันไม่เที่ยงมันเปลี่ยนแปลง; แล้วเดี๋ยวนี้มันมาถึงกาละ
 ของคนคนนั้นแล้ว **ที่มันจะต้องดับ**. คำพูดอย่างนี้สอนธรรมะชั้นลึกอยู่ตลอดเวลา.
 นี้เรียกว่า เราอาจจะทำให้มีการสอนธรรมะ อยู่ทั่วทุกหนทุกแห่งตลอดเวลา โดยการที่
 เราพูดจาให้มันถูกต้อง ตามหลักเกณฑ์ของธรรมะนั้นเอง นี่อาตมาเรียกว่า ฟ้าสว่างทาง
 คำพูด.

ฟ้าสว่างทางไหว้พระสวดมนต์.

เอ้า, ที่นี้ข้อต่อไปเรียกว่า **ฟ้าสว่างทางไหว้พระสวดมนต์**, ฟ้าสว่างทาง
 ไหว้พระสวดมนต์ ไหว้พระสวดมนต์นี้ก็รู้กันอยู่แล้ว, บางพวกบางสำนัก**ไม่ไหว้พระ**
ไม่สวดมนต์, หาวว่าเป็นเรื่อง**ครีคร**อะไรก็ไม่รู้ ไม่มีการไหว้พระสวดมนต์, เขาว่า
 เขา**เคร่ง** **เคร่งจนไม่ไหว้พระสวดมนต์**; แต่ที่จริงการไหว้พระสวดมนต์นี้เป็นของ
 จำเป็น จำเป็นคือสำคัญหรือมีประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ภิกษุ ภิกษุผู้จะไหว้

พระสวดมนต์. หรือแก่อุบาสกอุบาสิกาก็ได้ที่จะไหว้พระสวดมนต์ มันจำเป็นที่จะต้องมี. มันพิสูจน์ความมีประโยชน์มาแล้วอย่างมากมายแต่หนึ่งหลัง จึงจัดให้มีเป็นพิธีกรรม; พิธีกรรม คือกระทำให้ถูกวิธี เป็นประจำตลอดมา, เรียกว่า **ไหว้พระสวดมนต์ จัดเป็นกิจวัตรอันหนึ่ง ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้** ; อย่างนี้เราเรียกกันอีกชื่อหนึ่งก็ว่าทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น. ไหว้พระสวดมนต์คือทำวัตรเช้าทำวัตรเย็น ถ้ายังไม่เข้าใจว่าคืออะไร ขอให้ทุกคนเข้าใจกันเสียเดี๋ยวนี้ก็ได้, แล้วมันจะได้ดีขึ้น คือมันจะสูงขึ้น ๆ, ฉะนั้นขอให้ช่วยฟังให้ดี ว่าไหว้พระสวดมนต์นั้นมันคืออะไร :-? มีอนิสงส์ ๖ คือ :-

๑. เอากันขั้นสูงสุดก็ว่า **ไหว้พระสวดมนต์เข้าเย็น, ทำวัตรเข้าเย็นคือการไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็น.** ถ้าคนไหว้พระสวดมนต์จริง ทำถูกต้องจริงด้วยจิตใจ จะมีจิตใจเข้าถึงพระพุทธเจ้า ในลักษณะที่เป็นธรรมกาย ได้ทุกครั้งที่ทำวัตรเข้าเย็นอยู่นั่นแหละ.

พระพุทธเจ้ายังอยู่โดยธรรมกาย ไม่สูญหายไปไหน, เราทำในใจให้เห็นธรรมะนั้น โดยเฉพาะที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา : ความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร, ความทุกข์ดับลงไปอย่างไร. นี่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา **ทำความเข้าใจในข้อนี้เมื่อไหว้พระสวดมนต์** ซึ่งมันก็เป็นบทเหล่านี้ บทที่แสดงเรื่องเหล่านี้ทั้งนั้นแหละ มันก็มาปรากฏแจ่มแจ้งแก่จิตใจของเรา, มันเท่ากับมีพระพุทธเจ้า มาแจ่มแจ้งปรากฏอยู่ในจิตใจของเรา. **เราทำวัตรเช้าเราทำวัตรเย็น ก็เหมือนกับว่าเราไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกเช้าทุกเย็น;** เมื่อเราไปเฝ้าทุกวันไม่ได้ เราก็อาจจะไปเฝ้าได้ตอนเช้าครั้งหนึ่ง ตอนเย็นครั้งหนึ่ง, ก็ด้วยการทำวัตร; จะมานั่งทำวัตรรวมกันในที่ประชุมนี้ก็ได้อีก, หรือว่าจะนั่งทำวัตรในห้องส่วนตัวของตนคนเดียวก็ได้ เหมือนกันแหละ. **เมื่อมีการทำวัตรโดยถูกต้องแท้จริงแล้ว จะมีจิตใจที่เข้าถึงพระพุทธเจ้าในเวลานั้น;** ดังนั้นมันก็เท่ากับปลีกตัวไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็นไม่ดีหรือ ? ทำไมจะมาหาว่าเสียเวลาครีคระมหายเล่า,

๒. **ที่นี้มองอีกทางหนึ่ง** ก็มองเห็นได้ว่า การทำวัตรเข้าเย็นนั้นเป็นการทำสมาธิ สมาธิหมู่ก็ได้, ถ้าเรามา นั่งรวมกันมาก ๆ ทำวัตรเข้าเย็น มันก็เป็นการทำสมาธิหมู่; ถ้านั่งทำวัตร **อยู่คนเดียว** ในห้องส่วนตัว ก็เป็นการ **ทำสมาธิเดี่ยว**

สมาธิอย่างไร ? ถ้าคนมันจริงทำวัตรจริง ไม่ใช่คนโง่สักว่าทำ, ทำวัตรจริงจิตใจของเขาแน่วแน่อยู่ว่าเสียงที่สวดทำวัตร **เลยได้เสียงเป็นอารมณ์แห่งสมาธิ** หรือมันต้องมีการกำหนด กำหนดที่เสียง. **การกำหนดที่เสียงนั้นแหละมันเป็นสมาธิ**, หรือแม้แต่จะว่าการกำหนดเรื่อง กำหนดความหมาย มันก็เป็นสมาธิ; เหมือนจะนั่งฟังปาฏิโมกข์ก็ดี นั่งฟังเทศน์ก็ดี นั่งทำวัตรนี้ดี ถ้าว่ามันทำจริงแล้วใจไม่ลอย มันก็ไม่นั่งหลับดอก ไม่ไปนั่งหลับดอก หรือไม่นั่งว่าเพ้อ ๆ ไปตามที่ปากมันว่าด้วยความเคยชิน มันจะกำหนดทุกอักขระทุกพยัญชนะก็ว่าได้. **เราสวดทำวัตรนี้ จิตกำหนดทุก ๆ คำ** ทุกคำที่เปล่งเสียงออกมา, ทุกพยัญชนะที่เปล่งเสียงออกมา แล้วมันก็จะถูกต้องที่สุดแหละ เสียงที่เปล่งออกมาจะถูกต้องทุก ๆ พยางค์เลย.

เดี๋ยวนี้ไม่ทำอย่างนั้น มันว่าผิด ๆ ทั้งที่ตัวหนังสือมันถูก ก็ว่าให้ผิด ๆ ไปเสีย. การทำวัตรนั้นแหละ มีอยู่หลาย ๆ คำ ขอให้คอยฟังดูเถอะ แม้พระวัดนี้ก็เหมือนกันแหละ **ยังมีออกเสียงไม่ถูกอยู่บางคำ; เพราะว่าไม่ได้ทำด้วยจิตที่เป็นสมาธิ**, นี่ถ้ามันเป็นสมาธิแท้แล้ว มันจะไม่ว่าผิดแม้แต่สักว่าพยัญชนะหรือสระสักตัวหนึ่ง; นั่นแหละคือความเป็นสมาธิเมื่อทำวัตรเข้าเย็น.

๓. **ที่นี้** มองดูอีกทีหนึ่ง มันเป็นการศึกษาธรรมะ โดยความหมายของธรรมะ; นี่หมายถึงสวดมนต์รู้เรื่อง คือทำวัตรแปล หรือว่าแม้ไม่สวดแปลแต่เขาเรียนรู้เรื่อง. อาตมาพยายามจะรู้เรื่องมาตั้งแต่ก่อนมีทำวัตรแปล, อาตมาจะเรียนสวดมนต์นี้ จะเรียนคำแปลก่อนแล้วจึงเรียนคำบาลีทีหลัง; เพราะฉะนั้นจึงรู้คำแปล

ของคำบาลีที่สวด ก็เป็นอันว่ารู้ความหมายแหละ. ถ้าทำวัตรหรือสวดมนต์ก็ตามรู้ความหมาย เราก็ศึกษาธรรมะจากความหมายของคำที่สวด, มันกลายเป็นว่า **เมื่อมาทำวัตรสวดมนต์ นั้นแหละ เป็นการศึกษาระยะ ธรรมะโดยความหมาย โดยอรรถะ ทำสมาธิโดยพยัญชนะ** รู้ความหมายหรือปัญญาโดยอรรถะ. ฉะนั้นนั่งศึกษาคำนี้ ความหมายของธรรมะที่กำลังสวดอยู่ตลอดเวลา; นี่ก็เป็นการเรียนธรรมะโดยความหมายอยู่ตลอดเวลา ในการทำวัตรเข้าเย็น.

อ้อ, นี่จะบอกเสียก่อนว่า **ไม่ใช่ทำคราวเดียว** ทุกอย่างได้นะ, ที่เล่าให้ฟังมาหลาย ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่ทำคราวเดียวหมดทุกอย่างได้. มันทำได้เพียงอย่างสองอย่างเท่านั้น แต่เรา **อาจจะได้ว่า วันนี้เราทำวิธีนี้ พรุ่งนี้เราทำวิธีอื่น;** แต่ที่ว่าจะให้เป็นเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้งเย็น ทำได้ทุกวันเลย.

๔. ที่นี้ดูความหมายต่อไปอีกว่า **ทำวัตรเข้าเย็นนั้น เป็นการเตือนตนเองโดยทางธรรม.** หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณร **ว่าให้เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา;** เดียวนี้เราเป็นอะไรแล้ว เราต้องทำอะไร เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา **ว่าศีลดีหรือไม่, ทัฬหีถูกต้องหรือไม่** เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลา. **ในขณะที่ทำวัตรสวดมนต์เข้าเย็นอยู่นั้นแหละ เป็นเวลาที่ตักเตือนตนเองอยู่** หรือจะเรียกว่า**สอบไล่ตนเองอยู่ก็ได้ สอบสวนตนเองอยู่ก็ได้** ตักเตือนตนเองอยู่; นี่ก็เป็นประโยชน์ในการที่ทำวัตรเข้าเย็น **ว่าเป็นการเตือนตนเองอยู่** ในทางธรรม.

๕. เอ้า ที่นี้ดูต่อไปอีก **ว่ามันจะเป็นอะไรได้อีก** คือมันเป็นการ**ท่องจำรักษาสิ่งที่ควรท่องจำ.** บทธรรมะหลักธรรมะซึ่งควรท่องจำ ควรจะจำแม่นยำ เราเอามาสวดในการทำวัตรสวดมนต์อยู่ทุกวัน ๆ มันก็คือท่องจำ ๆ ท่องจำ ไม่ให้ลืมได้. บทที่ต้องท่องจำไว้สอนตัวเองก็ได้ ไว้สอนคนอื่นก็ได้, เอาไปเทศน์ก็ได้ เอาไปทำอะไรก็ได้;

อะไรที่จะต้องท่องจำแล้วกำหนดให้แม่นยำ, อย่ามานั่งใจลอยว่าเพ้อ ๆ ไป. เห็นได้ว่าสวดท่องไม่ถูกอักขระพยัญชนะของบทบาลีนั้น ๆ อย่างนั้นเรียกว่าใจลอย มันก็ท่องจำอย่างแม่นยำ แล้วก็แม่นยำ ๆ ยิ่งแม่นยำยิ่งไม่มีทางจะลืมจนตาย; นี่มีประโยชน์มาก **จะจำแม่นยำในสิ่งที่ควรจำ มันก็มีประโยชน์เหลือหลาย.**

แล้วเป็นการฝึกสติแห่งความจำ สติเพื่อความจำ อยู่ทุกวัน ๆ นี้จะมีผลถึงกับว่า เมื่ออายุมากเข้า อายุตั้ง ๙๐ ตั้ง ๑๐๐ มันจะตายอยู่แล้ว มันจะไม่พินเพื่อนของความจำ, จะไม่เกิดความจำที่เลอะเลือนเมื่ออายุแก่เฒ่าชรา เพราะมันซ้อมความจำอยู่เสมอเนี่ย มันซ้อมความจำอยู่เสมอ. ถ้าใครท่องสวดมนต์ หรือท่องปาฏิโมกข์อยู่ตลอดเวลา **ความจำมันจะเป็นระเบียบเรียบร้อยหนักแน่น, แล้วมันจะไม่เลือน จะไม่มีสติเลือนเพื่อนเมื่ออายุมากเข้า ก็ทำได้; ฉะนั้นการทำวัตรสวดมนต์นี่มันเป็นการรักษาความจำ สิ่งที่ต้องจำ แล้วฝึกเกี่ยวกับความจำ ซึ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่จะต้อง มี จนกระทั่งตาย. นี่มาฝึกกันเสียได้เมื่อเวลาทำวัตรเช้าเย็นนั่นแหละ.**

๖. ที่นี้ขอพูดอีกอย่างหนึ่ง อันสุดท้าย เอาเรียบหน่อยก็ได้ คือจะพูดว่า **มันเป็นการบริหารสุขภาพ, ทำวัตรเช้าเย็นนี้บริหารสุขภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพของมันสมอง.** การบริหารหรือที่เรียกว่า **exercise** มันจำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิต มันจะต้องบริหาร ให้มันยังอยู่อย่างเข้มแข็งและถูกต้อง. ถ้าเราสวดมนต์ด้วยสติสัมปชัญญะ, **ทำวัตรสวดมนต์ด้วยสติสัมปชัญญะ มันจะบริหารสุขภาพของมันสมอง, สมองของคนนั้นจะได้รับการบริหารหรือฝึกซ้อมอย่างดีที่สุดทุกวัน ๆ. ฉะนั้นจึงมีประโยชน์** จะเป็นผู้ที่มีมันสมองที่เข้มแข็งและว่องไว คือมีสมรรถภาพสมบูรณ์นั่นแหละ.

เห็นจะพอแล้วกระมัง ว่าประโยชน์ของการทำวัตรเช้าเย็นนั้น มันจะเหมือนกับว่า **ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทั้งเช้าทั้งเย็น, จะเป็นการทำสมาธิอยู่ ทั้งเช้าทั้งเย็น,**

จะเป็นการศึกษาธรรมะนั้น ๆ อยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, **จะเป็นการเตือนตน** อยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, **จะเป็นการท่องจำ** สิ่งที่ควรท่องจำอยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น, **จะเป็นการบริหารสุขภาพของ** มั่นสมอง ให้ดีที่สุดอยู่เสมอ นี่เรียกว่าประโยชน์หรืออานิสงส์ของการทำวัตรเช้าเย็น.

ที่นี้ทำไมฟ้าสว่างแล้ว ? ฟ้าสว่างก็หมายความว่า **ที่แล้วยังไม่ทำอย่างนี้, ทำอย่างมมาย** ทำอย่างเคลิ้ม ๆ ไม่ได้ทำด้วยจิตใจทั้งหมด และไม่ได้อานิสงส์ครบถ้วน อย่างนี้ เรียกว่ามันยังต่ำ ยังไม่ถึงขนาด. ฉะนั้นขอให้ปรับปรุงเรื่องการทำวัตร สวดมนต์ ให้ถึงขนาด ให้ดีที่สุด ให้ได้รับประโยชน์ที่สุด. อย่างน้อยก็ให้ได้รับอานิสงส์ ๖ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. นี่เรียกว่าฟ้าสว่างทางการทำวัตรสวดมนต์.

ที่นี้จะพูดต่อไปอีกนิดหนึ่งถึงเรื่องสวดมนต์แปล ก่อนนี้ไม่มีสวดมนต์แปล; เดิมนั้นเราอยากให้มีสวดมนต์แปล แล้วเป็นอย่างเป็นทางการด้วย. พอเสนอขึ้นมา ก็ถูกคัดค้านแหละ, บางแห่งเขาห้าม บางวัดเขาห้าม ไม่ยอมให้สวดมนต์แปล, เจ้าอาวาสเองไม่ยอมให้สวดมนต์แปล. นี่ก็มีมาก แต่ค่อย ๆ หายไป ค่อย ๆ หายไป, คือค่อย ๆ ยอมให้สวดมนต์แปลกันมากขึ้น ๆ. เขาเข้าใจผิด ตามธรรมเนียมเขาพูดกันว่า ถ้า **เอามาแปลเสียแล้วมันหมดความศักดิ์สิทธิ์,** ถ้าแปลเสียแล้วมันหมดความศักดิ์สิทธิ์. แต่เราบอกว่า **ถ้ายังรู้คำแปลนั้นแหละยังศักดิ์สิทธิ์,** แล้วคนสวดจะได้ไม่โง่ เพราะ **ว่าไม่รู้ว่าจะไร** มันช่วยให้เราได้รับประโยชน์จากความรู้ที่เราว่ามันว่าอะไร เอามาประพฤติปฏิบัติได้. ครั้งพุทธกาลไม่มีสวดมนต์แปล หรือแม้แต่สวดมนต์ไม่แปลก็ไม่มี จริงละ เพราะว่ามันสอนกันอยู่โดยตรง; แต่เดิมนั้นยุคนี้มาถึงสมัยนี้ การทำวัตรสวดมนต์นี้มันจำเป็นแล้ว เพราะไม่ได้มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นหลักอยู่เหมือนเมื่อครั้งพุทธกาล. ฉะนั้นเราต้องสร้างขึ้นมา, สร้างองค์พระพุทธรูปเจ้าขึ้นมา ในขณะที่มีการทำวัตรสวดมนต์นั่นเอง.

ที่นี้มองดูอย่างเรื่องหุยมหิมน้อยกว่า **คล้ายกับเรียนบาลี** คล้ายกับเปิดโรงเรียนบาลีอยู่ทุกวัน ๆ; ถ้าใครสวดมนต์แปลมันเท่ากับเข้าโรงเรียนบาลีอยู่วันละนิด ๆ

วันละนิดทุกวัน, จะจำเพิ่มขึ้นวันละคำสองคำ วันละประโยคสองประโยค. รู้ภาษาบาลีเพิ่มขึ้น มันก็เหมือนกับเปิดโรงเรียนบาลีสำหรับชาวบ้านขึ้น ทุกหนทุกแห่งที่สวนมนต์เปลี่ยน จึงดีกว่าไม่แปล. แล้วมันจะรู้สึกชวนสวด มันไพเราะหรือมันชวนสวด. ฉะนั้นขอให้ถือว่า การสวดมนต์นี้มันเป็นการร้องเพลงของพุทธบริษัทได้ เพราะเรื่องการร้องเพลงนี้ มันเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่ง ซึ่งมันจะมีของมันเอง ; แม้แต่สัตว์มันก็ร้องเพลง เพราะว่าเมื่อมันร้องเพลงแล้วมันสบาย คนก็ร้องเพลงมันสบาย. แต่ว่าเราจะร้องเพลงอย่างชาวบ้านนั้นไม่ได้ อุบาสกอุบาสิกาที่ร้องเพลงอย่างชาววัด คือสวดมนต์แปล ถ้าจะให้มันเป็นเพลงก็ต้องสวดให้ถูก สวดให้ถูกจังหวะ แล้วมันจะไพเราะ เพราะเขาแต่งเป็นบทเพลงทั้งนั้นแหละ. คำสวดที่เอามาสวดมนต์นี้ ส่วนหนึ่งหรือ ส่วนมากเป็นบทคำฉันท์ ถ้าจะให้ถูกคำฉันท์แล้วจะมีความไพเราะเหมือนกับเพลง แต่มันไม่ได้ยั่วกิเลสอะไร : พุทฺโธ สุสุทฺโธ ภุณฺณมหาณฺณโว นั้นแหละ นี่ตัวอย่างว่า เป็นคำฉันท์ คือมันเป็นเหมือนกับบทเพลง. ถือว่าให้ดี ว่าให้ถูกจังหวะพร้อม ๆ กันแล้ว มันเหมือนกับฟังเพลง.

เพื่อให้พุทธบริษัทเราก็มียิ่ง ที่เป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจ. **อาตมาจึงจัดธรรมเนียมนั้นมาว่า** ในระหว่างที่พระฉัน ขอให้ชาวบ้านช่วยสวดมนต์แปลเถอะ, สวดให้ดีที่สุดที่จะได้ ก็เหมือนกับร้องเพลงให้ฟัง, ร้องเพลงของชาวพุทธที่แท้จริงให้พระฟังเมื่อกำลังฉัน อย่างนี้เป็นต้น. มันเป็นการขับกล่อมที่ไม่มีโทษ, ขับกล่อมที่มีประโยชน์ไม่มีโทษ.

การขับกล่อมนี้มันเป็นปัจจัยอันหนึ่งเหมือนกัน; แต่ไม่ใช่ปัจจัยใหญ่โตเหมือนปัจจัยสี่ แต่เป็นปัจจัยอันหนึ่งเหมือนกัน ที่ ๕ ที่ ๖ ไปตามเรื่องแหละ เพราะมันช่วยส่งเสริมให้เกิดกำลัง หรือเกิดประโยชน์อะไรบางอย่าง. **เมื่อได้รับการขับกล่อมที่ถูกทาง เป็นการขับกล่อมที่ไม่ส่งเสริมกิเลส;** ชาวบ้านเขาขับกล่อมชนิดที่

ส่งเสริมกิเลส เอามาใช้ไม่ได้ดอก; ฉะนั้นเพลงอย่างชาวบ้านนั้นเอามาใช้ไม่ได้. แต่เพลงที่เป็นอย่างของชาววัด เป็นของภาษาบาลีนี้มันใช้ได้ นี่ ฉะนั้นสวดมนต์แปลให้ถูก จังหวะเถอะ มันก็จะรู้สึกเหมือนกับว่าฟังเพลง.

เออละ, ฟ้าจะสวดอย่างไร ? ก็ทำให้มันดีขึ้นสิ **สวดมนต์ทำวัตรให้ดีขึ้น ให้ได้รับประโยชน์ ๖ ประการนั้น, แล้วก็แปลให้รู้เรื่อง** เต็มที่ แล้วก็สวดให้ **ไพเราะ** สวดให้ไพเราะอย่างสักว่าสวด ๆ. บางคนสักว่าสวด ๆ ไม่ได้ระวังให้ถูกต้อง ไม่ได้ระวังว่ามันจะไพเราะอย่างไร เพราะไม่รู้จักความไพเราะ บางคนโง่ ต้องขออภัยนะ พุดหยาบ ๆ ตรง ๆ ว่าบางคนโง่ ไม่รู้จักความไพเราะของพระบาลีที่สวด.

ผู้สวดของเราหลาย ๆ คนนี้ บางคนยังโง่ ไม่รู้ความไพเราะของบทบาลีที่สวด เขาเลยสวดไม่พร้อมเพื่อน ไม่สวดให้ลงจังหวะให้มันไพเราะ. บางคนกิเลสหนา อยากจะสวดอวดคนว่าจำได้ ไม่สวดพร้อมเพื่อน จะสวดก่อนเพื่อน เพื่อจะแสดงว่ากู เก่งกว่า กูจำได้กว่า อย่างนี้ก็มี. คนกิเลสหนาจะทำอย่างนั้น ไม่ระวังสวดให้พร้อมเพื่อน, กลัวว่าจะไม่เด่น จะไม่เก่ง จะต้องสวดออกมาก่อน. นี่แสดงว่าเขาอยากจะทำอวด นี่กิเลส มันหนา นั้นจะไม่ได้รับประโยชน์อย่างที่ว่า, มันกลุ่มอยู่ด้วยกิเลสที่จะอวดคนนี่ แล้วมัน จะได้ธรรมะอย่างไรเล่า. ฉะนั้นการที่ระมัดระวังให้พร้อมเปรียบเหมือนกับสวดเป็นเสียงเดียวกันหมด ให้ถูกจังหวะ ให้ถูกอะไร แล้วมันจะไพเราะ มันจะได้ประโยชน์อย่างที่ว่า.

นี่เรียกว่า **ฟ้าสว่างทางการไหว้พระสวดมนต์** ขอให้ช่วยทำกันให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าที่แล่วมา ให้เรียกว่าฟ้าสว่างให้จนได้.

ฟ้าสว่างทางมังสวิรัตติ.

อ้าว, ทีนี้ฟ้าสว่างข้อต่อไป คือ **ฟ้าสว่างทางมังสวิรัตติ** มังสวิรัตติ เรื่องมังสวิรัตติ นี่กำลังเป็นปัญหา, แล้วก็ปัญหายืดเยื้อตลอดกาลก็ว่าได้, ปัญหาระหว่างนิกาย ปัญหา

ระหว่างสังคม. ที่เอาเรื่องนี้มาพูด ไม่ใช่ว่าจะกระแนะกระแหนกระทบกระทั่งพวก ไชนิกายไชนดอก แต่จะพูดตามความจริง เพราะมันเป็นเรื่องหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกัน อยู่กับตัวธรรมะวินัยในพระพุทธศาสนา, แล้วกำลังเป็นปัญหาอยู่ทั้ง โดยตรงและโดย อ้อม. ฉะนั้นเอามาพูดให้เข้าใจเสียว่า เรา **เราจะมีหลักเกณฑ์ในข้อนี้อย่างไรจึงจะ ถูกตรงตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา.**

เรื่องมังสวิรัตินี้ มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลก็ได้ พวกหนึ่งก็ถือ, พวก หนึ่งก็ไม่ถือ, พวกหนึ่งก็ถือ, แล้วพระพุทธเจ้าท่านทำอะไร เมื่อมันเกิดเป็นปัญหาขึ้น **ท่านก็มีระเบียบวิธีหรือเหตุผล** ของท่านแหละ เกี่ยวกับเนื้อสัตว์ จะฉันหรือไม่ฉัน เมื่อพวกอื่นเขาถือ เขาไม่ฉัน เขาก็ดูถูก, โดยมากก็ดูถูก, ตำนานติเตียนพวกที่ฉัน ก็เลย เกิดมีปัญหามาที่จะต้องแถลง แถลงเหตุผล. พระพุทธเจ้าท่านก็มีหลักที่ให้สาวกทั้งหลายประพฤติปฏิบัติกันอยู่ ตามเหตุผลที่ท่านมี.

เดี๋ยวนี้เราสรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าหรือคณะสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า นั้น ฉัน, เรียกว่า **ฉันเนื้อฉันปลา, ฉันเนื้อฉันมังสะ** ถ้าว่าพระพุทธเจ้าไม่ฉัน ก็ไม่มีเรื่อง ที่พระเทวทัตจะต้องมาทูลขอ ว่าขอคณะสงฆ์อย่าฉันเนื้อเลย. เดี่ยวนี้มัน มีหลักฐาน ปรากฏชัดแจ้งอยู่แล้วว่า **พระเทวทัตมาขอร้องพระพุทธเจ้าให้ออกกฎ ว่าภิกษุสงฆ์อย่าฉัน เนื้อเลย;** นั่นแหละมันเป็นตัวพิสูจน์ชัดเจนอยู่แล้วว่า **ภิกษุสงฆ์ในครั้งพุทธกาลนั้น ก็ฉันเนื้อ และไม่ทรงอำนาจตามคำขอของพระเทวทัต.** พระภิกษุสงฆ์ก็ฉันเนื้อ ที่เรียกด้วยภาษาธรรมดาสามัญของชาวบ้าน ก็ว่าฉันเนื้อ; แต่ถ้าพูดโดยภาษาแท้จริง ภาษาธรรมะถูกต้องแล้ว **พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ฉันทั้งเนื้อและไม่ได้ฉันทั้งผักดอก** **พระพุทธเจ้ามีวินัย มีระเบียบ มีธรรมะ ที่จะไม่ฉันทั้งเนื้อและไม่ฉันทั้งผัก, ฉันแต่อาหารที่บริสุทธิ์.** นี่เราจะต้องพิจารณากันต่อไป.

ถ้าเราจะพิจารณาเราก็ต้องเปิดใจกว้าง เปิดใจยุติธรรม ไม่ลำเอียง พุดกัน ไปอย่างเหตุผลที่ไม่ต้องลำเอียง. นี่เราจะพิจารณาการไม่ฉันทนื้อสัตว์ ว่ามันมีประโยชน์ อย่างไร, หรือฉันทนื้อสัตว์มันถูกต้องอย่างไร.

การที่ไม่ฉันทนื้อสัตว์ ถ้าเป็นของชาวบ้านทั่วไปนี้มันก็ดี คือมันไม่เสียสตางค์มาก, ก็เรียกว่ามันดีในแง่ของเศรษฐกิจ นี่มันก็ดีแหละ แล้วถ้าว่าในทางอนามัย มันก็ดี. **การที่ไม่ฉันทนื้อสัตว์นี้มันก็ดี** มันวันโรคภัยบางอย่างเสียได้ โดยเฉพาะโรคจิตสึดวง มันเหมือนกับจะตัดออกไปเลยได้ หรือว่าโรคเกี่ยวกับลำไส้บางชนิด มันตัดออกไปได้ โดยการที่ไม่ฉันทนื้อสัตว์. ในนื้อสัตว์มันมีสิ่งที่กระตุ้นความรู้สึก ระบบประสาทมากกว่า เพราะฉะนั้นการที่ไม่ฉันทนื้อสัตว์ มันได้รับการกระตุ้นน้อย. **ฉะนั้นความรู้สึกทางความกำหนด** ทางอะไร มันก็ **ลดลงไปได้**; นี่ประโยชน์ของการที่ไม่ฉันทนื้อสัตว์.

แต่ที่นี้การฉันทนื้อสัตว์ มันก็ไม่ได้หมายความว่า มันจะมีโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้เต็มไปหมด. ที่นี้ภิกษุสงฆ์นั้น มีการดำรงชีวิตชนิดที่เนื่องด้วยผู้อื่น, เขาเรียกว่า **ปรตตูปชีวี** - ผู้ที่ต้องอาศัยของที่คนอื่นให้เลี้ยงชีวิต. บรรพชิตทั้งหลายไม่ทำอะไร ไม่ทำนา ไม่ประกอบอาชีพ ไม่หาเลี้ยงชีวิตด้วยตนเอง, เลี้ยงชีวิตตามแต่ที่ผู้อื่นเขาจะให้ อย่างไร, มันเหมือนกับคนขอทานแหละ แต่มันไม่เหมือนกันทีเดียว ที่ว่าบรรพชิตเหล่านั้นมีคุณธรรมสูง มีประโยชน์สูง ช่วยเหลือประชาชนในทางจิตใจ, มัวทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนในทางจิตใจ โดยไม่ต้องไปทำนาทำอะไร จึงมีสิทธิที่จะบริโภคอาหารที่ประชาชนเขาให้ ถือว่าพระอรหันต์เหล่านั้น มีสิทธิที่จะบริโภควัตถุปัจจัยที่ประชาชนถวาย ไม่เกิดเป็นหนี้สินขึ้นมา, จึงต้องว่า **แล้วแต่ประชาชนจะถวาย.**

ถ้าประชาชนจะถวายมาในรูปเนื้อสัตว์ หรือรูปผัก หรือรูปผลไม้ หรือรูปอะไรก็ตาม; พระอรหันต์ทั้งหลาย จะไม่ทำในใจว่ามันเป็นเนื้อสัตว์, ไม่ทำในใจว่ามันเป็นผักหรือเป็นผลไม้, ทำในใจแต่ว่า มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ สิ่งที่ถูกกินนั้น ที่เอามากิน ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ, แล้วผู้ที่กิน ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวไม่มีตน ถึงที่สุดจนว่าไม่มีผู้กินนั้นแหละ มันไม่มีตัวตนที่เป็นผู้กิน ก็เลยไม่มีปัญหา ไม่มีปัญหาที่จะพูดว่าสัตว์หรือผัก เนื้อสัตว์หรือผัก; เพราะมันไม่มีตัวตนที่เป็นบุคคลที่จะเป็นผู้กิน ก็เลยแล้วแต่ประชาชนจะให้, ประชาชนเขากินอย่างไรเขาก็ให้อย่างนั้น.

เราก็พิจารณาในการที่ว่า มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ บริโภคโดยวิธีที่สมควรแก่ภาวะของตน อย่างที่เรียกว่าเหมือนกับกินเนื้อลูกกลางทะเลทราย มันจะกินอร่อยได้อย่างไร, มันเห็นภัยในวิญญูสงสารอย่างยิ่งอยู่เสมอ จนไม่มีตัวตนทั้ง ๒ ฝ่าย. ฉะนั้นการกลืนเข้าไป มันเพียงแต่ว่าประทั้งชีวิต; ไม่มีจิตใจที่จะว่าอร่อยเนื้อสัตว์ หรือว่าอร่อยผลไม้ หรือจะอร่อยอะไรก็ตาม, มันไม่มี. ฉะนั้นจึงเรียกว่าไม่กินเนื้อสัตว์ ไม่กินผัก ไม่กินผลไม้ ไม่กินขนม ไม่กินข้าว ไม่กินอาหารชื่อนั้นชื่อนี้ที่เขาเรียกกันเป็นชื่อ ๆ ไม่กินทั้งนั้น, เป็นผู้ที่ไม่มีตัวตน, แล้วก็ให้ร่างกายนั้นนามรูปนี้มันกลืนเข้าไป ในสิ่งที่มันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ เพื่อจะหล่อเลี้ยงชีวิตนี้ไว้. นี่พระอรหันต์หรือผู้ที่ทำตามรอยพระอรหันต์นั้น จะกินอาหารอย่างนี้จึงเรียกว่าไม่กินเนื้อ ไม่กินผัก.

ที่นี่ จะมาบัญญัติให้มันเด็ดขาดลงไป ตั้งข้อรังเกียจ เป็นฝ่ายตรงกันข้ามเป็นปรปักษ์ต่อกันนั้น มันก็ยุ่ง มันก็ยุ่ง มันกินนอกขอบเขตของธรรมะ เป็นเรื่องของกิเลสไป. เช่นตัวเองไม่กินเนื้อกินแต่ผัก; แล้วก็เที่ยวดูถูกผู้อื่นที่ยังกินเนื้ออยู่ มันก็เลยถูกล้อว่า ไม่กินเนื้อสัตว์แต่เที่ยวกัดผู้อื่น, ไม่กินเนื้อสัตว์แต่เที่ยวกัดผู้อื่น คือ

เที่ยวดูถูกข่มเหงผู้อื่นที่กินเนื้อสัตว์. เขาเลยล้อว่าอย่างนั้น แล้วสอนว่าเลิกกินเนื้อสัตว์ ก็ต้องเลิกเที่ยวกัดผู้อื่นเสียด้วยสิ. อย่าเที่ยวเหยียดหยามดูถูกผู้ที่ยังกินเนื้อสัตว์สิ. หรือว่า **เกลียดเนื้อสัตว์แต่ยังกำหนดในเนื้อสด** มันยังเกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศ มันก็ใช้ไม่ได้อยู่ดีแหละ, เลิกเนื้อสัตว์แต่กำหนดเนื้อสด. นี่คือด่าสวนกลับไปเลย เพราะว่าเที่ยวดูถูกผู้อื่นนี่ นั่นแหละระวังให้ดี ถ้าไม่กินก็ดี แหละ ใครจะว่าอะไร มันก็ดี ก็ได้ประโยชน์มากออกไป อย่างที่ว่ามาแล้ว แต่อย่าไปดูหมิ่นดูถูกผู้อื่น.

พุทธศาสนาแท้ ๆ ไม่กินสัตว์ไม่กินผัก, ไม่กินทั้งเนื้อสัตว์ไม่กินทั้งพืชผัก ไม่ทำในใจว่ามันเป็นเนื้อสัตว์ และไม่ทำในใจว่ามันเป็นพืชผัก, **ทำในใจว่ามันเป็นธาตุตามธรรมชาติ.** ทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ. เขาก็รู้ว่าสัตว์บางชนิดมันเกิดมาจากผัก เช่นวัวควาย นี่มันกินแต่หญ้า ผักหญ้ามาเป็นตัวเนื้อวัวเนื้อควาย มันก็สับสนกันอยู่อย่างนี้ เอาความจริงอะไรไม่ได้ ก็เลยว่าเขาไม่กินแหละ : เนื้อสัตว์ก็ไม่กิน ผักก็ไม่กิน, แล้วไม่มีเราที่จะกินเสียด้วย ก็ให้ร่างกายนี้ นามรูปนี้ มันคว้ามารินด้วยสติปัญญา เป็นนามรูปที่มีสติปัญญา คำว่าเอามาแต่สิ่งที่ไม่มีโทษ ไม่มีโทษก็แล้วกัน, แล้วก็เรียกว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติเหมือน ๆ กัน ในภายใน คือตัวคนนี่ ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ แล้วของที่เอามารินเข้าไป ก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. พูดแล้วมันก็ถูกล้อว่า ธาตุกินธาตุ ให้ธาตุกินธาตุก็แล้วกัน ไม่ใช่คำที่ควรล้อ แต่ก็มีคนล้อ เพราะคนไม่รู้ตัวเอง.

อย่าได้ยึดถือว่ามีตัวตนผู้กิน และอย่าได้ยึดถือสิ่งที่กินนั้น ว่าเป็นตัวเป็นตนของอะไร, อย่าสร้างความยึดถือขึ้นในสิ่งที่ไม่เคยยึดถือ. แต่ก่อนนี้เราก็ไม่เคยยึดถือ; **เดี๋ยวนี้จะสร้างความยึดถือขึ้นมา** สำหรับทะเลาะวิวาทกันทำไมปวดยการ, แล้วก็ไม่ได้ให้มันผิดหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือรู้สึกมันสุดโต่งไป สุดโต่งซ้ายสุดโต่งขวา. สมมติว่าถือว่า เป็นผักมันก็สุดโต่งขวา, เป็นเนื้อมันก็สุดโต่งซ้าย อย่าให้

มันสุดโต่งทั้งขาและทั้งซ้ายนั่นแหละดี. นี่เราจึงไม่มีความรู้สึกว่าผักหรือเนื้อ มันก็เลยไม่สุดโต่ง เป็นหลักมัชฌิมาปฏิปทา **ฉันแต่อาหารสักว่าเป็นธาตุ,** แล้วจะไม่มีความรู้สึกว่าอร่อยหรือไม่อร่อย. **ถ้ายังรู้สึกว่าร่อยมันก็โง่, รู้สึกว่าไม่ร่อยมันก็คือโง่;** ถ้ารู้สึกว่ามันเช่นนั้นเองตามธรรมชาติ นั่นแหละคือไม่โง่.

ฉะนั้นจะกินผักหรือกินเนื้อกินอะไรก็ตาม มันต้องไม่โง่จนถึงกับไปเกิดความรู้สึกว่าอร่อย หรือไม่อร่อย, มันมีวิธีกินเหมือนกันแหละ ตรงที่ว่าไม่มีความรู้สึกยึดถือว่าร่อยหรือไม่อร่อย ไม่มีข้อให้ยึดถือว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้, **ทำในใจไม่ให้ยึดถือ** ว่า มีข้ออย่างนั้นอย่างนี้, **ให้รู้สึกแต่ว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติเท่านั้นเอง.**

ทีนี้จะฟ้าสาธอย่างไร, ฟ้าสาธอย่างไร ? ก็กินอาหารอย่างที่**เป็นธาตุตามธรรมชาติ,** อย่างมีความหมายว่าผักหรือเนื้อ. **ถ้ายึดถือว่าผัก ก็ยึดถือด้วยอุปาทาน,** **ถ้ายึดถือว่าเนื้อ ก็ยึดถือด้วยอุปาทาน,** ซึ่งต้องการจะยกตนดีกว่าผู้อื่นอยู่เสมอไป. หมายถึงมันยึดถือผักกินแต่ผัก ก็ได้เป็นค่าง, หมายถึงมันเนื้อยึดถือเนื้อ ก็ได้เป็นยักษ์; กินแต่เนื้อก็เป็นยักษ์ กินแต่ผักก็เป็นค่าง นี่มันเป็นผลแห่งความยึดถือ มันเป็นผลแห่งความยึดถือ. อย่าได้ไปยึดถือเข้าสิ ยึดถือหมายถึงมันด้วยความหลงหรืออวิชชา ด้วยอุปาทาน นั่นมันผิดทั้งนั่นแหละ, มันเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์, ถอนความหมายที่เคยยึดถือเสียแล้วคำพูดก็ถอนเสียด้วย, คำพูดว่าเนื้อว่าผักก็ถอนความยึดถือเสียด้วย, ถอนความหมายว่าร่อยหรือไม่อร่อย หรือว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ร่อย ดี มีเกียรติ ก็ถอนเสียด้วย, นี่ก็ถอนทั้งความหมาย และถอนเสียทั้งคำพูด ที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ. **อย่าแบ่งฝ่ายให้เป็นตรงกันข้าม แล้วได้ทะเลาะวิวาทกัน;** จะใช้คำว่าอาหารนั่นแหละถูกต้องที่สุด **กินอาหารที่เป็นผลดีมีประโยชน์ก็แล้วกัน;** ถ้ามีประโยชน์กว้างออกไปได้ก็ดี ทั้งทางอนามัย ทั้งทางเศรษฐกิจ แต่ให้ทุกอย่างมัน**ไม่เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน** ความหมายมัน.

และโดยเฉพาะภิกษุ **ที่ยังต้องฉันอาหารที่ผู้อื่นให้** แล้วก็ต้องไม่เสียหลัก
 ที่ว่า เราฉันอาหารที่ประชาชนเขาให้ **เป็นปรตตูปชีวิ.** คำนี้มันมีความหมายกว้าง
 ว่าเป็นพวกที่มีชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่เขาให้ก็แล้วกัน แม้แต่หมูหมาที่คนเลี้ยง มันก็เป็น
 ปรตตูปชีวิ, มันอยู่ด้วยอาหารที่เขาให้. **ภิกษุนี้ก็เป็นปรตตูปชีวิ** แต่มันไม่ใช่
 ระดับนั้น มันระดับที่ไม่ไปทำนาทำไร่, **ระดับที่ไม่ไปคิดประกอบกรรมเลี้ยงชีวิตด้วย**
ตนเอง อยู่ด้วยอาหารตามแต่ที่เขาจะให้ เหมือนคนขอทานอย่างนั้น. แต่เป็น
 ขอทานพิเศษที่มีประโยชน์ตอบแทนเหนือค่าของอาหารที่เขาให้ ก็เลยกลายเป็นเจ้าหนี้.

ภิกษุนี้เป็นผู้บริโภคอย่างเจ้าหนี้ **เพราะว่าทำประโยชน์ให้แก่เขา**
มากกว่าที่รับเอาของเขามาฉันมากิน. เลยบริโภคอย่างเจ้าหนี้. ถ้าว่าอย่างเป็นคน
 ขอทานนี้ มันอาจจะเป็นผู้บริโภคอย่างลูกหนี้ก็ได้ หรือว่าสัตว์เดรัจฉาน มันกินแล้วมันก็
 กลายเป็นผู้บริโภคอย่างลูกหนี้; เพราะมันจะต้องทดแทน ด้วยการที่เขาจะต้องเอาไปขาย
 ต้องเอาไปฆ่า นี่มันเป็นผู้บริโภคอย่างลูกหนี้. แต่ภิกษุ โดยเฉพาะพระอรหันต์คนนั้น
 ท่านเป็นเจ้าหนี้ ท่านมีสิทธิที่จะกินอาหาร มีค่ามากเท่ากับประโยชน์ที่ท่านทำให้แก่โลก,
 แล้วท่านก็ไม่อาจจะกินหมดนั้นดอก รับมาฉันแต่เพียงที่จะเลี้ยงชีวิตอยู่ได้ นอกนั้นมัน
 ก็เหลือ เหลือนั้นมันก็เป็นบุญคุณที่อยู่เหนือศีรษะเหนือเศียรของคนทุกคนที่อยู่ในโลก.

นี่เรียกว่า **พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** นั้นมีบุญคุณอยู่เหนือเศียร-
 เก้าของคนในโลก ก็เพราะว่า ตอบแทนให้แก่โลกมากมายเหลือเกิน, แล้วก็รับมาฉัน
 พอเลี้ยงชีวิตได้ ซึ่งมีมูลค่านิดเดียว. ทำไมจะต้องมีปัญหาเรื่องเนื้อหรือเรื่อง
 ผักเล่า ? คำสอนนั้นก็สอนให้เลิกอุปาทานเสีย ไม่มีความหมายมันยึดถือว่าเนื้อ
 ว่าผักอยู่แล้ว.

เป็นอันว่า **ฟ้าสว่างทางมังสวิรัต** : **อย่าได้ติเตียนกันระหว่างเถรวาท**
กับมหายาน พวกมหายานเขาเคร่งครัดเคร่งที่สุดแหละ จะไม่แตะต้องเนื้อ เขาก็มีเหตุผล

ตามแบบของเขา; ส่วน**เถรวาทนี้ไม่มีเนื้อไม่มีผัก**, เถรวาทที่ถูกต้องตามแบบของเถรวาท จะไม่มีความหมายว่าเนื้อหรือไม่มีความหมายว่าผัก มีความหมายแต่เพียงว่าอาหารที่ควรแก่การบริโภค, ถูกต้องแก่ความเป็นสมณะของตน ๆ ที่เลี้ยงชีวิตอยู่ได้ด้วยการให้ของผู้อื่น; เรื่องมันก็หมด **ไม่ต้องทู่เมียงกันว่า กินเจดี หรือกินเนื้อดี** ถ้อยอย่างมหายานดี หรืออย่างเถรวาทดี แล้วทะเลาะกันด้วยเรื่องว่า พระพุทธเจ้าฉันเนื้อหรือไม่ฉันเนื้อ.

ขอพูดเตือนกันลืมหื้มอีกครั้งหนึ่งว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่ฉันทั้งเนื้อและไม่ฉันทั้งผัก.** ช่วยจำไว้อย่างนั้นด้วย เพราะฉะนั้นไม่มีทางที่จะไปตั้งปัญหาว่า พระพุทธเจ้าท่านฉันเนื้อหรือฉันผัก เหมือนที่เขาชอบไปอ้างให้ได้ประโยชน์ฝ่ายข้างเขา; ให้รู้ว่าถ้าพระพุทธเจ้าแท้จริง ท่านจะไม่มีความหมายว่าเนื้อไม่มีความหมายว่าผัก, **มีแต่สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ที่สมควรแก่สมณบริโภคแล้ว ก็ยอมบริโภค; ถ้าไม่สมควร** แม้จะเป็นธาตุตามธรรมชาติ **ก็ไม่บริโภค**เหมือนกัน เลยหมดปัญหา.

หวังว่าเราจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ แล้วก็หมดการถกเถียงวิวาทโต้แย้งกันในเรื่องนี้ สมกับที่ว่าเป็นพุทธบริษัท ผู้ตั้งอยู่ด้วยความสงบ สืบต่อไป. นี่คำบรรยายข้อสุดท้าย ที่เรียกว่า ฟ้าสว่างทางมั่งสวัสดี.

วันนี้พูดกันได้ ๓ หัวข้อ **ฟ้าสว่างทางภาษาพูด** จงพูดกันด้วยภาษาพูดที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ เป็นการเผยแผ่ธรรมะอยู่ตลอดเวลาที่เราพูดกัน. นี่**ฟ้าสว่างทางไหว้พระสวดมนต์** โดยกระทำให้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์มหาศาล หมายอย่างหลายประการ ที่ทำวัตรเช้าวัตรเย็น แล้วก็มี**ฟ้าสว่างทางมั่งสวัสดี**คือรู้ดีว่าอะไรเป็นอะไร, ควรคิดอย่างไร, จิตใจจึงจะอยู่เหนือความทุกข์. อย่าโง่งว่ากุณิเนื้อ อย่าโง่งว่ากุณิผัก, ไม่ต้องกินทั้งเนื้อ

และทั้งผัก กันแต่อาหารที่ไม่มีโทษ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วย อุปาทานว่ามันเป็นอะไร.

นี่การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้ฟังเอาไป กำหนดจดจำเอาไป แล้วช่วยกันทำให้มันเกิดการสง คือมันดียิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ ทุก ๆ ประการ ก็ได้ว่าเรามีความก้าวหน้าในพระพุทธศาสนา และได้ช่วยให้เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเราก็มีความก้าวหน้า ในทางพระพุทธศาสนา.

ขอยุติการบรรยายนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมแบบครัดเคร่งสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติของตน ๆ สืบต่อไป ในบัดนี้.

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๙-

๓ กันยายน ๒๕๒๖

ฟ้าสาगरะหว่างมัชฌิมาและอภัยมุข.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสารพินธุชา เป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ ก็ยังเป็นการบรรยายในชุด ฟ้าสาगरะหว่างห้าสิบปี ต่อไปตามเดิม แต่จะต้องบรรยาย โดยทำนองนี้เรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะหมดเรื่องฟ้าสาगर. วันนี้มีหัวข้อว่า ฟ้าสาगरทางมัชฌิมาและอภัยมุข ทางกามารมณ ทางการพนัน และการทศนาจร. วันนี้เด็กนักเรียนมาก ก็จะพูดเรื่องฟ้าสาगरทางมัชฌิมาเป็นพิเศษ แต่ก็เป็นเรื่องทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะสำหรับนักเรียน.

ฟ้าสาगरทางมัชฌิมา.

คำว่า มัชฌิมา เป็นคำที่เราไม่ค่อยพูดกัน โดยเฉพาะสมัยนี้ฟังคล้ายกับ มังสวิวัติ แต่เป็นคนละเรื่อง. มังสวิวัติ เว้นจากการกินเนื้อสัตว์ มัชฌิมา - เว้นจากการ

เทพของมีนเมา. ก่อนนี้ได้ยินบ่อย ๆ ว่าสมาคมมัชฌิมนิเทศ คุณก็ยังรังเกียจของเมา เช่นบุญหรือเป็นต้น, มีสมาคมการไม่สู้บุญหรือ เป็นที่ออกหน้าออกตา. เดียวนี้คนพ่ายแพ้แก่บุญหรือหมดประตู, สมาคมมัชฌิมนิเทศมันก็เลิกไปเอง. ฟ้าสว่างก็นำหัวที่ว่า มัชฌิมนิเทศ จะเว้นแต่เพียงบุญหรือ ไม่เว้นสุรายาเมาอย่างอื่น, ไม่ได้หมายความว่าถึงเว้นสุรายาเมาอย่างอื่น มันฟังดูเป็นของไม่จริงจัง.

คำว่า มัชฌิมนิเทศ จะต้องเว้นจากสิ่งเสพติดและมีนเมาทุกอย่าง. อะไรเป็นที่ตั้งแห่งความเมา ก็ต้องเว้นกันหมด, โดยเฉพาะพุทธรูปบริษัท ถ้าไม่เว้นจากสิ่งมีนเมา ก็ไม่เป็นพุทธรูปบริษัท; เพราะว่าพุทธรูปบริษัทนั้นแปลว่าผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน; ถ้าดื่มกินของเมา ก็คือเป็นผู้หลับ ยังไม่ตื่น ยังเป็นคนโง่ ยังไม่รู้. พุทธรูปบริษัทเราจึงต้องเว้นจากของมีนเมา โดยประการทั้งปวง จึงจะสมชื่อ.

เรามาศึกษากันถึงคำพูดคำนี้ ที่ว่า มัชชะ มัชชะ แปลว่า ของเมา ปมาทภูฐานะ -เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท. จึงเอาใจความสำคัญในข้อที่ว่า เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท. อะไรเป็นเหตุให้เกิดความประมาท แล้วเรียกว่าของเมาทั้งนั้น : เป็นวัตถุก็ได้, เป็นการกระทำอย่างอื่นก็ได้ เป็นความรู้สึกลึกซึ้งทางจิตใจก็ได้ ถ้ามันทำให้เกิดความประมาท แล้วก็เรียนว่าของเมาทั้งนั้น. คำว่าประมาท ก็คือสูญเสียสติสัมปชัญญะ สูญเสียสติสัมปชัญญะ ที่มีอยู่ตามปกติ. คนเราตามปกติมีสติสัมปชัญญะ พอเมาเข้าก็สูญเสียสติสัมปชัญญะนั้น อย่างที่เราเห็นกันอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า คนเมาเต็มที่แล้วเป็นอย่างไร, คลานอย่างสัตว์ก็ได้ เขาหลอกให้กินอุจจาระก็ยังได้.

ในภาษาบาลีนั้นน่าสนใจมาก, คำว่า เมา เป็นภาษาบาลีว่า มตฺต มตฺต. คำว่า บ้า นั้นคือ อุมมตฺต คือ เมาขึ้น, คำว่าประมาทนั้น ปมตฺต มตฺต แปลว่า เมา, อุมมตฺต แปลว่า บ้า, ปมตฺต แปลว่า ประมาท มันล้วนแต่เป็นเรื่องเมาด้วยกันทั้งนั้น,

เรียกว่ามันเครียดเดียวกันได้ ทั้งเมา ทั้งบ้า และทั้งประมาท. เรื่องเมามันเป็นเรื่องทางร่างกายมากไปหน่อย, เรื่องประมาทก็เป็นเรื่องทางจิตใจมากกว่า; แต่รวมกันแล้วก็คือความหมายเดียวกัน คือสูญเสียปรกติภาวะแห่งร่างกายและจิตใจและสติปัญญา.

นี่ขอให้นักเรียนทั้งหลาย จำความหมายนี้ไว้ให้ดี ๆ คือ **สูญเสียปรกติภาวะทางร่างกาย เหมือนคนบ้า**, สูญเสียปรกติภาวะทางจิตใจ **คุมไว้ไม่ได้** แล้วก็สูญเสียปรกติภาวะทางสติปัญญา คือคิดผิดไปหมด, นี่คือนั่นที่เป็นผลเกิดมาจากการเสพของเมา.

เมาทางภายนอกหรือเมาทางกาย ก็ดูให้ดี ๆ, เมาทางจิต, เมาทางสติปัญญา. การเสพทางกาย โดยตรงมีผลทางกาย มันก็มีอัสสาทะทางกาย คือมีเสน่ห์หรือมีรสอร่อย ทำคนให้โง่ในทางฝ่ายร่างกาย. ที่เป็นทางจิตก็มีผลทางจิต **เสพติดทางจิต มีรสอร่อยทางจิต**, ยิ่งทางวิญญาณ มีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฐิ, ยิ่งเป็นเสน่ห์ เป็นความอร่อย ที่จะได้ยากกว่าทางกายหรือทางจิตไปเสียอีก.

เราจะลองสำรวจดูของ **เมาทางกาย** พุดอย่างพุทธบริษัทก็ไม่ต้องเกรงใจใคร แล้วก็พูดได้อย่างครบถ้วน **จะขอให้สังเกตตั้งต้นตั้งแต่สิ่งที่มีความเสพติดน้อย หรือ น้อยที่สุด จนกว่าจะไปถึงสิ่งที่มีความเสพติดมากที่สุด**; ต้องตั้งต้นตั้งแต่น้ำชา กาแฟ หมาก พลุ บุหรี่ ยานต์ฤๅ กัญชา ยาฝิ่น เฮโรอีน กระเทียม สุรา ยาใบ ยาได้ป นี่ไม่รู้อะไรนะ ได้ยินเขาว่า น้ำมาดิบ เป็นที่สุด. นี่เรียกว่ามันผ่านเมาทางกาย เข้าไปทางกาย มีอัสสาทะคือเสน่ห์ ทางด้านประสาททางกาย กิน ก็ได้ ดื่ม ก็ได้ สูบ ก็ได้ ทาก็ได้ จิตก็ได้ อบก็ได้ อาบก็ได้ อมก็ได้, สารพัดอย่างที่จะเป็นการเสพสิ่งเหล่านี้.

ที่นี้ถ้าเป็นเรื่อง**ทางจิต** มันก็มีของเมา : **เมาเที่ยวกลางคืน** ติดการเสพติดการเที่ยวกลางคืน, **ดูการเล่น, เล่นการพนัน** ขี้เกียจ, ชอบของเกิน ดีเกิน

www.skyd.org
www.buddhadasa.in.th

มันก็เหมือนกันถึงขนาดนี้, แล้วก็เลยยกเว้น คือไม่ว่าจะเป็นฆราวาส หรือจะเป็นพระ เป็นอาจารย์ เป็นสมภาร. แล้วก็อธิบายกันเสียใหม่ว่า ไม่ใช่ของเมา, ก่อนนี้มีบุหรีใบตองชนิดหนึ่งเมาจัด สุกที่เดียวเด็ก ๆ ก็เมาลั้ง ท่านสมภารก็บอกว่าไม่ใช่ของเมา, ไม่ใช่ของเมา เป็นหยูกเป็นยา เป็นเภสัช เรื่องมันก็ไปกันใหญ่, ของเมามันกลายเป็นเภสัช, หมดพวกกลายเป็นเภสัช, บุหรีจะฉุนรุนแรงอย่างไรก็กลายเป็นเภสัช.

นี่ดูเถิด ในวงพุทธบริษัทแท้ ๆ ยังมีการกบฏ กันถึงขนาดนี้, ไม่ใช่ออย่างตรงไปตรงมา ตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่า **สิ่งใดทำให้สูญเสียสิทธิสัมปตัญญะ สูญเสียสมบัติแล้ว ต้องจัดเป็นของเมาทั้งหมดทั้งสิ้น. บางคนอาจจะอุทธรณ์** ไม่ยอมว่าน้ำชา กาแฟนี้ไม่ควรจะจัดเป็นของเมา; แต่เมื่อไปศึกษาดูจากพวกหมอล้วนแล้วยังมีส่วนซึ่งเป็นของเมา ที่ทำให้มีการเสพติด, และติดเข้าแล้วก็มิโทษด้วยเหมือนกัน; สารคาเฟอีน สารโกกานีน ในใบกระท่อม นี่มันก็ล้วนแต่เป็นของเมา.

ปัญหามันมีอยู่ที่ว่า **ของเมาทุกชนิดมันมีอัสสาทะ คือมีเสน่ห์** ซึ่งแปลกันว่า รสอร่อย ตามตัวหนังสือ. อัสสาทะ ต้องแปลว่า เสน่ห์ อย่าแปลว่า คุณ, แปลว่า คุณ มันก็ไม่ถูกตามคำคำนี้. คำว่า คุณ มันมีอยู่คำหนึ่งแล้ว, อัสสาทะ แปลว่า รสอร่อย หรือที่เป็นเสน่ห์ที่ผูกพันจิตใจผู้เสพ. ของเมาทุกชนิดมีอัสสาทะที่ผูกพันจิตใจผู้เสพ ให้ตกเป็นทาสของมัน; แม้ที่สุดแต่กัญชา ยาฝิ่น กระท่อม สุราเป็นต้น ต้องพูดอย่างท่านพยอมว่า สุราสุณซ์ไม่กิน แต่คนมันก็กิน มันมีเสน่ห์เฉพาะคน, ไม่มีเสน่ห์แก่สุณซ์เลย, เป็นปัญหายุ่งยากไขว้กันอยู่อย่างนี้ก็มี. ผู้ที่มีจิตใจเป็นกลาง ก็วินิจฉัยดูเอาเองว่ามันเป็นอย่างไร, เป็นของเมาขนาดไหน. นั่นเป็นของเมาในทางกาย ติดก็ติดทางกาย, มีผลอยู่ที่กายเป็นส่วนใหญ่.

ที่นี้ของเมาที่เลยร่างกายเข้าไปถึงจิต เป็นการเมาในทางจิต พวกที่ติด
 หนั ดิตละคร, ดิตการเที่ยวกลางคืน แม้ที่สุดแต่การพนัน มันก็ติดถึงขนาดที่
 เรียกว่ายิ่งกว่าผีสิง, บางคนยอมหย่าลูกหย่าเมีย ไม่ยอมเลิกการพนัน มันก็เป็นการติด.
 เดียวนี้มีการติดสมัยนิยม ที่เรียกว่าแฟชั่นต่าง ๆ พอแฟชั่นออกมาใหม่ก็ชวนกันติด,
 ต้องเปลี่ยนของเก่า ต้องซื้อหาของใหม่; แม้ที่สุดแต่ของเล่นก็ยังติด พวกที่เล่นไก่
 เล่นนกเขา เล่นปลากัด เล่นสัตว์บางอย่างนี้ มันก็ยังติด, มีลักษณะเป็นการติด เลิก
 ไม่ได้จนตลอดชีวิต มันไม่เหมือนกันในรูปร่าง หรือในการประพฤติกระทำ แต่มันเหมือน
 กันในส่วนภายในคือติด.

เป็นอันว่า เราจะต้องมองดูกันให้ชัดตรง อย่างชัดตรง ชัดตรงต่อตัวเอง
 ชัดตรงต่อธรรมะ ชัดตรงต่อวินัย ชัดตรงต่อศาสนา ชัดตรงต่อพระพุทธเจ้า แล้วก็
 ถามดูว่าติดหรือไม่ติด ? ถ้าติดแล้วก็ต้องยกให้เป็นของเมา, เป็นของที่ต้องเว้น,
 เป็นของที่ควรจะละอาย.

เดี๋ยวนี้เมาเครื่องรางของขลัง กันเป็นอันมาก แล้วก็ยากที่จะมองเห็นว่า
 เสพติด, เพราะมันเป็นการเสพติดชนิดละเอียดลึกซึ้งประณีต และใช้หรือประพฤติกระทำ
 ด้วยความมกมาย, ไม่ได้มีความรู้อันถูกต้องว่า มันคืออะไรและเพื่ออะไร กลายเป็นเสพติด
 ในเรื่องของขลัง.

เมาอาจารย์ ได้ยินสรรเสริญเยินยออาจารย์สำนักของตน, อาจารย์
 สำนักอื่นสอนผิดทั้งนั้นเลย; จะมีลูกอยู่อาจารย์เดียว คืออาจารย์ของตน สำนัก
 อาจารย์อื่นผิดหมดทั้งนั้นเลย.

ที่นี้ที่เรียกว่ามันน่าหวาดเสียว ก็คือเมาความดี บ้าดี. คนที่บ้าดีก็เมาดี,
 คนที่บ้าบุญก็เมาบุญ, คนที่บ้าสวรรค์ก็เมาสวรรค์. คำพูดชนิดนี้มันไม่พ้นที่จะต้อง

ถูกด่า ไม่พ้นที่จะถูกคนมาด่า ด่าก็ได้ไม่เป็นไร, แต่ขอให้ไปสำรวจตรวจดูเองว่า
 เมาหรือเปล่า ? มันเสพติดหรือเปล่า ?

ในที่สุดมันก็จะมารวมอยู่ที่ว่า **เมาตัวกู, เมาตัวกู เมาตัวเอง. ความเห็นแก่ตัวเองตัวกูนี้แหละ จะเป็นเมาสูงสุด** โดยคิดว่าดีกว่าใคร เก่งกว่าใคร สูงกว่าใคร ประเสริฐกว่าใคร. ที่ว่าพวกพหุเมาตัวกูยิ่งกว่าพวกใดนั้น ก็เพราะว่าไม่มีกิเลสชั้นเลวชั้นต่ำ เหลืออยู่แต่กิเลสชั้นสูงสุด คืออัตตวาทุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นว่าตนวิเศษ ของตนวิเศษ ถ้าหยุดเมาอันนี้เสีย มันก็บรรลุนิพพาน.

ที่นี้อยากจะถามขึ้นใหม่ว่า **นิพพานนั้นมาได้หรือไม่ได้ ?** ช่วยฟังให้ดี ขอตอบว่า **ถ้านิพพานแก้แล้วก็มาได้, นิพพานจริงเมาไม่ได้. นิพพานแก้ นิพพานปลอม คือ นิพพานที่ว่าเอาเอง,** นิพพานที่เขาพูดหลอกกัน หรือว่าไม่เจตนาจะหลอก แต่ก็เหมือนกับหลอก ให้รู้สึกเหมือนกับว่าเป็นบ้านเป็นเมือง รุ่งเรืองไปด้วยความสวยงาม เอรีดอรัย สนุกสนาน; แม้ที่สุดแต่คำประกอบบรรยายบางคำ มันก็มีความหมายที่ไขว้เขว เช่นว่า ไม่เกิดไม่ตาย อยู่ที่นี่ไม่เกิดไม่ตาย. นั่นหลอกให้คนเข้าใจเขวว่า ที่นั่นไม่เกิดไม่ตาย.

ที่แท้นั้นมันไม่ใช่อย่างนั้น มันเป็นที่ที่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย หมดความหมาย ไม่มีความหมายที่จะครอบงำอำยิจิตใจใคร. ถ้าจิตใจขึ้นไปถึงขีด หรือเขตของการบรรลุนิพพานแล้ว ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์ทั้งหลายมันหมดความหมาย. พระอรหันต์บรรลุนิพพานแล้ว แต่ไม่เท่าไรร่างกายของท่านก็ต้องเจ็บไข้ ตาย และถูกเผา; แต่มันไม่มีความหมาย ไม่มีความรู้สึกเช่นนั้น ไม่มีความรู้สึกที่ว่าตัวเราตาย แก่ เจ็บ ตาย เผา ถูกเผา ถูกไหม้ ถูกทำเหมือนกับที่เขาทำแก่คนที่ตาย นั่นมันส่วนของร่างกาย ไม่เกี่ยวกับนิพพาน. **นิพพานอยู่ที่จิตหลุดพ้นจาก**

ความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีกิเลสใด ๆ ไม่มีความทุกข์ใด ๆ นิพพานชนิดนั้นถ้ารู้จักเห็นจริง ถึงจริง เมาไม่ได้.

ถ้าเมาได้เป็นนิพพานที่ตัวเอง นึกเอาเอง หรือตามที่เขาพูดให้ฟังอย่างผิด ๆ, นิพพานอย่างนี้ก็เมาได้. หรือว่าจะเป็นชั้นละเอียดที่สุด **มิมิจจาทิฏฐิอันละเอียดที่สุด** ก็ถือว่านิพพานเป็นตัวตน ตัวตนของนิพพาน; อย่างนี้ก็เมาได้ด้วยทิฏฐิอันละเอียด แล้วก็ไม่ใช่นิพพานจริง, นิพพานที่เข้าใจเอาเอง. เป็นอันว่า นิพพานปลอม **นิพพานที่ตัวเอง คิดเอาเอง เหมามาเอง ก็เป็นของเมาได้** นี้พูดอย่างนี้มันเป็นอย่างไร, มันเป็นช่องให้เขากล่าวหาว่า ว่าร้าย เฟ่งร้าย มองในแง่ร้าย ควรจะถูกด่า.

เดี๋ยวนี้เราจะมีฟ้าสว่างทางมัชฌิมา เราจะมีฟ้าสว่างทางมัชฌิมา **อะไรเป็นที่ตั้งแห่งความเมาและเคยเมา ขอให้มันสาง ให้มันจาง ให้มันหน่าย ให้มันละลาย** ไปจนไม่มีความเมาเหลือ, แม้ความเมาสุดท้าย เช่นเมาบุญ เมาสวรรค์ เมาดี เมาตัวกู นี่ก็ขอให้มันจางไปจนไม่มีเหลือ.

พยายามที่จะสังเกตตรงที่ว่า **มันเสพติด;** คำว่าเมามัน **จะคู่กับคำว่าเสพติด;** เพราะว่ามันมีรสอร่อยชนิดหนึ่ง พอไปชิมเข้าแล้ว ไปดื่มเข้าแล้ว มันก็ติดใจ; แล้วมันก็อยากจะอร่อยในใจ อยากจะครีມอยู่ในจิตใจ ด้วยรสอร่อยอันนั้น มันก็ต้องไปหาอีก. ที่เป็นทางร่างกายมันก็ติดแน่นแฟ้น เป็นระบบของร่างกายมันติด, ที่เป็นจิตใจ มันก็ยังละเอียดไปกว่านั้น, ถ้ามันเปลี่ยนความคิดนี้รู้สึกไปไม่ได้ มันก็ละวางไม่ได้. นี่ขอให้ไปพิจารณาดูเองว่า มันจะสางออกมาได้อย่างไร.

อุบาสกอุบาสิกา ภิกษุสามเณร เป็นบริษัทที่ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงหวังไว้ว่า จะช่วยกันสืบต่ออายุพระศาสนา ด้วยการบวช ด้วยการเรียน ด้วยการ

ปฏิบัติ และด้วยการสั่งสอน สืบต่อ ๆ ไป อย่าให้ขาดสายได้ จนกว่าประชาชนเขาจะประกาศศาสนาได้ โดยน้ำมือของเขา. พระพุทธเจ้าทรงหวังอย่างนี้ ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ ถ้าใครยังไม่เคยได้ยินหรือไม่สนใจมาก่อน. พระพุทธองค์ทรงหวังว่า จงเผยแพร่พระศาสนาให้แก่มหาชน จนเขาเป็นผู้เผยแพร่ได้โดยตัวของเขาเอง ต่อ ๆ กันไป. ถ้ามาให้ยาเสพติด หรือทำให้กลายเป็นสิ่งเสพติด มันก็เป็นการล้มละลาย, เป็นการล้มละลาย ไม่มีอะไรเหลือ, ไม่มีลักษณะแห่งความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

นี่เรื่องมันมีโดยรายละเอียดมาก เราไม่มีเวลาพอที่จะแจกแจงโดยรายละเอียด แต่ขอให้ถือเอาเป็นหลักว่า **เมานั่นคือเสพติด, เสพติดเพราะมีรสอร่อยทางกาย ก็ได้ทางจิตก็ได้ ทางวิญญาณคือสติปัญญาก็ได้** เหลือประมาณ มันจึงได้เสพติด มันเสพติดในรสอร่อย นั่นคือความเมา, มันต้องไม่มีอะไรที่มีลักษณะเป็นความเมานิดนั้น ในจิตใจของพุทธบริษัท ซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จึงพูดได้ว่า ไม่มีการเมาในความดี ไม่มีการเมาในบุญกุศล, ไม่มีความเมาแม้จะคิดนึกเอาเองว่า ในพระนิพพานมีรสอร่อยเป็นที่ตั้งแห่งความเมา.

ฟ้าสว่างทางอบายมุข.

ที่นี่ก็จะพูดต่อไปถึงเรื่อง ฟ้าสว่างทางอบายมุข อบายมุขก็เป็นของเมา เป็นที่ตั้งแห่งความเมาอยู่ในเครือเดียวกับความเมา. ที่นี่แยกออกมาพูด เป็นเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ **เพราะว่าความเมานี้มันให้โทษมากกว่าของเมาธรรมดา คือเมานิดที่สมควรจมลงไปนอนบาย, เมานิดที่ยอมอยู่ในอบาย.**

คำว่า อบายมุข ที่สอนไว้ในหลักคิหิปฏิบัติ นั้น ตัวหนังสือมันมีว่า **เสื่อมแห่งโรคะ ปากทางแห่งความเสื่อมแห่งโรคะ** หมายถึงทรัพย์สมบัติ ทรัพย์สมบัติจะหมดสิ้นเพราะอบายมุข แต่ท่านใช้คำว่าโรคะ.

โกศะนั้นคืออะไร ? ทรัพย์สมบัติคืออะไร ? อะไรเป็นทรัพย์สมบัติสูงสุด ? ถ้าท่านรู้จักว่าอะไรเป็นทรัพย์สมบัติสูงสุด แล้วก็จะเข้าใจความหมายของคำว่าอบายมุขได้ดี เพราะว่าเป็นที่เสื่อมแห่งโกศะทั้งหลาย.

โกศะสูงสุดก็คือความเป็นมนุษย์ของเรา นั่นเอง ฟังถูกหรือไม่ถูก ช่วยกันคิดดูหน่อย, โกศะสูงสุดของเรา ก็คือความเป็นมนุษย์ของเรานั่นเอง. เมื่อใดเราสูญเสียความเป็นมนุษย์ นั่นคือฉิบหายหมดเนื้อหมดตัว, ดังนั้น คำว่า อบายมุข ปากทางแห่งความเสื่อมของโกศะนี้ มันหมายถึงได้ถึงทางจิตใจ, โกศะ คือความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องทางจิตใจ.

จิตใจไม่มีความเป็นมนุษย์ เรียกว่าเสื่อมแห่งโกศะสูงสุดของคนเรา คือ เราสูญเสียความเป็นมนุษย์, แล้วได้เป็นสัตว์ในอบายทั้ง ๔, สูญเสียความเป็นมนุษย์ แล้วไปได้เป็นสัตว์ในอบายทั้ง ๔ คือ นรก เสร็จฉาน เปรต อสุรกาย, นี่สัตว์ในอบายทั้ง ๔ ; เราสูญเสียความเป็นมนุษย์ของเรา แล้วไปได้ทั้ง ๔ นี้มา. ลองคิดดูว่า มีความสูญเสียหรือวินาศวิบัติฉิบหายอะไรยิ่งไปกว่านี้ คุณจะไม่มีอะไรที่เป็นเรื่องเสื่อมเสียมากกว่านี้ คือสูญเสียความเป็นมนุษย์ แล้วได้ความเป็นสัตว์ในอบายทั้ง ๔.

คำว่า นรก เป็นสัตว์นรก ก็คือเมื่อร้อนใจ เป็นไฟเผาอยู่ในจิตใจ : นี่เข้าหลักนรกทางอายตนะ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า เป็นนรกที่ฉ่นเห็นแล้ว เลวร้ายกว่า นรกใต้ดิน ที่จะถึงกันต่อตายแล้ว. เดียวนี้ไม่ต้องตาย มันก็ถึงกันที่นี่ แล้วก็เผาจิตใจ ให้เราร้อนในความรู้สึกโดยตรง, เรียกว่านรก. เสร็จฉานก็คือโง่ โง่อย่างหมดความเป็นมนุษย์ เมื่อโง่ขนาดหมดความเป็นมนุษย์ ก็เรียกว่าเป็นสัตว์เสร็จฉาน, ตายจากความเป็นมนุษย์ไปเป็นสัตว์เสร็จฉานได้ทันทีในร่างกายนี้. เปรต ก็คือหิวหิวเหลือประมาณ อยู่ตลอดเวลา. อสุรกายก็คือกลัว ขลาดกลัว, กลัวความยากจน เหลือประมาณ

กลัวคนเขาจะเห็นว่าตนเป็นคนชั่ว, กลัวคุกกลัวตะราง อะไร ๆ ก็กลัวไปหมด นี่คือพวกอสุรกาย. อบายมุขทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์ แล้วก็ได้ความเป็นสัตว์นรกขึ้นมาแทน.

เดี๋ยวนี้ฟ้าไม่ค่อยสาธในทางนี้ เพราะว่ายังเป็นที่มาแห่งภาชีอากร เป็นรายได้ของชาติของอะไรอยู่ สาธไม่ค่อยออก. ถ้าเมื่อไรผู้นำประเทศชาติเขาใจป้ำพอยอมเสียสละรายได้จากสิ่งเหล่านี้ เมื่อนั้นแหละมันจะสาธได้. แต่เรื่องนี้ไม่ต้องพูด พูดเรื่องของเราคนเดียวดีกว่า, เราคนเดียวมันอาจจะสาธได้ ทำไมจึงไม่สาธแล้ว. เราคนเดียวเราทำได้ ของเรา; เพราะฉะนั้นเราควรจะสาธทางอบายมุข : ไม่ได้มีน้ำเมา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่ดูการเล่น ไม่เล่นการพนัน ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร ไม่เกียจคร้านทำงาน. เราคนเดียวทำได้ เราทำของเราเองก็ได้ เมื่อรัฐบาลเขายังไม่เลิก เราเลิกก่อนก็ได้ รักษาความเป็นมนุษย์ไว้ให้เต็มเปี่ยม อย่าให้สูญเสียไปแม้แต่นิดเดียว.

พิจารณาดูให้เห็นว่า **อัสสาทะ เสนห์ หรือความเอร็ดอร่อยจากอบายมุข** นั้น มันเป็นของหลอกลวง, เป็นของหลงสำหรับคนหลง, ไม่ใช่เป็นของหลงสำหรับคนฉลาด. **พุทธบริษัทเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน** เป็นคนฉลาด ก็ไม่ควรจะหลงในอบายมุข คือปากทางแห่งอบาย, เสียเงินเสียทองกระทั่งเสียอวัยวะร่างกาย แม้กระทั่งเสียชีวิต ก็ไม่ร้ายเท่ากับสูญเสียความเป็นมนุษย์, สูญเสียความเป็นมนุษย์ แม้ยังไม่ตายมันก็มีอะไรเหลือแล้ว, นี่สูญเสียความเป็นมนุษย์นี้ร้ายยิ่งกว่าสูญเสียชีวิต. นี่เราประกาศตน ปฏิญาณตนเป็นพุทธบริษัทอยู่ด้วย ต้องไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์; เพราะว่าถ้าสูญเสียความเป็นมนุษย์แล้ว ความเป็นพุทธบริษัทไม่มีที่อยู่ไม่มีที่ตั้ง, มันก็สูญเสียไปหมด. ฉะนั้น จึงต้องเอาไว้ให้ได้ว่าจะไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์ หรือความเป็นพุทธบริษัท.

ฟ้าควรจะสว่างทางอบายมุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพุทธบริษัทเรา. ถ้าคนทั้งโลกเขายังไม่เอาก็ตามใจเขาสิ, คนทั้งโลกเขายังไม่สว่าง เขายังไม่ยอมละ เขายังส่งเสริมกันอยู่ก็ตามใจเขา. เราในฐานะเป็นพุทธบริษัทคนหนึ่ง ๆ นี่จึงสว่าง, จึงมีอาการฟ้าสว่างทางอบายมุข **เกลียดกลัวว่าเป็นอบาย** เป็นที่ตั้งแห่งอบาย คือสิ่งเลวร้ายหาความเจริญไม่ได้.

ฟ้าสว่างทางกามารมณ์.

ที่นี้ข้อต่อไป คือฟ้าสว่างทางกามารมณ์ หลงใหลใน **กามารมณ์** นี่ก็รวมอยู่ในกลุ่มอบายมุข, แม้ไม่เป็นตัวอบายมุขโดยตรง ก็เป็นที่ตั้งแห่งอบายมุข และเป็นที่ตั้งแห่งความเมา. มองดูให้ดีจะเห็นว่า กามารมณ์ก็เป็นความเมา, เป็นของเมา เป็นที่ตั้งแห่งความเมา. ถ้าฟ้าสว่างทางกามารมณ์ มันก็เป็นเรื่องฟ้าสว่างของเมา จะจัดไปเข้ากลุ่มอบายมุขก็ได้, จะจัดเข้ากลุ่มของเมาก็ได้, หรือแยกตัวมาเป็นอีกกลุ่มหนึ่งว่าทางกามารมณ์ก็ได้.

กามารมณ์ ก็คือเหยื่อของกิเลส, กามารมณ์คือเหยื่อของกิเลส, สิ่งที่หล่อเลี้ยงกิเลสในทางกาม คือทางเพศ. ในอบายมุข ๖ มีแต่ว่าดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน ไม่เอ่ยถึงกาม แต่มันมีซ่อนอยู่ในนั้น; เช่นว่าเที่ยวกลางคืน ก็ไปเที่ยวหากาม, ดูการเล่น ก็เพื่อส่งเสริมความรู้สึกทางกาม, ก็เป็นเรื่องที่จะต้องรู้จักหรือควรชะແຂງ เป็นต้นเหตุแห่งอาชญากรรม. อาชญากรรมรุ่นทั้งหลายเดี๋ยวนี้ มีสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์เป็นเครื่องกระตุ้น เป็นเครื่องยุให้ทำส่งเสริมให้ทำ.

จะต้องดูให้เห็นว่า มันให้โทษมากเกินไปกว่ารสอร่อยที่ได้รับ โทษคืออาทินพ แปลว่าความเลวทรามของมัน, รสอร่อยคืออัสสาทะ เสน่ห์ของมัน มันให้โทษมากกว่าที่มันจะให้รสอร่อย. แต่ส่วนที่มันให้โทษเราไม่รู้สึกรู้สีก เพราะมันกลบไว้เสียด้วยความหลงใหลในรสอร่อย. นี่เรียกว่า **อัสสาทะของกามมีน้อย อาทินจะความเลวทรามของกามมีมาก**; แต่เราก็มองไม่เห็น จะต้องเห็นโทษหรืออัสสาทะให้มากพอจึงจะเกิด ฟ้าสว่างทางกามารมณ.

ในบาลี โดยเฉพาะเรื่องอนุปปกัฏฐา แสดงโทษของกามไว้ถึงกับว่า เป็นที่ตั้งแห่งการทะเลาะวิวาทฆ่าฟันกัน ระหว่างคนกับคน ระหว่างพี่กับน้อง ระหว่างญาติกับญาติ, แม้แต่ระหว่างบิดากับบุตร ระหว่างมารดากับบุตร พ่อกับลูกชายฆ่ากันได้เพราะกามารมณ, แม้กับลูกสาวฆ่ากันได้เพราะกามารมณ อย่างนี้เป็นต้น. แต่เราไม่เคยนึกกันถึงขนาดนี้จึงไม่กลัว แล้วเป็นเหตุให้คนคุมพวกคุมหมู่ทำลายล้างผลาญกัน. พระราชารบพุ่งกันกับพระราชาด้วยกัน เพราะเหตุแห่งกามารมณ, ยกกองทัพไปประหารประหารกัน เพราะเหตุแห่งกามารมณอย่างนี้ก็มี. แต่ไม่มีใครไปดู ไม่มีมองดู ไม่มีใครศึกษาดู มันก็ไม่ต้องรู้กัน.

แม้ที่เป็นเฉพาะส่วนตัวบุคคลแต่ละคน ๆ มันก็ให้ความเจ็บปวดมากกว่าความสุขสนุกสนาน, ไปเอาความสนุกสนานไปกลบเกลื่อนความเจ็บปวดเสีย มันก็เลยเห็นยาก. นี่เขาเรียกว่า **ยอมพลีทุกอย่างเพื่อกามารมณ**.

กามารมณเป็นของชั่วคราว เป็นของชั่วคราว เหมือนกับของยืมเขามา, จะต้องคืนเขา, เรียกว่าเป็นเหมือนของยืมเขามา, มันจะเปลี่ยนแปลงไปในเวลาอันสั้น เหมือนของยืมเขามา. ที่เคยเป็นบ้างเป็นหลังนั้น จะสูญเสียไปในเวลาอันสั้น **เหมือนของยืมเขามา หรืออีกอย่างหนึ่งก็ว่าเหมือนกับในฝัน** กำลังฝันนั้นสนุกสนาน เป็น

วิมาน เป็นอะไรไปทีเดียว. พอตื่นขึ้นมาไม่มีอะไรเลย. นี่พอรู้เท่าเล่าทันเข้ามาก็ไม่มีอะไรเลย เหมือนกับของในฝัน.

แล้วมันจะทำอันตรายแก่บุคคลผู้ยึดครอง เปรียบเหมือนกับว่า นกตัวหนึ่ง มันคาบขึ้นเนื้อมา แล้วนกทั้งหลายก็ตามแย่งตีกันจนตาย; ถ้าไม่ยอมให้เนื้อขึ้นนั้น เพราะนกตัวนั้นมันมีเหยื่อขึ้นนั้น. นี่กามารมณ์เป็นเหตุให้ผู้ยึดครองต้องตาย มากมายยิ่งขึ้นทุกที. ดังที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะสมัยนี้ ไปเปิดดู.

แล้วท่านเปรียบไว้อีกอย่างหนึ่งว่า มันเหมือนกับจุดคบเพลิงถือทวนลม, จุดคบเพลิงแล้วถือทวนลมไป ลมมันก็พัดเปลวเพลิงเข้ามาหามือของผู้ถือ. มันไหม้มือของผู้ถือ นี่คือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกามารมณ์ ใครไปจับ ไปฉวยไปถือเอาไว้ มันจะย้อนมาไหม้มือของผู้ถือนั่นเอง.

หัวใจของเขาจะต้องชอกช้ำ เป็นที่รองรับความชอกช้ำ เหมือนกับเขียงรองสับเนื้อ ไม่กระดานรองสับเนื้อนั้น มันต้องรับความชอกช้ำเท่าไร, หัวใจของผู้ที่ถือไว้ซึ่งกามารมณ์ จะต้องชอกช้ำถึงขนาดนั้น แล้วมันก็เป็นอันตราย เหมือนกับว่างูพิษ หรือลูกศรที่อาบยาพิษ ให้ความเจ็บปวดรวดร้าวมาก. และมันก็ระบมเหมือนกับผีที่กำลังกลัดหนอง คนที่เคยเป็นผีกำลังกลัดหนองได้รับความทรมานอย่างไร ท่านเอามาเป็นเครื่องวัดโทษของกามารมณ์ นี่ถ้าผู้ใดเห็นโทษของกามารมณ์ ในลักษณะที่กล่าวมานี้แล้ว ก็มีหวังที่ว่า ฟ้ามันจะสว่างได้ในทางกามารมณ์.

มีพระบาลีที่กล่าวถึง บุคคลผู้รู้จักกามารมณ์ว่ามันคืออะไร หมายความว่า เขาชนะกามารมณ์ได้ และเขากล่าวคำล้อเลียนกามารมณ์หรือกามคุณไว้ เป็นใจความว่า อทุทล์ กาม เต มূলํ สุกฺกปฺปา กาม ชายติ น หิ สุกฺกปฺปยฺยสุสํมิ เหวํ กาม น เหหิสิ.

เป็นคาถา ๔ บาท บาทที่ ๑ ว่า อทุทสฺ กาม เต มฺลํ - กามเอยฺย ฉันเห็นรากเหง้าเค้ามูลของแกแล้ว, สุกฺกปฺปา กาม ชายติ - กามเอยฺย แกเกิดมาจากการดำริเท่านั้น, น หิ สุกฺกปฺปยิสฺสามิ - ฉันจะไม่ดำริเช่นนั้นอีกต่อไป, เอวํ กาม น เหหิสิ - เจ้าจะมีมาไม่ได้ อีกเพราะเหตุนี้.

เขากล่าวคำนี้มีความหมายว่า รู้จักรากเหง้าของกามารมณ์ว่า มันเกิดมาจากการดำริแห่งจิต, ความดำริแห่งจิตเท่านั้น ไม่มีเรื่องจริงจางเนื้อหนังเป็นตัวเป็นก้อนอะไร, มันเป็นเพียงความดำริแห่งจิต, คือจิตมันสลายไปด้วยความดำริเท่านั้นแหละ สิ่งที่เราเรียกว่ากาม; แม้ว่าจะมีของภายนอกเป็นรูป เสียง กลิ่น รส ? อะไร เข้ามาช่วยเหลือ. ตัวกามแท้ ๆ เป็นเพียงความดำริแห่งจิต, ไม่มีตัวตนจริงอะไรที่ไหน.

นักจิตวิทยาสสมัยปัจจุบันเขาก็พูดกันอย่างนี้มากขึ้น ว่าความรู้สึกทางเพศนั้น เป็นเพียงมโนภาพที่จิตสร้างขึ้นมาสวมทับสิ่งซึ่งเป็นอารมณ์ของกาม; เพราะว่าตัวที่เข้าไปจับเอาใจนั้น เป็นมโนภาพที่จิตสร้างขึ้น, ไม่ใช่ว่า รูป เสียง กลิ่น รส ฯ ของเพศตรงกันข้ามมันจะไปถึงจิตได้, มันเข้าไปไม่ได้ เพราะจิตมันอยู่ลึกเกินไป. แต่ว่าจิตนี้มันสร้างมโนภาพ แทนรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ของผู้ที่ให้ความรู้สึกลงทางกามนั้นได้; มโนภาพนี้เข้าไปฝังครอบงำจิตใจ เผลอนจิตใจได้. ฉะนั้น กามทั้งหลายจึงเป็นเพียงความดำริ ในบาลีใช้ว่าดำริ, ภาษาอังกฤษสมัยใหม่ใช้คำว่ามโนภาพ เป็น *imagination* คือมันสร้างความรู้สึกลงทางความเห็น การได้ยิน การได้ดม การได้ลิ้ม การได้สัมผัส ขึ้นมาใหม่ เป็นความรู้สึกอย่างนั้น.

สมมติว่ามีการกระทำทางเพศ ผู้ที่เป็นเพศตรงกันข้ามนั้นเข้าไปในจิตใจไม่ได้ แต่ว่ามโนภาพที่สร้างมาจากบุคคล ที่เป็นคู่ประกอบกิจกรรมทางเพศนั้น มัน เข้าไปในจิตใจได้ มันเข้าไปครอบงำจิตใจได้. นั่นคือสิ่งที่เรียกว่า สุกฺกปฺปา ในที่นี้ ความดำริแห่งจิต,

ภาษาบาลีเขาเรียกว่า **สกุปปา**, นักจิตวิทยาเรียกว่าการกระทำมโนภาพ มโนคติ, เป็นมโนภาพ มโนภาพเข้าไปสวมทับจิตใจได้อย่างแน่นแฟ้น.

นี่ถ้าเข้าใจข้อนี้ ก็คือเข้าใจ พระบาลีตอนนี้ ว่ารูปของเพศตรงกันข้ามไม่ได้เข้าไปครอบงำจิตใจ แต่มโนภาพที่สร้างขึ้นมาจากรูปของเพศตรงกันข้ามเข้าไปครอบงำ; เสียก็ไม่ได้เข้าไปได้แต่มโนภาพทางเสียงถูกสร้างขึ้น แล้วเข้าไปครอบงำ, กลิ่น ก็เหมือนกัน กลิ่นแท้ ๆ เข้าไปถึงจิตนั้นไม่ได้, แต่มโนภาพของกลิ่น กลิ่นที่สร้างขึ้นด้วยมโนภาพเข้าไปได้, รส ก็เหมือนกัน ที่มาจากเพศตรงกันข้าม สัมผัส ทางผิวหนังนี้ก็เหมือนกัน มันสร้างมโนภาพขึ้นมา จึงเข้าไปครอบงำจิตใจได้. กามารมณ์ทั้งหลายจึงเป็นเพียงมโนภาพ เป็นเพียงสังกัปปะ - ความดำริแห่งจิต. ถ้าแปลตามหลักวิชาภาษาบาลีที่เรียนกันมาในโรงเรียน ก็แปลว่าความดำริแห่งจิต ก็คือสิ่งที่จิตมันสร้างขึ้น เป็น ๒ ชั้นอยู่ ฉะนั้นจึงเป็นของลง, ความรู้สึกที่เป็นกามทั้งหลาย ที่เข้าไปถึงจิตได้นั้นเป็นของลง ไม่ใช่ของจริงอะไร.

เขาจึงเยาะเย้ยว่า กามเอ๋ย จันเห็นรากเหง้าเค้ามูลของแกแล้ว เกิดจากสังกัปปะเท่านั้น เกิดจากความดำริแห่งจิตเท่านั้น, จันจะไม่ดำริอีกต่อไป คือจะไม่ดำริชนิดนั้นอีกต่อไป, แล้วแกก็จะมีขึ้นมาในจิตของจันอีกไม่ได้. นี่ก็เรียกว่าคนที่ชนะกาม เป็นคำกล่าวของบุคคลที่เป็นพระอรหันต์แล้ว องค์ใดองค์หนึ่ง. **ถ้ารู้ความจริงถึงขนาดนี้ ก็เรียกว่ามีฟ้าสว่างทางกามารมณ์** ถึงขนาดที่เรียกว่าปลอดภัย หรือเอาชนะได้ เป็นที่ควรสนใจ.

แต่เดี๋ยวนี้มันมีปัญหาลำบากยุ่งยาก ก็เพราะว่ามนุษย์ทั้งโลกนี้ไม่คิดอย่างนี้ ไม่สนใจอย่างนี้ มีแต่จะส่งเสริมให้เป็นทาสของกามารมณ์; แม้แต่การศึกษาที่ว่าขั้นต้นเลิศของมนุษย์ในโลกนี้ ก็มีแต่เปิดโอกาสให้เป็นทาสของกามารมณ์ **ไม่มีการศึกษาที่**

โรงเรียนไหน วิทยาลัยไหน มหาวิทยาลัยไหน ที่สอนให้รู้ว่า เรื่องการกรรมนี้เป็นเรื่องมายา, เป็นเรื่องทำให้เราโง่, เป็นเรื่องที่ทำให้เราหลง, แล้วเบียดเบียนตัวเอง และเบียดเบียนผู้อื่น อย่างยิ่ง, ไม่มีการสอนอย่างนี้. มันก็น่าสงสารลูกเด็ก ๆ ไม่มีทางที่จะได้สติปัญญาที่ไฉนมา สำหรับจะต่อสู้กับสิ่งที่เรียกว่าการกรรม มันก็โดยะบาดทำลายจิตใจของยุวชนเหลกလာญหมด แล้วก็มีปัญหาอันเนื่องมาจากการกรรมนี้เพิ่มขึ้น ๆ ขนาดว่าเครื่องป้องกัน เครื่องต่อต้าน ที่มีอยู่ในโลกเวลานี้ป้องกันไม่ได้ดอก เพราะว่าส่วนที่ส่งเสริมให้มันรุนแรงนั้นมีมากเกินไป.

การศึกษา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทางเทคโนโลยีอะไรก็ตามใจที่เขามีไว้สำหรับผลิตสิ่งต่าง ๆ อย่างมหาศาลนั้น, เขาผลิตเพื่อส่งเสริมการกรรมกันทั้งนั้น; ไม่มีอะไรที่มนุษย์ยุคปัจจุบันผลิตขึ้นมา เพื่อต่อต้านการกรรม. ฉะนั้น ความได้เปรียบมันจึงตกอยู่ฝ่ายข้างพญามาร หรือกิเลสมาร หรือกามเทพ เทวดาของคนหลงใหลในการกรรม ก็เลยไม่ต้องรู้สึกตัว, ไม่ต้องตื่น ไม่ต้องรู้สึกตัว, หลับหูหลับตาเป็นทาสของการกรรมกันทั้งโลก. นี่ปัญหามันยากอยู่ที่ว่า ฟ้าจะสว่างทางการกรรม เพราะว่าโลกในยุคนี้ มันเป็นยุคแห่งการบูชาวัตถุเนื้อหนังหรือการกรรม เห็นจะต้องรอไปก่อน.

ฟ้าสว่างทางการพนัน.

ข้อต่อไปที่จะพูด คือฟ้าสว่างทางการพนัน การพนันก็เป็นอบายมุข เป็นปากทางแห่งอบาย. การพนันก็เป็นของเมา เป็นมึชชะ เป็นของเมายิ่งกว่าเหล้า ยิ่งกว่ากัญชาฝิ่นก็ได้; เพราะลงเมากการพนันเข้าแล้ว ก็ถอนยาก ก็ถอนออกไม่ไหว. ดังนั้นเมื่อพูดถึงการพนัน ก็ขอให้รู้ว่า พูดถึงมันในฐานะที่เป็นอบายมุขก็ได้, ในฐานะที่เป็นของเมาก็ได้.

เดี๋ยวนี้เราแยกพูดออกมาในฐานะเป็นตัวมันเอง ว่าเป็นการพนัน การพนัน
ก็มีอัสสาทะ คือเสน่ห์ รสอร่อย ดึงดูดใจอย่างสูงสุดอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน. คนที่ไม่เคย
รู้เรื่อง ไม่เคยถูกมันครอบงำ ก็ไม่ฟังออก ; แต่ถ้าว่าเขาเคยเป็นมาแล้ว เขาจะฟังออก
ว่ามันมีเสน่ห์อย่างไร เท้าไร. บางคนเขาพูดว่า เขายอมหย่าเมียหย่าผัว โดยไม่ยอมเลิก
การพนัน ไปวัดดูเอาเอง บางคนก็ปล่อยให้ลูกทารกตาดำ ๆ ลำบากยากเข็ญ เพราะพ่อแม่
ไปบูชาการพนัน, ก็เรียกว่ารักยิ่งกว่าลูกตาดำ ๆ เพราะอะไร ก็เพราะว่ามีเสน่ห์ชนิดที่
เป็นผีสิง ไม่ใช่เสน่ห์อย่างธรรมดา.

อย่าเข้าใจว่า **คนที่ติดการพนันนั้น** มันติดเพราะความอยากรวย, ไม่ใช่.
มันติดเพราะผีของการพนันสิงจิตจิตใจ, ไม่ได้เกี่ยวกับความอยากรวย. แต่ว่าผีมัน
สิงจิตจิตใจถึงขนาดนั้นแล้ว มันก็ยอมที่จะสูญเสียอะไรไปก็ตามใจ เพื่อได้เสวยรสของการ
พนัน. มันมีอัสสาทะ รสอร่อยขนาดผีสิง. แล้วมันมีการเสพติดเหมือนกับสิ่งเสพติดอื่น ๆ
เกิดขึ้นแก่ความรู้สึกที่เป็นตัวกู, ตัวกูอร่อยเพราะรสของการพนัน; ไม่ใช่ว่าเพื่อจะได้เงิน.
นี่มันเป็นสิ่งบำรุงบำเรอหังการมมังการอย่างยิ่ง มันจึงละยาก; ไม่ใช่เรื่องรวย
แต่เป็นเรื่องบำรุงบำเรออัสมีมานะ ความรู้สึกว่าตัวตนว่าของตนอย่างยิ่ง มันจึงจะได้
แสนยาก, คนจึงติดการพนันจนสุดเหวี่ยง สุดที่จะติดได้.

แล้วมันก็ให้โทษเลวร้ายสมกันทีเดียว ก็มีคนกล่าวอยู่ทั่ว ๆ ไปว่า **โทษของ
การพนันนี้ มันร้ายยิ่งกว่าไฟไหม้บ้าน,** ไม่ไหม้บ้านแผ่นดินมันยังเหลืออยู่ ถ้าเสีย
การพนันแม้แผ่นดินก็เสียหมด ไม่มีอะไรเหลืออยู่ เพราะมันพ่ายแพ้เสียการพนันจนแผ่นดิน
ดินก็ไม่ได้เหลืออยู่. ถ้าไฟไหม้บ้าน แผ่นดินมันก็ยังเหลืออยู่, ถ้าโจรปล้น บ้านเรือน
ก็ยังเหลืออยู่, แผ่นดินก็ยังเหลืออยู่, ฉะนั้นผีการพนันสิงนี้เลวร้ายกว่าไฟไหม้บ้าน หรือ
ว่าถูกโจรปล้นไปเสียอีก ทำไม่ไม่ดูให้ดี.

เรื่องในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ก็มีเรื่องสมัยโน้น พระราชาเล่นสกาไปกับคู่ต่อสู้ เสียบ้านเสียเมือง เสียลูกเสียเมีย เสียอะไรหมด ไม่มีอะไรเหลือ เพราะการเล่นสกา ซึ่งเป็นการพนัน. สมัยนี้เด็ก ๆ จะไม่รู้จัก คำว่าสกาแล้วก็ได้ แต่เป็นเครื่องมือสำหรับ เล่นการพนันที่สนุกสนานอย่างยิ่ง เดียวนี้เขามีอย่างอื่นแทนไม่แพ้สกา.

ผีสิง ผีทั่ว ๆ ไปก็กลัวร้ายกาจเท่าผีการพนันสิง, ผีทั่ว ๆ ไปจะทำอะไรได้ ผีการพนันสิงแล้วทำให้สูญเสียลูกเมีย สมบัติพัสถานอะไรหมดไม่มีเหลือ กระทั่งตัวก็ต้อง ไปเป็นทาสเขาก็มี. การเล่นเกมการพนันบางรายเขาเล่นพนันกันว่า ถ้าแพ้ก็ต้องไปเป็นทาส เลย อย่างนี้ก็มี, เรียกว่าเสียกันหมดไม่มีอะไรเหลือ.

เดี๋ยวนี้ ฟ้าสาธทางการพนันก็มียาก เพราะว่าควบคุมไม่ถึง, หรือบางทีก็คิด จะเก็บภาษีจากการเล่นเกมการพนัน หารายได้จากการเล่นเกมการพนัน ดังนั้นมันก็เลิกตลอดไม่รู้ ไม่ได้ เลิกสามตัวไม่ได้ เลิกอะไรไม่ได้อยู่หลาย ๆ อย่าง ; เพราะว่ามันมีผีสิงเหนียวแน่น ที่สุด. ถ้าว่าศีลธรรมกลับมาชะล้างจิตใจกันเสียใหม่ให้สะอาด สำนึกในความเป็น พุทธบริษัทของตัวให้มาก จะค่อยฟื้นตัว จะค่อยสว่าง ๆ ออกมา. แต่มันเป็นเรื่องของ คนโง่นะ ต้องใช้พระเดชยิ่งกว่าพระคุณ คือต้องใช้อาชญา ใช้ศาสตรา ใช้การบีบ บังคับ ใช้การเผด็จการ มันจึงจะได้ จึงจะไล่ผีนี้ให้หมดไป.

นี่เดี๋ยวนี้เขาไม่นิยมเผด็จการ เขาเข้าใจผิดว่าเผด็จการเป็นสิ่งเลวร้าย เอามาใช้ไม่ได้ มันก็ไล่ผีการพนันออกไปไม่ได้. อย่างว่าแต่จะไล่ผีการพนันเลย แม้แต่จะปราบยุ่งให้หมดกรุงเทพฯ ๗ มันก็ยังทำไม่ได้ เพราะมันไม่มีความจริง, มันไม่มีลักษณะเผด็จการ จึงเอาชนะแม้แต่ยุ่งก็ไม่ได้. ขอให้เข้าใจถูกต้องคำว่าเผด็จการกันเสียใหม่ ว่า**เผด็จการเท่านั้นแหละจะช่วยได้**, เผด็จการโดยธรรมะ, เผด็จการโดยความจริง, เผด็จการโดยบริสุทธิ์ใจ, เผด็จการโดยความรักที่แท้จริง, มันก็จะแก้ปัญหาเลวร้ายเหล่านี้ได้.

มีการพนันมีอยู่ในตัวตน มีอำนาจเหนือคน มีฤทธิ์เดชเหนือคน จะต้องเป็นปัญหายืดเยื้อต่อไปอีกนานทีเดียว; เมื่อศีลธรรมกลับมาเพียงพอ จึงจะค่อยฟื้นตัว. **เดี๋ยวนี้การกีฬา ก็กลายเป็นการพนันไปโดยไม่รู้ตัว,** การกีฬาเขามุ่งหมายจะส่งเสริมความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา เขาเล่นกีฬาเพื่อความเป็นนักกีฬา เดี่ยวนี้เขาเล่นกีฬาเพื่อเอาแพ้เอาชนะ มันก็มีการคดโกง วิธีโกง วิธีเอาเปรียบในการเล่นกีฬา, การเล่นกีฬาก็เลยกลายมาเป็นเล่นการพนัน. หรือส่งเสริมการพนัน มันก็เลยได้เปรียบข้างมีการพนันที่จะครองโลกให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ที่น่าหัวทิ่มว่า เพียงแต่การพนันอย่างเดียวเท่านั้นแหละ อบายมุขตั้งหลายหลายอย่าง เพียงแต่การพนันอย่างเดียวเท่านั้น มันก็สร้างคนให้กลายเป็นสัตว์ในอบายได้ทั้ง ๔ ชุมเลย. การพนันอย่างเดียวทำให้ตกอบายได้ทั้ง ๔ ชุม การพนันทำให้เกิดเป็นสัตว์ในนรก, ทำให้กลายเป็นสัตว์นรกเมื่อแพ้, การพนันทำให้คนเป็นสัตว์เดรัจฉาน ด้วยความโง่ที่คิดว่าจะรวยด้วยการพนัน หรือว่าเสพติดมัวเมาในรสของมัน, นี่คือการโง่ คือเป็นสัตว์เดรัจฉาน. การพนันทำให้เป็นเปรต คือหิว หิว หิวที่จะชนะ หิวที่จะแก้ตัว กระทั่งหิวที่จะไปขโมยเขามาเล่นการพนันใหม่ มันหิวอย่างยิ่ง นี่มันเป็นเปรต. การพนันทำให้คนเป็นอสุรกาย คือหวาดกลัว สะดุ้งกลัว นับตั้งแต่กลัวจะแพ้ก็กลัวอย่างยิ่ง กลัวจะแพ้, แล้วกลัวตำรวจจับก็กลัว, กลับไปบ้านกลัวภรรยาต่าก็กกลัว มันก็เต็มไปด้วยความกลัว ทำให้เป็นอสุรกาย.

นี่ การพนันอย่างเดียวทำให้คนตกอบายครบทั้ง ๔ แบบ. ลองคิดดู ถ้าฟ้ามันไม่สว่าง มันก็ต้องเป็นอย่างนี้อยู่เรื่อยไป, พุทธบริษัทควรจะละอายอย่างยิ่ง ที่จะไม่ตกเป็นทาสของผีชนิดหนึ่ง คือผีการพนัน.

ฟ้าสว่างในทางทัศนจักร.

เออละ, ข้อสุดท้ายของวันนี้ก็คือ ฟ้าสว่างในทางทัศนจักร หมายความว่า
 อาตมาพูดว่า **ทัศนจักรกำลังมืด** กำลังมืด เป็นยิ่งกว่าตาบอด, มันควรจะมีการสว่างแม้
 ในทางทัศนจักร แล้วอยากจะพูดว่า **ทัศนจักรนี้ก็กลายเป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง** ไปแล้ว,
กลายเป็นของเมาอย่างหนึ่งไปแล้ว, การเที่ยวเล่นทัศนจักรกลายเป็นมั่วชชะ ของเมา
 ทางจิตทางวิญญาณไปอย่างหนึ่งแล้ว มันควรที่จะสว่าง จึงเอามาพูด.

อยู่ที่นี้อาตมานั่งสังเกตดู บางฤดู บางวัน มีรถบัสทัวร์ขนาดใหญ่มาแวะที่นี้
 ๒๕ คัน ไม่น่าเชื่อใช่ไหม ? มีรถทัวร์รถบัสทัศนจักรมาแวะที่นี้ตั้ง ๒๕ คัน ถามดูทุกคน
 แหะทัศนจักรทั้งนั้นแหละ ไม่มีธุระอะไร ชวนกันจัด ชวนกันสร้าง ชวนกันทำทัศนจักร
 เท่านั้น แปลว่า **ทัศนจักรนี้กำลังเป็นโรค โรคร้ายขึ้นสมอง**. คนที่เมื่อก่อนนี้
 ไม่เคยทัศนจักร, ไม่เคยเสียเงินเพราะสิ่งที่เรียกว่าทัศนจักร. เดียวนี้ก็ชักชวนกันใหญ่
 แล้วแล้วบางทีผู้ชักชวนเป็นพระก็มี, การทัศนจักรบางรายเกิดจากการชักชวนของ
 พระอย่างนี้ก็มี. วันก่อนว่าน้ำมันแพง แล้วมันก็หายาก แต่สังเกตดูว่าจำนวนรถ
 ทัศนจักรก็ไม่ได้ลดลงเลย **ทั้งน้ำมันแพงและหายาก มันก็ไม่ได้ลดจำนวนรถ**
ทัศนจักร.

เออละ, ที่นี้ก็มาพิจารณาดูกันให้ดีสักหน่อยว่า **ทัศนจักรนี้มันคืออะไร ?** ตาม
 ตัวหนังสือเขาแปลว่า **เที่ยวดู** ๗, มันก็จริง; เหมือนกับเราไปเที่ยวเล่นก็คือไปเที่ยวดู.
ทัศนะ แปลว่า **ดู, จร** แปลว่า **ไป หรือ เที่ยว, ไปเที่ยวดู.**

ถ้าพูดกัน ตามธรรมชาติบริสุทธิ์แท้ ๆ ล้วน ๆ มันก็มีประโยชน์ เพราะ
 การที่คนทีออกจากบ้านออกจากเรือน ไปเที่ยวเดินเล่นตามทุ่งนาป่าเขาริมทะเลอะไรเสียบ้าง
 นี่ มันเป็นเรื่องที่มีประโยชน์แก่สุขภาพ ทั้งทางร่างกาย ทั้งทางประสาท ทั้งทางจิตใจ

กระทรวงพาณิชย์ มันมีประโยชน์แก่สุขภาพ. **ทัศนจักรบริสุทธินี้** **ธรรมชาติสร้าง** มา **เป็นสิ่งชดเชยสุขภาพอนามัยให้แก่มนุษย์** **ซึ่งต้องมี,** เรียกว่าปัจจัยที่สำคัญด้วยเหมือนกัน **ว่าเราจะต้องมีการพักผ่อนด้วยการทัศนจักร.** แม้แต่สัตว์เดรัจฉานมันก็ยังรู้สึกอย่างนั้น. แต่เดี๋ยวนี้ทำไมมันมากมายเป็นอบายมุขหรือเป็นของเมาชนิดหนึ่งไป, หรือกลายเป็นอุปกรณ์แห่งอบายมุข เป็นอุปกรณ์แห่งของมันเมาไปเสีย.

ทัศนจักรพวกที่ ๑ ยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคที่เขาว่ามันเจริญที่สุด ยุคคอมพิวเตอรฺ์ หรือว่ายุคอวกาศ ยุคอะไรก็แล้วแต่. เขาทัศนจักรกันมากขึ้น แพงขึ้น วิจิตรวิจิตรมากขึ้น **จนกลายเป็นทัศนจักรในรูปแบบที่เกินไป** เกินกว่าที่ธรรมชาติต้องการ ธรรมชาติไม่ต้องการอย่างว่าเรือบินลำใหญ่ ๆ ลำหนึ่งบรรทุกคนไปเต็มลำ ไปไหน ? **ไปทัศนจักร, คิดดูเถอะ ไปทัศนจักร, ไปกิเลสทัศนจักร** จากทวีปนี้ไปสู่วิถีปโน้น มันก็เลยเกิดกิเลสทัศนจักร หรือทัศนจักรขึ้นมา. หนังสือพิมพ์ลงอย่างน่าละอาย น่าบัดสี **เมืองไทยเป็นที่ทัศนจักรของพวกญี่ปุ่นของพวกฝรั่ง** มันมีทัศนจักร กิเลสทัศนจักรบางที่มันก็ทัศนจักรเพื่อกำไร เพื่อซื้อของหนีภาษี มันไปอยู่ที่นั่น ไม่ได้อยู่ที่ทัศนจักรเพื่อสุขภาพของร่างกาย ของระบบประสาทอะไร ไม่มี. **ทัศนจักรเพื่อการค้าของหนีภาษี, เพื่อการมรณ, เพื่อการเล่นการพนัน,** เขาอาจจะเหมาเรือบินไปทั้งลำไปทัศนจักร เพื่อกิเลส เพื่อการมรณ เพื่อกิเลส รวมความแล้วนี้เรียกว่ากิเลสทัศนจักร. ใครเคยได้ยินบ้าง กิเลสทัศนจักร ? ไม่ได้ยินก็ได้ยินเสียเดี๋ยวนี้กำลังพูดแล้วว่า กิเลสทัศนจักร.

ที่นี้ **พวกที่ ๒ บุญญาทัศนจักร ทัศนจักรเทียวยาบุญ** เทียวยาอดผ้าป่า ที่นั่นที่นี้ คนจัดเขารวย เลยเกิดขึ้นมาได้เพราะบุญญาทัศนจักร. คนที่ว่าจะหาโอกาสเมามาย ก็ส่งเสริม นี่เอาบุญบังหน้า แล้วก็จัดทัศนจักรบุญ, รอดว่าตายทั้งคืนก็มี เพราะบุญญาทัศนจักร แล้วก็มากันอย่างที่เรียกว่าซื้อ หรือซื้อจนเชื่อ เพื่อบุญญาทัศนจักร.

ที่จริงคำนี้มันก็ไม่ควรจะมีคามหมายน่ารังเกียจ ในจารึกเก่า ๆ เคยอ่าน พบบุญญาตราบ, บุญญาตราบ ยাত্রแสงหาบุญ ไปที่ไกล ไปต่างประเทศนั้นเขาก็มี. แต่นั่นมันบริสุทธิ์; เขาไปไหว้พระ เช่นพวกอิสลามเขาไปทำฮัจยี ที่เมกกะ นี่ไกลมาก แพงมาก นี่ยังเป็นบุญญาทัศนาศรที่แท้จริงอยู่ หรือบุญญาตราบ. แต่ว่าที่ทัศนาศรเพื่อได้ กินเหล้า รอคอยตายกันทั้งคืน เรือค้ำตายกันทั้งลำ อย่างนี้มันไม่ใช่บุญญาทัศนาศรดอก, มันเป็นเจตนาร้าย เจตนาคดโกงของผู้จัด ผู้จัดซึ่งเห็นแก่ประโยชน์ตนก็มี, ผู้จัดจัดเพื่อให้มาขายกันถึงที่สุด เพราะตัวเองชอบก็มี. **บุญญาทัศนาศรเหล่านี้เลยกลายเป็น อบายมุข กลายเป็นของเมา** ควรจะรู้จัก ควรจะสงกันเสียสักที.

ที่นี้พวกที่ ๓ อันสุดท้าย **ธรรมทัศนาศร** อาตมาจำได้ว่า เพิ่งพูดขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ หลายปีแล้ว แต่ไม่กี่ปีมานี้ มีคนเขาก็ชอบเหมือนกัน คืออาตมาท้วงขึ้นว่า มาสวนโมกข์นี้ขอให้**เป็นธรรมทัศนาศร**, ให้**เป็นธรรมทัศนาศร** อย่าทัศนาศรเฉย ๆ มันจะกลายเป็นโง่ จะกลายเป็นหลง จะกลายเป็นเสพติด จะกลายเป็นเรื่องที่ไม่สมควรแก่ พุทธบริษัท ขอให้**เป็นธรรมทัศนาศร**.

ที่สวนโมกข์นี้ เราจะพยายามอย่างยิ่ง **ให้การทัศนาศรของคุณได้รับ ประโยชน์ในทางธรรมะ**, มาใช้สถานที่ในสวนโมกข์เที่ยวเล่นก็ดี ดูภาพก็ดี ศึกษาอะไรก็ดี จะมีผลแก่จิตใจเป็นธรรมะแท้. เช่นพอเข้ามาถึงตรงนี้ จิตใจก็สบาย สบาย บอกไม่ถูก เพราะว่าธรรมชาติมันช่วยหยุด, หยุดความยึดมั่นถือมั่นเสียชั่วคราว จิตว่าง หรือเกลี้ยงจากตัวกู - ของกู จากความรู้สึกว่าตัวกู - ของกู ชั่วคราว, จิตสบายบอกไม่ถูก พอเข้ามาถึงตรงนี้, แม้อย่างนี้ก็เป็นธรรมทัศนาศรแล้ว. นี่ไปเที่ยวดู ไปเที่ยวศึกษาทั่ว ๆ ไป เข้าไปในโรงมหรสพทางวิญญาณ ศึกษาภาพเหล่านั้น ก็จะได้ความรู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี่มันก็เป็นธรรมทัศนาศร, มันเป็นไปได้ ถ้าเราจัดให้มันถูกต้อง.

แต่เดี๋ยวนี้มันก็ยังไม่เป็นไปอย่างถูกต้อง คือมีคนน้อยมากที่ชอบ
 ธรรมทัศนาจร ยังชอบกิเลสทัศนาจร เพื่อสนุกสนานอยู่ตามเดิม. ที่ที่ทำได้สงบสงัด
 บนภูเขา ที่เรียกว่าโบสถ์นั้น ก็ยังมีคนหนุ่มคนสาวไปใช้สถานที่นั้นเพื่อกิเลสของเขาก็มี.
 เมื่อเราจัดสถานที่ไว้เพื่อธรรมทัศนาจร, เขาใช้มันเพื่อกิเลสทัศนาจรก็ยังมีอยู่บ่อย ๆ พระ-
 เชาบอกเขาเล่าให้ฟังว่า ต้องไปเจริญให้ลง เจริญให้ไปที่อื่น ก็มีอยู่บ่อย ๆ. เขาไม่ชอบ
 ทัศนาจรอย่างที่ว่าจะได้ธรรมะเป็นอันสูงส่ง; เราจึงเขียนรูปภาพขึ้นมาว่า คนรับดวงตา
 มี ๒ - ๓ คน นอกนั้นไม่มีดวงตา วิ่งไปเป็นฝูง ๆ หัวขาดทั้งนั้น, ไม่มีดวงตา.
 นี่การทำประโยชน์ในทางธรรมทัศนาจรยังมีผลน้อย, เราก็ยอมรับว่ามันมีผลน้อย
 ทั้งที่ว่าเราก็เสียสละมาก แล้วก็ทำมาหลายสิบปีแล้ว ผลทางทัศนาจรมันก็ยังไม่เป็น
 ธรรม, ไม่เป็นไปอย่างธรรม.

อ้าว , ไหน ๆ ก็ได้พูดถึงธรรมทัศนาจรแล้ว ก็อยากจะพูดให้เลยไปอีก ให้
 มันหมดเสียเลย ขอให้มึธรรมทัศนาจรทางวิญญูณ, ไม่ใช่ทางกายหรือทางจิต
 แต่เป็นทางวิญญูณ. คำว่า ทางวิญญูณ นี่เป็นคำที่ไม่มีใครเคยพูด, อาตมาพูดขึ้น
 พวกที่เขาไม่ชอบเขาก็ด่าอยู่ทุกวันเลย ว่าพูดบ้า ๆ บอ ๆ ไปตามภาษาของตัวว่าทาง
 วิญญูณ ๆ ; แต่ก็ยังพูด ยังต้องพูด; เพราะมันไม่เหมือนกับทางกายหรือทางจิต มัน
 เป็นเรื่องทางวิญญูณ.

ทุกเรื่องมันมีในภาษาคนและภาษาธรรม มันมีเรื่องทางกาย ทางวัตถุและ
 เรื่องทางจิตทางวิญญูณ. ฉะนั้นเรามีทัศนาจรทางวิญญูณกันบ้าง หรือให้มากที่สุด
 เท่าที่จะทำได้, ทัศนาจรทางวิญญูณ ไปเที่ยวพรหมโลก อุตสาห์ฝึกฝนจิต
 ให้สำเร็จในการมีสมาธิ; อย่างน้อยที่สุดเป็นปฐมฌาน แล้วหยุดอยู่ในปฐมฌาน,
 เสวยความสุขอันเกิดจากปฐมฌาน มีจิตประภัสสรว่างจากกิเลส ตัณห์ของความสุข
 อันเกิดจากวิเวก ปราศจากกาม ปราศจากอกุศลทั้งหลายอยู่ ; เมื่อนั้นจิตกำลัง

ไปทัศนาศรอยู่ในพรหมโลก แม้ว่าร่างกายมันนั่งอยู่ที่นี่ แต่จิตมันทัศนาศรไปเที่ยวที่พรหมโลก, แล้วมันอาจจะเลื่อนขึ้นไปเป็นหุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน พรหมโลกประเภทรูปสูงสุดแล้ว มันก็เลื่อนไปเป็นพรหมโลกที่ไม่มีรูป เป็นอากาสนัญญายตนะ วิญญานัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ. นี่ไปทัศนาศรพรหมโลกกัน ถ้าตั้งใจจริง ถ้าต้องการจริง มันก็มีทางทำได้ สำเร็จได้. พระพุทธเจ้าท่านยืนยัน ว่ามันอยู่ที่ตรงนี้ไปเที่ยวได้รอบ รอบทิศทาง. ถ้าปฏิบัติตามวิธีการของเรา ซึ่งจะฝึกบุรุษ ฝึกภิกษุณีให้ได้รับผลดีที่สุด ไม่เหมือนกับพวกท่านฝึกช้างฝึกม้า มันก็เล่นไปได้ทิศทางเดียวเท่านั้น.

ที่นี้ให้ไกลกว่านั้น ให้นำตกใจกว่านั้น หรือให้ถูกด่ามากกว่านั้น ก็ว่าทัศนาศรไปเที่ยวนิพพานกัน, ไปเที่ยวเมืองนิพพานหรือไปเที่ยวที่นิพพาน. **ทัศนาศรนิพพาน คือตั้งใจให้ดี ดำรงจิตให้ดี สติสัมปชัญญะให้ดี สมาธิให้ดี ญาณทัศนะให้ดี ให้จิตมันว่างไปจากกิเลสแม้ขณะหนึ่ง เป็นตถังคะ ขณะหนึ่ง, ให้จิตว่างจากกิเลสอย่างไร สะอาด สว่าง สงบ อย่างไร ไม่มีอหังการมมังการ ปรกกฎอยู่ในจิตอย่างไร, จิตเกลี้ยงจิตว่างอยู่ด้วยสุญญตา ว่างจากกิเลส คือตัวตน ว่างจากความทุกข์ อันจะเกิดมาจากความยึดมั่นในตัวตน. จิตหลุดพ้นเป็นอิสระอย่างนั้น คือมันเที่ยวไปในเมืองนิพพาน; นี่ทัศนาศรนิพพาน ทัศนาศรนิพพาน หรือทัศนาศรโลกอุดร ไปสู่โลกอุดร เหนือโลก เหนือโลก เหนืออภารมณีนโลก ก็เรียกว่าไปทัศนาศรที่โลกอุดร เหนือกิเลส เหนืออภารมณีน เหนือโลก, ก็แห่งเดียวกันกับว่าเมืองนิพพาน มันไม่มีกิเลส ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เราร้อน มันมีแต่ความเย็นตามความหมายของคำว่านิพพาน คือเย็นไปหมดแห่งความร้อน.**

นี่เราไปทัศนาศรพรหมโลกกันก็ได้ ไปทัศนาศรเมืองสวรรค์ นี่อันตราย ไม่ต้องไปก็ได้ เพราะมันมีกามคุณมากเกินไป, ไปทัศนาศรพรหมโลกกัน

ค่อยยังชั่ว มีจิตสงบจากกาม สงบจากอกุศลธรรม กำหนดอารมณ์ไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส แล้วหยุดอยู่ที่นั่น, **เป็นเอกัตตาคจิต มินิพพานเป็นอารมณ์** อย่างนี้ก็เรียกว่าไป ทัศนจักรพรรหมโลก. เราก็ทำได้ถึงขนาดว่า ไม่ต้องยินดีในความสุขชนิดนั้น ให้จิตมันว่างไปจากกิเลส หรือจากความรู้สึกที่เป็นทุกข์โดยประการทั้งปวง. นี่ทัศนจักร เมืองนิพพาน ทัศนจักรโลกอุดร ไปกันสักพักหนึ่งก็ได้; นี่ทัศนจักรทางวิญญูณ เรียกว่าฟ้าสว่างในทางทัศนจักรอย่างยิ่งแล้ว, ฟ้าสว่างทางทัศนจักรอย่างยิ่งแล้ว ถ้ามีคนนั่งอยู่ที่นี่ มีจิตใจแล่นไปสู่พรหมโลก หรือสู่แดนแห่งนิพพานได้ ภาวะแห่งนิพพานได้ นี่ทัศนจักรสูงสุด.

ขอให้ทัศนจักรกิเลสกาม ทัศนจักรบาปบุญเมบาบุญนั้นหมดไปเสีย, แล้ว**จิตเที่ยวไปในความสงบ** ที่เป็นรูปาวจร อรูปาวจรก็ได้, แล้วก็เลยขึ้นไปจนถึงเป็นโลกุตตระก็ได้ ไปด้วยจิตชั่วขณะ เหมือนกับว่าไปทัศนจักรแล้วกลับบ้าน มันก็ยังดีกว่าไม่ไป. เพราะว่าถ้าได้ไปครั้งหนึ่งแล้ว มันฉลาดมากกว่าเดิม มันจะทำให้จิตให้อยู่ในความสงบได้มากกว่าเดิม มันมีผลอย่างนั้น แล้วเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน ในอนาคตกาลยิ่งขึ้น.

เอาละ , เป็นอันว่า**ฟ้าสว่างทางทัศนจักรฝ่ายวิญญูณ นี่ก็มีได้;** เดียวนี้เราไม่สนใจทัศนจักรชนิดธรรมทัศนจักรทางวิญญูณ เพื่อจิตเข้าไปสู่สุญญตาวิหาร อยู่ด้วยความว่างจากตัวตน. ขอให้เอาไปคิดนึก **จงพยายามเท่าที่จะทำได้** ครั้งละ ๕ นาที ๑๐ นาที ๒๐ นาที ก็ตามใจ หัวรุ่งหัวค่ำ หลีกออกจากบ้านเรือน จิตใจไปทัศนจักรสู่พรหมโลกหรือสู่โลกอุดร แล้วแต่จะชอบกันให้บ่อย ๆ เกิด. ธรรมทัศนจักรฝ่ายวิญญูณมันก็จะเกิดขึ้น เป็นฟ้าสว่าง.

ที่นี้ปัญหามันมีอยู่ว่า ไม่มีใครชอบ ไม่มีใครชอบ มีแต่คนเขาจะหัวเราะเยาะ, เขาจะไปทัศนาคที่เป็นกามทัศนาค จิเลสทัศนาค อย่างดีก็เรียกว่า บุญญทัศนาค เป็นอุปัทสนาค เทียบหาของหนัก ๆ.

เป็นอันว่า ทัศนาค คือการไปเที่ยวดู เที่ยวชม เที่ยวรู้ เที่ยวสัมผัสนั้นมันก็มีประโยชน์ ถ้าทำถูกวิธี; ถ้าทำผิดวิธี มันก็เป็นเรื่องบ้า เรื่องเมา เรื่องหลงเรื่องอะไรชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน. เราพุทธบริษัทรักษาหรือกันมาสี่ห้าสิบปีแล้วมันควรจะก้าวหน้าในทางทัศนาค ให้เป็นธรรมทัศนาค ดังที่ได้กล่าวมานี้, คนอื่นเขาจะไม่เอากี่ข้างเขา หรือเขานิยมกิเลสทัศนาคเราก็อำนาจเขาไม่ได้ เพราะมันเป็นประชาธิปไตย, บางทีเราจะห้ามลูกห้ามหลานของเราก็ห้ามเขาไม่ได้ อย่างว่าแต่จะไปห้ามคนอื่นเลย แต่เราก็ไม่ไปก็แล้วกัน.

เรามีทัศนาคชนิดที่เป็นประโยชน์ทางกาย กายก็สงบรำงับ, ประโยชน์ทางจิต จิตก็วิเวกสงบรำงับ ประโยชน์ทางทฤษฎี ญาณ มีความรู้แจ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดยอาศัยธรรมทัศนาค ไม่ต้องเสียน้ำมันให้รถยนต์, ไม่ต้องเสียค่าน้ำมันให้รถยนต์, ไม่ต้องทำลายน้ำมันของรัฐบาล ที่ต้องซื้อมาปีหนึ่งมาก ๆ ทัศนาคที่ไม่ต้องเสียน้ำมันรถแต่กลับได้ประโยชน์ยิ่งกว่ากัน ขอให้เขาไปพิจารณาดู. นี่เรื่องสุดท้ายเรียกว่า ฟ้าสว่างทางทัศนาค.

เรื่องทีหนึ่ง ฟ้าสว่างทางมัชฌิวิติ มัชฌิวิติ เว้นของเมาทางกาย ทางจิตทางญาณ. แล้วก็ฟ้าสว่างทางอบายมุข สิ่งที่จะทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์ สูญเสียสมบัติแห่งความเป็นมนุษย์ แล้วไปจมอยู่ในอบาย.

ที่นี้ฟ้าสว่างทางกามารมณ ไม่ตกจมอยู่ภายใต้กามารมณ ซึ่งเป็นอบายมุข และเป็นความมัวเมา ฟ้าสว่างทางการพนัน ไม่ตกเป็นทาสของผีการพนัน. แล้วก็

ฟ้าสว่างทางทัศนาจร ให้จิตใจได้ไปเที่ยว ชนิดที่รู้จักความสะอาดความสว่าง ความสงบ มากขึ้นกว่าเดิม ให้จิตใจได้ไปเที่ยวที่ที่มันรู้จักความสะอาด ความสว่าง ความสงบ มากขึ้นกว่าเดิม. นี่คือนักทัศนาจรของพุทธบริษัท เว้นทัศนาจรเพื่อกิเลสของกิเลสกันเสีย.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายสำหรับวันนี้ เพื่อเป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้า ผู้จะสวดบทธรรมะในรูปคนสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะแก้ไขสิ่งเลวร้ายทั้งปวง ให้หมดไปจากโลกของพุทธบริษัท ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปในบัดนี้.

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวณโมกษ์ [ตอน ๒]

-๑๐-

๑๐ กันยายน ๒๕๒๖

ฟ้าสาगरในทางศาสนสัมพันธ์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องฟ้าสาगरในทิศทางต่าง ๆ ต่อไปตามเดิม. มีความจำเป็นที่จะต้อง
กล่าวเรื่องฟ้าสาगरในลักษณะต่าง ๆ นี้ ไปจนกว่าจะหมดสิ้น.

ท่านทั้งหลายจะฟังเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด เป็นเรื่องสัพเพเหระก็ยิ่งได้ แต่ว่า
ในทุก ๆ แ่ง ทุก ๆ ช้อนั้น มันจะมีสาระอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอไป, และเรากระทำ
เหมือนอย่างกับว่า มาช่วยกันสำรวจตรวจดูอย่างละเอียดทั่วถึง ว่ามันมีอะไรได้เกิดขึ้น
ที่เป็นที่น่าพอใจ และที่ยังไม่เกิดขึ้น ที่ควรจะเกิดขึ้นมันก็จะได้ทำให้เกิด ที่ยังไม่
สมบูรณ์ ก็จะได้ช่วยกันทำให้สมบูรณ์. อาตมาจึงรวบรวมเรื่องที่เราจะมานึก มาคิด
มาปรึกษาหารือ ระหว่าง ๕๐ ปี ที่มีสวณโมกษ์นี้ ในความมุ่งหมายที่ว่า มันมีอะไรสา
งขึ้นมาบ้าง ขอให้ท่านทั้งหลายได้ช่วยกัน.

ฟ้าสว่างทางศาสนสัมพันธ์.

ในวันนี้จะได้กล่าวเป็นเรื่องแรกก็คือ **ฟ้าสว่างทางศาสนสัมพันธ์** ซึ่งเป็นเรื่องที่กำลังเป็นปัญหา ที่จริงมันก็มีปัญหามานานแล้ว เพิ่งจะเอะอะกันขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้. เรื่องศาสนาพุทธกับศาสนาคริสต์ มีข้อขัดแย้งอะไรกันขึ้นมาบ้าง ทั้งที่ตลอดเวลา ก็ได้พยายามที่จะทำความเข้าใจอันดีต่อกันอยู่เสมอ.

ศาสนาสัมพันธ์ แปลว่า ความเกี่ยวข้องกันระหว่างศาสนา ก็ได้, ความเกี่ยวข้องกันภายในศาสนา ก็ได้, ความเกี่ยวข้องกันในบางชั้นบางตอนบางส่วน ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนาก็ได้, หรือข้อที่ศาสนาของเรา จะต้องไปเกี่ยวข้องกันกับอะไรหลาย ๆ อย่างในโลกนี้ เพื่อผลดีที่สุดในโลกนี้ก็ยิ่งได้. ขอให้ถือเอาความหมายของคำว่า **ศาสนาสัมพันธ์** ในขอบเขตที่กว้างขวางอย่างนี้ จะสำเร็จประโยชน์ดี.

ปัญหามันก็มีอยู่เฉพาะหน้าตลอดมาว่า **เราต้องอยู่ร่วมกัน โดยที่มีศาสนาต่างกัน** เช่นร่วมประเทศกัน ร่วมหมู่บ้านกัน บางทีก็ต้องร่วมครอบครัวกันด้วยซ้ำไป; เพราะว่าจะต้องมีการสมรสกับบุคคลต่างศาสนา แล้วก็มาอยู่ร่วมครอบครัวเดียวกัน. เดียวนี้เหตุผลที่เราจะต้องอยู่ร่วมกันนั้น มันมีมากกว่า เหตุผลที่ว่าเราจะต้องเปลี่ยนศาสนา; ถ้าเราไม่ยอมเราก็ต้องเปลี่ยนศาสนา. แต่ถ้าเราปรับปรุงกันได้ เราก็อยู่ร่วมกันได้, เป็นสามัคคีกันก็ได้. โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา หรือจะมองให้กว้างกว่านี้ ความจำเป็นทางการเมืองทำให้เราต้องทำงานร่วมกับคนต่างศาสนา; มิฉะนั้นเราจะไม่ได้รับประโยชน์ทางการเมือง, หรือจะเป็นผลร้ายทางการเมืองก็มี, นี่เราอาศัยเหตุเหล่านี้จึงแสวงหาหนทางที่จะกระทำศาสนาสัมพันธ์ คือความเกี่ยวข้องกันได้อย่างกลมกลืน ในระหว่างศาสนา.

อยากจะชี้ให้เห็นข้อหนึ่งเป็นข้อแรกว่า **ตามปรกติคนเราถือว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิเสมอไป;** ตั้งแต่เล็ก ๆ มา เรามักจะได้รับคำแนะนำชี้แจงสั่งสอนจากผู้ใหญ่ ในทำนองให้เห็นว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิ คือผิด มันถูกต้องอยู่แต่ศาสนาของเรา; นั่นแหละตัวความผิดพลาด หรือความเลวร้าย ที่จะทำลายมนุษย์แล้วผิดวัตถุประสงค์ของศาสนา ซึ่งต้องการให้มีความรักสมัคครสมานสามัคคี อยู่ร่วมกันโดยสันติ, กลับมาอบรมสั่งสอนให้เด็ก ๆ เข้าใจว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิทั้งนั้น ถูกอยู่แต่ศาสนาเราศาสนาเดียว.

ถ้าเหตุการณ์ชนิดนี้กำลังมีอยู่ที่ไหน ขอให้ช่วยจัดการกันเสียใหม่ ให้มันมีลักษณะฟ้าสาทางศาสนาสัมพันธ์ อย่าได้สอนเด็ก ๆ ให้เกิดความเข้าใจว่า ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิไปเสียทั้งนั้น.

อาตมาเคยสังเกตเห็นว่า บางพวก บางแห่งถือเคร่งครัด จนอะไร ๆ ถ้ามันเนื่องด้วยของพวกอื่นแล้ว ก็จัดเป็นมิจฉาทิฎฐิหมด; เช่นคนแก่ห้ามเด็ก ๆ ไม่ให้เรียนหนังสือฝรั่ง บอกว่าหนังสือฝรั่งอักษรฝรั่งนั้น มันเป็นของพวกมิจฉาทิฎฐิอย่าไปเรียน, ก็เห็นอยู่บ่อย ๆ กระทั่งกระดาษหนังสือพิมพ์ ที่เป็นหนังสือพิมพ์ของฝรั่งต่างประเทศ เขาก็จะบอกว่า เป็นหนังสือของพวกมิจฉาทิฎฐิ. นี่มันจะเป็นอย่างไรบ้างลองคิดดู มันเป็นชาตินิยมงมงายเกินขอบเขต.

เราควรจะเข้าใจกันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ขนาดอักษรหนังสือภาษานี้ มันไม่ใช่ตัวการตัวหลักอะไร มันเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อสาร เนื้อหามันอยู่ที่ข้อความ. **เดี๋ยวนี้** จะว่าศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิไปหมดนั้น เป็นความเสียหายของมนุษย์เป็นอันมาก คือจะทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นศัตรูกันขึ้นมา ตั้งแต่ลูกเด็ก ๆ ไปจนถึงคนแก่คนเฒ่า.

ขอโอกาสสัก ๒ - ๓ นาทีว่า เมื่อเด็ก ๆ เคยได้ยินมาด้วยตนเอง เด็กที่ถือศาสนาอิสลาม เขาเป็นคนเล่าทำนองรุกรานพุทธศาสนา คือเขาถามเด็กพุทธเราที่ว่าทำไมพระพุทธรูปในโบสถ์ของแกจึงมีหัวเป็นหนาม ? เด็กเราก็ไม่รู้จะตอบอย่างไร, ไม่รู้จะตอบอย่างไร เพราะว่าเรามันก็เป็นเด็ก. เด็กศาสนาอิสลามเขาบอกว่า พระของกูกินขนุนอยู่ พระของมึงมาขอ พระของกูไม่ให้ พระของมึงโกรธ พระของกูเลยเอาเปลือกขนุนคลุมหัวพระของมึง. นี่มันเป็นเรื่องที่ว่ามันไม่ควรจะมี มันไม่ควรจะสร้างเรื่องชนิดนี้ขึ้นมา ให้เกิดความแตกแยก ชนิดที่เรียกว่าฝังเข้ากระดูกดำ, มันควรจะอธิบายกันอย่างอื่น ชนิดที่จะได้รักใคร่กลมกลืนกันไปมากกว่า.

เดี๋ยวนี้เรามหาสู่ทางที่จะให้เกิดความสัมพันธ์กันเป็นอันดี ในระหว่างศาสนา ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว อาตมาอยากจะขอร้องให้มองเห็น และยอมรับว่า ตามธรรมชาติแท้ ๆ ศาสนามันก็ต้องมีความสัมพันธ์กันอยู่แล้ว ตามธรรมชาติที่ทำให้เกิดมีศาสนานี้, มันก็มีการสัมพันธ์กันอยู่แล้ว, แล้วก็ยังมีส่วนหนึ่ง ซึ่งเราบัดนี้จะต้องช่วยกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์กันมากขึ้น, จะฟังไม่เข้าใจ. ขอสรุปอีกทีหนึ่งว่า ตามธรรมดาศาสนามีความสัมพันธ์กันมาตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติอยู่แล้ว เดียวจะได้ว่ากันให้ละเอียดนั้นก็ส่วนหนึ่งแล้ว มันสัมพันธ์กันอยู่โดยธรรมชาติ. อีกส่วนหนึ่งเรานี่แหละ ที่จะสามารถทำให้มีความสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง เป็นการสัมพันธ์ที่สมบูรณ์.

ที่ว่าสัมพันธ์กันอยู่ตามธรรมชาตินั้น มองดูที่การเกิดขึ้นมาแห่งศาสนา แล้วก็การไหลไป ถ่ายเทกันไปถ่ายเทกันมา ซึ่งเป็นอยู่เอง. ศาสนาจะเกิดขึ้นมาเป็นครั้งแรกตั้งแต่ครั้งไหน ไม่มีใครบอกได้ ก็ร้อย พันปี หมื่นปี แสนปี มันก็บอกไม่ได้, มันบอกได้แต่ว่า ได้เกิดขึ้นเมื่อมีความปั่นป่วนเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ ความไม่สงบวาบร้อน คือความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มันได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ก็ต้องมีศาสนา

เกิดขึ้นมา มันเป็นความมุ่งหมายที่จะขจัดสิ่งเลวร้ายเหล่านั้น ในชั้นศีลธรรมก่อน แล้วต่อมา มุ่งจะขจัดปัญหาอันละเอียด ทางจิตทางวิญญาณในชั้นปรมาตมธรรม.

ศาสนาในชั้นศีลธรรมเกิดขึ้น ขจัดปัญหาของสังคม ที่อยู่กันอย่าง เบียดเบียนกัน ให้หยุดเบียดเบียนกันเสีย, ให้ทำมาหากินกันเป็นผาสุก. ครั้นหมดปัญหา เรื่องนี้ไปแล้ว มันก็มีปัญหาเหลืออีกเข้าไปในจิตใจว่า มันยังมีกิเลสรบกวน มีความ เร่าร้อนใจ ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นั้นแหละ จึงต้องมีศาสนาในระบบนี้. ใน ระบบสูงขึ้นมา ที่จะแก้ปัญหาดังจิตใจ ในส่วนปรมาตมธรรม.

ที่นี้มนุษย์เราหรือคนเรานี่ มันก็มีอะไรคล้าย ๆ กันทั้งนั้นแหละ แม้ว่า จะ ให้ต่างคนต่างบัญญัติกันคนละมุมโลก มันก็ต้องบัญญัติขึ้นมาคล้าย ๆ กัน ที่เดียว; เราจึงเห็นทุกศาสนา มีบทบัญญัติเรื่องห้ามไม่ให้ฆ่า ไม่ให้ลัก ไม่ให้ประพฤติผิด ในกาม ไม่ให้โกหกหลอกลวง ไม่ให้ฉ้อโกง; นี่เหมือน ๆ กันทั้งนั้น เพราะมัน มีต้นเหตุจากสังคมที่มันเหมือน ๆ กัน. ฉะนั้นเราเรียกว่า มัน มีความสัมพันธ์กันอยู่ แล้วตามธรรมชาติ ที่เราจะต้องช่วยกันส่งเสริมให้มันยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ที่ว่ามีการถ่ายทอดนั้น เป็นไปได้โดยไม่รู้ตัว คือว่าพระศาสดาแต่ละ องค์ ๆ นั้น ล้วนแต่เป็นนักศึกษา; พูดอย่างนี้ดีกว่า. ศาสดาของศาสนาแต่ละศาสนา นั้นล้วนแต่เป็นนักศึกษา รวบรวมความรู้ บางทีก็เป็นนักท่องเทียวมาก่อน เทียวรวบรวมความรู้ ถึงไม่ท่องเทียวก็รวบรวมความรู้; ฉะนั้นผู้ที่เป้นศาสนานั้น จะมีการศึกษา มากเสมอ ตามที่จะทำได้ แม้ว่าในบางถิ่นบางแห่ง ยังไม่มีหนังสือใช้ มันก็พูดกันได้ด้วย ปาก ถ่ายทอดความรู้กันได้ด้วยปาก; ฉะนั้นจึงมีการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน.

เรามองเห็นอย่างนี้แล้ว ก็มองเห็นว่า มันสัมพันธ์กันอยู่แล้วโดยกำเนิด โดยธรรมชาติ ที่ศาสนาเกิดขึ้นมา บางทีก็เจตนาจะถ่ายทอดเขาเอามาก็มี. บางทีก็ไม่เจตนาก็มี, บางทีจำเป็นที่จะต้องยอมรับก็มี.

ยกตัวอย่างพุทธศาสนาเรา เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกเขาก็มี **ความรู้** เรื่องทางศีลธรรมทาง ทางปรมัตถธรรม อะไรกันอยู่แล้ว มากเหมือนกัน. เรื่อง **ศีลห้า** อย่างนี้ เขาก็มีกันอยู่ก่อนแล้ว เรื่อง **นรก** เรื่อง **สวรรค์** เรื่อง **เทวดา** เรื่อง อะไรต่าง ๆ เขาก็มีกันอยู่ก่อนแล้ว; พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมา เขาพูดเรื่องนี้กันอยู่ก่อนแล้ว **ท่านก็ต้องยอมรับ ในสิ่งที่ควรจะยอมรับ** ไปเพิกถอนไม่ได้ เพราะประชาชนเขาถือกันอยู่ก่อนแล้ว มันมีได้ก็แต่เพียงว่า ช่วยอธิบายให้มันดียิ่งขึ้นไป ให้มันสำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น.

อย่างในพระบาลี ก็มีข้อความเรื่องหนึ่งตัดอยู่ว่า มีคนไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เทวดานั้นมีจริงไหม? พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า เอ้า , จะมาถามอะไรกันอีกเล่า ก็ใคร ๆ ก็ว่าเทวดามี มีจริงกันอยู่ทั่วไปแล้ว ดังก้องไปทั้งโลกทั้งจักรวาลแล้ว ว่าเทวดามีจริง ทำไมจะมาถามว่าเทวดามีไหมอีกเล่า. **นี่ก็แปลว่าไม่ได้ยกเลิกของเก่า** แต่จะอธิบายคำว่าเทวดามีใหม่อย่างไร ให้สำเร็จประโยชน์เต็มที่ นั้นมันเป็นหน้าที่ ฉะนั้น ศาสดาที่หลังก็พยายามที่จะอธิบายของเก่าที่มีอยู่แล้ว ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น. **นี่คือข้อที่ว่า ศาสนาจะต้องสัมพันธ์กัน จะต้องเชื่อมกัน** โดยเจตนาก็มี โดยไม่ได้เจตนาก็มี โดยที่จำเป็นจะต้องทำเพื่อมีผลดี อย่างนั้นก็มี.

เช่นเรื่องนรกสวรรค์ ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด เขาก็มีพูดกันอยู่แล้ว เรื่องนรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้าอย่างนั้น ๆ อย่างนั้น เขาพูดกันอยู่แล้ว ; **พระพุทธเจ้าท่านจะยกเลิกเรื่องนี้ได้อย่างไร** ไปทะเลาะกับคนโง่ มีอย่างเดียวแต่ว่าจะบอกว่า;

ถ้าจะไม่ตกนรกกันจริง ๆ แล้ว จะต้องทำอย่างนี้ ๆ จะไปสวรรค์กันจริง ๆ จะต้องทำอย่างนี้. การที่จะไปสวรรค์ด้วยการเอาคนมาบูชาบุญ ฆ่าคนบูชาพระเจ้าแล้วไปสวรรค์นั้น ไปคิดดูใหม่เถอะ ถ้าจะไปสวรรค์กันจริง ๆ ต้องทำอย่างนี้ ๆ คือไม่ต้องมีการฆ่าคน ไม่ต้องมีการฆ่าสัตว์ อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ก็แปลว่า ท่านไม่ได้ยกเลิกสิ่งที่เรียกว่านรกสวรรค์ หรือวิธีที่จะเว้นนรกหรือว่าจะได้สวรรค์, แล้วท่านยังตรัสว่า นรกที่เป็นไปทางอายตนะทั้งหกฉันเห็นแล้ว ภูเขา มยา, มยา ภูเขา -ฉันเห็นแล้ว ท่านตรัสว่าอย่างนี้ สวรรค์ที่เป็นไปทางอายตนะหกฉันเห็นแล้ว. เมื่อพวกท่านเห็นนรกอยู่ที่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า ก็ว่าไปสิ แต่ฉันเห็นนรกที่อยู่ที่ยอายตนะหก คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วฉันเห็นสวรรค์ที่อยู่ที่ยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

แล้วท่านก็ อธิบายให้ฟัง ว่ามันเป็นนรกอย่างไร ที่นี่และเดี๋ยวนี้; เมื่อทำผิดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เป็นนรก ร้อนเป็นไฟขึ้นมาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้ามันทำถูกต้อง มีความสุขสบายทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ว่าสวรรค์ มันมีอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่นี่และเดี๋ยวนี้, และเห็นได้เอง มันสัมผัสได้เอง มันได้ชิมรสเอง. นี่มันดีแล้วมันยังดีไปกว่านั้นอีก ก็คือว่า. เราจัดการได้นี่, เราจัดการได้, เราควบคุมได้, เราควบคุมนรกและสวรรค์ได้ ตามความต้องการของเรา คือเราจัดการกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเราได้. เราจะเอานรกอย่างไรก็ได้, เราจะเอาสวรรค์อย่างไรก็ได้, หรือมากกว่านั้น เราจะขึ้นไปเสียให้พ้นนรกพ้นสวรรค์ทั้งหมดทั้งปวงเลยก็ยังได้.

ท่านมาสอนอย่างนี้ อธิบายอย่างนี้ โดยที่ไม่ต้องไปทะเลาะกับคนก่อนที่สอนอยู่ก่อน เพราะว่ามันไม่มีประโยชน์อะไร. เดี่ยวนี้จะเกิดฆ่ากันตายด้วยซ้ำไป

แต่ถ้าไปบอกให้เขาทำให้ได้ ทำให้มีประโยชน์ สำเร็จประโยชน์ยิ่งขึ้น มันก็มีประโยชน์, มีอยู่หลายเรื่องที่เราจะต้องรับรู้ไว้ในข้อนี้ ซึ่งจะได้พูดกันทีหลัง.

นี่เป็นสิ่งที่ต้องยอมรับว่า มันมีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้ **เรื่องของศาสนา** ที่สอนต่าง ๆ สืบ ๆ กันมา **มีความสัมพันธ์กันอยู่** อย่างนี้, แล้วการไปมามันก็ติดต่อกัน, การศึกษามันก็แผ่ไปถึงกันได้. อย่างประเทศจีน กับประเทศอินเดีย กับประเทศอียิปต์ กับดินแดนปาเลสไตน์นี้ มันถึงกันได้ แม้กับพวกยิว; ฉะนั้นบางสิ่งบางอย่างแสดง **ว่า มันลอกเลียนกันก็มี,** แล้วต่อมาได้บัญญัติแต่งตั้งขึ้น เป็นศาสนาแต่ละศาสนา ห่างไกลกันถึงปานนั้น เวลาที่ห่างไกลกันถึงขนาดนั้น. มีพุทธศาสนาเกิดขึ้น ต่อมาอีกราว ๕๐๐ ปี จึงเกิดศาสนาคริสต์, ต่อมาอีกสัก ๕๐๐ ปี จึงเกิดศาสนาอิสลาม. ศาสนายิวนี้ อาจจะพ้อง ๆ สมัยกับพุทธศาสนา หรือก่อนพุทธศาสนาก็ได้ แต่ก็มีอะไรที่เห็นได้ว่า นิยมตรงกัน เช่นเรื่องไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่ประพฤติผิดในทางกาม ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ทำสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่สังคม นี่มันเหมือนกันหมด.

ที่นี้ก็มีสิ่งสูงสุดด้วยกันทั้งนั้นแหละ, **ทุกศาสนาจะมีสิ่งสูงสุดด้วยกันทั้งนั้น** ถึงจะเรียกชื่อต่างกันไปไม่เป็นไร. เขาจะเรียกชื่อสิ่งสูงสุดว่า พระเจ้าตามแบบของเขาก็ไม่เป็นไร, เราเรียกอย่างอื่นก็ได้. มันน่าประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง ที่ว่า**ทุกศาสนา มีจุดหมายปลายทางตรงเป็นคำ ๆ เดียวกัน คือความรอด :** ความรอด ศาสนายิวก็พูดถึงความรอด, ศาสนาคริสต์ก็พูดถึงความรอด, ศาสนาอิสลามก็พูดถึงความรอด, ยิ่งในอินเดียแล้ว ทุก ๆ **ลัทธิศาสนาจะพูดถึงความรอด รวมทั้งพุทธศาสนาด้วย;** จะไปทางตะวันออกสุดของเหลาจี้อ ชงจี้อ มันก็เพ่งเล็งถึงความรอด รอดของคน รอดของสังคมของมนุษย์. คำว่า **รอด มีใช้ในทุกศาสนา,** และเป็นจุดสุดท้าย เป็นผลสุดท้าย คือความรอด.

นี่เห็นได้ชัดว่า มีความสัมพันธ์กันอยู่โดยเนื้อใน โดยใจความ ข้อปลีกย่อย คำปลีกย่อย; ข้อบัญญัติปลีกย่อยนั้นไม่ใช่ตัวศาสนา; เช่นว่าศาสนา ยิวไม่กินหมู ศาสนาคริสต์กินหมู อย่างนี้มันก็ไม่ใช่ว่าเรื่องแปลก มันเป็นเหตุผลที่น้อยเกินไป. เราจะต้องจับที่หัวใจที่เป็นส่วนใหญ่, ที่เป็นหลักการส่วนใหญ่ ว่ามันมีอยู่อย่างไร.

การที่ว่า ศาสนา ทุกศาสนาสอนตรงกันนี้ มีความสำคัญมาก ที่เดียวจนเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า พระศาสดาแต่ละองค์ ๆ ของแต่ละศาสนานั้น ท่านพูดเรื่องเดียวกัน, ท่านพูดเรื่องเดียวกัน, ท่านพูดเรื่องความรอดด้วยกัน. เอสิ, แม้จะพูดเรื่องวิธีสำหรับจะรอดนั้นแตกต่างกันไปบ้าง ก็ไม่เป็นไร; เพราะจะพูดเหมือนกันไม่ได้, พูดที่เมืองจีน พูดที่อินเดีย พูดที่อียิปต์ พูดที่ปาเลสไตน์ นี่จะพูดเหมือนกันได้อย่างไร, แล้วห่างกันเป็นร้อย ๆ ปี จะพูดเหมือนกันได้อย่างไร. แต่ต้องการจะพูดเรื่องความรอดออกไปได้ด้วยกันทั้งนั้น; ที่มีพระเจ้าก็รอดไปอยู่กับพระเจ้า, ที่ไม่มีพระเจ้า แต่มีนิพพานก็ไปอยู่กับนิพพาน หรือบรรลู่ถึงนิพพาน; มันเป็นเรื่องวิธีที่จะรอด ต่างกันบ้างก็ไม่เป็นไร แต่ว่าพูดเรื่องเดียวกัน, เลยก๊อเสียว่า สิ่งสูงสุดเขามีไว้ให้ครบถ้วนแหละว่าจะรอดกันโดยวิธีไหน ที่ไหนมันเหมาะจะใช้วิธีไหน, สำคัญมาก. พระศาสดาของศาสนานั้น ๆ ก็พูดวิธีที่เหมาะสมกับคนที่นี่ และสมัยนั้น.

อาตมาเลยชวนผู้ที่เขาถือศาสนาอื่น แต่เป็นเพื่อน ๆ กันนี้ ว่าเรามาตกลงกันว่า พระศาสดาทุกศาสนาเป็นเพียงปากพูดของพระเจ้า แล้วก็พูดเรื่องเดียวกัน อย่างนี้เอาไหม? เขาว่าเห็นด้วย, เขาว่าเขาเห็นด้วย เอาละ, แต่ว่าผู้หลักผู้ใหญ่ของเขาคงไม่เอา, เขาไม่กล้ายอมรับ ว่าพระศาสดาทุกองค์เป็นปากของพระเจ้าอันสูงสุด พูดเรื่องเดียวกัน คือความรอด แล้วต่างกันนิดหน่อยด้วยเรื่องวิธีการ เพื่อให้เหมาะสมกับภูมิประเทศนั้น ๆ หรือยุคสมัยนั้น ๆ.

นี่คือความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งของสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ขอให้สนใจกันดูให้ดี.

ศาสนาคริสต์เตียน คัมภีร์ไบเบิลแรก ไบเบิล ๗ หน้า ๑ หน้า ๒ นั้น มีพูดถึงเรื่องกินผลไม้มัน ที่ทำให้รู้ดีชั่วแล้วต้องเป็นทุกข์ ต้องเป็นบาปและเป็นทุกข์ นี่มันก็หลักเดียวกับพุทธศาสนา ที่พอไปรู้ดีชั่ว ยึดมันถือมันเรื่องดีเรื่องชั่วก็เป็นทุกข์ ถ้าไม่แยกเป็นดีเป็นชั่ว ไม่มีที่ยึดมันถือมัน มันก็ไม่ใช่ทุกข์; นี่มันเหมือนกันโดยหลักหัวใจแท้ ๆ หมายความว่าเมื่อมนุษย์รู้จักยึดมันถือมันในเรื่องดีเรื่องชื่อนั้น จึงจะเป็นทุกข์ทรมานใจ, ถ้าเมื่อก่อนนี้ไม่รู้ก็ไม่ใช่ทุกข์.

เดี๋ยวนี้ สัตว์เดรัจฉานมันยัง 모르เรื่องดีเรื่องชั่ว มันไม่ยึดถือเรื่องดีเรื่องชั่ว มันก็ไม่ปวดหัวเหมือนมนุษย์, มันไม่เป็นโรคประสาทเหมือนมนุษย์ เพราะไปหลงยึดมันถือมันเรื่องดีเรื่องชั่ว มันก็เกิดปัญหา เป็นกิเลสเป็นอะไรขึ้นมา, แล้วเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา เป็นเราเป็นเขาขึ้นมา มันก็ได้เบียดเบียนกัน ไม่มีอะไร.

ถ้าเราจะเห็นเหมือนอย่างหลักพุทธศาสนาว่า ดีหรือชั่วก็เป็นสังขาร เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเช่นนั้นเอง อย่าไปยึดถือ ความหมายเรื่องดีเรื่องชั่วให้มันเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา; นี่เห็นสายกลางอย่างนี้แล้วก็พ้นนิพพาน คือไม่มีทุกข์อันใดจะเกิดขึ้นมาได้; ถ้าอันนี้เป็นหลัก มันก็เข้ากับหลักของธรรมชาติ. เมื่อยังไม่รู้จักเรื่องดีชั่ว มันไม่มีปัญหา, พอรู้จักดีรู้จักชั่วมันก็มีปัญหา รู้จักรวญรู้จักจน รู้จักแพ้ รู้จักชนะ รู้จักได้เปรียบรู้จักเสียเปรียบ รู้จักอะไรที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ เทียบกันอย่างนี้เรื่อยไป ๆ แล้วก็ทุกข์เพราะความรู้ ที่ทำให้เกิดแบ่งแยกเป็นคู่.

นี่เอามาเป็นตัวอย่าง ว่าคัมภีร์ของคริสต์เตียนเขาก็อธิบายในข้อแรกที่สุดว่า มนุษย์เริ่มมีความทุกข์เพราะเกิดปัญญา มีสติปัญญารู้เรื่องดีรู้เรื่องชั่วขึ้นมา; พระเจ้าสั่งกับมนุษย์คนแรกที่ขึ้นมาจากโลกว่า เกออย่ากินผลไม้มันนี่เข้าไป กินเข้าไปแล้ว

จะเกิดปัญญารู้ตัวชั่ว แล้วแกจะต้องตาย พระเจ้าสั่งไว้อย่างนั้น. ที่นี้มนุษย์คูนั่น ผัวเมียคูนั่น ซึ่งมันไม่รู้จักความเป็นหญิงเป็นชายด้วยซ้ำไป มันคือ แล้วมีคำแก้ตัวว่าซาตานมายุให้กิน มันก็กินเข้าไป มันก็รู้จักตัวชั่วชั่ว มันเลยรู้จักความเป็นหญิงเป็นชาย, รู้จักเป็นคู่ ๆ คู่ ๆ อะไรต่าง ๆ นี่ มันก็ต้องรับโทษ ตามที่พระเจ้าบัญญัติไว้ว่า จะต้องเป็นทุกข์ จะต้องเป็นทุกข์ตลอด ตลอดไป สำหรับพวกมนุษย์ จะต้องมีความทุกข์ตลอดไป นับตั้งแต่วันนี้ ที่แกมันรู้จักตัวชั่วชั่วขึ้นมาแล้ว นี่ไม่ใช่เรื่องตื้น, เป็นเรื่องลึกที่สุด โดยเฉพาะของพุทธศาสนา.

แต่พวกคริสเตียนเขาไม่อธิบายอย่างนี้, เขาถือเป็นเรื่องไม่สำคัญอะไร เรื่องตอนนี้เป็นเรื่องไม่สำคัญอะไร เป็นเพียงเรื่องคือพระเจ้าคนเดียวเท่านั้นเอง ไม่เชื่อพระเจ้าคนเดียวเท่านั้นเอง; แต่ก็ถือเป็นบาปดั้งเดิม บาปจุดแรก จุดตั้งต้นของมนุษย์เหมือนกัน.

ที่นี้ยังมีเรื่องบังเอิญ เรียกว่าเรื่องบังเอิญ เรื่องฟลุค ก็ได้; เรื่องไม่ทางเขนของคริสเตียน รูปของไม้กางเขน ถ้าเรามาดูอย่างสายตาดึก ๆ มันก็คือการตัดเสียซึ่งตัวฉัน หลักอันยืนมันตรงกับตัวฉัน. ตัว I I ในภาษาฝรั่ง แล้วอันขวางคือตัด I ตัดตัว I ก็คือตัดตัว ฉัน. ทางเขนนี้เขาถือว่าเป็นบันไดสำหรับไปสู่สวรรค์ ไปอยู่กับพระเจ้า จะต้องตัดตัว I ตัดฆ่าตัว I ฆ่าตัวฉัน. เช่นเดียวกับพุทธศาสนา ถ้าเมื่อใดทำลายตัวกู - ของกูได้ ก็เป็นนิพพาน. เขาไม่ได้เจตนาอย่างนี้ แต่เผอิญมันมาตรงกันเข้า. เราก็ชี้แนะให้ดูว่า แม้แต่โดยบังเอิญ มันก็ยังมีความสัมพันธ์กัน โดยความหมายอย่างนี้ แล้วก็เลยหัวเราะกัน.

ทุกศาสนามีพูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย; ในอินเดียทุกศาสนา ศาสนาฮินดู ศาสนาอะไรก็มีพูดถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย. พุทธศาสนาก็มีพระศาสดาองค์สุดท้าย คือพระศรีอารยเมตไตรย, ศาสนายิว ซึ่งเป็นต้นตอของศาสนาฝ่ายนั้น ก็พูด

ถึงพระศาสดาองค์สุดท้าย คือเมสสิอา; มันคล้ายกับว่ามันมีความคิดเดียวถ่ายทอดกันมา ว่ายังมีพระศาสดาองค์สุดท้าย ที่จะมาข้างหน้า ด้วยกันทุกศาสนา. นี่แสดงให้เห็นเบื้องหลัง ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างไร. แล้วสิ่งที่เรียกว่า **พระเจ้านั้น จะมีหน้าที่สร้าง** ขึ้นมา **ทำลาย** เมื่อควรทำลาย, แล้วควบคุมอยู่ตลอดเวลา; พระเจ้านั้นมีหน้าที่สร้างทุกสิ่งขึ้นมา แล้วควบคุมทุกสิ่งอยู่ แล้วทำลายเสีย ตามยุคตามสมัยที่ควรทำลาย เขาเรียกว่าพระเจ้า. **เราเรียกว่า กฎของอิทัปปัจจยตา** จะทำให้ทุกสิ่งเกิดขึ้นมา แล้วควบคุมสิ่งเหล่านั้นอยู่ จนกว่าจะถึงสมัยที่ควรจะยุบเลิก มันก็ดับไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

กฎของอิทัปปัจจยตาทำหน้าที่เหมือนพระเจ้า คือสร้างขึ้นมา แล้วควบคุมไว้ แล้วก็ทำลายเสีย แล้วก็สร้างขึ้นมา แล้วก็ควบคุมไว้ แล้วก็ทำลายเสีย อยู่กันแต่อย่างนี้, **มีความหมายที่ตรงกัน.** สิ่งที่เป็นปฐมเหตุก็กล่าวไว้อย่างที่เรียกว่าเข้าใจไม่ได้; เขาเอาพระเจ้าเป็นปฐมเหตุ, เขาก็เอากฎของอิทัปปัจจยตาเป็นปฐมเหตุ เป็นจุดตั้งต้นที่จะให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น.

ปัญหาร่วมกัน คือว่า มันมี **ความทุกข์ของคนเป็นปัญหา,** ทุกศาสนามีปัญหาร่วมกัน คือมีความทุกข์ของมนุษย์เป็นปัญหา. **ศาสนาต้องการจะแก้ปัญหานี้** กันทุก ๆ ศาสนา และทุกศาสนาจะพยายามบัญญัติสิ่งที่ให้ยอมรับได้ ว่ามันเป็นสิ่งดี สิ่งงาม สิ่งยุติธรรม สิ่งบริสุทธิ์ สิ่งถูกต้อง. ไปพลิกดูเถอะในทุก ๆ คัมภีร์ของศาสนา เขาจะเน้นสิ่งที่ดีที่งาม ที่บริสุทธิ์ยุติธรรม หรือถูกต้องเป็นหลักสำหรับยึดถือ ด้วยกันทั้งนั้น, แล้วก็มีเหมือน ๆ กันในข้อที่ว่า มีนรกที่สวรรค์ด้วยกันทั้งนั้น. **ทุกศาสนามี นรกมีสวรรค์ มีดีมีชั่ว** โดยหลักการที่คล้ายกันที่สุด, มันมีแกนกลางอย่างหนึ่งยึดอยู่เป็นหลัก, แล้วทุกคนก็บัญญัติแวดล้อมกลางอันนั้น.

ที่นี้ก็มาถึงสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่อาตมาอยากจะให้ท่านทั้งหลายสนใจ ว่าใจความสำคัญของศาสนา ที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง คือสิ่ง ๓ สิ่ง ที่ขอให้สนใจ คือศรัทธา ปัญญา วิริยะ. ศาสนา บางศาสนาเน้นที่ศรัทธา อย่างหลับหูหลับตาเลย ต้องมีความเชื่ออย่างเดียวเท่านั้น จึงจะรอดได้, การกระทำไม่มีผลดอก ถึงจะทำอย่างไรแต่ถ้าไม่เชื่อแล้วก็ไม่มีผล ศาสนานี้เขาเอาความเชื่อหมดเป็นหลัก. นี่ศาสนาที่ ๒ หรืออื่น เอาปัญญาเป็นหลัก ไม่เอาความเชื่อเป็นหลัก ไม่ยอมเชื่อ แต่เอาความรู้แจ้งเห็นจริงเป็นหลัก. แล้วศาสนาที่ ๓ เอาวิริยะ คือการบังคับจิตเป็นหลัก.

อย่างว่าจะพันทุกข์กัน จะพันทุกข์กันแล้ว ศาสนาที่ ๑ เขาว่าเชื่อ; เมื่อเชื่อแล้วมันก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน, เชื่ออย่างสุดเหวี่ยงก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน. ศาสนาที่ ๒ เอาปัญญาเป็นหลัก เข้าใจอย่างถูกต้อง แล้วก็จัดเสียใหม่ให้ถูกต้อง แล้วก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน. ที่นี้ศาสนาที่ ๓ เอากำลังใจจิตเป็นหลัก, จันบังคับจิตของตนไม่ให้เป็นอย่างอื่นได้เหมือนกัน. จันสามารถจะบังคับจิตของตนไว้ในลักษณะอย่างนี้ ที่ไม่ให้เป็นอย่างอื่นได้เหมือนกัน.

นี่ดูให้ดีเถอะว่า ศาสนาที่ต่างกันโดยหลักสำคัญส่วนลึก พวกหนึ่งเขาเอาศรัทธาเป็นหลัก, ยิ่งมกยเท่าไรยิ่งดี เพราะมันจะไม่ต้องมีความทุกข์. เช่นว่าความเจ็บ ความไข้ เราเชื่อว่าพระเจ้าต้องการนี้, แล้วจะเป็นทุกข์อะไร. ความเจ็บ ความไข้ ความตาย ถ้าเราเชื่อเสียว่า นี่เป็นความต้องการของพระเจ้า เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เพราะมีความเชื่อ. ที่นี้ พวกที่ว่ามีปัญญาเป็นหลักสำคัญ ก็ว่า เอ้า, นี่มันเป็นธรรมชาติอย่างนี้เอง เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันเป็นธรรมชาติอย่างนี้เอง จันจะไปเป็นทุกข์กับมันทำไม. ที่นี้พวกที่ ๓ จันบังคับจิตของตนได้ ไม่ให้รู้สึกเป็นทุกข์ เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ใครดีกว่าใคร. ถ้ามันไม่เป็นทุกข์กันได้แล้ว

มันก็ไม่มีใครดีกว่าใครดอก เพราะมันไม่เป็นทุกข์ด้วยกันได้ทั้งนั้น; แต่ถ้าสำหรับ
พุทธบริษัทแล้ว อยู่พวกที่ ๒ คือมีปัญญาเป็นใหญ่.

ที่นี้มีข้อที่จะต้องศึกษาว่า ศาสนา ๓ ชนิดนี้ มันจะแยกกันเด็ดขาด
อย่างนี้; แต่ไม่พูดได้ว่า อันไหนจะดีกว่าอันไหน. ถ้าไปอยู่ในหมู่ชนที่ยังไม่มี
การศึกษาไม่มีปัญญา มันก็ต้องอาศัยศรัทธา ความเชื่อมั่นแหละ เพราะมันศึกษาไม่ได้
แล้วเป็นคนบังคับจิตไม่ได้, ทำสมาธิไม่เป็น ไม่มีปัญญา ไม่มีสมาธิ, ก็ต้องถือศาสนา
ความเชื่อ. ถ้าในหมู่คนที่เขามีปัญญา ง่ายต่อการที่จะมีปัญญา เขาก็ใช้ปัญญา
แทงตลอดแจ่มแจ้งความจริงอันนี้ แล้วก็ไม่เป็นทุกข์. ถ้าในหมู่คน ที่ทำอย่างนั้นไม่ได้
เชื่อก็ไม่เชื่อ ปัญญาก็ไม่มี แต่สามารถบังคับจิต สามารถบังคับจิตให้อยู่ในสภาพ
อย่างนี้ ๆ เป็นอย่างอื่นไม่ได้, เขาก็บังคับจิตใจไม่มีความทุกข์ได้ เหมือนกัน.

ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า ศาสนามีแกนกลางอยู่ที่คำ ๓ คำนี้ ศาสนาพวกหนึ่ง
มีแกนกลางเป็นศรัทธา ศาสนาพวกหนึ่งมีแกนกลางเป็นปัญญา ศาสนาพวกหนึ่งมีแกน
กลางเป็นวิริยะ คือกำลังบังคับจิต.

นี่เราจะว่าอันไหนดีกว่าอันไหนไม่ได้; อันไหนมันเหมาะกับที่ไหน
เวลาไหน อันนั้นมันก็เหมาะกับที่นั่นเวลานั้น อีก ๒ อันไม่เหมาะ ก็เลยใช้ไม่ได้ ไม่มี
ประโยชน์. จะเอาพุทธศาสนาไปใส่กับหมู่คนที่ไม่มีปัญญา มีแต่ศรัทธา อย่างเดียว
มันก็ทำไม่ได้, หรือทำได้มันก็ไม่ตลอด แต่อันนี้ก็ตั้งวินิจฉัยกันอีกทีหนึ่งว่า มันก็
ยังเกี่ยวข้องกันแหละ.

อ้อ, พูดเสียเลยก็ได้ว่า ในศาสนาเดี๋ยวนี้ ในพุทธศาสนานี้ ในศาสนา
เดียวคือพุทธศาสนา ในบางกรณี มันจะต้องสอนเรื่องศรัทธา, ถ้าว่าคนหมู่นี้

มีความหนักไปในศรัทธา ก็สอนเรื่องศรัทธา. ถ้าในคนหมู่อื่นสอนเรื่องปัญญาดีกว่า เพราะว่าเขาฉลาดพอแล้ว ก็สอนเรื่องปัญญาอย่างยิ่ง. แต่ถ้าไป ในคนอีกหมู่หนึ่ง เขาเก่งในการทำสมาธิบังคับจิต ก็สอนเรื่องสมาธิบังคับจิต. ในศาสนาพุทธนี้ จึงมีทั้งเรื่องศรัทธา ทั้งเรื่องสมาธิ และเรื่องปัญญา.

เราจะเห็นได้ว่าพระสูตร ตัวพระสูตร คำสอนของพระองค์ บางสูตร เน้นหนักในเรื่องปัญญาเหลือเกิน เพราะสอนในหมู่คนที่มีปัญญา, บางสูตรก็เน้นหนักไปในเรื่องศรัทธา เพราะสอนไปในหมู่คนที่มีศรัทธา ทำได้แต่เพียงศรัทธา, หรือว่า จะสอนแก่บางหมู่ ให้เน้นหนักไปในทางบังคับจิต เป็นเรื่องของสมาธิ เป็นเรื่องของ วิโมกข์ ๘ หรือ เป็นเรื่องของอุกโตภาควิมุตติ ; อย่างนี้มันเป็นเรื่องที่จะต้องสามารถ บังคับจิตอย่างสุดเหวี่ยงทีเดียว ก็มี. มันอยู่ที่ว่าขั้นตอน หรือวิวัฒนาการของบุคคล เหล่านั้น ฉะนั้นจึงสอนหมดทั้งศรัทธา ทั้งปัญญา และทั้งวิริยะ; เห็นได้ว่ามันต้อง สัมพันธ์กัน มันทั้งกันไม่ได้.

เข้า, ที่นี้จะให้ใกล้เข้ามาอีก ใกล้ถึงจุดเลย ว่าในคนคนเดียว บุคคล คนเดียว บางยุคบางสมัย มันเหมาะสำหรับคำสอนด้วยเรื่องศรัทธา, บางยุค บางสมัยมันเหมาะสำหรับคำสอนเรื่องปัญญา, บางยุค บางสมัยมันเหมาะสำหรับ เรื่องวิริยะ. ก็ดูสิเด็ก ๆ ทารกเพิ่งคลอดออกมา มันเหมาะสำหรับเรื่องอะไร เด็กทารก เพิ่งคลอดออกมา มันเหมาะสำหรับที่จะรับคำสอนเรื่องศรัทธาให้เชื่อ, ไม่เชื่อก็เอาไม่เรี่ยว ให้ มันก็รอดตัวขึ้นมาได้ด้วยศรัทธา. ต่อมามันฉลาดพอแล้ว มันโตพอแล้ว ก็สอน เรื่องปัญญา สอนเรื่องปัญญา, สอนให้รู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ที่นี้เรื่องนี้มัน ต้องทำด้วยจิตใจที่ฝึกฝนดีแล้ว จึงสอนเรื่องสมาธิ บังคับจิตให้เป็นสมาธิ แล้วบังคับจิต ให้เป็นวิปัสสนา เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ฉะนั้นในเราคนเดียวเท่านั้นแหละ บางขั้นตอนแห่งชีวิตมันเหมาะสำหรับศรัทธา, บางขั้นตอนแห่งชีวิตมันเหมาะสำหรับ

ปัญญา, บางขั้นตอนแห่งชีวิตมันเพราะสำหรับวิริยะ คือการบังคับจิต, ก็เลยสัมพันธ์กันอย่างไม่อาจจะแยกกันได้. นี่ขอให้รู้ว่ามันมีความสัมพันธ์กันอย่างนี้.

ศาสนาแบบหนึ่งมันเอาไปใช้กับคนพวกหนึ่งไม่ได้; เพราะว่าคนในโลกนี้มันมีต่าง ๆ กัน. มุมโลกไหนมันเหมาะสำหรับศรัทธา มันก็ต้องสอนด้วยศรัทธา สมมติว่าเราจะไปสอนพวกแขกดำในอาฟริกาเดี่ยวนั้นแหละ **ก็สอนได้แต่เรื่องศรัทธา** เท่านั้นแหละ; ฉะนั้นศาสนาคริสต์เขาจึงได้เปรียบ เพราะเขาสอนเรื่องศรัทธา ศาสนาคริสต์อื่นจึงไปสอนตามป่าตามดงตามประเทศชนิดนั้นไม่่ง่ายกว่า, เพราะสอนเรื่องศรัทธามันง่าย. **ถ้าไปสอนเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** ให้คนเหล่านี้ **มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์,** มันยิ่งกว่าเป่าปี่ให้แรดฟัง, มันจะยิ่งกว่าเป่าปี่ให้เต่าฟัง. นั่นเขายังเหมาะสำหรับจะมีศรัทธา จะรับด้วยศรัทธา ก็ต้องสอนเรื่องศรัทธากันไปก่อน. **ถ้าจะไปสอนเรื่องการบังคับจิต** อย่างโยคี **ก็ต้องไปสอนในหมู่คน** ที่เขาคุ่นเคยกับการบังคับจิตมาแต่ก่อนแต่อย่างออก มันก็สำเร็จประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้น.

ในคนคนเดียวยังต้องใช้ครบ จะต้องสัมพันธ์กันให้ถูกต้อง ตามยุคตามวัยของคนเหล่านั้น, ในโลกเดียวกัน มันก็ต้องมีศาสนาครบ ในประเทศเดียวกันมันก็ต้องมีศาสนาครบ, ในศาสนาเดียวกัน ยังต้องมีหลักเหล่านี้ครบ ในบุคคลคนเดียวกันเท่านั้น ก็ยังต้องมีหลักเหล่านี้ครบ, คือในบางกรณีใช้ศรัทธา ในบางกรณีใช้ปัญญา ในบางกรณีใช้วิริยะ คำว่า วิริยะ ในที่นี้หมายถึงการบังคับจิตอยู่ในอำนาจได้.

ทีนี้ในความหมายอื่นต่อไปอีกว่า **ศาสนานี้จะต้องไปสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมหรือกิจกรรมของมนุษย์ทุก ๆ แขนง.** นี่เป็นแขนงที่พิเศษออกไปว่าไม่ว่ากิจกรรมประเภทไหนของมนุษย์เรา **จะต้องเอาศาสนาเข้าไปแทรกไว้ด้วยเสมอไป** คือสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม. มนุษย์เรามีกิจกรรมอะไรบ้าง มันมีมากแหละ มีมาก

เอาแต่ที่ใหญ่ ๆ **ที่เดี๋ยวนี้กำลังกระทำกันอยู่** เช่นเรื่องเศรษฐกิจ, เดี่ยวนี้เรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ในโลก รู้กันไว้บ้าง, แล้วรองลงมาเรื่องการเมือง แล้วรองลงมาเรื่องการปกครอง แม้แต่เรื่องทหาร เรื่องการรบราฆ่าฟันกัน. สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ออกหน้าที่สุดในบรรดากิจกรรมของมนุษย์ ที่เป็นเรื่องปลีกย่อย, ปลีกย่อยอีกมากมายหลายสิบเรื่อง; แต่ว่าเรื่องใหญ่ ๆ ที่มันกำลังเป็นปัญหาโลก ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง เรื่องการปกครอง เรื่องการทหาร.

ถ้าศาสนาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ทั้ง ๔ เรื่องนี้แล้ว จะดีกว่านี้มาก. เศรษฐกิจที่เลวร้ายปั่นป่วนไปทั่วโลก **ก็เพราะว่าไม่มีศีลธรรม** ไม่มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง. เศรษฐกิจก็เป็นเครื่องมือสำหรับโกง สำหรับเอาเปรียบ ใครมีอำนาจทางเศรษฐกิจมาก ก็โกงได้มาก เอาเปรียบได้มาก; แต่ถ้ามีศีลธรรมมีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มันก็ไม่โกง มันก็กลายเป็นผลดีแก่มนุษย์.

เรื่องการเมืองก็เหมือนกัน มันเป็นเรื่องตลบตะแลงเพื่อหาประโยชน์ให้แต่ตน; แต่ถ้ามีศีลธรรม มีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มันกลายเป็นเรื่องที่ปรองดองมนุษย์ให้อยู่ด้วยกันเป็นอย่างดี; การเมืองก็เป็นเรื่องดี ไม่ใช่เรื่องสกปรก ถ้ามีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง.

การปกครองกันเป็นลำดับ ๆ ตามอำนาจก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีศีลธรรม ไม่มีศาสนา เกี่ยวข้องแล้ว คนเผด็จการนั้นแหละมันเป็นคนสุบเลียดผู้อื่น มันก็หาความสงบสุขไม่ได้ จึงต้องมีศาสนา มีศีลธรรม เข้าไปเกี่ยวข้อง การปกครองมันก็ดี.

ที่นี้การรบราฆ่าฟัน การทหารนี้ ถ้ามีศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง มัน รบกันยาก, มันไม่ได้รับเพราะว่ามุ่งหมายจะทำลายล้างกัน, มันจะรบกันเพียงแต่ว่าป้องกัน

ตัวเอง หรือรบกันแต่เพียงว่า รักษาความยุติธรรมเอาไว้ เมื่อเราไม่ได้รับความยุติธรรมนี้ การรบอย่างนี้มันไม่ใช่การฆ่าฟันกัน หรือล้างผลาญกัน อย่างที่ว่ามีเหตุผล; ถ้า ศาสนาหรือศีลธรรม เข้าไปเกี่ยวข้องกับการรบราฆ่าฟันกันแล้ว มันก็จะหยุด หรือมัน ก็จะลด หรือมันก็จะพูดกันรู้เรื่อง ไม่ต้องฆ่ากัน. ฉะนั้นศาสนาควรจะเข้าไปสัมพันธ์ กับกิจกรรมของมนุษย์ทุกแขนง.

นี่ก็เป็นเรื่องความสัมพันธ์ของศาสนา ซึ่งเราจะแยกให้เห็นเป็นว่า **ศาสนา ต่อศาสนาก็ต้องสัมพันธ์กัน, ศาสนากับมนุษย์ก็ต้องสัมพันธ์กัน** คือมนุษย์ต้องมี ศาสนา, แล้วศาสนาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกันกับกิจกรรม หรือวัฒนธรรม อะไรทุก ๆ อย่าง ของมนุษย์นั่นเองด้วย ให้ธรรมะหรือศาสนาเข้าไปแทรกแซงอยู่ ในทุก ๆ ประमाणของ ชีวิตจิตใจ ร่างกาย เลือดเนื้อนี้, โลกนี้ก็เป็นโลกที่มีความผาสุกถึงที่สุด.

อาตมาจึงเห็นว่า **ความสัมพันธ์ของศาสนาเป็นเรื่องสำคัญ** จึงเอามา พูด มันยังมีดมัว มันก็กำลังมีดมัว จะต้องช่วยทำให้มันสว่างออกมา ให้เป็นแสงสว่าง ออกมา. ให้ศาสนาได้ทำหน้าที่ของศาสนา แล้วก็สัมพันธ์กัน เป็นอย่างดี ศาสนา ต่อศาสนาก็จะไล่ทะเลาะกัน เหมือนที่กำลังมีปัญหา ว่าศาสนานั้นจะมาแย่งบริษัทของ ศาสนานี้, ศาสนาโน้นรุกราล้าศาสนาโน้น รุกราล้าศาสนา. นี้เรียกว่าศาสนาไม่สัมพันธ์กัน.

แล้วทีนี้**ศาสนาไม่สัมพันธ์กับมนุษย์ มนุษย์ไม่มีศีลธรรม มันก็ได้ เป็นโรคประสาทให้ละอายแมว.** นี่ว่าศาสนาได้เข้าไปสัมพันธ์กับทุกกะเบียดนี้ ของมนุษย์ ในกิจการงานต่าง ๆ แล้ว มันก็ไม่มีกบเบียดเบียน ไม่มีการฉ้อโกง ไม่มีการ เอาเปรียบ ไม่มีการทำให้ใครระคายคน คือไม่มีความทุกข์.

ขอให้สนใจว่า **ศาสนาสัมพันธ์นั้นจำเป็นอย่างยิ่ง** ที่จะต้องมี โดยนัยะ ดังที่กล่าวมานี้ คือให้ศาสนาแต่ละศาสนาสัมพันธ์กัน, แล้วให้ศาสนาได้สัมพันธ์กันกับ

มนุษย์; เพราะว่าธรรมชาติมันบีบบังคับให้มีศาสนาขึ้นมาในโลก สำหรับช่วยมนุษย์. ที่นี้มนุษย์ก็มีเครื่องมือสำหรับทำลายล้างกัน เช่นการเศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น ก็ขอให้ศาสนาเข้ามาควบคุมสิ่งเหล่านี้เสีย, สิ่งเหล่านี้ก็จะไม่ถูกใช้ไปในทางที่จะทำลายล้างมนุษย์ด้วยกัน เรื่องมันก็จะจบ.

ฟ้าสาगरทางการไม่คู่เกี่ยวกับศาสนา.

ที่นี้ ฟ้าสาगरเรื่องถัดไป เรียกว่า ฟ้าสาगरทางการไม่คู่ ไม่คู่เกี่ยวกับศาสนา, คำว่า คู่ ๆ นี้ คงจะฟังถูกกันทุกคน ว่าคู่ไปเอาของที่ไม่ใช่ของตนมาเป็นของตน ที่เรียกว่าชู้คู่, ไปอ้างเหตุผลที่คดโกง ไปเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน นี่เรียกว่ามันคู่ มันชู้คู่. เดียวนี้ก็คู่กันอยู่ทั่วไป เกี่ยวกับศาสนาอีกนั่นแหละ ที่จะไปคู่เอาศาสนาอื่นมาเป็นศาสนาของตน เพื่อประโยชน์แก่ตน, ไปขโมยธรรมะของศาสนาอื่น มาเป็นศาสนาของตน แล้วเป็นธรรมะในศาสนาของตน เหล่านี้มีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เรียกว่าชู้คู่ แล้วก็ยังมีอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้ โดยเจตนาก็มี โดยไม่เจตนาก็มี ; หมายความว่าคู่โดยรู้สึกตัวก็มี คู่โดยไม่รู้สึกตัวก็มี. ฉะนั้นระวังให้ดี คนที่จะไปคู่เอามาโดยไม่รู้สึกตัว, ควรจะได้เอามาพูดกันเสีย ให้เป็นที่เข้าใจ.

ถ้าเราไปคู่เอามาแล้วก็เรียกว่ามันไม่รู้จริงคดโกง แล้วมันก็คดโกง มันก็มีผลร้าย คือมันจะมาใช้ดับทุกข์ไม่ได้. ศาสนาที่ไปคู่เอาของเขามา มันจะใช้ดับทุกข์ไม่ได้, แล้วมันจะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทขึ้นมา ทำลายล้างกันด้วย, ผลของการชู้คู่ มันจะมาใช้ประโยชน์ไม่ได้, แล้วมันจะเป็นต้นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกัน ทำลายล้างกัน จึงต้องระวังไม่ให้มีการคู่.

ศาสนาโดยหลักใหญ่ ก็จะต้องมีแบ่งกันออกเป็นว่า ศาสนาของคนโง่ หรือศาสนาของคนฉลาด นี่ฟังแล้วมันหยาบคายแล้วดูถูก คล้ายกับดูถูกผู้อื่น. ที่จริง มันก็ไม่ได้ตั้งใจจะดูถูก; แต่ศาสนาที่มีอยู่จริงในเวลานี้ ก็คือศาสนาของคนโง่ ศาสนาของคนหลับ คือไสยศาสตร์, แล้วก็ศาสนาของคนตื่น คนที่ไม่หลับ คือ พุทธศาสนา. คำว่าไสยะ ไสยะ นั้น เคยบอกหลายหนแล้ว มันแปลว่า หลับ, ไสยะ แปลว่า หลับ, พุทธะ แปลว่า ตื่น นี่ภาษาบาลีเป็นอย่างนี้.

ระวังให้ดี อย่าไปตู่เอาไสยมาเป็นพุทธ, เป็นพุทธแท้ ๆ ไปถือไสย แล้วมาตู่ว่าเป็นพุทธ นี่คือขี้ตู่; ส่วนที่เป็นไสยจะมาตู่เอาพุทธไปเป็นไสยนั้น ไม่ค่อยมี เพราะมันทำได้ยาก แต่ที่ว่า ชาวพุทธแต่ปาก ชาวพุทธแต่ชื่อ แล้วไปตู่เอา ไสยมาเป็นพุทธ นี่ทำได้ง่ายมาก.

ความต่างกันมันเห็นได้ชัดว่า ถ้าเป็นไสย เป็นไสยศาสตร์แล้ว เป็น ศาสนาของคนหลับ มันจะมีอาการงมกาย แล้วมันก็จะหาที่พึ่งนอกจากตน, แล้วมันเหมาะ สำหรับคนขี้ฉลาด, มันต้องมีความเชื่ออย่างงมกาย จึงจะถือไสยศาสตร์ได้, แล้ว ต้องมีหลักเกณฑ์ที่ว่า หาที่พึ่งนอกตน ไม่เอาตนเป็นที่พึ่ง แล้วก็เหมาะสำหรับคนขี้ฉลาด เท่านั้น, คนไม่ขี้ฉลาดมันเข้ากันไม่ได้. นี่คือไสยศาสตร์ ช่วยจำไว้ว่ามันมีอยู่แผนกหนึ่ง.

นี่ถ้าเป็นพุทธศาสตร์ มันตื่น มันลืมตาแล้ว มันไม่งมกาย มันมีเหตุผล, คือมีสติปัญญา จนสามารถจะทำให้เป็นที่พึ่งของตน, แล้วเขาก็ยึดหลักว่า ตนเป็นที่พึ่งของตน ไม่เอaling มาเป็นที่พึ่งของตน มันก็เป็นเรื่องของคนกล้าหาญ ไม่ใช่คน ขี้ฉลาด. ถ้าขี้ฉลาดก็ถือไสยศาสตร์, ถ้ากล้าหาญก็ถือพุทธศาสตร์, ถ้างมกายไปถือ ไสยศาสตร์, ถ้าฉลาดมาถือพุทธศาสตร์. ถ้าแสวงหาที่พึ่งนอกตัวเอง แล้วไปถือ

ไสยศาสตร์ ไปอ้อนวอนพระเจ้า อ้อนวอนผีสิงเทวดาอะไรตามเรื่อง, แต่ถ้าคิด
พึ่งตนเอง นี่คือนิพพานศาสตร์.

ที่นี้ข้อที่มันจะตู่กันนั้น ระวังให้ดี; ถือไสยศาสตร์แล้วบอกว่ามีพุทธ-
ศาสตร์ แล้วก็สอนลูกหลานให้ทำอย่างนั้น, สอนลูกหลานให้ถือนิพพานศาสตร์
ว่าเป็นพุทธศาสตร์ ก็กลายเป็นช่วยกันตู่ทั้งพ่อทั้งลูก ระวังให้ดี, อันนี้อย่าให้มี,
อย่าเอาพุทธศาสตร์ไปทำให้เป็นไสยศาสตร์; ถ้ามันเป็นพุทธศาสตร์จริง มันทำ
ไม่ได้ดอกทำไมไม่ได้เด็ดขาดเลย เว้นไว้แต่จะเป็นพุทธศาสตร์แท้ หรือพุทธศาสตร์ของ
พุทธบริษัทแต่ปาก เป็นพุทธบริษัทแต่ปากนั้นแหละมันจะทำได้.

เดี๋ยวนี้ก็ได้มีการทำ, มันได้มีการทำ, จึงเกิดพุทธศาสนาที่เป็นไสย-
ศาสตร์, เป็นพุทธศาสนาเนืองอกเหมือนกับกาฝาก, เนืองอกออกมาแล้วก็ทำอันตราย
ต้นไม้เดิม. พุทธศาสนาที่เขาเอาไปทำเป็นไสยศาสตร์ เป็นเนืองอก เป็นการฝาก ก็เป็น
อันตรายแก่พุทธศาสนาเดิม; นี่โทษของการตู่. ถ้าเป็นตู่กันอย่างนี้แล้ว มันก็ยุ่งแหละ:
พระพุทธเจ้าแทนที่จะเป็นพระพุทธเจ้าตามแบบเดิม ก็มาเป็นพระพุทธเจ้า สัน
เขียมซี, มาเป็นพระพุทธเจ้านั่งรับของเช่น.

เดี๋ยวนี้เขามีการเช่นพระพุทธรูป เอาของอย่างนั้นอย่างนี้ไปเช่นพระพุทธรูป
องค์นั้นองค์นี้ : พระพุทธรูปองค์นี้ให้ลูกได้ ใครไม่มีลูก เอาของอย่างนั้นอย่างนี้ไป
เช่นพระพุทธรูปองค์นี้ แล้วก็จะได้ลูก บอกให้ที่ไหน เอาไหม ? ที่สวนโมกข์เก่า นั้น
พระพุทธรูปองค์นั้นแหละ ใครไม่มีลูกก็ไปขอลูก, แล้วเอากล้วยเอาอะไรไม่รู้ไปเช่น
แล้วก็จะได้ลูก; มีคนเคยได้ลูก ยืนยันได้ว่าเขาก็ได้ลูก เพราะว่าเขาไปขอจากพระ
พุทธรูปองค์นั้น. นี่มันกลายเป็นอย่างนี้ไป พระพุทธเจ้ามากลายเป็นอย่างนี้ไป เพราะ
ว่าถูกตู่เอาไป ถูกขโมยปล้นจี้เอาไป เป็นของไสยศาสตร์ไปเสีย ไม่เป็นพุทธศาสตร์แล้ว.

นั่นมันเป็นเรื่องหายาบ ๆ นอก ๆ ที่นี้ก็ว่าถึงธรรมะอันละเอียดกันดีกว่า เราเป็นพุทธ เราได้รับการสั่งสอน เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เรื่องกรรม เรื่องสังสารวัฏฏ์แบบหนึ่งมา โดยที่เราไม่รู้ เราได้รับคำสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ เป็นระบบระเบียบมาจนบัดนี้, เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เรื่องกาม เรื่องวิภวสงสาร, แล้วเราก็มายืนยันว่า นี่เป็นพุทธศาสนา ทั้งที่มันไม่ใช่ของพุทธศาสนา. เรื่องนรกตามที่พวกอื่นเขาพูดกันไว้แล้วก่อนพระพุทธเจ้า เราเอามาว่าเป็นของพุทธศาสนา, เรื่องสวรรค์ที่พวกอื่นก่อนพระพุทธเจ้าเขาได้พูดกันไว้แล้วอย่างไร เราเอามาเรียกว่าเป็นพุทธศาสนา; นี่ขี้ตุ๋ หลับตา, หลับตาไม่รู้แล้วก็ตุ๋เอามา.

อย่างเรื่องนรก ที่ว่าอยู่ใต้ดิน อย่างนั้นอย่างนี้อย่างที่เคยได้ยินได้ฟังนั้น เขาสอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า, มันของลัทธิศาสนาฝ่ายฮินดู หรือฝ่ายพราหมณ์ฝ่ายที่มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า. พอพระพุทธเจ้าตรัสรู้ท่านบอกว่า นรกอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฉันทเห็นแล้ว; นี่มันดีกว่า มันสำคัญกว่า มันจริงกว่า เป็นสันติภูมิโกเป็นอกาลิโกกว่า; นี่คือนรกของพุทธบริษัท; ถ้าพูดอย่างนี้ถูกต้อง, แต่ถ้าไปเอานรกใต้ดิน มาเป็นของพุทธบริษัทแล้วมันขี้ตุ๋, มันขี้ตุ๋ ไปเอาของเก่าของเขาเอามาพูด.

เรื่องสวรรค์ ก็เหมือนกันแหละ อยู่บนสวรรค์เป็นชั้น ๆ เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างที่ได้ยินได้ฟังมา อย่างที่เอามายึดถือเป็นหลักใหญ่เรื่องในไตรภูมิพระร่วง นั้นแหละอย่างนั้น ของที่เขา^๕มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าตรัสว่า สวรรค์อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฉันทเห็นแล้ว, ทำถูกต้อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นความผาสุกสบาย, นี่เป็นสวรรค์, มันเห็นได้จริง มันไม่จำกัดเวลามันควบคุมได้ มันจัดการเอาได้. นี่คือนรกของพุทธบริษัท ถ้าพูดอย่างนี้ไม่ตุ๋ ถ้าเอาสวรรค์ที่เขาพูดกันไว้ก่อนมาเป็นของพุทธ มันก็ตุ๋.

เรื่องกรรม, เรื่องกรรมนี้ ที่พูดว่า ทำดี - ดี ทำชั่ว - ชั่ว ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นั้นเขาพูดอยู่ก่อน ก่อนพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านมาสอนเรื่องกรรมอีกเรื่องหนึ่ง คือว่ากรรมที่จะเลิกล้างกรรมดีกรรมชั่ว กรรมที่จะระงับเสียซึ่งกรรมดีและกรรมชั่ว ไม่ต้องดีไม่ต้องชั่ว ไม่ต้องเวียนว่ายไปตามดีตามชั่วอีกต่อไป, **นี่คือกรรมในพุทธศาสนา.** ส่วนกรรมที่ว่า ทำบาปอย่างนั้นได้ผลอย่างนี้ ทำดีอย่างนี้ได้ผลอย่างนี้ เอามาเชิดชูกันว่าเป็นพุทธศาสนา เป็นเรื่องใหญ่โตไปเลย เขียนเป็นตำหรับตำราไปเลย; **นั่นไม่ใช่พุทธศาสนา** เพราะว่าเขาสอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า. ถ้าเอากรรมนั้นมาเป็นพุทธศาสนาแล้วมัน ก็ดู คู่คนที่เขาสอนไว้ก่อน เขาหลับตาตายไปหมดแล้ว ไม่คิดว่าคนข้างหลังจะมีใครดู.

ที่นี้ก็เรื่องเวียนว่ายตายเกิด ถ้าคนคนหนึ่งนั้นตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด คนคนหนึ่งนั้นแล้ว เป็นลัทธิหนึ่งที่สอนอยู่แล้วก่อนพุทธศาสนา มีตัวตนคนเดียว ตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิดไม่มีสิ้นสุด, นั่นเป็นเรื่องนอกพุทธศาสนา เขาเรียกว่าเกิดใหม่. ถ้าพุทธศาสนาไม่มีคน ไม่มีตัวตนชนิดนั้น มีแต่เรื่องของปัจเจกสมุปบาท ปฐมแต่งให้เกิดความคิดว่าตัวตน ๆ เป็นครั้งเป็นคราว, แล้วก็ไม่มีคนคนเดียวกันที่เวียนว่ายอย่างนั้น, นี่เป็นพุทธศาสนา เรียกว่าเกิดใหม่ก็ได้, คือมันเกิดเรื่องเฉพาะครั้งคามกฏของอิทัปปัจจยตา. ฉะนั้นเรื่องกรรมที่ไม่ใช่พุทธศาสนา แล้วเอามาว่าเป็นพุทธศาสนา นี่เป็นเรื่องขี้ตุ๋, เรื่องเวียนว่ายตายเกิดของคนคนเดียว ไม่ใช่พุทธศาสนา เอามาสอนว่าเป็นพุทธศาสนา มันก็เป็นเรื่องขี้ตุ๋.

แต่แล้วเรื่องนี้ก็น่าเห็นใจที่ว่า ตำหรับตำราเขาเขียนกันอย่างนั้นทั้งนั้น โดยเฉพาะหนังสือพุทธศาสนาที่ฝรั่งเขียนเดี๋ยวนี้ เขียนอย่างนี้ทั้งนั้น เรื่องกรรมและเรื่องเกิดใหม่ เอาของฝ่ายพราหมณ์ฝ่ายฮินดูมาใส่ว่าเป็นของพุทธ. พอเรา

บอกเขา เขาก็เชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง เราบอกว่าอย่างนี้ไม่ใช่พุทธดอก กรรมอย่างนี้
เกิดใหม่อย่างนี้ไม่ใช่ของพุทธ. ฉะนั้น **หนังสือเล่มใหญ่ ๆ** ที่ฝรั่งเขียน หรือชาว
อินเดียเขียน ที่เป็นนักศึกษา เป็นนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาเขียน **เป็นหนังสือภาษา**
ฝรั่งเล่มใหญ่ ๆ นั้น จะมีบทที่ผิด ชี้ดูอย่างยังอยู่บทหนึ่งเสมอ คือเรื่องกรรมและ
การเกิดใหม่, ไม่ใช่ของพุทธศาสนา มาเขียนว่าเป็นพุทธศาสนา, นี้เรียกว่า เป็น
เรื่องตู่.

เรื่องสังสารวัฏฏ์ ศาสนาอื่นที่มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า เขาว่า คนคนนั้นแหละ
คนคนเดียวมัน มันตายแล้วเกิด ตายแล้วเกิด, ตายแล้วเกิด คนคนเดียวมัน
เรียกว่าสังสารวัฏฏ์. แต่สังสารวัฏฏ์ในพุทธศาสนาก็คือว่า **กิเลสให้ทำกรรม**
- กรรมให้ได้ผลกรรม - ผลกรรมทำให้เกิดกิเลส, กิเลสทำให้กรรม - กรรม
ทำให้มีผลกรรม - ผลกรรมทำให้เกิดกิเลส - วนอยู่อย่างนี้, นี่คือนิสังสารวัฏฏ์, มันคน
ละเรื่องกัน ถ้าไปสอนสังสารวัฏฏ์แบบนั้น มันก็ไปเอาของพวกอื่น ที่ไม่ใช่
พุทธศาสนา และสอนกันอยู่ก่อนพุทธศาสนา มากล่าวว่าเป็นพุทธศาสนา เป็นคนชี้ตู่.

นี่ที่อาตมาได้บอกในตอนต้นว่า เราเด็ก ๆ คลอดออกมา ก็ต้องรับคำสั่งสอน
ของผู้ใหญ่ที่เขาสอนให้; ถ้าเขาเอาเรื่องที่ไม่ใช่พุทธมาสอนให้เป็นพุทธ เราก็รับเอาไว้
โดยเข้าใจว่าเป็นพุทธ. แต่เอาเถอะ เห็นว่า **ยังดี จะเชื่ออย่างนั้นแม้ไม่ใช่พุทธ-**
ศาสนาก็ยังดี เพราะว่าเป็นรากฐานของศีลธรรม, เป็นเหตุให้กลัวบาปกลัวบุญ
ได้เหมือนกัน, แม้เป็นคำสั่งสอนที่ไม่ใช่พุทธศาสนาแท้. แต่ที่สอนกันอยู่ในระดับนั้น
อย่างนั้น มันก็มีประโยชน์ ทำให้เด็ก ๆ นี้เกลียดบาปและรักบุญได้เหมือนกัน.

ฉะนั้น ถ้อยอย่างนี้ไปก่อน แล้วก็หนักเข้าก็ค่อย ๆ ไปถึงตัวแท้ ธรรมะแท้
ในพุทธศาสนาเอง จึงจะหลุดพ้นได้, หลุดพ้นจากการเวียนว่าย, หลุดพ้นจากกองทุกข์

หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ได้. ถ้าถือไปตามแบบที่คู่ของเขาเอามา แล้วมันไม่มีทาง
จะหลุดพ้นได้ เพราะว่าเขาได้วางไว้ไม่ถูกต้อง นี่เรียกว่าไม่คู่.

เรื่องโลกธาตุนี้อีกอย่างหนึ่ง อย่างในคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวถึงเรื่อง
โลกธาตุนี้ สูงสุดเป็นพรหมโลก ถัดมาเป็นเทวโลก ถัดมาเป็นมนุษยโลก ใต้นั้นลงไป
เป็นบาดาล เป็นนรก ใต้นั้นลงไปมีปลา มีปลาตัวใหญ่ ๆ ๔ ตัวหนุนรองอยู่; นี่โดย
รายละเอียดอย่างนี้ อย่างนี้เป็นของพวกอื่น ซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนา. แต่ในคัมภีร์
วิสุทธิมรรคก็ยังเอามาเขียนไว้ ในลักษณะที่ว่าเป็นคำสอนในพุทธศาสนา นี่เรียกว่าเรื่อง
โลกธาตุ โลกธาตุเป็นอย่างไร มากมายรายละเอียดมากมาย; แต่โดยหลักใหญ่ใจความ
มันมีอยู่อย่างนี้ ซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนา. เราได้ยินมาอย่างนี้ เราไม่มีความรู้อย่างอื่น,
เราก็ต้องเชื่ออย่างนี้ไปก่อน. แต่ถ้าเชื่อเพื่อจะได้ทำบาป เชื่อเพื่อจะทำดีทำบุญ
แล้วก็ใช้ได้ แล้วก็มิประโยชน์; แต่ก็ไม่พ้นไปจากคำว่าคู่.

เดี๋ยวนี้เราจะมีฟ้าสาธกันเสียที คือจะไม่มีการคู่ รู้ว่าของใครมีอย่างไร มีเท่าไร
มีเพื่ออะไร, แล้วของเรจะต้องมีอย่างไร มีเท่าไร มีเพื่ออะไร. มิฉะนั้นแล้วมันก็จะ
ต้องคู่ โดยไม่รู้ตัว แล้วมันจะมีอาการเหมือนกับละเมอ ๆ โดยไม่มีความจริง, นี่โทษของ
การคู่ มันก็ดับทุกข์ไม่ได้.

ทีนี้พอมาต่างคนต่างยืนยันว่า นี่คำสอนของฉัน, นี่คำสอนของฉัน, แล้วก็
ทะเลาะวิวาทกัน นี่มันก็เสียหายหนักขึ้นไปอีก.

สิ่งที่เราจะใช้เป็นหลักตัดสินก็คือว่า ถ้าจะเป็นพุทธศาสนาแท้ ไม่คู่
ของใครมา มันต้องมีหลักว่าเป็นสันติภูมิโก เห็นได้ด้วยตนเอง; เช่นนรกใต้ดิน
สวรรค์บนฟ้า ไม่เห็นได้ด้วยตนเอง. แต่ถ้านรกสวรรค์อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เห็น

ได้ด้วยตนเอง รู้สึกได้ด้วยตนเอง สัมผัสได้ด้วยตนเอง ชิมรสได้ด้วยตนเอง, **นี่เป็น สันติภูริโก** ดังนั้นจึงเป็นพุทธศาสนา, **แล้วก็เป็นอกาลิโก** ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. ลองทำผิดเดี๋ยวนี้ก็มีนรกเดี๋ยวนี้, ทำถูกเดี๋ยวนี้ก็มีสวรรค์เดี๋ยวนี้ ที่นี่ยุคนี้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างนี้เป็น**อกาลิโก**, แล้วพิสูจน์ให้เห็นได้ มา มา มาดู มาดู มันอย่างนี้ ๆ นี่คือนิพัสสิโก.

ถ้ามีลักษณะเป็นสันติภูริโก อกาลิโก นิพัสสิโก อย่างนี้ นี่เป็น พุทธศาสนาแท้ แสดงเหตุปัจจัยอยู่ครบถ้วน, เห็นเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น ๆ อยู่อย่าง ครบถ้วน แล้วเราก็สามารถจะเกี่ยวข้องได้ ด้วยการเข้าไปควบคุมได้; ไปจัดไปทำไป ปรับปรุงอะไรได้ มันดีตรงนี้ **คือเรามีความรู้เรื่องอิทัปปัจจยา** เข้าไปเกี่ยวข้องกับ สิ่งเหล่านี้, แล้วก็จัดแล้วก็ทำ ให้ได้รับประโยชน์ตามที่เรากำลังการได้ทีนี้และเดี๋ยวนี้, นี่ มันดีที่ตรงนี้

กรรมเก่าที่ได้ทำมา เราก็สามารถที่จะทำให้เลิกไปได้ โดยการ**ทำกรรมในพระพุทธศาสนา** เป็นเครื่องสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง; **นี่ของที่ว่าไม่ดู ของแท้ของจริงของชาวพุทธ.** เมื่อพวกอื่นต้องเป็นไปตามกรรม เวียนว่ายไปตามกรรม; ชาวพุทธสามารถที่จะทำการเพิกถอนกรรมเหล่านั้นให้หมดกรรม เป็นผู้หลุดพ้นอย่างแท้จริง. ถ้ายังไม่หลุดพ้นจากการเกี่ยวข้องของกรรมครอบงำของกรรม ยังไม่ใช่ความรอด ยังไม่ใช่ความหลุดพ้น; **จะให้เป็นการรอดที่แท้จริง** เป็นความหลุดพ้นที่แท้จริง **ต้องหลุดพ้นไปจากกรรม, หลุดพ้นไปจากผลของกรรม, หลุดพ้นจากเหตุที่จะเป็นเหตุให้ทำกรรม** นี่หลุดพ้นกันหมด นี่คือนิพัสสางทางไม่ดู.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนช่วยศึกษาดูให้ดี ๆ แล้วจำไว้ให้แม่นยำว่า **อะไรที่เขาพูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า ก็ให้เป็นของเก่าไปเลย. พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ดู สิ่งใด**

ที่เขาพูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า ก่อนพระองค์. พระองค์จะบอกท่านที่ว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน, นี่ช่วยจำคำนี้ไว้ด้วย, จำไว้ให้ดีว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน. ถ้าพระพุทธเจ้า ตรัสประโยคนี้ที่ตรงไหน ก็ให้เป็นรู้เถอะว่า พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า นี่เป็น ของเก่า, เก่าก่อนพระองค์ : เรื่องเวรโดยเฉพาะเรื่องเวร : น หิ เวเรน เวรานิ สมฺมุนฺตํ ภูฏาจํ อเวรา น จ สมฺมตติ เอส ธมฺโม สนนฺตโน มีหยอดท้ายว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน, แล้วก็นั่นแหละแปลว่าของเก่าของเขาที่มีอยู่ก่อนพระองค์. พระองค์เอามาตรัสอีก ในพระบาลีเราจะพบบ่อย ๆ ถ้ามีคำว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน.

ฉะนั้นจะต้องรู้ไว้ว่า เช่น ว่าศีลห้า ที่เราถือกันอยู่นี้ มันจะมีอยู่ก่อน พระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป. ศีล ๕ ประการนี้ เป็นเอส ธมฺโม สนนฺตโน พระพุทธเจ้า เกิดขึ้นแล้วก็ยอมรับ เอามากล่าวสอนสืบ ๆ ต่อกันมา, ลักษณะของ เอส ธมฺโม สนนฺตโน เป็นอย่างนี้. พระพุทธเจ้าไม่ใช่หนักตู, ท่านไม่ดู ท่านจะบอกว่า เอส ธมฺโม สนนฺตโน เสมอ.

เอาละ เป็นอันว่า เราอย่าเผลอ ยืนยันสิ่งที่ไม่ใช่ของพุทธแท้ว่าเป็นของ พุทธ ; ถ้าเป็นของเก่าก็เป็นของเก่า, แล้วถ้าเราไม่แน่ใจเราอย่าไปยืนยันว่าพุทธ หรือไม่พุทธ เพราะว่าเราเป็นคนใจกว้าง จะเป็นพุทธหรือไม่พุทธ ถ้าดับทุกข์ ได้แล้วใช้ได้ทั้งนั้น. ฉะนั้นจงจำไว้เถอะว่า ถ้ามันดับทุกข์ได้แล้วยอมรับทั้งนั้น จะเป็นใครกล่าวก็ได้. นี่ความมีใจกว้างของพระพุทธเจ้า หรือของพุทธศาสนา ; ฉะนั้น จึงไม่มีทางที่จะไปดูใครที่ไหน ถ้าว่าเป็นการปฏิบัติที่ดับทุกข์ได้แล้ว ยอมรับว่าถูกต้อง และยอมรับปฏิบัติ เลยเราไม่ต้องเป็นคนชี้ตู, นี่เรื่องที่ ๒.

ฟ้าสว่างทางวัฒนธรรมประเพณี.

ที่นี้เรื่องที่ ๓ ฟ้าสว่างทางวัฒนธรรมประเพณี, ทางวัฒนธรรมชนบ-
 ธรรมนิยมประเพณี เรียกว่า ฟ้าสว่างทางวัฒนธรรม. สิ่งที่มีมนุษย์พบว่าทำอย่างนี้ดีกว่า
 ทำอย่างนี้ดีกว่า แล้วก็ทำสืบ ๆ กันมา นี้เรียกว่าวัฒนธรรม, แล้วเมื่อทำจนชิน
 จนเป็นของประจำบ้านประจำเรือนไปแล้ว ก็เรียกว่าชนบธรรมนิยมประเพณี
 เป็นขั้นที่ปลีกย่อย.

เรื่องถ้อยคำนี้ลำบาก บัญญัติไว้ไม่ค่อยตรงกันนัก แต่เราเอาเป็นหลักกว้าง ๆ
 ว่า ที่มันเป็นไปเพื่อความเจริญของมนุษย์ แล้วก็เรียกว่าวัฒนธรรม; เช่น
 วัฒนธรรมตั้งต้นเมื่อมนุษย์รู้จักทำไถ ไถนา อย่างนี้เป็นต้น พวกฝรั่งเขาว่าอย่างนั้น จุด
 ตั้งต้นของวัฒนธรรมคือไถสำหรับไถนา.

ที่นี้จะไร ทุกอย่างที่มีมนุษย์ได้พบดีขึ้น ๆ ดีขึ้น จนกระทั่งอยู่บ้านอยู่
 เรือน รู้หนังสือรู้หนังสือ มีศาสนามีอะไรต่าง ๆ นี้ เป็นวัฒนธรรมทั้งนั้น, ไม่มีอะไร
 ที่ไม่ใช่วัฒนธรรม ถ้ามันเป็นเครื่องเจริญของมนุษย์ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่วัฒนธรรม; แต่
 เดียวนี้เขามาแยกกันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ด้วยความประสงค์อย่างอื่น, แต่โดยเนื้อแท้
 ของเรื่องแล้ว ทุกอย่างที่เป็นความจริงของมนุษย์ก็เรียกว่าวัฒนธรรม.

แม้ศาสนานี้ก็เป็นวัฒนธรรม แต่มันมาอยู่ในรูปอย่างนี้ เราเรียกว่า
 ศาสนา; เพราะว่าศาสนาก็เป็นเครื่องทำความเจริญของมนุษย์ วิชาความรู้ การฝีมือ
 หรืออะไรที่ทำให้มนุษย์ดีขึ้นกว่าแต่เก่า แล้วก็เรียกว่าวัฒนธรรม. ศาสนาที่อยู่
 ในรูปวัฒนธรรมนี้หรือถอดรูปมาจากศาสนา วัฒนธรรมที่ถอดรูปมาจากศาสนา ชนบ

ธรรมเนียมประเพณีที่ถอดรูปออกมาจากศาสนา ที่เราประพาศติกระทำกันอยู่; เช่นให้
ทานจนเป็นประเพณี นั้นมันก็คือศาสนาที่มาจากอยู่ในรูปของวัฒนธรรม และเป็นประเพณี.

สิ่งที่เรียกว่า **ขนบธรรมเนียมประเพณี**มีอยู่มาก **มีมูลรากมาจากศาสนา**,
ในตอนหลังนี้มีมูลรากมาจากศาสนา, เมื่อวัฒนธรรมมันเจริญจนมีศาสนา แล้วหลัก
ศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมปลีกย่อยอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างนั้น มากมายจนนับไม่
ไหว; เรามีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถอดรูปออกมาจากศาสนา มาประพาศติกระทำกัน
อยู่ ตามที่มันมีประโยชน์ หรือจะพูดว่าตามที่จำเป็นก็ได้ ถ้าไม่ทำมันจะยุ่ง. ขนบธรรมเนียม
ประเพณีเหล่านี้ ถ้าเราไม่ทำตามแล้วมันจะยุ่ง หรือจะต้องเป็นทุกข์ หรือกระทั่ง
จะต้องวินาศฉิบหายก็มี, อย่าไปทำเล่นกับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม.

วัฒนธรรมมันครอบงำจิตใจ, กฎหมายมันไม่ครอบงำจิตใจเหมือนกับ
วัฒนธรรมหรือศาสนา. ถ้ามีวัฒนธรรมมีศาสนา มันกุมจิตใจของคนคนนั้นไว้ได้ ถ้ามี
แต่กฎหมายจับไม่ได้ไม่เป็นไร กฎหมายก็เลยไม่ค่อยมีใครกลัว เพราะถ้าจับไม่ได้ไม่เป็นไร
จับได้ก็จ้างพยานเท็จมาก็ยังมีทางเอาตัวรอดได้; แต่ถ้าว่าเป็นเรื่องบุญเรื่องบาปเรื่องนี้
มันไม่ได้. ฉะนั้นเรื่อง **วัฒนธรรม** หรือ **ศาสนา**จึงเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งกว่า ที่ว่าเราจะ
ต้องจัดให้ถูกต้อง ต้องประพาศติกระทำให้ถูกต้อง.

ฉะนั้นขอให้รู้ว่า **ศาสนานั้นมาอยู่ในรูปของวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม**
ประเพณี, หรือจะมองกลับว่า วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีมันถอดรูปออกมาจาก
ศาสนาสำหรับพวกเราก็คือพุทธศาสนานั้นแหละ. ไปดูเถอะขนบธรรมเนียมประเพณี
อะไรบ้าง ที่มันไม่ถอดรูปออกมาจากศาสนา ซึ่งมีหลักเกณฑ์ชัดเจนว่า มันต้องเป็นไป
เพื่อประโยชน์สุขแก่อกุลแก่กันและกัน ทุกอย่างเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น.

ตลอดเวลา ฉะนั้น **ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้มันจะต้องได้รับการมองดู สอบสวน สอบสวน**, เหมือนกับทำสังคายนา เขาเรียกว่าสอบสวน ดูอยู่ตลอดเวลา.

เดี๋ยวนี้อะไร ๆ มันก็เร็ว อะไร ๆ มันก็แพง เพราะมันเร็ว เวลามันก็แพง แรงงานมันก็แพง; เพราะว่ามันกำลังเปลี่ยนแปลงไปโดยเร็ว **นี่เราจะต้องปรับปรุง ให้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของเราขึ้นทันกันเลย** **ทันกันกับความเปลี่ยนแปลงของเวลา.** ฉะนั้นเราก็มีสิทธิที่จะทำ อย่าไปกลัวอะไรอยู่ เพราะเราทำเพื่อเราเนี่ย อย่างน้อยเราก็ทำเพื่อเรา, เราก็มีสิทธิที่จะเลือกที่มันเหมาะแก่เรา.

เราก็ได้ทำไปแล้วบางอย่าง ไม่ใช่ว่าอวดดี ว่าเราที่นี่เราก็ได้ทำไปแล้ว บางอย่าง เป็นการปรับปรุงแก้ไขชำระเกี่ยวกับวัฒนธรรม เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม เกี่ยวกับประเพณี อย่างเล็ก ๆ อย่างเล็ก ๆ ที่สุด เราก็มีสวดมนต์แปล ซึ่งเขาไม่ชอบสวดมนต์แปล ไม่มีสวดมนต์แปล. **ไม่มีประเพณีสวดมนต์แปล** **เราก็ได้ทำให้มีประเพณีสวดมนต์แปลขึ้นมา;** แล้วเราก็รู้ได้ด้วยตนเองว่า มันมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ถ้าใครได้รับประโยชน์ ก็ควรจะพอใจ เพราะว่าเราได้ทำให้มันได้รับประโยชน์ มีประเพณีว่า สวดมนต์แปล. แล้วก็จำนวนนี้เสียด้วย จำนวนที่ฟังง่าย ๆ แบบวัดนี้ด้วย แล้วก็มี **กรวดน้ำแปล** มันก็ดีกว่าที่จะว่าบิหมบ่า ๆ ไปโดยไม่รู้ว่าอะไร. นี่เรียกว่ากรวดน้ำแปล มันก็ต้องมีประโยชน์ ใครจะมาหาว่าเลิกประเพณี ลบล้างประเพณีตั้งประเพณี ไม่ถูกทั้งนั้น, มันอยู่ที่ว่ามีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ **ถ้ามันมีประโยชน์มันก็ถูกแล้ว.**

เราอาราธนาศีล ๕ ศีล ๘ ได้คราวเดียวกัน มันยังไม่เคยมีนะ, ลอง สืบถามดู ในหลักฐานประวัติศาสตร์ก็ไม่เคยมี เราแหละอุตริเป็นคนอุตริ อาราธนา ศีล ๕ ศีล ๘ แ่ดกัน, แล้วก็ตัดสินดูสิว่า มันมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ถ้ามัน

มีประโยชน์มันก็ถูกทั้งนั้นแหละ มันก็ถูกต้อง ไม่ต้องเถียงกันให้เสียเวลา, มันได้ประโยชน์ และมันเป็นการประหยัด.

ที่มันมีแต่เทศน์บนธรรมมาสน์นั่น ถ้าธรรมะแล้วก็ต้องเทศน์, ถ้าเป็นเรื่องธรรมะก็ต้องเทศน์บนธรรมมาสน์. อาตมานึกแล้ว กล้าพูดแบบปาฐกถา แต่ก่อนนี้เขาจะมาปาฐกถากันแต่เรื่องโลก เรื่องไม่ได้เกี่ยวกับธรรมะ, เขาปาฐกถา เขาเรียกว่าปาฐกถา. **เรา**นี่ไปจับเอาปาฐกถามาใส่เข้ากับธรรมะ, แล้วปาฐกถาธรรมะ. ครั้งแรกเขาก็เห็นว่าอุตริแหวกแนว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ไปแสดงปาฐกถาธรรมะที่กรุงเทพฯ ขุดพุทธธรรม วิธีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม แล้วก็ไปแสดงเป็นรูปแบบปาฐกถา ขึ้นเป็นปาฐกถา ลงเป็นปาฐกถา บางแห่งก็ยื่นแสดง **เขาว่าผิวดินนี้เป็นอาบัติ** ก็ตามใจสิ มันก็ได้มีการแสดงปาฐกถาธรรมขึ้นมาแล้ว. ถ้ามันพิสูจน์ด้วยความมีประโยชน์ ก็จะต้องเรียกว่าเป็นถูกต้องและมีเหตุผล, **เรามีวิธีปรับปรุงให้เป็นประโยชน์ : การแปลภาษาบาลี แปลแล้วฟังไม่รู้เรื่องนั้นเราไม่เอา; ถ้าสำนวนเราแปล ต้องอ่านแล้วฟังรู้เรื่อง ชัดเจน นี่เรียกว่ามันปรับปรุง,**

แล้วเรากล้าสอนสิ่งที่คนแก่คนเฒ่าเขาห้ามไม่ให้สอน. **เรื่องอนัตตา เรื่องสุญญตา**. อาตมาก็ไปที่กรุงเทพฯ ฯ ตอนแรก ฯ พระเถระผู้ใหญ่ท่านเอ็นดู ท่านเรียกตัวไปห้ามว่า อย่าสอนเรื่องอนัตตาเรื่องสุญญตาให้มันมากนัก เพราะเขาถือกันว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ควรสอนแก่ประชาชน. **ไม่รู้จะรอไว้ทำไม** เรามันก็ดื้อ เราก็จะสอนเรื่องอนัตตาเรื่องสุญญตามากขึ้น ๆ, จนเดี๋ยวนี้ไม่มีใครเห็นว่ามันเป็นเรื่องที่ผิดหรือเป็นเรื่องที่ผิด. **ทุกคนสมัครที่จะเรียนเรื่องสุญญตา เรื่องอนัตตากันให้เต็มที.** นี่เรากล้าปรับปรุง กล้าดื้อดั่ง ไม่เชื่อฟังคำของคนเฒ่าคนแก่, **เขาว่าอย่าสอนเรื่องโลกุตตระ อย่าสอนเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น คนมันจะบ้ากันเสียหมด; นั่นมันอยู่ที่คนสอน** ต่างหากเล่า; เพราะว่าเอามาสอนไม่ถูกวิธี มันก็อาจจะจะเป็นบ้าจริง

เหมือนกัน สอนเรื่องอนัตตา เรื่องโลกุตตระ เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น เรื่องจิตว่าง เรื่องอะไรต่าง ๆ นี่.

เป็นอันว่า **เราก็ได้ทำให้มันมีอาการฟ้าสาธ ทางขนบธรรมเนียม ประเพณีขึ้นมาแล้ว แล้วก็พิสูจน์ความมีประโยชน์แล้ว ก็ควรจะแน่ใจ.**

ที่นี้อาตมาอยากจะขอรับรองต่อไปว่า ยังมีอะไรบางอย่างที่ควรจะทำต่อไปอีก เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ขอให้ฟังให้ดี ๆ เพิ่มขึ้นมา :-

ขอให้ผู้มีขนบธรรมเนียมประเพณี ทำอโหสิกรรมล้างหลังประจำวัน, ทำอโหสิกรรมแก่เจ้ากรรมนายเวรล้างหลังเขา แล้วทำทุกวัน; พอคำลง นี่ก็ดูว่ามีคู่อธิเจ้ากรรมนายเวร ชัดขวางกันอยู่โดยทางความคิดเห็น หรือทางการกระทำอะไรก็ตาม เป็นคู่ชัดขวาง เป็นเจ้ากรรมนายเวร เราก็จะอโหสิกรรม จะยกเล็ก, ในส่วนฝ่ายเรานี้จะยกเล็ก ไม่ให้มีอะไรเหลือเป็นข้อข้องใจ เป็นข้อชัดขวาง เป็นข้อมุ่งร้าย.

ทุกวัน เวลาจะนอนโดยเฉพาะ แนะนำว่าเวลาจะนอนให้ทำพิธีอโหสิกรรม แก่คนที่เป็ญคู่เวรเล็ก คู่เวรใหญ่ คู่เวรน้อย คู่เวรนิด อะไรก็ตาม ที่ว่าเราไม่อาจจะไปพูดกับเขาได้ก็ไม่ได้ เพราะมันไม่อยู่ในวิสัยที่จะไปพูดจาปรับปรุงความเข้าใจกันได้, เราก็ทำล้างหลัง, ไม่รู้ดอก ฝ่ายคุณไม่รู้ แต่ฝ่ายฉันนี้ขอลบล้างหมด ขอลบล้างบาปกรรมเวรกรรมอะไรต่าง ๆ ให้เกลี้ยงไปทุกวัน ๆ ทุกเวลาที่จะนอน ถ้ามันยังเหลือเรียกว่าเราจะมีประเพณี อโหสิกรรมให้แก่ศัตรูล้างหลังอยู่เป็นประจำทุกวัน ๆ นี่เรียกว่าเราจะมีประเพณี อโหสิกรรมให้แก่ศัตรูล้างหลังอยู่เป็นประจำทุกวัน ๆ นี่อย่างหนึ่งแล้ว.

นี่เราจะมีประเพณีขอโทษพระรัตนตรัยเป็นประจำวัน, ที่จริงมันก็ทำอยู่แล้ว แต่มันทำแต่ปาก กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา ฯ นั้นมันว่าแต่ปากไม่ดี.

พอจะนอนก็นึกถึงว่า ได้ทำอะไรผิดพลาดไป ก็รู้ว่าเป็นการล่วงละเมิดพระรัตนตรัย ก็ขออภัย เสียใจ สลดใจ เปลี่ยนใจ สำนึกบาปที่ได้กระทำ ทำกับหมอนก็ได้ เพราะว่า มันจะนอน กราบหมอนก็ได้ แต่ว่าขออภัยพระรัตนตรัย.

โดยที่มีหลักว่า ไม่ว่าอะไร ถ้ามันเป็นความผิดพลาด แม้แต่นิดเดียว, แม้แต่นิดเดียว, **แม้แต่นิดเดียวประมาณนิดเดียว ก็ถือว่าเป็นการละเมิดพระรัตนตรัย,** แม้ว่ามันจะได้ทำอะไรหวั่นหรือหยาบไปคำหนึ่ง ทำกับหมอนกับแมวก็ได้ เอาสิ มันทารุณกับสุนัขและแมวไปสักวันหนึ่งวันนี่ ก็ถือว่า นี่มันเป็นการละเมิดเหยียดหยามพระพุทธเจ้า ผู้สั่งสอนให้มีเมตตา กรุณา. เหมือนหลักที่อาตมาเคยกล่าวอยู่เสมอว่า ไปกินเหล้ามันแหละมันดูถูกพระเจ้า คนกินเหล้ามันดูถูกพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านสอนไม่ให้กินเหล้า ล้อเลียนพระพุทธเจ้า ซึ่งขอร้องไม่ให้กินเหล้า ขนาดนั้นมันมากไปแล้ว มันมากไปแล้ว มันต้องขอโทษแล้ว. เดียวนี้เราทำผิดแม้แต่เพียงว่า ทำความเลว นิดที่สุดเลย ซึ่งมันจะต้องมี เช่นเป็นคนโมโห พูดดั่ง พูดหยาบอะไรขึ้นมา วันนี้สักคำหนึ่ง ตวาดใครเข้าไปสักคำหนึ่ง เป็นความผิด.

ความผิดนี้เป็นการดูหมิ่นดูถูกพระพุทธเจ้า ผู้ทรงขอร้องไม่ให้ทำอย่างนั้น, แล้วก็ดูถูกดูหมิ่นพระธรรม ซึ่งมีหลักว่าไม่ให้ทำอย่างนั้น, **แล้วก็ดูถูกดูหมิ่นพระสงฆ์** ซึ่งพระสงฆ์ทั้งหลายท่านรวมกันปฏิบัติอย่างนั้นอยู่, พระสงฆ์ที่หมิ่นองค์ที่แสนองค์ในโลก ท่านถือหลักปฏิบัติอย่างนั้นอยู่. พอเราไปทำอย่างนั้นก็ดูถูกพระสงฆ์. ฉะนั้นในวันนี้ถ้าใครเข้าสักคำหนึ่ง โมโหใครเข้าสักคนหนึ่ง, ก็เรียกว่าดูถูกพระพุทธเจ้า ผู้สอนอย่างนั้น, ดูถูกพระธรรมซึ่งมีหลักเกณฑ์อย่างนั้น, ดูถูกพระสงฆ์ซึ่งท่านรวมกันปฏิบัติอยู่อย่างนั้น; เรียกว่าคนนั้นดูถูกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครบทั้ง ๓ แล้ว.

พอจะนอน มันควรจะคิดบัญชี มากกราบหมอน ว่าได้ดูหมิ่นดูถูกละเมิด พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ด้วยโมหะ ด้วยความเป็นคนโง่ ความเป็นคนเขลา ความเป็นคนพาล ความเป็นคนหลง โดยไม่เจตนา หรือโดยเจตนา. **นี่ขอสำนึกบาป ขอสำนึกบาป, ขอแสดงความเสียใจอย่างยิ่ง ละอายอย่างยิ่ง, ขอสำนึกบาป ขอโทษ** พระรัตนตรัย **จะว่าคำบาปอย่างที่เราให้ว่าก็ได้เหมือนกัน แต่ไม่ว่าก็ได้; แต่ขอให้** นึกให้ครบถ้วน **ว่าวันนี้ได้มีการกระทำชนิดที่เป็นการลบหลู่พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์** แม้แต่นิดหนึ่งแล้ว นิดหนึ่งแล้ว ถ้ายิ่งมากแล้ว ไม่ต้องสงสัยดอก ยิ่งต้องขอโทษเป็นการใหญ่. **แต่ว่านิดหนึ่งแล้ว ซึ่งรู้สึกส่วนตัวเองก็เกลียดตัวเองแล้ว ถ้ามันเป็นเรื่อง ความผิดแล้ว ความสำนึกมันจะเกิดขึ้นในตัวตนที่ว่า มันเลวแล้ว มันผิดแล้ว, นี่ขอโทษพระรัตนตรัยเป็นประจำ.**

นี่ให้มีขนบธรรมเนียมประเพณีของเราขึ้นมาเอง ในครอบครัวของเรา ลูกหลานของเรา ชวนกันประพฤติปฏิบัติ **ที่ว่า อโหสิกรรมลบล้างศัตรูอยู่ทุกวัน, ขอโทษพระรัตนตรัยอยู่ทุกวัน.** นี่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่อาตมาขอเสนอว่า ควรจะทำให้มีขึ้น, มันไม่ค่อยจะมี ควรจะทำให้มันมีขึ้น ให้มันชัดเจนลงไปเลย, เรียกว่า **เหมือนกับปลงอาบัติประจำวัน** เหมือนกับว่าเป็นพระแล้วเขาปลงอาบัติประจำวัน เขาสำนึกบาป เขาทำคึน โทษที่ได้ทำ ได้แล้วเป็นประจำวันแสดงอาบัติทุกวัน; แม้จะไม่ชัดแจ้งว่าได้ทำอะไรลงไป แต่ก็พอจะรู้สึกได้ว่า ได้ทำอะไรซึ่งไม่น่าดูเข้าอย่างหนึ่งแล้ว ก็เอามาแสดงอาบัติ.

นี่โดยหลักขนบธรรมเนียมประเพณีอื่น ๆ อีก เช่นว่า เข้าพรรษามีการทำวัตร อุภาส วรฺุทามิ ภานุเต นี้ อันนี้อาตมาชอบมาก แล้วก็แนะนำภิกษุสามเณรทั้งหลาย ให้ถือจนตลอดชีวิต. **ความหมายของการทำวัตรเข้าพรรษา อุภาส วรฺุทามิ ภานุเต -ข้าพเจ้าขอแสดงความเคารพแก่ท่าน, สพุพํ อปฺราธํ ขมถ เม ภานุเต -ข้าพเจ้าขอ**

อภัยโทษต่อท่าน, มยา กตํ ปุญญํ สามินา อนุโมทิตัพพี - ข้าพเจ้าขอแลกเปลี่ยน
ส่วนบุญกับท่าน.

นี่เราเองก็ดี ลูกเด็ก ๆ ก็ดี สอนให้เขามีหลัก ๓ อย่างนี้ ว่าเราจะเคารพ
อ่อนน้อมผู้ที่ความอ่อนน้อม. **เราจะขอโทษและจะอดโทษเมื่อรู้สึกว่ามีโทษ,** แล้ว
เราจะแลกเปลี่ยนส่วนบุญความดีซึ่งกันและกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่หวงแหน, ให้ทุกคน
มีการกระทำ ตามความหมายของภิกษุสามเณรที่ทำวัตรเวลาเช้าพรรษา อุภาส วนุทามิ
ภานุเต หนึ่ง แสดงความเคารพ, สอง ขอโทษและอดโทษ สามแลกเปลี่ยนส่วน
บุญหรือความดี.

ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ ควรจะจับตัวเด็ก ๆ ลูกเด็ก ๆ มาอธิบาย
ให้ฟัง แล้วให้เขาทำอยู่ตามโอกาสที่สมควร จะเดือนละครั้ง สองเดือนครั้ง หรือ
โอกาสไหนที่ควรจะทำ; เหมือนกับพระจะเข้าพรรษาก็ทำวัตรนี้ วันไหนเหมาะ ๆ เอา
ลูกเด็ก ๆ มา ให้อ่านคำเหล่านี้ คือว่า ขอแสดงความเคารพ ขออภัยโทษ ขอโทษและ
ขอแลกเปลี่ยนส่วนบุญ จะว่าบาลีได้ก็ยิ่งดี.

ขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ ควรจะขยายตัวออกไปจากที่มีอยู่แต่ใน
วัด ให้ออกไปทั่ว ทั่วบ้านทั่วเมืองเลย ว่าเราจะเคารพซึ่งกันและกันตามสมควร เราจะ
ขอโทษและอดโทษ ; เพราะว่าเป็นธรรมดา คนมันต้องมีผิด มีพลาด มีเจตนา
ไม่มีเจตนาก็ตาม, ล่วงเกินด้วยจิต ด้วยการกระทำ ด้วยวาจา ก็ตามขอโทษแหละ. ถ้า
ทำได้ทุกวันเป็นการดี เด็ก ๆ จะมาเคารพบิดามารดาวันละครั้ง, แล้วขอโทษ ถ้ามัน
มีอะไรล่วงเกินโดยไม่รู้จักดีไม่รู้จักดี, แล้วก็แลกเปลี่ยนส่วนบุญว่า วันนี้ได้ทำอะไรดี ขอ
ให้แม่ให้พ่อได้มีส่วนด้วย. พ่อแม่ทำอะไรดีวันนี้ขอให้ลูกมีส่วนด้วย ว่ากันอย่างนี้วันละ

ครั้งก็ยังดี มันจะเพาะปลูกนิสัยที่ประเสริฐที่สุดให้แก่ลูกเด็ก ๆ และให้แก่คนทุกคนในครอบครัว.

นี่เรียกว่าอยู่ด้วย **ขนบธรรมเนียมประเพณี** ที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ต้องอ่อนน้อมและเคารพ ต้องขอโทษและอดโทษ; เขาขอโทษแล้วต้องอดโทษ แล้วเราก็เป็นผู้ที่พร้อมที่จะขอโทษเสมอ ไม่เกียจจน. นี่มันจะไม่มีความดื้อกระด้าง จะไม่เป็นคนกระด้าง แล้วให้แลกเปลี่ยนส่วนบุญหรือความดีแก่กัน, นี่มันจะไม่ให้เกิดนิสัยอิจฉาริษยา.

เรื่องอิจฉาริษยานั้นไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ทุกคนรู้กันไว้ด้วยเถอะ มันมีหลักในพระบาลีว่า ความริษยาเป็นเครื่องยังโลกให้ฉิบหาย อิสฺสา โลกนาสิกา -ความริษยานั้นแหละเป็นเครื่องทำโลกให้วินาศ โลกนาสิกา. เดียวนี้มันอิจฉาริษยากัน มันต้องทำสงครามยืดเยื้อไม่มีสิ้นไม่มีสุด, มันอิจฉาริษยาไม่ให้ใครดีกว่ากู. หรือแม้ว่าในประเทศเรา **ที่มันไม่เจริญ เพราะมันมีแต่คอยอิจฉาริษยา.** ในบ้านนี้ ตำบลนี้ หมู่บ้านนี้ มันมีการอิจฉาริษยา มันจึงทำความเจริญขึ้นมาไม่ได้. บางทีว่าในครอบครัวด้วยซ้ำไป; ถ้าว่าพี่น้องมันอิจฉาริษยากันอยู่แล้ว มันทำความเจริญไม่ได้. เราจะเห็นว่า **ความเจริญหลายอย่างไม่ได้เกิดขึ้น เพราะว่าต่างคนต่างเห็นว่ามึงจะดีกว่ากู; ถ้าทำแล้วมึงจะดีกว่ากู กูก็ไม่ทำ กูก็ไม่ร่วมมือ ก็ไม่ยอมร่วมมือสิ่งที่จะมาร่วมมือ มันก็คืออิจฉาริษยา, ฉะนั้นครอบครัวนี้ไม่เจริญ บ้านเมืองนี้ไม่เจริญ วัดนี้ไม่เจริญ อะไร ๆ ก็ไม่เจริญ เพราะว่ามันมีความริษยาซึ่งมีอำนาจจะทำโลกนี้ให้วินาศ อิสฺสา โลกนาสิกา.**

ถ้าเรามีหลักว่า ให้เคารพกันอยู่ ขอโทษอดโทษกันอยู่, แลกเปลี่ยนส่วนบุญกันอยู่, มันก็ไม่มีดอก อิจฉาริษยามันก็ไม่มี มันจะมีความรัก ความสามัคคี ความร่วมกำลังกัน สร้างแต่ความเจริญอย่างเดียว.

นี่ชนบธรรมเนียมประเพณี ที่มันอาจจะน่าหัวเราะก็ได้ คือ**คำอุทาน** **พลังปาก** เมื่อตกใจพลังปากกันว่าอย่างไร ตามปกติเป็นคำหยาบคายทั้งนั้นแหละ ไม่น่าจะเอามาพลังเมื่อตกใจ เอามาพลังปากอุทาน อุทานพลังปากเมื่อตกใจ หยาบคายมาก, ไม่สมกับการเป็นพุทธบริษัท ช่วยหาวิธีแก้ไขกันเสียทีเถิด ว่าใครตกใจแล้วอย่าได้พลังปาก คำหยาบคายโลกใดกษัตริย์นั้น **พลังปากว่า พุทธัง** ธรรมังพลังปากว่าอนิจจังทุกขัง อนัตตา อย่างนี้ดีกว่า. อย่าไปพลังปากหยาบคายเป็นคนไร้การศึกษา นี่อุทานเมื่อตกใจปรับปรุงเสียใหม่.

อุทานเมื่อเสียใจ เมื่อเสียใจเศร้าโศกมากก็เหมือนกันแหละ, ดูอุทานออกมาอย่าง**ไม่มีความหมาย** ไม่มีการศึกษา. ถ้ามีเรื่องจะต้องเสียใจ **อุทานออกมาว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง,** ไม่เสียใจ ไม่ร้องไห้. แล้วก็ไม่ต้องพูดคำชนิดที่แสดงความต่ำทรามของจิตใจ เมื่อประสบกับความเสียใจ หรือแม้แต่ร้องไห้โฮ ๆ นี่ก็ไม่ควรดอกล มันควรจะปรับปรุงกันเสียใหม่.

แล้วพลังปาก **อุทานเมื่อได้ของต้องใจ** ดูเด็ก ๆ สิ เมื่อได้ของต้องใจมันอุทานว่าอย่างไร มันไม่ดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ฉะนั้นเมื่อได้ของต้องใจ มันก็**ควรจะอุทานชนิดที่ว่ามีปัญหา** คือไม่หลง ไม่หลงสิ่งที่ได้มาและเป็นของต้องใจ จะว่าสวณะดินะ อะไรก็ได้ แต่อย่าให้มันเลยไปถึงว่ามันหลงไหล.

คำอุทานจะออกมาจากภายใน ตรงตามความรู้สึก ที่มีอยู่ในภายใน เพราะเวลานั้นไม่ได้ตั้งใจที่จะหลอกใคร, ไม่ได้ตั้งใจที่จะประดิษฐ์คำพูดขึ้นมาใหม่ มันพ้นออกมาตามความรู้สึกในภายใน, แล้วก็แสดงออกอย่างทันทีว่า มันมีความรู้สึกอย่างไร สูงต่ำอย่างไร มีอารมณ์เครียด หรือมีอารมณ์ว่าง โปร่ง บริสุทธิ์. ฟังดูได้ที่น้ำเสียง น้ำเสียงที่พูดจา โดยเฉพาะเมื่ออุทานออกมา เมื่อมีอารมณ์แรง ๆ มากกระทบ.

ให้เป็นพุทธบริษัทที่มีจิตใจสงบเย็น ว่าง โปร่ง อยู่เสมอ ไม่เครียด. ถ้าเราทำไม่เป็น มันก็จะเกิดความเครียด ต้องระวังจิตใจไม่ให้เกิดความเครียด คือไม่ใช่มีตัวกู - ของกู เป็นผู้กระทำ แต่ให้มีความถูกต้องเป็นผู้กระทำ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นผู้กระทำ, จะตำหนิตัวเองเสียจนหมดไม่มีอะไรเหลือมันก็ไม่ถูก. แต่รู้สึกรู้ว่าความถูกต้องมันเป็นอย่างนี้ เราต้องทำอย่างนี้เพื่อความถูกต้อง จะเอาความถูกต้องเป็นหลัก นี่เป็นหลักของกรรมฐาน.

ผู้ที่จะทำวิปัสสนาทำกรรมฐาน อย่าให้มีตัวกู - ของกูเป็นผู้กระทำ **กรรมฐาน** มันจะเพิ่มตัวกู - ของกูหนักขึ้นไปอีก. แต่ให้ความรู้สึกของจิตว่า ความถูกต้องมันเป็นอยู่อย่างนี้ เราควรคิดอย่างนี้ เราควรตั้งใจอย่างนี้, เราควรคิดอย่างนี้ เราควรทำอย่างนี้, เป็นความถูกต้อง เป็นแต่เรื่องจิตที่ประกอบอยู่ด้วยความรู้ผิดชอบชั่วดี กระทำ อย่างนี้ก็ได้ มันจะไม่มีมีความเครียดครัดอยู่ในใจ จะมีความหลวม. ใช้คำว่า หลวม คำว่า หลวม หลวมอยู่ในใจ คือจิตใจมันเกลี้ยง จิตใจมันว่าง จิตใจมันโปร่ง จิตใจมันอิสระ นี่ก็เรียกว่าจิตใจมันว่าง ไม่เครียด.

คนที่เป็โรคประสาท กันมากขึ้น ๆ **เพราะเขาอยู่ด้วยจิตใจที่เครียด** เขาตั้งจิตใจไว้ไม่เป็น มันมีความเครียดอยู่ตลอดเวลา ไม่เท่าไรก็เป็นโรคประสาท. อย่างที่ยุคนี้สมัยนี้เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น เพราะมันมีสิ่งที่ทำให้เครียดในจิตใจมากขึ้น ๆ คือความเจริญแผนใหม่นั้นเอง. ทำให้เกิดความเครียดในจิตในใจมากขึ้น แล้วคนก็เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น, เพราะความเจริญอย่างใหม่.

นี้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ถ้าเราทำได้เราก็ทำ ใครจะมาบังคับเรา เรามีอิสระที่จะทำ ถ้าเราทำปรับปรุงให้มีขึ้นมา เราก็เป็นพุทธบริษัทมากขึ้น, จิตใจของเราก็จะสูงขึ้น, แล้วชีวิตของเราก็จะเยือกเย็นมากขึ้น. นี่ประโยชน์ของการที่เราจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรที่ดี ๆ เพิ่มขึ้น.

ขอให้ไปพิจารณาดู ถ้าเห็นด้วยแล้วก็เอาเลย, ทุกคราวที่จะนอน ทำพิธี
อธิษฐานกรรมศัตรู ทุกคราวที่จะนอนขอโทษพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้ทำผิดพลาด
แม้แต่บัดหนึ่งที่ทำลงไปแล้ว. นี่ย่ำลึ้มว่าได้พูดไปแล้วว่า ถ้าทำผิดบัดหนึ่ง ทำกับใคร
ก็ตาม ทำกับหมากับแมวอะไรก็ตาม มันเป็นการดูถูกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์;
พระพุทธเจ้าท่านไม่ประสงค์ให้ทำอย่างนั้น, พระธรรมก็มีหลักไม่ให้ทำอย่างนั้น, พระ
สงฆ์ท่านก็ปฏิบัติตามหลักอย่างนั้นกันอยู่องค์. เราไปทำเข้าอย่างนั้น เราก็ดูถูกพระ
พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ความผิดแม้แต่บัดเดียว ที่คนโง่คนพาลเขาจะรู้สึกว่าเป็น
ความผิด เขาไม่ต้องทำ มันเรื่องนิดเดียว, แต่เราว่าไม่ได้ นิดเดียวมันก็คือใหญ่. นี่เรียก
ว่าพุทธบริษัทที่เป็นผู้ลื้มตาไม่หลับ ไม่มกายนั่นควรจะได้ ทำได้ ปรับปรุงได้.

ฟ้าสว่างทางถอยหลังเข้าครอง.

อ้าว, เรื่องสุดท้าย **ฟ้าสว่างทางถอยหลังเข้าครอง** เรื่องนี้เคยพูดแล้ว
ไม่น้อยกว่า ๑ ครั้ง หลายคนคงจะเคยได้ยินได้ฟังแล้ว. แต่ต้องขอพูดอีกเพราะเรื่องนี้
สำคัญมาก อาตมาชอบมากเรื่องถอยหลังเข้าครอง, มีคนเขาไปด่ากันก็แยะ ว่าเป็นคนบ้า
ถอยหลังเข้าครอง มีคนชมก็แยะ ว่าถูกแล้ว ๆ เราอยู่ในยุคสมัยที่จะต้องถอยหลังเข้าครอง
กันแล้ว มิฉะนั้นจะต้องออกไปจมทะเลตาย.

คำว่าถอยหลังเข้าครอง เป็นคำที่เขาเกลียดกันนักในสมัยนี้ เพราะเขา
ต้องการเจริญ ๆ เจริญ ๆ ให้ก้าวหน้าวิ่งไปทีเดียว; ถ้าไปมัวทำอะไรหยุดหรือถอยหลัง
เขาว่าไดโนเสาร์เต่าล้านปี, เขาเดาว่าอย่างนั้น. นี่เราต้องการถอยหลังเข้าครอง มันยิ่ง
กว่าไดโนเสาร์เต่าล้านปี ซึ่งพวกเด็กมันไม่รู้จัก มันก็ด่าว่าไดโนเสาร์เต่าล้านปี, มันเป็นเด็ก
พวกเหี้ยหางแดง คือไดโนเสาร์ตัวเล็ก ๆ เพิ่งเกิดเมื่อวานนี้เหี้ยหางแดง, ไดโนเสาร์เต่าล้านปี

นั่น มันเป็นเรื่อง ๆ ล้วนปี่มาแล้ว ตัวโต ๆ โตกว่าช้าง ไคโนเสาเต่าล้านปี. นี่เด็ก ๆ สมัยนี้ เขี่ยหางแดงตัวเล็ก ๆ มันไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร มันก็ไม่ชอบว่าถอยหลังเข้าคลอง การศึกษาสมัยนี้มันทำให้คิดนึกอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้เป็นยุคปรมาณู ยุคอวกาศ ยุคคอมพิวเตอร์ ยุคอะไร เขาจะไม่ชอบ คำว่าถอยหลังเข้าคลอง เพราะเขาไม่รู้ว่า ถอยหลังเข้าคลองมันหมายความว่าอะไร, แล้ว **เรื่องที่เขาทำให้ก้าวหน้านั้นแหละมันคือความฉิบหาย เขาก็ไม่รู้. เขาบูชาสิ่งที่เขาคิดค้นขึ้นมาใหม่ ๆ ที่จะทำให้โลกฉิบหายเขาก็ไม่รู้.** ฉะนั้นเราจะเป็นผู้ดูให้ดี เลือกเฟ้นให้ดี ว่าควรทำอะไร, โลกมันกำลังก้าวหน้าจะถึงจุดระเบิดอยู่แล้ว ยังไม่ยอมถอยหลังเข้าคลอง.

สมัยปู่ย่าตายายเขาพูดกันเป็น ถอยหลังเข้าคลอง ไม่ใช่อาตมาเป็นคนพูดคนแรก ได้ยินต่อ ๆ ต่อ ๆ กันมาว่า ถอยหลังเข้าคลอง ถอยหลังเข้าคลอง ๆ. ในบางกรณี เราต้องถอยหลังเข้าคลอง ในบางกรณี บางยุคบางสมัย บางเหตุการณ์ ปู่ย่าตายายเขาพูดกันมาแล้ว, แล้วเขาประสบมาแล้วว่า กรณีนี้ต้องถอยหลังกลับเข้าคลอง คือพออกปากคลอง ออกปากน้ำ มีพายุตั้งขึ้นมา **เราก็ต้องถอยหลังเข้าคลอง** ไปหลบพายุ ให้พ้นเสียก่อนจึงค่อยออกไป ก็ไม่มีอันตราย.

คำว่า ถอยหลัง ถอยหลังเข้าคลอง **ถอยหลัง** คือหมายถึงการปรับปรุงให้มันเหมาะสมถูกต้องกับเหตุการณ์. คำว่าถอยหลัง ๆ มันไม่ใช่บ้าบออะไร คือการปรับปรุงให้มันเหมาะสมถูกต้องกับสถานการณ์, ถอยหลังนี้มันเป็นการปรับปรุงตัวให้เหมาะที่จะต่อสู้กับศัตรู จะให้ได้เปรียบศัตรู หรือสู้มัจจุราชก็ยังได้, ถ้ารู้จักถอยหลังเข้าคลองนี้ จะเอาชนะความตายก็ได้ คำว่า ถอยหลังเข้าคลอง มีความหมายอย่างนั้น. ให้หยุดความโง่ที่มันกำลังวิ่งนั่นเสีย ความโง่ที่มันกำลังเล่นพรรคพวदनั่นหยุด หยุดมัน

เสีย มันโง่ไปมากแล้ว มันวิ่งออกไปข้างหน้าไปหาความตาย, หยุดความโง่เสียมันแหละ คือความก้าวหน้า. หรือถอยหลังเข้าคลองมันแหละคือความก้าวหน้า คือความเดินไปข้างหน้าอย่างถูกต้อง. ที่ว่าหยุดถอยหลังเข้าคลองแล้วปรับปรุง มันแหละ คือความก้าวหน้า; แต่เรียกชื่อมันว่าถอยหลังเข้าคลอง คำว่า ถอยหลังคือคำว่าความก้าวหน้าที่จะไม่วินาศ แล้วก็จะไปได้; ถ้าไม่ยอมถอยหลังเข้าคลอง ก็จะวินาศอยู่ที่ตรงนั่นเอง. ฉะนั้น คำว่า ถอยหลัง คือคำว่าก้าวหน้า อย่าดันทุรังต่อไปเลย มันจะไปตกหน้าผาตาย หรือมันจะไปจมทะเลตายนั้น.

ที่นี้โลกสมัยปัจจุบันนี้ เขาไม่ดูอะไรกันดอก เขาจะเอาแต่ความก้าวหน้าทางวัตถุ. เหมือนกับม้าในนิทานอันหนึ่งที่ว่า ถูกคนเขาตี; ม้าตัวหนึ่งมันไปกินขนมของเขาที่ในร้าน เขาก็เอาไม้รุมกันตี ม้าตัวนั้นมันก็วิ่งอย่างที่เราเรียกว่าสุดที่มันจะวิ่งได้ มันก็วิ่งปะปะไปชนนั้นชนนี้ บางทีล้มลงตาย. นี่มันไม่มีความถูกต้อง, มันไม่มีสติสัมปชัญญะ.

สมัยนี้มนุษย์เขาก็วิ่ง ๆ วิ่ง ๆ กันด้วยความคิด หรือการกระทำ สร้างเครื่องจักรขึ้นมาช่วยกระทำ แล้วก็ได้ผลอย่างไร มันก็ตอบไม่ได้ นี่ทำไม ก็ตอบ ว่าไม่รู้ ไปถามคอมพิวเตอร์ดู นี่คนสมัยนี้ ถ้าเราถามว่าทำไม เขาว่าต้องไปถามคอมพิวเตอร์ดู นี่คนโง่ คนโง่ที่มันสร้างคอมพิวเตอร์ขึ้นมาไว้ถามว่าทำไม มันจะขึ้นอยู่กับคอมพิวเตอร์เสียหมดแล้ว มันไม่มีเหตุผลของตัวเองว่า เราจะต้องทำอะไร ควรทำอะไร ควรทำเท่าไร นี่คือการวิ่งชนที่ว่าจะไปตกเหวตาย.

ยิ่งมีการศึกษา ยิ่งนิยมความเป็นอย่างนี้กันมากขึ้น, นิยมแต่จะวิ่ง แล้วจะมีผลอย่างไรไม่รับผิดชอบ. ก็ยิ่งมีการศึกษามากยิ่งมีอันธพาลมาก นี่ใครค้านบ้างข้อนี้ สมัยที่ไม่ค่อยเรียนหนังสือกันมีอันธพาลน้อยกว่านี้ เมื่อ ๖๐ ปีมาที่ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือกัน

ถนนหนทางมีอันธพาลน้อยกว่านี้; เดิมนั้นเรียนหนังสือกันจะทุกคนแล้ว อันธพาลกลับมาก สมัยที่เป็นคนป่าไม่ค่อยรู้หนังสือ สมัยโน้นหมื่น ๆ ปีนั้น เขาเกือบจะไม่มีปัญหาอะไรเรื่องคนอันธพาล ยิ่งเรียนหนังสือมากมันยิ่งมีอันธพาลมาก ยิ่งโกงเก่ง. ฉะนั้น การศึกษาชนิดนี้ไม่ใช่อาณิสส ไม่ใช่อานิสส แต่มีโทษ มีความเลวร้าย ยิ่งเรียนมาก ยิ่งเพิ่มอันธพาล.

ในกรุงเทพฯ นั้นอันธพาลจะเท่ากับยุงแล้ว ยุงมีเท่าไรอันธพาลจะมีเท่า นั้นแหละ. เพราะว่ากรุงเทพฯ ๙ มั่นเจริญด้วยการศึกษา ที่ในป่านั้นไม่ค่อยเจริญด้วยการศึกษา ทั้งยุงและทั้งอันธพาลยังมีน้อย, กรุงเทพฯ ๙ เจริญด้วยการศึกษา มีมากทั้งยุงและทั้งอันธพาล ไปดู. อาตมาไปแล้วมันรู้สึกละอย่างนี้ ทำไมกรุงเทพฯ ๙ ยุงมันชุมนัก เพราะมันเจริญ เจริญด้วยการศึกษา เจริญด้วยอะไรต่าง ๆ. คนที่ไม่เคยไปกรุงเทพฯ ๙ ไม่รู้ว่า กรุงเทพฯ ๙ ยุงชุม ที่ยุงชุมคือที่กรุงเทพฯ ๙.

ยังมีความเจริญก็ยังมีวิฤตการณ์; เดิมนั้นในโลกเต็มไปด้วยวิฤตการณ์ เพราะว่าโลกมันเจริญ นี่ถ้าว่าคนป่าเมื่อสมัยหมื่น ๆ ปีหามาเห็นเข้า มันหัวเราะกันตายเลย. มนุษย์สมัยคนป่าไม่มีวิฤตการณ์, สมัยนั้นมนุษย์เจริญ เต็มไปด้วยวิฤตการณ์ โดยเฉพาะการเบียดเบียน การฆ่าฟัน การข่มขืน การข่มขืน การข่มขืน ปัญหาขนาดนี้ เป็นวิฤตการณ์. คนป่าสมัยนั้นจะหัวเราะมนุษย์ยุคปัจจุบันว่า เออ ความเจริญของมันเป็นอย่างนี้ น่าละอายแมวน่าละอายแมว แมวมันไม่มีวิฤตการณ์ มันยังสงบเหมือนเดิม; แต่มนุษย์เพิ่มวิฤตการณ์จนเป็นโรคประสาทกันเกือบทุกคนแล้ว, เรียกว่าความเจริญ.

ฉะนั้นสิ่งที่มันก้าวหน้าไปอย่างหลบหลับตานั้นแหละ มันควรจะถอยหลังเข้าคลอง ความเจริญทางวัตถุมันก้าวหน้าอย่างบ้าหลัง เหมือนกับคนบ้า บ้าหลังแล้วความเจริญทางจิตมันก็ตามไม่ทัน; เพราะคนสนใจแต่จะให้เจริญทางวัตถุ ไม่

สนใจให้เจริญทางจิต. การเจริญทางวัตถุมันกว้าง ว่างเป็นบ้าเป็นหลัง. ความเจริญทางจิต มันก็ตามไม่ทัน. ฉะนั้น**คนก็มีจิตทรมาน** ใจ **ดับทุกข์ของตัวเองก็ไม่ได้** ดับทุกข์ของตัวเองก็ไม่มี. นี่เรียกว่าเป็นคนโง่ ต้องไปพึ่งไสยศาสตร์แหละ แม้จะเกิดในยุคนี้ มันจะต้องไปพึ่งไสยศาสตร์ตามแบบของคนโง่; จะถือพุทธศาสตร์ไม่ได้ เพราะหลงเรื่อง ความเจริญของกิเลสตัณหา, มีความขลาดความกลัวมาก ว่า จะไม่ได้ตามที่ตัวต้องการ, เลยต้องหันไปหาไสยศาสตร์.

ที่นี้ก็มาดู **พุทธบริษัทเรา** **เหวอนนอกคลองของพระพุทเจ้ามากไป แล้วหรือเปล่า?** หรือว่าทิ้งคลองของพระพุทเจ้าเสียแล้ว ไปเดินตามคลองอะไรก็ไม่รู้ ไม่ใช่มีขมิ้นมาปฏิปทา, หรือสายกลางเสียแล้ว, มันไปคลองซ้ายคลองขวา คลองกิเลสซ้าย กิเลสขวาไปเสียแล้ว. นี่ควรจะนึกถึงข้อที่ว่าจะต้องทำกันอย่างไร, จะต้องปรับปรุงกันใหม่อย่างไร. พุทธบริษัทจะเหลือแต่ชื่อ, จะไม่มีหัวใจที่เป็นพุทธบริษัททั้งพระทั้งเณร ทั้งฆราวาสอุบาสกอุบาสิกา, จะเป็นพุทธบริษัทแต่ชื่อแต่ปากแล้ว ไม่มีหัวใจที่เป็นพุทธบริษัท. เพราะมันถลาลอกนอกคลอง เลยคลอง เข้าไปสู่ความผิดพลาด เป็นทาสของกิเลส ไปเป็นทาสของกิเลส, เป็นทาสของวัตถุตามความเจริญสมัยใหม่.

คนเหล่านี้เขาก็เปลี่ยนหลักการหมด เป็นทาสของกิเลส ไม่ใช่เป็นนายเหนือกิเลส นิพพานของคนพวกนี้ ก็คือความเต็มไปด้วยกิเลส, **นิพพานของคนชนิดนี้ คือความเต็มเปี่ยมไปด้วยกิเลส** ไม่ใช่ความหมดไปแห่งกิเลส ตัณหา ความอยาก ความทะเยอทะยานของเขา คือหนทางไปนิพพานชนิดนั้น ของคนชนิดนั้น, นิพพานของคนชนิดนั้น ต้องไปตามทางของตัณหา **ต้องเอาตัณหาเป็นหนทาง** เพื่อไปได้สิ่งที่เขา **ต้องการ** ซึ่งเรียกว่ามันนอกคลองของพระพุทเจ้า.

นี่อัฐสังคิมรรคของพระพุทธเจ้ากำลังเป็นหมัน เพราะไม่มีใครชอบ
คลองนี้ ไปชอบคลองของกิเลส นิพพานก็เลยเปลี่ยนความหมาย เป็นเรื่องของความเต็ม
ไปด้วยกิเลสตัณหา. นิพพานเดี๋ยวนี้ต้องซื้อแพงมาก: นิพพานของพระพุทธเจ้า
นั้นให้เปล่า. อาตมาพูดก็ครั้งแล้ว ช่วยระลึกกันบ้าง อาตมาพูดให้ฟังก็ครั้งแล้ว
ว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่านิพพานนั้นให้เปล่าไม่เอาสตางค์; แต่นิพพานของคนสมัยนี้
มันแพงมาก มันต้องแพงมาก จนเงินเดือนไม่พอใช้ ต้องโกง ต้องคอร์รัปชั่น นี่เราจะ
ไม่ถอยหลังเข้าคลองกันอย่างไร.

ขอให้นึกกันเสียใหม่ ว่ามันควรจะเป็นอย่างไร ถ้าความเป็นพุทธบริษัท
มันไม่มีประโยชน์แล้วก็เลิกกันก็ได้, ก็ไป กระโจนไป เป็นม้าบ้า, แต่ถ้าว่า ธรรมะ
มันยังมีประโยชน์อยู่ มันก็ควรจะมีมอดู เพื่อจะถอยหลังเข้ามาสู่ความถูกต้อง
กันเสีย ให้สมกับที่ว่าเป็นพุทธบริษัท มันต้องอยู่ด้วยความสงบสุขหรือความดับทุกข์
ให้มีสวรรค์จริง และไม่มีนรกจริง.

นี่ก็ขอพูดบ่อย ๆ อีกว่า ช่วยจำไว้ว่า ถ้าเมื่อไรยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อ
นั้นเป็นสวรรค์; มานั่งสำรวจตรวจดูตัวเองพอสมควรแล้ว ยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อนั้น
เป็นสวรรค์แท้จริง, ไม่ใช่สวรรค์เก่าแก่ปรมาโนน. เมื่อใดสำรวจตัวเองแล้วขะเขยง
น้ำหน้าตัวเอง เมื่อนั้นเป็นนรก นรกที่นั่น นรกเดี๋ยวนั้น, นรกแท้จริง. ช่วยบอก
ลูกเด็ก ๆ ด้วยว่า เมื่อไรยกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อนั้นเป็นสวรรค์, เมื่อไรขะเขยงตัวเอง
เมื่อนั้นเป็นนรก.

เดี๋ยวนี้คนมันเลวจนถึงขนาดว่า ยกมือไหว้ตัวเองไม่ได้ แล้วก็ยังไม่ยอม
รับว่าเลว มันก็ตกนรกเหลือที่จะตกนรก แล้วก็ยังไม่รู้ว่ามีนรกอยู่ที่ไหน, แล้วก็แก่งฟู
ทำทายเป็นอันอยู่ใต้ดิน ก็ยังไม่ถึง, ภูตตายแล้วไปต่อรองกับยมบาลได้. นี่มันก็พูดเถลไถล

ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง ทั้งที่ว่าตนรอกอยู่ทุกวัน; เพราะมันเดินผิดคลอง เพราะเดินผิดคลอง, **ตนรอก คือพลัดออกไปนอกคลอง** เหมือนกับวังเลยหน้าผาตกหน้าผาลงไป เพราะว่าไม่มีสติสัมปชัญญะ.

เอาละ, เป็นอันว่า ปัญหานี้ก็เป็นปัญหาข้อหนึ่ง ซึ่งขอฝากไว้ในความสนใจของท่านทั้งหลาย ว่าเราจะมีฟ้าสว่าง ในทางถอยหลังเข้าคลองกันเถิด. จงรู้จักถอยหลังเข้าคลองให้ถูกต้อง, ถอยหลังเข้าคลองให้ถูกต้อง, ถอยหลังไม่ถูกต้อง มันก็ถอยไม่เข้าคลองเหมือนกันแหละ มันก็เกยตลิ่งเกยอะไรยุ่งยากไปหมด. **แม้แต่ถอยหลังเข้าคลอง มันก็ยังต้องถอยให้ถูกต้อง, มันก็ไม่ออกไปหาความวิनाศ. เมื่อมีความถูกต้องแล้วก็เดินทางต่อไปใหม่, มันก็ถึงจุดหมายปลายทางได้โดยไม่ต้องสงสัย.** นี่เป็นฟ้าสว่างข้อสุดท้ายว่า เป็นฟ้าสว่างทางถอยหลังเข้าคลอง.

ฟ้าสว่างที่ ๑ ฟ้าสว่างทางศาสนาสัมพันธ์. ฟ้าสว่างที่ ๒ ฟ้าสว่างทางไม่มีการต่อสู้. ฟ้าสว่างที่ ๓ ฟ้าสว่างทางวัฒนธรรม ทางประเพณี. ฟ้าสว่างที่ ๔ คือมนุษย์อยู่ในลักษณะที่ต้องถอยหลังเข้าคลองมิฉะนั้นจะวินาศ.

การบรรยายนี้มันก็สมควรแก่เวลา หรือมันเกินเวลาไปบ้างแล้วก็ได้ จะต้องยุติการบรรยายไว้; แต่ก็ต้องขอร้องท่านทั้งหลายว่า ช่วยจดจำเอาไปคิดไปนึก สำหรับความหมายของคำว่าฟ้าสว่าง. เราจะต้องมีฟ้าสว่าง คือแสงสว่างที่สว่างขึ้นมา ให้อนาคตมีความถูกต้อง เพราะมีอาการที่เรียกว่าฟ้าสว่าง.

วันนี้ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรมะให้เกิดความก้าวหน้าสืบต่อไป.

ฟ้าสาธระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๑๑-

๑๗ กันยายน ๒๕๒๖

ฟ้าสาธทางการศึกษา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องฟ้าสาธระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ ต่อไปตามเดิม, มีความ
เหมาะสมที่จะต้องพูดเรื่องนี้กันให้ครบถ้วน บันทึกไว้เป็นหลักฐานก็ได้ เพื่อการศึกษา
ก็ได้ เพื่อเป็นตัวอย่างที่เราจะใช้ดำเนินกิจการต่อไปข้างหน้า ให้ถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้.
ท่านทั้งหลายอาจจะเบื่อหรือรำคาญ แต่อาตมากำลังสนุก ที่จะบันทึกสิ่งเหล่านี้ไว้ สำหรับ
ใช้ให้เป็นเครื่องมือประกอบการปรับปรุงแก้ไข ในโอกาสข้างหน้า.

ที่ว่า ฟ้าสาธระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ นี้ ไม่ใช่เรื่องอวดดี ได้เคย
กล่าวมาหลายหนแล้วว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องอวด แต่เป็นเรื่องที่จะต้องบันทึกไว้สำหรับ
ประโยชน์ อย่างที่กล่าวแล้ว. ฟ้าสาธระหว่างห้าสิบปีนี้ มัน มีความหมายหลายอย่าง คือ

มันสว่างของมันเองก็ได้ตามธรรมชาติ แต่เผอิญมันมีอยู่ในระหว่างห้าสิบปีที่เรามีส่วนโมกข์ หรือว่าการกระทำของสวณโมกข์ ในระหว่างห้าสิบปีนี้ เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อะไรบางอย่างก็ได้, มันก็เป็นฟ้าสว่างด้วยเหมือนกัน เรียกว่าฟ้าสว่างโดยเหตุที่มีสวณโมกข์ ก็ได้ โดยที่มันเป็นไปเองตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา หากแต่ว่ามันมีอยู่ในระหว่างนี้ เราก็เอาผนวกกันเข้ามา สำหรับดูสำหรับศึกษา เพื่อความสมบูรณ์; ฉะนั้น ขอให้สนใจ นำไปใช้พิจารณาให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองด้วยกันทุก ๆ คน.

ฟ้าสว่างทางการศึกษา.

เรื่องแรกสำหรับวันนี้ ก็คือเรื่อง **ฟ้าสว่างทางการศึกษา** หลายคนคงจะ เบื่อ ที่พูดกันถึงแต่เรื่องการศึกษา, อาตมาก็ยังไม่เบื่ออีกนั่นแหละ เพราะว่าการศึกษามันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เรา; ถ้าเบื่อกการศึกษามันก็จะหมดความเป็นมนุษย์ไม่ทัน รู้ตัวก็ได้; ฉะนั้น ขออย่าได้เบื่อเรื่องอันเกี่ยวกับการศึกษาเลย.

การศึกษาหรือหลักสูตรของการศึกษานี้ มันเกี่ยวกับมนุษย์เรา เกี่ยวกับโลก อย่างที่จะแยกกันไม่ได้; ถ้ามนุษย์ไม่มีการศึกษาที่ถูกต้อง มันก็ไม่มีความเป็นมนุษย์. โลกไม่มีการศึกษาที่ถูกต้อง มันก็ไม่ใช่โลกของมนุษย์ มันก็ต้องเป็นโลกของสัตว์อะไร ชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจจะทนไม่ไหวก็ได้.

การศึกษานี้มันเกี่ยวข้องกันอยู่กับธรรมะ; ขอให้ฟังให้ดี ๆ ว่า การศึกษามันเกี่ยวข้องกันอยู่กับธรรมะ ในฐานะที่มันเป็นตัวธรรมะเอง, หรือจะมองอีกทางหนึ่งว่า **การศึกษานั้นมันไปตามแนวของธรรมะ.** ธรรมะกับการศึกษาจะเป็น

สิ่งเดียวกัน เดียวนี้เราอาจจะเข้าใจผิดเอาเองก็ได้ ถึงกับทำให้แยกกัน. จนถึงกับว่า การศึกษาไม่มีธรรมะ. **การศึกษาที่ไม่มีธรรมะมันก็เป็นการศึกษาผิด;** นี่ต้องการจะให้มันสว่าง คือให้มันมีแสงสว่างของการศึกษานั้นเอง.

คำว่า พุทธะ เกี่ยวข้องกันอยู่กับคำว่า ศึกษา เพราะว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ มันจะรู้ขึ้นมาได้ ก็เพราะมีการศึกษา. พุทธะ ก็คือผู้ที่ใช้การศึกษาสำหรับทำตนเองให้รู้ นั่นเอง; ฉะนั้นเราสนใจธรรมะ เราพอใจในธรรมะ เราเอาใจใส่ในความเป็นมนุษย์ของเรา มันก็หลีกเลี่ยงจากความสนใจในธรรมะไม่พ้น, หลีกเลี่ยงจากการศึกษาไม่พ้น, หรือว่าหลีกเลี่ยงจากการที่จะเอาธรรมะมาใส่ลงไปในการศึกษา ให้มันเป็นเรื่องเดียวกัน นี่มันหลีกเลี่ยงไม่พ้น. ที่วัดก็ดี ที่บ้านก็ดี ที่โรงเรียนก็ดี ที่ไหนก็ดี ขอให้ท่านทั้งหลาย ดูเถิดว่า มันเต็มไปด้วยสิ่งที่เป็นการศึกษา.

ดูกันต่อไปว่า **การศึกษานี้มันคืออะไร?** ถ้าอย่างนี้มันก็ต้องอ้างหลักเกณฑ์ว่ามันจะมองดูกันไหน ? ถ้ามองดูกันในภาษาคนธรรมดา การศึกษาคืออะไร นี่ก็อย่างหนึ่ง, มองดูกันในภาษาธรรมะ การศึกษาคืออะไร นี่มันก็อีกอย่างหนึ่ง.

การศึกษาในภาษาคนธรรมดา ภาษาชาวบ้าน **ก็คือเรียนหนังสือ** อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ ทั้งโลกดูเหมือนจะเข้าใจกันอย่างนี้ ว่า**เรียนหนังสือ**เพื่อให้เฉลียวฉลาด. แล้วก็**เรียนอาชีพ** เพื่อรู้จักประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต; เรียกสั้น ๆ ว่า เรียนหนังสือเพื่อให้ฉลาด, เรียนอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิต; การศึกษามีเท่านั้นเองไม่พอสำหรับที่จะเป็นมนุษย์ คือเป็นมนุษย์ไม่ถูกต้อง. แม้ว่าจะฉลาด มันก็ไม่ควบคุมกิเลสได้ ก็ใช้ความฉลาดให้เป็นทาสของกิเลส มันก็ทำชั่วได้มาก คดโกงได้มาก เพราะว่ามันฉลาด มีชีวิต รอด ชีวิตอยู่ได้; แต่ถ้าไม่มีธรรมะ มันก็อยู่อย่างทนทุกข์ทรมาน. นี่ภาษาคน

การศึกษาคือเรียนหนังสือกับเรียนอาชีพ นี่เรียกว่าไม่พอ, ต้องมองดูไปถึงภาษาธรรม.

ภาษาธรรมะ การศึกษาคือรู้จักดับทุกข์, รู้จักดับความทุกข์ทั้งทางจิตและทางวิญญาณ นี่มันต่างออกไป หรือมันไกลออกไป; ฉลาดและมีชีวิตอยู่นั้นไม่พอ ต้องรู้จักดับทุกข์ในทางวิญญาณอีกส่วนหนึ่งด้วย. เราเลยต้องมีการศึกษาในภาษาธรรมที่มีความหมายตามทางภาษาธรรม คือรู้ดับความทุกข์ที่เกิดอยู่เป็นประจำ สำหรับคนที่ไม่รู้.

ทีนี้จะดูถึงตัวแท้ ๆ ตัวจริงของการศึกษา ว่าคืออะไร ? คำว่าการศึกษาศึกษานี้ เราหมายถึงการเรียนกันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งโลกก็ว่าได้. การศึกษาเป็นการเรียน แต่ถ้าสำหรับพุทธบริษัท ควรจะฉลาดกว่านั้น คือรู้ว่า การศึกษานั้นคือการปฏิบัติจนรู้, หรือว่าความรู้ที่ออกมาจากการปฏิบัติ. การศึกษาคือการปฏิบัติ ปฏิบัติจนรู้ได้ความรู้ที่ออกมาจากการปฏิบัติ; นั่นแหละคือการศึกษาดังนั้น มันจึงไม่ใช่เป็นการเรียนอย่างเรียนในโรงเรียนอย่างเดียว.

นี้เรายังเข้าใจไม่ค่อยจะตรงกัน แม้ในหมู่พุทธบริษัท เอง ทั้งที่พูดอยู่เสมอว่า การศึกษาคือศีล สมาธิ ปัญญา; แล้วก็ลืมไปเสียว่า นั่นมันเป็นการปฏิบัติ ไม่ใช่การเรียน. ตัวแท้ของการศึกษา ต้องปฏิบัติจนได้ความรู้ที่ออกมาจากการปฏิบัติ นั้นเรียกว่าการศึกษา. พูดภาษาสมัยใหม่หน่อยก็ว่า การต่อสู้ตลอดเวลาที่เรายังไม่รู้เพื่อให้รู้; เรามีการต่อสู้ตลอดเวลาที่เรายังไม่รู้ จนเรารู้. ต่อสู้กับอะไร ? ก็ต่อสู้กับความโง่ของตัวเอง; ฉะนั้นการศึกษาก็คือ การที่เราพยายามต่อสู้ทำลายล้างอวิชชา ความโง่ของตัวเอง.

พอดูกันมาถึงนี้ ดูสูงขึ้นมาถึงนี้ เราจะเห็นว่า ชีวิตทั้งดุ้น ชีวิตแท้ ๆ ชีวิตทั้งหมด เป็นตัวการศึกษาและอยู่ตลอดเวลา, จะเป็นการศึกษาอย่างนี้เรื่อยไป

จนกว่าจะบรรลุพระนิพพาน, พระนิพพานในที่นี้หมายถึงภาวะที่ไม่มีความทุกข์ อยู่อย่างไม่มีความทุกข์เลย. เราต่อสู้กับความโง่ของเราเรื่อย ๆ ไป จนไม่มีวิชาเหลืออยู่ ก็ทำอะไรถูกหมด ความทุกข์ก็ไม่มี; นี่ชีวิตทั้งชีวิตมันเป็นการศึกษาอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้.

ที่นี้ก็ดูแคบเข้ามา เฉพาะในทางพุทธศาสนาเรา ทุกคนก็รู้กันอยู่แล้ว ได้ยินได้ฟังกันอยู่แล้วว่า การศึกษาคือศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา, ศึกษาในเรื่องศีล คือปฏิบัติศีล, ศึกษาในเรื่องจิต คือฝึกฝนจิต, ศึกษาในทางปัญญา คือมองเห็น ให้เห็นแจ้งสิ่งทั้งหมดทั้งปวงตามที่เป็นจริง, นี่เรียกว่าสิกขาในทางพุทธศาสนา ครั้นศึกษาแล้วก็ถึงพระนิพพาน.

คำว่าศึกษา หรือ สิกขา นี่เข้าใจว่าบาลีคำนี้แปลว่า การดูหรือการเห็นอย่างทั่วถึง. พูดถึงการดู ก็ต้องหมายถึงการเห็น; ถ้ามันไม่เห็นมันก็ไม่ใช่การดู. สิกขา แปลว่า การดู หรือการเห็นอย่างทั่วถึง ในสิ่งที่เราจะต้องรู้จะต้องเห็นอย่างทั่วถึง; ฉะนั้น การศึกษาหนังสือ เพียงแต่เรียนหนังสือในโรงเรียนเบื้องต้นนั้น มันจึงเป็นการศึกษาในระดับลูกเด็ก ๆ หรือจะขึ้นไปถึงระดับวิทยาลัย ระดับมหาวิทยาลัย ถ้ายังไม่ชนะความโง่ของตน ดับทุกข์ของตนไม่ได้ มันก็ยังไม่ใช่การศึกษาอยู่ดี; จะต้องขึ้นไปถึงระดับที่ดับทุกข์ของตนได้ จึงจะเรียกได้ว่า มีการศึกษาที่เพียงพอ.

ระดับมหาวิทยาลัยไม่ดับทุกข์ได้ เราจะต้องเดิมอะไรเข้าอีกก็ไม่รู้ ว่าระดับบรมมหาวิทยาลัย; อย่างนี้ฟังแล้วมันดูบ้า ๆ บอ ๆ อะไร ไม่มีใครพูด. แต่รู้ว่าระดับมหาวิทยาลัยในสมัยนี้ เป็นการศึกษาแค่ทางอิง บางทีเรียนจบมหาวิทยาลัยแล้ว พ่อแม่มีบุญคุณอย่างไรก็ไม่รู้, พ่อแม่คืออะไรมีบุญคุณอย่างไร ก็ยังไม่รู้; ระดับมหาวิทยาลัย

เดี๋ยวนี้; แล้วจะดับทุกข์ได้อย่างไร. ถ้าเป็นการศึกษาจริง มันก็ต้องรู้สิ่งที่ควรจะต้องรู้ แล้วก็ดับทุกข์ได้. นี่ขอให้มองดูว่า มันยังไม่สว่างใช่ไหม ? หรือมันยังสว่างน้อยเกินไป.

ที่นี้ดูต่อไปถึงปัญหา ปัญหาที่มีอยู่จริง สำหรับยูวชนของเรา หรือสำหรับคนมนุษยทั่ว ๆ ไป หรือว่าโลกทั้งโลกก็ได้, ดูเถอะ มันจะเห็นว่า มันมีการศึกษาที่ฟ้ายังไม่สว่าง, การศึกษายังเป็นเหมือนอย่างที่เราเรียกว่า ด่วน ๆ อยู่. ที่อาตมาก็เคยพูดมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า **เป็นเหมือนสุนัขหางด้วน** ไม่น่าดู, หรือพระเจดีย์ยอดด้วน ไม่น่าดู เพราะรู้แต่หนังสือกับอาชีพ, ไม่รู้ว่าเป็นมนุษย์นี้จะต้องเป็นกันอย่างไร จึงจะสมบูรณ์ มันก็เลยไปเป็นทาสของกิเลสเสียหมด ไม่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้. นี่เราเรียกว่าการศึกษาที่ยังด้วนอยู่ ไม่น่าดู เหมือนสุนัขหางด้วน พระเจดีย์ยอดด้วน หรืออะไร ๆ ที่มันด้วน มีสภาพที่ไม่น่าดู.

ดูอีกทางหนึ่งจะเห็นว่า **การศึกษานี้** ยังเป็นไปเพื่อความวินาศอยู่มาก, หรือบางทีจะมากขึ้น. มนุษย์ว่ามีการศึกษาเจริญ แต่ทำไมมีคนบ้ามากขึ้น ? ทำไมต้องสร้างโรงพยาบาลบ้ามากขึ้น? ทำไมต้องสร้างเรือนจำเพิ่มขึ้น จนสร้างไม่ทัน ? ทำไมจะต้องสร้างโรงพักมากขึ้น จนไม่ค่อยจะทัน ? ต้องสร้างโรงพักตำรวจมากขึ้น, สร้างเรือนจำมากขึ้น; สร้างโรงพยาบาล หรือโรงพยาบาลบ้าโดยเฉพาะ โรงพยาบาลประสาทเป็นต้นมากขึ้น; นี่การศึกษาเจริญ. ถ้าการศึกษาเจริญจริง สิ่งเหล่านี้ต้องลด. ฉะนั้นเราไม่ต้องเข้าใครออกใคร; พูดกันอย่างตรง ๆ ว่าเราเป็นเครื่องวัด. การศึกษายังเป็นไปเพื่อความวินาศทางจิตทางวิญญาณอยู่มาก จึงต้องเพิ่มสิ่งเหล่านี้.

เรายังขาดครูบาอาจารย์ที่แท้จริง; นี่พวกที่เป็นครูเขาก็ไม่ชอบแล้ว เขาก็หาว่าอาตมาด่าเขาแล้ว. **เรายังไม่ค่อยมีครูบาอาจารย์ที่แท้จริง** ยังมีแต่ครูบาอาจารย์ที่รับจ้างสอนหนังสือหากินไปวันหนึ่ง ๆ ; เพราะว่ายังไม่มีครูบาอาจารย์ ที่สามารถ

เปิดประตูทางวิญญาณ ให้มนุษย์มันออกไปเสียจากเล้าคอกอันมืดอันสกปรก อันเหม็น. **ไม่มีปฐนียบุคคลที่เป็นครู ที่จะช่วยเปิดประตูทางวิญญาณ;** เพราะครูทั้งหลายในโลกยังเป็นทาสของกิเลสตัณหาของตัว, รับจ้างสอนหนังสือเอาเงินไปบำรุงบำเรอกิเลสของตัว. อย่างนี้จะเรียกว่าครูได้อย่างไร, จะเรียกว่าปฐนียบุคคลได้อย่างไร, เมื่อก่อนมันเคยมี แล้วมันลดลงไป ๆ ตามความเจริญของโลก; ความเจริญของโลกเพิ่มขึ้นเท่าไร ความเป็นมนุษย์ของมนุษย์มันลดลงไปเท่านั้น, คือมันมีความเป็นทาสของกิเลสมากขึ้น.

เราดูให้ดีอีก ก็เห็นว่า การศึกษาศัมัยนี้ ของกระทรวงศึกษาธิการไหนก็ตามในโลกนี้ เขาจัดเพื่อรับใช้การเมือง, **เขาจัดการศึกษาเพื่อรับใช้การเมือง รับใช้เศรษฐกิจ,** หรือรับใช้อะไรที่มันเนื่องกับการเมือง. เขาเพ่งเล็งกันแต่ส่วนนั้น การศึกษามันก็ให้เรียนกันไปแต่ในทางที่จะรับใช้การเมือง รับใช้เศรษฐกิจ, **ไม่มีการศึกษาเพื่อศีลธรรมหรือเพื่อจริยธรรม. เศรษฐกิจ** นั้นพอ **ไม่มีศีลธรรม** มันก็เป็นโอกาสสำหรับโกงกัน เอาเปรียบกัน สู้บเลียดสู้บเนื้อกัน, การเมืองก็เหมือนกัน พอไม่มีศีลธรรม ก็เป็นเครื่องมือหลอกลวงกัน เอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเอง.

เดี๋ยวนี้เขาให้การศึกษาเพื่อเศรษฐกิจ เพื่อการเมือง เศรษฐกิจการเมืองมันต้องการอย่างไร ก็ต้องการศึกษาเพื่อส่งเสริมอันนั้น, จัดระบบการศึกษาเพื่อส่งเสริมอันนั้น, **ไม่ใช่จัดเพื่อจริยธรรมหรือศีลธรรม** แล้วเอามาควบคุมเศรษฐกิจ หรือเอามาควบคุมการเมือง. สมัยปัจจุบันนี้ โลกตกอยู่ใต้อำนาจนักการเมืองหรือนักเศรษฐกิจ; ดังนั้นเขาก็ทำกันไปสบายเลย, เอาการศึกษามารับใช้เศรษฐกิจและการเมืองเป็นต้น โลกจึงอยู่ในสภาพอย่างนี้.

เรา**ไม่มี**ครูที่กล้าปฏิญาณตัวว่า **เป็นผู้สร้างโลก.** อาตมาเสนอขึ้นมาว่า ครูนั้นเป็นผู้สร้างโลก; ระวังให้ดี โลกจะดีหรือจะเลว ก็แล้วแต่นักเรียนที่ครูสร้างขึ้น. ถ้าครูสร้างเด็กนักเรียนมาดี โลกนี้มันก็ดี, ไม่ต้องไปถามใคร มันเห็นอยู่ชัด ๆ มันพิสูจน์อยู่ในตัวแล้ว. เพราะฉะนั้นถือได้ว่า ครูนั้นแหละเป็นผู้สร้างโลกให้ดีหรือเลวได้; ทุกคนสั่นหัว, ครูที่เคยพบมาแล้วเขาสั่นหัวทั้งนั้นแหละ ไม่ยอมรับดอก ไม่ยอมรับเกียรติยศอันนี้ ว่ามันมากเกินไปบ้าง ทำไม่ได้บ้าง หรือว่าจะหมดสนุกบ้าง ถ้าไปทำหน้าที่สูงถึงขนาดนี้. ครูเขาไม่ยอมรับภาระว่าจะเป็นผู้สร้างโลก แล้วใครมันจะสร้าง; ก็ครูก็สร้างอยู่โดยทั้งที่ไม่ยอมรับ, โดยที่ไม่ยอมรับและไม่รู้สึกตัว. **ครูผลิตนักเรียนออกมาอย่างไร** นักเรียนมาเป็น**พลโลก**มันก็เป็นอย่างนั้น : ผลิตนักเรียนมาดีโลกก็ดี, ผลิตนักเรียนมาเลวโลกก็เลว.

เดี๋ยวนี้เราจะเห็นได้ว่าอาชญากรรมเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตก เกี่ยวกับเด็กวัยรุ่นคือนักเรียนนั่นแหละ. หนังสือพิมพ์ทุกฉบับจะมีข่าวชนิดนี้ **แสดงว่าวัยรุ่นกำลังเสื่อมเสียทางศีลธรรม** จนอาตมาจะเอามาเล่าให้ฟังนี้กระดากปาก สกปรกปาก; ไปอ่านหนังสือพิมพ์เอาเองดีกว่า. นี่การศึกษาที่มันไม่ถูกต้องเป็นอย่างนี้.

การศึกษาที่เรามีกันอยู่นี้ มันส่งเสริมสัญชาตญาณอย่างสัตว์, สัตว์มีสัญชาตญาณเกิน กาม เภยรติ ซึ่งมนุษย์ทำได้ไม่ดีกว่าสัตว์. สัตว์ก็เห็นแก่กิน สัตว์ก็เห็นแก่กามารมณ์ตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ยิ่งดีกว่ามนุษย์ที่เกินธรรมชาติ แล้วสัตว์ก็ยังหลงแก่ภะยรติ.

บางคนจะฟังไม่ถูก อาตมามองเห็น ไม่เสียที่ที่อุตสาหกรรมเลี้ยงไก่มาเป็นปี ๆ จนเห็นได้ชัดว่า **สัตว์นี้มันก็มีภะยรติ**, มีการยึดถือภะยรติ, ชอบแสดงว่ามีภะยรติ. ที่

ป็นขึ้นไปบนตอไม้หรือก้อนหินสูง ๆ แล้วชันจ้ำ เขาทำท่าย เขาประกาศเกียรติ ว่าฉันมีเกียรติ, ตัวไหนเข้ามาก็ไล่ตีเลย ฉันมีเกียรติ; นี่ หลงกิน หลงกาม หลงเกียรตินี้ยังเป็นของสัตว์.

ที่นี้การศึกษา ของเราก็คงทำได้เพียงเท่านี้ ส่งเสริมสัตตชาตญาณเรื่องกิน เรื่องกามเรื่องเกียรติ, มันก็เป็นสัตว์มากไปกว่าสัตว์แหละ เพราะมนุษย์มันทำได้มันจะกินให้วิเศษอย่างไรก็ได้, จะปรับปรุงเรื่องกามให้วิเศษอย่างไรก็ได้, จะปรับปรุงเกียรติอย่างไรก็ได้, เลยการศึกษามันทำไปเพื่ออย่างนั้น มันก็เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมสัตตชาตญาณอย่างสัตว์ ที่มีอยู่ไม่มาก ให้มันมากขึ้น ๆ. สัตตชาตญาณแห่งสัตว์ถูกส่งเสริมให้มากขึ้น, ไม่ใช่ถูกจำกัด หรือถูกทำลายให้ลดลง. นี่ขอให้ดูให้ดี การศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ ยังส่งเสริมสัตตชาตญาณอย่างสัตว์มากเกินไป คือความรู้สึกเอ็ดอรร้อยทางวัตถุทางเนื้อหนัง มากเกินไป, และทำให้ดีให้มากกว่าสัตว์ ทำให้เก่งกว่าสัตว์, ไม่ใช่ให้ดีกว่าสัตว์ หมายความว่าให้มันมีความทุกข์น้อยลง ก็ไม่ใช่เลย, ให้มันมากกว่าสัตว์ที่เรียกว่าดีกว่าสัตว์, เดียวนี้ก็ได้เก่งกว่าสัตว์; แต่แล้วก็มีทุกข์มากกว่าสัตว์มนุษย์เป็นเสียอย่างนี้.

การศึกษา ของมนุษย์ยุคปัจจุบันนี้ อยู่ใต้อำนาจของวัตถุนิยม, วัตถุนิยม ไม่รู้จักเรื่องทางจิตทางวิญญาณ; รู้แต่เรื่องทางวัตถุ มันก็ผลิตวัตถุออกมาสนองกิเลสตัณหาได้มากมาย, แล้วมนุษย์เองก็ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา ที่เป็นสิ่งเลวร้ายสำหรับมนุษย์. มนุษย์ไม่รู้เรื่องทางจิตใจ ที่จะควบคุมจิตใจ, แล้วก็ไปหลงไหลในเรื่องทางวัตถุ พอใจในรสอร่อยทางวัตถุ คือทางร่างกาย, ระบุลงไปได้ว่าทางกามคุณ นี่. มันเป็นเรื่องชะงัก.

มนุษย์ทั้งโลกกำลังชะงักอยู่ ในเรื่องทางวัตถุหรือทางกิเลสตัณหา ธรรมะ ถูกคุมกำเนิด ไม่ใช่พูดเล่นนะ. อาตมาพูดจริงๆ ธรรมะมันถูกคุมกำเนิด โดย มนุษย์โง่เขลาในโลกนี้ มันเปิดหนทางกั้นหนทางของความเจริญงอกงามของธรรมะหรือ ศีลธรรม, มาติดกันอยู่ในแค่เรื่องของกิเลส เรื่องของกามคุณ. ธรรมะหรือศีลธรรม ไม่เจริญงอกงาม, เหมือนกับว่าถูกคุมกำเนิดไว้ ไม่ให้ขยายตัว การศึกษามันผิดอย่างนี้.

ที่นี้ดูเป็นข้อสรุปสุดท้ายก็ว่า การศึกษามันนี้ไม่อาจจะทำลายตัวกู - ของกู, ศัตรูอันเลวร้าย ยักษ์มารที่เลวร้าย คือตัวกู - ของกู มาะทิฏฐิ อหังการมมังการ เรียกว่า สิ่งเลวร้าย; การศึกษายุคปัจจุบันไม่สามารถทำลายตัวกู - ของกู แล้วก็ส่งเสริมตัวกู - ของกู. โลกนี้จึงเต็มไปด้วยสงคราม เพื่อประโยชน์แต่ตัวกู ไม่มีทางจะหยุดได้; สงครามไม่อาจจะหยุดได้ ตลอดเวลาที่มนุษย์ยังมีการศึกษากันในแบบนี้.

ที่นี้ดูทางไหน จะดูกันทางไหน ที่จะพอมีหวังบ้าง ? จะต้องให้ประสบ ความทุกข์อย่างใหญ่หลวงเสียก่อน หรือให้ตายกันเกือบหมดโลกเหลือไม่กี่คนก่อน อย่างนั้นหรือ จึงจะค่อยกลับตัวได้ ? มันก็ไม่ถูก ไม่สมกับที่มนุษย์จะต้องเป็นอย่างนั้น, มนุษย์ควรจะดีกว่านั้น.

เดี๋ยวนี้พระเจ้าก็ยังไม่ลงโทษมนุษย์ ให้มันสาสมแก่ความเลวทรมานของมนุษย์ มนุษย์ก็ยังไม่กลับตัว. พระเจ้าลงโทษนี้หมายความว่า ให้ได้รับผลกรรมที่ประจักษ์ ชัดลงไปเลย ว่านี่ลงโทษเพราะทำผิด; จะเป็นพระเจ้าบนสวรรค์ หรือพระเจ้า - อิทัปปัจจยตา หรือพระเจ้าอะไรก็ได้ แล้วแต่จะเรียก แต่ขอให้เจ็บขาดเด็ดขาด เหมือนกับพระเจ้า แล้วก็ ลงโทษมนุษย์มนุษย์จะได้หายโง่ทันทันแก่เวลา ก่อนแต่ที่สังคม มนุษย์จะวินาศลงไป. เดียวนี้ก็วิทยาศาสตร์ทางจิตทางวิญญาณมากมาย น่าใจหายแล้ว ยังเหลือ

แต่จะวินาศทางวัตถุ. ดูที่เขาเตรียมสงครามกันนี้ ถ้าว่ามันออกมาจริงตามนั้นแล้ว ก็ความวินาศทางวัตถุมันจะมา สมกับความวินาศทางวิญญาณ, ขอให้คอยดู.

จะต้องมีผู้นำการศึกษาที่ถูกต้อง; เดียวนี้เราให้ฝรั่งเขานำการศึกษา เราตามกันฝรั่งในเรื่องการศึกษา ฝรั่งเขาให้ศึกษาอย่างไร เราก็ศึกษาอย่างนั้น โดยที่ไม่ดูว่าฝรั่งเองเป็นอย่างไร. ฝรั่งเองมีความสุข มีความสงบสุข มีสันติสุขพอที่จะเป็นครูได้หรือไม่ ? นี่เป็นเรื่องที่น่าหัวที่สุด ตามกันครูโดยที่ไม่ดูว่าครูนั้นกำลังเป็นอย่างไร. เมื่อไรจะมีผู้นำในโลกนี้ที่ดีที่นำไปอย่างถูกต้อง มีศีลธรรม แล้วก็มีสันติภาพ เรายังไม่มีนี่. เราพบเห็นแต่ว่านำไปสู่สงครามทั้งนั้นเลย, ผู้นำในโลกที่กำลังนำอยู่นี้ นำเพื่อประโยชน์ตัวกู - ของกู แล้วก็นำไปสู่สงครามในที่สุด.

น่าจะพิจารณาดูย้อนหลังถึงบรรพบุรุษของเรา ที่เท่าที่จะนึกเห็น หรือคำนวณได้ ว่าบรรพบุรุษของเราอยู่กันด้วยหลักเกณฑ์อย่างไร, มีขนบธรรมเนียม - ประเพณีวัฒนธรรมประจำบ้านเรือนอย่างไร, แล้วอยู่กันเป็นสุขอย่างไร, ควรจะดูที่นั่น เรียกว่า เอาของเก่า ๆ มาบัดฝุ่น แล้วก็ดูกันใหม่ให้ดี ๆ, ใช้เสียให้ถูกต้องสิ; มันมีทางเดียวเท่านั้น ที่จะย้อนไปดูสิ่งที่มีมันแสดงอยู่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่อสันติภาพ, หรืออยู่กันอย่างมีสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีเสรีภาพทางจิตทางวิญญาณ; เช่นทางวัฒนธรรมเราก็ไม่มีเสรีภาพ เพราะว่าเราไปมอบตัวเป็นทาสให้แก่วัฒนธรรมตะวันตก, หรือวัฒนธรรมอะไรแล้วแต่จะเรียก. เรามอบตัวให้เป็นทาสของวัฒนธรรมนั้น ๆ แล้ว เราก็ไม่มีเสรีภาพ ที่จะมาจัดอะไรตามแบบของพุทธบริษัท. สิ่งที่เราเรียกว่า ศีลธรรมนี้มันก็เปลี่ยนความหมายหมด สำหรับโลกที่มันเจริญด้วยกิเลส; เดียวนี้เขาแก้ไขกันจนว่า

ไม่มีศีลข้อที่เรียกว่า กาเมสุมิจฉาจาร แล้ว อย่างนี้เป็นต้น; นี่เมื่อเราไปตามเขา เราก็ไม่มีเสรีภาพอิสรภาพในทางศีลธรรม. เราไปเป็นทาสเขาด้วยความสมัครใจ, แล้วเราก็ไม่หลักสูตรของศีลธรรมของเราเอง. นี่ตามกันไปอย่างนี้ทั้งโลก ไม่ละอายคนป่า; นี่เราคำนวณนะ คนป่าสมัยดึกดำบรรพ์ ที่เขาไม่มีความเจริญอย่างมนุษย์สมัยนี้ เขาไม่มีความเจริญด้วยการศึกษา หรืออารยธรรมอะไร. แต่คนป่าเหล่านั้นมีความสุขหรือสันติสุข มากกว่ามนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน เราก็ไม่ละอาย เพราะว่าไม่ได้มามองดูอยู่.

นี่ทางที่จะสางกันได้ ก็มีอยู่อย่างนี้แหละ; สรุปความว่าเมื่อไรความเข้าใจอันถูกต้อง, สัมมาทิฐิ ความเข้าใจอันถูกต้องกลับมา เมื่อนั้นแหละมันจะสาง. พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสไว้ อย่างนี้แล้วว่า สัมมาทิฐินั้นเหมือนรุ่งอรุณ; ถ้ารุ่งอรุณมา ก็ว่าดวงอาทิตย์จะตามขึ้นมา ; ถ้าสัมมาทิฐิมา แล้วสัมมาอื่น ๆ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต อะไรก็จะมา. ฉะนั้น จะให้เป็นเรื่องฟ้าสางก็ต้องให้เป็นเรื่องสัมมาทิฐิออกมาน่า.

เราจะต้องมีหลักเกณฑ์ที่สมบูรณ์ ว่าจะมองดูกันในทางไหนก็ถูกต้อง หรือสมบูรณ์เป็นสัมมาทิฐิ : ทางกายก็ถูกต้อง, ทางจิตก็ถูกต้อง, ทางทิฐิ ความคิดความเห็น ก็ถูกต้อง, มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตดี มีสติปัญญาถูกต้องดี รู้จักสิ่งทีเรียกว่าธรรมอย่างถูกต้อง.

ในแง่ของพยัญชนะ ก็รู้อย่างถูกต้องว่ามันเป็นหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ. เรา รู้จักธรรมะคือธรรมชาติ, ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลจากการที่ปฏิบัติหน้าที่อันถูกต้อง นี่คือธรรมะ, กระทั่งรู้จักว่ามนุษย์นี้ต้องทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง เป็นสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์จะต้อง

ประพาศติกระทำ คือธรรมะ ให้มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง, อันนี้เป็นจุดมุ่งหมายแท้จริงของการศึกษา.

ถ้าการศึกษาที่มีลักษณะฟ้าสว่างจริงก็ต้องเป็นอย่างนี้, และจบจุดหมายปลายทาง ก็คือสันติสุขหรือสันติภาพของมนุษย์, ที่เราเรียกกันว่าพระนิพพาน; นิพพาน แปลว่า เย็น ชีวิตเย็น ภาวะที่เป็นความเย็น ของร่างกาย ของจิตใจ, แม้กระทั่งของวัตถุสิ่งของก็ไม่มีเรื่องวุ่นวาย อยู่ด้วยความสงบสุขถึงที่สุด; เรียกว่ามันมีความถูกต้องในการศึกษาหรือหลักสูตรของการศึกษา. นี่เราจะช่วยกันได้อย่างไร ก็ไปคิดดูเถิด ทำให้เกิดฟ้าสว่างทางการศึกษานั้นแหละ ได้บุญมาก ได้บุญที่สุด.

ฟ้าสว่างทางยุวชน.

ที่นี้ฟ้าสว่างในข้อต่อไป อาตมาเรียกว่า ฟ้าสว่างทางยุวชน นี่มันก็เนื่องกับการศึกษา เพราะการศึกษาเรามีสำหรับยุวชน สำหรับจัดยุวชนให้โตขึ้นเป็นมนุษย์ที่ดี ก็เลยเหลียวไปดูยุวชนกันบ้าง, ก็เห็นว่า ยุวชนยังอยู่ในความมืด ควรจะมีฟ้าสว่าง.

เราจะต้องหยิบปัญหาของยุวชนขึ้นมาพิจารณา เพราะว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าโลกในอนาคตมันขึ้นอยู่กับแห่งปัจจุบัน. โลกในอนาคตจะเป็นอย่างไร; มันขึ้นอยู่กับยุวชนในปัจจุบัน ที่เรากำลังปลูกปล้ำให้การศึกษาบรมสั่งสอนอะไรแก่เขา.

ถ้าว่าเราไม่ได้จัดสรรค์ให้ยุวชนมีความถูกต้อง อย่างนี้แล้ว โลกนี้ก็จะกลายเป็นนรกชนิดใหม่, โลกนี้จะมีนรกชนิดใหม่ คือคนในโลกเป็นอันทพาลหมดทั้งโลก ซึ่งมันยังไม่เคยมี. แต่ก่อนนี้ยังไม่มีเคยมี ที่ว่าคนทั้งโลกจะเป็นอันทพาลกันหมดนี้ยังไม่มีเคยมี; เดียวนี้โลกมันเจริญด้วยวัตถุ ภูเขาวัตถุ ภูเขาภิเลสกันทั้งโลก เป็นของ

ใหม่เข้ามา, แล้วโลกนี้ก็จะมีสภาพเป็นนรกชนิดใหม่ชนิดหนึ่งขึ้นมา. ฉะนั้น เราจะต้องควบคุมยุวชนทั้งหลายให้อยู่ในความถูกต้อง, อย่าให้กลายเป็นว่ามันสร้างนรกชนิดใหม่ขึ้นมา.

ท่านเห็นว่าโลกกำลังมีความเจริญตามที่เขาพูดกัน มีตาทำไม่ได้เอง. ท่านไปเชื่อตามที่เขาพูด ๆ กันว่า โลกกำลังมีความเจริญ, แล้วเราก็พลอยเจริญเด่นแรงเด่นไปกับเขาด้วย; แล้วดูในหัวใจสิ มันมีความสุขกันสักก็มาน้อย ?

โลกกำลังเจริญ เจริญจริง ถ้าใช้คำว่าเจริญ ก็คือเจริญจริง, แล้วก็เจริญอย่างวิงเสียด้วย, เจริญอย่างวิงเสียด้วย. แต่มันเหมือนกับการวิ่งของคนตาบอดที่**ถูกไล่ตี**. นี่อุปมาเป็นภาพพจน์ ว่าคนตาบอดที่ถูกไล่ตี มันจะวิ่งไปทางไหน, มันจะวิ่งอย่างไร; นั่นแหละคือความเจริญของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน. เป็นคนตาบอดที่ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไมกัน แล้วมันก็ถูกไล่ตี คือความทุกข์บีบคั้น มันก็ดิ้นรนไป, ดิ้นรนไป เพื่อจะดับทุกข์ตามแบบของคนโง่, มันกลับเติมเหยื่อของกิเลส **ดับทุกข์ด้วยการเติมเหยื่อของกิเลส** ; แทนที่จะลดเหยื่อของกิเลส มันเติมเหยื่อของกิเลส เพราะมันไม่รู้นี่ เพราะมันคนตาบอดนี่. ฉะนั้น คนตาบอดที่ถูกไล่ตี มันก็วิ่งปะ ๆ ปะ ๆ ; นี่เหมือนกับที่มนุษย์แห่งยุคปัจจุบันประดิษฐ์นั่นประดิษฐ์นี่ สร้างนั่นสร้างนี่ขึ้นส่งเสริมกิเลส ให้ลุ่มหลงกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อนเท่าที่หลงกันอยู่นี้มันก็นับว่ามากพอแล้ว มันจะให้มากไปกว่านั้น.

ทุกคนมีความนิยมหลับตา ตาบอด **หลงใหลว่าโลกเจริญ**, อะไร ๆ ก็เป็นเรื่องสวยงามเอร็ดอร่อยสนุกสนานทั้งนั้น. ดูที่การแต่งเนื้อแต่งตัว หรือที่การกินการอยู่ การใช้การสอย ในบ้านในเรือนนั้นดูเถิด ว่ามันมีอะไรนอกจาก**สิ่งที่บำรุงความรู้สึกทางอายตนะ คือกิเลสตัณหา**. เราไม่จำเป็นจะต้องกินต้องใช้ถึงขนาดนั้น

เราก็กินก็ใช้ถึงขนาดนั้น คือขนาดที่ส่งเสริมกิเลสตัณหา; **ไม่อยู่ในลักษณะที่ควบคุมกิเลสตัณหา.**

ยุวชนได้รับการอบรม ให้หลงใหลในสิ่งที่เรียกว่า เหยื่อของกิเลสตัณหา พ่อแม่เขาประคบประหงมอบรมส่งเสริม ให้ลูกได้เล่น ได้กินอะไร ชนิดที่อร่อย หรือที่แพง, แล้วก็ภูมิใจว่าเรารวย. เราได้ทำให้ลูกของเราได้กินได้เล่นอย่างสูง, แล้วยุวชนของเราจะเป็นอย่างไร มันก็คงจะหลับหูหลับตาต่อไป.

แล้วมันก็น่าหวั่นที่ว่า อีกทางหนึ่งก็คุมกำเนิด ไม่ค่อยยอมให้เกิดมา ไม่ยอมให้ยุวชนเกิดมา คุมกำเนิด. บางแห่งจะเอากันว่า ถึงกับหยุดเกิดเสียเลย นี่มันไม่ถูกต้องมนุษยมันเอง มันจึงแก้ปัญหายุวชนไม่ได้.

อาตมาคิดว่า ถ้ามนุษยฉลาด พ่อแม่ฉลาด มีลูกสัก ๒ - ๓ คนไม่เป็นไร ดี อาตมาเดาเอาเอง ประมาณเอาเองว่า พ่อแม่คู่หนึ่งควรจะมียุวกสักสามคนเป็นพอดี สองคนนั้นมันเพื่อว่าพ่อคนหนึ่งแม่คนหนึ่ง; ถ้าพ่อตายลูกคนนั้นอยู่ ถ้าแม่ตายลูกคนนั้นอยู่, เหลือคนที่ ๓ นั้นจะได้เป็นการเพิ่ม เพิ่มปริมาณให้โลก. ฉะนั้นมีลูก ๓ คนนั้นแหละดี เดียวนี้เขาไม่เอา เขาจะเอาคนเดียวบ้าง หรือไม่เอากันเสียเลยบ้าง; นี่มันพิสูจน์ความโง่ของมนุษย์ ที่ไม่รู้จักจัดไม่รู้จักทำ ให้โลกนี้มีมนุษย์ที่ดีเพิ่มขึ้น, ไม่มีปัญญาที่จะทำมนุษย์ให้ดี, แล้วก็ไปควบคุมกำเนิดเสียเลย อย่าให้มันเกิดมา แล้วก็ป็นทาสของกิเลสตัณหาด้วยก็ยิ่งเอากันใหญ่. **การควบคุมกำเนิดนั้น** มันอาจจะได้ผลทางวัตถุบ้าง แต่มันเสียหายทางจิตใจมากเหลือเกิน, **ทำไปเพื่อส่งเสริมกิเลสตัณหามากกว่า** เพื่อความถูกต้อง หรือพอเหมาะพอดีของมนุษย์.

ดูต่อไปว่า **ยุวชนนี้เราควรจะจัดให้เขาเป็นอะไร ?** อาตมาบอกแล้วว่า **ยุวชนนี้** คือผู้ที่อยู่ในโลก สืบต่อไปในโลก เป็นอนาคตของโลก คือผู้ที่รักษา

ความเป็นมนุษย์ ให้ยังคงมีอยู่ในโลกในอนาคต. ถ้าไม่มียุวชนมันก็ตายหมดแหละ พอตายเข้า มันก็ตาย มันก็หมด แต่ถ้ามียุวชน มันก็เหลืออยู่สำหรับความเป็นมนุษย์ ในอนาคตต่อไป เพื่อไม่ให้โลกหมดมนุษย์นั่นเอง, **เพื่อยังมีผู้ที่เดินทางต่อ** เดินทางต่อจากที่พ่อแม่เดินแล้ว **ให้ถึงนิพพาน.** ชั้นพ่อแม่ไม่ถึงนิพพาน ให้ชั้นลูกหลานมันเดินต่อไปให้ถึงนิพพาน, **คือให้ฉลาดในทางที่ถูกต้อง** แล้วเดินต่อไปจนกว่าจะถึงนิพพาน. เราควรจะมุ่งหมายมียุวชนกันในลักษณะอย่างนี้ ในอนาคตมันก็แล้วแต่ยุวชน; ยุวชนมันก็แล้วแต่ที่เราจะจัดให้เขาเป็นอย่างไร เป็นอะไร.

เดี๋ยวนี้ ยุวชนของเรา **ตกอยู่ในลักษณะเป็นผู้พ่ายแพ้แก่กิเลส** แล้วก็จะหมุนโลกไปตามอำนาจของกิเลส, แล้วยุวชนนี้กำลังกำอำนาจ ที่จะสร้างนรกหรือจะสร้างสวรรค์ ให้แก่บิดามารดาได้ยิ่งขึ้นทุกที; เพราะว่าสมัยนี้บิดามารดา ก็หวัง หรือมอมอะไร ให้ลูกให้หลานให้ยุวชน, แล้วยุวชนก็มีโอกาสที่จะสร้างนรกให้บิดามารดา นั่งน้ำตาไหลอยู่ก็ได้, สร้างสวรรค์ให้บิดามารดา นั่งยิ้มแป้นอยู่ก็ได้, นี่ระวังให้ดี ว่ายุวชนนั้นเขาจะทำอะไรได้ทั้ง ๒ อย่าง ในลักษณะอย่างนี้ เรียกว่า **ยุวชนนี้** จะ**บันดาลนรก** หรือ**จะบันดาลสวรรค์** ให้แก่พ่อแม่ได้ เมื่อไรก็ได้ ในเวลาอันสั้นก็ได้.

แต่มันผิดกับหลักบรมโพธิญาณที่เขาถือกันมาว่า **ยุวชนนี้** จะเป็นผู้ที่หยอดน้ำข้าว ข้าวปลาอาหารให้แก่บิดามารดา ยามเฒ่ายามแก่เมื่อจะตาย, แล้วทำหน้าที่สุดท้ายคือช่วยปิดตา ปิดหนังตาให้พ่อแม่เมื่อตายเป็นหน้าที่ครั้งสุดท้าย, แล้วต่อนั้นก็ จะสืบสกุล แล้วบำเพ็ญกุศลทักษิณาทานโดยประการต่าง ๆ อุทิศกุศลส่งไปให้บิดามารดาที่ตายแล้ว. แต่โพธิญาณเขาหวังกันอย่างนี้, เขาหวังกันมากอย่างนี้. ในพระบาลีก็มีอย่างนี้ **เดี๋ยวนี้** เราจะไม่เอากันเสียแล้ว **ปล่อยให้ยุวชนเขาแสดงบทบาท ให้เป็นนรกแก่บิดามารดา** ก็ได้, **ให้เป็นสวรรค์อะไรแก่บิดามารดา** ก็ได้; ไม่มุ่งหมายความสงบสุขหรือสันติสุขกันเสียเลย.

ที่นี้ก็ดูเขียบออกไปอีกนิด ก็คือปัญหา ปัญหาที่มันมีอยู่ ปัญหาเลวร้าย ที่เกิดจากการที่ยุวชนไม่สมบูรณ์ไม่ถูกต้อง นี่มากเหลือที่จะกล่าว, มากเกินกว่าที่จะกล่าว ในเวลาอันสั้นนี้. แต่ว่ามันมีปัญหาสำคัญ ๆ ที่ควรจะเอามาพิจารณากัน ว่า**ยุวชนนี้เกิดขึ้นมา ในท่ามกลางแห่งความมืดของวัตถุนิยม**; น่าสงสาร น่าเห็นใจ ที่ยุวชนมันเกิดขึ้นมาในโลกนี้ ในขณะที่โลกกำลังมืด, มืดทางธรรมะ **เป็นโลกที่บูชาวัตถุนิยม**, แล้วก็จำเป็นอยู่เอง ที่ยุวชนเหล่านั้นจะต้อง**พลอยบูชาวัตถุนิยม** เพราะเกิดขึ้นมาในโลก ในท่ามกลางความมืดของวัตถุนิยม. ยุวชนเกิดมาในระบอบที่วัฒนธรรมที่ดี ขนบธรรมเนียม ประเพณีได้หายไปสิ้นแล้ว ได้สูญเสียไปสิ้นแล้ว.

บางคนคิดว่าอาตมาพูดเอาเปรียบ หรือพูดไม่รับผิดชอบ, อาตมาอ้างว่า ดูให้ดีเถอะ ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีประจำบ้าน ประจำเรือน ประจำหมู่ชนหมู่มนุษย์นี้ ก่อนนี้มันมี แล้วมนุษย์เจริญ ๆ จนเลิกหายไปหมด. **ยุวชนเกิดขึ้นมาในระบอบการที่วัฒนธรรมละลายไปหมดแล้ว**; วัฒนธรรมประจำบ้านเรือนโดยเฉพาะ ที่ว่าจะอบรม ทารกอย่างไร, อบรมลูกเล็ก ๆ อย่างไร, อบรมเด็กวัยรุ่นอย่างไร; แต่ก่อนเขาเคยมี; เดียวนี้มันไม่มี. ยุวชนเกิดขึ้นมา ในระยะที่มันว่างจากวัฒนธรรม ที่จะเป็นตัวอย่างที่ดี.

เดี๋ยวนี้ก็ว่า พ่อหาเงินคนเดียวไม่พอ แม่ต้องออกไปหาเงินด้วย เลยยุวชน เด็กทารกก็ไม่มีใครอบรม ถนนมกล่อมเกล่า เพราะทั้งพ่อทั้งแม่ต้องออกไปหาเงิน. นี่ก็ คิดดูกันเสียใหม่ว่า ที่แม่ไปช่วยหารายได้เพิ่มขึ้นบ้างนั้น มันคุ้มกับการที่ลูกมันเสียไปไหม ? จะทิ้งลูกไว้กับคนใช้ หรือจะฝากใครไว้หรือแล้วแต่ว่าเด็ก ๆ มันจะเป็นของมัน อย่างไร ตามลำพังของมันเอง, มันเป็นความเสียหาย. มันคุ้มกันไหมกับที่ว่า แม่จะต้องทิ้งลูกไปประกอบอาชีพ, มัน**ควรจะมียาอาชีพชนิดหนึ่ง ซึ่งว่าไม่ต้องทิ้งลูกไป, เป็นอาชีพที่อยู่กับการดูแลลูกด้วย** ก็ดี.

เราได้เห็นภาพโบราณ หรือภาพสมัยนี้บางแห่ง ที่ว่าเขาเอาลูกสะพายหลังไปด้วย ที่เมืองจีนหรือที่ไหนก็ไม่ทราบ คือไม่ยอมทิ้งลูก, จะดูแลอยู่ตลอดเวลา เพื่อความรัก ความเคารพ ความอะไรที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ, แล้วก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้ลูกไปทำอะไร ที่มันจะสร้างนิสัยที่ไม่ถูกต้องขึ้นมา.

ยุวชนเกิดขึ้นมาในยุคที่ว่า ในโลกมันเต็มไปด้วยสิ่งเสพติด; ไม่ใช่หมายถึงเฮโรอีน, เรื่องเฮโรอีนนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องเด็กเล่น. สิ่งเสพติดที่เป็นกิเลส ที่เรียกในบาลีด้วยคำสั้น ๆ ว่า กาม คำหนึ่ง, ว่า ภพ คำหนึ่ง. กาม คือความเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนังทางกิเลส; นี้เรียกว่ากาม เป็นสิ่งเสพติด. คำว่าภพ นั้นหมายความว่า มีนั่นมีนี่ เป็นนั่นเป็นนี่, จะเป็นนั่นเป็นนี่ซึ่งทะเยอทะยานกันนักลงทุนเพื่อได้เป็นนั่นเป็นนี่ จนไม่มีศีลธรรม. ความเป็นนั่นเป็นนี่เขาเรียกว่าภพ: เป็นทาสของกาม ก็ทำไปตามความหมายของกาม, เป็นทาสของภพ ก็ทำไปตามความหมายของภพ คือจะได้เป็นนั่นเป็นนี่ เช่นจะได้เป็นนางงามจักรวาล เป็นต้น.

ลองคิดดูให้ดีว่า มันเป็นสิ่งเสพติดอย่างยิ่ง แล้วก็แก่ทุกคน หรือยิ่งกว่าเฮโรอีน เฮโรอีนมันไม่ติดกันทุกคนดอก มันน้อยมาก. แต่ว่าคนทั่วไปติดเรื่องกาม เรื่องภพนี้ไม่เว้น, แล้วก็ติดอย่างเต็มที่. นี่เด็ก ๆ เขาเกิดมาในโลกนี้ ในขณะที่เต็มไปด้วยยาเสพติด ก็ต้องไปตามเรื่องของยาเสพติด เด็ก ๆ ของเรา ก็ไม่เป็นทาสของสิ่งเสพติดทางวิญญาณ, เรียกว่า สิ่งเสพติดทางวิญญาณ คือกามและ ภพ. เด็ก ๆ ของเราก็เลยเป็นทาสของกิเลส ไม่เคารพใคร แล้ว, เด็ก ๆ ของเราไม่เคารพบิดามารดาครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่ พระเจ้าพระสงฆ์, ไม่เคารพขนบธรรมเนียมประเพณี จะเคารพอยู่อย่างเดียวแต่กิเลสของตน. เด็ก ๆ เขาจะเคารพแต่กิเลสของตน แล้วแต่กิเลสเขาต้องการอะไร.

เด็กสมัยโบราณเคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ คนเฒ่าคนแก่ พระเจ้า พระสงฆ์; เดี่ยวนี้เด็ก ๆ เขาเห็นว่า คนแก่ ๆ เหล่านั้นเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปี. เรื่องนี้ มันก็เป็นเรื่องที่สวนทางกันอยู่. มีคนพูดว่า เด็ก ๆ สมัยนี้เป็นเหยี่ยวแดง แล้วมันก็ไม่รู้จักตัวเอง เลวร้ายกว่าไดโนเสาร์เต่าล้านปี. พวกไดโนเสาร์เต่าล้านปีไม่ร้ายกาจเท่าไร, ไม่เท่ากับเหยี่ยวแดง ที่มันจะทำอันตรายพ่อแม่ บ้านเมือง หรือโลกทั้งโลกได้.

ยุวชน ของเรา เห็นศาสนาเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ, ธรรมะหรือศาสนาเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ เพราะคอยขัดคอ ห้ามไม่ให้ทำนั่นห้ามไม่ให้ทำนี่. ธรรมะหรือศาสนา วัตวานี้ ห้ามไม่ให้ทำนั่นห้ามไม่ให้ทำนี่ คือไม่ให้ทำตามกิเลส; นี่เด็ก ๆ เขาก็ไม่ชอบ, เห็นศาสนาเป็นเครื่องขัดคอ ก็เลยเกลียด ไม่ชอบศาสนา. ที่นี้ก็ไม่มีใครที่จะจัดการให้มันมีความเข้าใจถูกต้องกันในเรื่องนี้, ทำพอเป็นพิธี. การศึกษาจัดให้มีเรื่องศีลธรรม เรื่องศาสนา เหยาะ ๆ เหยาะ ๆ อยู่ในสมุด ไม่ได้ไปอยู่ในจิตใจของยุวชนเหล่านั้นเลย.

นี่ขอให้คุณเถอะว่า ยุวชนของเราอยู่ในความมืด อยู่ในความมืด, เมื่อไรมันจะสว่าง, เมื่อไรฟ้าจะสว่างทางยุวชน ? โดยเฉพาะบิดามารดาที่เป็นพุทธบริษัทนี้ อาตมาเห็นว่า สำคัญมากที่จะต้องรับผิดชอบ, จะต้องทำให้เด็ก ๆ เป็นพุทธบริษัท คือให้เด็ก ๆ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานเหมือนกับผู้ใหญ่, จะเรียกว่าฟ้าสว่างทางยุวชน ให้เกิดสิ่งที่ถูกต้อง ตรงกันข้ามกับเรื่องผิดพลาดที่ได้กล่าวมาแล้ว. นี่เรียกว่า สิ่งที่จะต้องสนใจ; มิฉะนั้นที่จะตามมาข้างหลังก็คือโลกที่เป็นนรกชนิดหนึ่ง ไม่ต้องอยู่ใต้ดินกันแล้ว อยู่ทั่วไปในโลกปัจจุบันนี้.

ฟ้าสว่างทางการกีฬา.

เรื่องถัดไป อาตมาจะพูดเรื่อง ฟ้าสว่างทางการกีฬา; บางคนจะคิดว่า เติลิดเปิดเปิงนอกเรื่องนอกกราวแล้ว เรื่องกีฬา, ทำไมฟ้าจะต้องสว่างทางการกีฬาสำหรับ

มนุษย์เรา หรือโดยเฉพาะสำหรับพุทธบริษัทเรา มันเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่าการกีฬา ?

อาตมามองเห็นและยึดถือเป็นหลักว่า **มนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธปัจจัยที่ ๕** คือความสบายใจ คือความรู้สึกสบายใจ เป็นยุทธปัจจัยที่ ๕ เป็นทางจิต ยุทธปัจจัยทางจิต, จะเรียกว่าเป็นยุทธปัจจัยที่ ๕ ต่อกับยุทธปัจจัยทั้ง ๔ ทางวัตถุ. ยุทธปัจจัย ๔ คือ อาหาร, คือ เครื่องนุ่งห่ม, คือที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอย, และยารักษาโรค ; ๔ อย่างนี้เป็นยุทธปัจจัยที่จำเป็น แต่เป็นเรื่องทางกาย. ที่นี้มี **ยุทธปัจจัยที่ ๕ เป็นเรื่องทางจิต** คือความพอใจ ความสบายใจ, ความรู้สึกเป็นสุขสนุกสนานในใจ ที่ไม่ใช่เรื่องของกิเลส นี่เป็นยุทธปัจจัยที่ ๕.

ดูตามธรรมชาติแล้วมันก็มี สัตว์เดรัจฉานนั้นเห็นได้ง่าย มันต้องการความร่าเริง; สัตว์เดรัจฉานจะมีอาการพอใจในความร่าเริงกระโดดโลดเต้น. ไก่ก็ดี สุนัขก็ดี ลูกวัวลูกควายในทุ่งนาที่ดี มันต้องมีเวลาที่มันสนุกสนานพอใจ กระโดดโลดเต้นหยอกล้อกัน; ถ้าขาดสิ่งนั้นแล้วมันก็จะวิปริตผิดไปมากทีเดียว. **นี่เรียกว่าเราจะต้องมีสิ่งที่จะทำให้ความพอใจ สบายใจ รวมอยู่ด้วยสิ่งหนึ่ง ในบรรดาสิ่งที่เป็นยุทธปัจจัยสำคัญหรือจำเป็นแก่ชีวิต, จะเรียกว่ายุทธปัจจัยที่ ๕. เราจึงมีเรื่องกีฬา** ซึ่งตามตัวหนังสือก็แปลว่าการเล่น เป็นการอนุโลมตามกฎหมายของธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์จะต้องมีเวลาที่เบิกบานสำราญใจ; แต่ไม่ใช่เพื่อกิเลส ซึ่งเราอาจจะเล่นหัวได้ โดยที่ไม่ต้องเป็นกิเลส.

ลูกไก่ตัวรุ่น ๆ กระพวงแล้ว มันจะชนกันเล่นทุกวันเลย. ดูเถิด ไก่ที่พอรุ่น ๆ ขึ้นมาจะเป็นรุ่นกระพวง มันจะชนกันเล่นวันละหลาย ๆ หนเลย เพราะว่ามันสบายใจ, มันเป็นเรื่องระบายออกมาเพื่อความสบายใจ. คนเราก็เหมือนกัน **จะต้องมีของเล่น;** แต่ระวังให้ดี คำว่า ของเล่น นั้น ถ้ามันเป็นเรื่องผิด เป็นเรื่องของกิเลสแล้วมันก็

อันตราย; มันก็ต้องเป็นเรื่องที่พอดีกับที่ธรรมชาติต้องการ. เราจะต้องมีการพักผ่อนความเครียด ไม่มีความเครียดด้วยการเล่น.

ฉะนั้นทุกคนต้องมีการเล่น อย่างใดอย่างหนึ่งแหละ ที่เรียกกันว่า **เป็นงานอดิเรก**; ถ้ามันทำอะไรไม่ถูก มันก็ไปนั่งเล่นที่วัดก็ได้ คุณย่าคุณยายคุณตาเขาเล่นอะไรไม่เป็น เขาก็ไปวัด ไปหาความพักผ่อนสบายใจ มันก็รวมอยู่ในเรื่องนี้. ลูกเด็ก ๆ ก็เล่นชกมวย เล่นอะไรกันไปตามเรื่องที่มันจะสบายใจได้ เพราะมันเป็นสิ่งที่ธรรมชาติต้องการ.

ฉะนั้นการเล่นนี้ ขยายปรับปรุงให้สูงขึ้นไปได้, ไม่ใช่เป็นการเล่นต่ำ ๆ อย่างว่าลูกไก่มันชนกันเล่นทุกวัน ๆ มันต้องสูงขึ้นไปถึงกับว่าทางจิตทางวิญญาณ; อย่างพระภาสิมุนีเขาเรียกว่าเล่นฉาน เล่นฉาน เล่นสมาบัติ, เขาเข้าฉานเข้าสมาบัติเป็นการเล่น อันนั้นวิเศษเลย ไม่เสียสุขภาพอนามัยทางจิต. แล้วก็จิตมันก็ได้รับการฝึก **exercise** จนเป็นจิตที่เข้มแข็ง จิตที่วิเศษ; นั่นเขาเล่นกีฬา คือฉานและสมาบัติ.

ทีนี้ถ้าจะดีกว่านั้น ก็เล่นกีฬาชกต่อยกับกิเลส, **ซ้อมมวยกับกิเลสอยู่บ่อย ๆ** จะดีไปกว่านั้นอีก **เรียกว่ากีฬาทางวิญญาณ** จะยิ่งขึ้นไปอีก, เป็นกีฬาทางธรรมะ คอยกำหนดในการที่จะต่อสู้กิเลสอยู่ตลอดเวลา เป็นธรรมะกีฬา เป็นฉานกีฬา.

ถ้าพุทธบริษัทเล่นกีฬากันได้ถึงขนาดนั้นแล้ว อาตมาจะเรียกว่า ฟ้าสว่างทางการกีฬา อันใหญ่หลวงทีเดียว; มันมีลักษณะแห่งการเล่น ซึ่งมันเปลี่ยนได้ : เป็นสิ่งที่เปื้อนโทษไปก็ได้, เป็นคุณก็ได้ แต่**ธรรมชาติต้องการให้มนุษย์กำจัดความเครียดของจิตใจ ด้วยการเล่น**; ฉะนั้นเราก็ต้องการเล่น อย่าไปจินตนาการว่าร้ายอะไรกันนัก เมื่อบางคนมันจะต้องมีการเล่น จะเล่นต้นไม้ จะเล่นบอน เล่นดอกไม้ เล่นอะไรบ้าง

ก็ให้เขาเถอะ; เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดประโยชน์ในทางจิตใจ ; แต่ก็**ต้องให้พอดี** เช่นว่าจะเล่นแสดมบี้ ก็ควรเล่นให้พอดี อย่าให้เป็นบ้าเป็นหลัง, การสะสมอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ มันต้องพอดี ไม่ต้องเป็นบ้าเป็นหลัง.

ที่นี้มันมีปัญหาคือว่า พอควบคุมไว้ไม่ได้ การเล่นหรือความสนุกสนานเริ่ดอรร่อยของการเล่นนั้นมันเกินพอดี มันก็กลายเป็นสิ่งเลวร้ายหรือให้โทษ อัสสทหะ ความพอใจความเริ่ดอรร่อยมันกลายเป็นอาที่นวะ เป็นการให้โทษ แล้วกลายเป็นอุปัทหะ คืออุบาทว์ อุบาทว์ อุปัทหะ แปลว่า อุบาทว์ ถ้ามันเป็นอัสสทหะ พอใจอยู่ตามธรรมชาติก็ยังไม่เป็นไร แต่ที่นี้มันควบคุมไว้ไม่ได้ การที่ฟ้ามันก็กลายเป็นอาที่นวะให้โทษไม่ทันรู้ แล้วก็กลายเป็นอุปัทหะเลวร้ายต่อไปอีก **นี่เราควบคุมไว้ไม่อยู่.**

เดี๋ยวนี้การกีฬาในโลกก็กลายเป็นเรื่องของกิเลสไป; เช่นว่ามันกลายเป็นการพนันไปเสียก็มากแล้ว. การกีฬานี้ ที่จะเป็นประโยชน์บริหารจิต มันกลายเป็นการพนันเลวร้าย เป็นผีชนิดหนึ่งไปเสียก็มี; แม้กีฬาที่เขาเล่นกันระหว่างชาติดูให้ดีเถอะ จิตใจมันลุ่มหลงถึงเป็นผีสิงในการพนันแล้ว ฉะนั้นมันจึงโกงกัน แล้วมันจึงหาวิธีโกงกัน มันได้ชกต่อยกันในสนามกีฬา, ในสนามกีฬาเป็นโอกาสที่จะทดลองระเบิดขวดที่ทำเอาเอง. **นี่กีฬามันกลายเป็นการพนัน, มันกลายเป็นเรื่อง ส่งเสริมตัวกู-ของกู** ไปเสีย แทนที่จะช่วยควบคุมตัวกู - ของกู ตามความมุ่งหมายของคำว่ากีฬา หรือน้ำใจนักกีฬา. น้ำใจนักกีฬานั้นต้องควบคุมตัวกู - ของกูได้; ที่นี้มันควบคุมไม่ได้ กลายเป็นส่งเสริมไปเสีย จ้างคนมาสอนวิธีเอาเปรียบการกีฬา ฟุตบอลก็ดี อะไรบอลก็ดี.

แม้แต่มวยอย่างนี้ **ไม่เป็นกีฬาแล้ว กลายเป็นเรื่องบ้านดินหนึ่ง** แล้วจะเอาเป็นเอาตายกันแล้ว, ไม่เพียงแต่แสดงกีฬาโดยฝีมือ. มันก็สร้างนิสัยโทสะ นิสัย

เลวร้ายของโทษขั้นในกีฬามวยนั้น, ทำให้คนมีโทษเพิ่มขึ้น ทั้งคนชกและคนนั่งดู; มันก็จะมีประโยชน์อะไร. ถ้ามันเป็นเพียงฝีมือจริง ๆ มันก็ยังดีแหละ มันดูกันพอสนุก. แต่เดี๋ยวนี้มันเลยชอบเซตก็กลายเป็นโทษ ก็กลายเป็นสิ่งอุบาทว์จัญไรไปไม่ทันรู้ตัว.

กีฬาที่ต้องเป็นเรื่องแสดงน้ำใจกว้าง กว้างขวาง เป็นแบบของ โปธิสัตว์. เดี่ยวนี้ในสนามกีฬาเราไม่เห็นลักษณะของโปธิสัตว์ เห็นแต่ลักษณะของ สโมสรอาชีพ คือสัตว์เดรัจฉาน; ฉะนั้นการกีฬานี้กำลังมืด มันควรจะสว่าง. **เมื่อก่อนนี้** เขาถือว่า เล่นกีฬานี้ถวายพระเจ้า, เรื่องของพวกกรีกพวกโรมันมีสนามกีฬาใหญ่โตกว่า อะไรหมดเลย ถึงปีก็มาเล่นกีฬาถวายพระเจ้า แสดงว่ามนุษย์ยังดีอยู่ มนุษย์ยังมีน้ำใจ เป็นนักกีฬาอยู่. ต่อมามันเปลี่ยนเลิกล้างไปแล้ว พังทลายหมดแล้ว. กลายเป็นเครื่องมือ สำหรับส่งเสริมกิเลสไป.

นี่ฟ้าจะสาธทางกีฬาได้อย่างไร ก็นึกถึงความจริงของธรรมชาติ ที่มันกำหนด ว่าควรจะมีกีฬากันอย่างไร เท่าไร เพียงไร; ลูกหมาลูกแมวมันมีกีฬากันเพียงเท่าไร. อาตมายังไม่เคยเห็นที่ว่าลูกแมวมันหยอกกันแล้วมันกัดกันจริง มันตกลกกันได้ แล้วมัน เลิกกันได้; แม้ไก่นี้ก็เหมือนกันแหละ น้อยครั้งเหลือเกิน นับว่าพิเศษมากที่จะโมโห เอากันจริง. มนุษย์ควรจะรักษาระดับอันนี้ไว้ให้ได้ว่า **เรามีกีฬาแต่เพียงเพื่อฝึก น้ำใจความเป็นนักกีฬา เป็นศีลธรรมชนิดหนึ่ง.** ความมีน้ำใจกว้าง ไม่โกรธง่าย ให้อภัยได้ง่าย มีจิตใจปรกติ นี่เป็นศีลธรรมชนิดหนึ่ง, กีฬาเป็นศีลธรรมชนิดหนึ่ง คนที่ เขาไม่เห็นด้วยเขาก็เอาไปด่าอาตมา ก็ไม่เป็นไร.

ให้กีฬาเป็นกิจกรรมในทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง ให้เกิดความสนุกสนาน คล้าย ๆ กับกีฬาในทางศาสนา. ปู่ย่าตายายเขาก็เคยทำกันมา หรือไปฝากเอาไว้กับสาธารณประโยชน์ บำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ให้สนุกเป็นกีฬา,

ให้มันได้รวมอยู่ในกสิกรรมหรือหัตถกรรม ให้มากขึ้น, ให้สนุกในการทำกสิกรรม ให้สนุก
 อยู่ในการทำหัตถกรรม, ให้กีฬาไปรวมอยู่ที่นั่น, แล้วก็อย่าให้ไปหลงกีฬาภิเษก กีฬา
 บิเลส. ที่ว่า “กีฬา ๆ เป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน” นี่มันดี, แต่เดี๋ยวนี้
 กีฬา ๆ มันทำคนให้มีกิเลส มันตรงกันข้ามก็ต้องระวัง. นี่ก็คือสิ่งที่เรียกว่าต้องมีฟ้าสว่าง
 ฟ้าสว่างทางการกีฬา.

พุทธบริษัทมีหน้าที่ที่ **จะต้องช่วยกันปรับปรุง ให้ตัวเองหรือลูกหลาน**
เหลน ตาดำ ๆ นี่ มันจะมีความเป็นนักกีฬาทางจิต ทางวิญญาณ ทางธรรมะ เพื่อ
 ไม่ทะเลาะกับธรรมชาติ; ถ้าเราจะ**ไม่มีความเบิกบานใจ**, **ไม่มีความเบิกบานใจกัน**
เสียเลยแล้ว เราจะต้องเป็นโรคชนิดหนึ่ง ซึ่งหมอก็รักษาไม่หาย. อาตมาคิดว่า
 อย่างนั้น ถ้ามนุษย์เราจะไม่มีส่วนที่เบิกบานใจกันเสียเลย แล้วก็เป็นโรคอะไรก็ไม่รู้
 เรียกชื่อไม่ถูก ซึ่งหมอไหนก็จะรักษาไม่หาย; นี่ก็**ปรับปรุงชีวิตส่วนที่เป็นกีฬา**นี้
กันเสียให้ถูกต้อง.

นี่ฝนกำลังจะไล่แล้ว, เข้าว่ากันเสียเร็ว ๆ ให้หมดเรื่องที่ตั้งใจจะพูด.

ฟ้าสว่างทางสุขภาพจิต.

หัวข้อต่อไปว่า ฟ้าสว่างทางสุขภาพจิต มันก็ **เนื่องมาจากกีฬา, กีฬาเป็น**
สุขภาพจิต นี่ก็หยิบคำว่าสุขภาพจิตมาพูดเสียโดยตรง. คำว่า สุขภาพจิตนี้เพิ่งมีใช้
 ก่อนนี้ไม่เคยมีใช้ เพิ่งมีกันไม่นานนักดอกว่า สุขภาพจิต, รู้จักกันแต่สุขภาพทางกาย
 ต่อมาก็รู้จักสุขภาพจิต.

มนุษย์สมัยที่ยังไม่เจริญ ยังเหมือนกับคนป่าอยู่ มันไม่มีสิ่งที่ทำลายสุขภาพ
 จิต ; เมื่อมนุษย์ยังไม่เจริญ มันไม่มีอะไรที่ยั่วให้กิเลสฟุ้งอยู่ทั้งวันทั้งคืน เขาก็ไม่เสีย

สุขภาพจิต, มาถึงโลกยุคปัจจุบัน มันมีสิ่งที่ยั่วให้กิเลสฟุ้งอยู่ทั้งวันทั้งคืน มนุษย์
เลยเสื่อมสุขภาพทางจิต ด้วยอารมณ์ต่าง ๆ; มีความรัก มีความโกรธ มีความเกลียด
มีความกลัว มีความวิตกกังวล มีความอหังการ มีควมอิจฉาริษยา มีความหึง มีความ
หวง มีอะไรสารพัดอย่าง, ซึ่งมันหนาแน่นขึ้นในโลกยุคปัจจุบันนี้ จนเสื่อมเสียสุขภาพจิต,
แล้วมนุษย์ก็เป็นโรคฝ่ายประสาทหรือฝ่ายจิตกันมากขึ้น ตามส่วนที่มันเสียไป.

ถ้ามีธรรมะมากพอ ก็ป้องกันไม่ให้เสียสุขภาพทางจิต; ไม่ว่าอะไร
จะเข้ามาเกี่ยวข้อง มันก็ไม่เสียสุขภาพจิต คือมันไม่รัก โกรธ เกลียด กลัว เป็นต้น ง่าย
เกินไปนั่นเอง. ขอให้มองดูให้ดี ถ้ามีธรรมะพอ มันจะป้องกันสุขภาพจิต คือจิตคงที่
ได้ในทุก ๆ กรณี, แล้วเราก็ไม่เป็นโรคจิตหรือโรคประสาท หลายสิบแบบหลายร้อยแบบ
ที่เป็น ๆ กันอยู่.

คำว่า สุขภาพ คือความปกติ, ความปกติคือธรรมะ. สุขภาพกาย
ปกติกาย สุขภาพจิตปกติจิต ก็เป็นธรรมะด้วยกันทั้ง ๒ อย่าง, เป็นอยู่อย่างไม่ผิดกฎ
ของธรรมชาติแล้ว มันก็ไม่เสียสุขภาพจิต. ถ้าเราฝืน ผิดธรรมชาติแล้ว มันก็เสีย
สุขภาพจิต; เช่นเราไปยุ่งอยู่ด้วยเรื่องสุขสนุกสนานเริงตบร่อยเกินเวลา, อย่างนี้มัน
ก็ผิดธรรมชาติแล้ว มันก็เสียสุขภาพของจิต. **การดำรงจิตไว้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย
ของธรรมชาตินั้น จะไม่มีทางที่จะเสียสุขภาพจิต โดยกฎอื้ที่ปัจจยตา;** ถ้าเรา
รู้จักควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ในสภาพถูกต้อง จะไม่เสียสุขภาพจิตเลย.

ฉะนั้นขอให้นักศึกษาทั้งหลายแห่งยุคปัจจุบัน ศึกษาเรื่องนี้กันเสียบ้าง;
อย่าประพฤติดิตทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ไกลไปจากธรรมชาติ จะไม่เสีย
สุขภาพจิต. **อย่าให้มีตัวกู - ของกูเกิดเรื่อยไป** ทั้งวันทั้งคืน นั่นมันจะวินาศ มันจะ
เป็นบ้า; ให้มีแต่ว่าธรรมชาติ **อย่ามีตัวกู - ของกู, อย่ามีความรู้สึกเครียด** จนเป็น

ตัวกู - ของกู : ตัวกูได้ ตัวกูเสีย ตัวกูไป ตัวกูมา ตัวกูกิน ตัวกูอาบ ตัวกูถ่าย ตัวกูฟ่ายแพ้ ตัวกูชนะ. อย่าให้เป็นเรื่องของตัวกู แต่เป็นเรื่องของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า กายกัมมใจล้วน ๆ.

นี่พอพูดถึงเรื่องนี้ ก็ไม่พ้นที่เขาจะหาว่าบ้า นักศึกษาสมัยใหม่เขาหาว่า เป็นเรื่องบ้า ที่พุทธศาสนาจะมาสอนว่า มันมีแต่กายกัมมใจล้วน ๆ, มันเป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัยตามกฎอิทัปปัจจยตา. อย่าได้เกิดความคิดว่าตัวกู ปรุงขึ้นมาเป็นความคิดว่า ตัวกู ตัวกูกิน ตัวกูอร่อย ตัวกูไม่อร่อย; แม้แต่จะอาบน้ำ แม้จะถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ก็ควบคุมจิตไว้ ให้มันรู้สึกแต่เพียงว่า ร่างกายกับจิตใจมันทำไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา, อย่าทำไปตามความรู้สึกเป็นตัวกู - ของกู; แม้จะถ่ายอุจจาระ ถ้ามันมีจิตใจเป็นตัวกู - ของกูมาก มันก็ได้ทะเลาะกับอุจจาระแหละ ถ้าอุจจาระมันไม่ออกมา สะดวกตามที่ต้องการ มันก็โกรธ มันก็ขัดใจ หรือพอมันเข้าไปในห้องส้วม เห็นส้วมสกปรกชนิดหนึ่ง, มันโกรธ มันด่าเด็กเสียแล้ว.

มีตัวกู - ของกูที่ใน มันก็มีเรื่องทุกข์ร้อนยุ่งยากที่นั่น; ฉะนั้น ถ้าว่าเป็นเรื่องตามธรรมชาติของธรรมชาติแล้ว ก็ไม่ต้องมีเหตุที่จะต้องรัก โกรธ เกลียด กลัว วิตกกังวล อาลัยอาวรณ์. อย่าให้มีความยึดถือตัวตนเกิดขึ้นมา นี่เรียกว่าปรกติ.

ที่นี้ปัญหาก็คือว่า โลกนี้เจริญด้วยสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่สุขภาพทางจิต, ความเจริญสมัยใหม่ที่ว่า ทำให้ต้องสร้างเรือนจำเพิ่ม, สร้างโรงพยาบาลเพิ่ม, สร้างสถานีตำรวจเพิ่ม; ความเจริญที่ทำให้ต้องเพิ่มสิ่งเหล่านี้ ล้วนแต่ทำลายสุขภาพของจิต. เมื่อมันมีแต่สิ่งยั่วยวน เหลือประมาณอย่างนี้ คนก็ตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ ก็สูญเสียสุขภาพทางจิต. แต่มนุษย์ก็รู้ไม่ขึ้นว่าเรื่องสูญเสียสุขภาพทางจิต, ไม่รู้ไม่ชี้ เอาตาม

ความสะดวกพอใจสนุกสนานของตน, ไม่มีใครควบคุมความปรกติของจิต; ฉะนั้น จึงมีความมืดบอดทางสุขภาพทางจิต.

เดี๋ยวนี้ฝนก็ไล่แล้ว เราก็พูดไม่ได้แล้ว; แต่ก็สังเกตดูเถอะว่า เดี่ยวนี้เราจะโกรธฝนให้เป็นบ้าไปทำไม. เราจะอึดอันซ้นใจมีตัวกู แล้วฝนมันมาขัดคอ แล้วก็โกรธฝน. เอาละ เป็นเรื่องของสิ่งที่จะต้องเข้าใจกันไว้ ตลอดทุก ๆ อิริยาบถ ทุก ๆ ลมหายใจ ว่าไม่มีอะไรที่ต้องรัก ต้องโกรธ ต้องเกลียด ต้องกลัว. เป็นอันว่าต้องยุติการบรรยายตามธรรมชาติ, ตามธรรมชาติ คือฝนมันก็ตกตามธรรมชาติ เราก็ไม่ต้องทะเลาะกับธรรมชาติ ถ้าใครโกรธฝนแล้วคนนั้นมันก็ผิดปกติแล้ว.

อ้อ, ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ พระคุณเจ้าทั้งหลายจะสวดหรือไม่สวด ก็ตามใจพระคุณเจ้า.

ฟ้าสาगरะหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ [ตอน ๒]

-๑๒-

๒๔ กันยายน ๒๕๒๖

ฟ้าสาगरะหว่างพุทธศิลป์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ หรือเป็นครั้งสุดท้าย ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ฟ้าสาगरะหว่างห้าสิบปี ต่อไปตามเดิม และเป็นตอนจบของเรื่องพอดีกับเวลาที่กำหนดไว้ สำหรับภาคอาสาฬหบูชา, ซึ่งเป็นการบรรยายครั้งสุดท้ายในวันนี้ แล้วเราก็จะได้ปิดเทอมการบรรยาย ๓ เดือน จนกว่าจะขึ้นภาคใหม่ของปีใหม่.

ฟ้าสาगरะหว่างศิลป์.

สำหรับฟ้าสาगरะหว่างห้าสิบปี ที่จะบรรยายในวันนี้ มีหัวข้อว่า ฟ้าสาगरะหว่างศิลป์ หรือจะเรียกสั้น ๆ ว่า ฟ้าสาगरะหว่างศิลป์ บางคนก็เห็นว่า มันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอย่างไรธรรมะกับศิลป์ ศิลปะ นั้นแหละ เป็นสิ่งที่อาตมามุ่งหมาย

จะทำความเข้าใจ, และให้สามารถใช้พระธรรม ในฐานะเป็นศิลปะสำหรับแก้ปัญหาของแต่ละคน. เราจะทำความเข้าใจกันถึงคำว่า ศิลปะกันเสียก่อน.

คำว่า ศิลปะ หมายถึงสิ่งที่มีความงาม, แล้วก็ใช้ความงามนั้นให้เป็นประโยชน์ ในการที่จะแก้ไขปัญหา หรือจะดับทุกข์ทั้งปวงก็ตาม อาศัยความงามเป็นเครื่องประทับใจ สามารถดึงดูดจิตใจ ให้เป็นไปตามทิศทางที่ผู้ใช้หรือผู้ต้องการปรารถนา ในการกระทำกับบุคคลอื่น. คำว่า ศิลปะ เป็นเรื่องที่ต้องใช้ระหว่าง ๒ ฝ่าย คือใช้ศิลปะในการแก้ปัญหาทางสังคมนั่นเอง.

ความงามคืออะไร ? นี่เกือบจะไม่ต้องอธิบาย สิ่งที่เราเรียกกันว่า งาม ๆ นี้ ก็รู้จักกันอยู่ทุกคนแล้ว; แต่ควรจะรู้สึกไปถึงว่า ความงามเป็นสิ่งที่รู้สึกได้ตามธรรมชาติ หรือโดยสัญชาตญาณ, ให้เป็นความรู้สึกที่เกิดเองตามธรรมชาติ และรู้สึกว่างาม.

ข้อนี้สังเกตเห็นได้ว่า แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน มันก็ยังรู้จักค่าของความงาม หรือเลือกเอาความงาม ในการเลือกสืบพันธุ์ ก็รู้จักเลือกตัวที่งาม, โดยเฉพาะสัตว์ตัวผู้ จะต้องเป็นตัวที่สวยงาม. ผีเสื้อจะเลือกดอกไม้ที่สวยงาม ในการที่จะดูดเอาน้ำหวาน มีความงามเป็นเครื่องล่อใจ ให้สนใจให้มาหา เรียกว่าเป็นไปตามธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้นมนุษย์ก็รู้จักใช้สิ่งที่เรียกว่าความงามนั้น เป็นเครื่องมือผูกพัน หรือจับจวบบุคคลอื่น. ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าไปทางหยาบโลน หรือในทางเพศ อย่างเดียว เป็นความงามที่ไม่เกี่ยวกับเพศก็ได้; แต่ถ้ามันมีความงดงาม ความไพเราะ ความน่าเลื่อมใส เป็นต้นแล้ว ก็สามารถให้ความงามนั้นเป็นเครื่องจับ; ใช้คำว่าจับ จับตัวใคร จับตัวผู้ใด ให้อยู่ในอำนาจของตนได้. เช่นการจะเลื่อมใสใคร ส่วนใหญ่ก็อาศัยความงดงามของบุคคลนั้นแล้วจึงเลื่อมใส, เมื่อเลื่อมใสแล้วก็เป็นการง่าย ที่จะชักจูงหรือจะพาไป.

ข้อนี้ก็เห็นได้ในผลงานของพระศาสนานั่นเอง เมื่อเลื่อมใสแล้วก็สอนกันได้; การที่จะเลื่อมใสก็เพราะเห็นว่าน่าเลื่อมใส. **ความน่าเลื่อมใสก็คือความงาม** : งามในทางวัตถุก็ได้, งามในทางร่างกายก็ได้, งามในทางมรรยาทก็ได้, ความประพฤติก็ได้, หรือคุณธรรมอื่น ๆ ที่ดีกว่าที่สูงกว่า แล้วก็เป็ความงาม. เมื่อเห็นความงามนั้นแล้ว ก็เลื่อมใส, เมื่อเลื่อมใสแล้ว ก็แล้วแต่ว่าผู้ชักจูงนั้นจะชักจูงไปในทางใด. ดูเถะว่าสิ่งที่มี ความงามนั้น มีอิทธิพลอย่างไร.

คำว่า ศิลปะ นี้ ในภาษาอินเดียมีความหมายถึงอาชีพก็ได้; แต่อย่าลืมว่า อาชีพนั้หมายถึงผู้ที่มีอะไรที่แสดงแก่ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นพอใจหรือเลื่อมใส. อย่างจะทำ ของขึ้นมาขาย ของนั้นมันก็ต้องเป็นที่ตั้งแห่งความพอใจความเลื่อมใสของคนซื้อ, นั่นก็คือ ความงามนั่นเอง : งามโดยลักษณะของมันก็ได้, หรืองามโดยความมีประโยชน์ของมันก็ได้. คำว่า ศิลปะ เคยเป็นชื่อของอาชีพในภาษาอินเดียในภาษาไทยเราไม่เคยใช้ แต่มัน ก็ยังมีอยู่ตามธรรมชาติ อาชีพที่จะใช้ดึงดูดผู้อื่นมาสนใจ มาซื้อมาหา มาจ้างมาอนอะไร ก็ตาม มันต้องมีความงดงามอยู่ในการกระทำหรือในสิ่งของที่บุคคลนั้นแสดงออกมา.

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ความงามซึ่งเคยมีลักษณะเป็นไปในทางสร้าง สวรรค์ ให้เจริญให้รุ่งเรืองนั้น มันเปลี่ยนกลับมาเป็นเรื่องของการหลอกลวง ไปเสีย ในที่สุด คือใช้ความงามเป็นเครื่องหลอกลวงผู้ที่ตกอยู่ใต้อำนาจเป็นไปในทางของตน ; แล้วเป็นไปในทางเลื่อม, เป็นไปในทางวินาศก็มี. นี่เป็นที่น่าเสียดายว่า สิ่งนี้เคยถูกใช้ เพื่อความเจริญ ก็มากลายเป็นใช้กันเพื่อความหลอกลวง และเพื่อความวินาศ; นี่มันไม่ ตรงตามความประสงค์ของความงาม.

ที่นี้ก็ดูกันถึงความหมายของคำว่า ศิลปะ ศิลปะ มีความงดงามอยู่ในเนื้อ
ตัวของศิลปะ, ที่ควรสนใจที่สุด หรือมีความงามอย่างสูงสุด ก็คือศิลปะแห่งการดำรง
ตนอยู่เหนือความทุกข์; ถ้าใช้คำสั้น ๆ ก็ต้องพูดว่า การดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์
หรือปัญหาทั้งปวง. ถ้าท่านเข้าใจก็จะมองเห็นได้ทันทีว่า มันเป็นเคล็ดหรือเป็นเคล็ดลับ
ในการใช้ความงามเป็นเครื่องแก้ปัญหา, หรือว่าการแก้ปัญหานั้น ก็มีเคล็ดหรือความ
งาม อยู่ในตัวมันเองด้วย.

เมื่อมองดูกันในทางนามธรรม ทางจิตใจ และทางสติปัญญาด้วย ก็จะเห็นว่า
ความงดงามน่าเลื่อมใสที่สุด ของมนุษย์เรา ก็คือสิ่งที่สามารถดำรงตนอยู่เหนือ
ความทุกข์. ที่นั่นมันก็เปลี่ยน เป็นจนเอามาใช้เพื่อความหลอกลวง ความเอา
เปรียบผู้อื่น เพื่อได้กำไรมาก; คำว่า ศิลปะ เลยกลายเป็นมีความหมายที่น่ารังเกียจ.

ภาษาไทยใช้รวม ๆ กัน ศิลปบริสุทธิ์ กับศิลปหลอกลวง; แต่ภาษาฝรั่ง
เขามีการแยกกันไม่ปนกัน คือมันเป็นศิลปที่น่าเลื่อมใส ก็เรียกไปอย่างหนึ่ง, ศิลปะ
ที่หลอกลวง ของเทียม ของปลอมอย่างนี้ ก็เรียกว่าของศิลปะหลอกลวง นี่ก็ใช้ไปอีก
อย่างหนึ่ง; มีคำว่า *artistic* ศิลปะแท้ ศิลปะจริง, มีคำว่า *artificial* หมายถึงศิลปะปลอม
ศิลปะเพื่อการหลอกลวง.

ศิลปะจริงกลายเป็นไม่ค่อยจะมีคนสนใจ หรือให้ความเคารพ มาหลงใหล
ในศิลปะปลอมกันเสียโดยมาก ; ดังนั้นมันจึงมีของที่ลวงตา พรางตา ให้หลงใหล,
แล้วก็หลงใหลกันไปทั้งโลกก็ได้. มันก็ลดจากเรื่องทางจิตใจอันสูงสุด มาเป็นเรื่องทาง
วัตถุ เช่นสินค้าต่าง ๆ เป็นเรื่องของความมั่งงายหลงใหลของบุคคลผู้ซื้อหาผู้พอใจ แล้ว
ในที่สุดกลายเป็นเรื่องเกินจำเป็น, เกินจำเป็น หลงใหลในความสวยความงาม ความ
หลอกลวงนี้ มากเกินจำเป็น, แล้วก็รู้จักแต่ในด้านวัตถุมากขึ้นทุกที.

อาตมาบอกแล้วว่า **ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์**; นี่เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์; เรียกว่าเป็นศิลปะของชาวพุทธ. ชาวพุทธที่แท้จริง จะต้องมียอดสูงสุดในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตทางใจ หรือปัญหาของสังคม. เดิมนั้นเมื่อมันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ, ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่องทางวัตถุ เช่น โบสถ์สวย ๆ เจดีย์สวย ๆ พระพุทธรูปสวย ๆ เป็นต้น.

อาตมาเคยพูดทำนองมันจะเรียกว่าเถียงหรือทะเลาะกันก็ได้ ฝรั่งคนหนึ่งเขามาแสวงหาพุทธศิลป์ ศิลปะของชาวพุทธ, แล้วเขาก็รวบรวมเอาไป เป็นพระพุทธรูปสวย ๆ ทั้งนั้น. อาตมาบอกว่า นั่นไม่ใช่ศิลปะของชาวพุทธ ไม่ใช่พุทธศิลป์; พระพุทธเจ้าไม่รู้จักศิลปะอย่างนี้, ชาวพุทธก็ไม่ได้นิยมศิลปะอย่างนี้, **พุทธศิลป์ก็คือวิถีเอาชนะความทุกข์**, วิธีที่จะเอาชนะความทุกข์ในจิตใจ ในบุคคลหรือในสังคมได้นั้นแหละคือพุทธศิลป์. ทำไมคุณไม่สนใจ ไม่สนใจเอาพุทธศิลป์ชนิดนี้ไป, กลับมาขนเอาวัตถุซึ่งมีความงาม เรียกว่ามันเปลี่ยนมากทีเดียว. **โลกมันเปลี่ยนค่านิยมของศิลปะ** ไปอย่างมากมาอย่างนี้ กระทั่งฝีมือในทางแกะในทางสลักเกี่ยวกับพระศาสนาประดับประดา ก็เรียกว่าพุทธศิลป์ไปหมด มันไม่ใช่เรื่องอริยมรรคที่จะตัดกิเลสเสียแล้ว ที่จริงอริยมรรคที่ใช้ตัดกิเลส นั่น คือยอดสุดของพุทธศิลป์.

มันก็เกิดแบ่งกันเป็น ๒ พวกนี้ : เป็นพุทธศิลป์ของบุญชนคนธรรมดา, กับเป็นพุทธศิลป์ของแบบอริยสาวก. บุญชนก็มีพุทธศิลป์อย่างหนึ่ง, อริยสาวกมีพุทธศิลป์อีกอย่างหนึ่ง; อยู่ร่วมศาสนากัน แล้วก็ไม่วายที่จะยื้อแย่งกันไปยื้อแย่งกันมา พวกหนึ่งส่งเสริมศิลปทางวัตถุ, พวกหนึ่งส่งเสริมศิลปในทางจิตใจ. นี่ขอให้เข้าใจกันไว้ว่า มันมีปัญหาถึงขนาดนี้.

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบและเปิดเผย วิธีการที่จะดำรงตนอยู่เหนือความ
ทุกข์ มีความงามถึงที่สุดในการกระทำนี้; ฉะนั้นเราจะต้องถือว่า **พระพุทธเจ้านั้น**
ทรงเป็นยอดศิลปิน, ศิลปินสูงสุดในจักรวาลนี้ คือพระพุทธเจ้า ผู้สามารถทำให้เกิด
การดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์. แต่เราก็ไปสนใจศิลปินชนิดไหนกัน ? ท่านทั้งหลายก็รู้ดี.
การโฆษณา ในหนังสือพิมพ์ หรือในอะไรก็ตาม **ยอดศิลปินของโลกนี้** เขาหมายถึงอะไร ? ยิ่งไม่รู้ง่ายๆจะเป็นยอดศิลปิน อย่างเดียวกัน; มันเดินกันคนละทางอย่าง
นี้เรียกว่ามันขัดแย้งกัน.

นี่ก็ไปตัดสินเอาเองว่า ชาวพุทธนี้อยู่ฝ่ายไหน; โดยตัดสินกันง่าย ๆ ว่า **ตัวสวยกับใจสวยนั้น อันไหนน่าเลื่อมใสกว่ากัน** ร่างกายสวยระดับประดาสวย เรียก ว่าตัวมันสวย; ถ้าจิตใจสวย คือสะอาด สว่าง สงบ; นี่ ๒ อย่างนี้มันสวยคนละอย่าง แล้วก็อย่างไหนน่าเลื่อมใสกว่ากัน. ถ้าคิดเห็นได้ถูกต้อง มันก็รู้ได้เองว่า ยอดของศิลปะ นั้นคืออะไร, และว่ายอดของศิลปินนั้นคืออะไร. ขอได้สนใจว่า มันมีความสำคัญ.

ทีนี้จะดูสิ่งที่เรียกว่า ศิลปะ ที่เกี่ยวกับธรรมะในพุทธศาสนาของเรา ดังที่มีปรากฏอยู่ในพระบาลี แล้วก็เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้าเอง ท่านตรัสว่า พรหมจรรย์นี้มีความงาม, พรหมจรรย์ - การปฏิบัติดีทุกขนี้มีความงาม : งามทั้งเบื้องต้น งามทั้งท่ามกลาง, และงามทั้งเบื้องปลาย, งามเบื้องต้น งามท่ามกลาง งามเบื้องปลาย “ท่านจงประกาศพรหมจรรย์ให้สมกับที่ว่า พรหมจรรย์นี้มีความงามเบื้องต้น ท่ามกลางและเบื้องปลาย”.

ในเบื้องต้นเราหมายถึงปริยัติ การศึกษาเล่าเรียน เรียกพระธรรม
เรียนให้รู้จริงให้ดังงาม; เช่นเรียนพระไตรปิฎก ถ้ารู้จริงนี้ดังงามอย่างยิ่ง ในทางของการ
เรียน, แล้วก็จะปฏิบัติให้ดังงาม คือปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้ครบถ้วนบริบูรณ์

นี้เรียกว่างามในท่ามกลาง. แล้วงามในเบื้องปลายก็คือ ผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติ, เป็นโลกุตตรธรรม อยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ ถึงขนาดอยู่เหนือโลก เหนือปัญหา เหนือความทุกข์ และจะไม่ให้งามได้อย่างไร. แล้วมันจะมีงามอะไรไหนจะงามยิ่งไปกว่า อยู่เหนือโลก เหนือความทุกข์เหนือปัญหา โดยประการทั้งปวง, ที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน นั่นแหละงามในเบื้องปลาย.

งามในเบื้องต้น คือปริยัติ เรียนพระไตรปิฎกกันก็แล้วกัน พระสูตรตันตระวินัย และอภิธรรม, แล้วงามตรงกลาง ก็คือศีล สมาธิ ปัญญา, แล้วงามในที่สุดก็คือ มรรค ผล นิพพาน.

มันจะรู้สึกงามแต่ผู้ที่มีจิตใจ หรือมีตาทางปัญญาทางจิตใจ จึงจะมองเห็นว่ามีความงามอย่างไร; ต้องครบถ้วน ต้องงามครบถ้วนทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลาง ทั้งเบื้องปลาย; ถ้าไม่งามทั้ง ๓ สถานแล้ว ยังไม่ชื่อว่าบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ลิ่นเชิงไม่หมดจดลิ่นเชิง ไม่เต็มเปี่ยมลิ่นเชิง, มันครึ่ง ๆ กลาง ๆ. ต้องให้งามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย จึงจะเรียกว่าบริสุทธิ์บริบูรณ์ลิ่นเชิง.

ดังนั้น พุทธบริษัทแท้จริงต้องมีความงาม, พุทธบริษัทแท้จริงต้องมีความงาม ในการเล่าเรียน ในการศึกษา ในการปฏิบัติ หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ได้คือเอาประโยชน์เป็นหลัก ก็พูดว่า ประโยชน์ในทิฏฐธรรม คือเห็น ๆ กันอยู่อย่างคนธรรมดา นี่ก็งาม, แล้วที่สูงเหนือไปกว่าธรรมดา ที่คนธรรมดาตามองไม่เห็น แต่คนมีปัญญามองเห็น นี่ก็งาม, แล้วก็งามสูงสุด งามสูงสุด คือถึงการบรรลุมรรค ผล นิพพาน นั่นก็เป็นความงามอันสุดท้าย.

พูดกันภาษาธรรมดาก็งาม พูดกันภาษาพิเศษก็งาม แล้วก็พูดถึงระดับสุดท้ายสูงสุด; ไม่มีอะไรจะเหนือไปกว่านั้นอีก มันก็งาม, ต้องเป็นอย่างนั้น. อย่าง

อยู่อย่างชาวโลก ทำมาหากินไม่ยากไม่จน อยู่กันสบาย นึกถึงงาม, แล้วก็มีคุณธรรม พอดี นึกถึงงาม, แล้วก็ดับทุกข์สิ้นเชิงไม่มีเหลือ นึกถึงงาม; ถ้าเกี่ยวกับธรรมชาติ ความงามมันมีอยู่อย่างนี้.

ที่นี้มันก็เกิดปัญหา ที่ว่าในโลกนี้เจริญไปในทางวัตถุ, หลงไปในทางวัตถุ มากขึ้น ๆ มันก็เลยเปลี่ยนความหมายของความงาม. ความงามเปลี่ยนความหมาย หรือว่ามนุษย์เปลี่ยนความหมายของความงาม ก็ตามใจ แล้วแต่จะพูด; **ความงามมันไปอยู่ที่วัตถุ** ไปอยู่ที่สิ่งส่งเสริมกิเลส; แต่ก่อนนี้ความงามแท้จริงอยู่ที่หมดกิเลส ขณะ กิเลส; เดียวนี้มามีความงามกันที่ส่งเสริมกิเลส เป็นเหยื่อของกิเลส ความสวยงามทาง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มางามกันอยู่ที่นี่,

นี้ก็หมายความว่า **แทนที่จะใช้ศิลปะยกตนให้สูงเหนือกิเลส มันกลายเป็นใช้ศิลปะ** ในการกดตัวเอง ดึงตัวเองลงไปทางต่ำ, **ทำให้โลกนี้มันจมอยู่ภายใต้เหยื่อของกิเลส** ที่เรียกว่ากาย, ตกอยู่ใต้อำนาจของกาม อันเป็นเหตุให้เกิดวิฤตการณ์ คือความยุ่งยากสับสนทนทุกข์ทรมานนานาประการ แล้วยิ่งเป็นที่ลุ่มหลงกันมากขึ้น **ความงามในทางเหยื่อของกิเลส** ส่งเสริมกิเลส กำลังเป็นที่ลุ่มหลงกันมากขึ้น ๆ ในโลกนี้ ทั้งโลกก็ว่าได้, แล้วพุทธบริษัทก็พลอยติดหางกับเขาด้วย; พุทธบริษัทที่เคยมีอะไรเป็นของตน ก็พลอยลุ่มหลงติดพ่วงเข้าไปในความหลงผิดเหล่านี้ด้วย.

นี้เรียกว่า **ศิลปะปลอมกำลังชนะศิลปะแท้**, ศิลปะสกปรกกำลังชนะ ศิลปะสะอาด, ศิลปะที่ส่งเสริมความทุกข์กำลังชนะศิลปะที่จะดับทุกข์; เป็นที่น่าเวทนา สงสารอย่างไร. ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู ศิลปะปลอมกำลังระบาด เจริญรุ่งเรืองในโลก.

ยกตัวอย่างให้ง่าย ซึ่งเด็ก ๆ ก็เข้าใจได้ว่า เดี่ยวนี้จะทำกับข้าวให้อร่อย ก็ใส่ผงชูรส กันมาก ๆ แล้วก็อร่อยเพราะผงชูรส; แม่ครัวเกือบจะแกงให้อร่อยโดยไม่ต้องใส่ผงชูรสไม่ได้เสียแล้ว. เมื่อก่อนนี้เขาไม่ต้องใส่ผงชูรส ก็ทำให้แกงกับนั้นอร่อยได้; เดี่ยวนี้มันจะทำไม่ได้เสียแล้ว เพราะมันลืมนิดไป มันสูญหายไป จนต้องใช้ศิลปะลง คือผงชูรส แล้วหมอเขาก็กำลังบอกว่ามันอันตราย. นี่เราไม่ค่อยจะดูกันให้ดี ๆ ว่า ศิลปะหลอกลวงกำลังครอบงำศิลปะบริสุทธิ์ แล้วมนุษย์ก็ต้องจมลงในกองทุกข์มากขึ้นไปกว่าเดิม.

ที่นี้มาถึงข้อที่ว่า เราจะช่วยให้ฟ้าสว่างทางศิลปะกันอย่างไร ? มันก็ต้องรู้จักแยก ศิลปะหลอกลวงกับศิลปะบริสุทธิ์ มันต่างกันอย่างไร; รู้จักแยก อย่าให้มันไปปนกันเสียด้วยความหลง, อย่างไรหลอกลวง, อย่างไรแท้จริง. ครั้นรู้จักแยก รู้จักของจริง แยกออกมาเสียจากของหลอกลวง แล้วก็ทำไปในทางที่มันเป็นของจริง; นี่เราจะต้องปรับปรุงทุกสิ่ง ให้มันเป็นไปในทางที่มีความงามที่แท้จริงไม่หลอกลวง.

เช่นว่า จะให้ทาน จะบำรุงการก่อสร้าง ก็ทำให้มันมีความงดงามชนิดที่ไม่หลอกลวงอย่าให้เป็นเหยื่อแก่กิเลส. สมมติว่าจะสร้างอาคารสถานที่ ก็ให้มีความงามชนิดที่ไม่หลอกลวง, อย่าให้มีความงามชนิดที่หลอกลวง แพงมาก แล้วก็ชำรุดเร็วแล้วเสียเงินมาก แล้วก็ยุ่งยากมาก เรียกว่ามันหลอกลวง ก็อย่าให้มันเป็นอย่างนั้น. แม้ที่สุดแต่จะให้ทาน ก็อย่าให้แพรวพราวไปด้วยของหลอกลวง, ให้ทานสิ่งที่มีประโยชน์โดยแท้จริง อย่างนี้เป็นต้น. เมื่อเราชอบเรื่องสวย ๆ งาม ๆ เรื่องหวานเรื่องอร่อยอะไรกันมากเกินไป มันก็ต้องหันไปหาสิ่งที่หลอกลวงเป็นธรรมดา.

นี่เรียกว่าในทางศาสนาของเรา ถ้าจะมีการบริจาค มีการสร้าง มีการบำเพ็ญทาน มีอะไร ก็ขอให้มันเป็นไปในทางที่เป็นของบริสุทธิ์ : มีความงามบริสุทธิ์, มีผลบริสุทธิ์, อย่าให้เป็นเรื่องหลอกลวง.

ที่นี้มาถึงเรื่องการศึกษา ก็ศึกษาให้เข้าถึงหัวใจของพระศาสนา กัน
จริง ๆ **อย่าไปมกยเป็นไสยศาสตร์**; ไสยศาสตร์นั้นมันมีความงามชนิดหลอกลวง
ทำให้คนหลงได้ง่ายแล้วจำนวนมากเสียด้วย, ดูเถอะ คนก็ยังเชื่อในไสยศาสตร์ที่มีความงาม
หลอกลวงนั้น มากกว่าคนที่ถือธรรมะอันถูกต้องบริสุทธิ์และแท้จริง. นี่เพราะการ
ศึกษาไม่สมบูรณ์ ไม่ถูกต้อง ฉะนั้นศึกษาให้รู้จริง อย่าให้ถูกลวงด้วยเรื่องไสยศาสตร์
เป็นต้น.

ที่นี้การปฏิบัติ ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ ที่พระพุทธเจ้า
ท่านได้ทรงสอนไว้ให้ว่า บรรเทากิเลสได้จริง ดับกิเลสได้จริง ดับทุกข์ได้จริง.
อย่าปฏิบัติให้เป็นลัทธิพัตตปราชญ์ คือมีความงมงาย, ปฏิบัติกันอย่างมกย
ไม่พูดเกลือกิเลสเลย แต่ส่งเสริมความมกย.

ที่นี้มาถึงการรับผลของการปฏิบัติ ก็ต้องถูกต้อง ให้ได้รับผลชนิดที่ควร
จะได้รับ; **อย่าให้ได้รับผลเป็นความสุขสนุกสนานแบบกิเลส** แต่ให้ได้รับผลเป็น
การบรรเทาภิเลส. แล้วรับผลเป็นสันติวิริโก รู้สึ้อยู่ด้วยตนเองจริง ๆ ว่ามีผลเกิด
ขึ้นอย่างนี้ ๆ; นี่เป็นสันติวิริโก. อย่างที่อาตมาบอกว่า **เมื่อไรยกมือไหว้ตัวเองได้
เมื่อมันเป็นสวรรค์, เมื่อไรเกลียดน้ำหน้าตัวเองเมื่อนั้นเป็นนรก.** คิดดูเถอะ นี่คือ
สันติวิริโก ที่จะรู้จักได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามบุคคลอื่น, แล้วก็ที่นี่แล้วก็เดี๋ยวนี้
แหละ นี่ เป็นอภาลิโก ไหว้ตัวเองได้เมื่อไรที่ไหน มันก็เป็นสวรรค์แท้ที่นั่นและเมื่อนั้น,
เกลียดตัวเอง เต็มไปด้วยบาปเมื่อไร ก็เป็นนรกที่นั่นและเดี๋ยวนี้.

นี้เรียกว่า การรับผลมันก็ต้องเป็นของที่ถูกต้อง เป็นของจริง ไม่ใช่
ของหลอกลวง, ไม่ได้หลงเอาของหลอกลวงเอามาเป็นผลว่าเป็นของจริง ซึ่งกำลังเป็น
กันอยู่มาก : **ปรารถนาผลชนิดที่มกยทำบุญให้ถูกลอตเตอรี่** อย่างนี้มันคนละเรื่อง

กัน; มันจะต้องเข้าใจกันเสียใหม่ว่า เรื่องดับทุกข์ก็เป็นเรื่องดับทุกข์, ถูกตลอดแต่หรือนั่นมันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นเรื่องความต้องการของกิเลส มันจะเอาไปเพิ่มความทุกข์.

ที่นี้ดูถึง **การเผยแผ่** ก็ต้องให้เป็นการเผยแผ่ที่ถูกต้องจริง ๆ อย่างมหาย, อย่าเอาสิ่งมหายไปสอน, อย่าสอนอย่างมหาย, อย่าสอนให้เกิดผลเป็นคณมหายขึ้นมา. **การเผยแผ่ต้องเผยแผ่สิ่งที่มันดับทุกข์ได้,** แล้วก็เห็นได้ด้วยตนเองว่าดับทุกข์ได้ แล้วก็ที่นี้และเดี๋ยวนี้. นี่เรียกว่าเป็นการเผยแผ่ที่ถูกต้องตามพระพุทธรูป, ไม่หลอกลวงใคร.

ที่นี้จะเรียกว่าเป็นเรื่องสรุป ว่าหลักเกณฑ์อย่างไรเรียกว่าบริสุทธิ์, อย่างไรเรียกว่าหลอกลวง. ก็ขอให้สนใจในหลักต่าง ๆ เช่น **หลักตัดสินธรรมวินัย,** โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **หลักกาลามสูตร** ที่ได้เอามาแสดงบ้างแล้ว มันยืดยาวจะเอามาแสดงซ้ำที่นี้อีก มันก็ยืดยาวมากไป เดี่ยวจะไม่ได้พูดเรื่องอื่น. ขอให้ไปสนใจได้ถามกันหรือฟังเอามา ว่าหลักกาลามสูตร ๑๐ หัวข้อนั้นมันเป็นอย่างไร; มันจะรับประกันความผิดความถูก ไม่ต้องเถียงกันว่าอะไรผิดอะไรถูก, โดยหลักกาลามสูตรจะต้องชัดเจนอยู่เสมอว่าอะไรผิดอะไรถูก.

นี่ฟ้าสา **ในทางศิลปสูงสุด** คือสามารถดำรงตนอยู่เหนือความทุกข์ของตน, และบำบัดความทุกข์ของบุคคลอื่นได้ด้วย. อย่าได้หลงเอาศิลปะสำหรับลงมาเป็นศิลปะจริง หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติ **ในปัจจุบันนี้พุทธศาสนาถูกทำให้ไม่มีความงาม.** พุทธศาสนาเคยมีความงามเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย มันกำลังถูกทำให้ไม่มีความงาม หรือไม่งามครบทั้ง ๓ ก็ได้. ขอให้สนใจกันเสียใหม่; เป็นที่น่าพอใจที่ว่า เราได้เริ่มรู้เรื่องนี้, รู้เท่าทันเรื่องนี้, และกำลังปรับปรุงกันอยู่ทุกเวลาทุกโอกาส ที่เราจะกระทำกันได้. ข้อนี้เอาตมาจะขอยืนยันว่า ที่นี้ ที่สวนโมกขนิเว เราได้

พยายามอย่างนี้ เพื่อให้เกิดฟ้าสว่างทางศิลปะของพุทธศาสนา คือความงดงามในการดับทุกข์ ทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลาง และเบื้องปลาย ดังที่กล่าวมาแล้ว.

ฟ้าสว่างในทางนิรุกติ.

นี่เรื่องต่อไป ฟ้าสว่างในทางนิรุกติ นิรุกติ, นิรุตติ หรือนิรุตติ มีอยู่เป็น ๒ ชื่อ. บางคนไม่เคยได้ยินก็ไม่ว่าอะไร ว่านิรุกตินี้คืออะไร, แต่อาตมายืนยันได้ว่า เคยพูดเรื่องนี้มาบ้างแล้วไม่น้อยกว่า ๑ ครั้ง ๒ ครั้ง.

นิรุกติ คือวิธีการใช้ภาษาให้สำเร็จประโยชน์, วิธีการใช้พูดจา การพูดจาให้สำเร็จประโยชน์, มันเป็นวิชา หรือเป็นศิลปะก็ได้ ที่จะเอื้ออำนวยมาก ที่จะใช้ภาษาออกไป แล้วสำเร็จประโยชน์ตามความต้องการ. ถ้าจะเรียกง่าย ๆ กันภาษาชาวบ้าน ก็ว่าพูดเป็น นั่นแหละ, พูดเป็น พูดถูกต้องก็ยังไม่เก่งเท่าที่พูดเป็น คือมันเหมาะสมไปหมดแหละในการพูด มันก็สำเร็จประโยชน์.

นิรุกติศาสตร์ ก็คือวิชาที่จะใช้พูดจาให้สำเร็จประโยชน์ในทุก ๆ กรณี; จะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นพวกที่จะไปเป็นแม่สื่อ แม่สื่อแม่ชัก ไปขอลูกสาวเขา ถ้าพูดเป็นมันก็สำเร็จกว่า, สำเร็จว่าผู้ที่พูดไม่เป็น. ที่นี้พูดเป็นนี้ มันก็ยังมีความหมายว่า หลอกก็ได้ ถ้าหลอกแล้วก็ไม่ใช่แหละ ไม่ใช่วิชานิรุกติศาสตร์; มันต้องเป็นเรื่องจริง ไม่ใช่พวกที่ย้อมแมวขาย พวกที่ย้อมแมวขายนี้ เราจะไม่เรียกว่าพูดเป็นหรือว่าเป็นนิรุกติ มันต้องพูดเป็น พูดด้วยความจริง มีที่อ้างอิง มีเหตุมีปฎิหาริย์อยู่ในคำพูดนั้น จึงจะเรียกว่าพูดเป็น. นิรุกติ แปลว่า การใช้วาจาสำเร็จประโยชน์ คือการใช้การพูดที่สำเร็จประโยชน์ วิชานี้เขาต้องเรียนกันมาก.

ในพุทธศาสนาก็เป็นองค์อันหนึ่งของพระอรหันต์ ที่เรียกว่า นิรุกติปฏิสัมภทา, พระอรหันต์องค์นั้นเป็นนิรุกติปฏิสัมภทา เป็นผู้แตกฉานในการใช้นิรุกติ คือสั่งสอน, พระอรหันต์ที่มีนิรุกติปฏิสัมภทา แล้วท่านสั่งสอนคนสำเร็จประโยชน์ทุกคนเลย เหมือนกับพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้เราก็อยากจะให้พุทธบริษัทรู้จักมี และรู้จักใช้นิรุกติ คือการพูดจา การใช้ภาษาที่สำเร็จประโยชน์; ไม่ได้หมายถึงพูดเพราะ, นิรุกติศาสตร์นี้ ไม่ได้หมายถึงพูดเพราะโดยตรง. พูดเพราะนั่นมันเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น; มันต้องพูดจริง ต้องพูดมีเหตุผล ต้องมีน้ำหนัก พูดมีปาทิหารีย้อยู่ในคำพูด ครอบงำจิตใจผู้ฟังให้เห็นตาม. จึงเรียกว่านิรุกติ ไม่ใช่เป็นเพียงวรรณคดีที่เขา นิยมกัน ว่าเป็นวรรณคดีสูงสุด แล้วมันก็จะ เป็นนิรุกติศาสตร์, มัน เป็นวรรณคดีเพื่อจ้อ เสียดเป็นส่วนมาก; อย่างนี้ใช้ไม่ได้. แล้วก็ไม่ใช่อักษรศาสตร์ แตกฉานในวิชา อักษรศาสตร์, เรื่องอักขระวิธี วจีวิภาคอะไร อย่างนี้ไม่ใช่, ไม่ใช่วิชาไวยากรณ์ มัน เป็นสิ่งที่เหนือกว่านั้น.

ต้องใช้คำพูดที่ไพเราะถูกต้องทางภาษา เป็นองค์ประกอบ, แล้วก็ มีตัวการพูดจาสำนวนโวหารอะไรที่สำเร็จประโยชน์; แล้วก็ต้องเพื่อสันติภาพ, สำเร็จประโยชน์นั้นหมายถึงสำเร็จประโยชน์เพื่อสันติภาพ คือดับทุกข์ได้ : ดับทุกข์ ของตน ก็ได้ ดับทุกข์ของสังคมก็ได้ ดับทุกข์ของโลกก็ได้. เราต้องมองให้ กว้าง ๆ ไปว่า คนหนึ่งก็มีปัญหา ครอบครัวหนึ่งก็มีปัญหา, บ้านเมืองหนึ่งก็มีปัญหา, โลกทั้งโลกก็มีปัญหา พูดจาให้มันดับทุกข์ของบุคคลทุกระดับ ทุกขนาด ทุกสังคมอย่างนี้ ได้ จึงจะเรียกว่าสมบูรณ์ด้วยนิรุกติ.

ที่เราพูดกันอยู่บ่อย ๆ เป็นประจำ ก็คือว่า**รู้จักใช้ภาษาธรรม**, ภาษาคน – ภาษาธรรมมีอยู่ ๒ ภาษา; **รู้จักใช้ภาษาธรรมให้ถึงที่สุด** นี่แหละเป็น**นิรุกติอันแท้จริง**; แม้ในภาษาคนก็ควรจะมี, พูดภาษาชาวบ้าน ก็พูดให้สำเร็จประโยชน์เกิด ก็พอจะเรียกว่าเป็นนิรุกติได้เหมือนกัน; แต่ถ้าพูดภาษาธรรมได้ ก็สำเร็จประโยชน์เป็นนิรุกติที่สูงกว่า หรือมากกว่า. ฉะนั้นขอให้สนใจในการใช้ภาษาธรรม ยิ่งกว่าการใช้ภาษาคน; ตัวอย่างก็มีอยู่ว่า ภาษาธรรมอย่างไร, ภาษาคนอย่างไร.

ถ้าใช้ภาษาธรรมมันลึกถึงจิตใจ ครอบงำจิตใจ มีเหตุผล มีปฎิหาริย์ คือครอบงำผู้ฟัง ให้เห็นจริง, แล้วสมัครใจที่จะปฏิบัติตาม. นี่เรียกว่าคำพูดนั้นมีเหตุผล มีปฎิหาริย์; แล้วก็เหมือนกับฟ้าผ่าแหละ พูดเหมือนกับผาดัง ดังในทางภายใน เหมือนกับฟ้าผาดังในทางภายนอก, พูดแล้วก็ไม่มีใครต้านได้, พูดแล้วก็ไม่มีใครยอม, เรียกว่าพูดเหมือนฟ้าผ่า มีเหตุผลในระดับสูงสุดแท้จริง.

พูดศีลธรรมก็มีเหตุผลของศีลธรรม คือว่าสอนให้ทำอะไร ก็มี**เหตุผล** **พร้อมที่จะให้เขาเห็นด้วย**. เช่นจะสอนเด็ก ๆ ว่าอย่าฆ่าสัตว์ นี่ก็เป็นศีลธรรม; ต้องบอกเหตุผลว่า ทำไมเล่า, ทำไมจึงต้องไม่ฆ่าสัตว์. ถ้าใช้เหตุผลพอ เด็ก ๆ เขาก็เชื่อสิ. อย่างไมยนะ นี่พูดเป็นศีลธรรม; แล้วก็พูดเป็นเหตุผลว่า ทำไมเราไม่ควรขโมย เราต้องไม่ขโมย นี่เป็นเหตุผลของศีลธรรม; ถ้าฉลาดในข้อนี้แล้วก็สำเร็จแหละ มีความสำเร็จ; จะบอกเด็ก ๆ ว่าอย่าฆ่านะ อย่างไมยนะ อย่างลวงของรักผู้อื่นนะ อย่าพูดเท็จนะ อย่างดีของมานะ, ก็มี**เหตุผลพร้อม** จนเด็ก ๆ หรือผู้ฟังก็ตาม ยอมเห็นด้วย ยอมเปลี่ยนความยึดถือเดิม ๆ; นี่เรียกว่ามันมีปฎิหาริย์นี้, มันเป็นภาษาที่ผู้เห็นธรรมพูด.

ภาษาธรรมเป็นภาษาที่ผู้เห็นธรรมพูด; ผู้ที่ไม่เห็นธรรมก็พูดได้แต่ภาษาคน พูดตามความรู้สึกของคนที่ไม่เห็นธรรม คือเป็นชาวบ้านเป็นคนธรรมดา

พูดภาษาคน. แต่ถ้าผู้เห็นธรรมแล้วก็พูดภาษาธรรม ซึ่งบางทีมันก็ลึกหรือแปลกไปจนคนธรรมดาฟังไม่ค่อยออก; แต่ถ้าเขาพยายามอยู่เรื่อย ๆ ไป เขาก็ฟังออก เพราะว่าคนมันก็เจริญก้าวหน้าด้วยกันทั้งนั้น. **พูดภาษาธรรมสำเร็จประโยชน์** นี่เป็นความหมายอันแท้จริงของคำว่า **นิรุกติปฏิสัมภิทา**, เป็นผู้แตกฉานในการใช้ภาษาธรรม สอนธรรม แสดงธรรม น้อมนำบุคคลไปในทางธรรม เป็นนิรุกติ.

เอ้า, ดูตัวอย่างที่เราเคยใช้กันอยู่ เพื่อเข้าใจยิ่งขึ้น; ถ้าเรา**ใช้ภาษาธรรม** มีผลหลายอย่าง คือ**ให้เข้าใจได้ดี** ลึก แล้วมัน**ประหยัดแรงงาน**, **ประหยัดแรงงาน** ในการศึกษา นี่ก็**ประหยัดแรงงาน**, ใน**การปฏิบัติก็ประหยัดแรงงาน**, ใน**การแสวงหาผลของการปฏิบัติ** ก็ยัง**ประหยัดแรงงาน** คือไม่เห็น้อยมาก ไม่เปลืองมาก ไม่ลงทุนมาก เรียกว่า**ประหยัด**.

เช่น**เรามีคำว่า จิตว่าง** หรือ**มีคำว่า ตัวกู ของกู**, **มีคำว่า ความมีดีสีขาว**, **มีคำว่ากิน กาม เกียรติ**, **มีคำว่า สะอาด สว่าง สงบ**, **มีคำว่า การงานคือการปฏิบัติธรรม**, **มีคำว่า สนุกและเป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน**, **มีคำว่า สัจจธรรม หรือ ธรรมสัจจะ**, อย่างนี้เป็นต้น.

ถ้าท่านทั้งหลายระลึกได้ จำได้ ก็จะได้เห็นได้ด้วยตนเองว่า **เราได้มีคำอย่างนี้ใช้มาก** มากมายหลายสิบคำ; ถ้า**เข้าใจและรู้จักใช้** นั้นแหละจะเป็นการ**ประหยัด**, **ประหยัด**ทุกอย่างอย่างที่ว่ามาแล้ว **การศึกษา ก็ประหยัด การปฏิบัติก็ประหยัด การได้รับผล** ของการปฏิบัติ ก็เป็นการ**ประหยัด**.

เมื่อเราพูดว่า **จิตว่าง** คนทั่วไปเขาฟังไม่ถูก เขาว่าจิตที่มันไม่คิดอะไร, จิตที่มันหลับ หรือจิตที่มันถูกวางยาสลบ เป็นจิตว่าง ไม่คิดอะไร, คนเขาพูดอย่างนั้น

ภาษาคนมันพูดอย่างนั้น. แต่ถ้าภาษาธรรม จิตว่างนี่คือจิตที่ไม่มีความคิดประเภท **ตัวกู - ของกู** จิตที่คิดอยู่ตามธรรมดาของจิต; แต่ว่าในความคิดนั้น ไม่มีความมั่นหมายอะไรว่าเป็นตัวกู - ของกู. มันก็ว่างจากตัวกู - ของกู; อย่างนี้เราเรียกว่า **จิตว่าง ไม่ใช่ว่าไม่คิด, มันกลับคิดมากคิดดี คิดเก่ง คิดเร็วคิดลึก** นั่นจิตว่าง. ฉะนั้นคำว่า **จิตว่างจึงเป็นภาษาธรรม ภาษาพิเศษ ภาษาลึก** ที่จะใช้กันในหมู่คนผู้มีนิรุกติ คือการใช้ภาษา หรือการพูดจาให้สำเร็จประโยชน์ที่สุด แล้วก็ประหยัดที่สุด อย่างที่วามมาแล้ว.

ที่นี้คำว่า **ตัวกู - ของกู ตัวกู - ของกู** ที่จริงมันก็เป็นสิ่งที่รู้สึก มีอยู่ในจิตใจของคนทั่วไป แต่เจ้าของไม่รู้สึกรู้จัก; นำหัวหรือไม่นำหัว. คำว่า **ตัวกู - ของกู** ทุกคนมีอยู่เต็มอึดทั้งนั้น; แต่แล้วก็ไม่รู้สึกรู้จัก แล้วก็รู้สึกว่ามี. คิดดูให้ดี ตัวกู - ของกู; แล้วตัวกู - ของกู มันกัด, กัดปวดถึงกระดูก เจ็บถึงกระดูก อยู่ตลอดเวลา ก็ยังไม่รู้สึก, แล้วก็ไม่รู้สึกรู้ว่า ความคิดเป็น **ตัวกู - ของกู** นี่มันกัด. ฉะนั้นจึงเอามาพูดกันเสียเป็นภาษาธรรมสั้น ๆ ว่า **ตัวกู - ของกู, นั่นแหละระวางให้ตี; มีเมื่อไรมันกัดเมื่อนั้น, ใครมีความรู้สึกอันนี้มันกัดเมื่อนั้น.**

ถ้าพูดอธิบายมันก็หลายคำแหละ คือว่าการยึดมั่นถือถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชันถิใด ชันถิหนึ่ง ว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของตนแล้วก็เป็นทุกข์เพราะเหตุนี้ ; **เป็นทุกข์ เพราะยึดมั่นด้วยอุปาทาน เราเรียกว่า ตัวกู - ของกู** อะไรก็ตามยึดถือถือว่าเป็นตัวกู, อะไรก็ตามยึดถือถือว่าเป็นของของกู. เอาจริงกายนี้เป็นตัวกู, เอาจิตใจนี้เป็นตัวกูก็ได้, เอาจิตใจเป็นของกูก็ได้, เอาชีวิตนี้เป็นของกูก็ได้. แต่ถ้ามันมีความยึดถือว่าตัวกูว่าของกู แล้วมันหนักขึ้นมามากขึ้น, มันจะกัดจิตใจของบุคคลนั้นทันที, เป็นภาษาที่พิเศษ รู้จักพูดรู้จักใช้จะสำเร็จประโยชน์.

ที่นี้เรามีคำว่า **ความมืดสีขาว** พุดกันในการบรรยายวันเสาร์ นานมาแล้ว
 สิบกว่าปีแล้ว ก็ยังไม่ค่อยมีใครรู้จัก; **สิ่งนั้นคือมิจฉาทิฎฐิ หรือความโง่ของตัวเอง**
 ซึ่งไม่รู้ว่าเป็นความโง่, มันเป็นคนโง่ ซึ่งเราไม่รู้ว่าเป็นความโง่. เราก็ยืนยันด้วย
 ความโง่ ยืนยันกระต่ายขาเดียว ด้วยความโง่ ตามความโง่; อย่างนี้เราเรียกว่า**ความมืด**
สีขาว เป็นมิจฉาทิฎฐิโดยตรง, และเป็นความรู้ที่ประจักษ์อยู่ในใจของตัวเอง
แล้วก็ยึดถือว่าถูกต้อง ไม่ยอมฟังใคร; เพราะมันประจักษ์อยู่ในใจของตัวเอง เราบรู้อะไร
 เรายึดถืออย่างนั้น **เราไม่ฟังไม่เชื่อใคร**. หรืออีกทีหนึ่ง มันก็เป็น**ความรู้ที่**
เพื่อเจ้อ; เดียวนี้มีความรู้ที่เพื่อเจ้อ เขาเรียกกันว่า **ปรัชญา**, ปรัชญาอย่างดีอย่างสูง
 อย่างกว้าง อย่างลึก, **ล้วนแต่ทำให้เกิดความยึดถือไม่เชื่อใคร** นอกจากความรู้สึกคิด
 นึกของตัวเอง ตามที่ตัวพอใจตามที่ตัวรู้สึกอยู่.

นี่มันเป็นหลักธรรมชาติ ที่สุดแล้วที่เรา**รู้สึกอยู่ว่าอย่างไร เราจะรู้สึก**
ว่านั่นแหละถูก, อย่างอื่นไม่ถูกต้อง. เราโง่อยู่ในใจว่าอย่างไรมันถูก แล้วนั่นแหละ
 คือมันถูกของเรา อย่างอื่นไม่ถูกต้อง; อย่างนี้ก็เรียกว่ามันเป็น**ความมืดสีขาว**; แม้จะเป็น
 สีขาวมันก็ยังมีความมืด. เหมือนแสงสว่างแสงอาทิตย์เข้าตานี้ เราก็มองไม่เห็นอะไร,
 แสงสว่างเข้าตามองไม่เห็นอะไร ก็เป็น **ความมืดสีขาวในทางวัตถุ** ในทางธรรมดาทาง
 วัตถุ แต่ถ้าในทางนามธรรมแล้ว ก็คือ **ความโง่ที่เราไม่รู้ว่าเป็นความโง่** ซึ่งมันแจ่ม
แจ้งประจักษ์อยู่ในใจของเรา เราก็ถือว่าเป็นความถูกต้อง.

ฉะนั้นให้ระวัง **ระวังความมืดสีขาว**, แล้วก็เตือนกันให้ระวัง**ความมืด**
สีขาว ที่มันเข้าตาแล้วมันทำให้ไม่เห็นอะไรที่ถูกต้อง มันเห็นอย่างไร มันก็ว่าอย่างนั้น
 ถูกต้อง ซึ่งที่แท้มันก็ไม่มี**ความถูกต้อง**เลย.

เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เขาชอบกันนัก, ทั้งโลกนี้มันชอบเรื่องกิน ชอบเรื่องกาม ชอบเรื่องเกียรติ. แต่ระวังให้ดี. ระวังให้ดี, นั่นแหละมันจะกัดเอา. มันจะเป็นศัตรูที่ร้ายกาจขึ้นมาเมื่อไรก็ได้, ให้ระวังให้ดี. สิ่งที่เราเรียกว่า กิน กาม เกียรติ เมื่อเข้าใจผิดมันก็ กลายเป็นศัตรู; เมื่อเข้าใจถูก ใช้เป็นอุปกรณ์ เพื่อความสะดวกสบาย บ้างก็ได้; แต่จะบูชามันไม่ได้. แต่คนเขาบูชากันอยู่ทั่วโลก เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, เสียสละทุกอย่างทุกประการ ให้ได้กินดี, ให้มีกามอันประณีต, ให้มีเกียรติอันสูงกว่าใคร ๆ, แต่ที่แท้มันเป็นเรื่องทำความเศร้าหมอง.

ที่นี้คำว่า สะอาด สว่าง สงบ นี่ก็ขอให้สนใจว่ามันเป็นคำที่ตรงกันข้าม, เป็นหัวใจของธรรมทั้งปวง เป็นหัวใจของพระรัตนตรัย เมื่อเราไม่พูดถึงพระรัตนตรัย, เราพูดถึงความสะอาด ความสว่าง ความสงบ เป็นธรรมะที่เป็นหัวใจของพระรัตนตรัย เราไม่พูดถึงตัวเนื้อภายนอก เราพูดถึงหัวใจภายในเลย ความดีความงามทั้งหลายมีหัวใจเป็นความสะอาด สว่าง และสงบ.

การงานคือการปฏิบัติธรรม ในเมืองไทยไม่ค่อยจะได้สอนกันว่า การงาน นั่นแหละคือธรรมะ; ธรรมะคือการงาน, ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรมะ; ที่เมืองอินเดียเขาสอนกันอย่างนั้น. คำว่าธรรมะแปลว่า หน้าที่, ใครทำหน้าที่ของตนคนนั้นมีธรรม. หน้าที่เพื่อรอดชีวิตอยู่ ก็เรียกว่าธรรมะ, หน้าที่เพื่อจะให้ดีขึ้นขึ้นไป ก็เรียกว่าธรรมะ, มีอยู่เป็นขั้น ๆ อย่างน้อยก็ ๒ ขั้นแหละ. หน้าที่เพื่อให้รอดชีวิตไม่ยากจน นี่ก็ขั้นหนึ่ง, ครั้งรอดชีวิต ไม่ยากจนแล้วก็เลื่อนขั้น ขึ้นไป ว่าให้มีการบรรลุ มรรคผลนิพพาน คือรอดจากความทุกข์อันละเอียดจากกิเลส เรียกว่าความรอด.

หน้าที่นั้นเพื่อความรอด ทุกศาสนาสอนความรอด; ดังนั้น ทุกศาสนา สอนหน้าที่ ที่สัตว์ที่มีชีวิตจะต้องทำ เพื่อความรอด; พอใครทำหน้าที่ คนนั้น

ปฏิบัติธรรมะ ไถนอายุกลางทุ่งนา เหงื่อท่วมตัว สายแล้วยังไม่ได้กินข้าวสักที; นั่นแหละคือธรรมะที่เต็มที ในระดับนี้ : ชาวนาทำนา ชาวสวนทำสวน ชาวร้านค้าตลาดขายของ ข้าราชการทำราชการตามหน้าที่. ถ้ามันมีกรรมบางอย่าง มันก็ทำหน้าที่ที่เหนือเหนือเลย จะต้องถีบสามล้อ จะต้องแจวเรือจ้าง จะต้องกวาดถนน จะต้องล้างท่อถนน กระทั่งว่าขอทาน การขอทานก็เป็นหน้าที่ของคนขอทาน เป็นธรรมะของคนขอทาน, ต้องทำให้ดี ต้องทำให้สนุก ให้เป็นที่น่าพอใจ ถ้าไถมันเขี่ยดินกินอาหารอยู่ นั่นคือมันปฏิบัติธรรมะของไถ.

ฉะนั้น **หน้าที่ทั้งหลายนั่นแหละคือธรรมะ**, ใครทำหน้าที่คนนั้นชื่อว่าปฏิบัติธรรม. แต่ถ้าเป็นหน้าที่ผิด ๆ หน้าที่ตรงกันข้าม เช่นขโมย จี้ ปล้น นั่นก็เป็นหน้าที่ของพวกขโมย พวกจี้ พวกปล้น เป็นธรรมะของอันธพาล ไม่ได้ต้องการในที่นี้; แต่ก็เรียกว่าเป็นธรรมะเหมือนกัน ให้มันรอดอยู่อย่างเลวอย่างหลอกลวงนั่นแหละ อันธพาลมันก็รอดอยู่อย่างเลวอย่างหลอกลวง; ถ้าเป็น**ธรรมะจริงมันต้องรอดอยู่อย่างดี**.

ฉะนั้นขอให้ทุกคน **ทำหน้าที่ให้สนุก แล้วเป็นสุขเมื่อกำลังทำหน้าที่**; มันอิมอยู่ด้วยความสุข ไม่ต้องเอาเงินไปซื้อหาความสุขที่ไหนอีกแล้ว. ทำหน้าที่จนพอใจตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ **เป็นสวรรค์อยู่ที่หน้าที่การงาน**, กำลังทำหน้าที่การงานอยู่ก็เป็นสวรรค์อยู่ที่กำลังทำงาน, ให้เป็นสุขสนุกเมื่อกำลังทำงาน คือมันเป็นสวรรค์อยู่ในขณะที่ทำงาน.

คนโง่ทำไมไม่เป็น, คนโง่มันว่าเหนือไปขโมยดีกว่าจะมาทนทำงานอยู่ทำไม ไปรวยลัดดีกว่า ไปจี้ ไปปล้น ไปขโมย, นั่นคนโง่คนไม่รู้. ถ้าคนที่รู้มันก็เห็นว่า เอ้า, นี่มันเป็นธรรมะนี่ ก็ทำ เหงื่อออกมาก็เย็นสบายเหมือนกับอาบน้ำมนต์; ถ้าเหงื่อออกมา

กลับเย็นสบายเหมือนกับอาบน้ำมนต์, มันก็ทำสนุกไม่เท่าไรมันก็พ้นจากความยากจน พ้นจากความลำบาก, รอดตัวในชั้นนี้ เพื่อรอดตัวในชั้นสูงต่อไปอีก.

เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน นั่นแหละคือความหมายของนิพพาน คือให้เปล่าไม่ต้องเสียสตางค์; ถ้าความสุขไหนต้องเสียสตางค์ ความสุขนั้นเป็นความสุขหลอกลวง, เป็นความสุขปลอม. ความสุขที่พอใจในการทำงาน ไม่ต้องเสียสตางค์, แล้วกลับได้สตางค์ได้เงินมาเสียอีก. ความสุขที่แท้จริงไม่ต้องเสียสตางค์ แล้วกลับได้เงินมาเสียอีก เรียกว่าเป็นความหมายของนิพพานที่ว่าให้เปล่า. นี่ดูความหมายของภาษาที่พูดมันลึกซึ้งอย่างไร.

ที่นี้คำว่า **สัจธรรม** กับคำว่า **ธรรมสัจจะ** เราแนะนำให้ใช้; บางคนก็ยินดีใช้ บางคนก็คัดค้าน. พวกนักศึกษาศาสนาใหม่ ที่เขาถือว่าเขาเจริญด้วยการศึกษา เขาไม่ยอมใช้ เขาว่าเป็นคำแปลก ไม่มีในบาลี ไม่มีในพระไตรปิฎก. นี่โง่งง ๆ ใด ๆ; คำว่า **สัจธรรม** มันก็ไม่มีในพระไตรปิฎก ไม่เคยใช้คำว่าสัจธรรมในพระไตรปิฎก. ที่นี้เราใช้คำว่า **ธรรมสัจจะ** กลับกันเสีย มันก็ไม่มีในพระไตรปิฎก แต่ถูกต้องแล้ว มันมีประโยชน์ที่จะเอามาใช้.

สัจธรรม คือธรรมทั้งหมด ทั้งหมดทั้งสิ้นในพระไตรปิฎก; แต่ **ธรรมสัจจะ** นั่นคือธรรมเฉพาะข้อ ที่เราจะเอามาแก้ปัญหาเรื่องนี้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้สำหรับคนคนนี้. พูดกันให้เห็นชัดในทางวัตถุก็เช่นว่า ยาทั้งตู้ ยาทั้งหมดนั้น เรียกว่า **สัจธรรม** ที่นี้หยิบขวดไหนมากินแก้โรคอะไรโดยเฉพาะ อันนี้เราเรียกว่า **ธรรมสัจจะ**, ธรรมะเฉพาะ ธรรมะเฉพาะที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ. **สัจธรรม** คือทั้งหมดก็มากเกินไป. พูดอย่างนี้ก็ยังไม่เข้าใจ แล้วก็ไม่ยอมเอาไปใช้ ในหลักสูตรที่จะใช้เรียนกัน. ขอให้ลองคิดดู การศึกษาภาษาแท้ ๆ ในเมืองไทยนี้ยังไม่ก้าวหน้า ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจความหมายของคำว่า **สัจธรรม** และ **ธรรมสัจจะ**.

ขอให้ทุกคนรู้และเข้าใจเถอะว่า **สังขธรรม** หมายถึง**ธรรมะทั้งหมด** ส่วน **ธรรมสังขจะนั้น** ธรรมะเฉพาะจำเป็นเฉพาะข้อที่เราจะต้องเอามาใช้กัน **เดี๋ยวนี้** สำหรับคนนี้ สำหรับในกรณีนี้. เช่นว่าคนนี้นั้นจะต้องมีขันติ ความอดทนมากเป็นพิเศษ ก็แยกเอามาแต่ขันติ ประพฤติปฏิบัติอยู่โดยเฉพาะ, นี่คือตัวอย่างที่ว่ามีธรรมสังขจะ.

นี่ตัวอย่างพอแล้วว่า ภาษาที่ใช้ที่มีความหมายดี ที่จะใช้ให้สำเร็จประโยชน์ ในเวลาอันสั้นพูดกันสะดวก พูดกันแล้วเข้าใจลึกซึ้งถึงที่สุด. **นี่เป็นเรื่องของนิรุกติ** คือการใช้ภาษา หรือการพูดจาก็ตาม ให้สำเร็จประโยชน์, อย่างที่เรียกว่า พูดเป็น. ถ้า เป็นแม่สื่อแม่ชักก็ไม่ต้องไปย้อมแมวขาย เขาก็พูดในลักษณะที่เห็นดีเห็นด้วยได้ด้วยเหตุผล เขาก็คือผู้มีนิรุกติ.

ขอให้ฟ้าสว่างทางนิรุกติยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในหมู่พวกเรา คือ**พูดธรรมะให้** เข้าใจกันง่าย โดยสะดวกรวดเร็ว **ลึกซึ้ง**; นี่ก็เป็นเรื่องฟ้าสว่าง; เมื่อเราได้ศึกษา มากเข้า เคยคิด เคยนึก เคยใช้มากเข้า เราก็แตกฉานเอง.

เราไม่อดอ้างว่า เพราะมีส่วนโมกข์ ฟ้าจึงสว่างในทางนี้; แต่เราจะอด อ้างสักนิดหน่อยว่า มันมีส่วน **การมีส่วนโมกข์มันมีส่วน** ที่จะให้ฟ้าสว่างในทางนี้. ฉะนั้น ขอให้สมาชิกส่วนโมกข์ทุก ๆ คนรู้ตัวไว้ด้วย ว่า**ต้องรู้จักใช้ภาษาธรรมะให้สำเร็จประโยชน์**, เรียกว่า **แตกฉานในทางนิรุกติ** เป็นความก้าวหน้าอย่างหนึ่งของพุทธบริษัทเรา.

ฟ้าสว่างในทางเอกลักษณ์ไทย.

อ้าว ที่นี้ฟ้าสว่างข้อต่อไป เรียกว่า**ฟ้าสว่างทางเอกลักษณ์ไทย** **เอกลักษณ์ไทย** เป็นคำพูดที่พูดหนาหูมากขึ้นทุกที, ไม่กี่ปีมานี้เองที่รู้จักใช้คำพูดว่า**เอกลักษณ์ไทย**มาก

ขึ้น ๆ แล้วแน่นกันมากขึ้น แล้วเย็นกันมากขึ้น มันก็เป็นเรื่องที่ควรสนใจ; ว่าที่จริงก็เป็นเรื่องธรรมดาอย่างหนึ่ง ด้วยเหมือนกัน ถ้ารู้จักใช้. **ถ้าไม่รู้จักใช้มันเป็นชาตินิยม เป็นกิเลสไปก็ได้;** แต่ถ้ารู้จักใช้มันก็เป็นธรรมนิยม รู้จักรักษาคุณธรรมเฉพาะตนให้เด่นชัด ก็เรียกว่าเป็นฟ้าสาธทางเอกลักษณ์ไทยชาวพุทธ. คำว่า **ไทย** ในที่นี้หมายถึง **ถึงชาวพุทธ.**

เดี๋ยวนี้รู้จักเอกลักษณ์ไทยกันแต่ในทางวัตถุ ลักษณะที่เห็นด้วยตาทางวัตถุ, แล้วจัดว่านั่นเป็นเอกลักษณ์ไทย มันก็เป็นเอกลักษณ์ทางวัตถุ ไม่สมบูรณ์, ยังไม่สมบูรณ์. มันเป็นเรื่องน่าหัว เช่นว่าลายไทย รำไทย เพลงไทย อาหารไทย ผ้าลายไทย ศิลปะไทย ที่เห็นได้ด้วยตานี้ เขาว่าเอกลักษณ์ไทย, ก็ถูกแหละ; แต่**เอกลักษณ์ทางวัตถุ เป็นเพียงซากเดน, ซากเดนที่เหลืออยู่ของคุณธรรมทางจิตใจ ที่ผ่านไปแล้ว, ที่เขาเคยมีคุณธรรมทางจิตใจอันสูงที่ผ่านแล้ว.** เดี่ยวนี้มันก็เหลืออยู่เป็นซากอย่างนี้, มีความงามอย่างนี้ เป็นเอกลักษณ์ฝ่ายวัตถุ. คุณธรรมทางจิตผลัดกันออกมาให้เกิดวัตถุอย่างนี้, วัตถุอย่างนี้เกิดขึ้นเพราะคุณธรรมทางจิตมันผลัดกัน, มันมีลักษณะเป็นของเด็กเล่นมากกว่า, เอกลักษณ์ไทยทางวัตถุ มีลักษณะเป็นของเด็กเล่นมากกว่า.

เราควรจะรู้จักเอกลักษณ์ไทยทางนามธรรม คือทางจิตใจ ที่แสดงออกให้เห็นทางภายนอกเป็นมรรยาทที่ดี แสดงน้ำใจออกมาให้เห็นทางมรรยาท เช่นว่า มีน้ำใจไทย น้ำใจอย่างคนไทย : **เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ กินคนเดียวไม่ได้.** ลักษณะที่กินคนเดียวไม่ได้ ต้องให้เพื่อนกินด้วย นั่นแหละคือเอกลักษณ์ไทย, ไม่มีกูไม่มีมึง **เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, นั่นแหละคือเอกลักษณ์ไทย.** ไม่จองเวรจองภัยกับใคร ๆ อ่านน้อมถ่อมตัว ขอโทษและอดโทษแนอยู่เสมอ, **นี่คือเอกลักษณ์ไทยแท้ เป็นคุณธรรมทางจิตใจ** จนกระทั่งว่า มันเป็นวัฒนธรรมประเพณีประจำ

บ้านเรือน ตั้งแต่อ่อนแต่ออกมาเลย. เด็ก ๆ ได้รับการอบรมสั่งสอน ให้มีลักษณะ
เหล่านี้มาตั้งแต่อ่อนแต่ออก โดยไม่รู้สึกรู้สิดำเนิน, แล้วก็โตขึ้นเป็นผู้มีเอกลักษณ์ไทยที่
สมบูรณ์.

เอาละ, **เอกลักษณ์ไทยที่เป็นนามธรรมทางจิตใจนี้** ถ้าจะให้มันเป็นเรื่อง
วัตถุ เป็นเรื่องวัตถุที่เห็นด้วยตากันบ้างก็ได้ ได้เหมือนกันนะ ไม่ใช่ไม่ได้; แต่
มันไม่ใช่รำไทย เพลงไทย อาหารไทย มันต้องเป็นวัตถุที่เห็นอยู่เหมือนกับ **มัดกบฏ,**
มัดที่ปักไว้ดักบาตรข้างหน้าบ้านไทย ที่มีอยู่ตลอดกาลนั้น; นั่นแหละคือ**เอกลักษณ์ไทย**
มันออกมาจากจิตใจที่ขอบใจทำบุญให้ทานติดตาม จนต้องทำมัดกบฏปักประจำอยู่
หน้าบ้าน ไม่ต้องถอดไม่ต้องถอน, มิฉะนั้นต้องไปหยิบมัดมาที่ ดักบาตรแล้วเก็บ อย่างนี้
มันลำบากนัก ปักไว้เสียเลย มัดกบฏที่ปักอยู่หน้าบ้านนั่นแหละคือ**เอกลักษณ์ไทย**
ที่มีจิตใจเป็นธรรมะเชื้อเพื่อเชื้อแผ่.

หรือว่า **ร้านน้ำ** ที่เชียงใหม่เขามีร้านน้ำหน้าบ้าน **ปลูกเป็นเสา มีหลังคามิน**
หนึ่ง เอาโอ่งน้ำตั้งไว้ มีขันน้ำ น้ำเย็นเยือก เพราะมันเป็นโอ่งดิน; **นั่นแหละคือ**
เอกลักษณ์ไทย เชื้อเพื่อเชื้อแผ่; บางทีก็ร้านยา ใส่ยาอะไรไว้ในนั้น, หรือว่าแม้ที่สุด
แต่บ่อน้ำ บ่อน้ำ ศาลา ก็ตาม ที่ทำขึ้นไว้เป็นที่สำหรับคนพักทางจะได้กิน จะได้ใช้ ;
นั่นแหละคือ**เอกลักษณ์ไทย** ที่เป็นวัตถุแท้จริง ไม่ใช่ลายไทย รำไทย อาหารไทย ผ้า
ลายไทย, นั่นมันไม่เกี่ยวข้องกับความหมายของคำว่าไทย เพราะมันแพ้กิเลส ถ้าไทยต้อง
ชนะกิเลส.

สรุปความว่า **เอกลักษณ์ไทย เอกลักษณ์ไทย** ต้องไม่ส่งเสริมกิเลส ต้อง
ไม่ออกมาจากกิเลสต้องออกมาจากความไม่มีกิเลส ต้องเป็นไทยแท้กิเลส จึงจะสมกับ
คำว่า ไทย ๆ ไทย ๆ คำว่า ไทย นั้นแปลว่าไม่เป็นทาส ไทยต้องไม่เป็นทาสของกิเลส
ลักษณะที่ไม่เป็นทาสของกิเลส นั่นแหละคือ**ลักษณะไทย**.

เราควรจะรู้กันไว้ **ว่าเอกลักษณ์ไทยคืออย่างนี้ คือไม่ส่งเสริมกิเลส;** แต่จะฆ่ากิเลส แต่จะอยู่เหนืออำนาจของกิเลส ; ดังนั้นจึงไม่ใช่ลายไทย รำไทย เพลงไทย อาหารไทย ผ้าลายไทย อะไร ๆ ที่มันส่งเสริมกิเลส นั้นไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย อย่าไปตามเขา.

ฟ้าจะสว่างได้อย่างไร ? ก็ไปเอาอย่างบรรพบุรุษที่เคยเป็นไทย, บรรพบุรุษของเราเคยเป็นไทย ไม่เป็นทาสของกิเลส. ท่านไม่ทำอะไรที่เป็นทาส ที่เป็นไปในลักษณะเป็นทาสของกิเลส: นั่นแหละ เอกลักษณ์ไทย. วิ่งกลับไปหาบรรพบุรุษ ชูดกระดูกบรรพบุรุษขึ้นมาบูชากันสิ อย่างว่าเป็นสมัยทำบุญตายายอย่างนี้ ก็นึกถึงบรรพบุรุษสิ ท่านเคยเป็นไทยเหนือกิเลส ไม่เป็นทาสของกิเลส. ท่านเป็นอยู่อย่างมักน้อย **สันโดษ ไม่เป็นทาสของกิเลส** เป็นอย่างไร, เราก็ทำอย่างนั้นจึงจะชื่อว่าฟ้าสว่างทางเอกลักษณ์ไทย, ในใจสำนักตน ว่าเราพุทธบริษัท อย่าเป็นทาสของกิเลส. ถ้าเป็นทาสของกิเลสมันน่าละอาย ไม่รู้จะเอาหน้าไปซ่อนไว้ที่ไหน; ถ้าทำอะไรแสดงความเป็นทาสของกิเลสแล้ว ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย ซึ่งเป็นชาวพุทธด้วย.

จะทำอะไร ทำจิตใจให้เหนือกิเลสเสียก่อนแล้วจึงทำดี; พอจะทำอะไรสักอย่าง ทำจิตใจให้ปกติ อย่าให้อยู่ใต้อำนาจกิเลสเสียก่อน แล้วจึงคิดจึงทำจึงพูด สิ่งที่ทำออกไปมันจะไม่ใช่เป็นทาสของกิเลส; **นี่คือเอกลักษณ์ไทย.**

สรุปสั้น ๆ ว่า **เอกลักษณ์ไทย คือเป็นไทยเหนือกิเลส;** ถ้าเป็นทาสใต้กิเลสไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย แม้มันจะสวยงามหรูหราอย่างไร มันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. ฉะนั้นรำไทยจะสวยงามอย่างไร ผ้าลายไทยจะสวยงามอย่างไร อาหารไทยจะอร่อยอย่างไร ก็ตามใจมัน มันไม่ควรจะเรียกว่าเอกลักษณ์ไทยที่ถูกต้องของพุทธบริษัท.

เอกลักษณ์ไทยต้องไม่มีตัวกู - ของกู; ถ้ามีตัวกู - ของกู มันก็เห็นแก่ตัว นี่มันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย เพราะมีตัวกู - ของกู มันเป็นทาสของกิเลสเสียแล้ว. ตัวกู หรือของกู นั่นคือตัวกิเลส มันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย; ฉะนั้นเราจะต้องมีค่านิยมอุดมคติที่ไม่เป็นทาสของกิเลส ที่อยู่เหนือกิเลส, บูชาความอยู่เหนือกิเลส, พอใจความอยู่เหนือกิเลส, นี่เรียนว่าค่านิยมหรืออุดมคติ ที่มีเอกลักษณ์ไทยคืออยู่เหนือกิเลส.

ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ.

ข้อต่อไป ถ้ามันยาวไปหน่อย ขอโอกาสนะ เพราะต้องการจะให้จบวันนี้ วันนี้เป็นวันสุดท้าย ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ ข้อต่อไปจะพูดถึง **ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ.** มิตร นั่นมันเป็นคู่กับศัตรู มันตรงกันข้ามกับศัตรู; **ถ้ามิตรภาพมันก็คือความไม่มีศัตรู** ที่นี้เราดูศัตรูกันก่อน แล้วก็จะดูมิตรที่หลังดีกว่า.

ศัตรูของมนุษย์, อะไรเป็นศัตรูของมนุษย์ ? ลองคิดดู, อะไรเป็นศัตรูของมนุษย์ ? คือ**ความเห็นแก่ตัว** เห็นแต่แก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น นั่นแหละคือ**ศัตรูของมนุษย์** จะล้างผลาญมนุษย์ให้วินาศไป หรือให้มนุษย์อยู่ด้วยความยากลำบาก. **ความเห็นแก่ตัว** ไม่เห็นแก่ผู้อื่น รักแต่ตัวเอง ไม่รักผู้อื่น; นี่ศัตรูของมนุษย์อยู่ที่ตรงนี้ มันก็**คลอดลูกออกมาเป็นความริษยา**, มันเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น มันรักแต่ตัว มันไม่รักผู้อื่น มันก็ให้เกิดความริษยาออกมา.

ความริษยา นั่นเลวร้ายที่สุด คือ**ทำโลกให้วินาศ** ผู้มีปัญญาเขาพูดไว้เป็นกลักว่า **อิสฺสา โลกนาสิกา - ความริษยาทำโลกให้ฉิบหาย** ก็ดูเดี๋ยวนี้ ร้อนระอุเป็นควันกันทั้งโลก ต่างฝ่ายต่างริษยากัน รบกัน ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมันริษยากัน.

แล้วดูให้ดีอีกที่ว่า **ความริษยาออกไปมันจะกลับมาหาคนผู้ริษยา.**
 อาตมาเคยเห็นมาด้วยตนเอง เคยสังเกตเห็นมาด้วยตนเอง ว่าความริษยาของใครคนใด
 คนหนึ่ง ในที่สุดมันย้อนมาทำลายบุคคลผู้ริษยานั่นเอง. นี่ช่วยจำไว้ด้วย ช่วยบอกเด็ก ๆ
 ด้วยว่า “ถ้าเธอริษยาใคร แล้วความริษยานั้นจะย้อนกลับมาทำลายเธอ” เพราะว่าเมื่อ
 เขาอยู่ด้วยความริษยา กัดดก ลุ่มอยู่ตลอดเวลา ก็ทำอะไรผิดหมด. ไม่เท่าไรเขา
 จิบหายเอง. เขาจะทำการที่ไม่ควรทำ แล้วเขาจะจิบหายเอง; ฉะนั้น ระวังนะความ
 ริษยา มันทำลายโลกให้จิบหายได้จริง ให้ผู้ริษยาก็จิบหาย ให้ผู้ถูกริษยาก็จิบหาย มัน
จิบหายทั้ง ๒ ฝ่าย, แล้วโลกมันจะเจริญอยู่ได้อย่างไร. นี่ขอให้เข้าใจกันให้ดี ๆ ว่าศัตรู
 ของมนุษย์เราก็คือความริษยาซึ่งกันและกันนั่นแหละ.

ถ้ามันริษยา แล้ว มันก็ **คลอດลูกออกมาเป็นความขัดแย้ง, ขัดแย้ง**
ขัดขา ขัดขวาง, ทำตัวเป็นผู้ขัดขวางแก่กันและกัน นั่นเป็นอุปัทวะเลย. อุปัทวะ
 คือความขัดแย้ง, **ความขัดแย้งคืออุปัทวะ**, อุปัทวะในภาษาไทยก็คือว่า อุบาทว์, อุบาทว์
 อุปัทวะในภาษาบาลี แปลเป็นไทยก็ว่า อุบาทว์; **มีความขัดแย้งกันที่ไหน จะเกิดสิ่ง**
ที่เรียกว่า อุปัทวะ ที่นั่น และเมื่อนั้น, เห็นแก่ประโยชน์ตนถ้ายั่วทุกฝ่าย มันก็
 ขัดแย้งกัน, ต่างฝ่ายต่างยึดประโยชน์ของตนเป็นหลัก มันก็ขัดแย้งกัน มันก็ได้ล้าง
ผลาญกัน; นี่คือการวินาศของมนุษย์.

แล้วดูมิตรภาพ ดูเรื่องมิตรภาพที่นี้ **ตรงกันข้ามกับศัตรู, มิตรภาพ**
คือความรักซึ่งกันและกัน. มิตร มิตรตะนี้แปลว่า **ความรัก, มิตรภาพ คือภาวะแห่ง**
ความรักที่แสดงออกมา; ไม่ใช่รักกิเลสดอก รักเพื่อนมนุษย์ เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ
ตาย มีความทุกข์ด้วยกัน มีปัญหาอย่างเดียวกัน มีหวั่นอย่างเดียวกัน. ความเห็นใจ
กันทำให้เกิดความรัก อันนี้เรียกว่ามิตรภาพ, นี่ตรงกันข้ามกับความเป็นศัตรู.

อาตมาพยายามใคร่ครวญมานานแล้ว รู้สึกว่า เอ้อ, มิตรภาพนี้ลึก มันลึก มันลึกถึงธรรมชาติ, **ธรรมชาติอันลึกซึ่งมันต้องการให้อยู่กันอย่างมิตรภาพ.** ธรรมชาติหรือพระเจ้ายกได้ ที่ลึกซึ่งถึงขนาดนั้น ต้องการให้มนุษย์อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ, ให้คนมีมิตรภาพต่อกัน, ให้คนมีมิตรภาพ ต่อสัตว์เดรัจฉาน, ให้คนมีมิตรภาพต่อดินไม้ต้นไม้; มิฉะนั้นมันจะฉิบหาย. ท่านจะพูดว่า มิฉะนั้นมันจะฉิบหายแหละ, **ถ้าไม่อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ** มันจะฉิบหาย. นี่เราก็เห็นได้ชัดเจนอยู่ : คนที่ไม่อยู่กันอย่างมิตร สัตว์ที่มันไม่อยู่กันอย่างมิตร ต้นไม้ที่มันไม่อยู่กันอย่างมิตรมันก็ฉิบหายทั้งนั้น เพราะมันเบียดเบียนกัน; แล้วมันก็ไม่ช่วยเหลือกัน มันใจจัดใจดำไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน.

ฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีอะไรเข้ามาแทรกแซง **สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย จะรู้สึกมีมิตรภาพต่อกัน;** มนุษย์นี้ถ้าไม่มีประโยชน์ หรือไม่มีกิเลสเกิดขึ้นแทรกแซง แล้วมนุษย์จะรักกัน มีมิตรภาพต่อกัน; ต่อเมื่อมีประโยชน์เกิดขึ้น ปรงให้เกิดกิเลสแล้ว มันจึงจะเป็นศัตรูกัน. ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้ว มันจะมีมิตรภาพต่อกัน. สัตว์เดรัจฉาน อาตมาสังเกตดูว่า ถ้ามันไม่มีประโยชน์อะไรเข้ามาแทรกแซงแล้ว มันก็ไม่เป็นศัตรูกัน, มันยินดีที่จะอยู่ด้วยกัน.

ต้นไม้ นี่ ต้นไม้มันต้องอยู่ด้วยกัน มันจึงจะเป็นปึกแผ่นแน่นหนา, ต้นไม้ใหญ่ที่สุด มันต้องอยู่ด้วยดินที่ซึบ ที่เต็มไปด้วยตะไคร่ ต้นไม้ที่เขียว ๆ เป็นละออง. ต้นไม้ขนาดเล็กเป็นละอองเขียว ๆ นั้น ช่วยทำต้นไม้ใหญ่ ๆ เยือกเย็น แล้วเจริญงอกงาม นี่เรียกว่ามันมีมิตรภาพ ระหว่างต้นไม้ ต้นไม้ใหญ่มหาศาล กับตะไคร่เขียว ๆ เป็นขุย ๆ เป็นละออง, มันอยู่กันด้วยความสามัคคี แล้วมันก็อยู่เป็นผาสุก. ถ้าต้นไม้ใหญ่ไม่คุ้มครอง ตะไคร่ก็ถูกแดดเผาตายหมด; ถ้าตะไคร่เขียว ๆ ไม่ช่วยคุ้มครองดินมันก็แห้ง ต้นไม้

มันก็แห้ง มันก็ลำบาก; ฉะนั้นจะต้องอยู่กันอย่างมิตรภาพ ธรรมชาติต้องการ
อย่างนี้,

ที่นี้จะดูให้ละเอียดอีกที่ว่า กระแสแห่งวิวัฒนาการของสัตว์ ของมนุษย์
ของโลกนั้น ต้องเป็นไปด้วยมิตรภาพ, กระแสวิวัฒนาการต้องเจือด้วยมิตรภาพ มัน
จึงจะวิวัฒนาการในทางที่ให้อุดชีวิตเหลืออยู่, มิฉะนั้นมันทำลายกันหมด. มันไม่มีการ
หล่อเลี้ยงซึ่งกันและกัน มันก็ไม่มีวิวัฒนาการ. จะเห็นได้ทันทีว่า มิตรภาพนั้นธรรม
ชาติเดิม, ธรรมชาติเดิมนั้นมิตรภาพ; ความเกลียดชังกันเป็นศัตรูกัน นี่เป็นของใหม่
เพิ่งเกิด, เพิ่งเกิดเมื่อมีประโยชน์ขัดกัน. ถ้าปล่อยไปตามเดิมนั้นบริสุทธิ์แล้ว มันจะมี
อาการแห่งมิตรภาพ; เพราะฉะนั้นเราถือว่า อาการเดิมหรือธรรมชาติ หรือที่มันเป็น
อยู่เองดีกว่า คือมิตรภาพ, อย่างบูชาศัตรูหรือความอิจฉาริษยา หรือความขัดแย้งใด ๆ.

ที่นี้ก็มาพูดถึงพระศาสนา ไม่ต้องพูดเฉพาะพุทธศาสนาออก ศาสนาไหนก็ตาม
ศาสนาทุกศาสนา เลย เน้นเรื่องมิตรภาพ, ศาสนาก็มุ่งจะกำจัดความเห็นแก่ตัวของคน
ทั้งนั้นแหละ. ปัญหามันเกิดขึ้นเพราะคนเห็นแก่ตัว จึงเกิดศาสนาสอนลัทธิรักผู้
อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ให้มีมิตรภาพ จนกระทั่งวันนี้ ตั้งแต่วันแรกมีมนุษย์ในโลก จน
กระทั่งทุกวันนี้ มันมีปัญหาเรื่องเห็นแก่ตัว; ผู้มีปัญญาจึงตั้งบทบัญญัติ ความ
รักผู้อื่นจนเกิดเป็นศาสนา; ดังนั้นทุกศาสนาจึงสอนให้ไม่เห็นแก่ตัว.

พุทธศาสนานี้ ขออวดหน่อยว่า ล้ำหน้าเขาหมดและ ถึงกับทำลาย
ตัวเสียเลย; ศาสนาอื่นเขาไม่ทำลายตัวให้หมดตัว พุทธศาสนาสอนจนเห็นว่าไม่มีตัว คือ
ให้หมดตัว เพราะไม่มีตัว มีแต่ธรรมชาติซึ่งมิใช่ตัว. นี้คุณใดหน่อยว่า พุทธศาสนา
เราสอนล้ำหน้าใครหมด เรื่องไม่เห็นแก่ตัวนี่; เพราะเราสอนให้ทำลายตัว ทำลายตัว
ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัวนั้นเสีย ก็สอนไกล สอนสนิท. ศาสนาอื่นยังให้เหลือ

ตัว ให้มุงให้มีตัว ให้มีตัวที่ดี สำหรับรักผู้อื่น มีตัวที่ดีสำหรับรักผู้อื่น; นั่นแหละคือศาสนาอื่น. แต่ศาสนาพุทธเราให้ทำลายตัวเสีย ก็ เลยไม่มีทางที่จะเห็นแก่ตัว เพราะมันไม่มีตัวที่จะเห็นแก่ตัว; อันไหนจะแน่นอนกว่า.

เออละ, **ขอให้ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ. เดี่ยวนี้มนุษย์ไม่มีมิตรภาพ** เพราะไปเป็นทาสของกิเลสหรือวัตถุนิยม; ความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี่เป็นวัตถุนิยม ก็ไม่มีมิตรภาพ. **ต้องเป็นธรรมนิยม, ธรรม-ชาตินิยม ก็จะรักผู้อื่น. เมื่อมนุษย์กลับพอใจในศาสนา, เมื่อนั้นความไม่เห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่น ก็จะกลับมา;** พระเจ้าที่สอนความไม่เห็นแก่ตัวจะกลับได้รับความยกย่อง. เดี่ยวนี้พระเจ้าได้รับการหยามน้ำหน้าจากคนสมัยใหม่ ว่าสอนแต่เรื่องครีครวลงมาย, ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานเอร็ดอร่อย ให้เห็นแก่ธรรมะ; ฉะนั้นคนสมัยนี้ เขาก็ **ไม่ถือศาสนา.**

มันจะต้องอาศัยการศึกษาที่ถูกต้อง เด็กเกิดมาได้รับการศึกษาถูกต้อง ก็จะไม่ลดความเห็นแก่ตัว, แล้วเห็นแก่ผู้อื่น รักผู้อื่น. เดี่ยวนี้ **การศึกษาไม่ถูกต้อง;** พอได้สนุกสนานเอร็ดอร่อย มันก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว **เพิ่มความเห็นแก่ตัว.** บางทีในโรงเรียนนั้นแหละส่งเสริมความเห็นแก่ตัวโดยไม่รู้ตัว จะให้ดีกว่าเพื่อน จะให้ชนะเพื่อน, เล่นกีฬาเพื่อให้ชนะเพื่อน โกงก็ได้ โกงในสนามกีฬาก็ได้. ถ้าอย่างนี้มันก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว มันไม่มีมิตรภาพ เล่นกีฬาเพื่อมิตรภาพ; แต่กลายเป็นเพิ่มความเห็นแก่ตัว มันเป็นเรื่องหลอก.

ให้มองเห็นว่า **เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ก็แล้วกัน.** ขอให้ช่วยคิดกันหน่อยว่า **เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้;** สมมติว่า เขายกโลกทั้งหมดมาให้เรา ทั้งโลกทั้งจักรวาลเลย ทุกโลกเลย ให้เราคนเดียว แล้วให้เราอยู่คนเดียวในโลก เราอยู่ได้หรือ ?

แล้วเราจะอยู่ไปทำไม ? อยู่คนเดียวในจักรวาลนี้มันก็อยู่ไม่ได้; ดังนั้นเราจึงต้องเห็นแก่ผู้อื่น **ต้องรักผู้อื่น** คือจะมีผู้อื่นมาอยู่เป็นเพื่อนกัน. มิตรภาพก็คือความต้องการที่จะมีผู้อื่นอยู่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บตาย ด้วยกัน นี่เรียกว่า ฟ้าสว่างทางมิตรภาพ; เมื่อเราพูดกันถึงเรื่องนี้อยู่บ่อย ๆ มันก็จะเกิดฟ้าสว่างทางมิตรภาพเป็นแน่นอน.

ฟ้าสว่างทางกินดีอยู่ดี.

หัวข้อต่อไปเรียกว่า **ฟ้าสว่างทางกินดีอยู่ดี**, ฟ้าสว่างทางการกินดีอยู่ดี นี้ก็พูดบ่อยที่สุดแล้ว. บางคนนี่ก็ออกแล้ว นี่ก็อยู่ในใจแล้ว ว่าอาตมาจะพูดว่าอะไร เพราะพูดเรื่องนี้มาหลายหนเหลือเกิน. **กินดีอยู่ดีกำลังเป็นที่บูชากันอยู่ในโลก**, เรียกว่าเป็นแฟชั่น คือทำตาม ๆ กันเขาเรียกว่าแฟชั่น นี่ทั้งโลก ๆ พูดถึงกินดีอยู่ดี, กินดีอยู่ดี, บ้านไหนเมืองไหนก็จะพูดถึงเรื่องกินดีอยู่ดี ตามภาษาของตนแหละ. เขาจะพูดภาษาของเขา แต่ว่าความหมายมันอยู่ที่ว่า **กินดีอยู่ดี** ซึ่งไม่มีขอบเขต, แล้วก็โดยไม่รู้สีกตัวด้วย. กินดีอยู่ดีอย่างไม่มีขอบเขต แล้วตัวเองก็ไม่รู้สีกตัว ว่าตนเองนั้นกินดีอยู่ดีอย่างไม่มีขอบเขต, นั่นแหละคือแฟชั่นที่กำลังเป็นในโลก.

ประเทศเราเป็นประเทศเพิ่งพัฒนา ก็ไปตามกันประเทศใหญ่ ๆ ประเทศที่เขากินดีอยู่ดีอย่างนั้น จะละชนบทรรมนิยมประเพณีของบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย. **ปู่ย่า ตา ยาย** ของเราเขากินอยู่แต่พอดี, ปู่ ย่า ตา ยาย นี่ไม่ละโมภ โลก ลาม ที่จะกินดีอยู่ดี เอิร์ดอ้อยไม่มีขอบเขต, นี่ปู่ย่า ตา ยาย ที่เป็นพุทธบริษัทเป็นอย่างนี้. เขาละทิ้ง ละทิ้งการประเพณีของ ปู่ ย่า ตา ยาย จะกินให้ดี จะอยู่ให้ดี จะแต่งตัวให้สวย จะอยู่บ้านอยู่ดีก็เหมือนนิมาน แข่งกับเทวดา, อะไร ๆ ก็จะเป็นเรื่องพิเศษเรื่องสูงสุด เรื่องดี ๆ ที่ไม่มีขอบเขตทั้งนั้น.

แฟชั่น **ความนิยมนี้ มันทำลายศีลธรรม, หลงกินดีอยู่ดี** มันก็ไม่ต้องเอาความคิดไหนมาใคร่ครวญว่า ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง, มันจะเอาแต่กินดีอยู่ดีตะพึด มันก็**ทำลายศีลธรรม** ทำให้เลวกว่าสัตว์. สัตว์มันไม่หลงกินดีอยู่ดีเหมือนคน เพราะมันคิดไม่เป็น มันกินแค่อิ่มเท่านั้นแหละ, แล้วมันจะกินเท่าที่ว่ามันหิวเท่านั้นแหละ. เรื่องกินดีพิเศษ หยอดน้ำปลาเติมน้ำส้มมันไม่มี, มันไม่รู้จักนึก มันกินแต่ให้อิ่มอิ่มแล้วก็พอ.

ตามหลักของพระศาสนา เราเอาศาสนาทุกศาสนามาใคร่ครวญดูเถอะ, เราจะพบว่าทุกศาสนานี้จะมีหลักตรงกันหมด คือถือว่าการกินอยู่ที่เกินพอดีนั้นบาป; กินดีอยู่ดี หมายถึงเกินพอดี นั่นคือบาป, กินอยู่แต่พอดี นั่นคือไม่บาป. ศาสนาจึงสอนให้กินอยู่แต่พอดี ; ถ้ากินดีอยู่ดี ซึ่งมันไม่มีที่สิ้นสุด มันก็เกินพอดี มันก็คือบาป, การกินอยู่ที่เกินพอดีนั้นคือบาป. ถ้าไม่ถือว่ามีบาป ศาสนาไหนถือว่ามีบาป กินให้เกินพอดีเถอะ ไม่บาป นั่นไม่ใช่ศาสนา; นั่นไม่ใช่ศาสนาของมนุษย์ที่ถูกต้อง เป็นศาสนาของกิเลส, เป็นศาสนาของพญามาร ให้กินดีอยู่ดีไม่มีขอบเขต เป็นศาสนาของพญามาร.

เพราะไปหลงการกินดีอยู่ดีไม่มีขอบเขต **ลัทธินายทุนเอาเปรียบผู้อื่น มันก็เกิดขึ้นมาในโลก;** ก่อนนี้มันไม่มีดอก เพราะทุกคน เพราะทุกคนไม่ปรารถนาจะกินดีอยู่ดีให้เกินขอบเขต. กินอยู่แต่พอดีมันก็ไม่รู้จะเอาไปทำไม มันก็ไม่มีความคิดที่จะกอบโกย ชูตริตเป็นนายทุนกระดาดะซั๊บ, นายทุนมีอำนาจชูตริตกอบโกยเอาหมด มันก็เพราะว่าต้องการจะกินดีอยู่ดี ที่ไม่มีขอบเขต. **ถ้าเกิดนายทุนมันก็ต้องเกิดคนต่อสู้อยู่** คือคอมมิวนิสต์ **นี่เป็นธรรมดา;** ถ้านายทุนไม่ได้เกิดขึ้นมาในโลก คอมมิวนิสต์ก็ไม่เกิดขึ้นมาในโลก. ไปคิดดูเถอะ เพราะมีนายทุนเกิดขึ้นมาในโลก รวบรวมเอาไว้หมด เอาไว้มาก ก็ต้องเกิดผู้ต่อสู้แย่งชิงคือคอมมิวนิสต์.

ฉะนั้นอย่าไปโทษคอมมิวนิสต์ คอมมิวนิสต์มันเกิดเพราะนายทุน, **เพราะ**
มีนายทุนจึงเกิดคอมมิวนิสต์. นี่จึงจะเห็นได้ว่า ความกินดีไม่มีขอบเขตนั้น เป็นเหตุ
 ให้เกิดทั้งนายทุน เป็นเหตุให้เกิดทั้งคอมมิวนิสต์, ให้นายทุนเกิดขึ้นมาในโลก, ให้คอมมิ-
 นิสต์เกิดขึ้นมาในโลก, ก็เพราะว่าการกินดีอยู่ดี, หวังที่จะกินดีอยู่ดีอย่างที่ไม่มีความขอบเขต
 นี้เรียกว่ามันเป็นบาป **กินอยู่เกินพอดี มันจะทำลายโลก.**

กินดีอยู่ดี คนหลงกันแล้วมันก็ซื้อมันใหญ่. ของที่เกินจำเป็น มัน
 ก็เกิดเกินจำเป็นขึ้นมาในโลกเต็มไปหมด. เดียวนี้ของจำเป็นเกือบจะไม่มีใครรู้จัก,
 รู้จักแต่ของเกินจำเป็น. เอาโฆษณาสินค้าในหน้าหนังสือพิมพ์มาพิจารณาดูเถอะ ทั้งหมด
 นั้นแหละ จะเห็นว่ามันสิ่งที่ไม่จำเป็น สิ่งที่เกินจำเป็น; **เมื่อไปบูชาไปหลงให้เกิน**
จำเป็น มันก็เกิดความไม่สมดุลย์, เกิดความผิดพลาด เกิดอุตสาหกรรมที่ลวงคน
 ให้เป็นทาสกิเลส, เกิดระบบการค้าหลอกลวง ให้ซื้อหาแต่สิ่งที่ทำลายมนุษย์, เป็นคนหลง
 หลงกินหลงใช้หลงแต่งเนื้อแต่งตัว, หลงอะไรต่าง ๆ นานา เป็นอันตรายแก่มนุษย์เอง.
 มนุษย์ที่ว่ามีใจสูง เดียวนี้กลายเป็นคนซึ่กิน ใจต่ำหรือใจสูง. คำว่า **มนุษย์แปลว่า ใจสูง** ;
 เดียวนี้มันกลายเป็นคนซึ่กิน กินอยู่เกินพอดี หมดความเป็นมนุษย์ไป.

เขาพูดกันว่า **การกินดีอยู่ดีที่เกินจำเป็น นั้นเป็นต้นเหตุให้เกิดโรคภัย**
ไข้เจ็บสมัยใหม่ ขึ้นมาเยอะแยะไปหมด. ข้อนี้อาตมาก็เชื่อ แต่ก็ไม่มีปัญญาที่จะอธิบาย.
 ให้ไปถามพวกหมอ ดู หมอคงจะบอกได้ว่า โรคใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เพราะมนุษย์สมัยนี้กิน
 ดีอยู่ดีเกินพอดีนั่นมีโรคอะไรบ้าง เพราะว่าหลายโรคทีเดียว โรคใหม่ ๆ ที่เพิ่งเกิดขึ้นมา
 ในสมัยที่มนุษย์นิยมการกินดีอยู่ดี.

เขากันว่า แม้แต่โรคตาเป็นต้อกระจก, ตาเป็นต้อกระจก จะเป็นแต่เฉพาะ
 คนที่มีการกินดีอยู่ดี. จริงหรือไม่จริงไปถามหมอ. โรคตาต้อกระจกที่มันมากขึ้น ๆ ใน

โลกยุคปัจจุบันนี้ก็เพราะว่าคนมีการกินดีอยู่ดี, แล้วมันไม่สมดุลอะไรขึ้นมาที่ตานั่นแหละ แล้วก็ตาเป็นโรคต่อต่าง ๆ นานา. โรคต่อกระจก ต้ออะไรก็ตาม เขากันอย่างนี้; มีเหตุผล. เพราะมันผิดสมดุลของธรรมชาติ. ที่มันไม่ได้เป็นเฉพาะที่ตา ที่ไหน ๆ ก็เป็น เป็นขึ้นมากมายหลายโรค หลายสิบโรค เพราะว่าการกินดีอยู่ดี. การกินดีอยู่ดีจึงเป็นสิ่งที่ต้องระวัง, **ขอให้กินอยู่แต่พอดี, กินอยู่เกินพอดีนั้นเป็นบาป.**

เดี๋ยวนี้คนเขาพอใจนะ พอใจกินดีอยู่ดี, กินดีอยู่ดี ถ้าว่ารัฐบาลไหนประกาศออกมาว่า ฉันจะช่วยให้ประชาชนกินดีอยู่ดี รัฐบาลนั้นได้รับความพอใจ ได้รับความสนับสนุน. รัฐบาลไหนในโลกก็สัญญากับประชาชนว่าอย่างนี้ทั้งนั้น เพื่อเรียกร้องความสนับสนุนของประชาชน; เขาไปยกเรียกเสียว่า สวัสดิการบ้าง อะไรบ้าง. **สวัสดิการนั้นจะเป็นเรื่องกินดีอยู่ดี** มุ่งหมายกินดีอยู่ดี, แล้วก็**เกินพอดีทั้งนั้น**, แล้วสวัสดิการมันจะเล่นงานมนุษย์ ให้เกิดปัญหาไม่รู้สิ้นสุด.

รู้เสียเถอะว่า กินดีอยู่ดีมันไม่มีที่สิ้นสุดนี้ มันไม่มีขอบเขต มันออกไปได้ โดยไม่มีขอบเขต ปัญหามันก็ออกไปได้, อย่างน้อยก็ทำให้ทุกคนหลงใหล **ในเรื่องเอร็ดอร่อยทางอายตนะ** ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ซึ่งเรียกว่าเป็นทาสของอายตนะ เป็นทาสของอารมณ์ **เป็นทาสของกิเลส.** นี่คือผลของการกินดีอยู่ดี **ทำให้คนไม่พอใจรักษาศีลธรรม,** ไม่กล้าหาญรักษาศีลธรรม เพราะจะเอาแต่ตามอำนาจของกิเลส เพื่อกินดีอยู่ดี ศีลธรรมมันก็หมดไป.

กินอยู่แต่พอดี กินอยู่แต่พอดี นั่นคือบทกำหนดของธรรมชาติ ธรรมชาติอันลึกซึ้ง หรือพระเจ้าก็ตาม ต้องการให้มนุษย์กินอยู่แต่พอดี, **ธรรมชาติกำหนดให้กินอยู่แต่พอดี** ถ้าแก **กินอยู่เกินพอดี** แก**ต้องเป็นโทษ,** แก**ต้องมีโทษ** แก**ต้องรับบาป** แก**ต้องเกิดโรค** แก**ต้องเกิดปัญหารบราฆ่าฟันกัน** อย่างน้อยในตัวแก**ต้องเกิดโรค,**

แล้วแกก็แย่งชิงกันเพื่อกินดีอยู่ดี แกก็ต้องได้รบราฆ่าฟันกัน ทำลายล้างกัน. ฉะนั้น สัตว์เดรัจฉานไม่ค่อยมีปัญหาอย่างนี้ เพราะมันกินอยู่แต่พอดี, แล้วความคิดมันไม่มี ที่ จะกินดีอยู่ดีอย่างไม่มีขอบเขต มันคิดไม่ได้ มันสมองมันคิดไม่ได้ เพราะฉะนั้นมันไม่ ต้องเป็นทุกข์ทรมานเหมือนมนุษย์.

มนุษย์ที่จะกินดีอยู่ดี ให้ลูกหลานกินดีอยู่ดี แต่งเนื้อแต่งตัวดี อะไรดี ๆ ดี พ่อแม่ต้องเป็นโรคประสาท **เพื่อให้ลูกหลานได้กินดีอยู่ดี;** นี่ทำไม่ไม่คิดกันบ้าง ? แต่ว่าที่จริงแล้ว มันเพิ่งเป็นเช่นนี้เมื่อเร็ว ๆ นี้, ก่อนนี้มันก็ได้เป็น. มนุษย์สมัย คนป่าโน้นเป็นอย่างนี้ไม่ได้ แล้วเขาก็อยู่กันมาอย่างถูกต้อง เป็นธรรมชาติธรรมชาติพอ สมดุลเรื่อย ๆ มา เรื่อย ๆ มา, มายุคเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ที่มันเกิด**เจริญทางวัตถุ** เกิดความ เปลี่ยนแปลงมาก คือความเจริญทางวัตถุ คือรู้จักประดิษฐ์ทางวัตถุ เรืองกิน เรืองนุ่ง เรืองห่ม เรืองใช้สอย.

เมื่อรู้จักทำให้ร่ำรวยสวยงามผลิตเพลินกว่าธรรมชาติ เมื่อนั้นแหละปัญหา มันตั้งต้น, **ปัญหายุ่งยากของมนุษย์ตั้งต้น เมื่อรู้จักกินดีอยู่ดีกว่าธรรมชาติ;** ถ้า สมัยก่อนมีเผือกมีมันไปขุดมากิน ไปไล่เนื้อก็มากิน บางทีกินทั้งดิบ ๆ ต่อมารู้จักย่างไฟ ก็กินมากกว่า ต่อมารู้จักจิ้มเกลือมันก็กินมากกว่า, เรียกว่าความเจริญทางวัตถุเพิ่มขึ้นเท่าไร ปัญหาอย่างนี้มันก็เกิดขึ้นเท่านั้น. จนกระทั่งว่าเดี๋ยวนี้มันเหลือที่จะกล่าว มีสิ่งที่เกิน จำเป็นมากเหลือเกิน.

ครั้งหนึ่งอาตมาตกใจ เพียงแต่ไปเห็นเท่านั้นแหละ เขาตั้งโต๊ะเลี้ยงอาหาร แบบใหม่โต๊ะจีนนั่นแหละ เฉพาะน้ำจิ้มเท่านั้นตั้ง ๒๐ อย่าง. คิดดูสิ บนโต๊ะนั้นเฉพาะ น้ำจิ้มเท่านั้นมีตั้ง ๒๐ อย่าง อย่างนี้ไม่อร่อยมันก็จิ้มอย่างนี้, อย่างนี้ไม่อร่อยมันก็จิ้ม อย่างนี้, อย่างนั้นไม่อร่อยมันก็จิ้มอย่างนั้น, มีให้เลือกตั้ง ๒๐ อย่าง มันก็กินกินพอดี

เพราะว่าเปลี่ยนที่มันก็อร่อยที่ มันก็กินกินพอดี นั้นแหละความเจริญซึ่งจะข้ามมนุษย์ ทำให้มีโรคภัยไข้เจ็บ, ให้มีความเห็นแก่ตัว ให้มีความอิจฉาริษยา, ให้มีความแย่งชิงแล้วก็ทำลายล้างกัน.

ฉะนั้นรีบศึกษาธรรมะ, เดียวนี้ศึกษาธรรมะ ให้รู้ในข้อนี้, หยุดเป็นทาสของกิเลส, หยุดเป็นทาสของกิเลส ไม่บูชาความอร่อยของกิเลส. ความอร่อยนั้นมันเพื่อส่งเสริมกิเลส เป็นของกิเลส ไม่ใช่ของธรรมะ; ถ้าของธรรมะไม่ต้องอร่อยให้เลี้ยงชีวิตอยู่ได้ให้เป็นปกติ, เอาแต่เพียงปกติ และสมดุลย์; ถ้าถึงขนาดอร่อยแล้วก็เป็นเรื่องของกิเลส.

แต่ว่าคนที่มีธรรมะแล้ว ถึงจะอร่อยมันก็ไม่หลงไหลตก เอาของอร่อยอย่างไรมาให้คนที่มีความกิน มันก็ไม่หลงไหล, มันเพียงแต่รู้ว่า โอ้ นี่มันอร่อยว๊าย เขาเรียกกันว่าอร่อย แล้วก็ไม่ต้องหลงไหล. ฉะนั้นคนมีธรรมะจึงไม่เป็นอะไร กินของอร่อยก็ไม่หลงไหล, กินของไม่อร่อยก็ไม่ขัดใจปกติอยู่เสมอ; นี่เขาเรียกว่ามีธรรมะ.

ฟ้าสว่างทางหาวดกั้วคอมมิวนิสต์.

เข้า, ที่นี้ข้อสุดท้ายของฟ้าสว่าง อย่าเพิ่งตกใจ ข้อสุดท้าย ฟ้าสว่างทางหาวดกั้วคอมมิวนิสต์ นี่เรื่องสุดท้ายที่จะพูดวันนี้ แล้วก็เลิกกัน ฟ้าสว่างทางหาวดกั้วคอมมิวนิสต์ กั้วคอมมิวนิสต์.

เดี๋ยวนี้คนครึ่งโลกอย่างน้อยกั้วคอมมิวนิสต์, คนตั้งครึ่งโลกกั้วคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะฝ่ายนายทุนหรือฝ่ายที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ ก็กั้วคอมมิวนิสต์ เรียก

ว่าเป็นปัญหาใหญ่ในโลก, กลัวอย่างขึ้นสมอง กลัวอย่างมงาย กลัวอย่างไร้เหตุผล. กลัวอย่างเป็นโรคประสาท. เขามีคนเป็นโรคประสาทเพราะหวาดกลัวคอมมิวนิสต์กันไม่น้อยเหมือนกัน เพราะมันไม่รู้จักกลัว มันกลัวเกินขนาดจนขึ้นสมอง.

คำว่าขึ้นสมองนั้น ต้องให้ยกเอาคำพูดบ้านเรา คำพูดปากชู้ได้บ้านเรานี้เป็นหลัก อะไรขึ้นสมอง ? กลัวขึ้นสมอง กลัวจนอุจจาระขึ้นสมอง, พูดว่า กลัวจนขึ้นหัว เพราะกลัวมากไป มันกลัวอย่าง ไม่มีเหตุผล เมื่อเข้าไปอยู่ในสมองหมดแล้ว เอาสมองไหนมาคิดเล่า ในหัวกระโหลกเต็มไปด้วยชู้ แล้วมันจะเอาสมองไหนมาคิด. นี่เรียกว่ากลัวจนขึ้นสมองขึ้นหัว มันก็หมด ก็ผิดหมด.

เดี๋ยวนี้ คนก็กลัวคอมมิวนิสต์ กันถึงขนาดนี้ แล้วเป็นโรคประสาทผิดปกติกันมากมายทีเดียว. นี่ปัญหาคือหวาดกลัวคอมมิวนิสต์, แล้วก็ เอา ลงทุนปราบคอมมิวนิสต์ กัน ชักชวนกันปราบคอมมิวนิสต์เสียเวลา เสียเงิน เสียข้าวของ เสียชีวิต เสียชีวิตแลกกันไปเท่าไร ๆ แล้วปราบคอมมิวนิสต์. นี่มันเป็นปัญหาอย่างนี้, แล้วก็ไม่มีความดีอะไรเกิดขึ้นมา ยังนอนสะดุ้งหวาดกลัวคอมมิวนิสต์อยู่นั่นเอง. เป็นความเลวร้าย.

เลิกกลัวคอมมิวนิสต์กันได้แล้ว คือมีธรรมะให้เพียงพอ เราไม่ต้องมีอะไรที่ต้องกลัว, มันไม่มีอะไรที่ต้องกลัว, มันไม่มีตัวมีตนที่จะตาย หรือที่จะให้ใครมาฆ่าให้ตาย เราไม่ต้องกลัว. ที่น่ากลัวนั้นคือกิเลส, กลัวกิเลสยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์นั้นแหละถูก มีคนมาชักชวนอาตมาว่า ช่วยกันต่อต้านคอมมิวนิสต์. อาตมาบอกว่าคอมมิวนิสต์ไม่น่ากลัว กิเลสที่น่ากลัว คุณมาช่วยกันต่อต้านกิเลสเอาไหม ? เขาไม่เอา, เขาก็เลยกลับ. เราก็ไม่ต้อง ต่างคนต่างไม่ต้องช่วยกัน. เขาชวนต่อต้านคือทำลายคอมมิวนิสต์ เราชวนต่อต้านกิเลส ทำลายกิเลส, แล้วตกลงกันไม่ได้ก็เลิก.

ขอพูดถึงความจริงเรื่องนี้นิดหน่อยว่า พวกคอมมิวนิสต์เขาก็มีอุดมคติสูงว่าเขาจะจัดโลกนี้ให้มีสันติภาพ เขาจึงหาพวกได้มาก. พวกคอมมิวนิสต์ขยายตัวออกไปได้มา หาแนวร่วม เพื่อนมาก ๆ มาก เพราะเขามีคำพูดว่าเขาจะจัดโลกให้มีสันติภาพแล้วเขาก็มีเหตุผลอย่างนั้นอย่างนี้ เหตุผลอย่างนั้นอย่างนี้. พวกคอมมิวนิสต์หลาย ๆ แขนง หลาย ๆ ลัทธิ มีเหตุผลของตน ๆ หาพรรคพวกได้มากขึ้น ๆ จนเกินครึ่งโลกแล้วกระมัง เพราะเขาอ้างว่าเขา **จะจัดโลกให้มีสันติภาพ** ตามแบบของคอมมิวนิสต์ คือ **อย่าให้มีใครได้เปรียบใคร, ให้เป็นของกลาง ให้อะไรก็ตามใจเถอะ** ตามลัทธิคอมมิวนิสต์ เขาก็มีวิธีจัดโลก ให้มีสันติภาพ.

ที่นี้ พวกนายทุน ชำศึกของคอมมิวนิสต์ เขาก็ว่า **จะจัดโลกให้มีสันติภาพ** เรามาจัดโลกกันแบบนี้ดี แบบนี้แบบนายทุนนี้ แล้วโลกก็จะมีสันติภาพ เขาก็หาพวกหาอะไรได้แน่นแฟ้นเหมือนกัน กุมกันไว้แน่นแฟ้นเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ เพื่อจัดโลกให้มีสันติภาพ.

ที่นี้ ชาวพุทธเรา เราก็มว่า **ฉันจะจัดโลกให้มีสันติภาพ** เหมือนกัน ; ฉันไม่เป็นนายทุน ฉันไม่เป็นคอมมิวนิสต์ดอก แต่ฉันก็จะจัดโลกให้มีสันติภาพเหมือนกัน.

เอา, มาแข่งกัน ๓ พวก **ต่างคนต่างที่จะจัดโลกให้มีสันติภาพด้วยกัน,** แล้วทำไมมันจึงเข้ากันไม่ได้เล่า, ทุกฝ่ายต้องการจะจัดโลกให้มีสันติภาพ แล้วทำไมมันจึงรวมกันไม่ได้, แล้วก็ทะเลาะกันเอง ทำลายกันเอง เป็นศัตรูกันเอง เป็นเวรเป็นภัยกันเอง ทั้งที่ปากพูดเหมือนกันทั้ง ๓ ว่าฉันจะจัดโลกให้มีสันติภาพ.

นี่มัน **ร่วมมือกันไม่ได้** ทั้งที่ว่าจะจัดโลกให้มีสันติภาพด้วยกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่า **วิธีจัดมันต่างกัน; แย่งกันจัดโลก ไม่ตกลงกัน, แล้วก็ทำลายล้างกัน** เพราะว่าไม่

ตกลงกัน. คอมมิวนิสต์เขาก็ว่า**ต้องฆ่า**นายทุน เสีย โลกจึงจะมีสันติภาพ. นายทุนก็ว่า**ต้องฆ่าคอมมิวนิสต์** เสีย โลกจึงจะมีสันติภาพ, นี่ชาวพุทธเราว่า **ต้องรักกันและกัน** โลกจึงจะมีสันติภาพ, มันเหมือนกันที่ตรงไหน. คอมมิวนิสต์จะจัดโลกให้มีสันติภาพโดยล้างนายทุนเสียให้หมด, นายทุนก็ว่าจะโลกให้มีสันติภาพ ด้วยการล้างคอมมิวนิสต์เสียให้หมด, ชาวพุทธเราว่า จะจัดโลกให้มีสันติภาพก็ต้องรักกันทุกฝ่าย. ไม่มีใครคิดที่จะฆ่าใครหรือล้างผลาญใคร เป็น ๓ อย่างไม่เหมือนกันเลย.

นี่ขอให้ลองคิดดูว่า **อย่างไรหน่มันจะถูกต้อง ?** ถ้าเราเป็นพุทธบริษัทจริง มันก็เป็นอย่างนี้อยู่แล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนมา **หลักธรรมในพระพุทธศาสนา** ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า **เราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน**, เรามาอยู่กันอย่างนี้ซิ ไม่มีใครเอาเปรียบใคร. **คอมมิวนิสต์ก็ได้อาจจะเกิดขึ้นในโลก** เพราะมีแต่คนรักกัน, **นายทุนก็ได้อาจจะเกิดขึ้นในโลก** เพราะมันมีแต่คนรักกัน มันเห็นแก่ผู้อื่นด้วย มันจะกอบโกยฝ่ายเดียวไม่ได้. เพราะฉะนั้นนายทุนก็ไม่เกิดถ้ามนุษย์รักกัน, คอมมิวนิสต์ก็ไม่เกิด ถ้ามนุษย์รักกัน. **ถ้ามนุษย์รักกันมันก็เป็นพุทธบริษัทขึ้นมาทันที** คราวเดียวพริบเดียว ก็เป็นพุทธบริษัทกันทั้งโลก ถ้าว่าเรามันรักกัน เมตตา กรุณาต่อกัน.

ทีนี้จะฟ้าสว่างได้อย่างไร ? **กลับไปหาพระศาสนา, กลับไปหาหลักเกณฑ์** ที่ว่า เราจะต้องอยู่ร่วมกันในโลก. **ต้องมีความรักเพื่อนมนุษย์** เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; นายทุนก็กลับไปหาธรรมะ มีธรรมะรักผู้อื่น, คอมมิวนิสต์ก็กลับไปหาธรรมะ เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ไม่ต้องฆ่ากัน พุดจากันได้ พุดจารู้เรื่องกันได้. ชาวพุทธเราก็ทำไปตามเดิม มีความรักเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, มันจะกลายเป็นโลกทั้งโลก ที่มี **แต่ความรักความเมตตากรุณา, เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน** ไม่ต้องกลัวคอมมิวนิสต์หรืออะไรอีกต่อไป.

ที่จริงก็เป็นหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาอยู่เองแล้ว ถ้าใครถือหลักอันนี้ แล้วก็ไม่เกิดนายทุนขึ้นในโลก ไม่เกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นในโลก, มีแต่มนุษย์ที่มีจิตใจสูง อย่างเดียว, ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา เดินอยู่ตรงกลาง. นั้นแหละมันจะรอด; จะไปเป็นซ้ายอย่างคอมมิวนิสต์, จะไปเป็นขวาอย่างนายทุน, จะเรียกชื่ออะไรก็ตามใจเถอะ, มันก็คือเอียงซ้ายเอียงขวา มันไม่ถูกทั้งนั้นแหละ. มันอยู่ที่ตรงกลางนั้นแหละจะถูกที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา.

โลกปัจจุบันนี้เจริญด้วยการศึกษา อาจจะเข้าใจพุทธศาสนาได้ เพราะพุทธศาสนาไม่มีเหตุผลอันหลอกลวงปิดบัง มีเหตุผลที่เปิดเผย ว่าเราต้องรักกัน, หรือว่าเราจะดับทุกข์ของมนุษย์นั้นไม่ใช่เกี่ยวกับเรื่องภายนอก มันเกี่ยวกับเรื่องภายใน, ทำจิตใจให้ถูกต้อง แล้วเราก็ไม่มีความทุกข์. เมื่อเราไม่มีความทุกข์แล้ว จะมีความจำเป็นอะไรที่เราจะต้องมาคอยฆ่ากัน, ตั้งพิธีที่จะฆ่าล้างผลาญกันอยู่อย่างนี้.

ถ้าว่ามีการสอนพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ก็เหมาะสมกับมนุษย์แห่งยุคปัจจุบันที่มีความเฉลียวฉลาด ศึกษาวิทยาศาสตร์ คือพุทธศาสนา มันก็เข้าใจกันได้ มันก็รวมกันได้; มนุษย์นี้รวมกันได้ตามความหมายของคำว่าคอม คอมมิวนิสต์ นั้นมันมีความหมายว่าเป็นการรวม, รวมหมด อยู่เหมือนกัน; แต่จะรวมหมดด้วยอาวุธนั้นไม่ได้ คอมมิวนิสต์เขาจะรวมด้วยอาวุธ มันทำไม่ได้ มันเป็นไปได้ ไม่มีใครยอมใคร. แต่ถ้ารวมกันด้วยธรรมะนี้มันทำได้; เอาธรรมะมาดีกว่า เอาศาสนามาดีกว่า, เอาพระเจ้ากลับมามีดีกว่า แล้วคนก็ จะรวมกันได้ ทั้งโลกทั้งจักรวาลไม่มีปัญหาเหลืออีกต่อไป.

มันมีปัญหายุ่งยากอยู่ที่คอมมิวนิสต์กับนายทุนเขาจะรวมกันได้หรือไม่; ส่วนชาวพุทธเรานี้พร้อมเสมอที่จะรวม หรือรวมอยู่เองแล้วตามธรรมชาติ เพราะจิตใจ

มันเปิดกว้างอยู่เองแล้วอย่างนั้นว่า เราเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. ชาวพุทธไม่มีปัญหา **ชาวพุทธแท้จริงไม่กลัวคอมมิวนิสต์;** ถ้ายังกลัวคอมมิวนิสต์ อยู่ยังไม่ใช่ชาวพุทธที่แท้จริง. อาตมาพูดอย่างนี้คงมีคนด่า เรากลัวกิเลสมากกว่ากลัวคอมมิวนิสต์, **กิเลสน่ากลัวกว่าคอมมิวนิสต์** เพราะฉะนั้นเราจึงไม่กลัวคอมมิวนิสต์. **เรากลัวกิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดคอมมิวนิสต์, กลัวกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดนายทุน.**

คุณลองคิดดูจะเห็นได้ว่า เพราะเห็นแก่ตัวไม่มีธรรมะ ก็เกิดนายทุนขึ้นมา ก่อน, เพราะเห็นแก่ตัวไม่มีธรรมะ ไม่ต่อสู้ด้วยธรรมะ ก็เกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นมาจะล้างผลาญนายทุน. กิเลสเป็นเหตุให้เกิดทั้งนายทุนและคอมมิวนิสต์; ดังนั้นกิเลสน่ากลัวกว่าคอมมิวนิสต์ ชาวพุทธจึงกลัวกิเลสมากกว่ากลัวอะไร ๆ.

ถ้าปราบกิเลสได้, ในโลกนี้ **ถ้าปราบกิเลสได้ มันก็หมดไปทั้งนายทุนและคอมมิวนิสต์,** ไม่มีปัญหาเหลือดอก. ถ้าธรรมะเข้ามา ปราบกิเลสของคนได้ มันก็หมดไม่มีเหลือ ทั้งพวกคอมมิวนิสต์และทั้งพวกนายทุน; การที่รบกันยืดเยื้อถาวรนี้ก็ไม่มีความหมาย มันหยุดไปเอง. **เกิดนายทุน ขึ้นมาในโลกก็เพราะกิเลส, เกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นต่อต้านนายทุน ก็เพราะกิเลส;** พอไม่มีกิเลสมันก็หายไปโดยไม่ต้องฆ่า มันหายไปเองทั้งนายทุนและทั้งคอมมิวนิสต์.

ฉะนั้นจึงว่า **เอาธรรมะเข้ามา แล้วจะหมดปัญหา** ที่ เป็นความหวาดกลัวของคนตั้งครึ่งโลก ถึงฝ่ายคอมมิวนิสต์เอง ก็อยู่ด้วยความหวาดกลัวว่าจะพ่ายแพ้แก่นายทุน, นายทุนก็อยู่ด้วยความหวาดกลัวว่าจะพ่ายแพ้แก่คอมมิวนิสต์. ฉะนั้น จึงพูดว่า **มันกลัวกันอยู่ทั้งโลกดีกว่า,** ทรมานจิตใจกันตลอดเวลาด้วยกันทั้งโลก. ขอให้ธรรมะกลับมา ขอให้ศาสนากลับมา ขอให้พระเจ้ากลับมา ก็เกิดฟ้าสว่างทางที่ไม่ต้องกลัว

คอมมิวนิสต์ หรือไม่ต้องกลัวอะไรอีกต่อไป เพราะว่าสิ่งที่น่ากลัวสูงสุดนั้นคือกิเลส ถ้าเราเอาชนะกิเลสได้ สิ่งที่น่ากลัวทั้งหลายก็หมดไป.

นี่เรียกว่า ฟ้าสาบทางความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์ สาบแล้วก็จะหมดไป พุทธบริษัทจะทำได้ หรือพุทธบริษัทก็ทำอยู่แล้วตลอดเวลา, ถ้าไม่บกพร่องในหน้าที่ของตน. กลัวแต่ว่าพุทธบริษัทนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นนายทุน หรือไปเป็นคอมมิวนิสต์เสียอีก ; ถ้าพุทธบริษัท **ยังเป็นพุทธบริษัทอยู่ ปัญหาก็จะมี.**

เป็นอันว่า มีเรื่องฟ้าสาบทางคอมมิวนิสต์นี้เป็นเรื่องสุดท้าย ของการบรรยายวันนี้, แล้วเป็นเรื่องสุดท้ายของการบรรยายปีนี้ เดือนนี้เป็นเดือนสุดท้ายของการบรรยาย. เดือนตุลาคมขึ้นใหม่ พุทธจิกายน ธันวาคม ๓ เดือนนั้นเราหยุด ปิดเทอม ๓ เดือน. การบรรยายวันนี้เป็นครั้งสุดท้าย ก็พูดจบเรื่องฟ้าสาบระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์.

....

ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาให้ดี มันก็ได้เกิดฟ้าสาบจริง ในความหมาย ๓ อย่าง : คือส่วนที่ ฟ้าสาบเพราะมีสวนโมกข์ นี่ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง นี้โดยตรง, ที่นี้ฟ้าสาบเพราะมีคำสั่งสอนอธิบายของสวนโมกข์เป็นอุปกรณ์ นี่มันก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง, หรือมันสาบเอง โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับสวนโมกข์ แต่ว่าเผชิญมัน **พ้องกันกับที่มีสวนโมกข์** ระหว่างห้าสิบปี เราก็เอามารวมด้วย; เรียกว่าฟ้าสาบระหว่างห้าสิบปี สาบเอง, สาบเพราะมีสวนโมกข์, หรือสาบเพราะว่ามีเหตุผลครึ่งหนึ่งจากการมีสวนโมกข์ ก็รวมเรียกว่า ฟ้าสาบระหว่างห้าสิบปี ที่มีสวนโมกข์.

เอามาพูดนี้ไม่ใช่เพื่ออวดตัว ไม่ใช่เพื่ออวดดี สำหรับพุทธบริษัทเรา แต่เอามาพูดเพื่อให้เรานึกเห็นมองเห็น **สิ่งที่ควรกระทำ, และเราได้กระทำแล้ว** และจะได้เป็นอุทาหรณ์ที่ฐานคติสำหรับคนที่จะทำต่อไปข้างหน้า. ถ้าคนที่จะทำอะไรต่อไปข้างหน้าในทางธรรมนี้ เขาพิจารณาดูเรื่องเหล่านี้แล้ว เขาก็จะเห็นลู่ทาง มันก็จะง่าย มันจะไม่ลำบาก ในการที่จะช่วยปรับปรุงแก้ไข ให้โลกนี้มีสันติสุข มีสันติภาพ : **บุคคลมีสันติสุข, แล้วก็สังคมมีสันติภาพ** ก็เรียกว่าเป็นโลกที่ควรพอใจ.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะเอาไปคิดนึกพิจารณา สำหรับทำให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป, และสำหรับจะได้ชักจูงคนที่ยังไม่เข้าใจ หรือพวกอื่นที่ถือสิทธิอื่นยังไม่เข้าใจ เขาก็จะได้เข้าใจ, แล้วเราก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ร่วมมือกัน ทำโลกนี้ให้มีสันติภาพ เป็นการ**ได้ทำหน้าที่ของตนเองดีที่สุดแล้ว** **ไม่มีความบกพร่องที่ใครจะมาติเตียน** ว่าเราเหลวไหล ไม่ทำอะไร, หรือไม่ทำอะไรตามที่ควรจะทำ. เราได้ทำแล้ว และได้พยายามมาอย่างนี้ สรุปผลเป็นเรื่องต่างลักษณะกันหลายสิบชนิด หลายร้อยชนิด ระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรม ในรูปแบบคณสาธยาย ฟังแล้ว จะเกิดกำลังใจ เกิดความกล้าหาญ เชื่อแนในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรม อันเป็นหน้าที่ของตน สืบต่อไป ในกาลบัดนี้.

พิมพ์ที่ หจก. การพิมพ์พระนคร ๖๕-๗๑ ถนนบูรณศาสตร์ (แยกถนนบุญศิริ) กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

นางอารี จุ้ยทรัพย์เปี่ยม ผู้พิมพ์และโฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๙ โทร. ๒๒๑๒๓๓๗, ๒๒๒๑๖๗๔